

ISSN 2307-8035

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**SCIENTIFIC BULLETIN OF KHERSON STATE
UNIVERSITY**

Серія:
**ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**
Випуск 1

Series:
**GERMANIC STUDIES
AND INTERCULTURAL COMMUNICATION**
Issue 1

*збірка містить матеріали
I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Лінгвістичні обрії XXI сторіччя»
(25–26 червня 2019 р. м. Херсон)*

Херсон–2019

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Белєхова Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Заступник головного редактора:

Цапів Алла Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Відповідальний секретар:

Короткова Людмила Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Члени редакційної колегії:

Ельжбета Кржановська-Ключевська (Elzbieta Chrzanowska-Kluczevska) – доктор філософії, професор (Ягелонський університет, Краків, Польща).

Дойна Попеску (Doina Popescu) – доктор філософії, доцент (Університет близького сходу північного Кіпру (Near East University of North Cyprus), Нікосія, Республіка Кіпр).

Ребрій Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Мартинюк Алла Петрівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Маріна Олена Сергіївна – доктор філологічних наук, доцент (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна).

Шевченко Ірина Семенівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Приходько Ганна Іллівна – доктор філологічних наук, професор (Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна).

Романова Наталя Василівна – доктор філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Засєкін Сергій Васильович – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Крисанова Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Науковий вісник Херсонського державного університету.
Серія «Германістика та міжкультурна комунікація» є фаховим виданням
на підставі Наказу МОН України від 15 січня 2018 р. № 32

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(Протокол від 24.06.2019 р. № 12)

Журнал включено до наукометричної бази даних
Index Copernicus (Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 21018-10818Р від 29.09.2014 р.
видане Державною реєстраційною службою України)

Офіційний сайт видання: www.tsj.kherson.ua

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Акішина М.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВІВ ВІЙНИ
В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....11

Бандурко З.В.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ
НАПРЯМУ «НОВА ДІЛОВИТІСТЬ».....15

Безугла Т.А.

МУЛЬТИМОДАЛЬНА МЕТАФОРА У АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ.....23

Гриняк О.О.

МЕТОДИКА ЕКСПЛІКАЦІЇ ІМПЛІКАТИВ, ВТІЛЕНИХ
В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ.....31

Домброван Т.И.

О СЛОЖНОЙ ПРИРОДЕ ПРОСТОГО СЛОВА:
ВЗГЛЯД С ПОЗИЦІЙ ДИАХРОНИЧЕСКОЙ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКИ.....36

Кириченко Т.С.

ПЕРЕБИВАННЯ В МОВЛЕННІ ЯК ЗАСІБ ЗВОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ.....43

Кокнова Т.А.

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
У МЕЖАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.....47

Корнєлаєва Є.В.

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ.....53

Крупкіна Т.В.

ІМПЛІЦИТНІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ
У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....59

Пономаренко О.О.

РЕАКЦІЇ НА МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ПОГРОЗИ
В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....64

Приходько Г.І., Приходченко О.О.

СПЕЦИФІКА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ОЦІННИХ СТРУКТУР
В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....71

Сабадаш Д.В., Глеб Т.Д.

МОДЕЛЮВАННЯ ФРЕЙМОВОЇ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ STRONG MEDICINE
(НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ
ТА РОМАНУ АРТУРА ХЕЙЛІ “STRONG MEDICINE”).....77

Свиридов О.Ф.

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ С. КОЛЛІНЗ «ГОЛОДНІ ІГРИ»:
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....83

Синявская О.Е., Чой Юджин ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ОБРАБОТКА КОНЦЕПТА ДРУГ/FRIEND.....	90
Смаглій В.М. “ТО SPEAK” ЯК ПЕРВИННА ДІЄСЛІВНА ЛЕКСЕМА КОНЦЕПТУ <i>SPEECH</i>	96
Ставенко О.В. МІФОПОЕТИКА АВСТРАЛІЙСЬКИХ ІНІЦІАЦІЙНИХ КАЗКОК (НА МАТЕРІАЛІ КАЗКИ АТА ВЕСТБУРІ “TIM”).....	104
Stodolinska Yu.V. AMERICAN MARKETING DISCOURSE AND MULTIMODALITY: COGNITIVE AND COMMUNICATIVE ASPECTS.....	112
Шерстюк О.І. ДИНАМІКА ВАРІАНТНОСТІ Й СИНОНІМІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	117
Шугасв А.В. МЕДІА-ДИСКУРС КРІЗЬ ПРИЗМУ КОГНІТИВНОЇ ПРАГМАТИКИ.....	125

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Ануріна І.С. ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ДОМЕСТИКАЦІЇ Й ФОРЕНІЗАЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ІМПЛІКАТУР АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	130
Безугла Л.Р. ВІДТВОРЕННЯ ЗВУКОПИСУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПОЕЗІЇ Р.М. РІЛЬКЕ.....	136
Белєхова Л.І. АРХЕТИПНІ СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ В СВІТОВІЙ ПОЕЗІЇ (ДОСВІД МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО АНАЛІЗУ).....	144
Borysova T.S. PARATEXTUAL EPIGRAPH ELEMENTS (CASE STUDY OF STEPHEN KING’S NOVEL “CHRISTINE”).....	154
Volchenko O.M., Ababilova N.M. MODERN UKRAINIAN TRENDS IN THE STUDY OF THE TRANSLATOR’S PERSONALITY INFLUENCE ON THE TRANSLATION PROCESS.....	159
Воробьева А.В. ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ИССЛЕДОВАНИИ РИТОРИЧЕСКОГО ДИСКУРСА.....	166
Гізер В.В. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ТЕКСТІВ КРАЄЗНАВЧОГО ХАРАКТЕРУ: ДОПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ.....	175
Іщенко М.П. СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>ГОРДІСТЬ</i> У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ».....	181
Кіщенко Ю.В. АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯВИЩА ПАРОНІМІЧНОЇ АТРАКЦІЇ.....	186

Крисанова Т.А.	
ЛІНГВІСТИКА КІНО: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....	192
Кузьменко А.О.	
ПОРТРЕТ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ СТИЛЮ <i>ЄВРОДИСКО</i>	197
Лещенко Г.В.	
СТРАТЕГІЇ АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ НАРАТИВУ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ.....	202
Navrotska I.M.	
METHODOLOGICAL ASPECTS OF TRANSLATIONAL TEXT ANALYSIS.....	208
Поворознюк Р.В.	
ПЕРЕКЛАД ДИСКУРСУ ЕПІДЕМІЙ.....	214
Tashchenko G.V.	
TRANSLATION OF RIDDLES IN FILMS: COMMUNICATIVE AND COGNITIVE ASPECT.....	220
Форманова С.В.	
АНТИЕТИКЕТНІ ФОРМИ СПІЛКУВАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ J.D. SALINGER “THE CATCHER IN THE RYE”).....	225
Фролова І.С., Кабірі Магда Хуссейн, Котляров Д.М.	
РЕАЛЬНІ ТА ОПТИМАЛЬНІ МЕТОДИ ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ.....	235
Хан О.Г.	
ВІДТВОРЕННЯ КОМПОЗИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЕТЕКТИВНОГО ТЕКСТУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	242
Шапошник О.М.	
КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОГО ФЕНТЕЗІ: ДОПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ЕТАП...	249
Швечкова Ю.О.	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ ЕВФЕМІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДЕВІДА КЕМЕРОНА).....	256
Шелдагаєва Г.О.	
УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	263
Шехавцова С.О.	
ПРИЙОМИ ВІДТВОРЕННЯ СИТУАТИВНОГО САТИРИЧНОГО ЕФЕКТУ В РОМАНІ ДЖ. ГЕЛЛЕРА «ПАСТКА НА ДУРНІВ».....	269
 СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ	
Главацька Ю.Л.	
КЛАСИФІКАЦІЯ «ФЕЙКОВИХ» НОВИН У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	275
Грищенко І.В.	
ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ «МІЖЕТНІЧНИЙ ПОЛІЛОГ» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	281

Дабагян І.М. ЖІНКИ НА ШЛЯХУ ПІЗНАННЯ ІСТИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ ДІТЕРА НОЛЛЯ «ПРИГОДИ ВЕРНЕРА ХОЛЬТА»)	285
Ковбасюк Л.А. НЕОФІЦІЙНІ ОЙКОНІМИ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	291
Лисенко Г.Л., Чепурна З.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ	296
Медведєва В.В. ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЧИТАННЯ	302
Меркотан А.В. ЗВЕРТАННЯ В ТУРЕЦЬКІЙ КОМУНІКАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ	311
Павловська Л.І. ТЕКСТИ ПРО ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙСТРІВ ЯК ОДНЕ З ЯВИЩ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ	316
Пірожкова І.В. СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКИХ ВНЗ	322
Романова Н.В. ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ЄВАНГЕЛІЯ “DAS NEUE TESTAMENT”)	326
Serdyuchenko Yu.O. INTERACTIVE TECHNOLOGY OF TEACHING AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE DIALOGICAL SPEECH	335
Сереброва Л.М. ОБРАЗ НІМЕЦЬКОЇ МОЛОДІ В РОМАНІ ДІТЕРА НОЛЛЯ «ПРИГОДИ ВЕРНЕРА ХОЛЬТА»	340
Хоровець В.Є., Романюк С.Г. КОГНІТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ПРИЙМЕНИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	345

CONTENTS

SECTION 1

GERMANIC LANGUAGES

Akishyna M.O.

REALIZATION OF THE WAR MOTIVES IN MODERN ENGLISH POETIC DISCOURSE.....11

Bandurko Z.V.

LINGUISTIC AND PRAGMATIC FEATURES OF THE POETIC TEXTS
OF THE MOVEMENT “NEW OBJECTIVITY”.....15

Bezuhla T.A.

MULTIMODAL METAPHOR IN ENGLISH ADVERTISING TEXT.....23

Grinyak O.O.

THE METHODOLOGY OF EXPLICATION OF IMPLICATES
IN AMERICAN POETIC TEXTS OF THE XX CENTURY.....31

Dombrovan T.Y.

ON THE COMPLEX NATURE OF A SIMPLE WORD: A DIACHRONIC
LINGUOSYNERGETICS VIEW.....36

Kyrychenko T.S.

SPEECH INTERRUPTIONS AS BACKCHANNEL ITEM.....43

Koknova T.A.

DEVELOPMENT OF LINGUISTIC-AND-METHODICAL COMPETENCE
OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS IN FOREIGN COUNTRIES WITHIN
THE COMPETENCE-BASED APPROACH.....47

Kornelaieva Ye.V.

SYNTACTIC MEANS OF POLITENESS CATEGORY REALIZATION.....53

Krupkina T.V.

IMPLICIT WARNING SPEECH ACTS IN THE MODERN GERMAN
DIALOGICAL DISCOURSE.....59

Ponomarenko O.O.

REACTIONS TO THE SPEECH ACT OF THREAT
IN THE MODERN ENGLISH DIALOGICAL DISCOURSE.....64

Prihodko G.I., Prykhodchenko O.O.

SPECIFIC CHARACTER OF INTENSIFICATION OF EVALUATORY STRUCTURES
IN THE ENGLISH LITERARY DISCOURSE.....71

Sabadash D.V., Hleb T.D.

FRAME MODELING OF THE CONCEPT MEDICINE (ON THE MATERIAL
OF LEXICOGRAPHIC SOURCES AND ARTHUR HAYLEY’S NOVEL
“*STRONG MEDICINE*”).....77

Svyrydov O.F.

LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE NOVEL “THE HUNGER GAMES”
BY SUZANNE COLLINS: ASPECTS OF TRANSLATION.....83

Syniavska O.Ye, Choi Yudzin

LEXICOGRAPHIC PROCESSING OF CONCEPT ДРУГ/FRIEND.....90

Smaglii V.M.	
“TO SPEAK” AS A PRIMARY VERBAL LEXEME OF THE <i>SPEECH</i> CONCEPT.....	96
Stavenko O.V.	
MITHPOETICS OF THE AUSTRALIAN INITIATION TALES (CASE STUDY OF ATHA WESTBURY’S FAIRY TALE “TIM”).....	104
Stodolinska Yu.V.	
AMERICAN MARKETING DISCOURSE AND MULTIMODALITY: COGNITIVE AND COMMUNICATIVE ASPECTS.....	112
Sherstyuk O.I.	
DYNAMICS OF VARIANCE AND SYNONYMY OF THE GERMAN LANGUAGE ECONOMIC TERMS.....	117
Shuhaiev A.V.	
MEDIA DISCOURSE FROM THE STANDPOINT OF COGNITIVE PRAGMATICS.....	125
SECTION 2	
TRANSLATION STUDIES	
Anurina I.S.	
APPLYING DOMESTICATION AND FOREIGNIZATION STRATEGIES TO RENDER IMPLICATURES OF ANGLOPHONE FICTION INTO UKRAINIAN.....	130
Bezugla L.R.	
FIGURES OF SOUND IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF R.M. RILKE’S POETRY.....	136
Bieliekhova L.I.	
ARCHETYPAL VERBAL IMAGES IN WORLD’S POETRY (AN EXPERIENCE OF MULTIMOAL ANALYSIS).....	144
Borysova T.S.	
PARATEXTUAL EPIGRAPH ELEMENTS (CASE STUDY OF STEPHEN KING’S NOVEL “CHRISTINE”).....	154
Volchenko O.M., Ababilova N.M.	
MODERN UKRAINIAN TRENDS IN THE STUDY OF THE TRANSLATOR’S PERSONALITY INFLUENCE ON THE TRANSLATION PROCESS.....	159
Vorobiova A.V.	
PRAGMATIC APPROACH IN THE ANALYSIS OF THE RHETORICAL DISCOURSE.....	166
Hizer V.V.	
LINGUISTIC AND CULTURAL MODELS OF LOCAL LORE TYPES OF TEXTS: PRE-TRANSLATION ANALYSIS.....	175
Ishchenko M.P.	
SPECIFICS OF REPRESENTATION CONCEPT “PRIDE” IN NOVEL “PRIDE AND PREJUDICE” BY JANE AUSTEN.....	181
Kishchenko Yu.V.	
ANALYSIS OF SEMANTIC CONDITIONS FOR THE FUNCTIONING OF PARONIMIC ATTRACTION.....	186
Krysanova T.A.	
LINGUISTICS OF CINEMA: STAGES OF INCIPIENCE AND TRENDS OF DEVELOPMENT....	192

Kuzmenko A.O.	
TEMPORALITY PORTRAIT OF ENGLISH SONG TEXTS OF <i>EURODISCO</i> STYLE.....	197
Leshchenko H.V.	
STRATEGIES OF NARRATIVE STRUCTURE ANALYSIS: COGNITIVE LINGUISTIC FRAMEWORK.....	202
Navrotska I.M.	
METHODOLOGICAL ASPECTS OF TRANSLATIONAL TEXT ANALYSIS.....	208
Povoroznyuk R.V.	
TRANSLATION OF EPIDEMIC DISCOURSE.....	214
Tashchenko G.V.	
TRANSLATION OF RIDDLES IN FILMS: COMMUNICATIVE AND COGNITIVE ASPECT.....	220
Formanova S.V.	
ANTI-ETIQUETTE FORMS OF COMMUNICATION IN THE ENGLISH-SPEAKING PICTURE OF THE WORLD (BASED ON THE NOVEL BY J.D. SALINGER “THE CATCHER IN THE RYE”).....	225
Frolova I.Ye, Kabiri Magda Hussein, Kotlyarov D.M.	
REAL AND OPTIMAL METHODS OF RENDERING REALIA IN TRANSLATION.....	235
Khan O.G.	
REPRODUCTION OF THE COMPOSITION SYSTEM OF DETECTIVE TEXT: TRANSLATION ASPECT.....	242
Shaposhnyk O.M.	
COMPLEX METHODOLOGY FOR INVESTIGATION OF THE GENRE STYLISTIC SPECIFICITY OF CHILDREN’S FANTASY RENDERING: PRE-TRANSLATIONAL STAGE.....	249
Shvechkova Yu.O.	
THE PECULIARITIES OF POLITICAL EUPHEMISMS’ TRANSLATION (ON THE MATERIAL OF DAVID CAMERON’S SPEECHES).....	256
Sheldahaieva H.O.	
THE CONDITIONS FOR EDUCATING A TEACHER OF THE ENGLISH LANGUAGE FOR MODERN PRIMARY SCHOOL.....	263
Shekhavtsova S.O.	
TECHNIQUES FOR CREATING A SITUATIVE SATIRIC EFFECT IN THE JOSEPH HELLER NOVEL “CATCH-22”.....	269
SECTION 3	
INTERCULTURAL COMMUNICATION	
Glavatska Yu.L.	
CLASSIFICATION OF “FAKE” NEWS IN MODERN MEDIA SPACE: SYNERGETIC ASPECT.....	275
Hryshchenko I.V.	
THE EVOLUTION IN THE CONCEPT OF INTERETHNIC POLYLOGUE IN THE PROCESS OF STUDYING UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE.....	281

Dabagjan I.M.	
WOMEN ON THE WAY OF KNOWLEDGE OF TRUTH (IN THE NOVEL DIETER NOLL “ADVENTURES OF WERNER HOLT”).....	285
Kovbasyuk L.A.	
UNOFFICIAL OIKONYMS OF MODERN GERMAN IN INTERCULTURAL COMMUNICATION.....	291
Lyssenko H.L., Tschepurna Z.V.	
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SPECIALIST’S LANGUAGE COMPETENCES IN THE INFORMATION AGE.....	296
Medvedieva V.V.	
TECHNIQUES FOR TEACHING DIFFERENT TYPES OF READING.....	302
Merkotan A.V.	
ADDRESS FORMS IN TURKISH CULTURAL COMMUNICATION.....	311
Pavlovska L.I.	
TEXTS ON THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF MASTERS AS ONE OF THE PHENOMENA OF GERMAN ECONOMIC CULTURE.....	316
Pirozhkova I.V.	
SOCIAL-COMMUNICATIVE ASPECTS OF PROFESSIONAL INTERCULTURAL COMMUNICATION FORMATION IN FUTURE SPECIALISTS OF MARINE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	322
Romanova N.V.	
EMOTIVE VOCABULARY OF RELIGIOUS DISCOURSE (BASED ON THE GOSPELS “DAS NEUE TESTAMENT”).....	326
Serdyuchenko Yu.O.	
INTERACTIVE TECHNOLOGY OF TEACHING AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE DIALOGICAL SPEECH.....	335
Serebrova L.M.	
THE IMAGE OF GERMAN YOUTH IN THE NOVEL DIETER NOLL “ADVENTURES OF WERNER HOLT”.....	340
Khorovets V.Ye., Romaniuk S.H.	
COGNITIVE CONSTRUCTING OF EXISTENTIAL PREPOSITIONAL CAUSATIVITY IN ENGLISH, MODERN GREEK AND UKRAINIAN.....	345

СЕКЦІЯ 1 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'373
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-1

РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВІВ ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Акішина Мар'яна Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонський державний університет
Akmaryana1982@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5684-1218

Стаття присвячена дослідженню мотивів війни у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Публікація фокусується на способах реалізації мотивів війни. Основна увага зосереджена на розмежуванні термінів мотив та концепт. Необхідність залучення поняття «мотив» до дослідження поетичного дискурсу пов'язана з тим, що мотив розуміється як стійкий смисловий елемент художнього тексту, що повторюється в межах ряду літературно-художніх творів, зокрема поетичних текстів сучасності. Поширившись на сферу досліджень індивідуальної творчості і ставши актуальним аспектом сучасного літературознавчого аналізу, термін «мотив» переходить в царину вивчення світогляду і психології письменника (або навіть психології творчості, епохи). Обґрунтованість релевантності поняття мотив пов'язана з тим, що у поетичному дискурсі в основі кожного мотиву лежать стійкі слово-образи та лейтмотивна лексика. Структурно-змістовною одиницею свідомості, що акумулює уявлення про війну та змушує читача виявляти мотиви війни, є концепт ВІЙНА. Концепт ВІЙНА, що реалізується в мові за допомогою різноманітних засобів, займає важливе місце в лінгвофілософській картині світу. Війна є базовим явищем культури і може розглядатися як культурний концепт, який співвідноситься, з одного боку, з розумовими процесами людини, а з іншого – зі світом культури і знаходить проєкції в мові. До основних характеристик концепту належать багатомірність, цілісність, універсальність, константність, етнокультурна маркованість і вербалізованість. На підставі таких ознак концепт ВІЙНА постає як ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є сукупність знань про феномен війни, а планом мовного вираження є сукупність мовленнєвих одиниць, які номінують і описують даний об'єкт. Аналіз семантики поетичних текстів, в яких висвітлено та подано опис військових дій, міжнаціональних та міжетнічних конфліктів, наразі є одним з важливих і актуальних наукових і науково-практичних напрямів вітчизняної і зарубіжної лінгвістики. У статті з'ясовано, що вивчення лінгвістичних аспектів поетичного дискурсу воєнної тематики безпосередньо пов'язане з проблемами інформаційної безпеки, особливостями проведення інформаційних та психологічних операцій. Дослідження дозволяє виявити прийоми маніпуляції свідомістю соціальних або етнічних груп, отримати нові знання про лінгвістичні інструментарії інформаційних воєн, нові знання з проблем «мова і свідомість», «мова та ідеологія». Сучасний англomовний поетичний дискурс містить безліч мотивів війни: мотив смерті та мотив життя, мотив патріотичних розчарувань, мотив управління війною, мотив загибелі мирних жителів, мотив суспільства, віри, патріотичний мотив, мотив засудження війни.

Ключові слова: мотив, мотиви війни, концепт, концепт ВІЙНА, англomовний поетичний дискурс, поетичний дискурс, метафора, образність.

REALIZATION OF THE WAR MOTIVES IN MODERN ENGLISH POETIC DISCOURSE

Akishyna Maryana Oleksandrivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation Studies and Applied Linguistics
Kherson State University
Akmaryana1982@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5684-1218

The article is devoted to the study of the war motives in modern English poetic discourse. The publication focuses on the ways of implementation of the war motives. The main focus is on the delineation of the terms motives and concept. The need to relate the concept of "motive" to the study of poetic discourse is due to the fact that the motif is understood as a stable semantic element of literary text, which is repeated within a range of literary works, in particular modern poetic texts.

The relevance of the notion motif is due to the fact that in the poetic discourse the basis of each motif is stable word-image and leitmotif's vocabulary. The structurally-meaningful unit that accumulates the idea of war and makes the reader discover the motives of war is the concept WAR. The concept WAR, realized in the language with the help of various means, occupies an important place in the linguophilosophical picture of the world. War is a basic phenomenon of culture and can be regarded as a cultural concept that correlates, on the one hand, with the mental processes, and on the other hand, with the world of culture. The main characteristics of the concept are multidimensionality, integrity, universality, constancy, ethnocultural marking and verbalization. Based on such criteria, the concept of WAR appears as a mental national-specific entity, the content of which is a set of knowledge about the phenomenon of war. The article clarifies that the study of linguistic perspectives of poetic discourse on military topics is directly related to the problems of information security, peculiarities of information and psychological operations. The research can reveal the techniques for manipulating the consciousness of social or ethnic groups, gaining new knowledge about the linguistic tools of information wars, new knowledge on the problems of "language and consciousness", "language and ideology". Modern English poetry discourse contains many motifs of war: the motive of death and the motive of life, the motive of patriotic frustrations, the motive of war control, the motive for the death of civilians, the motive of society, faith, patriotic motive.

Key words: motive, motives of war, concept, concept WAR, English poetry discourse, poetic discourse, metaphor, imagery.

1. Вступ

Необхідність залучення поняття «мотив» до дослідження поетичного дискурсу пов'язана з тим, що мотив розуміється як стійкий смисловий елемент художнього тексту, що повторюється в межах ряду літературно-художніх творів (Веселовский, 1989: 302), зокрема поетичних текстів сучасності. Поширившись на сферу досліджень індивідуальної творчості і ставши актуальним аспектом сучасного літературознавчого аналізу, термін «мотив» переходить в царину вивчення світогляду і психології письменника (або навіть психології творчості, епохи). Обґрунтованість релевантності поняття «мотив» пов'язана з тим, що у поетичному дискурсі в основі кожного мотиву лежать стійкі слова-образи та лейтмотивна лексика.

Мета статті – розглянути способи реалізації мотивів війни у сучасному англомовному поетичному дискурсі.

2. Розділ 1

Протягом минулого століття у вітчизняній теорії мотиву було розроблено чотири підходи до вивчення цього феномену: семантичний (Веселовский, 1989), морфологічний (Пропп, 1999), дихотомічний (Белецький, 1994), тематичний (Томашевський, 1997).

У річищі нашого дослідження вважаємо за доцільне застосувати постулати тематичного підходу до вивчення мотиву, адже основним положенням цього підходу є тісний зв'язок між темою та мотивом, що базується на потрактуванні мотиву О.М. Веселовським, який наголошує на тому, що поняття мотиву визначається як метамовний конструкт, що полегшує роботу читача в інтерпретації тексту. Також під мотивом може розумітися найпростіша «розповідна формула» (за термінами «семантичної» теорії О.М. Веселовського) або «функція головного героя»

(формально-логічний підхід В.Я. Проппа). У класичному розумінні мотив – це образно-тематична єдність, що пронизує текст або є комплексом сюжетотвірних елементів.

Досліджуючи мотиви сучасного поетичного дискурсу, слід зауважити, що наразі актуальним убачається розрізнення понять мотив та концепт. Складний зміст цих понять іманентний природі поетичних текстів. Концепт є водночас індивідуальним уявленням та узагальненням. Це визначення концепту зближує його з поняттям мотиву за О.М. Веселовським (Веселовский, 1989: 302–303). Відмінність між концептом та мотивом полягає в тому, що корні мотиву сягають у культурний, конкретний або світовий контекст, де телеологія мотиву у функціональному плані є естетичною, натомість концепт є надтекстовою, надмовною сутністю, що не обов'язково фокусується на естетиці (Веселовский, 1989: 303). Мотив належить до авторського творчого світу, тоді як концепт є феноменом колективної свідомості та культурної пам'яті, знання. Концепт і мотив володіють певним комунікативним потенціалом. Концептуальний складник тексту зазвичай легко упізнається читачем, оскільки концепти наділені універсальним, національним та культурним значенням. Мотив може бути прихованим, його ідентифікація є можливою за умови підготовленості читача.

Мотив та концепт проявляються в складних когнітивних структурах, накладаються або взаємодіють один з одним. Через образну низку мотивів можуть проявлятися одразу декілька концептів, і навпаки, один концепт може проявлятися одразу в декількох мотивах (Гулідова, 2005).

Англомовні поетичні тексти сучасності містять безліч воєнних мотивів. Вивчення феномена війни має багатовікову традицію

(Снесарев, 2002: 70). Жодна велика війна в історії людства не залишалася безслідною: зіткнення, суперечки, битви описувалися і аналізувалися філософами різних часів (Снесарев, 2002: 72). Уявлення людини, що формуються в процесі концептуалізації вихідного фрагмента світу, відображають багатовіковий досвід і знання етносу по відношенню до досліджуваного феномену і знаходять своє втілення у мові, бо саме мова служить системою зберігання, переробки і трансляції інформації і знань, фіксуючи ментальний світ етносу, його ціннісні пріоритети і культурні установки (Вежбицкая, 1996: 77).

Структурно-змістовною одиницею свідомості, що акумулює уявлення про війну та змушує читача виявляти воєнні мотиви, є концепт ВІЙНА. Як зазначалося вище, до основних характеристик концепту належать багатовимірність, цілісність, універсальність, константність, етнокультурна маркованість і вербалізованість. На підставі таких ознак концепт ВІЙНА постає як ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є сукупність знань про феномен війни, а планом мовного вираження – є сукупність мовленнєвих одиниць, які номінують і описують даний об'єкт.

Виявлені понятійні аспекти концепту ВІЙНА дозволяють вичленувати його змістовий мінімум, що містить набір суттєвих ознак феномена війни: 1) дві сторони (або більше) беруть участь (держави, люди, ідеї, компанії, принципи, інтереси, команди) – суб'єкти війни; 2) розбіжність, суперечки як предмет війни між сторонами і викликану ним опозицію сторін; 3) суперечлива взаємодія суб'єктів війни. Таким чином, прототипові уявлення про війну в англійській лінгвокультурі XXI століття зводяться до визначення даного феномена, як збройного конфлікту між двома (або більше) сторонами, що зумовлюється розбіжністю або протиріччям між ними і проявляється в різних формах – від збройних зіткнень до конкуренції.

Концепт ВІЙНА, що реалізується в мові за допомогою різноманітних засобів, займає важливе місце в лінгвофілософській картині світу. Можна припустити, що війна являє собою базове явище культури і може розглядатися як культурний концепт, який співвідноситься, з одного боку, з розумовими процесами людини, а з іншого – зі світом культури, і знаходить проекції в мові.

3. Розділ 2

Аналіз поетичного дискурсу воєнної тематики засвідчив розмаїття засобів у тво-

ренні образності, домінантною серед яких постає метафора. Аналізуючи вірш Рея Гоча (Rej Goch) "Last Supper" («Oh how I wish the sun could shine/ Upon this war scarred face of mine./ Instead, all day, I wait in line/ Attendant on the bullets' whine. / The sky's expression, always grim, / Confesses as the light grows dim. / There's blood, not wine, around the rim. / The cup is empty now. The hymn/ dies on my lips. The bitter cloud/ flays raw my skin and as allowed/ the flesh of all my comrades, cowed / where once they marched erect and proud. / When they carry us from the plane, / Draped in flag, to hide the pain, / Ask is our youths were spent in vain. / Keep on asking. Again! Again!»), спостерегаємо безліч мотивів, що виокремлюються завдяки наявності лейтмотивної лексики. Так, наприклад, у рядку *I wait in line attendant on the bullets' whine* лейтмотивною лексикою є словосполучення *the bullets' whine / свист куль*, що спонукає читача до пошуку ситуації, де саме вона може бути можливою. На нашу думку, ці лексичні одиниці актуалізують концепт ВІЙНА. Словосполучення *bullets' whine* є персоніфікованою метафорою, адже дієслово *whine* може застосовуватись по відношенню до людини – нити, вити – а власне пулі, самі по собі, вже несуть страждання. Рядки *There's blood, not wine, around the rim. / The cup is empty now. The hymn/ dies on my lips. The bitter cloud/ flays raw my skin and as allowed/ the flesh of all my comrades, cowed/ where once they marched erect and proud* описують атмосферу похорон солдат. Так, використані автором лексеми *blood* та *wine* актуалізують концепти СМЕРТЬ (*blood* – символ болю та страждань) та ЖИТТЯ (*wine* – символ крові та життя). На нашу думку, вибір автором саме цих лексем не є випадковим, адже опозиція 'кров – вино' є досить традиційною та символізує спорідненість смерті та життя як двох взаємопов'язаних понять. Словесний образ *The cup is empty now* об'єктивує концепт СМЕРТЬ, адже розуміємо номінативну одиницю *The cup* як образ життя. Слідом за Л.І. Белеховою (Белехова, 2002) вбачаємо у словесному поетичному образі прототипову концептуальну схему ЖИТТЯ Є ВМІСТИЛИЩЕ, в якій сутність царини джерела *ємність* як складника концепту ВМІСТИЛИЩЕ конкретизується через актуалізацію його внутрішньоформної концептуальної ознаки, втілюючись у слові *чаша*. Метафорична концептуальна схема набуває вигляду ЖИТТЯ Є ЄМНІСТЬ. Отже, "The cup is empty now" означає порожню чашу, тобто вичерпане життя – СМЕРТЬ.

У цьому фрагменті поетичного твору спостерігаємо мотив смерті, який реалізується у метафорі *bullets' whine*. Саме *bullets' / кулі* є уособленням заподіяння болі, страждань та смерті. Таким чином, виокремлюємо у вірші **мотив смерті** та **мотив життя**.

Мотив патріотичних розчарувань реалізується в метафорах *I wait in line... / The hymn dies on my lips.... / ... my comrades, cowed / where once they marched erect and proud*. Так, метафора *I wait in line attendant on the bullets' whine* уособлює псевдо-патріотичний настрій солдата, адже, на нашу думку, словосполучення *wait in line / стояти в черзі* вжито іронічно, бо стояти в черзі за смертю неможливо. Розчарування солдата доводить наступний рядок твору *The hymn dies on my lips*, у якому описано, як гімн як урочистий символ держави вмирає на губах бійця. Концепт ПАТРІОТИЗМ вербалізується в лексемах *hymn, marched, erect, proud*. Поєднання цих лексичних одиниць з номінативними одиницями з негативним значенням *dies, cowed* дозволяє виокремити мотив патріотичного розчарування.

Наступним прикладом лейтмотивної лексики, що спостерігаємо у вірші, є словосполучення *draped in the flag / драповані стягом*. Дискурсивна образність реалізується за допомогою асоціату третього рівня, адже драпування труни стягом США є традиційним при похованні військових, отже словосполучення *draped in the flag* є лейтмотивною лексикою **мотиву смерті**, що сприяє виявленню концепту СМЕРТЬ.

Наступним прикладом поетичного тексту воєнної тематики XXI століття є вірш "*Father of the Nation*": *Measure him by what he left behind. / In order to save this village from the rats / it was necessary first / to burn the villagers in their beds. / Measure his stature in blood. / In order to level the playing field / it was necessary first / to level the entire city. / Measure his words in the dull thud / of distant guns. / In order to preserve democracy / it was necessary first / to stamp out all opposition. / Measure his deeds in skulls. / In order to save our nation / it was necessary first / to destroy our country. / Measure his greatness in graves*. Вірш фокусується на **мотиві управління війною**, адже автор закликає оцінювати правителя по тому, що він залишає після себе. Так, рядки *In order to save this village from the rats / it was necessary first / to burn the villagers in their beds* актуалізують концепт ЖЕРТВА. Реконструювати цей концепт вдається завдяки виділенню **мотиву загибелі мирних жителів**, що реалізується в висловленні *the villagers in their beds*. Вважаємо, що саме лексична одиниця

beds є тематичною домінантою, адже знаходиться у ліжку, людина є найбільш беззахисною. Загалом вірш ґрунтується на стилістичному прийомі антитези, що спонукає читача до роздумів про те, що правитель приносить великі жертви задля досягнення мети. Так, наприклад, в рядках *In order to save our nation / it was necessary first / to destroy our country* вбачаємо контекст війни в Іраці, коли Сполучені Штати Америки вторглися на територію Іраку задля визволення нації з-під тоталітарного режиму, натомість країна зазнала великих втрат та руйнувань. **Мотив загибелі мирних жителів** простежуємо в рядку *Measure his greatness in graves*, де тематичною домінантою є лексична одиниця *graves*, що уособлює людські втрати під час бойових дій. **Мотив смерті** актуалізується в номінативних одиницях *burn, blood, level the entire, city, skulls, destroy, graves*. **Мотив суспільства** виокремлюється завдяки лейтмотивній лексиці – *democracy, city, opposition, nation, country, village*.

4. Висновки

Таким чином, дослідження семантичної структури і мовного втілення мотивів війни дозволяє зробити висновки про сутність когнітивного виміру феномена в свідомості сучасної англомовної особистості. Мотиви війни акумулюють мовні уявлення, знання та досвід англомовної лінгвокультурної спільноти по відношенню до війни, є утвореннями зі складною структурою.

Вивчення лінгвістичних аспектів поетичного дискурсу воєнної тематики безпосередньо пов'язане з проблемами інформаційної безпеки, особливостями проведення інформаційних та психологічних операцій. Дослідження дозволяє виявити прийоми маніпуляції свідомістю соціальних або етнічних груп, отримати нові знання про лінгвістичні інструментарії інформаційних воєн, нові знання з проблем «мова і свідомість», «мова та ідеологія».

Сучасний англомовний поетичний дискурс містить безліч **мотивів війни**: мотив смерті та мотив життя, мотив патріотичних розчарувань, мотив управління війною, мотив загибелі мирних жителів, мотив суспільства, віри, патріотичний мотив, мотив засудження війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 476 с.
2. Белецкий А.И. В мастерской художника слова. Белецкий А.И. Избранные труды по теории литературы. Москва, 1994. С. 34–40.

3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1996. 412 с.
4. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Москва : Высшая школа, 1989. 648 с.
5. Гулідова І.С. Пареміологічний простір американської поезії ХХ століття: досвід семантико-концептуальної класифікації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2005. Вип. 2. С. 345–351.
6. Карасик В.И. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* : сб. науч. трудов. Воронеж : ВГУ, 2001. С. 75–80.
7. Пропп В.Я. Морфология сказки. Москва, 1999. 125 с.
8. Снесарев А.Е. Философия войны. Война в исторической перспективе. *Военно-исторический журнал*. 2002. № 3. С. 67–81.
9. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика. Москва, 1997. 156 с.
10. Anti-terrorist poems. URL: <http://poetry.about.com/od/ourpoemcollections/a/poemsafterattac.htm> (дата звернення: 20.02.2019).
3. Vezhbtskaia, A. (1996). Iazyk. Kultura. Poznanie [Language. Culture. Cognition]. Moscow: Russkie slovari [in Russian].
4. Veselovskii, A.N. (1989). Istoricheskaja poetika [Historical poetics]. Moscow: Vysshaja shkola [in Russian].
5. Hulidova, I.S. (2005). Paramiologichnyi prostir amerykanskoj poezii XX stolittia: dosvid semantyko-kontseptualnoi klasyfikatsii [Paramiological Space of American Poetry: the experience of semantic and conceptual classifications]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serija "Linhvistyka"*, issue 2, pp. 345–351 [in Ukrainian].
6. Karasik, V.I. (2001). Lingvokulturnyi kontsept kak edynitsa issledovaniia [Linguocultural concept as the unit of investigation]. *Metodologicheskie problemy kognitivnoi lingvistiki* : sb. nauch. trudov. Voronezh: VGU, pp. 75–80 [in Russian].
7. Propp, V.Ia. (1999). Morfologija skazki [Morphology of Tale]. Moscow [in Russian].
8. Snesarev, A.E. (2002). Filosofija voiny. Voina v istoricheskoi perspektive [Philosophy of War. War in historical perspective]. *Voенно-istoricheskii zhurnal*, no. 3, pp. 67–81 [in Russian].
9. Tomashevskii, B.V. (1997). Teoriia literatury. Poetika [Theory of literature. Poetics]. Moscow [in Russian].
10. Anti-terrorist poems. Retrieved from: <http://poetry.about.com/od/ourpoemcollections/a/poemsafterattac.htm> [in English].

REFERENCES:

1. Byelyekhova, L.I. (2002). Obraznyy prostir amerykanskoj poezii: lnhvokohnityvnyy aspekt [Image Space of American Poetry: Cognitive Perspective] (Doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
2. Beletskii, A.I. (1994). V masterskoi khudozhnika slova [At the workshop of word-artist]. *Beletskii A.I. Izbrannye trudy po teorii literatury*. Moscow, pp. 34–40 [in Russian].

УДК 811.112.2:82-1

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-2

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ НАПРЯМУ «НОВА ДІЛОВИТІСТЬ»

Бандурко Зінаїда Валеріївна,
викладач кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет,
аспірант кафедри німецької філології та перекладу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
zinaida564@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0238-344X

У статті розглядаються характерні лінгвопрагматичні особливості лірико-поетичних текстів Е. Кестнера та Й. Рінгельнатца як представників мистецького напрямку «Нова діловитість» на ґрунті провідних методологічних положень прагмапоетики та стилістики. Лірика «Нової діловитості» позначається терміном «вживана лірика», оскільки вона спрямована на цінність і корисність для читача, який має використовувати її в повсякденному житті з огляду на злободенну тематику та зображення реальності, зорієнтоване на почуття. З огляду на лінгвопрагматичну спрямованість дослідження та з оперттям на загальноприйняте жанрово-рдове розгалуження літератури вживається термін «лірико-поетичний дискурс», під яким розуміється підтип художнього дискурсу, що становить мовленнєво-розумову комунікативну діяльність сприйняття й художнього зображення реальної дійсності або створення та художнього вираження вигаданої дійсності як цілісного світу чи окремих його елементів у певній єдності, у сукупності лінгвокреативної комунікації автора поетичного тексту з його читачем (адресантом з адресатом) у вигляді лірико-поетичного тексту, який моделює культурно-мовний універсум певної епохи на основі дії поетичної функції мови за допомогою різноманітних мовних і мовленнєвих засобів. Прагматичні характеристики лірико-поетичного дискурсу «Нової діловитості» знаходять

прояв у трьох типах комунікації: 1) естетичній комунікації; 2) змістовій комунікації «автор – читач» із двома різновидами – «автор-протагоніст» та «протагоніст-читач»; 3) змістовій комунікації «персонаж 1 – персонаж 2». Типи комунікації зумовлюють реалізацію мовленнєвих актів та актуалізацію імплікатур. Розрізняються два типи мовленнєвих актів у лірико-поетичному дискурсі: референтивні, які ґрунтуються на уявній референції, та автореферентивні, які ґрунтуються на поетичній автореферентивності. У більшості поетичних текстів Е. Кестнера реалізовано мовленнєві акти асертиви, значну частину займають також директиви й контактиви, а найчастотнішими тригерами імплікатур є іронія, порівняння та композиційні прийоми. Більшість мовленнєвих актів у поетичних текстах Й. Рінгельнатца становлять асертиви, директиви, контактиви та експресиви, найчастотнішими тригерами імплікатур є іншомовна лексика, мовна гра, оказіоналізми, іронія та порівняння.

Ключові слова: автореферентивність, Е. Кестнер, естетична комунікація, змістова комунікація, імплікатура, Й. Рінгельнатц, «Нова діловитість», поетичний текст, референція.

LINGUISTIC AND PRAGMATIC FEATURES OF THE POETIC TEXTS OF THE MOVEMENT “NEW OBJECTIVITY”

Bandurko Zinaida Valeriivna,

Lecturer at the Chair of Romanic and Germanic Languages

Kherson State University,

Postgraduate Student of the Department of German Philology and Translation

V. N. Karazin Kharkiv National University

zinaida564@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0238-344X

The article deals with characteristic linguistic and pragmatic features of the lyrical poetic texts of E. Kästner and J. Ringelnatz as representatives of the artistic movement “New objectivity” based on the leading methodological principles of pragmatic poetics and stylistics. The lyrics of the “New objectivity” is denoted by the term “useful lyrics” because it is aimed at the value and usefulness for the reader, who should use it in everyday life, according to the themes of the day and the representation of reality, directed at feelings. According to the linguistic and pragmatic focus of the study based on generally taken differentiation of literature forms and genres the term “lyrical poetical discourse” is used, which is understood as a subtype of the literary discourse, a speech and mental communicative activity of perception and the artistic image of reality or the creation and artistic expression of the fictitious reality as the whole world or some of its elements in a certain unity, in the aggregate of linguistic creative communication of the author of the poetic text with its reader (addresser with the addressee) in the form of a lyrical poetic text, which models the cultural and linguistic universe of a certain era on the basis of the action of the poetic function of language with the help of various linguistic and speech means. Pragmatic characteristics of the lyrical poetical discourse of the “New objectivity” become apparent in three types of communication: 1) aesthetic communication; 2) content communication “author – reader” with two varieties: a) “author-protagonist” and b) “protagonist-reader”; 3) content communication “character 1 – character 2”. The types of communication determine the producing of speech acts and actualization of implicatures. There are two types of speech acts in the lyrical poetical discourse: 1) referential, based on an imaginary reference, and 2) self-referential, based on poetic self-reference. In most of E. Kästner’s poetic texts, assertive speech acts are produced, directives and contactives occupy a significant part, and the most frequent triggers of implicatures are irony, simile and compositional devices. The vast majority of speech acts in J. Ringelnatz’ poetic texts are assertives, directives, contactives and expressives, the most frequent triggers of implicature are foreign language vocabulary, language game, occasionalisms, irony and simile.

Key words: aesthetic communication, E. Kästner, implicature, J. Ringelnatz, content communication, “New Objectivity”, poetic text, reference, self-reference.

1. Вступ

Мистецький напрям «Нова діловитість» («Новая деловитость», «Новая вещественность», “Neue Sachlichkeit”, “New Objectivity”) виник на початку ХХ століття в Німеччині за часів Веймарської республіки (1918–1933 рр.) як реалістична стильова тенденція (Гілебранд, 2011: 2). У статті Р. Гілебранд «Нова діловитість» розуміється як комплексний загальномистецький напрям Німеччини, який займає часовий відрізок із 1924 р. по 1933 р. До найвидатніших представників «Нової діловитості» в літературній сфері належать Е. Кестнер та Й. Рінгельнатц.

«Нова діловитість» посідає чільне місце в історії світової літератури, що зумовило чималу кількість досліджень вітчизняних і закордонних науковців, присвячених встановленню часових меж, основних естетичних, філософських та мовних характеристик напрямку «Нова діловитість» (Безугла, 2018; Дронова, 2014; Барндт, 2003; Беккер, 2000; Гілебранд, 2011; Летен, 2000; Полверіні, 2007). Окремі наукові розвідки присвячені творчості Е. Кестнера (Дроув, 1999; Вагенер, 1995; Вінкельман, 1957) та Й. Рінгельнатца (Дерінг, 2000; Ессен, 2000; Вальсдорф, 2000). Проте, незважаючи на значну увагу науковців до літератури «Нової діловитості»,

наразі бракує розвідок, присвячених дослідженню лінгвопрагматичних властивостей поетичних текстів цього напрямку.

Прагмапоетика, яка формується в результаті інтеграційних процесів лінгвістичної поетики та прагмалінгвістики, ставить завдання встановлення комунікативних особливостей художнього дискурсу, зокрема лірико-поетичного (Безугла, 2013а; Безугла, 2013б; Безугла, 2016; Безугла, 2018; Мерілай, 2007). Тому *метою статті* є визначення лінгвопрагматичних властивостей поетичних текстів Е. Кестнера та Й. Рінгельнатца як представників напряму «Нова діловитість» із застосуванням методів лінгвопоетики, прагмапоетики та стилістики.

Матеріалом дослідження слугують 330 німецькомовних поетичних текстів Е. Кестнера та 216 поетичних текстів Й. Рінгельнатца.

2. Теоретико-методологічні засади аналізу лірико-поетичного дискурсу «Нової діловитості»

З огляду на лінгвопрагматичну спрямованість дослідження та з опертям на загальноприйняте жанрово-родове розгалуження літератури вважаємо за доцільне говорити про лірико-поетичний дискурс «Нової діловитості». Лірико-поетичний дискурс розуміємо як підтип художнього дискурсу, який становить мовленнєво-розумову комунікативну діяльність сприйняття й художнього зображення реальної дійсності або створення та художнього вираження вигаданої дійсності як цілісного світу чи окремих його елементів у певній єдності, у сукупності лінгвокреативної комунікації автора поетичного тексту з його читачем (адресанта з адресатом) у вигляді лірико-поетичного тексту, який моделює культурно-мовний універсум певної епохи на основі дії поетичної функції мови за допомогою різноманітних мовних і мовленнєвих засобів.

Лірика «Нової діловитості» позначається терміном «вживана лірика» («употребительная лирика», “Gebrauchslyrik“, “useful lyrics”). Вона характеризується цінністю, корисністю у використанні, має бути прийнятною для застосування читачем. Поняття «вживана лірика» не має чіткої дефініції, однак ми розуміємо її як вид лірики, поетичні тексти якої відтворюють злободенну, актуальну тематику та проблематику, написані зрозумілою, доступною, не обтяженою важкими чи значними художніми засобами мовою, створені з різноманітним ідейно-тематичним наповненням, виконані з різною

структурою та в різних жанрах, розраховані на будь-якого читача, придатні для практичного, прийняттого й корисного використання в повсякденному житті, складені з перевагою змісту над формою, проте з художньою виразністю та естетичною цінністю.

Автори «Нової діловитості» відходять від внутрішнього світу людини та відкривають для себе розширений світ техніки, праці, культури й засобів масової інформації 20-х років ХХ століття, зокрема, зображають у звичайних строфах сцени з повсякденного життя та життя великого міста свого часу (Бурдорф, 2015: 108; Гьорес, 2008: 106). Усе, що пише автор поетичного тексту, є чітким за манерою письма, зрозумілим, слова взяті з газет або з повсякденного життя, легко запам'ятовуються та сприяють уявному світу працівника, автор «говорить так, як є, і говорить тим, хто страждає від цього, як вони можуть це змінити» (Тухольські, 1928).

Ці властивості напряму «Нової діловитості» роблять його твори придатними для прагмапоетичного аналізу, який спрямований на встановлення особливостей комунікації автора й читача поетичного тексту, реалізації мовленнєвих актів та актуалізації імплікатур. Прагмапоетичний аналіз висуває в центр уваги інтенційні властивості художнього тексту (Безугла, 2018: 30).

Поетичний текст – це система, організована естетично, тому ми спостерігаємо підпорядкованість його форми та смислу естетичним цілям (Тупиця, 2009: 101). Естетика будь-якого літературного напряму відтворюється в мові, тому мовні та естетичні параметри завжди взаємопов'язані. Отже, у художньому дискурсі комунікативна функція мови взаємодіє з естетичною/поетичною функцією (Якобсон, 1987; Мерілай, 2007), що виявляється в розмежуванні змістової та естетичної інтенції автора.

Естетичну інтенцію розглядають як окремий вид авторської інтенції, як спрямованість свідомості автора художнього тексту на створення словесну форму з позитивним емоційно-оцінним ставленням до неї (Безугла, 2018: 30). Естетична інтенція виявляється в застосовуваних лінгвостилістичних засобах як на рівні окремого висловлення, так і на рівні всього тексту.

У поетичному тексті автор виражає певний зміст, співвідносячи слова з предметами, явищами й особами зовнішнього світу, здійснюючи референцію. Крім того, автор висловлює своє ставлення до словесної

форми, за допомогою якої виражено цей зміст, співвідносячи слова одне з одним, тобто здійснюючи автореференцію (Безугла, 2018: 30). У такий спосіб естетична інтенція виявляється пов'язаною з автореферентивністю поетичного тексту (Мерілай, 2007: 383).

Слідом за А. Мерілай розрізняємо два типи мовленнєвих актів у лірико-поетичному дискурсі: 1) референтивні, які ґрунтуються на вузькому, фікціональному контексті та уявній референції; 2) автореферентивні, які ґрунтуються на широкому, семантико-прагматичному контексті та поетичній автореферентивності (Мерілай, 2007: 386).

3. Типи комунікації в поетичних текстах «Нової діловитості»

У поетичному тексті розмежовують внутрішньотекстову комунікацію між персонажами (ліричний суб'єкт, висловлення та ліричний адресат) і комунікацію зовнішню, авторсько-читацьку (автор, ліричний твір та абстрактний читач) (Алефіренко, Чумак-Жунь, 2008: 68; Бехта, 2013: 25).

Важливість естетичної функції мови в лірико-поетичному дискурсі зумовлює залучення до розгляду його комунікативних властивостей естетичної комунікації, яка зазвичай розглядається як метод інтерпретації літературного тексту, зокрема, на етичних та естетичних ідеалах автора, які відображені в тексті (Бабаян, 2010; Яковенко, 2011). Натомість Л.Р. Безугла розглядає естетичну комунікацію як спілкування автора із читачем із приводу естетики створюваної ним словесної форми (Безугла, 2018). Ми згодні з науковцем та виокремлюємо в лірико-поетичному дискурсі три типи комунікації: 1) естетичну кому-

нікацію; 2) комунікацію I рівня – змістову комунікацію «автор – читач» (вертикальну, зовнішню, далі – K_1) з двома різновидами: а) «автор-протагоніст»; б) «протагоніст-читач»); 3) комунікацію II рівня – змістову комунікацію «персонаж 1 – персонаж 2» (горизонтальну, внутрішню, далі – K_2) (Безугла, 2018: 28).

Естетична комунікація ґрунтується на автореференції й естетичній інтенції автора та знаходить найяскравіший прояв у таких поетичних текстах, у яких автор максимально концентрується на поетичній формі (Безугла, 2018: 29). Наприклад, у поетичному тексті Й. Рінгельнатца „Abendgebet einer erkälteten Neegerin“ залишаються незрозумілими семантичні зв'язки висловлень, пресупозиції та загальний зміст тексту, що справляє враження нісенітності, проте словесна форма викликає позитивне естетичне враження. Автореферентивний мовленнєвий акт реалізується завдяки метриці, римі, метафорам, оказіоналізмам та алюзії на рядки Й.В. Гете.

Вертикальна комунікація є комунікацією автора та читача (див. рис. 1). Автор намагається не лише донести читачеві свою думку, а й здійснити певний перлокутивний ефект завдяки актуалізації імплікатур, реалізації референтивних мовленнєвих актів, використанню художніх засобів. Автор визначає цілі та зміст кожного висловлення, його емоційність, які й інтерпретує читач, зазнаючи інтелектуального, естетичного та емоційного перлокутивного ефекту.

У лірико-поетичному дискурсі «Нової діловитості» K_1 становить переважно пряме звернення адресанта S (автора А) до адресата L (читача L) (наприклад, у поетичному тексті „Rezept“ М. Калеко, „Kleines Solo“ Е. Кестнера, „Pssst“ Й. Рінгельнатца тощо). В окремих випадках адресант S1 (автор А1) може виконувати роль персонажа, виступаючи в ролі протагоніста. Такі поетичні тексти Л.Р. Безугла називає рольовими – у них автор ніби грає роль. Звертаючись до читачів від імені протагоніста, він або ототожнює себе з ним, або протиставляє себе йому. При цьому він може схвалювати дії протагоніста (симпатизувати йому, заохочувати його, бути в захваті від нього тощо), а може й засуджувати його (іронізуючи, насміхаючись) (Безугла, 2018: 32). Отже, неза-

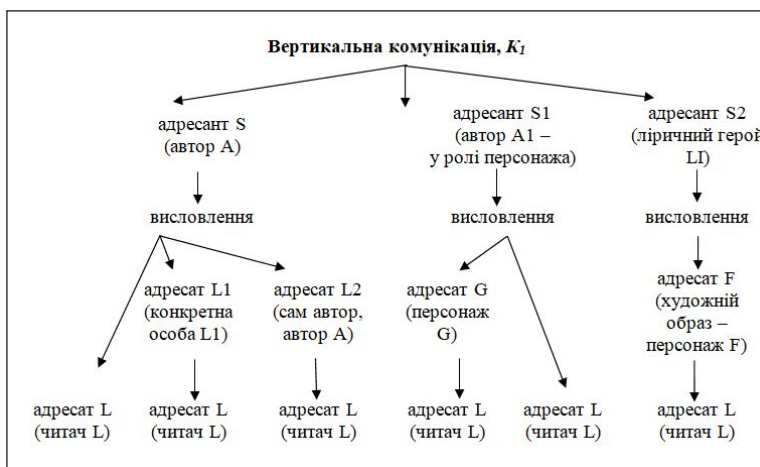

Рис. 1. Типи вертикальної комунікації

в лірико-поетичному дискурсі «Нової діловитості»

A – Autor; F – Figur; G – Gestalt; L – Leser; LI – Lyrisches Ich; S – Sprecher

лежно від того, яку роль виконує автор, уся K_1 у лірико-поетичному дискурсі «Нової діловитості» спрямована на читача поетичного тексту (адресата L) та становить комунікацію «автор – читач».

У межах горизонтальної комунікації (K_2) виокремлюємо певні типи комунікації між персонажами поетичного тексту залежно від того, яке вираження мають адресант та адресат (див. рис. 2). Окрім того, варто зазначити, що як адресант або адресат (людина P) може виступати як одна людина, так і декілька, це може бути спільнота людей, а також ліричний герой (LI). Водночас у поетичному тексті діалог між персонажами K_2 може бути показано цілком (тобто одну чи декілька реплік кожного з учасників діалогу) або не повністю (одну чи декілька реплік адресанта або адресата).

4. Лінгвопрагматичні властивості лірико-поетичного дискурсу Еріха Кестнера

Поетії Е. Кестнера притаманні гумор, іронія, сатира, веселість і життєрадісність, а також біографічність. Лірико-поетичний дискурс Е. Кестнера характеризується також афористичністю, яскравим проявом якої є його мініатюри, наприклад „Das Verhängnis“, „Zusammenhänge“, „Der Gegenwart ins Gästebuch“, „Moderne Kunstausstellung“, „Auch eine Auskunft“ тощо.

Ідейно-тематичний розподіл поетичних текстів Е. Кестнера свідчить про те, що більшість поетичних текстів є лірикою громадянського (50,00%) та філософського (39,09%) спрямування, хоча пейзажна (5,46%) та урбаністична (4,24%) лірика також становлять частину його творчості.

У більшості поетичних текстів Е. Кестнера на рівні висловлення реалізовано мовленнєві акти асертивного іллокутивного типу (86,88% та 64,98%), проте значну частку займають також директиви (5,5% і 8,86%) та контактиви (6,86% і 9,28%). Експресиви виражені переважно імпліцитно (0,56% та 3,38%). Серед мовленнєвих актів на рівні всього поетичного тексту переважають асертиви (92,43%) (наприклад, „Große Zeiten“), хоча наявні й директиви (3,33%) („Die dritte von rechts“), експресиви (3,03%) („Hotelsolo für eine Männerstimme“) та меншою мірою контактиви (1,21%) („Wieso warum?“), а квеситивів та комісивів не зафіксовано.

У дослідженні імплікатур лірико-поетичного дискурсу «Нової діловитості» використовуємо термін «тригер» (Браун, Левінсон, 1988: 215; Клайн, 1967) на позначення мовних засобів, які викликають інтендування та активацію імплікатури у свідомості комунікантів (на переконання Л.Р. Безуглої, адресант використовує їх для інтендування імплікатури, а адресат – для її виведення (Безугла, 2017)), хоча є також термін «індикатор імплікатури» (Артеменко, 2015; Безугла, 2010; Безугла, Романченко, 2013). Тригер імплікатури розуміємо як мовний засіб інтендування імплікатури адресантом, спрямований на активацію імплікатури у свідомості комунікантів та її виведення адресатом.

Найчастотнішими тригерами імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Е. Кестнера є двозначність, іронія, синтаксичний паралелізм, метафора, алюзія, порівняння та композиційні прийоми в різноманітному їх поєднанні, проте типовими саме для його ідіодискурсу вважаємо іронію та порівняння, наприклад: *Sie handeln gemäß der Mode; Probleme dieses Blinden; Keiner weiß, wohin das Leben geht*. Тригерами імплікатури на ґрунті всього тексту є будь-які мовні засоби, причому певний засіб зазвичай переважає. Наприклад, у поетичному тексті Е. Кестнера „Das Eisenbahngleichnis“ упродовж усього тексту за рахунок повторів і рефренів створюється відчуття постійного руху та висловлюється метафорична імплікатура +> *ZUG ist wie LEBEN*. +> *Das Leben ist eine Reise durch die Zeit*. +> *Niemand weiß, wohin das Leben geht, wie lange es dauern wird, welches Ziel es hat*.

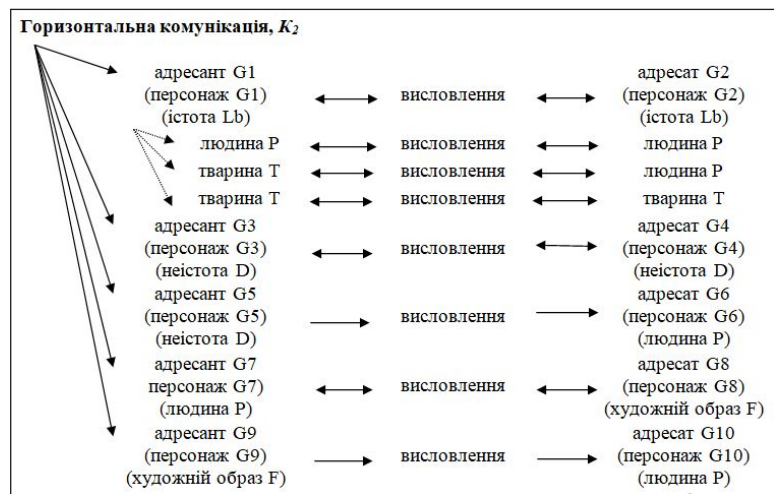

Рис. 2. Типи горизонтальної комунікації в лірико-поетичному дискурсі «Нової діловитості»
D – Ding; F – Figur; G – Gestalt; Lb – Lebewesen; P – Person; T – Tier

5. Лінгвопрагматичні особливості лірико-поетичного дискурсу Йоахіма Рінгельнатца

Поезії Й. Рінгельнатца притаманні фактичність, об'єктивність і точність, лаконічність, іронічність та повсякденність. На переконання А. Вальсдорфа, його поетичні тексти віддзеркалюють власне різноманітне життя в багатьох нюансах, оскільки Й. Рінгельнатц, який постійно писав та описував, «стискував» своє життя. Місцевості, міста й люди, про які він дізнавався, можна знайти в його поетичних текстах, де виникла яскрава мозаїка спогадів (Вальсдорф, 2000: 85).

Одну з головних властивостей поезії Й. Рінгельнатца становить біографічність, яка спостерігається переважно в окремих висловленнях. Про це свідчить, зокрема, чимала кількість лексичних одиниць, які позначають топоніми, етноніми, фітоніми, зооніми тощо: *Kolibri, Hindostan, Delagoabai, Kap Horn, Litfaßsäulen, Thar Himalaja, Norderney* тощо. Оскільки Й. Рінгельнатц триацій час працював мореплавцем, у його поетичних текстах можна зустріти морську термінологію: *Deck, Bark, Kai, Zwischendeck, Matrosenlogis, Segelschiffe, Heuer, Kielwasser* тощо.

Загалом поетичні тексти Й. Рінгельнатца мають переважно громадянське (46,76%), філософське (28,71%) та урбаністичне (7,41%) ідейно-тематичне спрямування, а лірика кохання та пейзажна лірика становлять лише 6,95% і 5,09% відповідно.

Більшість мовленнєвих актів у поетичних текстах Й. Рінгельнатца становлять асертиви (82,62% та 45,46%), серед яких переважають твердження (64,27% і 27,28%), повідомлення (7,21% і 1,82%) та експресивний асертив (5,66% і 16,36%). Наступними за частотністю є директиви (8,48% та 16,36%), а саме переважно наказ (4,68% та 9,08%), та контактиви (7,68% і 21,82%) – здебільшого підтримання контакту (2,91%) або звертання (2,61% та 16,36%).

Серед мовленнєвих актів на рівні всього поетичного тексту переважають асертиви (92,13%) („Lustig quasselt“), директиви (5,09%) („Kind spiele!“) та експресиви (1,85%) („Abschied von Renée“), хоча наявні й одиничні контактиви (0,93%) („Was willst du von mir?“), а квеситивів і комісивів не зафіксовано.

Найчастотнішими тригерами імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Й. Рінгельнатца є іншомовна лексика, двозначність, прийом

мовної гри, синтаксичний паралелізм, окаціоналізми, метафора, алюзія, іронія, порівняння та композиційні прийоми, проте типовими саме для його ідіодискурсу вважаємо іншомовну лексику, мовну гру, окаціоналізми, іронію й порівняння.

6. Висновки

Таким чином, прагматичні характеристики лірико-поетичного дискурсу «Нової діловитості» виявляються в трьох типах комунікації: 1) естетичній комунікації; 2) змістовій комунікації «автор – читач» (з двома різновидами: «автор-протагоніст» і «протагоніст-читач»); 3) змістовій комунікації «персонаж 1 – персонаж 2».

Типи комунікації зумовлюють реалізацію мовленнєвих актів та актуалізацію імплікатур. Розрізняються два типи мовленнєвих актів у лірико-поетичному дискурсі: референтивні, які ґрунтуються на уявній референції, та автореферентивні, які ґрунтуються на поетичній автореферентивності.

У більшості поетичних текстів Е. Кестнера реалізовано мовленнєві акти асертивів, значну частину займають також директиви й контактиви, а найчастотнішими тригерами імплікатур є іронія, порівняння та композиційні прийоми. Більшість мовленнєвих актів у поетичних текстах Й. Рінгельнатца становлять асертиви, директиви, контактиви та експресиви, найчастотнішими тригерами імплікатур є іншомовна лексика, прийом мовної гри, окаціоналізми, іронія та порівняння.

До перспектив дослідження належить встановлення лінгвопрагматичних властивостей лірико-поетичних дискурсів інших представників літературного напрямку «Нова діловитість».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алефиренко Н.Ф., Чумак-Жунь И.И. Коммуникативная ситуация как когнитивно-прагматический фактор порождения поэтического дискурса. *Vysoka skola evropskych a regional nich studii fil osoficky ustav Akademie ved Ceske Republiky* : Recenzovany neimpaktovany casopis zamereny na blast spolecenskych ved. Ceske Budějovice, 2008. № 1. С. 68–72.
2. Артеменко Ю.О. Дієслівні індикатори імплікатур в англomовному дискурсі: структурно-семантичний та лінгвопрагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 20 с.
3. Бабаян А.Г. Эстетическая коммуникация как метод распознавания личностных смыслов в тексте. *Сборники конференций НИЦ «Социосфера»*. Прага : Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ s.r.o., 2010. № 8 : Материалы международной научно-практической конференции «Практика коммуникативного пове-

- денія в соціально-гуманитарних дослідженнях» (5–6 грудня 2010 р.). С. 141–150.
4. Безугла Л.Р. До розмежування конвенційних та дискурсивних імплікатур. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. Харків, 2010. № 930. Вип. 64. С. 55–61.
 5. Безугла Л.Р. Рівні комунікації у лірико-поетичному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2018. № 87. С. 27–34.
 6. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : монографія. Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
 7. Безуглая Л.Р. Когнитивные основы прагмапоэтики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2013. Вип. 19. С. 217–223.
 8. Безуглая Л.Р. Прагмапоэтика в когнитивном измерении. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2013. Т. 16. № 2. С. 20–27.
 9. Безуглая Л.Р. Импликатуры поэтического текста в аспекте перевода. *Когниция, коммуникация, дискурс*. Харьков, 2017. № 14. С. 8–18.
 10. Бехта І.А. Авторське експериментаторство в англійській прозі ХХ століття. Львів : ПАІС, 2013. 268 с.
 11. Дронова О.А. Концепция «литературы для использования» (Gebrauchsliteratur) в представлениях немецких писателей Веймарской республики. *Вестник Тамбовского университета. Серія «Гуманитарные науки»*. Тамбов, 2014. Вип. 4(132). С. 97–104.
 12. Тупиця О.Ю. Особливості організації поетичної картини світу. *Філологічні науки : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*. Полтава, 2009. Вип. 1. С. 98–104.
 13. Якобсон Р. Работы по поэтике. Москва : Прогресс, 1987. 461 с.
 14. Яковенко М.Л. Естетичні виміри комунікації. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Філософія»*. 2011. Вип. 539–540. С. 188–192.
 15. Barndt K. Sentiment und Sachlichkeit: der Roman der Neuen Frau in der Weimarer Republik. Weimar ; Wien : Böhlau, 2003. 231 S.
 16. Becker S. Neue Sachlichkeit. Köln ; Weimar ; Wien : Böhlau, 2000. Band 1 : Die Ästhetik der neusachlichen Literatur (1920–1933). 437 S.
 17. Bezugla L.R. Some issues in integration of poetics and pragmatics. *Актуальные проблемы стилистики*. Москва : МГУ им. М.В. Ломоносова, 2016. № 2. С. 62–68.
 18. Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. 345 p.
 19. Burdorf D. Geschichte der deutschen Lyrik. Einführung und Interpretationen. Stuttgart : Metzler, 2015. 170 S.
 20. Clyne M. Transference and triggering: observations on the language assimilation of postwar German-speaking migrants in Australia. Den Haag : Martinus Nijhoff, 1967. 148 p.
 21. Doering S. „Turnsprache laßt uns reden“ – Die *Turngedichte* von Joachim Ringelnatz. *Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt*. Göttingen : Wallstein, 2000. S. 101–108.
 22. Drouve A. Erich Kästner – Moralist mit doppeltem Boden. Marburg : Tectum Verlag DE, 1999. 299 S.
 23. Essen G. von. „Für das alles hatte ich Augen“ – Gewaltimaginationen bei Joachim Ringelnatz. *Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt*. Göttingen : Wallstein, 2000. S. 92–100.
 24. Hillebrand R. Liebeslyrik der Neuen Sachlichkeit. München : GRIN, 2011. 80 S.
 25. Hoeres P. Die Kultur von Weimar. Durchbruch der Moderne / hrsg. von M. Görtemaker, F.-L. Kroll, S. Neitzel. Berlin ; Brandenburg, 2008. Band 5. 192 S.
 26. Lethen H. Neue Sachlichkeit 1924–1932. Studien zur Literatur des „Weissen Sozialismus“. Stuttgart ; Weimar : Metzler, 2000. 214 S.
 27. Merilai A. Pragmapoetics as literary philosophy. *Interlitteraria*. 2007. № 12. P. 379–392.
 28. Polverini Ch. Schauspiel oder Dokumentation? Dimensionen der Wirklichkeit in Neorealismo und Neuer Sachlichkeit. Bonn : Romanistischer Verlag, 2007. 354 S.
 29. Tucholsky K. Gebrauchsliteratur. *Die Weltbühne*. 1928. № 48. S. 808. URL: <https://www.textlog.de/tucholsky-gebrauchsliteratur.html> (дата звернення: 15.03.2019).
 30. Wagener H. Erich Kästner. *Deutsche Dichter. Leben und Werk deutschsprachiger Autoren vom Mittelalter bis zur Gegenwart* / Hrsg. von G.E. Grimm, F.R. Max. Stuttgart : Philipp Reclam jun., 1995. S. 886.
 31. Walsdorf A. „Wenn ich einen Anfang wüßte – säng ich ein Lied aus Inmirland“. Zu den Gedichten von Joachim Ringelnatz. *Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt*. Göttingen : Wallstein, 2000. S. 85–91.
 32. Winkelmann J. The Poetic Style of Erich Kästner. Lincoln : University of Nebraska Press, 1957. 53 p.

REFERENCES:

1. Alefirenko, N.F., Chumak-Zhun, I.I. (2008). Kommunikativnaya situatsiya kak kognitivno-pragmatische faktor porozhdeniya poeticheskogo diskursa [Communicative situation as cognitive-pragmatic factor of generation of poetic discourse]. *Vysoka skola evropskych a regional nich studii fil osoficky ustav Akademie ved Ceske Republiky. Recenzovany neimpaktovany casopis zamereny na blast spolecenskych ved*. Ceske Budějovice, no. 1, pp. 68–72 [in Russian].
2. Artemenko, Yu.O. (2015). Dieslivni indykatory implikatur v anhlomovnomu dyskursi: struktumno-semantychnyi ta linhvoprahmatychnyi aspekty [Verbal indicators of implicatures in English discourse: structural, semantic and pragmatic aspects] (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
3. Babaian, A.G. (2010). Esteticheskaia komunikatsiia kak metod raspoznavaniia lichnostnykh smyslov v tekste [Aesthetic communication as the method of recognition of personal senses in the text]. *Sborniki konferentsii NITS "Sotsiosfera"*. Prague: Vedecko vydavatel'ske centrum Sociosfera-CZ s.r.o., no. 8: Materialy mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Praktika komunikativnogo povedeniia v sotsialno-gumanitarnykh issledovaniiax" (December 5–6, 2010), pp. 141–150 [in Russian].
4. Bezuhla, L.R. (2010). Do rozmezhuвання konventsiiynykh ta dyskursyynykh implikatur [To the distinction of

- conventional and conversational implicature]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii "Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov"*. Kharkiv, no. 930, issue 64, pp. 55–61 [in Ukrainian].
5. Bezuhla, L.R. (2018). Rivni komunikatsii u liryko-poetychnomu dyskursi [Communication levels in lyrical and poetic discourse]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii "Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov"*, no. 87, pp. 27–34 [in Ukrainian].
 6. Bezuhla, L.R., Romanchenko, I.O. (2013). Linhvoprahamatyka dyskryminatsii u publitsystychnomu dyskursi: monohrafiia [Linguopragmatics of discrimination in journalistic discourse: monograph]. Kharkiv: FOP Lysenko I.B. [in Ukrainian].
 7. Bezuglaia, L.R. (2013a). Kognitivnye osnovy pragmapoetiki [Cognitive basis of pragmapoetics]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii "Linhvistyka"*, issue 19, pp. 217–223 [in Russian].
 8. Bezuglaia, L.R. (2013b). Pragmapojetika v kognitivnom izmerenii [Pragmapoetics in cognitive dimension]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Serii "Filolohiia"*, vol. 16, no. 2, pp. 20–27 [in Russian].
 9. Bezuglaia, L.R. (2017). Implikatury poeticheskogo teksta v aspekty perevoda [Implicatures of poetic text in terms of translation]. *Kognitsiia, komunikatsiia, diskurs*, Kharkov, no. 14, pp. 8–18 [in Russian].
 10. Bekhta, I.A. (2013). Avtorske eksperymentatorstvo v anhlomovnij prozi XX stolittia [Author's experimentation in English prose of the XX century]. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
 11. Dronova, O.A. (2014). Kontseptsiiia "literaturnyia dlia ispolzovaniia" (Gebrauchsliteratur) v predstavleniakh nemetskih pisatelei Veimarskoi respubliki [Concept of "literature for use" (Gebrauchsliteratur) by German writers of Weimar republic]. *Vestnik Tambovskogo universiteta. Serii "Gumanitarnye nauki"*. Tambov, issue 4(132), pp. 97–104 [in Russian].
 12. Tupytsia, O.Yu. (2009). Osoblyvosti orhanizatsii poetychnoi kartyny svitu [Features of organization of a poetic picture of the world]. *Filolohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V.H. Korolenka*. Poltava, issue 1, pp. 98–104 [in Ukrainian].
 13. Iakobson, R. (1987). Raboty po poetike [Works in poetics]. Moscow: Progress [in Russian].
 14. Yakovenko, M.L. (2011). Estetychni vymiry komunikatsii [Aesthetic dimensions of communication]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Serii "Filosofiiia"*, issue 539–540, pp. 188–192 [in Ukrainian].
 15. Barndt, K. (2003). Sentiment und Sachlichkeit: der Roman der Neuen Frau in der Weimarer Republik [Sentiment and objectivity: the novel of the New Woman in the Weimar Republic]. Weimar; Wien: Böhlau [in German].
 16. Becker, S. (2000). Neue Sachlichkeit [New Objectivity]. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, Band 1: Die Ästhetik der neusachlichen Literatur (1920–1933) [in German].
 17. Bezugla, L.R. (2016). Some issues in integration of poetics and pragmatics. *Aktualnye problemy stilistiki*. Moscow: MGU im. M.V. Lomonosova, no. 2, pp. 62–68 [in English].
 18. Brown, P., Levinson, S.C. (1988). Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
 19. Burdorf, D. (2015). Geschichte der deutschen Lyrik. Einführung und Interpretationen [History of German lyric. Introduction and interpretations]. Stuttgart: Metzler [in German].
 20. Clyne, M. (1967). Transference and triggering: observations on the language assimilation of postwar German-speaking migrants in Australia. Den Haag: Martinus Nijhoff [in English].
 21. Doering, S. (2000). „Turnsprache läßt uns reden“ – Die *Turngedichte* von Joachim Ringelnatz [“Turning Language Let's Talk” – *The Turning Poems* of Joachim Ringelnatz]. *Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt*. Göttingen: Wallstein, pp. 101–108 [in German].
 22. Drouve, A. (1999). Erich Kästner – Moralist mit doppeltem Boden [Erich Kästner – moralist with a double bottom]. Marburg: Tectum Verlag DE [in German].
 23. Essen, G. von. (2000). „Für das alles hatte ich Augen“ – Gewaltimaginationen bei Joachim Ringelnatz [“I had eyes for all this” – violence imaginings with Joachim Ringelnatz]. *Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt*. Göttingen: Wallstein, pp. 92–100 [in German].
 24. Hillebrand, R. (2011). Liebeslyrik der Neuen Sachlichkeit [Love poetry of New Objectivity]. München: GRIN [in German].
 25. Hoeres, P. (2008). Die Kultur von Weimar. Durchbruch der Moderne [The culture of Weimar. Breakthrough of the modern age]. Berlin; Brandenburg, Band 5 [in German].
 26. Lethen, H. (2000). Neue Sachlichkeit 1924–1932. Studien zur Literatur des „Weissen Sozialismus“ [New Objectivity 1924–1932. Studies on the literature of the “White Socialism”]. Stuttgart; Weimar: Metzler [in German].
 27. Merilai, A. (2007). Pragmapoetics as literary philosophy. *Interlitteraria*, no. 12, pp. 379–392 [in English].
 28. Polverini, Ch. (2007). Schauspiel oder Dokumentation? Dimensionen der Wirklichkeit in Neorealismo und Neuer Sachlichkeit [Drama or documentation? Dimensions of Reality in Neorealism and New Objectivity]. Bonn: Romanistischer Verlag [in German].
 29. Tucholsky, K. (1928). Gebrauchsliteratur [Gebrauchsliteratur]. *Die Weltbühne*, no. 48, pp. 808. Retrieved from: <https://www.textlog.de/tucholsky-gebrauchsliteratur.html> [in German].
 30. Wagener, H. (1995). Erich Kästner [Erich Kästner]. *Grimm G.E. von, Max F.R. (eds.). Deutsche Dichter. Leben und Werk deutschsprachiger Autoren vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., pp. 886 [in German].
 31. Walsdorf, A. (2000). „Wenn ich einen Anfang wüßte – säng ich ein Lied aus Inmirland“. Zu den Gedichten von Joachim Ringelnatz [“If I knew a beginning – I sing a song from Inmirland”. To the poems of Joachim Ringelnatz]. *Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt*. Göttingen: Wallstein, pp. 85–91 [in German].
 32. Winkelmann, J. (1957). The Poetic Style of Erich Kästner. Lincoln: University of Nebraska Press [in English].

УДК 811.11+659.1
10.32999/ksu2663-3426/2019-1-3

МУЛЬТИМОДАЛЬНА МЕТАФОРА У АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ

Безугла Тетяна Андріївна,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри методики та практики викладання іноземної мови
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
tetiana.bezugla@karazin.ua
orcid.org/0000-0001-6002-5013

*Стаття має на меті виокремлення типів мультимодальної метафори в англомовних рекламних текстах друкованих ЗМІ за двома критеріями: квантитативним і реляційним, із застосуванням методів концептуального та імплікатурного аналізу. Рекламний текст розглядається як мультимодальний (інакше – відеовербальний, креолізований, полікодовий тощо) – полікодове утворення, що складається з вербальних і невербальних компонентів у друкованій формі, продукується у межах рекламного дискурсу та відображає інтенцію продуцента вплинути на реципієнта таким чином, щоб той придбав рекламований товар або скористався послугою. В основу аналізу покладено когнітивну теорію метафори, яка описує взаємодію двох структур знань – концепта-джерела й концепта-цілі – на ґрунті онтологічної ознаки, яка поєднує обидва метафоричні концепти і виступає у вигляді концепту або пропозиції. При цьому в свідомості реципієнта у результаті операції мапування (перенесення якостей (ознак) з однієї концептуальної області в іншу) виникає метафорична пропозиція за зразком *дещо є ніби дещо*. Рекламні тексти демонструють активацію у свідомості реципієнта декількох імплікатур, кінцева з яких завжди виражає директивну іллокуцію пропонування на зразок *Купуйте наш товар! / Скористайтеся нашою послугою!* Мультимодальна метафора становить концептуальну метафору, тобто ментальну проекцію ознак однієї концептуальної області на іншу концептуальну область. Ця ментальна проекція здійснюється завдяки взаємодії вербальних і невербальних компонентів РТ. На противагу мономодальній метафорі (вербальній або візуальній), де концепт-цілі і концепт-джерело втілюються в одному модусі комунікації, у мультимодальній метафорі і концепт-цілі, і концепт-джерело представлено в різних модусах. В англомовних рекламних текстах друкованих ЗМІ мультимодальна метафора класифікується за двома критеріями: квантитативним і реляційним. За кількістю метафоричних пропозицій (квантитативний критерій) мультимодальна метафора поділяється на просту (з однією метафоричною пропозицією) та складну (з двома та більше метафоричними пропозиціями або ускладнену метонімією – візуальна метафтонімія). За реляційним критерієм (відношення мови й зображення) доцільно виокремити три типи: 1) візуальна частина доповнює вербальну; 2) вербальна частина доповнює візуальну; 3) обидві частини є самодостатніми. Наведені типи мультимодальної метафори демонструють, що рекламний текст у сучасному розумінні є цілісними полікодовими утвореннями, де вербальні компоненти співіснують у взаємозв'язку з невербальними.*

Ключові слова: друковані ЗМІ, імплікатура, модус комунікації, мультимодальність, метафорична пропозиція, метафтонімія, реклама.

MULTIMODAL METAPHOR IN ENGLISH ADVERTISING TEXT

Bezuhla Tetiana Andriivna,
Candidate of Philological Sciences,
lecturer at the Department of Foreign Language Teaching Methods and Practice
V. N. Karazin Kharkiv National University
tetiana.bezugla@karazin.ua
orcid.org/0000-0001-6002-5013

The purpose of the article is to establish types of multimodal metaphors in English advertising texts of print media on quantitative and relative criteria using methods of conceptual and implicature analysis. An advertising text is addressed as multimodal (also videoverbal, creolized, polycode etc.), i.e. a polycode construct which consists of verbal and nonverbal signs in printed form, is produced within the advertising discourse and reflects the producer's intention to influence the recipient's decision to acquire the advertised product or use the service. The analysis uses cognitive metaphor theory which describes the interaction of two spheres of knowledge – the source and target concepts – based on an ontological characteristic that connects both metaphorical concepts and appears as a concept or a proposition. Through mapping (transferring qualities (characteristics) from one conceptual sphere to another), the recipient's mind builds a metaphorical proposition of the pattern SOMETHING is like SOMETHING. Advertising texts activate a chain of implicatures in the recipient's mind, the final one always expressing a directive illocution of offering that follows the pattern Buy our product! / Use our services! A multimodal metaphor is a conceptual metaphor, i.e. a mental projection of characteristics from one domain to another. In advertising texts, it takes place through the interaction of verbal and nonverbal components. Unlike the monomodal metaphor (verbal or visual), where

the target and source concepts lie in the same mode of communication, a multimodal metaphor's source and target concepts belong to different modes. Analysis of English advertising texts of print media allows classifying the multimodal metaphor on two criteria: quantitative and relative. By the number of metaphoric propositions (quantitative criterion), multimodal metaphors are divided into simple (with one metaphorical sentence) and complex ones (with two or more metaphorical propositions, or complicated by metonymy – a visual metaphonymy). The relative criterion (relation of language and image) suggests three types: 1) the visual part complements the verbal; 2) the verbal part complements the visual; 3) both parts are self-sufficient. The above types of multimodal metaphor show that modern advertising text is a holistic polycode construct whose verbal components coexist in interaction with nonverbal ones.

Key words: advertising, implicature, metaphorical proposition, metaphonymy, mode of communication, multimodality, print media.

1. Вступ. Звернення до мультимодальної метафори зумовлене підвищеною увагою лінгвістів до проблем візуалізації в галузі сучасних друкованих ЗМІ: «сучасний науковий дискурс тяжіє до вивчення двоканальних креолізованих текстів, які складаються із вербальних і візуальних знаків, що зумовлено як особливостями сьогоденного інформаційного суспільства, так і традиціями філологічних досліджень» (Ворошилова, 2013: 12) (тут і далі – переклад іншомовних цитат – мій, Т.Б.).

Візуальний компонент з'явився в рекламних оголошеннях у 20 рр. 19-го ст., що було зумовлено технічним розвитком преси та зміненими соціальними й комунікативними потребами суспільства (Schierl, 2001: 42). У кінці 19-го ст. виробництво реклами перейшло до рекламних агенцій, які надали перевагу візуальному образу (Кочетова, 2013: 118). У 21-му ст. реклама стає креативнішою і привабливішою та лідирує серед мультимодальних текстів «в плані унікального і креативного злиття вербальних і невербальних елементів» (Белова, 2012: 45). Наразі лінгвісти говорять про «візуальну/зображальну комунікацію» (Meyer, 2010). Виокремлюють навіть такий жанр зображення, як «рекламне зображення», серед жанротвірних властивостей якого чільне місце займає візуальна метафора (Stöckl, 2004: 137).

У германістиці візуальна метафора вивчається на матеріалі англomовної (De la Rosa, 2009; Forceville, 1996; Kennedy 1982; Hausman, 1989; Messaris 1997) та німецькомовної (Kroeber-Riel, 1996; Schierl, 1991; Stöckl, 2004; Škerlavaj, 2014) реклами. Ззначається вагомий внесок візуальної метафори в ефективність рекламної комунікації: вона сприяє кращому сприйняттю й запам'ятовуванню інформації (Почепцов, 2001: 306; Meyer, 2010: 95; Stöckl 2004: 137), стимулює розумову діяльність реципієнта (De la Rosa, 2009: 177; Škerlavaj, 2014: 268), допомагає повніше представити рекламований продукт (Schierl, 2001: 79–159), підсилює імідж бранда (Kroeber-Riel, 1996: 194), підсилює вплив на

адресата (Колокольцева, 2013: 7), зокрема емотивний (Messaris 1997), нівелюючи різницю між аргументацією та сугестією (Белова, Васильєва, 2008: 38).

У створенні візуальної метафори вербальні знаки не відіграють вирішальної ролі, тому лінгвістичні теорії метафори не можуть бути методологічним інструментом її аналізу. Найдієвішим виявився когнітивний підхід, запроваджений наприкінці 20-го ст. голландським дослідником Чарльзом Форсевілем (Forceville, 1996). Він стверджує, що теорія метафори не може ґрунтуватися лише на аналізі вербальних знаків, поділяючи метафори на мультимодальні й мономодальні (Forceville, 2008: 9).

Мета статті – виокремити типи мультимодальної метафори в англomовних рекламних текстах друкованих ЗМІ за двома критеріями: квантитативним і реляційним, із застосуванням методів концептуального та імплікатурного аналізу. Рекламний текст (далі – РТ) розглядається як мультимодальний (відеовербальний, креолізований, полікодовий тощо) – полікодове утворення, що складається з вербальних і невербальних компонентів у друкованій формі, продукується у межах рекламного дискурсу та відображає інтенцію продуцента вплинути на реципієнта таким чином, щоб той придбав рекламований товар або скористався послугою.

2. Теоретико-методологічні засади аналізу мультимодальної метафори. В основу аналізу візуальної метафори покладено когнітивну теорію метафори, яка описує взаємодію двох структур знань – концепта-джерела й концепта-цілі на ґрунті онтологічної ознаки, яка поєднує обидва метафоричні концепти і виступає у вигляді концепту або пропозиції (Lakoff, Johnson, 1980). При цьому в свідомості реципієнта у результаті операції мапування (перенесення якостей (ознак) з однієї сфери в іншу) виникає метафорична пропозиція за зразком *ДЕЩО є ніби ДЕЩО*. Якщо у стилістиці метафора становить вживання слова/виразу в переносному значенні або саме слово/вираз як

результат такого перенесення, то з когнітивної точки зору метафора розглядається як ментальний феномен – метафорична пропозиція, що активується/конструюється в свідомості реципієнта тексту (Безугла, 2007, с. 258).

Оскільки головною метою РТ є звернути увагу споживача на певні привабливі якості продукту і таким чином спонукати його придбати рекламований продукт, операції мапування створюють у свідомості реципієнта зв'язок між рекламованим продуктом (концепт-ціль) та зображенням (концепт-джерело). При цьому «товар наслідує якості та емоційні цінності, притаманні зображенню, а споживач запрошується до участі у створенні значущості продукту» (De la Rosa, 2009, 168).

У **моноmodalній метафорі** як концепт-ціль, так і концепт-джерело метафоричної пропозиції втілюються в одному модусі комунікації – у випадку друкованої або відеореклами це візуальний контекст, вербальний текст, невербальні звуки, музика (Forceville, 2008: 8). Залежно від модусу існування концепту-цілі та концепту-джерела – вербального або візуального, розрізняються власне вербальна та власне візуальна метафора.

У випадку власне візуальної метафори метафорична пропозиція виводиться виключно на ґрунті візуального контексту РТ, та ні концепт-ціль, ні концепт-джерело не можуть повторюватися у вербальному компоненті. Наприклад, у РТ ліхтариків *Energizer Flash*

lights (рис. 1а) вербальні компоненти відсутні, а логотип розглядається як іконічний знак фірми і належить до невербальних компонентів. Зображення променя ліхтаря у формі руки, що підіймає загублені ключі, активує у свідомості читача метафоричну пропозицію, де ліхтар виступає концептом-джерелом, а РУКА – концептом-ціллю, що поєднані ознакою зовнішньої схожості за формою: +> *ENERGIZER FLASHLIGHT is like HAND, because ENERGIZER FLASHLIGHT looks like HAND. +> Its light will help you find your keys. +> Buy Energizer Flashlights!*

РТ зазвичай демонструють актуалізацію декількох імплікатур, кінцева з яких завжди виражає директивну іллокуцію пропонування на зразок *Купуйте наш товар! / Скористайтеся нашою послугою.*

Власне вербальна метафора представлена тільки у вербальному компоненті, при цьому ні концепт-ціль, ні концепт-джерело не має візуалізуватися у невербальному компоненті. Приміром, організація з боротьби за безпечний інтернет *Safer Net Brasil* у заголовку попереджує адресата, що інтернет не вміє тримати таємниці (рис. 1б): *The internet can't keep a secret. Keep your privacy offline.* Концептом-джерелом є *LIVING BEING* / ІСТОТА, тож має місце метафора-персоніфікація: +> *INTERNET is like LIVING BEING, because INTERNET can keep a secret.* Ця метафорична пропозиція активується тільки на ґрунті заголовку, візуальний контекст теж містить імплікатуру, але

Рис. 1. Зразки рекламних текстів з моноmodalною метафорою (а – власне візуальна метафора; б – власне вербальна метафора)

не метафоричну: *When you use the Internet, anybody can know your secrets.*

Мультимодальні метафори становлять концептуальні метафори, в яких концепт-ціль і концепт-джерело представлено у різних модусах (Forceville, 2008: 9). Мультимодальна метафора будується на взаємодії вербального й невербального компонентів РТ. Наприклад, РТ чаю *Lipton Herbal Tea Ginger Lemon* (рис. 2а) презентує метафоричну пропозицію *ORANGE is like CUP OF TEA, because ORANGE looks like CUP OF TEA*. Вона включає концепт-ціль *CUP OF TEA* і концепт-джерело *ORANGE*, між якими будується аналогія на ґрунті спільної ознаки – зовнішньої схожості: *ORANGE looks like CUP OF TEA*. +>*Our orange-flavoured tea tastes as good as fresh oranges.* +> *Buy Lipton Herbal Tea Ginger Orange!*

Аналізуючи візуальну метафору в друкованих РТ, Ч. Форсевіль (Forceville, 2008: 8) виокремлює чотири типи, зауважуючи, що часто метафора може мати ознаки одразу декількох типів: 1) гібридна метафора (*Hybrid metaphor*) – у якій метафоричні відносини тотожності передаються у зображенні, об'єднуючи концепт-ціль та концепт-джерело, що належать до різних концептуальних областей, у гібридний, «неможливий» гештальт (рис. 2а); 2) контекстуальна метафора (*Contextual metaphor*) – у якій концепт-джерело не представлено у зображенні, але він виводиться реципієнтом завдяки візуалізації концепту-цілі (рис. 2в); 3) візуальна метафора-порівняння (*Pictorial simile*) – у якій концепт-ціль і концепт-джерело наявні у візуальному контексті, а аналогія між ними будується на

ґрунті однієї або декількох візуальних ознак (рис. 1а); 4) інтегрована метафора (*Integrated metaphor*) – у якій концепт-ціль зображено не прямо, а таким чином, що лише нагадує концепт-джерело за формою або положенням (рис. 2б).

Оскільки часто концепти належать до декількох модусів, виникають труднощі у визначенні метафори як моно- або мультимодальної – наприклад, якщо концепт-ціль представлено у візуальному контексті, а концепт-джерело – як у візуальному, так і у вербальному. У такому випадку виявляється доцільним розглядати їх не як два окремі типи метафори, а як крайні точки скалярного континуума. Таким чином, метафора буде вважатися такою, що належить до мономодального (візуального або вербального) полюса шкали, якщо концепт-ціль і концепт-джерело існують у одному модусі. А якщо концепт-ціль і концепт-джерело представлено в двох різних модусах, вона буде класифікуватися як типово мультимодальна. Однак, на практиці багато зразків перебувають посередині між цими крайніми типами (Forceville, 2008: 9).

Класифікація Ч. Форсевіля стосується найбільш частотних типів візуальної й мультимодальної метафори в РТ, однак вона не є вичерпною. Мультимодальну метафору в англійських друкованих текстах споживчої реклами доцільно класифікувати за двома критеріями: за квантитативним критерієм та критерієм реляції мови і зображення.

3. Класифікація мультимодальної метафори за квантитативним критерієм. За кількістю метафоричних пропозицій (кван-

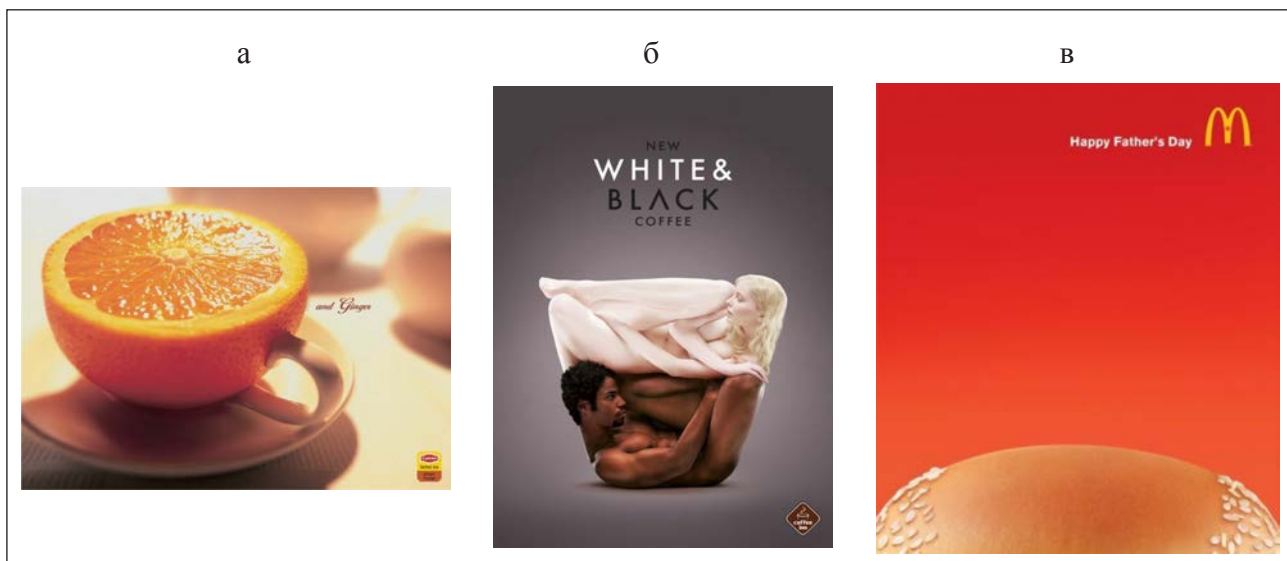

Рис. 2. Зразки рекламних текстів з типами метафори за квантитативним критерієм (а – проста; б – складна з двома та більше метафоричними пропозиціями; в – метафтонімія)

титативний критерій) мультимодальна метафора поділяється на просту (з однією метафоричною пропозицією) та складну (з двома та більше метафоричними пропозиціями або ускладнену метонімією – візуальна метафтонімія).

Проста метафора активує в свідомості реципієнта одну метафоричну пропозицію. Цей тип ілюструє вище згаданий РТ чаю *Lipton Herbal Tea Ginger Orange* (рис. 2а). У візуальному контексті поєднано зображення апельсину та чашки, що водночас є частиною фразової єдності із заголовком: *[picture of orange / cup of tea] and Ginger*. Поглянувши на зображення, читач виводить імплікатуру у вигляді метафоричної пропозиції, де АПЕЛЬСИН (концепт-ціль) подібний до ЧАШКИ ЧАЮ (концепт-ціль) за ознакою зовнішньої схожості: +> *ORANGE is like CUP OF TEA, because ORANGE looks like CUP OF TEA.*

Подібне «вбудовування» зображення у візуальний контекст і створення ними фразової єдності створює ефект цілісності та завершеності РТ, а також затримує увагу реципієнта.

Перший підтип **складної метафори** виникає завдяки візуалізації двох чи більше метафоричних пропозицій – це візуальна метафора у класичному розумінні, яка «вбудовується через співвіднесення двох зорових образів, які виступають у якості іконічних знаків, що напряду ототожнюються з тими чи іншими об'єктами репрезентації», тобто йдеться про монтаж двох чи більше візуальних образів (Ворошилова, 2013: 58). Наприклад, РТ кав'ярні *Coffee Inn* (рис. 2б) складається із зображення чорношкірого чоловіка і білошкірої жінки, що повторюють форму стакану з кавою, над зображенням читаємо заголовок: *New black and white coffee*. Заголовок сприяє виведенню із зображення двох метафоричних пропозицій: читач впізнає у жінці (концепт-джерело) МОЛОКО (концепт-ціль), а у чоловікові (концепт-джерело) – КАВУ (концепт-ціль), а форма, яку вони утворюють, співвідноситься зі стаканом (ознака): +> *MILK is like WOMAN, because MILK looks like WOMAN.* +> *COFFEE is like MAN, because COFFEE looks like MAN.* +> *WOMAN and MAN are like CUP of COFFEE with MILK, because they look so.* +> *Buy and drink the new black&white coffee at Coffee Inn!*

У правому нижньому куті зображено логотип кав'ярні, що дає змогу зрозуміти, де можна випити рекламованої кави.

Другий тип складної метафори – метафтонімія – поєднує метафоричні та метонімічні пропозиції, що виводить стилістику РТ на

рівень конвергенції вербальних і візуальних стилістичних засобів. Приміром, РТ кафе *McDonald's* (рис. 2в) запрошує споживача завітати до кафе разом з батьком – у День батька – у дещо незвичний спосіб. Як і у попередньому прикладі, заголовок – *Happy Father's Day* – полегшує виведення адресатом імплікатур, але тут він зображений меншим шрифтом у правому верхньому куті, оскільки основне смислотворче навантаження несе зображення. Адресат виводить метафоричну пропозицію, де БУЛКА З СЕЗАМОМ (концепт-ціль) є ніби ЛИСИНА (концепт-джерело), а ЛИСИНА є частиною БАТЬКА, у той час наводячи на думку, що БУЛКА З СЕЗАМОМ є частиною БІГ-МАКУ – знакового бургеру MCDONALD'S: +> *CROWN BUN is like BALD SPOT, because CROWN BUN looks like BALD SPOT.* +> *BALD SPOT stands for FATHER.* +> *CROWN BUN stands for BIG MAC.* +> *BIG MAC stands for MCDONALD'S.* Після ретельного огляду зображення та виведення метафоричних і метонімічних пропозицій читач розуміє, про що йдеться, читає заголовок і виводить такі імплікатури: +> *Take your father out for a Big Mac on Father's Day!* +> *Visit McDonald's!*

4. Класифікація мультимодальної метафори за реляційним критерієм. За реляційним критерієм (відношення мови й зображення) спостерігаємо три типи мультимодальної метафори: 1) візуальна частина доповнює вербальну; 2) вербальна частина доповнює візуальну; 3) обидві частини є самодостатніми.

У першому випадку основне смислове навантаження несе візуальна частина, а вербальна лише доповнює її. При цьому вербальні компоненти без зображення є незрозумілими або зрозумілими неповністю, тобто їх зміст буде втрачено, якщо вилючити зображення. Бачимо це на прикладі РТ печива *Double Oreo* (рис. 3а). Заголовок міститься у правому нижньому куті дрібним шрифтом під логотипом: *New double lait*. Однак, перш ніж його прочитати, читач розглядає зображення склянки молока між двома шоколадними пластинами печива *Oreo* і виводить метафоричну пропозицію +> *OREO FILLING is like GLASS OF MILK, because OREO FILLING looks like GLASS OF MILK*, де начинка OREO є концептом-ціллю, а концепт-джерело – склянка молока, що подібна до начинки за спільною ознакою – зовнішнім виглядом і смаком. Заголовок із логотипом лише додають читачеві впевненості про зроблені висновки щодо рекламованого продукту, оскільки печиво *Oreo* є загально відомим цільовій аудиторії, а РТ лише представляє

його нову, покращену версію: +> *Oreo's new double milky filling tastes like real milk.* +> *Buy Double Oreo Cookies!*

Варто зазначити, що чим більше залежність візуальної метафори від вербальних компонентів тексту, тим візуальна метафора слабкіше, і, вірогідно, читачеві знадобиться більше когнітивних зусиль для її тлумачення (De la Rosa, 2009: 177).

У другому типі мультимодальної метафори візуальна частина доповнює вербальну. При цьому основне смислове навантаження несе вербальний компонент, а зображення без нього є незрозумілим або зрозумілим неповністю, тобто якщо його вилучити, метафорична імплікатура, яка актуалізується за допомогою зображення, зникає. Вербальний компонент РТ гумусу *Tribe Hummus* складається із заголовку *The caviar of hummus* та слогану: *Tribe Hummus. You're either a member or you're not.* Із заголовку адресат виводить метафоричний смисл, що ХУМУС *TRIBE HUMMUS* (концепт-ціль) подібний до ІКРИ (концепт-джерело) за ознакою вишуканого смаку: +> *TRIBE HUMMUS is like CAVIAR, because its taste is exquisite.* +> *Buy Tribe Hummus!* Візуальний компонент не бере участі в актуалізації метафори і несе лише естетичну (товар красиво викладений на дошці) та інформативну (впізнання продукту на полиці магазину) функцію.

Третій тип мультимодальної метафори охоплює випадки, коли обидві частини є самодостатніми, тобто метафорична пропозиція виникає як на ґрунті зображення, так

і на ґрунті вербального компоненту. При цьому, якщо вилучити один з компонентів, метафора зберігається в іншому. Цей тип ілюструє РТ печива *Lotus* із заголовком: *Lotus and coffee, always together.* Внизу розташовані міні-зображення продукту та його назва: *The original caramelized biscuit.* Візуальний контекст складається із зображення чашки з кавою, що тримає під руку печиво *Lotus*. Читач робить висновок на ґрунті візуального компоненту, що *LOTUS* та *КАВА* (концепти-цілі) є ніби друзі (концепт-джерело), оскільки вони завжди разом; і на ґрунті вербального компоненту, що чашка кави (концепт-ціль) є ніби істотою (концепт-джерело), оскільки у неї є руки (ознака): +> *CUP OF COFFEE is like LIVING BEING, because CUP OF COFFEE has hands.* +> *LOTUS and COFFEE are like FRIENDS because they are always together.* +> *Drink coffee with Lotus cookies!* +> *Buy Lotus!*

Наведені типи мультимодальної метафори демонструють, що РТ у сучасному розумінні є цілісними полікодовими утвореннями, де вербальні компоненти співіснують у взаємозв'язку з невербальними: «вербальний текст і зображення тісно взаємодіють у рекламі та створюють один багатозаровий знак, який уводить у контекст одразу декілька значень» (Ворошилова, 2013: 66).

4. Висновки. Когнітивний підхід до аналізу мультимодальної метафори дозволяє висвітлити її типологію та механізми розуміння з боку реципієнта. Мультимодальна метафора становить концептуальну метафору,

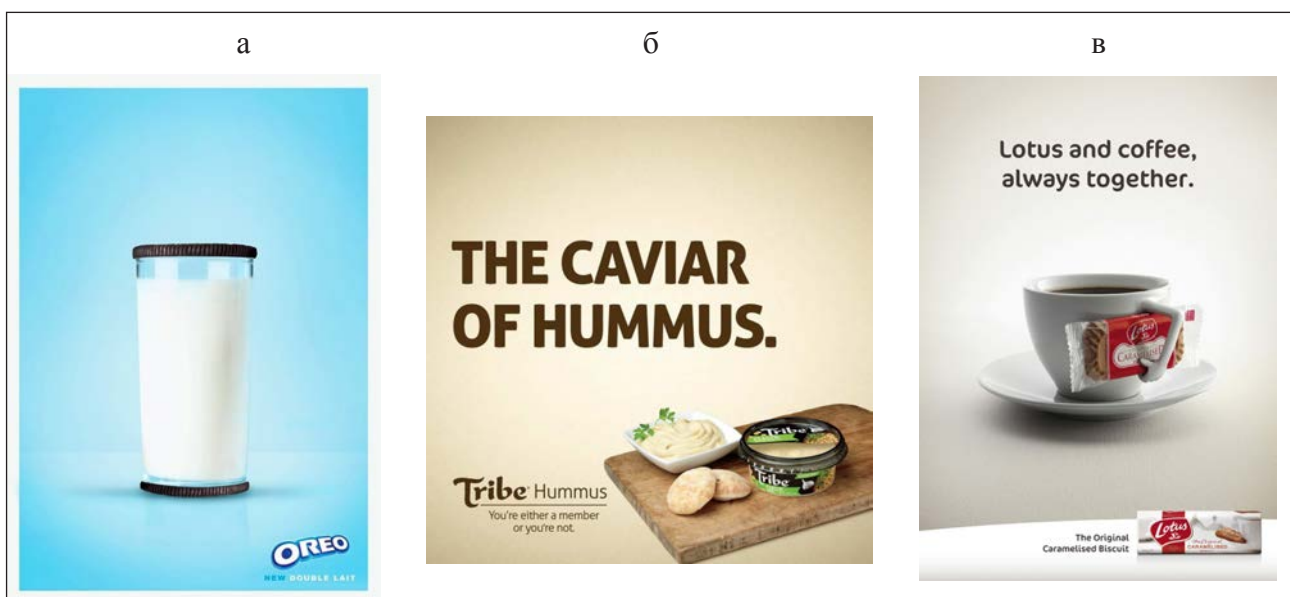

Рис. 3. Зразки рекламних текстів з мультимодальною метафорою (а – вербальна частина доповнює візуальну; б – візуальна частина доповнює вербальну; в – обидві частини є самодостатніми)

тобто ментальну проекцію ознак однієї концептуальної області на іншу. Ця ментальна проекція здійснюється завдяки взаємодії вербальних і невербальних компонентів РТ. За квантитативним критерієм мультимодальна метафора англійських РТ друкованих ЗМІ поділяється на просту (з однією метафоричною пропозицією) та складну (з двома та більше метафоричними пропозиціями або з візуальною метафоричною). За реляційним критерієм виокремлюються три типи: 1) візуальна частина доповнює вербальну; 2) вербальна частина доповнює візуальну; 3) обидві частини є самодостатніми.

Перспективним вважається поглиблення аналізу мультимодальної метафори, а також дослідження візуалізації у РТ інших тропів, зокрема метонімії, алюзії, гіперболи, літоти, оксюмору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. Харків : Вид. Харківського нац. ун-ту, 2007. 352 с.
2. Белова А. Д., Васильєва О. А. Реклама автомобилей Mercedes-Benz : принципы и составляющие. *Лингвистика XXI столетия: новые исследования и перспективы*. 2008. № 2. Київ : Логос. С. 37–45.
3. Белова А. Д. Визуализация товаров в современной рекламе как составная креолизации коммуникативного пространства. *Лингвистика XXI столетия : новые исследования и перспективы*. 2012. Київ : Логос. С. 42–50.
4. Ворошилова М. Б. Политический креолизованный текст: ключи к прочтению. Екатеринбург : Изд-во Уральского гос. пед. ун-та, 2013. 194 с.
5. Колокольцева Т. Н. Предисловие. Рекламный дискурс и рекламный текст. Москва : Флинта: Наука, 2013. С. 5–9.
6. Кочетова Л. А. Тенденции развития рекламного дискурса (на материале англоязычной рекламы). *Рекламный дискурс и рекламный текст*. Москва : Флинта : Наука, 2013. С. 111–137.
7. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук, Киев : Ваклер, 2001. 656 с.
8. Meyer U. *Poetik der Werbung*. Berlin : Erich Schmidt, 2010. 342 S.
9. De la Rosa V. M. The Role of Pictorial Metaphor in Magazine Advertising. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*. 2009. №22. P. 167–180.
10. Forceville Ch. Pictorial Metaphor in Advertising. London, New York : Routledge, 1996. 233 p.
11. Forceville Ch. Pictorial and multimodal metaphor in commercials. E. F. McQuarrie, & B. J. Phillips (Eds.) *Go figure! New directions in advertising rhetoric Armonk*. New York : M.E. Sharpe, 2008. P. 178–204.
12. Hausman C. Metaphor and Art: Interactionism and Reference in the Verbal and Nonverbal Arts. Cambridge : Cambridge University Press, 1989. 256 p.
13. Kennedy J. Metaphor in pictures. *Perception*. 1982. No 11. P. 589–605.
14. Kroeber-Riel W. *Bildkommunikation. Imagerystrategien für die Werbung*. München : Vahlen, 1996. 361 S.
15. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : The Univ. of Chicago Press, 1980. XIII, 242 p.
16. Messaris P. *Visual Persuasion: The Role of Images in Advertising*. Thousand Oaks : Sage, 1997. 320 p.
17. Schierl Th. *Text und Bild in der Werbung. Bedingungen, Wirkungen und Anwendungen bei Anzeigen und Plakate*. Köln : Herbert von Halem, 2001. 326 S.
18. Stöckl H. *Die Sprache im Bild – das Bild in der Sprache. Zur Verknüpfung von Sprache und Bild im Massenmedialen Text*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2004. 421 S.
19. Škerlavaj T. Zur Rolle des Bildes in mehrdeutigen Werbetexten. *Text und Diskurs*. 2014. Heft 7. S. 267–283.

REFERENCES:

1. Bezugla, L. R. (2007). *Verbalizatsiia implitsytnykh smysliv u nimetskomovnomu dialohichnomu dyskursi [Verbalization of implicit meanings in German dialogical discourse]*. Kharkiv: Vyd. Kharkivskoho nats. un-tu.
2. Belova A. D., Vasil'eva O. A. (2008). *Reklama avtomobilej Mercedes-Benz: principy i sostavlyayushhie. [Advertisements of Mercedes-Benz automobiles: principles and components]. Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy – Linguistics of XXI century: new studies and perspectives, 2. 37–45. (in Russian)*
3. Belova A. D. (2012). *Vizualizaciya tovarov v sovremennoj reklame kak sostavnaya kreolizacii kommunikativnogo prostranstva [Vizualization of products in modern advertisements as a component of communication space creolization]. Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy – Linguistics of XXI century: new studies and perspectives. 42–50. (in Russian)*
4. Voroshilova M. B. (2013). *Politticheskij kreolizovannyj tekst: klyuchi k prochteniyu [Political creolized text: keys to interpretation]. Ekaterinburg: Izd-vo Ural'skogo gos. ped. un-ta.*
5. Kolokol'ceva T. N. (2013). *Predislovie. Reklamnyj diskurs i reklamnyj tekst [Advertising discourse and advertising text]. Moscow: Flinta: Nauka Publ. P. 5–9.*
6. Kochetova L. A. (2013) *Tendencii razvitiya reklamnogo diskursa (na materiale angloyazychnoj reklamy) [Trends in the development of advertising discourse (on the material of English advertisements)]*. In: T.N. Kolokoltseva (ed.). *Reklamnyj diskurs i reklamnyj tekst [Advertising discourse and advertising text]. Moscow: Flinta: Nauka Publ, pp. 111–137.*
7. Pohepcov G. G. (2001). *Teoriya kommunikacii [Communication theory]. Moscow: Refl-buk, Kyiv : Vakler.*
8. Meyer U. (2010). *Poetik der Werbung*. Berlin: Erich Schmidt.
9. De la Rosa V. M. (2009). *The Role of Pictorial Metaphor in Magazine Advertising. Revista Alicantina de Estudios Ingleses. 22. 167–180.*
10. Forceville Ch. *Pictorial Metaphor in Advertising*. London, New York : Routledge, 1996. 233 p.
11. Forceville Ch. (2008). *Pictorial and multimodal metaphor in commercials*. In: E. F. McQuarrie, & B. J. Phillips (Eds.) *Go figure! New directions in advertising rhetoric Armonk*. New York : M.E. Sharpe. P. 178–204.

12. Hausman C. (1989) *Metaphor and Art: Interactionism and Reference in the Verbal and Nonverbal Arts*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Kennedy J. Metaphor in pictures. *Perception*. 1982. No 11. P. 589–605.
14. Kroeber-Riel W. (1996). *Bildkommunikation. Imagerystrategien für die Werbung*. München: Vahlen.
15. Lakoff G., Johnson M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The Univ. of Chicago Press.
16. Messaris P. (1997). *Visual Persuasion: The Role of Images in Advertising*. Thousand Oaks: Sage.
17. Schierl Th. (2001). *Text und Bild in der Werbung. Bedingungen, Wirkungen und Anwendungen bei Anzeigen und Plakate*. Köln: Herbert von Halem.
18. Stöckl H. (2004). *Die Sprache im Bild – das Bild in der Sprache. Zur Verknüpfung von Sprache und Bild im Massenmedialen Text*. Berlin, New York : Walter de Gruyter.
19. Škerlavaj T. (2014). Zur Rolle des Bildes in mehrdeutigen Werbetexten. *Text und Diskurs*, 7. pp. 267–283.

УДК 811.111:801.631.5:81'38
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-4

МЕТОДИКА ЕКСПЛІКАЦІЇ ІМПЛІКАТИВ, ВТІЛЕНИХ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Гриняк Ольга Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики іноземних мов
Херсонський державний університет
olga.grinyak08@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2933-0519

У статті значна увага приділяється розмежуванню різних видів інформації, зумовлених тривимірною семантичною структурою тексту: змістово-фактуальною, змістово-концептуальною та підтекстовою, або імпліцитною.

Метою є розроблення на основі положень когнітивної лінгвістики та її відгалуження – когнітивної поетики – комплексної методики інференційного аналізу імплікатів.

Спрямованість когнітивної поетики не лише на розкриття креативних механізмів художньої творчості, а й на установлення взаємодії раціонального й емоціонального аспектів породження смислів, ролі художньої уяви і наукової рефлексії та виявлення й пояснення свідомих і несвідомих когнітивних операцій осмислення тексту в процесі його прочитання та занурення в різні контексти зумовлює велику цікавість до виявлення прихованих компонентів смислу – імплікатів, що формують імплікативний простір як окремого поетичного тексту, так і американської поезії ХХ століття загалом.

На основі теоретичних положень когнітивної поетики розроблено методику інференційного аналізу імплікатів, що включає комплекс послідовних лінгвокогнітивних та психолінгвістичних операцій з опрацювання інформації, яка міститься на різних текстових рівнях.

Парадоксальна невідповідність між основною функцією мови виразити думки та маскувати їх не є випадковою. Однозначна відповідність між висловленням, його змістом і смислом призвела б до різкого збільшення одиниць мовного коду й ускладнила використання і вивчення мови. Більшість слів у процесі функціонування в художньому тексті можуть мати прихований смисл. У сучасній лінгвістиці дослідження імпліцитності здійснюється з позицій різних підходів.

У результаті проведеного дослідження і впровадження розробленої методики визначено лінгвокогнітивні механізми формування імплікатів у поетичному тексті, виявлено низку когнітивних операцій, що забезпечують вилучення імплікатів, установлено, що поетичний текст характеризується різними площинами мовного вираження думки про світ: експліцитною, імпліцитною. Дослідження визначається внеском у подальший розвиток когнітивістики в плані поглиблення теорії образності в її концептуальному і передконцептуальному вимірах. Розмежування передкатегоріальних і категоріальних лінгвокогнітивних процесів, операцій і процедур формування імплікатів та окреслення конфігурації й наповнення імплікативного простору має теоретичну цінність як інструмент аналізу жанрової специфіки поетичних творів і лінгвістичної інтерпретації художніх текстів. Удосконалення методики інференційного аналізу як комплексу лінгвокогнітивних операцій виявлення імплікатів на різних рівнях тексту сприяє поглибленому опрацюванню теорії імпліцитності.

У висновках зазначаємо, що вилучення імпліцитних смислів передбачає когнітивне оброблення тексту з урахуванням його передконцептуальної, концептуальної та вербальної іпостасей. У статті вперше дається карта імплікативного простору американської поезії модерну і постмодерну.

Ключові слова: інференція, концепт, імплікат, індикатор імплікату, імплікативний простір.

THE METHODOLOGY OF EXPLICATION OF IMPLICATES IN AMERICAN POETIC TEXTS OF THE XX CENTURY

Grinyak Olga Oleksandrovna,
Candidate of Philological Sciences
Associate Professor at the Department of Foreign Languages Practice
Kherson State University
olga.grinyak08@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2933-0519

This paper focuses on the problem of disintegration of different types of information created by multilevel semantic structure of the text: context factual, context conceptual and implicational.

The purpose of the paper is to develop basing on the main principles of cognitive linguistics and its branch cognitive poetics the complex methodology of inferential analysis of implicates. The diversity of theoretical interpretations of the

nature of implicitness caused by the multiplicity of its semantic-cognitive creation is due to the constant attention of scientists to the problem, the study of which in each new scientific paradigm highlights new facets and prospects of study. To explicate hidden senses the first task is to define the concepts: implicitly, implicative space, implicate, implicate indicator; the second step is to detect symbol words that influence the realization of implicates in poetic texts, the third is by means of the inferential method of analysis to explicate the underlying information.

The methods forming inferential analysis enable to single out hidden senses on all textual levels. The role and place of the components of implicit senses are defined according to the quality and quantity of their indicators. Archetypal symbols, allegorical images, symbols, parables, titles, stylistically marked or salient units of the text, its specific syntactic constructions are considered as indicators of implicates. It is proved that the dominant means in the formation of implicates on the pre-textual level are analogical and contrastive types of mapping, on the intra-textual – constructive and substitutive, on the extra-textual level – the narrative type of mapping.

Results of the investigation and the inferential analysis approbation deal with the linguistic and cognitive mechanisms of formation of implicates in poetic texts, show the chain of cognitive operations that provide explication of implicates. It is viewed that poetic text possesses two sides of verbal expression of author's attitude to the world around: explicit and implicit.

The integrative model of the implicative space grounds on the mechanisms employed in the formation of its components on different levels of a poetic text. This model helps to define linguistic and cognitive aspects of construing the reality in the American texts of the XX century.

Key words: inferential analyses, concept, implicate, indicator of implicate, sense, implicative space.

1. Вступ

Спираючись на ключові ознаки й основні параметри простору, розмежування понять «значення», «зміст» і «смысл», виявляємо імплікативний простір. **Імплікативний простір** розуміємо як систему **імплікатів**, основних складників простору, парадигматично пов'язаних і упорядкованих між собою в єдине смислове ціле.

Імплікат – це компонент смислу, прихований у художньому (поетичний, прозовий) тексті й актуалізований за допомогою індикаторів. Декодування імплікату відбувається шляхом інференції. У когнітивній лінгвістиці поняттю **інференція** відповідає, за визначенням О. Кубрякової, когнітивна операція, що дозволяє людині вийти за межі буквального значення одиниць і побачити прихований за мовною формою смисл (Кубрякова, 1997: 29). Дослідження тексту або дискурсу не є неможливим без звернення до процесів інференції, вивідного знання. Текст насамперед сигналізує не лише про те, що в ньому буквально наявне, але й про те, що підлягає семантичному висновку – висновку за інференційним типом. Текст існує як джерело пробудження в нашій свідомості численних асоціацій і когнітивних структур, саме тому з нього можна вивести, здобути, дістати смисл (Кубрякова, 2001: 79–81).

Індикатори імплікатів – це стилістично марковані одиниці поетичного тексту. Термін «індикатор», що походить від лат. *indicare* – «вказувати, визначати, відображати» (Латинсько-руський словарь, 1986: 392), широко застосовується лінгвістами. Цей термін слугує для позначення вербальних і невербальних засобів, які є проявами окремих лінгвальних явищ (Sager, 1981: 353). Як

вказує Л. Безугла, індикатори імплікативного смислу – це вербальні і невербальні засоби, що вказують на наявність у тексті імплікативного смислу (Безугла, 2007: 120).

У контексті нашого дослідження з урахуванням даних різних лінгвістичних підходів пропонується інтегрований підхід до вивчення механізмів формування імплікатів як складників імплікативного простору поетичних текстів, в основу якого покладено методику **інференції**.

Термін «інференція» використовується в логіці для позначення глибини логічних висновків (Демьянков, 2006), у галузі гарантування інформаційної безпеки як засіб отримання конфіденційної інформації з відомостей менш конфіденційних шляхом умовиводу аналітика.

2. Інференція в когнітивній лінгвістиці

Поняттю інференції в когнітивній лінгвістиці відповідає, за визначенням М. Макарова, широкий клас когнітивних операцій, під час яких і слухачам, й інтерпретаторам дискурсу, позбавленим безпосереднього доступу до процесів породження мовлення в голові або «душі» мовця, доводиться «додумувати за нього» (Макаров, 2003: 123). У контексті нашого дослідження **інференція** розглядається як комплекс лінгвокогнітивних операцій поетапного виявлення імплікатів на різних рівнях поетичного тексту.

Першим етапом є ідентифікація індикатора імплікату, а саме сприйняття вербального сигналу, який уповільнює когнітивний процес оброблення інформації.

Другий етап передбачає розкриття механізмів формування індикаторів, а саме опис лінгвокогнітивних операцій (конкретизація, спеціалізація, модифікація) і процедур (уза-

гальнення, заміщення розширення, ідентифікація, компресія, інтертекстуалізація) утворення «висунених» (*fore grounded*) вербальних засобів, які вказують на наявність у тексті імплікатів.

Третій етап спрямований на з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, які сприяють екстеріоризації (від фр. *exteriorisation* – «виявлення, прояв», від лат. *exterior* – «зовнішній») (Дворецкий, 1986: 311) та експлікації (від лат. *explicatio* – «пояснення, розгортання») (Дворецкий, 1986: 305) смислів.

Механізми утворення індикаторів імплікатів, вербально виражених у поетичному тексті, досліджуємо за допомогою різних лінгвокогнітивних операцій **мапування** залежно від того, на якому рівні тексту трапляється індикатор. У сучасній лінгвістиці поняття «мапування» є центральним у поясненні формування будь-якої структури представлення знань. Ним визначають загальний процес осмислення людиною одних об'єктів чи явищ крізь призму інших (Grice, 1991; Collins, 1989; Lakoff, 1999).

Різні види мапувань розглядаються як лінгвокогнітивні операції, здійснення яких пов'язане з видами поетичного мислення та лінгвістичною компетенцією. Для розкриття дії таких операцій виокремлюється **аналогове** мапування, в основі якого лежить аналогове поетичне мислення, **субститутивне**, яке базується на асоціативному поетичному мисленні, **контрастивне**, зумовлене парадоксальним поетичним мисленням, **нарративне**, підґрунтям якого є параболічне й есеїстичне поетичне мислення (Белехова, 2004: 169).

Поділяючи погляди когнітивістів на природу значення як втіленого розуміння, ми дотримуємося традиції радянської лінгвістики в тому, що значення зафіксовані в самих словах (Белехова, 2018: 185), завдяки укоріненості в поняттєвій системі людини лінгвістичних знань про певні граматичні (фонологічні, морфологічні, лексичні та синтаксичні) властивості мовних одиниць (Langacker, 1990: 112–113).

Такий підхід до тлумачення поняття «значення мовної одиниці» дає можливість виділити **мовне**, або **конструктивно-творче** мапування як лінгвокогнітивну операцію проектування потенційних синтагматичних і парадигматичних властивостей мовних сутностей на семантико-синтаксичну структуру номінативних одиниць (Белехова, 2004: 186).

Для виявлення механізмів формування індикаторів імплікатів на **дотекстовому** рівні

користуємося здебільшого аналоговим, субститутивним, контрастивним мапуванням, на **текстовому** – конструктивно-творчим, на **позатекстовому** – нарративним.

3. Різні рівні експлікації імплікатів

Проведення лінгвокогнітивного аналізу індикаторів імплікатів дозволяє перейти до наступного етапу – екстеріоризації й експлікації імплікатів:

– на **дотекстовому** рівні механізм виокремлення імплікатів, ґрунтується на концептуальній імплікації – передзнанні, яке дано людині від початку (Белехова, 2004:237). Цей механізм можна представити у вигляді такого ланцюга: індикатор, що містить концепт/архетип – концептуальна імплікація – імплікат. Наприклад, архетипне уявлення про море як джерело нескінченного буття слугує дотекстовою основою поетичного тексту К. Сендберга “**Sea-Wash**” («Морська хвиля»):

The sea-wash never ends.

The sea-wash repeats, repeats.

Only old songs? Is that all the sea knows?

Only the old strong songs?

Is that all?

The sea-wash repeats, repeats (Sandburg, 1970: 204).

Хвиля морська нескінченна.

Хвиля шумить і шумить.

Чи пісню стару? Єдину, що вивчило море?

Єдину сувору пісню стару?

Невже ж це і все?

Хвиля шумить і шумить.

Як і в імплікативному просторі поетичного тексту Р. Фроста “Neither Out Far Nor in Deep”, так і в імплікативному просторі вірша К. Сендберга імплікату **вічність** належить центральна позиція. Його індикатором слугує неологізм “**sea-wash**”, в основі якого лежить архетип МОРЕ: “*The sea-wash never ends. The sea-wash repeats, repeats* <...>. *The sea-wash repeats, repeats*”. Його концептуальні імплікації – *енергія, стихія, безмежність, відродження, рух* (American poetry, 1983: 234), утілені також вербально в чотириразово повторюваній номінативній одиниці “*repeats*” та словосполученні “*neverends*”, – дозволяють розкрити вищенаведений імплікат;

– на **текстовому** рівні виявляємо імплікат у результаті співвіднесення значень (денотативне, сигніфікативне, конотативне) номінативної одиниці (одиниць), що є складовою частиною індикатора, з контекстом. Наприклад, у поетичному тексті Дж. Ешбері індикатором імплікату слугують компоненти словесного поетичного образу: “*But grave by*

grave we civilized the ground” (American poetry, 1983: 80) (*І за могилою могила земля більш цивілізованою ставала*). Повтор та поєднання номінативної одиниці *grave* з номінативною одиницею *civilized* приводить до переосмислення її денотативного значення – *могила* та сигніфікативного – *смерть*, що уможливило виявлення імплікату – *віддане життя, сили, праця на благо суспільства*. В іншому контексті смисл номінативної одиниці *grave* не виокремлюється: *Flowers grow over his grave a nod in the wind, / And over the graves of the thous and, too* (American poetry, 1983: 76);

– на **позатекстовому** рівні імплікат вилучаємо за допомогою процедури інтертекстуалізації, яка передбачає залучення різного роду знань (енциклопедичні та лінгвістичні) та використання інтертекстуальних зв’язків між індикаторами, які містяться в інших поетичних текстах. Наприклад, інтертекстуальний імплікат *надія* входить до імплікативного простору поетичного тексту Р. Фроста “**Acquainted with the Night**” та Г. Лонгфелло “**The Day is Done**”: *I have walked out in rain – and back in rain / I have out walked the furthest city light. / I have looked down the saddest city lane* (*Я вийшов у дощ, у дощ і повернувся, / пройшовши крізь міські вогні, / побачив смуток за межею*) – *I see the lights of the village / Glean through the rain and the mist, / And a feeling of sadness comes o’er me* (*Побачив я вогні містечка, / які мигтіли крізь туман і дощ / і смуток охопив мене*) (American poetry, 1983: 102). Окрім самого імплікату, інтертекстуальними є також індикатори. Номінативні одиниці *rain, light* у контекстах обох віршів мають однаковий смисл – *очищення від неприємних думок, вражень, переживань і сподівання*.

4. Висновки

1. Дослідження проблеми виникнення прихованих смислів почалося із часів розвитку філософії в Древній Греції. На сучасному етапі, з розвитком когнітивної лінгвістики, яка базується на інтеграції знань із психології, філософії, культурології, антропології і лінгвістики, почався пошук нових шляхів до розкриття специфіки використання і функціонування мовних одиниць із неявно вираженим смислом, механізмів кореляції імплікаційно-експлікаційних зв’язків у семантиці художнього тексту, засобів вербалізації смислу, чинників, які приводять до активації прихованого потенціалу смислу.

2. Імплікативний простір є системою імплікатів, парадигматично пов’язаних та упо-

рядкованих між собою в єдине змістове ціле в межах семантики тексту. Різниця між імплікатами визначається їхньою позицією в просторі. Центральна позиція відведена імплікатам, які в тексті (текстах) представлені (виражені) більшою кількістю індикаторів, периферійна – меншою кількістю.

3. Індикатори імплікатів є носіями смислу в художньому тексті. Під час прочитання тексту вони затримують на собі увагу завдяки стилістичному прийому висунення, яке досягається: розміщенням мовленнєвої форми в сильній позиції тексту (початок або кінець); відхиленням від звичайного слововживання; через повтор тієї самої мовленнєвої форми.

4. Індикатори імплікатів пронизують усі текстові рівні. Дотекстовий рівень поетичних текстів становлять архетипи та концепти, що лежать у підґрунті словесних поетичних образів, актуалізовані компоненти яких залежно від контексту є індикаторами імплікатів. На текстовому рівні індикаторами виступають фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні стилістичні засоби, а також слова-символи та заголовки. Позатекстовий рівень поетичних текстів включає в себе фонові знання (історичні, біографічні) та інтертекст, які уможливають екстеріорізацію та експлікацію прихованих смислів.

5. Поняття імплікативного простору нерозривно пов’язане з такими поняттями, як «імплікативність» – лінгвокогнітивний процес актуалізації в поетичному тексті прихованих авторських ідей, які декодуються читачем у результаті переосмислення фактів дійсності на основі накопичених знань і досвіду; імпліцитність – властивість поетичного тексту містити прихований смисл; імплікація – лінгвокогнітивний процес сприйняття смислу читачем (дослідником).

6. Поняття імпліцитності близьке, але не тотожне поняттю «підтекст». Підтекст – це невиражений словами зміст висловлення. Імпліцитність охоплює безліч підтекстних значень. Поняття імпліцитності та підтексту співвідносяться як рід і вид.

7. Методика інференції – це комплекс лінгвокогнітивних операцій поетапного виявлення імплікатів на різних рівнях тексту. Першим етапом є ідентифікація індикатора імплікату, а саме сприйняття вербального сигналу, який уповільнює когнітивний процес оброблення інформації. Другим – розкриття лінгвокогнітивних механізмів творення поетичної форми, яка, крім експліцитного, містить імплі-

ліцитний смисл. Третій етап спрямований на з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, які сприяють екстеріоризації й експлікації прихованих смислів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 331 с.
2. Белехова Л. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : монографія. Херсон : Айлант, 2004. 376 с.
3. Белехова Л. Різномасштабне дослідження поетичного мовлення. Херсон : Айлант, 2018. 183 с.
4. Демьянков В. Когнитивные аспекты лексикографии. URL: www.infolex.ru/cs15.html (дата обращения: 12.01.2016).
5. Кубрякова Е. О тексте и критериях его определения. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 187 с.
6. Макаров М. Основы теории дискурса. Москва : ИТДК «Гнозис», 2003. 280 с.
7. Collins A., Burstein M. Framework for a theory of comparison and mapping. New York : Cambridge University Press, 1989. 566 p.
8. Grice H. Further Notes on Logic and Conversation. Studies in the Way of Words. London : Harvard Univ. Press, 1991. 234 p.
9. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. New York : Basic Books, 1999. 624 p.
10. Langacker R. Concept, Image and Symbol, the Cognitive Basis of Grammar. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1990. 546 p.
11. Sager S. Sprache und Beziehung. Linguistische Untersuchungen zum Zusammenhang von sprachlicher Kommunikation und zwischenmenschlicher Beziehung. Tübingen : Niemeyer, 1981. 488 s.
12. Краткий словарь когнитивных терминов / под ред. Е. Кубряковой. Москва : Филологический факультет МГУ имени М.В. Ломоносова, 1997. 245 с.
13. Латинско-русский словарь / под ред. И. Дворецкого. Москва : Русский язык, 1986. 845 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

14. American poetry in Russian translations / ed. S. Djambinov. Moscow : Raduga, 1983. 667 p.
15. Sandburg C. The Complete Poems. San-Diego, New York ; London : Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1970. 797 p.

REFERENCES:

1. Bezugla, L. (2007). Verbalizatsia implicitnih smisliv u nimetskomovnomu dialogichnomu diskursi [Verbalization of implicit senses in German dialogue discourse]. Kharkov: KNU im. Karazina. V.N. [in Ukrainian].
2. Belechova, L. (2004). Slovesnii poetichii obraz v amerikanskoi poezii: lingvokognitivnii pohliad [Verbal poetic image space of American poetry: cognitive linguistics aspect]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
3. Belechova, L. (2018). Risnoaspektne doslidzhenia poetichnoho movlenia [Multiaspect research of poetic speech]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
4. Demiankov, V. Kognitivnie aspekti leksikografii [Cognitive aspects of lexicography]. Retrieved from: <http://www.infolex.ru/cs15.html>.
5. Kubryakova, E. (2001). O texte i kriteriiax eho opredeleniia [About a text and category of its definition]. Moscow: Yaziki slovianskoi kulturi [in Russian].
6. Makarov, M. (2003). Osnovi teorii discursa [Basis of the theory of discourse]. Moscow: ITDK Gnosis [in Russian].
7. Collins, A., Burstein, M. (1989). Framework for a theory of comparison and mapping. New York: Cambridge University Press, 1989 [in English].
8. Grice, H. (1991). Further Notes on Logic and Conversation. Studies in the Way of Words. London : Harvard Univ. Press [in English].
9. Lakoff, G. (1999). Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. New York : Basic Books [in English].
10. Langacker, R. (1990). Concept, Image and Symbol, the Cognitive Basis of Grammar. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter [in English].
11. Sager, S. (1981). Sprache und Beziehung. Linguistische Untersuchungen zum Zusammenhang von sprachlicher Kommunikation und zwischenmenschlicher Beziehung [Language and relationship. Linguistic studies on the relationship between linguistic communication and interpersonal relationships]. Tübingen: Niemeyer [in German].
12. Kubryakova, E. (ed.) (1997). Kratkii slovar kognitivnikh terminov [Glossary of cognitive terms]. Moscow: Phil. Faculty MGU [in Russian].
13. Dvoretiskii, I. (ed.) (1986). Latinsko-ruskii slovar [Latin-Russian dictionary]. Moscow: Russian language [in Russian].
14. Djambinov, S. (ed.) (1983). American poetry in Russian translations. Moscow: Raduga [in English].
15. Sandburg, C. (1970). The Complete Poems. San-Diego, New York ; London : Harcourt Brace Jovanovich Publishers [in English].

УДК 81-112
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-5

О СЛОЖНОЙ ПРИРОДЕ ПРОСТОГО СЛОВА: ВЗГЛЯД С ПОЗИЦИЙ ДИАХРОНИЧЕСКОЙ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКИ

Домброван Татьяна Ивановна,
доктор филологических наук, профессор,
профессор кафедры грамматики английского языка
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
dombrovan@gcn.ua
orcid.org/0000-0003-3119-5499

Статья посвящена рассмотрению исторической динамики морфологической структуры целого ряда простых (с точки зрения современного английского языка) слов. Цель исследования – продемонстрировать подвижность морфемных швов в ходе исторического развития языка как синергетической мегасистемы. Объектом анализа выступают морфологически простые слова современного английского языка, предметом – формирование морфологической структуры выбранных слов в ретроспективе. Методологически работа базируется на основных категориях диахронической лингвосинергетики, в частности на теории фрактальной организации языковой системы. Лингвистическая синергетика, возникшая как междисциплинарное направление в изучении языка с использованием категориального аппарата и методов синергетики, определяется автором статьи как один из методологических подходов к описанию динамического пространства языка, представляющего собой последовательную смену во времени состояний изменчивой языковой мегасистемы. Не отрицая системной организации языка, лингвосинергетика дополняет филологическую традицию положениями о языке как об открытой, нелинейной, изменяющейся, самоорганизующейся системе. При этом процесс развития понимается как многоэтапное упорядочение путем фазовых переходов некоей структурной целостности. В статье отмечается широкий аппликативный потенциал синергетической методологии в современных исследованиях языка и речи, текста и дискурса; особый акцент делается на применении категорий синергетики в переосмыслении исторических изменений морфологической композиции слов.

Статья включает такие структурные компоненты, как введение, три раздела и заключение. Во введении очерчены цель, объект и предмет исследования, его методологические основания. В первом разделе содержится определение синергетики как междисциплинарной науки и приводятся ее основные задачи. Во втором разделе внимание смещается на эвристический потенциал использования категорий синергетики в филологических исследованиях, в частности при изучении исторических изменений языковой системы. Отмечается, что основная цель разрабатываемой автором статьи диахронической лингвосинергетики заключается в «схватывании» и осмыслении состояний становления, в моделировании эволюции конкретной языковой системы с прогнозированием вариантов ее дальнейшего изменения в зависимости от многовекторных бифуркаций и многообразия потенциальных аттракторов. Третий раздел статьи выполнен в русле исторической лексикологии и посвящен рассмотрению динамизма внутренних границ слова в ходе развития английского языка. В выводах отмечается, что словообразовательная система английского языка проявляет синергетическое свойство фрактальности и демонстрирует динамизм внутренних, то есть межморфемных границ. Перспективы дальнейших исследований включают анализ морфологической композиции слов других языков с последующим сопоставлением полученных результатов.

Ключевые слова: морфологическая композиция слова, лингвосинергетика, синергетическая система, фрактальность, междисциплинарные исследования.

ON THE COMPLEX NATURE OF A SIMPLE WORD: A DIACHRONIC LINGUOSYNERGETICS VIEW

Dombrovan Tatiana Yvanovna,
DSc (Linguistics), Professor,
Professor at the English Grammar Department
Odessa I.I. Mechnikov National University
dombrovan@gcn.ua
orcid.org/0000-0003-3119-5499

The article is devoted to the consideration of the historical dynamics of the morphological structure of a few simple (from the point of view of modern English) words. The purpose of the study is to demonstrate the mobility of morphemic boundaries in the course of the historical development of the English language as a synergetic megasystem. The object of the investigation is the morphologically simple words of modern English; the subject is the formation of the morphological structure of the selected words in retrospect. Methodologically, the work is based on the main categories of diachronic

linguistic synergetics, including the theory of fractality of the language system organization. Linguistic synergetics is considered to have emerged as an interdisciplinary research program in language study based on the categorical apparatus and synergetics methods. It is defined by the author as one of the methodological approaches to the description of the dynamic space of a language; the latter is understood as successive shifts of the states of the ever changing language megasystem. Without denying the systemic organization of the language, linguistic synergetics complements the philological tradition with a view of language as an open, non-linear, changing, self-organizing system. At the same time, the process of development is understood as a multi-staged phase regulation of some kind of structural integrity. The article mentions the wide applicative potential of synergetic methodology in modern studies of language and speech, text and discourse. A particular emphasis is placed on the use of categories of synergetics in re-analysis of historical changes in the morphological composition of words.

The article includes such structural components as an introduction, three sections and conclusions. The introduction outlines the purpose, object and subject of research, as well as the methodological foundations of the latter. The first section contains the definition of synergetics as an interdisciplinary science and lists its main tasks. In the second section, attention shifts to the heuristic potential of implementing the categories of synergetics in philological research on the whole and in language change study in particular. The main purpose of the diachronic linguistic synergetics is seen by the author in modeling the evolution of a particular language system and / or its subsystems with predicting options for a further possible change due to multi-vector bifurcations and the variety of potential attractors. The third section of the article lies within historical lexicology and is devoted to the consideration of the dynamism of the internal boundaries of the word in the course of the development of the English language. The findings indicate that the derivational system of the English language exhibits a synergetic property of fractality and demonstrates the dynamism of internal, namely inter-morphemic, boundaries. Further research may include the analysis of the morphological composition of words belonging to other languages, followed by comparison of the results obtained.

Key words: morphological composition of the word, linguistic synergetics, synergistic system, fractality, interdisciplinary research.

1. Введение

В центре внимания предлагаемой статьи – морфологическая структура простого слова в исторической ретроспективе. Цель исследования состоит в том, чтобы показать, что целый ряд слов современного английского языка, которые по своей морфологической композиции сегодня относятся к группе простых, не являлись таковыми на более ранних стадиях развития языка. Таким образом, очерчиваем объект анализа – морфологически простые слова современного английского языка, предмет анализа – формирование морфологической структуры выбранных слов в диахронии. Методологической основой данного исследования является диахроническая лингвосинергетика – интегральное направление в исследовании языка, разрабатываемое нами в ряде работ (см.: Домброван, 2013; 2014; Dombrovan, 2018).

Прежде всего необходимо очертить предметное поле и задачи диахронической лингвосинергетики.

2. Несколько замечаний о синергетике

Напомним, что термин «синергетика» (от греч. συνέρυεια – *сотрудничество, согласованное действие*) был предложен немецким физиком Германом Хакеном для обозначения науки, изучающей совместное, кооперативное действие компонентов и подсистем в сложных системах различной онтологии. В 1980 г. ученый особо подчеркивал важность не столько названия научного направления, сколько самого факта его существования:

«Для науки безразлично, будет ли она называться «синергетикой». Важно, что она существует» (Haken, 1980: 16).

Исследователи сложных систем, работавшие в самых разных областях знания, обнаружили общность механизмов изменения систем живой и неживой природы, что и положило начало интегративному подходу к изучению самоорганизующейся сложности – синергетики.

Методологическое своеобразие синергетики усматривают в исследовании процесса развития как многоэтапного упорядочения некоей структурной целостности. Синергетика акцентирует на необходимости решения ряда задач, среди которых:

- Изучение разнообразных режимов открытой, динамичной, нелинейной, самоорганизующейся системы.

- Исследование и моделирование процессов самоорганизации (фазовых переходов) синергетической системы.

- Выделение и описание этапов формирования, функционирования и распада сложных структур в нелинейной среде.

- Исследование возможных альтернатив развития сложной системы, переосмысление понятий «случайность», «хаос», «порядок» в свете общенаучных концепций синергетики.

- Описание синергетической системы как объединяющей «разновозрастные» коэволюционирующие сложные подсистемы, характеризующиеся различной скоростью происходящих в них изменений (Белавин и др.; Степин, 2007; Малинецкий, 2013).

По убеждению С.П. Курдюмова, синергетика способствует становлению нового видения мира, «если угодно, новой идеологии. Подобной идеологии, выведенной из знания законов эволюции, самоорганизации и самоуправления сложных систем, сегодня явно не хватает. Она отвечает потребностям общечеловеческого масштаба...» (Курдюмов, Князева). Синергетику справедливо рассматривают в качестве концептуально-методологической основы для междисциплинарного синтеза знания, своеобразного «метода наведения мостов между естественными и гуманитарными науками, отсутствие которого в свое время подвергалось критике в знаменитой концепции «двух культур» Чарльза Сноу» (Майнцер, 2009: 37).

Успешное применение синергетического категориального аппарата для описания явлений в истории, экономике и некоторых других гуманитарных науках указало на общность природы сложных систем различной онтологии. Появилась возможность для междисциплинарных исследований последних.

3. Лингвосинергетика: определение и основные направления

Междисциплинарность выступает закономерным проявлением методологического принципа экспансионизма, который заключается в расширении предметного поля исследования, в пересмотре традиционных проблем с новых ракурсов, а также в создании новых направлений и подходов, в т. ч. и к исследованию языка: «Усиление экспансионистских установок проявляется <...> во все возрастающем стремлении расширить область лингвистических исследований, появлении выходов в другие науки и активном использовании сведений иных наук – культурологии, биологии, социологии, антропологии, этнологии, психологии, нейронаук и др.» (Пименова, Кондратьева, 2011: 11; см. также: Бацевич, 2009: 36–37).

Понятия интеграции, синтеза, кооперации, когерентности являются ключевыми понятиями синергетики и в полном объеме применимы к описанию сложных систем любой природы, в т. ч. и языковой. Как подчеркивает В.С. Степин, экспансия синергетических методов в различные науки эффективна там и тогда, где и когда требуется учитывать саморазвитие, его интегральные характеристики и закономерности (Степин, О философских основаниях). Поскольку язык является открытой саморазвивающейся сложной динамической системой, синергетический подход

к исследованию различных аспектов существования и функционирования языковой системы не только возможен, но и абсолютно необходим и оправдан.

Лингвистическая синергетика, или лингвосинергетика, возникшая как междисциплинарное направление в изучении языка с использованием категориального аппарата и методов синергетики, определяется нами как один из методологических подходов к описанию динамического пространства языка, представляющего собой последовательную смену во времени состояний изменчивой языковой мегасистемы. Не отрицая системной организации языка, лингвосинергетика дополняет филологическую традицию положениями о языке как об открытой, нелинейной, изменяющейся, самоорганизующейся системе.

Аппликативный потенциал лингвосинергетики огромен: на современном этапе в рамках общей лингвосинергетики наиболее активно разрабатываются частные проблемы синергетики текста и дискурса, синергетики перевода, идиолекта, синергетики речевых девиаций, словообразования (см. обзор в Домброван, 2013, 2014, 2018). Основная цель разрабатываемой нами диахронической лингвосинергетики заключается в «схватывании» и осмыслении состояний становления, в моделировании эволюции конкретной языковой системы с прогнозированием вариантов ее дальнейшего изменения в зависимости от многовекторных бифуркаций и многообразия потенциальных аттракторов.

Понятийный аппарат синергетики может быть успешно применен для изучения в новой методологической плоскости исторических изменений, происходящих в различных подсистемах языковой мегасистемы. Фокус нашего исследования – лексический состав современного английского языка, а именно неравновесность и, как следствие, динамизм морфологической композиции слова.

4. Морфологическая структура (простого) слова: динамизм внутренних границ и процессы самоорганизации

В нашей работе будем придерживаться традиционного деления словоформ в соответствии с их морфологической структурой на простые, производные и составные. Заметим, что альтернативная классификация предложена в (Смирницкий, 1955: 159), где выделяются простые и сложные слова с дальнейшим делением каждого класса на слова без словообразовательных аффиксов и слова со слово-

образовательными аффиксами (всего, таким образом, четыре класса).

По определению, простые словоформы состоят из одной основы – корневой морфемы плюс / минус окончание. У древнеанглийских существительных и прилагательных окончание выступает показателем грамматических категорий числа, падежа и рода, у глагола – лица, числа, времени и наклонения. Следует, однако, принять во внимание установленный историками факт, что многие древнеанглийские слова, относимые к классу простых, некогда могли расчлениваться. Так, например, в др.-англ. существительном *stān* «камень» элемент *-n* (< **-na*) ранее представлял собой словообразовательный суффикс, широко распространенный в индоевропейских языках, впоследствии сросшийся в древнеанглийском слове с корнем в одно нечленимое целое: *stānen* «каменный», *stānig* «каменистый», *stānan* «побивать камнями» (Смирницкий, 1955: 160). Иначе говоря, суффикс «тускнеет», теряет свой статус, сливаясь с корнем, что приводит к сдвигу межморфемных границ в слове. Превращение суффикса в элемент корня, исчезновение морфемного шва и образование нового корня исследователи относят к самым древним морфологическим процессам в структуре индоевропейского слова (см.: Гухман, 1963; *Lingua Gotica*, 2007).

Интересный пример динамики внутрисловных (межморфемных) границ приводит В.Г. Таранец. Исследуя древнейшие германские памятники, в частности мифы «Старшей Эдды», ученый обращает внимание на лексему *fold* «поле», которая представляет собой аблаут от формы *feld*, распространенной во всех германских языках – например, древневерхненем. *feld* «поле», средневерхненем. *veld*, голл. *veld*, англ. *field*, древнеисл. *fold* «земля, пастбище», древнесакс. *folda* «земля, грунт», шведск. *felt*, которые восходят к герм. **felþuz*. Указывается, что конечный /-d/ отошел от суффикса *-der* (из **-þuz*), который обозначал множественность в прагерманском языке. Данный корень прямо соответствует славянскому корню **pol-* «поле» (укр., рус. *поле*, старослав. *поле*, словенск. *poljê*, чешск., польск. *pole*, верхнелужицк. *polo* и др.), что находится в рамках закона Гримма, согласно которому и.-е. **p-* > герм. **f-* (Таранец, 2009: 129).

Другим примером смены грамматического статуса морфемы является переход суффикса **-na* в окончание *-n* / *-an* (*sēon* «видеть», *tēon* «тянуть» / *bindan* «связывать», *helpan* «помо-

гать»). Этот суффикс изначально использовался для образования существительных среднего рода, обозначавших действие, из которых со временем развились инфинитивы, впоследствии включенные в систему глагола (Смирницкий, 1955: 160). Другими словами, некогда словообразовательный суффикс изменил свой статус и стал флексией одной из глагольных форм. Это позволяет отнести др.-англ. существительное *cyrr* («поворот, случай») (со всеми его формами) и глагол *cyrran* «поворачивать, возвращаться» (также со всеми его формами) к числу простых слов без словообразовательных аффиксов (Смирницкий, 1955: 161).

Исследования древнегерманских языков свидетельствуют о тенденции к усложнению структуры корня. По мнению ученых, первичная структура корня соответствовала типу CV (consonant + vowel), а первичная структура слова имела вид CVCVCV, где границы слога и морфемы совпадали. С течением времени зарождение грамматических категорий и необходимость их экспликации средствами языка способствовали функциональной переориентации отдельных компонентов слова и появлению суффиксальной и флективной морфем. В результате образования двух типов склонения (консонантного и вокального) срединный слог раскололся на согласный и на гласный, гласный (как правило) редуцировался, а согласный впоследствии был «притянут» корнем. В результате морфемная структура слова стала иметь вид CVC-V-CV, где границы морфем и слогов не совпадали. Эта структура со временем дала варианты CVC-VC, CVCC, CVC, CV (Таранец, 2009: 135; Семереньи, 2010; Склад і слово, 1994).

Следовательно, то, что сегодня представляется простым словом с единой корневой морфемой, в древности таким могло не являться: в ходе исторического развития языка процессам изменения подвергаются многие его подсистемы и уровни; в частности, на морфемном уровне происходит своеобразное «стирание», «изнашивание» и слияние некогда разных составных элементов в одно неделимое целое. Например, суффикс может слиться с корнем, что приводит к смещению границы корня за счет аттракции суффикса. Суффикс может тяготеть к окончанию, которое имеет тенденцию со временем ослабевать и в конечном итоге отпасть, что нередко демонстрирует английский язык. Налицо подвижность внутренних границ (морфемных швов) словоформы, ее глубинный фрактальный характер,

проявляющийся при развертке слова, при увеличении масштаба рассмотрения, когда при более пристальном изучении простое оказывается сложно структурированным.

Динамизм межморфемных границ, или морфемных швов, подтверждается данными этимологических словарей, в частности «Этимологического словаря германских языков» В.В. Левицкого (2010). Как результат, словоформы, являвшиеся в древнеанглийском языке производными, в современном языке классифицируются как простые.

Так, например, древнеанглийский суффикс *-nd*, восходящий к суффиксу *-ende* причастия I, утратил свою функциональность в результате аттракции в состав корневой морфемы. Сегодня *friend* относится к простым существительным, то есть состоящим из единой корневой основы, которая в свою очередь служит для образования производных слов путем присоединения соответствующих суффиксов (например, *friendly*, *friendliness*, *friendship*). Этимологический же анализ свидетельствует о том, что рассматриваемое слово на самом деле является причастием-derivатом от др.-англ. глагола *frēogan*, гот. *frijōn*, др.-сакс. *friohan*, др.-исл. *frija*; < герм. **frijōjan* «любить, щадить, оберегать» (Левицкий, 2010: 93), то есть буквально переводится как «любящий, оберегающий».

Аналогичным образом рассматриваем современное английское существительное *fiend* «дьявол, злодей, изверг». Это существительное восходит к др.-англ. глаголу *fēon* (двн. *fīēn*, д.-исл. *fjā*, гот. *fijan* < герм. **fijējan-*) «ненавидеть, вредить, преследовать» (Левицкий, 2010: 176), откуда из причастия I *fijand* – «ненавидящий» – произошло существительное *fēond* «враг». Позднее суффикс существительного (реликтовый суффикс причастия) в результате реинтерпретации перестал восприниматься как суффикс и присоединился к корневой морфеме. Пользуясь современным научным языком, можно сказать, что, будучи динамической (мини-) системой, рассматриваемое слово, взятое во всем его семантическом многообразии, претерпело фазовую переорганизацию, результатом которой стала грамматическая перекаатегоризация, в данном случае – вхождение причастия в грамматическую парадигму имени существительного.

Рассмотрим существительное *daisy* «маргаритка». В современном английском языке оно относится к морфологически простым исчисляемым существительным, однако в

древнеанглийском языке оно принадлежало к классу составных (в другой терминологии – сложных) имен существительных, поскольку включало две именные основы (Noun-stem + Noun-stem), первая из которых находилась в форме родительного падежа единственного числа: *dægēs + ēage* (букв. «глаз дня»). Отметим, что данная модель (Noun-Sing.-Gen. + Noun-Sing.-Nom.) была широко распространена в рассматриваемый период развития английского языка и представлена многочисленными примерами: *bogenstreng* «тетива» (букв. «нить лука»), *restedæg* «выходной» (букв. «день отдыха»), англо-саксонские названия дней недели и т. д. Предполагают, что данный тип сложных слов является хронологически более поздним образованием, поскольку такие слова возникли из синтаксических отношений уже вполне оформленных слов (см.: Смирницкий, 1955: 164).

Аналогичным образом современные английские существительные *lord* и *lady*, входящие сегодня в группу простых (корневых) существительных, в древнеанглийском языке были составными с начальной именной основой *hlāf* «хлеб» (впоследствии *loaf* «буханка хлеба»): соответственно, *hlāford* («хранитель хлеба, господин для тех, кто ест его хлеб») и *hlāfdige* («та, что месит тесто») (Левицкий, 2010: 266).

Зачастую подобное стяжение преобразует составные элементы сложного слова таким образом, что с течением времени в данном слове затруднительно разглядеть композиту. Яркий пример – совр. англ. наречие и прилагательное *only*, которое восходит к др.-англ. сложному слову *ān-līc* > ср.-англ. *oonlich*, *oonliche* > совр. англ. *only* «прилаг. *одинокий, единственный, уникальный*; нареч. *только, исключительно, единственно*» и которое сегодня вряд ли кто-либо будет считать сложным или хотя бы производным.

Наблюдаемая структурная трансформация является результатом адаптивной самоорганизации лексико-синтаксического фрагмента языковой системы. «Стяжение», как правило, двух самостоятельных лексем в единую словоформу выступает одним из механизмов структурной адаптации динамической системы к своему окружению. При этом в полном соответствии с синергетической теорией информации (см. Чернавский, 2009), измененное состояние динамической системы должно содержать в себе элементы исходного состояния (так сказать, для большей узнаваемости). Сопутствующим фактором подобных

изменений в словообразовании может выступать сдвиг произносительного ударения.

Рассмотрим следующий пример. Современное имя существительное *husband* «муж» по своей морфологической композиции является простым. В древнеанглийском языке оно было составным и включало два компонента *hūs + bonda* «хозяин дома» (< древнеисл. *hūsbondi* с тем же значением) (проверено по: Левицкий, 2010: 101). Со временем, как видим, произошел семантический сдвиг (от «хозяин дома» к «муж»), и лишь только единственное производное существительное *husbandry* «земледелие» сохраняет семантическую связь с исходной формой *bōndi* «свободный крестьянин».

Еще одно существительное современного английского языка заслуживает внимания, а именно *window* «окно». Сегодня оно также рассматривается как морфологически простое, но в древнеанглийский язык пришло составным (< дисл. *vindauga*), так как содержало две основы *vind + auga* «ветер» + «глаз». Примечательно, что у древних германцев другие названия окна имели сходную семантическую структуру, например: двн. *augatora*, да. *ēagdura*, гот. *augadaur* «глаз» + «дверь» («дверь для глаза»), где вторым компонентом, по мнению ученых, было герм. **-dur* «дверь» (см.: Левицкий, 2010: 587).

5. Выводы

Подводя итоги, следует отметить, что словообразовательная система английского языка проявляет синергетическое свойство фрактальности. Однако фрактальность в словообразовании мы видим не в использовании тех или иных суффиксов или приставок для создания новых слов и даже не в простом соположении основ. Это всё – механизмы, модели, схемы, «траектории», ведущие к лексическим новообразованиям. Фрактальность в словообразовании мы видим в том, что, «распаковывая» композиционно простое слово, углубляясь в историю его рождения, мы обнаруживаем, что оно сложно структурировано и включает в себя в качестве компонентов некогда самостоятельные слова, преобразовавшиеся в морфы в результате взаимодействия с другими языковыми элементами. Мы видим, что внутренние границы слова (так называемые морфемные швы) подвижны, динамичны, и что всякое увеличение масштаба рассмотрения открывает нам новые тайны: вспомогательный инвентарь в виде приставок, суффиксов и соединительных элементов в прошлом был представлен пол-

нозначными, полноправными, самостоятельными словами.

Перспективы дальнейших студий видим в проведении исследований на материале других языков с последующим сопоставлением полученных результатов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 192 с.
2. Белавин В.А., Курдюмов С.П., Князева Е.Н. Режимы с обострением и законы коэволюции сложных систем. URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/Belavin.htm> (дата обращения: 14.04.2019).
3. Гухман М.М. Морфологическая структура слова в германских языках. *Сравнительная грамматика германских языков* : в 5 т. / отв. ред. М.М. Гухман. Москва, 1963. Т. 3. С. 5–105.
4. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики. Одесса : КП ОГТ, 2013. 346 с.
5. Домброван Т.И. Лингвосинергетика: язык как синергетическая система. Saarbrücken, Deutschland : Lambert Academic Publishing, 2014. 308 с.
6. Домброван Т.И. Синергетическая модель развития английского языка. Одесса : КП ОГТ, 2014. 400 с.
7. Курдюмов С.П., Князева Е.Н. Синергетика: начала нелинейного мышления. URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/kurdyumovknyaz.htm> (дата обращения: 14.04.2019).
8. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков. Винница : Нова Книга, 2010. 616 с.
9. Майнцер К. Сложносистемное мышление: материя, разум, человечество. Новый синтез / пер. с англ. под ред. и с предисл. Г.Г. Малинецкого. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 464 с.
10. Малинецкий Г.Г. Чудо самоорганизованной критичности. *Бак П. Как работает природа: теория самоорганизованной критичности*. Пер. с англ. Москва : УРСС: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. С. 13–46.
11. Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Концептуальные исследования: введение. Москва : ФЛИНТА ; Наука, 2011. 176 с.
12. Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание. Москва : Едиториал УРСС, 2010. 400 с.
13. Склад і слово в діахронії: слов'янські та германські мови : збірник наукових праць / відп. ред. В.Г. Таранець. Київ : ІСДО, 1994. 128 с.
14. Смирницкий А.И. Древнеанглийский язык. Москва : МГУ имени М.В. Ломоносова, 1998. 319 с.
15. Степин В.С. О философских основаниях синергетики. URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/StepinVSem.htm> (дата обращения: 14.04.2019).
16. Степин В.С. Саморазвивающиеся системы и философия синергетики. *Путь в будущее – наука, глобальные проблемы, мечты и надежды* : материалы Международной конференции, г. Москва, 26–28 ноября 2007 г. Москва : Ин-т прикладной математики им. М.В. Келдыша РАН, 2007. URL: <http://spkurdyumov.narod.ru/stepin444.htm> (дата обращения: 14.04.2019).
17. Таранець В.Г. Трипільський субстрат: походження давньоєвропейських мов : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 276 с.

18. Чернавский Д.С. Синергетика и информация (динамическая теория информации). Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 304 с.
 19. Dombrovan T.I. An Introduction to Linguistic Synergetics. Cambridge, UK : Cambridge Scholars Publishing, 2018. 142 p.
 20. Chaos and Order in Nature (Springer Series in Synergetics)/ H. Haken (ed.). Berlin : Springer-Verlag, 1980. 271 p.
 21. Lingua Gotica: новые исследования (посв. памяти Мирры Моисеевны Гухман (1904–1989)) / отв. ред. Н.С. Бабенко, А.Л. Зеленецкий. Калуга : ИП Кошелев А.Б. ; Изд-во «Эйдос», 2007. 228 с.
- REFERENCES:**
1. Batsevych, F.S. (2009). Dukhovna synerhetyka ridnoi movy: linhvofilosofski narysy: monohrafiia [Spiritual synergetics of the mother tongue: linguistic and philosophic sketches]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
 2. Belavin, V.A., Kurdyumov, S.P., Knyazeva, E.N. Rezhimy s obostreniem i zakony koevoluczii slozhnykh sistem [Aggravation regimes and laws of co-evolution of complex systems]. Retrieved from: <http://spkurdyumov.narod.ru/Belavin.htm>.
 3. Gukhman, M.M. (1963). Morfologicheskaya struktura slova v germanskikh yazykakh [Morphological structure of the word in Germanic languages]. *Sravnitel'naya grammatika germanskikh yazykov: in 5 vol.* Moscow, vol. 3, pp. 5–105.
 4. Dombrovan, T.I. (2013). Yazyk v kontekste sinergetiki [Language in a synergetic context]. Odessa: KP OGT [in Russian].
 5. Dombrovan, T.I. (2014). Lingvosinergetika: yazyk kak sinergeticheskaya sistema [Linguistic synergetics: language as a synergetic system]. Saarbrücken, Deutschland: Lambert Academic Publishing [in Russian].
 6. Dombrovan, T.I. (2014). Sinergeticheskaya model' razvitiya anglijskogo yazyka [A synergetic model of the English language development]. Odessa: KP OGT [in Russian].
 7. Kurdyumov, S.P., Knyazeva E.N. Sinergetika: nachala nelinejnogo myshleniya [Synergetics: fundamentals of non-linear thinking]. Retrieved from: <http://spkurdyumov.narod.ru/kurdyumovknyaz.htm>.
 8. Leviczkiy, V.V. (2010). Etimologicheskij slovar' germanskikh yazykov [An etymological dictionary of Germanic languages]. Vinnicza: Nova Kniga [in Russian].
 9. Majnczer, K. (2009). Slozhnosistemnoe myshlenie: materiya, razum, chelovechestvo. Novyj sintez [Complexity thinking: matter, mind, mankind. A New Synthesis]. Moscow: Knizhnyj dom "LIBROKOM" [in Russian].
 10. Malineczkiy, G.G. (2013). Chudo samoorganizovannoj kritichnosti [The Wonder of Self-organized Crucial-ness]. *Bak P. Kak rabotaet priroda: teoriya samoorganizovannoj kritichnosti.* Moscow: URSS: Knizhnyj dom "LIBROKOM", pp. 13–46.
 11. Pimenova, M.V., Kondrat'eva, O.N. (2011). Konceptual'nye issledovaniya. Vvedenie [Studies of Concepts: Introduction]. Moscow: FLINTA; Nauka [in Russian].
 12. Semeren'i, O. (2010). Vvedenie v sravnitel'noe yazykoznanie [Introduction to comparative linguistics]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
 13. Taranets, V.H. (ed.) (1994). Sklad i slovo v diakhnorii: slovianski ta hermanski movy: zb. nauk. prats [The Syllable and the word in diachrony: Slavonic and Germanic languages: A collection of scientific articles]. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
 14. Smirniczkij, A.I. (1998). Drevneanglijski jazyk [Old English]. Moscow: MGU imeni M.V. Lomonosova [in Russian].
 15. Stepin, V.S. O filosofskikh osnovaniyakh sinergetiki [On philosophic basis of synergetics]. Retrieved from: <http://spkurdyumov.narod.ru/StepinVSem.htm>.
 16. Stepin, V.S. (2007). Samorazvivayushiesya sistemy i filosofiya sinergetiki [Self-organizing systems and the philosophy of synergetics]. Retrieved from: <http://spkurdyumov.narod.ru/stepin444.htm>.
 17. Taranets, V.H. (2009). Trypilskiy substrat: pokhodzhennia davnoievropejskykh mov: monohrafiia [The Trypil substrate: origins of ancient European languages]. Odesa: ORIDU NADU [in Ukrainian].
 18. Chernavskij, D.S. (2009). Sinergetika i informacziya (dinamicheskaya teoriya informaczii) [Synergetics and information: a dynamic theory of information]. Moscow: Knizhnyj dom "LIBROKOM" [in Russian].
 19. Dombrovan, T.I. (2018). An Introduction to Linguistic Synergetics. Cambridge, UK: Cambridge Scholars Publishing [in English].
 20. Haken, H. (ed.) (1980). Chaos and Order in Nature. (Springer Series in Synergetics). Berlin: Springer-Verlag [in English].
 21. Babenko, N.S., Zelenetskii, A.L. (2007). Lingua Gotica: Novye issledovaniya [The Gothic language: New Research]. Kaluga: IP Koshelev A.B.; Izd-vo "Ejdos" [in Russian].

УДК 811.111:81'42:316.454.5
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-6

ПЕРЕБИВАННЯ В МОВЛЕННІ ЯК ЗАСІБ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Кириченко Тетяна Сергіївна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри фонетики і практики англійської мови
Київський національний лінгвістичний університет
kyrychenko.tatiana@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6631-0998

У статті висвітлено явище перебивання мовлення як засіб зворотного зв'язку в комунікативній взаємодії. Окреслено причини, які зумовлюють потребу в дослідженні перебивання як засобу зворотного зв'язку, та мету дослідження. Запропоновано комплексну методологію дослідження перебивання мовлення як засобу зворотного зв'язку із залученням методу лінгвістичного опису із застосуванням таких прийомів, як спостереження, зіставлення й узагальнення, дискурс-аналізу у поєднанні з контекстуальним аналізом для коректного інтерпретування перебивання мовлення в ситуації мовленнєвої взаємодії. У статті перебивання представлено не як порушення ввічливості щодо комунікативного партнера, а навпаки, як прояв допомоги, уваги та згоди. Особливу увагу приділено прояву солідарності в ситуації перебивання мовлення, що реалізується в рамках позитивної ввічливості і є сигналом зворотного зв'язку. Представлено дискурсивні маркери в ситуації перебивання мовлення в межах усного спонтанного діалогічного дискурсу, які є характерними для перебивань, спрямованих на прояв згоди, солідарності, уваги та допомоги. Сформульовано зв'язок дискурсивних маркерів зворотного зв'язку та фатичної функції в комунікативній взаємодії, за якого перебивання як прояв емпатії є показником інтересу, прихильності, соціальної близькості й активного слухання. Встановлено, що дискурсивні маркери у ситуації перебивання мовлення, а також аналогічні форми мінімальної відповіді необхідні для відображення визнання ролі адресата повідомлення, демонстрації уваги та підтримки. Отримані результати свідчать про те, що перебивання мовлення не варто трактувати лише як прояв домінування, влади, бажання самоствердитися або завершити комунікацію. Перебивання інтеракції можуть служити засобом зворотного зв'язку та налагодження комунікативного контакту, де функцією дискурсивних маркерів є отримання позитивного комунікативного ефекту, який полягає в досягненні згоди, порозуміння, прояві солідарності та допомоги. Запропоновано аналізувати ситуацію перебивання мовлення комплексно в контексті інших дискурсивних маркерів, наявних у репліці-перебиванні. Результати дослідження підкріплені прикладами фрагментів діалогічного мовлення з кінофільмів і творів сучасних британських та американських авторів ХХ – початку ХХІ ст. Перспективи дослідження полягають у подальшому дослідженні вікових характеристик, невербальних засобів перебивання, а також стратегій і тактик, які застосовуються для реагування на перебивання мовлення, що дозволить детальніше вивчити фактор адресата.

Ключові слова: взаємодія, комунікація, згода, солідарність, увага, дискурсивний маркер, діалогічний дискурс.

SPEECH INTERRUPTIONS AS BACKCHANNEL ITEM

Kyrychenko Tetiana Serhiivna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Chair of Phonetics, Spoken and Written English
Kyiv National Linguistic University
kyrychenko.tatiana@gmail.com
orcid.org/ 0000-0002-6631-0998

The paper provides the study of speech interruptions as backchannel item in interaction. The reasons for the interruption study as backchannel item are determined, as well as the aim of the research is outlined. The complex methodology with the use of the method of linguistic description in connection with such techniques as observation, comparison and generalisation, discourse analysis in combination with contextual analysis, is presented. The interruption is elucidated not as a violation of politeness, but as a manifestation of care, attention, and consent. Particular attention is paid to the demonstration of solidarity in the situation of interruption, which is implemented within the framework of positive politeness and as a feedback signal. Discursive markers in the situation of speech interruption in the context of oral spontaneous dialogical discourse are presented, which are a characteristic feature of the interruptions aimed at expressing consent, solidarity, attention and assistance. The connection of discursive backchannel items and phatic function in communicative interaction, according to which interruption as a manifestation of empathy is an indicator of interest, affection, and active listening, is formulated. It has been established that discursive markers are necessary to reflect the recognition of the addressee role, the demonstration of attention and support. The results obtained illustrate that interruptions should not be interpreted only as a display of dominance, power, the desire to stop the interaction. It is stated that interruptions can

serve as a means of backchannel, whereby the function of discursive markers is to obtain a positive communicative effect, namely, to achieve agreement, understanding, show solidarity and assistance. It is suggested to analyse the interruption in the context of other discursive markers in the interruption utterance. The results of the research are bolstered with the examples of dialogical discourse taken from the movies and works of contemporary British and American authors of the XX – XXI centuries. The prospects for study consist in further investigation of age characteristics, non-verbal means of the interruption, as well as strategies and tactics, which are involved in responding to the speech interruptions, that will allow a more detailed study of an addressee factor.

Key words: interaction, communication, consent, solidarity, attention, discourse markers, dialogical discourse.

1. Вступ

Дослідники соціальної значущості мовленнєвої поведінки традиційно трактують перебивання як об'єктивні показники влади, домінування, контролю над співрозмовником, хоча значимість і користь перебивання для комунікантив рідко розглядалася. Останнім часом науковці дедалі більше усвідомлюють, що перебивання не повинні бути виключно еквівалентом домінування. У цій статті перебивання розглядаються як навмисні дії комунікативного партнера, що сигналізують про прояв зворотного зв'язку та виражають увагу, згоду, а також солідарність і бажання допомогти комунікативному партнеру. Дослідження перебивання в комунікативній взаємодії як одного з важливих факторів для забезпечення зворотного зв'язку в інтеракції, а також необхідність вивчення лінгвістичного вираження перебивань у такій функції зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою цієї статті є вивчення перебивання в мовленнєвій взаємодії як засобу налагодження зворотного зв'язку з комунікативним партнером. Матеріалом дослідження слугують приклади фрагментів діалогічного мовлення з кінофільмів і творів сучасних британських та американських авторів XX – початку XXI ст. Основним методом є метод лінгвістичного опису із застосуванням таких прийомів, як спостереження, зіставлення й узагальнення, крім того, залучено дискурс-аналіз у поєднанні з контекстуальним аналізом для коректного інтерпретування перебивання мовлення в ситуації мовленнєвої взаємодії.

2. Розділ 1

Сучасна лінгвістика характеризується дослідженням комунікації як мультимодального утворення, позиціонуючи істинну комунікацію між адресантом та адресатом як таку, що твориться в усному спонтанному діалогічному дискурсі (Петрова, 2008; Сонин, 2006; Deppermann, 2013; Schmitt, 2004) офіційного або розмовного стилів, невід'ємною частиною якого є перебивання мовлення (Шаховський et al., 2012; Hodgetts et al., 2006; Kennedy et al., 1983). Саме такий тип дискурсу насичений додатковими сигналами, а це сприяє розкодування смислу повідомлення, закладеному в

висловленні таким чином, що повідомлення адресата максимально наближається до повідомлення адресанта мовлення.

Зміна ролей у діалозі належить до організації змістової структури діалогічної взаємодії та не завжди свідвідноситься зі зміною комунікативної теми й інтенції. Засоби зворотного зв'язку можуть бути вербальні та невербальні (Добрушина, 2000: 135). Серед них – прохання про роз'яснення, сміх, кивання головою, прояв уваги до співрозмовника за допомогою *yes*, *yeah*, *right*, завершення репліки свого партнера, а також перебивання мовлення в функції прояву згоди та солідарності. Перебивання у такому разі варто розглядати не як порушення ввічливості щодо комунікативного партнера, а навпаки, як прояв допомоги та солідарності, що спостерігаємо у фрагменті дискурсу:

“Who’s Buckley?”

“Rufus Buckley. District attorney. Same D. A. who prosecuted Lester. You remember him. Big, loud guy –”

“Yeah, yeah, I remember. Big bad Rufus Buckley. I’d forgot all about him. He’s pretty mean, ain’t he?” (Grisham, 1989: 80).

Стратегії реалізації позитивної та негативної ввічливості детально описані лінгвістами П. Браун і С. Левінсон (Brown et al., 1987). Прояв солідарності (common ground) у ситуації перебивання мовлення реалізується у межах позитивної ввічливості та є сигналом зворотного зв'язку:

00:03:30 Ben: Clothes That Fit... Is that the outfit that took over the –

00:03:33 Patty: Yeah, I think they bought one of the factories on Front Street. My daughter tells me they sell clothes on the web. How that works, I have no idea. Ben tears off the Flyer, then seems thrown (Meyers et al., 2015).

Такі перебивання, на наш погляд, є показником емоційного реагування, уточнення інформації, розуміння думки комунікативного партнера (Иссерс, 2011: 51), а також згоди з комунікативним партнером, як у фрагменті діалогічної взаємодії, що є ситуацією перебивання комунікативного партнера:

“Diane, please. I heard that something terrible had happened to your husband and –”

"Yes, he was killed" (Sheldon, 2004: 149).

Можемо стверджувати, що перебивання як спосіб встановлення зворотного зв'язку пов'язані з контактовою встановлюючою частиною комунікації, а не з розмиканням комунікативної взаємодії, як у прикладі діалогічного дискурсу нижче:

"McMann's, Nick. Remember, when we got lost in the rain in Chinatown trying to find that dimsum place, and it was supposed to be near the statue of Confucius but it turns out there are two statues of Confucius, and we ended up at that random Irish bar all soaking wet, and we slammed a few whiskeys, and you grabbed me and kissed me, and it was –"

"Right! You should have done a clue with Confucius, I would have gotten that."

"The statue wasn't the point. The place was the point. The moment. I just thought it was special" (Flynn, 2012: 18).

3. Розділ 2

Як вже зазначалося, у вивченні явища перебивання як засобу встановлення зворотного зв'язку найбільше значення має саме усний спонтанний діалогічний дискурс, у якому використання таких дискурсивних маркерів, як *yes, yeah, right, okay, absolutely, good, I know, sure* не спричиняє непорозуміння або комунікативні збої. Навпаки, ці репліки є характерними для перебивань, спрямованих на прояв згоди, солідарності й уваги, а також допомагають реалізувати фатичну функцію в комунікативній взаємодії, метою якої є створення соціального контакту, що унаочнює приклад:

"You're smiling."

The giddiness slid to the tiled floor. "I'm sorry, it's all just –"

"I know," Boney said, giving me a look that was like a hand pat. "It's too strange, I know" (Flynn, 2012: 34).

Дискурсивні маркери, згадані вище, в межах ситуації перебивання мовлення забезпечують опору для розуміння соціальної взаємодії та соціального устрою (Goffman, 1974: 251–269), виконуючи дискурсивну функцію експліцитного позначення єдності та сполучваності переданих ідей в контексті окремого фрагмента ситуації перебивання мовленнєвої взаємодії.

Перебивання із залученням дискурсивних маркерів згоди (Cordella, 2004: 131–136), на наш погляд, є емоційними перебиваннями. Позитивний зворотний зв'язок не лише підтверджує, що комунікант підтримує партнера, а й може інтерпретуватися як прояв співчуття і розуміння:

Any idiot of a coroner can –"

"I know that," said Henry patiently. "Which is why I'm asking you about the dosage."

"That has nothing to do with it. Even a tiny amount can be –"

"– enough to make one extremely ill," Henry said, lighting another cigarette. "But not necessarily lethal" (Tartt, 1992: 173).

У наведеному прикладі прояв розуміння підсилюється завершенням репліки партнера по комунікації (*– enough to make one extremely ill*), тому можемо стверджувати, що обидві репліки-перебивання спрямовані на встановлення зворотного зв'язку.

Перебивання як прояв емпатії є показником інтересу, прихильності, соціальної близькості й активного слухання. Наступний приклад ілюструє застосування маркера прояву згоди, що допомагає проявити позитивну ввічливу поведінку щодо комунікативного партнера.

He put his arms around Diane and said, "I've been trying to reach you, but –"

"I know" (Sheldon, 2004: 30).

Описані дискурсивні маркери у ситуації перебивання мовлення, а також аналогічні форми мінімальної відповіді необхідні для відображення визнання ролі адресата повідомлення (Duncan, 1973: 161–180), уваги і підтримки. Ці сигнали є найпоширенішими формами зворотного каналу, однак проведені дослідження свідчать про те, що існує певна неоднозначність, пов'язана з цими сигналами. Розглянемо приклад:

"No. Uh-uh. Nothing registered."

"Maybe it did, Cae. Maybe knowing you were there, she could let herself die. The hospice team at Rivercrest always used to say that the dying –"

"Yeah, okay. Stop. I doubt it, but thanks" (Lamb, 2008: 113).

У цьому прикладі значення і функція дискурсивних маркерів *yeah, okay* нівелюються використанням дискурсивного маркера *stop*, який виконує дискурсивну функцію сигналу завершення теми. Метою маркера *stop* є припинення комунікативної взаємодії та зміна теми розмови, що не характерно для перебивань як засобу зворотного зв'язку.

4. Висновки

Перебивання мовлення сьогодні не варто трактувати лише як прояв домінування та влади, бажання самоствердитися або завершити комунікацію. Навпаки, перебивання інтеракції можуть служити засабою зворотного зв'язку та налагодження комунікативного контакту. Функцією дискурсивних маркерів *yes, yeah, right, okay, absolutely, good, I know, sure* у ситуації перебивання мовлення

є отримання позитивного комунікативного ефекту, який полягає в досягненні згоди, порозуміння, прояві солідарності та допомоги. Однак ситуація перебивання мовлення, а особливо репліка-перебивання, має аналізуватися комплексно і детально в контексті інших дискурсивних маркерів, наявних у репліці-перебиванні.

ЛІТЕРАТУРА:

- Добрушина Н.Р. Исследования средств выражения обратной связи в американской лингвистике. *Вопросы языкознания*. 2000. № 1. С. 135–140.
- Иссерс О.С. Речевое воздействие : учебное пособие. Москва : Флинта, 2011. 224 с.
- Петрова А.А. Мультимодальные аспекты исследования интеракции. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2 «Языкознание»*. 2008. № 2. С. 105–111.
- Сонин А.Г. Моделирование механизмов понимания поликодовых текстов : дисс. ... докт. филол. наук : 10.0219 ; Московский государственный лингвистический университет. Москва, 2006. 310 с.
- Шаховский В.И., Цой А.И. Речевой перебив как маркер неэкологичной бизнес-коммуникации. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2012. № 10(125). С. 145–150.
- Brown P., Levinson S. Politeness. Some universals in language usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 352 p.
- Cordella M. The Dynamic consultation. A discourse analytical study of doctor – patient communication. Philadelphia : John Benjamins, 2004. 254 p.
- Deppermann A. Multimodal interaction from a conversation analytic perspective. *Journal of Pragmatics*. 2013. Vol. 46. № 1. P. 1–7.
- Duncan S.Jr. On the structure of speaker-auditor interaction during speaking turns. *Language in Society*. 1974. Vol. 3. № 2. P. 161–180.
- Flynn G. Gone girl. New York : Crown Publishing Group, 2012. 293 p.
- Goffman E. Frame analysis: an essay on the organization of experience. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1974. 586 p.
- Grisham J. A time to kill. New York : Doubleday, 1989. 515 p.
- Hodgetts H.H., Jones D.M. Interruption of the tower of London task: support for a goal-activation approach. *Journal of Experimental Psychology: General*. 2006. № 135. P. 103–115.
- Kennedy C.W., Camden C.T. A new look at interruptions. *Western Journal of Speech Communication*. 1983. Vol. 47. P. 45–58.
- Lamb W. The hour i first believed. New York : Harper Collins Publishers, 2008. 755 p.
- Schmitt R. Bericht über das 1. Arbeitstreffen multimodale Kommunikation. *Sprachreport*. 2004. № 1. P. 31–34.
- Sheldon S. Are you afraid of dark. New York : William Morrow, 2004. 361 p.
- Tartt D. The secret history. New York : Alfred A. Knopf, 1992. 408 p.
- The intern (2015). URL: <https://english-films.com/comedies/560-the-intern-2015-hd-720-ru-eng.html> (дата звернення: 26.03.2019).

REFERENCES:

- Dobrushina, N.R. (2000). Issledovaniya sredstv vyrazheniya obratnoj svyazi v amerikanskoj lingvistike [Research means of expressing backchannel in American linguistics]. *Voprosy yazykoznanija*, no 1, pp. 135–140.
- Issers, O.S. (2011). Rechevoe vozdejstvie: uchebnoe posobie [Speech impact: study guide]. Moscow: Flinta [in Russian].
- Petrova, A.A. (2008). Mul'timodal'nye aspekty issledovaniya interakcii [Multimodal aspects of the interaction study]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2 "Yazykoznanie"*, no 2, pp. 105–111.
- Sonin, A.G. (2006). Modelirovanie mexanizmov ponimaniya polikodovyh tekstov [Modeling mechanisms for understanding polycode texts] (Doctor's thesis). Moscow: Moskovskij gosudarstvennyj lingvisticheskij universitet [in Russian].
- Shahovskii, V., & Tsoi, A. (2012). Rechevoj perebiv kak marker neekologichnoj biznes-kommunikacii [Speech interruption as a marker of non-environmentally friendly business communication]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, no 10(125), pp. 145–150.
- Brown, P., & Levinson, S. (1987). Politeness. Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
- Cordella, M. (2004). The dynamic consultation. A discourse analytical study of doctor – patient communication. Philadelphia: John Benjamins [in English].
- Deppermann, A. (2013). Multimodal interaction from a conversation analytic perspective. *Journal of Pragmatics*, no 46(1), pp. 1–7.
- Duncan, S.Jr. (1973). On the structure of speaker-auditor interaction during speaking turns. *Language in Society*, no 3(2), pp. 161–180.
- Flynn, G. (2012). Gone girl. New York: Crown Publishing Group [in English].
- Goffman, E. (1974). Frame analysis: an essay on the organization of experience. Cambridge, MA: Harvard University Press [in English].
- Grisham, J. (1989). A time to kill. New York: Doubleday [in English].
- Hodgetts, H., & Jones, D. (2006). Interruption of the tower of London task: support for a goal-activation approach. *Journal of experimental psychology*, no 135, pp. 103–115.
- Kennedy, C., & Camden, C. (1983). A New Look at Interruptions. *Western Journal of Speech Communication*, no 47, pp. 45–58.
- Lamb, W. (2008). The hour I first believed. New York: Harper Collins Publishers [in English].
- Schmitt, R. (2004). Bericht über das 1. Arbeitstreffen multimodale Kommunikation. *Sprachreport*, no 1, pp. 31–34.
- Sheldon, S. (2004). Are you afraid of dark. New York: William Morrow [in English].
- Tartt, D. (1992). The secret history. New York: Alfred A. Knopf [in English].
- Meyers, N., Farwell, S., & Meyers, N. (2015). The intern. Retrieved from: <https://english-films.com/comedies/560-the-intern-2015-hd-720-ru-eng.html>.

УДК 378.091.12.011.3-051:81'243
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-7

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ У МЕЖАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Кокнова Тетяна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
koknovatanya@gmail.com
orcid.org/

Головним напрямом підготовки викладачів іноземних мов у розвинутих країнах світу є забезпечення ринку праці висококваліфікованими спеціалістами, які мають високий рівень знань у сфері іноземних мов, вміють ефективно підбирати форми, методи та технології для успішного й ефективного викладання на нормативно заданому рівні для реалізації стратегії міжкультурної взаємодії. Така підготовка базується на засадах компетентнісного підходу підготовки майбутніх спеціалістів. У статті проаналізовано формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у зарубіжних країнах у межах компетентнісного підходу. Це допоможе усвідомити і розкрити деструктивні тенденції у національній системі вищої освіти, виявити перспективи вдосконалення системи формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у процесі їх фахової підготовки на сучасному етапі. У статті представлено головні компоненти формування предметних компетенцій майбутніх викладачів іноземних мов, організаційні моделі базової підготовки викладачів іноземних мов, досвід впровадження компетентнісного підходу в країнах Європи та Північної Америки. Висвітлено розподіл підходів до організації навчальної діяльності у межах програми підготовки викладачів. Схарактеризовано мету навчання майбутніх викладачів іноземних мов на сучасному зарубіжному педагогічному просторі. Виокремлено низку чинників, які необхідно враховувати для ефективної підготовки майбутнього викладача-професіонала. Аналіз висновків зарубіжних науковців свідчить про те, що для ефективної підготовки майбутнього викладача-професіонала необхідно врахувати низку важливих чинників: когнітивний (готовність до здійснення професійної діяльності, професійно необхідні знання, вміння та навички); діяльнісний (особистість викладача з його професійним досвідом); результативний (оцінку професійної результативності через результати діяльності). Проаналізовані дослідження досвіду використання компетентнісного підходу для формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у зарубіжних країнах свідчать про ефективність і перспективність його застосування й у вітчизняній фаховій підготовці майбутніх викладачів іноземних мов.

Подальшого вивчення потребують особливості процесу підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, враховуючи специфіку дисциплін, практики / стажувань, форм і методів роботи з майбутніми викладачами іноземних мов у процесі їх фахової підготовки.

Ключові слова: лінгвометодична підготовка, підготовка викладачів іноземних мов, предметні компетенції, освітня мета, система вищої освіти.

DEVELOPMENT OF LINGUISTIC-AND-METHODICAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS IN FOREIGN COUNTRIES WITHIN THE COMPETENCE-BASED APPROACH

Koknova Tetiana Anatoliivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Romance-Germanic Philology
Luhansk Taras Shevchenko National University
koknovatanya@gmail.com
orcid.org/

The main focus of foreign language teachers training in developed countries is to provide the labor market with highly skilled specialists, with a high level of knowledge in the sphere of foreign languages, who are able to effectively select the forms, methods and technologies for successful and efficient teaching at a standard level for the implementation of intercultural interaction strategy. Such training is based on the competence-based approach of prospective specialists training. The article analyzes the development of linguistic-and-methodical competence of prospective teachers of foreign languages in foreign countries within the framework of the competence-based approach. It will help to understand and reveal destructive tendencies in the national system of higher education, to identify the prospects for improving the system of

development of linguistic-and- methodical competence of prospective teachers of foreign languages in the process of their professional training at the present stage. The main components of the subject competencies development of future foreign language teachers, organizational models of basic training of foreign language teachers, the experience of implementing a competency-based approach in foreign countries of Europe and North America are introduced in the given research. The division of approaches to the organization of educational activities in the framework of the program for training teachers is also presented. The purpose of teaching of future foreign language teachers in the modern foreign pedagogical space is characterized; as well as a number of factors which need to be considered for the effective training of future professional teachers are highlighted. Linguistic-and-methodical competence gives the future foreign language teachers the ability to be competent in both linguistic and methodological aspects, which is a key condition for successful professional activity. The prospects of introducing the above mentioned key competencies into the process of training of future foreign language teachers within the competency-based approach in the national educational system require further study.

Key words: linguistic-and-methodical training, foreign language teachers training, subject competences, educational goal, higher education system.

1. Вступ

Мета підготовки викладачів іноземних мов у розвинутих країнах світу спрямована на забезпечення ринку праці висококваліфікованими спеціалістами, котрі на високому рівні володіють мовою, ефективно підбирають форми, методи та технології для успішного й ефективного викладання на нормативно заданому рівні для реалізації стратегії міжкультурної взаємодії, що свідчить про орієнтацію на засади компетентнісного підходу підготовки майбутніх спеціалістів.

У своїх дослідженнях сучасні науковці вже привнесли в освітній простір трансцендентний рух, який сприяв приведенню у відповідність до міжнародних вимог освітньо-кваліфікаційних рівнів, впровадженню ступеневої освіти, розробці державних стандартів, укладанню угод про співпрацю та співробітництво з країнами світу. Високий рівень підготовки викладачів іноземних мов стане інструментом для взаємного збагачення, взаєморозуміння, сприятиме спілкуванню і співпраці, відкриє можливість професійної мобільності, успішного працевлаштування, отримання високоякісної освіти та доступу до інформації у всіх сферах громадського життя.

Українські дослідники у своїх працях вивчали здобутки зарубіжної освітньої системи у напрямі професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Н. Авшенюк, Т. Десятков, Л. Дяченко, К. Ковтун, М. Марусинець досліджували питання компетентнісного підходу до підготовки педагогів у зарубіжних країнах. С. Сисоєва, Т. Кристопчук вивчали освітні системи країн Європейського Союзу; О. Мархева займалася питанням стандартизації професійної підготовки у країнах Європи; Т. Гарбуза, І. Задорожна, В. Базуріна, Т. Григор'єва та Ю. Кіщенко присвятили свої праці методичній і професійній підготовці у Великій Британії; О. Авксентьєва вивчала особливості професійно-лінгвістичної підготовки у Франції. Підготовці викладачів

вищої школи у Сполучених Штатах Америки присвятили свої роботи І. Пасинкова, Н. Батечко, М. Кокор, І. Білецька та ін. У своїх дослідженнях вчені підкреслювали окремі аспекти реформування й адаптації вітчизняної системи освіти відповідно до інноваційних принципів функціонування сучасних зарубіжних закладів, у межах підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, у контексті формування єдиного глобалізаційного освітнього простору. Однак питання формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у зарубіжних країнах у межах компетентнісного підходу ще не було предметом окремого дослідження.

Проблему реалізації змісту лінгвометодичної підготовки висвітлено у публікаціях таких зарубіжних науковців, як Франк Дж. Кенінгс, Д. Ньюбай, К. Каттор, К. Шнедер, С. Борг, М. Бернс, М. Валлас, Р. Дрей та ін. Важливо також враховувати досвід міжнародних організацій, орієнтованих на удосконалення процесу підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, наприклад, Британської ради (British Council) та Тематичної робочої групи Європейської комісії (Thematic Working Group "Teacher Professional Development"), яка заохочує розвиток компетентцій у вчителів іноземних мов.

Метою статті є аналіз формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у зарубіжних країнах у межах компетентнісного підходу. Це допоможе усвідомити і розкрити деструктивні тенденції у національній системі вищої освіти, виявити перспективи вдосконалення системи формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у процесі їх фахової підготовки на сучасному етапі.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Термін «компетентність», введений у лінгвістичний контекст Н. Хомським (Хомский, 1972), згодом був ефективно адаптований і у педагогічній сфері, а саме для підготовки май-

бутніх спеціалістів. О. Мархева стверджує, що підготовка викладачів іноземних мов у країнах Європи здійснюється для «досягнення професійної компетентності, яка складається з таких компонентів: професійної науково-предметної компетентності, дидактичної компетентності, методичної компетентності та готовності до роботи у школі» (Мархева, 2012: 257). На думку дослідниці, формування предметних компетенцій майбутніх викладачів іноземних мов відбувається на базі науково-предметного та дидактичного блоків, де головними компонентами є: мовні, літературознавчі, культурознавчі та країнознавчі компетенції; мовленнєві компетенції (фонетичні, граматичні, стилістичні, лексичні); предметно-дидактичні компетенції (здатність до мотивування тих, хто навчається, застосування та розроблення адекватних методів навчання на основі власних знань, вміння аналізувати підручники, самостійно розробляти навчальні матеріали, використовувати сучасні медіа на заняттях, виховувати в учнів толерантне ставлення до інших культур); науково-педагогічні компетенції (передбачають формування дидактичних, психолого-педагогічних, освітньо-соціологічних і теоретико-шкільних) (Мархева, 2012: 257–258).

І. Білецька, аналізуючи досвід впровадження компетентнісного підходу в Америці, зазначає, що «компетентність має динамічну структуру і залежить від суспільних та особистісних потреб» і «полягає в інтеграції знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, досвіду й поведінки, що індивідуалізує виконання конкретного завдання» (Білецька, 2013: 28). На думку Л. Черній, «до стандартів, за якими оцінюють підготовку майбутніх учителів, експерти Національної ради з питань акредитації педагогічної освіти (NCATE) в США відносять такі групи: 1) професійну компетентність учителя; 2) оцінювання досягнень учнів під час навчання; 3) педагогічний досвід; 4) здатність працювати в полікультурному середовищі» (Черній, 2011: 9).

Окрім цього, у США з 90-х рр. пілотувала програма для підготовки майбутніх викладачів іноземних мов для закладів вищої освіти «Preparing future faculty». Така програма орієнтована на формування та розвиток саме «викладацької компетентності» (Проворова, 2002: 49). Так, за дослідженням Н. Батечко, до модулів, що формують таку компетентність, «належать: ефективність навчання, стратегія навчання; активне та кооперативне навчання; побудова оформлення та переоформлення

навчальних курсів; допомога новим і молодим викладачам; оформлення та презентація ефективних навчальних майстерень; оцінювання навчальних досягнень студентів; секторство та інші види діяльності викладачів» (Батечко).

Слід зазначити, що підготовка викладачів іноземних мов у розвинутих країнах світу функціонує у межах паралельної (Велика Британія, США), інтегрованої (скандинавські країни) та послідовної (Швейцарія) моделей. На основі аналізу різних класифікаційних моделей підготовки майбутніх викладачів у США М. Кокор запропонувала власне бачення розподілу підходів до організації навчальної діяльності програми підготовки викладачів, яку вона поділила на раціональну (основний акцент робиться на суто теоретичній підготовці), тренінгову (набуття студентами емпіричних знань із дисципліни) й інтегровану (забезпечує набуття фахових, загальнопедагогічних, спеціальнопедагогічних та інших знань через різні форми та способи організації навчальної діяльності, включно з елементом практичної рефлексії) (Кокор, 2013: 151–152).

М. Кокор, досліджуючи сучасні моделі підготовки викладачів іноземних мов в університетах США, дійшла висновку, що переважно вони орієнтовані на інтегровану модель підготовки (Кокор, 2013). Ця модель забезпечує набуття фахових, загально-педагогічних, спеціально-педагогічних та інших знань через різні форми та способи організації навчальної діяльності, включно із компонентом практичної рефлексії (Кокор, 2013: 151). Ефективність такої рефлексії у дії вбачається, на думку Р. Дея, у «критичному самоаналізі майбутніми спеціалістами теоретичних та емпіричних знань у процесі квазіпрофесійної діяльності, формуванні компетентнісних основ як теоретичного, так і практичного досвіду» (Day, 2008: 11).

У британському тлумаченні терміна «підготовка викладача» закладено «як підготовку майбутніх спеціалістів у відповідних навчальних закладах (навчання у вузькому значенні), так і підготовку до професійної діяльності; самоосвіту й саморозвиток вчителя-практика; підвищення його професійної кваліфікації за допомогою відповідних курсів, стажувань тощо» (Базуріна, 2006: 12).

Окрім традиційного предметного підходу, підготовка викладачів іноземних мов може здійснюватися центрами, що реалізують професійні курси та міждисциплінарні програми. На сучасному етапі університети пропонують різні організаційні моделі базової підготовки

викладачів іноземних мов. Деякі університети повністю відповідальні за таку підготовку, а у деяких країнах, наприклад, у Німеччині, Великій Британії, університети відповідальні лише за першу (теоретичну) частину підготовки, а місцеві органи освіти (школи, училища) – за практичну. Т. зв. «центри практичної підготовки» виконують функцію тренувальних майданчиків, що є основною передумовою формування готовності до професійної діяльності викладачів іноземної мови (Базова, 2012: 11).

Аналіз наукової літератури свідчить, що у деяких країнах (Британії, Німеччині, США) для того, щоб стати викладачем іноземної мови у ЗВО, необхідно мати два дипломи: один із філології, а інший – з педагогіки. Таким чином, можна говорити про багаторівневість взаємозв'язку університетів з іншими навчальними установами, які здійснюють таку підготовку. Аналізуючи педагогічні моделі різних країн світу, можна констатувати, що майже всі вони мають одну освітню мету на шляху до підготовки майбутніх викладачів іноземних мов – таких, що задовольнятимуть вимоги ринку праці, а отже, матимуть необхідний перелік сформованих професійних компетентностей. І хоча для кожної країни ця мета є перманентною, вона проникнута унікальними національними елементами, специфічними в окремих країнах відповідно до внутрішніх соціально-економічних чинників.

Загалом мета навчання на сучасному зарубіжному педагогічному просторі характеризується у таких термінологічних формулюваннях: «aims» (які визначають цінності у суспільстві); «goals» (спрямовані на формування особистості як результат навчальної діяльності) та «objectives» (передбачають опанування конкретних знань, умінь і навичок як результат конкретних навчальних дій) (Білецька, 2013: 27).

У межах цієї статті виникає потреба розглянути окремі специфічні елементи, що розміщені у меті підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у зарубіжних країнах у межах компетентнісного підходу. Так, наприклад, специфіка національної мети професійної підготовки американських викладачів іноземної мови полягає у підготовці висококваліфікованого спеціаліста, здатного «здійснювати науково-практичну і викладацьку діяльність відповідно до суспільних потреб і вимог тих, кого навчають, брати участь у діяльності багатомовної спільноти, готового до самоосвіти й освіти впродовж життя»

(Білецька, 2013: 27). Тому для реалізації такої освітньої мети американська система освіти пропонує здійснювати підготовку викладачів, надавши їм обширну інформацію з приводу напрямів викладацької діяльності, ознайомивши з особливостями кар'єри викладача та стимулюючи їхню мотивацію до довготривалого самостійного дослідження (Батечко).

У провідних європейських країнах (Франції, Німеччині, Австрії, Швейцарії) мета підготовки викладачів іноземних мов спрямована, поміж іншого, на удосконалення вміння бути соціально активним учасником міжкультурного спілкування, проявляти толерантність із різними учасниками навчального процесу.

Австрійська, німецька, швейцарська та інші моделі для досягнення своєї освітньої мети ініціюють обов'язковість стажування у країні, чия мова вивчається, та проходження багаторівневої практики викладання (Frank, 2003: 240–241), адже кінцевий результат такої лінгвометодичної підготовки має задовольнити вимоги ринку праці (Мархева, 2012: 257).

Цікавою, з погляду мотивації, вбачається угорська модель, де на рівні бакалаврату вивчаються суто практичні курси з педагогіки та психології, головне завдання яких – профорієнтувати майбутніх спеціалістів до вступу у магістратуру. Цей блок навчальних дисциплін входить до тих, що вивчаються за власним бажанням студентами, котрі планують пов'язати свою подальшу професійну діяльність із викладанням. Саме тому такі магістранти вже на момент вступу до магістратури є свідомими у своєму виборі та мотивованими на навчання.

За результатами аналізу нормативних документів, за якими здійснюється формування викладацької компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов у Канаді, на думку А. Ушакова, мета має бути конкретизована такими компонентами: передати студентам предметні / культурні знання, критично їх осмислюючи; створювати навчальні ситуації та керувати освітнім процесом; адаптувати педагогічні технології до специфічних потреб студентів; співпрацювати з колегами у єдиній педагогічній команді; здійснювати самоосвіту та саморозвиток; вміти проявляти етичну поведінку (Ушаков, 2014: 156).

В. Базова у контексті свого дослідження зазначає, що у Німеччині сучасні вимоги до якості професійної підготовки викладачів іноземних мов передбачають наявність пер-

шочергової професійної компетентності, фундаментом якої є творчість, знання декількох мов, глибоке розуміння педагогічних явищ, постійне підвищення професійного рівня (Базова, 2012: 7).

Цінним орієнтиром для аналізу уявлення про компетентнісну підготовку викладачів іноземних мов стало дослідження Д. Ньюбай. Вчений, аналізуючи «Європейське портфоліо для студентів майбутніх викладачів мов» (European Portfolio for Student of Languages (EPOSTL)), пропонує у межах цього документа виділити внутрішні чинники, що дають змогу сформуванню власну дидактичну компетентність (Newby). Така компетентність, на думку автора, дає можливість сформуванню у майбутніх викладачів іноземних мов «внутрішні методичні / дидактичні / педагогічні стратегії», що матимуть ефективність під час викладання мови та якими вони зможуть скористуватися у процесі їх майбутньої професійної діяльності (Newby).

Аналіз висновків зарубіжних науковців свідчить про те, що для ефективної підготовки майбутнього викладача-професіонала необхідно врахувати низку важливих чинників: когнітивний (готовність для здійснення професійної діяльності, професійно необхідні знання, вміння та навички); діяльнісний (особистість викладача з його професійним досвідом); результативний (оцінку професійної результативності через результати діяльності) (Wang et al., 2011: 330–331). Ці чинники можуть ефективно формуватися за рахунок використання тренінгової (apprenticeship or craft model), теоретичної (applied science model) і рефлексивної (reflective) моделей підготовки майбутніх викладачів.

3. Висновки

Отже, проаналізовані дослідження досвіду використання компетентнісного підходу для формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у зарубіжних країнах свідчать про ефективність і перспективність його застосування й у вітчизняній фаховій підготовці майбутніх викладачів іноземних мов. Елементи ключових компетентностей у різних країнах виявилися багатofункціональними й орієнтованими на розв'язання необхідних квазіпрофесійних задач у повсякденному професійному житті, а отже, лінгвометодична компетентність вміщує у своїй структурі вміння бути одночасно компетентним як із лінгвістичного, так і з методичного погляду,

що є ключовою умовою успішного виконання професійної діяльності майбутніх викладачів іноземних мов. Подальшого вивчення потребують особливості процесу підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, враховуючи специфіку дисциплін, практики / стажувань, форм і методів роботи з майбутніми викладачами іноземних мов у процесі їх фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хомский Н. Язык и мышление. Москва : Прогресс, 1972. 164 с.
2. Мархева О.Є. Стандартизація професійної підготовки вчителів іноземних мов в країнах Європи. *Педагогіка вищої школи та середньої школи*. 2012. Вип. 35. С. 255–264.
3. Білецька І.О. Американський досвід підготовки вчителів іноземних мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики»*. 2013. Вип. 20. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2013_20_8 (дата звернення: 06.12.2018).
4. Черній Л.В. Компетентнісний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови в університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 20 с.
5. Проворова О.Г. Подготовка преподавателей высшей школы в США. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Проблемы высшего образования»*. 2002. № 6. С. 48–52.
6. Батечко Н.Г. Особливості навчання майбутніх викладачів вищої школи в магістратурі у Сполучених Штатах Америки. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/17698/1/N_Batechko_PP_4_NDLO.pdf (дата звернення: 06.12.2018).
7. Кокор М.М. Сучасні моделі підготовки викладачів іноземних мов за професійним спрямуванням в університетах США. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2013. № 1. С. 146–153.
8. Day R. Models and the Knowledge Base of Second Language Teacher Education. *University of Hawaii Working Papers in ESL*. 2008. Vol. 2. P. 1–13. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77238786.pdf> (дата звернення: 14.01.2019).
9. Базуріна В.М. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2006. 22 с.
10. Базова В.І. Підготовка викладачів іноземних мов в університетах Німеччини : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 22 с.
11. Konigs F.G. Teaching and learning foreign languages in Germany: a personal overview of developments in research. *Cambridge journals*. Cambridge University Press, 2003. P. 235–251. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.3704&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 14.01.2019).

12. Ушаков А.С. Іншомовна підготовка викладачів іноземних мов у Канаді в умовах інтеграційних процесів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 3. С. 154–161.
 13. Newby D. Competence and performance in learning and teaching: theories and practices. URL: https://www.enl.auth.gr/symposium19/19thpapers/002_Newby.pdf (дата звернення: 14.01.2019).
 14. Quality Teaching and Teaching and Teacher Education: A Kaleidoscope of Notions / J. Wang, E. Lin, E. Spalding, C.L. Klecka, S.J. Odell. *Journal of Teacher Education*. 2011. Issue 62(4). P. 331–338.
- REFERENCES:**
1. Chomsky, N. (1972). *Yazyk i myshleniye* [Language and mind]. Moscow: Progress [in Russian].
 2. Markheva, O.Ye. (2012). Standartyzatsiya profesiinoi pidhotovky vchyteliv inozemnykh mov v krainakh Yevropy [Standardization of professional training of foreign language teachers in European countries]. *Pedagogika vyshchoyi shkoly ta serednioyi shkoly*, no 35, pp. 255–264 [in Ukrainian].
 3. Biletska, I.O. (2013). Amerykans'kyi dosvid pidhotovky vchyteliv inozemnykh mov [American experience of foreign language teachers training]. *Scientific issues of National Pedagogical Dragomanov University*, no 20, pp. 26–30. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2013_20_8 [in Ukrainian].
 4. Cherniy, L.V. (2011). Kompetenisnyy pidkhid u fakhoviy pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv inozemnoyi movy v universytetakh SSHA [Competency Based Approach to the Foreign Language Teacher Education in the Universities of the USA] (Extended abstract of candidate's thesis). Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University [in Ukrainian].
 5. Provorova, O.G. (2002). Podgotovka prepodavateley vysshey shkoly v SSHA [Training of high school teachers in the USA]. *Proceedings of Voronezh State University. Series "Problems of higher education"*, no 6, pp. 48–52 [in Russian].
 6. Batechko, N.H. (2016). Osoblyvosti navchannia maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly v magistraturi u Spolutchenykh Shtatakh Ameryky [Features of high school teachers Master's training in the United States of America]. Retrieved from: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/17698/1/N_Batechko_PP_4_NDLO.pdf [in Ukrainian].
 7. Kokor, M.M. (2011). Suchasni modeli pidhotovky vykladachiv inozemnykh mov za profesiynym spryamuvanniam v universytetakh [Modern models of professional foreign language teachers training at the universities of the USA]. *Scientific issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series "Pedagogy"*, no 1, pp. 146–153 [in Ukrainian].
 8. Day, R. (2008). Models and the Knowledge Base of Second Language Teacher Education. *University of Hawai'i Working Papers in ESL*, vol. 2, pp. 1–13. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/77238786.pdf>.
 9. Bazurina, V.M. (2006). Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv inozemnykh mov u Velykiy Brytaniyi [Professional training of future foreign language teachers in Great Britain] (Extended abstract of candidate's thesis). Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].
 10. Bazova, V.I. (2012). Pidhotovka vykladachiv inozemnykh mov v universytetakh Nimechchyny [Training of foreign language teachers at the universities of Germany] (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv: National aviation University [in Ukrainian].
 11. Konigs, F.G. (2003). Teaching and learning foreign languages in Germany: a personal overview of developments in research. *Cambridge journals*. Cambridge University Press. Retrieved from: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.3704&rep=rep1&type=pdf>.
 12. Ushakov, A.S. (2014). Inshomovna pidhotovka vykladachiv inozemnykh mov u Kanadi v umovakh integratsiynykh protsesiv [Foreign language training of foreign language teachers in Canada in conditions of integration processes]. *Scientific issues of Berdyansk State Pedagogical University*, no 3, pp. 154–161 [in Ukrainian].
 13. Newby, D. (2011). Competence and performance in learning and teaching: theories and practices. Retrieved from: https://www.enl.auth.gr/symposium19/19thpapers/002_Newby.pdf.
 14. Wang, J., Lin, E., Spalding, E., Klecka, C.L., & Odell, S.J. (2011). Quality Teaching and Teaching and Teacher Education: A Kaleidoscope of Notions. *Journal of Teacher Education*, no 62(4), pp. 331–338.

УДК 811.111

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-8

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ

Корнєлаєва Євгенія Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри «Філологія»
Одеський національний морський університет
kornelaeva2017@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9516-1963

Стаття присвячена вивченню синтаксичних засобів реалізації категорії ввічливості в англійській мові, що послуговували об'єктом нашого дослідження. Мета нашої роботи полягала у виявленні та детальному описі синтаксичних моделей і структур, що вживаються для реалізації категорії ввічливості. Матеріалом проведеного дослідження стали тексти сучасних англійських романів, з яких методом суцільної вибірки було обрано 120 мовленнєвих епізодів, що ілюструють найбільш сприятливе комунікативне середовище з метою експлікації міжособистісних відносин і можуть слугувати прототипом реального спілкування. Для досягнення поставленої мети були використані такі загальнонаукові та лінгвістичні методи дослідження: метод синтезу й аналізу; метод наукового спостереження; метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу. Результати проведеного дослідження такі. Ввічливість розглядається нами як універсальна комунікативна категорія, якій притаманні національно-специфічні риси, що, у свою чергу, реалізуються певними стратегіями й тактиками, спрямованими на гармонійне й безконфліктне спілкування. Більш того, вона слугує для зменшення загрозової природи мовленнєвих актів, що можуть завдати шкоди обличчю адресата. До таких мовленнєвих актів відносимо прохання, наказ, пораду, запрошення, пропозицію тощо. Саме тому в англійській комунікативній культурі прийнято вживати такі синтаксичні структури та моделі, що мінімізують можливість виникнення конфлікту. До таких структур належать непрямі питання й умовний спосіб. Непрямі питання мінімізують загрозу обличчю адресата завдяки тому, що вони залишають за ним можливість відмови без загрози для власного соціального іміджу. Щодо умовного способу, то за допомогою цієї синтаксичної структури мовець оформлює свою наказову інтенцію в пом'якшеній формі, тим самим залишаючись ввічливим і не наражаючи на небезпеку подальший гармонійний перебіг комунікації. Ми доходимо висновку, що категорія ввічливості може реалізуватися в мовленні не лише тільки за допомогою стандартних кліше, але й за допомогою різних синтаксичних структур, що дозволяють мовцеві залишатися ввічливим та експлікувати своє шанобливе ставлення до партнера з комунікації.

Ключові слова: ввічливість, категорія, мовленнєвий акт, непряме питання, обличчя, умовний спосіб.

SYNTACTIC MEANS OF POLITENESS CATEGORY REALIZATION

Kornelaieva Yevheniia Valeriivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Philology Department
Odessa National Maritime University
kornelaeva2017@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9516-1963

The present paper is devoted to the study of syntactic means of politeness category realization, which serve the object of our investigation, in the English language. The purpose of our research was to define and to thoroughly describe the syntactic models and structures that are used to express politeness category in speech. The data for the research included 120 speech episodes picked up from the texts of modern English novels. The material selected presents the fictional discourse because it illustrates the most favourable communicative medium with the purpose to expose interpersonal relations and reflects the maximum proximity of reproduced spoken language to real communication. To achieve the purpose of our investigation the following general scientific and linguistic methods were applied: the method of synthesis and analysis; the method of scientific observation; the method of contextual and interpretational analysis. The results of the research conducted are the following ones. Politeness is regarded as the universal communicative category which is characterized by national specific features which, in their turn, are realized by certain strategies and tactics aimed at harmonious and conflict-free communication. Moreover, it serves to decrease threatening nature of some speech acts that can impinge upon the hearer's face. Such face-threatening acts include requests, orders, advice, invitations, offers and suggestions, etc. That is why in the English communicative culture it is widely accepted to use such syntactic structures and models that minimize the possibility of conflict. Such syntactic structures include indirect questions and subjunctive mood. Indirect questions minimize face threat as they give the possibility to the addressee to respond negatively without doing any harm to his own social image. The subjunctive mood helps the addresser to express his order in a mitigated form, thus, being polite and preserving the further harmonious interaction. In conclusion, it is necessary to emphasize that politeness category can be realized in speech not only by means of standard clichés, but also by means of different syntactic structures that allow the speaker to remain polite and explicate the respectful attitude to the partner of communication.

Key words: category, face, indirect question, politeness, speech act, subjunctive mood.

1. Вступ

Нині поширена думка про те, що вербальна комунікація становить не лише тільки обмін інформацією, а й демонстрацію свого ставлення до співрозмовника. Багато складностей у спілкуванні виникають під час встановлення та підтримки міжособистісного контакту зі співрозмовником, досягнення взаєморозуміння та гармонії під час комунікативної інтеракції. Це викликано, переважно, невмінням співрозмовників взаємодіяти, тобто демонструвати своє ставлення один до одного відповідно до норм, прийнятих у певному суспільстві. У різних культурах існує своє розуміння ввічливості. Нехтування цим фактом ускладнює спілкування й породжує різноманітні стереотипи. Тим не менш, категорія ввічливості є універсальною категорією, якій притаманні національноспецифічні особливості, спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування, що цілковито відповідають очікуванням партнера по комунікації. Тому ретельне дослідження та вивчення форм вираження категорії ввічливості, зокрема синтаксичних засобів її реалізації, видається **актуальним** для нашої роботи.

Об'єктом вивчення було обрано категорію ввічливості.

Предметом дослідження послуговували синтаксичні засоби реалізації категорії ввічливості.

Мета нашої роботи полягає у детальному вивченні синтаксичних структур, що вживаються для реалізації категорії ввічливості. Для досягнення поставленої мети було виконано ряд **завдань**:

- 1) проаналізувати поняття *ввічливість* у межах англо-американських досліджень;
- 2) окреслити особливості поняття *ввічливість*;
- 3) описати синтаксичні засоби реалізації категорії ввічливості.

Матеріалом дослідження послуговували тексти сучасних англomовних романів, із яких методом суцільної вибірки було обрано 120 мовленнєвих епізодів, що ілюструють найбільш сприятливе комунікативне середовище з метою експлікації міжособистісних відносин і можуть стати прототипом реального спілкування.

Вирішення поставлених завдань потребувало використання низки **загальнонаукових методів дослідження**: *методу синтезу й аналізу* з метою цілісного дослідження художнього дискурсу; *методу наукового спостереження*, що дозволив виявити синтаксичні

структури реалізації категорії ввічливості, тоді як описовий метод уможливив їхній детальний опис; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* дозволив інтерпретувати інтенції комунікантів, зумовлені прагненням залишатися ввічливим.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної літератури показує, що ввічливість досліджується науковцями з різних позицій.

У працях П. Браунта С. Левінсона (1987), Е. Гоффмана (1967; 1972), Дж. Ліча (1980), Г. Каспер (1990), Р. Лакофф (1973) та ін. ввічливість розглядається як сукупність правил або максим, спрямованих на гармонійний перебіг комунікації та досягнення цілей спілкування. Таким чином, комуніканти уникають конфліктів, адже їхня поведінка відповідає очікуванням один одного. Ввічливість застосовується для зменшення загрозової для «обличчя» природи мовленнєвого акту, тим самим зберігаючи «обличчя» учасників комунікації. Необхідно звернути увагу, що зарубіжні лінгвісти акцентують увагу на універсальному боці ввічливості та на понятті «обличчя».

У російській та українській лінгвістиці ввічливість вивчається як етична категорія (С.Д. Абрамович і М.Ю. Чікарькова (2004), Ф.С. Бацевич (2004), В.І. Карасик (1991), Т.В. Ларіна (2009), О.О. Селіванова (2011), Н.Л. Соколова (1991), Н.І. Формановська (2002; 2007) та ін.). Ввічливість вважається цілісною багатоаспектною категорією, що складається зі сформованих у суспільстві уявлень про етичні норми поведінки, в т. ч. і мовленнєвої. Головна функція ввічливості полягає у вияві уваги до партнера з комунікації. На комунікативному рівні ввічливість реалізується у формулах мовленнєвого етикету.

У нашому дослідженні ми дотримуємося визначення ввічливості, що належить Т.В. Ларіній. Дослідниця стверджує, що ввічливість є універсальною комунікативною категорією, однак їй притаманні національно-специфічні риси (стратегії й тактики), спрямовані на гармонійне й безконфліктне спілкування (Ларіна, 2009).

2. Розділ I

Безсумнівним є той факт, що мовленнєве спілкування вважається одним із найважливіших видів людської діяльності. Воно слугує предметом дослідження в межах різних наукових дисциплін, таких як психологія, соціологія, лінгвістика, прагматика тощо. Однак сьогодні вчені зміщують акцент на

дослідження питань, пов'язаних із міжособистісною взаємодією. Ввічливість є обов'язковим елементом спілкування, що забезпечує успішне та безконфліктне спілкування. Зародження категорії ввічливості в мовознавстві пов'язане з дослідженнями таких вчених, як Е. Гоффман (1967; 1972), П. Браун і С. Левінсон (1987). Саме їм належить поява поняття «обличчя» в межах теорії ввічливості, що допомагає регулювати спілкування між людьми. Незважаючи на критику, теорія П. Браун і С. Левінсона досить залишається актуальною та представляє невичерпні можливості для наукових розвідок у царині категорії ввічливості.

Загалом П. Браун і С. Левінсон розуміють **ввічливість** як раціональну поведінку, спрямовану на пом'якшення загрозливої для «обличчя» природи мовленнєвих актів, і диференціюють її як «негативну» і «позитивну» (Brown, Levinson, 1987).

Негативна ввічливість передбачає стратегії, спрямовані на те, щоб показати співрозмовнику визнання його особистої незалежності, а також переконати у відсутності зазіхань із боку мовця на його свободу дій чи мінімізувати ступінь втручання в його справи (Brown, Levinson, 1987: 93).

Позитивна ввічливість орієнтована на підтримку і вдоволення позитивного іміджу адресата, вираження позитивних почуттів, які вказують на спільність поглядів комунікантів, демонстрацію близькості й взаємності, співучасть в інтересах / потребах / бажаннях адресата, оптимістичний настрій і прагнення уникнути розбіжностей (Brown, Levinson, 1987: 93).

Дж. Ліч розуміє **ввічливість** як набір стратегій, які допомагають запобігти конфлікту, встановити та підтримати ввічливі взаємини (Leech, 1980: 19). У цьому ж ключі визначає ввічливість і Г. Каспер: «Ввічливість є набором стратегій, необхідних для нейтралізації небезпеки та мінімізації ворожості між комунікантами» (Kasper, 1990: 194).

Таким чином, в англо-американській лінгвістиці ввічливість визначається як набір правил / максим / стратегій, які сприяють встановленню та підтримці рівного протікання комунікативної взаємодії, досягненню інтенцій комунікантів, запобіганню конфліктів. Р. Уоттс образно порівнює ввічливість із «оксамитовою рукавичкою», яка пом'якшує удар, тобто зменшує загрозливу для «обличчя» природу мовленнєвого акту, тим самим зберігаючи «обличчя» учасників комунікації (Wattsetal, 1992: 47). Ввічливість

є балансом між двома соціальними цінностями: залученням до суспільних відносин і незалежності, усвідомлення себе як особистості (Ківенко, 2018).

3. Розділ II

Синтаксичний рівень мови, як і інші мовні рівні, відображає різноманітну інформацію про культурні цінності, особливості комунікативної поведінки людей, а також специфіку їхнього світогляду й уявлень про навколишній світ.

Категорія ввічливості відображена на синтаксичному рівні. Синтаксична організація ввічливих висловлювань має свої специфічні особливості в англійській мові, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Основні форми реалізації категорії ввічливості на синтаксичному рівні такі: непрямі наказові мовленнєві акти (прохання, наказ, порада, запрошення, пропозиція); непрямі питальні мовленнєві акти; умовний спосіб. Саме такі синтаксичні форми допомагають зменшити загрозливу природу мовленнєвих актів, що можуть загрожувати обличчю адресата.

Далі розглянемо окремо вищезгадані синтаксичні засоби вираження категорії ввічливості в англійській мові.

Висловлюючи **прохання**, мовець прагне не відступати від правил ввічливості, інакше він ризикує не досягнути своєї мети. Реалізуючи мовленнєвий акт прохання, мовець намагається вплинути на свого співрозмовника та заставити його здійснити певну дію. Результат прохання спрямовано на користь мовця, тому, щоб досягти бажаного перлокутивного ефекту, мовець має бути ввічливим.

На відміну від української комунікативної культури, в якій прохання, зазвичай, оформлено імперативними конструкціями, пом'якшеними за допомогою слова *будь ласка*, англійській комунікативній культурі притаманна повага особистісної незалежності кожного, тиск на співрозмовника є неприпустимим. Тому англійці вживають різні непрямі конструкції для реалізації мовленнєвого акту прохання. Серед них у нашому досліджуваному матеріалі зафіксовані ухильні вирази, модифікатори та засоби пом'якшення (Демченко, 2007). Проілюструємо прикладом: молода журналістка прагне влаштуватися до редакції одного з найпопулярніших журналів про моду. Вона приходить на співбесіду, однак не може знайти потрібну їй будівлю. Тоді вона звертається за допомогою до незнайомця. Її репліка містить вітання, роз'яснення проBLEMI та прохання, що оформлене як питання:

"Hello, sir. I can't seem to find my way to the Elias-Clark building. Could you please point me in the right direction?" I asked the nervous-looking man behind the cash register (Weisberger, 2003: 22).

Ухильний характер висловленню надає дієслово *wonder*, минулі форми якого роблять прохання ще більш нерішучим.

Порада вважається мовленнєвим актом, який загрожує обличчю партнера по комунікації. Саме тому мовленнєвий акт поради мовець прагне пом'якшити різними лінгвальними засобами, що ми можемо спостерігати в наступному прикладі:

"In fact, I am concerned enough to give you some friendly advice. Don't try ..." (Sheldon, 2005: 176).

Щодо мовленнєвого акту **наказу**, то в англійській мові спостерігається вживання як імперативних формул, які мають місце в мовленні між друзями або між чоловіком і жінкою, рідше – між начальником і підлеглим, так і висловлювань, що місять семантичний вибір, тобто питання чи декларативні речення.

Реалізуючи мовленнєвий акт **запрошення**, англійські комуніканти прагнуть надати вибір слухачеві. Це можливо саме завдяки непрямій формі реалізації мовленнєвого акту запрошення, яка дає можливість слухачеві відмовитися від запрошення мовця, тим самим не створюючи конфліктної ситуації та зберігаючи обличчя, як у наведеному прикладі: чоловік зізнається, що він почувається самотнім, тому він запрошує дівчину провести з ним вечір і разом повечеряти. Однак його запрошення синтаксично оформлене так, що він залишає право дівчині відмовитися:

"I am alone. Would you care to join me?" (Fleming, 2018: 8).

Те саме стосується й мовленнєвого акту **пропозиції**. Щоб запобігти конфлікту та залишити останнє слово за слухачем, мовець синтаксично оформлює свою пропозицію непрямю.

Питання вважається неввічливим висловлюванням, тому що коли мовець ставить питання, він претендує на контроль дій слухача, беручи на себе комунікативну ініціативу й окреслюючи тему для подальшої розмови, спонукаючи співрозмовника до відповіді. Таким чином, питання можуть нести загрозу обличчю співрозмовника, адже мовець втручається на територію слухача, порушає правило не посягання на його права й обмежує свободу вибору. Крім того, питання може

поставити слухача в скрутний стан у тих випадках, коли він не знає відповіді чи не має наміру оголошувати вже відому йому інформацію (Демченко, 2007).

Тим не менш, категоричність спонукування можна пом'якшити шляхом вживання конструкцій *Would / Could you tell me... ?*. Такі висловлювання розглядаються як ввічливі, особливо коли необхідно отримати інформацію від незнайомих чи малознайомих людей.

Досить поширеним синтаксичним засобом реалізації категорії ввічливості вважається розділове питання, що структурно складається з двох частин. Перша частина розділового питання становить ствердження. Друга частина питання надає цьому ствердженню некатегоричний, проблемний характер і водночас залучає співрозмовника до розмови, надаючи йому можливість висловити власну позицію, а мовцеві – змінити свою думку.

Характерною рисою розділових питань є їхня спрямованість на підтверджуючу реакцію з боку слухача. Це наближує розділові питання до питально-заперечних речень. Однак, на відміну від останніх, розділові питання можуть виражати швидше прохання, мольбу, а не вимогу погодитися з мовцем.

За нашими спостереженнями, розділові питання є доволі поширеними в мовленні англійських комунікантів, які мають однаковий соціальний статус.

Пом'якшити імперативний компонент питального висловлювання в англійській мові може загальне питання з інвертованим порядком слів, тобто т. зв. декларативне питання, в якому питальна функція здійснюється за допомогою підвищення інтонації.

Особливість декларативних питань полягає в тому, що в них міститься якась пропозиція для слухача оцінити достовірність інформації, яка повідомляється. Для вираження ступеня впевненості висловлюваної пропозиції в декларативне питання вводяться модифікатори: вставні модальні слова та фрази типу *perhaps, of course, maybe, surely, I think / suppose / imagine / hope*, модальні дієслова, а також слова, що забезпечують логічну послідовність (*so, then, and, but, as far as, etc.*) (Демченко, 2007).

Відповідно до наших спостережень декларативні питання є поширеними в мовленні різних соціальних груп.

Декларативні питання є більш ввічливою формою вираження запиту інформації завдяки імпліцитному заклику до вираження реакції у

відповідь, а також завдяки можливості змінювати ступінь категоричності речення.

Залучення до розмови іншої людини, особливо малознайомої чи того, хто має вищий соціальний статус, є своєрідним посяганням на його територію. Тому соціально кращою видається така форма питального висловлювання, яка б дозволила слухачеві самому вирішити, вступати чи ні у комунікативну взаємодію. Такою формою вважаємо непрямі питання, що лише експлікують бажання мовця отримати деяку інформацію, але не містять прямого спонукання до реакції у відповідь. Зазвичай непряме питання є складнопідрядним реченням, у головній частині якого мовець виражає своє бажання на запит інформації, а в підрядній частині пояснюється характер необхідної інформації.

Інтерес також становить функціонування в реченні морфологічних засобів, а саме вживання форм умовного способу для пом'якшення категоричності висловлювання. Форми умовного способу допомагають переключитися з дійсного значення висловлювання у можливе, тим самим представляючи подію як гіпотетичну, як неіснуючу в реальності. Такі висловлювання вважаються більш ввічливою формою вираження думок порівняно з модальною дійсністю.

Придатні порівняння, що містять вирази *It looks as if/as though*, пом'якшують категоричність висловлювання за рахунок додавання семантичного компонента, що відображає оцінку дійсності мовцем і тим самим обмежує значущість інформації, що повідомляється, межами особистісного досвіду.

Таким чином, ми простежили, як категорія ввічливості реалізується в мовленні за допомогою різних синтаксичних структур. Нарівні із загально прийнятими маркерами ввічливості, такими як *thank you* чи *please*, існують різні лінгвальні форми для вираження ввічливих висловлювань, що функціонують за певних екстралінгвістичних умов.

4. Висновки

Аналіз лінгвістичної літератури дозволяє дійти висновку про те, що категорія ввічливості є невід'ємною частиною гармонійного людського спілкування. У кожному суспільстві існують свої норми та стандарти ввічливості, тому справедливим є твердження про національноспецифічні риси категорії ввічливості, що виражаються на лексичному та синтаксичному рівнях мови.

У межах англо-американських досліджень ввічливість визначається як набір правил /

максим / стратегій, спрямованих як на безконфліктне спілкування, так і на збереження «обличчя» чи соціального іміджу комунікантів, що є обов'язковою умовою спілкування. Тому в англійській мові основними формами реалізації категорії ввічливості на синтаксичному рівні є: непрямі наказові мовленнєві акти (прохання, наказ, порада, запрошення, пропозиція); непрямі питальні мовленнєві акти; умовний спосіб. Саме такі синтаксичні структури зменшують загрозливу природу мовленнєвих актів, залишаючи право вибору за адресатом і зберігаючи «обличчя» обох комунікантів.

Перспективою нашого дослідження вважаємо вивчення особливостей реалізації категорії ввічливості в невербальних засобах спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Мовленнєва комунікація. Чернівці : Зелена Буковина, 2004. 500 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
3. Демченко Е.В. Семантико-синтаксические средства выражения категории вежливости в английском и русском языках : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 ; Педагогический институт ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет». Ростов-на-Дону, 2007. 168 с.
4. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва : Институт языкознания АН СССР, 1991. 495 с.
5. Ківенко І.О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Одеса, 2018. 226 с.
6. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 507 с.
7. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
8. Соколова Н.Л. Английский речевой этикет. Москва : Изд-во Ун-та дружбы народов, 1991. 137 с.
9. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. Москва : ИКАР, 2007. 478 с.
10. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.
11. Brown P., Levinson S. Politeness: Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
12. Fleming I. James Bond: Casino Royale. Mount Laurel, USA : Dynamic Forces, 2018. 116 p.
13. Goffman E. Interaction ritual: Essays on face-to-face behaviour. New York : Anchor, 1967. 288 p.
14. Goffman E. On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction. *Communication in face-to-face interaction*. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 319–346.
15. Kasper G. Linguistic politeness: Current research issues.

Journal of Pragmatics. Amsterdam, Netherlands : Elsevier, 1990. № 14(2). P. 193–218.

16. Lakoff R. The logic of politeness, or, minding your p's and q's. *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society*. Chicago, 1973. P. 292–305.
 17. Leech G. Explorations in semantics and pragmatics. Amsterdam : Benjamins, 1980. 133 p.
 18. Sheldon S. *If tomorrow comes*. New York : Warner Books, 2005. 408 p.
 19. Watts R., Ide S., Ehlich K. *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1992. 404 p.
 20. Weisberger L. *The Devil Wears Prada*. London : Harper, 2003. 391 p.
- REFERENCES:**
1. Abramovych, S.D., Chikarkova, M.Yu. (2004). *Movlennieva komunikatsiia* [Speech Communication]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna [in Ukrainian].
 2. Batsyevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikativnoi lnhvistyky* [Basics of communicative linguistics]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
 3. Demchenko, E.V. (2007). *Semantiko-sintaksicheskie sredstva vyrazhenija kategorii vezhlivosti v anglijskom i russkom jazykah* [Semantic and syntactic means of politeness category realization in English and Russian] (Candidate's thesis). Rostov-on-Don: Pedagogicheskij institut FGOU VPO "Juzhnyj federal'nyj universitet" [in Russian].
 4. Karasik, V.I. (1991). *Jazyk social'nogo statusa* [The language of the social status]. Moscow: Institut jazykoznanija AN SSSR [in Russian].
 5. Kivenko, I.O. (2018). *Movlennievyi akt podiaky: prahmalinhvistychnyi analiz (na materialih anhliiskoi movy)* [Gratitude speech act: pragmalinguistic analysis (based on the English language material)] (Candidate's thesis). Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova [in Ukrainian].
 6. Larina, T.V. (2009). *Kategorija vezhlivosti i stil' komunikacii. Sopostavlenie anglijskih i russkih lingvokul'turnyht radicij* [Politeness category and communication style. Comparative analysis of English and Russian linguo-cultural traditions]. Moscow: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi [in Russian].
 7. Selivanova, O.O. (2011). *Osnovy teoriiy movnoyi komunikaciyi* [Basics of language Communication Theory]. Cherkasy: Vydavnyctvo Chabanenko Yu.A. [in Ukrainian].
 8. Sokolova, N.L. (1991). *Anglijskij rechevoj jetiket* [English speech etiquette]. Moscow: Izd-vo Un-ta druzhby narodov [in Russian].
 9. Formanovskaja, N.I. (2007). *Rechevoe vzaimodejstvie: kommunikacija i pragmatika* [Speech interaction: communication and pragmatics]. Moscow: IKAR [in Russian].
 10. Formanovskaja, N.I. (2002). *Rechevoe obshhenie: kommunikativno-pragmaticheskij podhod* [Speech communication: communicative and pragmatic approach]. Moscow: Russkij jazyk [in Russian].
 11. Brown P., Levinson S. (1987). *Politeness: Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
 12. Fleming, I. (2018). *James Bond: Casino Royale*. Mount Laurel, USA: Dynamic Forces [in English].
 13. Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays on face-to-face behaviour*. New York: Anchor [in English].
 14. Goffman, E. (1972). *On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction*. *Communication in face-to-face interaction*. Harmondsworth: Penguin, pp. 319–346.
 15. Kasper, G. (1990). Linguistic politeness: Current research issues. *Journal of Pragmatics*. Amsterdam, Netherlands: Elsevier, no 14(2), pp. 193–218.
 16. Lakoff, R. (1973). The logic of politeness, or, minding your p's and q's. *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society*. Chicago, pp. 292–305.
 17. Leech, G. (1980). *Explorations in semantics and pragmatics*. Amsterdam: Benjamins [in English].
 18. Sheldon, S. (2005). *If tomorrow comes*. New York: Warner Books [in English].
 19. Watts, R., Ide, S., Ehlich, K. (1992). *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter [in English].
 20. Weisberger, L. (2003). *The Devil Wears Prada*. London: Harper [in English].

УДК 811.112.2'42

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-9

ІМПЛІЦІТНІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Крупкіна Тетяна В'ячеславівна,
викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
аспірант кафедри німецької філології та перекладу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
krupkina_tv@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4342-2580

У статті на матеріалі сучасного німецькомовного діалогічного дискурсу розглядаються імпліцитні мовленнєві акти застереження з метою встановлення особливостей їх вираження із застосуванням методів прагмалінгвістики – мовленнєвоактового аналізу та аналізу імплікатур. Об'єктом аналізу є висловлення, що реалізують МА застереження з імплікатурами у німецькомовному діалогічному дискурсі, які досліджуються на предмет лінгвопрагматичних характеристик. Дослідження проведено на матеріалі німецькомовних художніх текстів та серіалів ХХ–ХІ ст., які демонструють персонажне мовлення, максимально наближене до розмовного. Мовленнєвий акт застереження розглядається як гібридний іллокутивний тип, який характеризується одночасною реалізацією двох іллокуцій – асертивної і директивної. Ці іллокуції пов'язані на рівні пропозиційного змісту: директивний складник становить спонукання адресантом адресата до певної дії в інтересах останнього, а асертивний складник – повідомлення певного стану речей, релевантного для предикованої у спонуканні дії. Пропозиція МА застереження є складною: її частини перебувають у відношенні доповнення, крім того, часто вони мають спільні аргументи. Мовець має дві перлокутивні цілі, одна з яких (змусити адресата повірити, що пропозиція є істинною) підпорядкована іншій (змусити його вжити заходів). Дві іллокуції – асертивна (повідомлення) та директивна (порада) – можуть бути виражені як експліцитно, так і імпліцитно. У експліцитному мовленнєвому акті застереження обидва складники виражено експліцитно – реченнями розповідної і спонукальної структури, відповідно. Під імпліцитним мовленнєвим актом застереження розуміється такий мовленнєвий акт, один із складників якого або обидва складники – асертивний та директивний – виражені імпліцитно. Імпліцитне вираження означає інтендування імплікатури – імпліцитного смислу, який мовець навмисно вкладає у висловлення (інтендує), а адресат виводить на ґрунті буквального значення мовних одиниць і дискурсивного контексту. Імпліцитний МА застереження має три типи вираження: 1) асертивний складник виражено експліцитно, директивний складник – імпліцитно, 2) директивний складник виражено експліцитно, асертивний складник – імпліцитно, 3) імпліцитно виражено обидва складники. Третій тип має два різновиди залежно від того, яким структурним типом речення він виражений – розповідним чи питальним.

Ключові слова: асертив, директив, застереження, імплікатура, імпліцитний мовленнєвий акт, повідомлення, порада.

IMPLICIT WARNING SPEECH ACTS IN THE MODERN GERMAN DIALOGICAL DISCOURSE

Krupkina Tetiana Viacheslavivna,
Teacher at the Department of Business Language and Translation,
Scientific Researcher at the Department of German Philology and Translation
V. N. Karazin National University
krupkina_tv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4342-2580>

In the article on the material of contemporary German dialogical discourse implicit speech acts of warning are considered in order to establish the peculiarities of their expression with the use of pragmatic linguistics methods – speech act analysis and analysis of implicatures. The object of the study are utterances that produce the speech act of warnings with implicatures in the German dialogical discourse, which are investigated for the subject of linguistic and pragmatic characteristics. The research is based on the material of German fictional texts and serials of the 20th–19th centuries, showing a character's speech close to the spoken language. The warning speech act is considered as a hybrid illocutionary type, which is characterized by the simultaneous implementation of two illocutions – assertive and directive ones. These illocutions are related at the level of the propositional content: the directive component is the inducement of the sender to the addressee to an action in the interests of the latter, and the assertive component – the message of a certain state of affairs relevant for the imputed action. The warning speech act proposition is complicated: its parts are in relation of addition, moreover, they often have common arguments. The speaker has two perlocutionary goals, one of which (to make the addressee believe that the proposition is true) subordinate to another (to force him to take measures). Two

illocutions – assertive (message) and directive (advice) – can be expressed both explicitly and/or implicitly. In an explicit speech act, the two parts of the warning are expressed in an explicit way – by utterances of the narrative and inductive clauses, respectively. The implicit speech act is understood as a speech act, one of whose components, or both, assertive and directive is/are expressed in an implicit way. An implicit expression means the intending of an implicature – an implicit meaning that the speaker intends, and the recipient deduces based on the literal meaning of the linguistic units and the discursive context. An implicit warning speech act has three types of expression: 1) the assertive component is expressed explicitly, the directive component is implicit, 2) the directive component is expressed explicitly, the assertive component is implicit, 3) implicitly expressed are both components. The third type has two varieties, depending on the structural type of sentence it is expressed – narrative or questionable.

Key words: advice, assertive, directive, implicature, implicit speech act, message, warning.

1. Вступ

Мовознавчі дослідження імпліцитних смислів пов'язані з прагмалінгвістикою, яка знаменувала перехід від структурних особливостей мови до особливостей реалізації мови у мовленні, яке є наскрізь пронизаним небуквальністю (Безугла, 2007: 33). М.В. Нікітін підкреслює, що імпліцитні смисли «становлять важливий і неодмінний, інформаційно надзвичайно ємний компонент вербальної комунікації, що доповнює й модифікує експліцитні значення мовлення та вписує їх у сукупну змістову структуру комунікації» (Никитин 1996: 646). Тому проблема імпліцитності неодноразово ставала предметом дослідження вчених на матеріалі різних мов (Безугла, 2007; Бондарко, 2006; Ваврінчик, 2014; Оганезова, 2011; Солощук, Устименко, 2015; Федосеева, 2005; Carston, 2009; Cooren, Sanders 2002; Grice, 1975 та інші).

Експліцитне вираження смислу асоціюється з тотожністю сигніфікату і денотату та є закріпленим у мовних конвенціях буквальним значенням мовних символів (Безугла 2016: 8). Імпліцитно вираженими є ті смисли, що потребують від адресата низки кроків у виявленні прихованого / непрямого / глибинного смислу. Виведення імпліцитного смислу є суттєво складнішим, ніж виведення експліцитного, та є неможливим без залучення широкого контексту. Імпліцитна інформація – це невідповідність сказаного (написаного) та почутого (прочитаного), тому діяльність реципієнта і включає не лише декодування знаків, а й численні висновки, які він робить на основі підтексту і власних фонових знань (Матюшенко, 2007). Це широкий підхід до проблеми імпліцитності. Проте прагмалінгвістику цікавлять імпліцитні смисли, які навмисно передаються мовцем адресатові. За спостереженням британської дослідниці Р. Карстон, “the ‘explicit’ one is a pragmatically inferred development of the linguistically encoded content while the implicit one(s) are wholly pragmatically inferred” (Carston, 2009: 38). Інакше кажучи, бінарність експліцитності та імпліцитності

є відображенням опозиції «сказане :: імпліковане», а до певної міри навіть прирівнюється до опозиції «семантика :: прагматика». Отже, залучення лінгвопрагматичного підходу до вивчення імпліцитності є актуальним завданням сучасного мовознавства.

У прагмалінгвістиці імпліцитність стосується смислів, висловлень і мовленнєвих актів. Зокрема, актуальним є дослідження імпліцитних мовленнєвих актів (далі – МА) застереження.

Дослідник імпліцитних МА постає перед питанням про їхнє вираження в дискурсі. Ф.С. Бацевич вважає, що якщо певний зміст (смысл) у тексті нічим не виражений, то він у цьому разі просто відсутній. Тому імпліцитний зміст (смысл) – це зміст виражений, але виражений особливим чином (Бацевич 2004: 157). За Л.Р. Безуглою, те, що не виражено словами, є вираженим за допомогою слів, тобто імпліцитні смисли мають певні особливості вербалізації у дискурсі, зокрема, німецькомовному (Безугла 2009: 58).

Мета статті – встановити особливості вираження у німецькомовному діалогічному дискурсі імпліцитних МА застереження із застосуванням методів прагмалінгвістики – мовленнєвоактового аналізу та аналізу імплікатур.

Об'єктом аналізу є висловлення, що реалізують МА застереження з імплікатурами у німецькомовному діалогічному дискурсі, які досліджуються на предмет лінгвопрагматичних характеристик.

Дослідження проведено на матеріалі німецькомовних художніх текстів та серіалів ХХ–ХІ ст., які демонструють персонажне мовлення, максимально наближене до розмовного.

2. Гібридна природа мовленнєвого акту застереження

З огляду на пілотне дослідження (Безугла, Крупкіна, 2012), МА застереження доцільно розглядати як комбінацію двох компонентів – асертиву та директиву.

Проте застереження розглядають і як складний МА – поєднання повідомлення

та поради (Безугла, 2008: 157), який являє собою «послідовність дій, які разом утворюють певну спільну дію» (Дейк, 1978: 288). На користь гібридної природи застереження порівняно зі складним МА свідчать декілька аргументів.

По-перше, за свідченням Р. Конрада, який увів у науковий вжиток термін «гібридний МА», усім гібридним мовленнєвим актам властива наявність тільки однієї пропозиції за наявності двох іллокуцій (Конрад, 1985: 377–378). Пропозиція МА застереження є складною: її частини перебувають у відношенні доповнення, крім того, часто вони мають спільні аргументи (про складні пропозиції див. (Дейк, 1978: 292)).

По-друге, гібридна сутність МА застереження підтверджується тим, що дві іллокуції – повідомлення та поради – поєднуються в ньому за визначенням. Натомість у складних МА іллокуції поєднані одним із типів дискурсивних відношень – координації, субординації або специфічного сприяння (Карабан, 1989: 13). Якщо частини складного МА можуть існувати одна без одної, то частини гібридного МА існують тільки разом.

Складний МА демонструє дві іллокутивні цілі мовця і дві перлокутивні цілі. Натомість мовець, який реалізує гібридний МА застереження, має одну іллокутивну ціль – застерегти адресата, яка є складною за природою. Наприклад, перший дискурсивний фрагмент ілюструє експліцитний МА застереження, виражений двома висловленнями: мовець спонукає адресата до дії, яка, на його думку, дозволить адресату уникнути потенційного негативного стану справ, про який він інформує адресата. Хлопець Еміль подорожував потягом до тітки у Берлін, заснув у дорозі, і в нього викрали гроші, які він мав передати тітці. Еміль підозрює одного чоловіка з купе. У Берліні хлопець розпочинає переслідування того чоловіка. Йому допомагають берлінські хлопці, з якими він потоваришував. Хлопці прослідкували за підозрюваним та встановили його місцезнаходження. Це кафе «Josty». Один хлопець пропонує піти до кафе та розвідати стан справ. Інший хлопець з прізвиськом Професор його застерігає, щоб він все робив дуже обережно, тому що інакше це може зашкодити подальшому переслідуванню. Сполучник *denn* вводить стан справ, який є причиною дії, предикованої у директиві:

1) *“Mensch, gib den Kram her,“ meinte Gustav. „Den bring ich gleich rüber ins Café*

Josty, geb ihn an Büffet ab und beschnuppre bei der Gelegenheit mal den Herrn Dieb.“

„Aber mache es geschickt“, riet der Professor. „Denn das würde die Verfolgung erschweren.“ (E. Kästner, “Emil und die Detektive“ S. 85–86)

По-третє, про гібридність МА застереження свідчить і його перлокутивний смисл: мовець має дві перлокутивні цілі, одна з яких (змусити адресата повірити, що пропозиція є істинною) підпорядкована іншій (змусити його вжити заходів).

Четвертий аргумент стосується можливості імпліцитного вираження одного з компонентів МА застереження – асертивного чи директивного. Ці дві частини реалізуються одночасно, але в експліцитному чи в імпліцитному вигляді. Якщо одна з іллокуцій виражена імпліцитно, обидві іллокуції реалізуються одночасно. Натомість у складному МА одночасна реалізація іллокуцій є неможливою.

3. Засоби вираження імпліцитного мовленнєвого акту застереження

Кожний реалізований МА застереження обов'язково демонструє обидві іллокуції – асертивну (повідомлення) та директивну (поради), які можуть бути виражені не тільки експліцитно, але й імпліцитно.

Імпліцитний МА застереження демонструє три типи: 1) з імпліцитно вираженим директивним складником, 2) з імпліцитно вираженим асертивним складником та 3) з імпліцитно вираженими обома складниками. Імпліцитне вираження означає інтендування імплікатури – імпліцитного смислу, який мовець навмисно вкладає у висловлення (інтендує), а адресат виводить на ґрунті буквального значення мовних одиниць і дискурсивного контексту (Grice, 1975).

Перший тип імпліцитного МА застереження, коли імпліцитно виражено директивний складник, ілюструє дискурсивний фрагмент 2. Закохані німкеня Дорис та турок Метін вирішили жити разом. У обох по двоє дітей від попередніх шлюбів. Діти, м'яко кажучи, не в захваті від рішення батьків. В будинку дуже напружені стосунки між дітьми та «новими» батьками. З огляду на звичаї в родині турецькі діти не можуть звикнути, що не жінка займається хазяйством та не вона хазяйнує на кухні. Одного ранку, коли вже час снідати, діти побачили, що Дорис з усіма прощається та виходить на роботу, тоді як Метін щось готує на кухні. Мовець (Чем) сповіщає жінку, що батько може розірвати з нею стосунки, передаючи

в імплікатурі пораду взяти приготування їжі на себе (імплікатура експлікується після логіко-семантичного знаку +>):

2) Cem: *Wo bin ich hier?*

Metin (sein Vater): *In Deutschland. Almaja. Jetzt komm in die Küche und hilf mir. Ich muss zur Arbeit. Jabla.*

Metin (am Herd): *Verdammt! Jetzt habe ich mich verbrannt. Wieso soll ich es eigentlich alleine machen?!*

Cem (wendet sich an Doris, die neue Mama): *O-o. Er setzt immer gerade eben seine Beziehung aufs Spiel. (+> Koch du, sonst verlässt er dich!)*

(*Türkisch für Anfänger* Staffel 1, Folge 2, 14:13 – 14:30)

Другий тип імпліцитного МА застереження, коли імпліцитно виражено асертивний складник, представлено в наступному дискурсивному фрагменті, де експлікація асертивного складника є надлишковою, оскільки інформація про можливі негативні наслідки вже відома адресатові. Мати проводить маленького сина Еміля до тітки. Для хлопця це перша самотійна подорож потягом. Мати передає сином гроші для тітки, але застерігає його, щоб він нікому не розповідав в купе, що в нього є гроші. Це – директивний складник МА застереження. Асертивний же складник є зрозумілим без експлікації: гроші можуть викрасти:

3) *Sie legte die drei Scheine in den seitlich aufgeschnittenen Briefumschlag, knickte ihn in der Mitte um und gab ihn Emil.*

Der besann sich erst eine Weile. Dann schob er ihn in die rechte innere Tasche, tief hinunter, klopfte sich, zur Beruhigung, noch einmal von außen auf die blaue Jacke und sagte überzeugt: „So, da klettert es nicht heraus.“

„Und erzähle keinem Menschen im Coupé, dass du so viel Geld hast!“ (+> Dein Geld kann gestohlen werden!)

„Aber Muttchen!“ Emil war geradezu beleidigt. Ihm so eine Dummheit zuzutrauen! (E. Kästner, „Emil und die Detektive“. S. 33–34)

Третій тип імпліцитного МА застереження, коли імпліцитно вираженими є обидва складники, має два різновиди залежно від того, яким структурним типом речення він виражений – розповідним чи питальним.

У наступному дискурсивному фрагменті мовець (товариш Чема) застерігає його від банкрутства нового бізнесу. Ціни Чема, на думку товариша, занадто високі. Він побачив здивовані очі потенційного покупця, що побачив ціну, та припустив, що покупець піде купувати в інше місце, перш ніж він звикне до цін Чема. МА застереження виражено роз-

повідним складнопідрядним реченням зі сполучником *bevor*, асертивний і директивний складник застереження перебувають у імплікатурі:

4) *Cem hat ein Geschäft, wo er Küchengeräte verkauft. Es geht dem Geschäft nicht besonders gut, weil die Preise zu hoch sind. Ein Freund kam zu Cem ins Geschäft zu Besuch. In dieser Zeit war eine potenzielle chinesische Käuferin im Geschäft. Nachdem sie sich das Gerät angesehen und sogar ausprobiert hatte, ging sie weg, ohne das Gerät gekauft zu haben.*

Cem (wütend): *Ausländer können sich an die Preise nicht gewöhnen.*

Freund: *Bevor sie sich an deine Preise gewöhnt, geht sie lieber woanders einkaufen. (+> Deine Preise sind zu hoch. +> Mach die Preise niedriger.)*

(*Türkisch für Anfänger* Staffel 1, Folge 3, 36:20 – 36:37)

Наступний дискурсивний фрагмент ілюструє імпліцитний МА застереження, виражений висловленням питальної структури. Імпліцитними є обидва складники – директивний і асертивний. Христина випадково дізналась, що вона виховується не рідними батьками. Вона знайшла своїх біологічних батьків. Христина сподобалася рідному батьку, він починає турбуватися про неї. Побачивши її з хлопцем, старшим за неї, він вирішив її застерігти від можливих негативних наслідків. Оскільки батько не має впливу на доньку, своє застереження він виражає питанням, чи не рано їй заводити подібні стосунки.

5) *Christine erfuhr, dass sie adoptiert worden war und beschloss, ihre leiblichen Eltern zu finden und kennenzulernen. Sie fuhr nach Kiel, wo sie einen Jungen namens Kay kennenlernte. Sie wurden Freunde. Christine ist es gelungen, die Adresse ihrer Eltern zu finden, sie wurde aber von ihrem Vater gar nicht freundlich empfangen. Er schickte sie weg. Kay schlägt vor, noch einmal hinzufahren und zu versuchen, zusammen mit dem Vater zu sprechen. Das zweite Mal war der Mann etwas freundlicher. Er lud sie herein. Nachdem er ihre Fragen beantwortet hatte, wurde Christine viel klar. Kay wollte sich schon verabschieden.*

„Dann werden wir jetzt wieder gehen Danke, daß Sie ihr alles gesagt haben.“

„Und wer bist du? Ihr Freund? Bist du nicht ein bißchen jung dafür, Christine?“ (+> Du sollst vorsichtig mit ihm sein, er kann dich beleidigen)

Sie sah ihn verblüfft an, dann stahl sich ein winziges Lächeln in ihr Gesicht.

„Meinst du nicht, daß das meine Sache ist? Du verstehst doch nichts von jungen Damen.“

Ihr Vater lachte laut. (A. Mansdorf, „Flugzeuge im Bauch“, S. 56)

4. Висновки

Проведений аналіз дає підставу зробити висновок, що імпліцитний МА застереження має три типи вираження: 1) асертивний складник виражено експліцитно, директивний складник – імпліцитно, 2) директивний складник виражено експліцитно, асертивний складник – імпліцитно, 3) імпліцитно виражено обидва складники. Третій тип має два різновиди залежно від того, яким структурним типом речення він виражений – розповідним чи питальним.

Перспективи дослідження полягають у встановленні стратегічного потенціалу МА застереження в німецькомовному діалогічному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Безугла Л.Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі: дис. ... доктора філол. наук. Харків, 2008. 570 с.
3. Безугла Л.Р. Риторичні запитання як імпліцитні мовленнєві акти. *Вісник Харків. нац. ун-ту. ім. В.Н. Каразіна*. 2009. № 866. С. 58–62.
4. Безугла Л.Р., Крупкіна Т.В. Застереження як гібридний мовленнєвий акт. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 29. С. 35–38.
5. Безуглая Л.Р. Терминосистема імпліцитності в лінгвістическ. *Вісник Харків. нац. ун-ту. ім. В.Н. Каразіна*. 2016. № 83. С. 6–16.
6. Бондарко А.В. Експліцитність / імпліцитність в общій системі категоризації семантики. *Семантико-дискурсивні дослідження мови: експліцитність / імпліцитність вираження смислів*: матеріали міжнарод. науч. конф. Калінінград, 2006. С. 22–33.
7. Ваврінчик Р.Я. Експліцитні та імпліцитні перформативні мовленнєві акти. Ужгород : Ужгородський нац. ун-т, 2014. Вип. 5. С. 220–225.
8. Дейк Т.А. ван. Вопросы прагматики текста. Новое в зарубежной лингвистике. Москва : Прогресс, 1978. Вып. 8. С. 259–336.
9. Карабан В.И. Сложные речевые единицы : Прагматика английских асиндетических полипредикативных образований. Київ : Вища школа, 1989. 131 с.
10. Конрад Р. Вопросительные предложения как косвенные речевые акты. Новое в зарубежной лингвистике. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 349–383.
11. Матюшенко О.Ю. Прагматичні аспекти декодування імпліцитної інформації у руслі когнітивних вчень. *Вісник Сумського держ. ун-ту. Сер. Філол. науки*. 2007. Т. 2, № 1. С. 34–39.
12. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург : Научный центр проблем диалога, 1996. 760 с.
13. Оганезова Т.С. Проблема отграничения имплицитности от смежных понятий и явлений. *Гуманитарные исследования*. 2011. № 2 (38). С. 75–84.
14. Солощук Л.В., Устименко С.Є. Імпліцитно-прагматичні значення респонсивних реплік у сучасному англомовному побутовому дискурсі. *Вісник Харків. нац. ун-ту. ім. В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 1155. С. 58–63.
15. Федосеева А.В. Имплицитная модальность высказывания в коммуникативно-прагматическом аспекте: дис. канд. филол. наук. Белгород, 2005. 209 с.
16. Carston R. The explicit/implicit distinction in pragmatics and the limits of explicit communication. *International Review of Pragmatics* 1 (1), 2009. P. 35–62.
17. Cooren F., Sanders R.E. Implicatures: a schematic approach. *Journal of Pragmatics*. 2002. Vol. 34. P. 1045–1067.
18. Grice H. P. *Logic and Conversation // Syntax and Semantics*. Vol. 3: Speech Acts. New York: Academic Press, 1975. P. 42–58.

REFERENCES:

1. Batsevych F. S. *Osnovy komunikativnoyi linhvistyky* [Basics of communicative linguistics]. Kyiv: Akademiia, 2004. 342 p.
2. Bezugla L.R. Kognityvno-pragmatychni kharakterystyky implitsytnykh smysliv u nimeczkomovnomu dyskursi: dys. ... doktora filol. nauk [Cognitive-pragmatic characteristics of implicit meanings in the German-speaking discourse. Dr. philol. sci. diss.]. Kharkiv, 2008. 570 p.
3. Bezuhla L. R. (2009). Rytorychni zapytannya yak implitsytni movlennyevi akty [Rhetoric questions as implicit speech acts]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu. im. V. N. Karazina*. № 866. P. 58–62 (in Ukrainian).
4. Bezuhla L.R., Krupkina T.V. (2012) Zasterezhennya yak hibrydnyy movlennyevyy akt [Warning as a hybrid speech act]. *Naukovi pratsi Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Filolohichni nauky*. No. 29. P. 35–38 (in Ukrainian).
5. Bezuglaya L.R. (2016) Terminosistema implitsitnosti v lingvistike [Systems of implicit terms in linguistics] *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu. im. V. N. Karazina*. № 83. P. 6–16 (in Russian).
6. Bondarko A.V. Eksplitsitnost'/implitsitnost' v obshchey sisteme kategorizatsii semantiki [Explicit/implicitity in the general system of semantic categorization]. *Semantiko-diskursivnyye issledovaniya yazyka: zksplitsitnost' / implitsitnost' vyrazheniya smyslov: materialy mezhd. nach. konf. Kaliningrad* [Semantic-discursive studies of the language: the exclusivity / implicitness of the expression of meanings: materials of the international. scientific conf. Kaliningrad], 2006. P. 22–33.
7. Vavrinchuk R.Y. Eksplitsytni ta implitsytni performatyvni movlennyevi akty [Explicit and implicit performative speech acts]. Uzhhorod: Uzhhorods'kyi nats. un-t, 2014. Vyp. 5. P. 220–225 (in Ukrainian).
8. Dejk T.A. van. (1978). Voprosy pragmatiki teksta [Text pragmatic issues]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow : Progress. Vyp. 8. P. 259–336 (in Russian).
9. Karaban V.I. (1989) *Slozhnyye rechevyie yedynitsy: Pragmatika angliyskikh asindeticheskikh polipredikativnykh obrazovaniy* [Complicated speech units: Pragmatics of English asindetic polipredicative formations]. Kiev : Vishcha shkola. 131 p. (in Russian).

10. Konrad R. (1985). Voprositelnye predlozheniya kak kosvennye rechevye akty [Interrogative sentences as indirect speech acts]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike*. Moscow : Progress, iss. 16, pp. 349–383 (in Russian).
11. Matyushenko O.Y. (2007). Prahmatychni aspekty dekoduvannya implitsytnoyi informatsiyi u rusli kohnityvnykh vchen' [Pragmatic aspects of implicit information decodation in cognitive studies] *Visnyk Sums'koho derzh. un-tu. Ser. Filol. nauky*. 2007. T. 2, No 1. P. 34–39 (in Ukrainian).
12. Nikitin M.V. Kurs lingvisticheskoy semantiki [Linguistic semantics course]. SPb: Nauchnyy tsentr problem dialoga, 1996. 760 p. (in Russian).
13. Oganezova T.S. (2011). Problema otgranicheniya implitsitnosti ot smezhnykh ponyatiy i yavleniy [Implicitity limitation problem of related concepts and phenomena]. *Gumanitarnyye issledovaniya*. № 2 (38). P. 75–84 (in Russian).
14. Soloshchuk L.V., Ustyenko S.Y. (2015) Implitsytno-prahmatychni znachennya responsyvnykh replik u suchasnomu anhlomovnomu pobutovomu diskursi [Implicit-pragmatical meanings of responsive cues in the modern English everyday discourse] *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu. im. V. N. Karazina*. Vyp. 1155. P. 58–63 (in Ukrainian).
15. Fedoseyeva A.V. (2005) Implitsitnaya modal'nost' vyskazyvaniya v kommunikativno-pragmaticheskom aspekte [Implicit utterance modality in communicative-pragmatic aspect]: dis kand. filol. Nauk]. Belgorod. 209 p. (in Russian).
16. Carston R. (2009) The explicit / implicit distinction in pragmatics and the limits of explicit communication. *International Review of Pragmatics* 1 (1), 2009. P. 35–62.
17. Cooren F., Sanders R.E. Implicatures: a schematic approach. *Journal of Pragmatics*. 2002. Vol. 34. P. 1045–1067.
18. Grice H.P. Logic and Conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts. New York: Academic Press, 1975. P. 42–58.

УДК 811.111'42'22

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-10

РЕАКЦІЇ НА МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ПОГРОЗИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Пономаренко Олена Олександрівна,
аспірант кафедри німецької філології та перекладу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
elena14.ponomarenko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1661-2151

Метою статті є встановлення типів реакцій на мовленнєвий акт погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі, зокрема, на його комісивний і директивний складники. Об'єктом дослідження є мовленнєві акти погрози, реалізовані в сучасному англomовному діалогічному дискурсі, які вивчаються стосовно перлокутивного ефекту, що відображається в реакціях на них.

Методами дослідження є дискурсивний аналіз, контекстно-ситуативний та прагмалінгвістичний метод, метод аналізу невербальних компонентів комунікації, кількісні підрахунки, метод суцільної вибірки.

Результатами дослідження є твердження, що погроза розглядається як гібридний іллокутивний тип, який суміщає в собі рівноправні інгерентні складники – директив і комісив. Директивний складник становить вимогу здійснити певну дію, висловлювану мовцем адресатові, а комісивний складник є зобов'язанням мовця виконати певну дію проти інтересів адресата в майбутньому в разі невиконання вимоги. Гібридність мовленнєвого акту погрози в англomовному діалогічному дискурсі визначає специфіку реакцій на нього. За критерієм засобу вираження ці реакції поділяються на невербальні та вербальні, за критерієм компонента погрози – на реакції на комісивний і реакції на директивний компонент погрози. Питома вага вербальних і невербальних реакцій перебуває в рівновазі, проте переважають реакції на директивний компонент погрози. Вербальні реакції на мовленнєвий акт погрози за критерієм відображення його умов успішності демонструють такі типи: 1) реакції на підготовчу умову; 2) реакції на пропозицію (експліцитну чи імпліцитну); 3) реакції на умову щирості; 4) реакції на перлокуцію; 5) реакції на іллокуцію.

Як **висновок** можна зазначити, що найчастотнішими є реакції на підготовчу умову мовленнєвого акту погрози.

Ключові слова: вербальні реакції, гібридний мовленнєвий акт, директив, комісив, погроза, невербальні реакції.

REACTIONS TO THE SPEECH ACT OF THREAT IN THE MODERN ENGLISH DIALOGICAL DISCOURSE

Ponomarenko Olena Oleksandrivna,

Postgraduate Student of the Department of German Philology and Translation

V. N. Karasin Kharkiv National University

elena14.ponomarenko@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1661-2151

The purpose of the article is to establish the types of reactions to the speech act of threat in modern dialogical discourse, in particular on its commission and policy components. The object of the study is the speech acts of threat, implemented in the modern English dialogical discourse, which are studied for the subject of the perlocative effect reflected in the reactions to it.

The research methods are discourse analysis, context-situational and pragmalinguistic methods, the method of analysis of non-verbal communication components, quantitative calculations, and the method of continuous sampling.

The research results indicate that the threat is considered as a hybrid illocutionary type, which combines equal inherent components – directives and commissives. The directive component is the requirement to carry out a certain action expressed by the speaker to the addressee, the commissive component is the speaker's obligation to perform a certain action against the addressee's interests in the future in case of non-fulfillment of the requirement. The hybridity of the speech act of threat in the English dialogical discourse determines the specificity of the reactions to it. By criterion of the means of expression, these reactions are divided into non-verbal and verbal, according to the criterion of component of the threat – in reaction to commissive and reaction to directive components of the threat. The share of verbal and nonverbal reactions is in equilibrium, but the reaction to the directive component of the threat prevails. Verbal reactions to the speech act of threat by criterion of displaying its felicity rules demonstrate the following types: 1) reaction to the preparatory condition; 2) reaction to the proposition (explicit or implicit); 3) reaction to the condition of sincerity; 4) reactions to perlocution; 5) the reaction to illocution.

As a conclusion it can be noted, that the most frequent are reactions to the preparatory condition of the speech act of threat.

Key words: verbal reactions, hybrid speech act, directives, commissive, threat, nonverbal reactions.

1. Вступ

У сучасній дискурсивно орієнтованій лінгвопрагматиці особливу привабливість для дослідників отримують іллокутивні типи мовленнєвих актів (далі – МА), які позначаються як гібридні, оскільки демонструють ознаки декількох іллокуцій. До них належать вибачення як гібрид експресиву й директиву (Буренко, 2008; Шевченко, 2009), застереження як гібрид асертиву й директиву (Безугла, Крупкіна, 2012) та погроза як гібрид директиву й комісиву (Безугла, 2007: 172).

МА погрози вивчаються і як конкретні МА-події (*tokens*) у діалогічному дискурсі (Бут, 2004; Бистров, 2001; Паповянец, 2004), і як МА – іллокутивний тип (*type*) з обґрунтуванням його когнітивних засад (Почепцов, 2009: 439; Фалькенберг, 1992; Перес Ернандес, 2001: 264; Цохазідіс, 1993)¹. Однак дискурсивна природа МА вимагає розгляду погрози в інтеракції з урахуванням інтерактивної взаємодії комунікантів, а саме різних типів реакцій на погрозу – як вербальних, так і невербальних.

Актуальність статті зумовлюється застосуванням в аналізі МА погрози сучасного дискурсивного підходу, який дає змогу

розглядати його, по-перше, як гібридний іллокутивний тип, а по-друге, як залучений в інтеракційну взаємодію комунікантів, що дає змогу виявити типи реакцій на МА погрози, реалізовані в діалогічному дискурсі.

Метою статті є встановлення типів реакцій на МА погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі, зокрема, на його комісивний і директивний складники.

Об'єктом дослідження є МА погрози, реалізовані в сучасному англomовному діалогічному дискурсі, які вивчаються щодо перлокутивного ефекту, що відображається в реакціях на них.

Матеріалом слугував сценарій сучасного англomовного серіалу «Prison Break» (20th Century fox, Original film, 2005–2017, USA), який містить висловлення персонажів, за допомогою яких реалізуються МА погрози, та опис невербальних актів погрози, реалізованих персонажами. Суцільна вибірка становить 542 випадки реалізації актів погрози.

2. Типи реакцій на МА погрози в сучасному діалогічному дискурсі

МА погрози реалізуються в діалозі, тому їх доцільно вивчати із залученням фактора адресата, тобто з огляду на всю сукупність зв'язків, що виникають між ініціальним

¹ Про розмежування МА-подій та МА-типів більш докладно йдеться в роботі (Сусов, 2009: 67).

і реактивним висловленнями в певному фрагменті діалогічного дискурсу (Арутюнова, 1990). Діалогічний дискурс розуміємо як мисленнєво-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксовану діалогічним текстом (Безугла, 2009: 4).

Мінімальною одиницею діалогічного дискурсу є дискурсивний хід (*move*), який становить послідовність МА, що відповідає поняттю репліки діалогу та визначається межами мовленнєвого внеску одного комуніканта (Шевченко, 2005: 113). Дискурсивні ходи та МА, що їм належать, залежно від ролі в інтеракції поділяються на ініціальні, реактивні та ре-ініціальні (Рольф, 1983: 211). МА погрози є зазвичай ініціальними або ре-ініціальними.

Хоча МА погрози та реактивний МА не утворюють суміжну пару (*adjacency pair*) на зразок питання й відповіді (Шеглофф, Сакс, 1973: 21), вони перебувають у певному семантичному зв'язку. Встановлення специфіки цього зв'язку уможливорює критерій умов успішності МА погрози. Умови (або правила) успішності – підготовча, пропозиційна, щирості, суттєва та перлокутивна – дають змогу надати когнітивну характеристику певного іллокутивного типу та відокремити його від інших типів (Серль, 1986: 175; Безугла, 2007: 103–105). Саме на ґрунті умов успішності погроза ідентифікується як гібридний іллокутивний тип.

Під гібридним МА розуміється такий МА, який суміщає в собі риси двох іллокутивних типів, поєднуючи два рівноправні інгенентні складники іллокутивної сили (Буренко, 2008: 13). У випадку погрози це такі іллокуції: 1) директивна (спонукальна) – вимога здійснити певну дію, висловлювана мовцем адресатові; 2) комісивна – зобов'язання мовця виконати певну дію проти інтересів адресата в майбутньому в разі невиконання вимоги. Супутньою іллокутивною силою є емотивна, що проявляється факультативно.

І.П. Сусов розмежовує МА-типи (*types*) та МА-події (*tokens*) (Сусов, 2009: 67). Гібридність погрози стосується іллокутивного типу (*type*), а розгляд реакцій на погрозу – конкретних МА у діалогічному дискурсі. Умови успішної реалізації МА погрози, з одного боку, обґрунтовують гібридну природу цього іллокутивного типу, а з іншого – є критерієм виокремлення типів реакцій на МА погрози, реалізовані в англійському діалогічному дискурсі.

Відповідно до умов успішності МА погрози виокремлюємо типи вербальних реакцій на нього з боку адресата, який у реактивному МА вже виконує комунікативну роль адресанта, а саме: 1) реакції на підготовчу умову; 2) реакції на пропозиційну умову; 3) реакції на умову щирості; 4) реакції на перлокуцію; 5) реакції на іллокуцію.

Підготовча умова характеризує ситуацію здійснення МА, а саме ті підстави, що спонукають мовця висловити погрозу:

1) мовець перебуває в обставинах, які зумовлюють дію-1 адресата та дію-2 мовця;

2) мовець вважає, що адресат спроможний виконати дію-1;

3) дія-1 стосується інтересів мовця;

4) адресат із певних причин не бажає виконати дію-1;

5) для мовця існує можливість змусити адресата виконати дію-1 шляхом погрози;

6) майбутня дія-2 мовця суперечить інтересам адресата;

7) мовець спроможний виконати майбутню дію-2;

8) для обох не є очевидним, що адресат виконає дію-1 за іншого перебігу подій;

9) для обох не є очевидним, що мовець виконає дію-2 за іншого перебігу подій.

Умови «2» та «8» притаманні директивному типу, правила «7» і «9» – комісивному, умови «1», «3», «4», «5» та «6» стосуються безпосередньо МА погрози.

Реакції на підготовчу умову становлять 32% загальної кількості досліджених вербальних реакцій. Як приклад розглянемо дискурсивний фрагмент, у якому розмова відбувається у в'язниці між головним героєм Майклом Сколфілдом та іншим ув'язненим Джоном Абрुцці, які разом зі своєю бандою оточують Майкла. Вони затискають його в кутку, знімають чобіт із ноги та приставляють ножиці до пальців. Абрुцці зі своїми поплічниками намагаються змусити Майкла розповісти про місце знаходження особи на прізвище Фібоначчі. Абрुцці необхідно вбити Фібоначчі, оскільки той найближчим часом буде свідчити в суді проти Абрुцці та інших мафіозі. Майкл відмовляється надати інформацію, натомість він погрожує, що якщо поплічники Джона Абрुцці підійдуть до нього, то він прийде за ним, тобто нашкодить йому: *They come at me John and I'm coming after you*. Комісивний компонент МА погрози виражено експліцитно (*I'm coming after you*), а директивний – імпліцитно в імплікатурі (+> *Dont touch me*). Імплікатуру експлікуємо за допомогою знака +> в дужках після

висловлення, яке її генерує. Висловлення, яке виражає МА погрози, підкреслено суцільною лінією, а реактивне висловлення – переривчатою:

(1) *Abruzzi: Where's Fibonacci?*

Michael: That's not the way it works.

(Abruzzi stares at him for a few long moments before he turns away. His boys step forward and Michael stands up.)

Michael: They come at me John and I'm coming after you. (+> Don't touch me)

Abruzzi: I doubt it.

Спостерігаємо вербальну реакцію I doubt it на підготовчу умову «7»: адресат ставить під сумнів спроможність мовця виконати майбутню дію, оскільки мовець перебуває в несприятливих для себе обставинах, його оточила банда бандитів і він фізично не зможе завдати їм шкоди.

Пропозиційна умова МА погрози полягає в тому, що мовець виражає пропозиційний зміст, для якого характерні дві предикації – майбутня дія-1 адресата (директив) і майбутня дія-2 мовця (комісив), що підтверджує гібридність погрози.

Реакції на пропозиційну умову складають 27% загальної кількості вербальних реакцій. Виокремлюємо реакції на експліцитну пропозицію МА погрози (експлікатуру) та на імпліцитну пропозицію МА погрози (імплікатуру). Експлікатура й імплікатура можуть стосуватися як директивного, так і комісивного компонентів. Поданий нижче дискурсивний фрагмент ілюструє реакцію на експліцитну пропозицію МА погрози моделі *Do p, I'm going to do q*. Між ув'язненими Твіннером та Ті-Бегом, які разом планують втечу, стався конфлікт. У результаті взаємних образ Твіннер погрожує Ті-Бегу вбити його, якщо той до нього підійде ближче. Ті-Бег, розуміючи, що Твіннер не наважиться щось йому заподіяти, наближається до нього та говорить, що тепер він повинен його вбити. Твіннер не сміє виконати свою обіцянку та залишає Ті-Бега:

(2) *T-Bag (warningly): Easy, now.*

Tweener: No, no, you think you're gettin' up in this, you got another think comin', you homo.

T-Bag: You got a foul mouth, you know that?

Tweener: Yeah, I do. And you come near me again, I'm gonna kill you!

T-Bag (amused, in disbelief): Well, then, you're just gonna have to kill me, little man.

(Tweener goes to walk away, T-Bag is laughing, very amused.)

Директивний і комісивний компоненти виражено експліцитно: And you come near

me again, I'm gonna kill you! Спостерігаємо вербальну реакцію на пропозиційну умову комісивного компонента: Well, then, you're just gonna have to kill me, little man.

Реакцію на імпліцитну пропозицію МА погрози представлено в дискурсивному фрагменті (3), який є розвитком подій фрагменту (1). Абрुцці продовжує погрожувати відрізати палець на нозі Майклу, якщо той не надасть йому інформацію. Директивний компонент МА погрози виражено імпліцитно (експлікація імплікатури +> *Give us the information*), а імпліцитний комісивний компонент виводимо з імплікатури +> *We will cut your toe*:

(3) *(Abruzzi nods, we'll see. Then he nods to his boys. They grab Michael and hold him down. He struggles but they manage to get his left shoe and sock off. They put gardening shears to his smallest toe.)*

Abruzzi: I'm going to count to three. One. (+> Give us that information or we will cut your toe!)

Michael: (Breathing heavily) I give you that information I'm a dead man. You know it and I know it.

Вербальна реакція стосується імпліцитної пропозиції директивного компонента МА погрози I give you that information I'm a dead man.

Умовою щирості МА погрози є відповідність дійсності бажання мовця, щоб адресат виконав дію-1, що пов'язує погрозу з директивним типом, та бажання мовця самому виконати дію-2 в майбутньому, що пов'язано з комісивним типом.

Реакції на умову щирості становлять 20,5% загальної кількості вербальних реакцій. Фрагмент (4) ілюструє реакцію на умову щирості комісивного компонента погрози. Майкл планує втечу з в'язниці разом з ув'язненими Ті-Бегом, Твіннером та іншими. Проте в Ті-Бега виникає конфлікт із Твіннером. Щоб вгамувати Ті-Бега, Майкл наносить йому удар інструментом по нозі та наказує Ті-Бегу припинити. У відповідь Ті-Бег погрожує розповісти охороні про втечу:

(4) *(Michael picks up a tool from the box and hits T-Bag's shin with it, hard. T-Bag collapses on the floor with a scream of pain.)*

T-Bag: Son of a bitch!

Michael: This ends right now.

T-Bag: Oh, you just screwed some major league pooch, Pretty. I'm gonna sing like a whole tree full of birds now. (Yelling) Badge! (+> Don't hurt me, or I'll tell about the escape to the CO.)

Michael: You wanna sing, then sing. But you know what I think? You don't have the guts. You want out of here just as much as the rest of us.

(*The door opens and a CO comes in.*)

Директивний компонент МА погрози виражено імпліцитно (+> *Don't hurt me*), комісивний компонент виражає імплікатура (+> *I'll tell about the escape to the CO*).

На обіцянку мовця розповісти охороні в'язниці про заплановану втечу адресат нівелює погрозу, розуміючи, що мовець блефує та насправді не широ бажає виконати обіцянку, оскільки сам має намір втекти разом із мовцем. Спостерігаємо реакцію на імпліцитну умову ширості комісивного компонента *You want out of here just as much as the rest of us.*

Перлокутивна умова МА погрози також відображає її гібридний характер: мовець має намір, по-перше, змусити адресата виконати дію-1 (директив), а по-друге, змусити адресата повірити, що він справді виконає майбутню дію-2 (комісив), яка може призвести до несприятливих для адресата наслідків, якщо той не виконає дію-1. Крім того, МА погрози має ще одну перлокутивну ціль – залякування адресата.

Реакції на перлокуцію становлять 11,4% загальної кількості вербальних реакцій, наприклад:

Kellerman: (Getting irritated.) Are you saying you won't do it?

Bishop McMorrow: I'm not a man to equivocate.

Kellerman: You're what, sixty two years old now Your Excellency?

Bishop McMorrow: That's correct.

Kellerman: I assume then that you would be well versed in how our country's tax system works. Taking personal capital gains under the church tax shelter. That would be fraud, wouldn't it Your Excellency?

Bishop McMorrow: I will not be cowed into forsaking my beliefs. Not by you or anyone else.

Kellerman: Admirable. (Gets up.) Good day Your Excellency.

У цьому дискурсивному фрагменті розмова відбувається між єпископом Макмюроу та агентом Келлерманом із напарником. Агентам необхідно змусити єпископа вплинути на губернатора, який є його гарним другом, і змусити його відхилити апеляційну скаргу щодо страти ув'язненого Бюроуза. Єпископ Макмюроу відмовляється, на що Келлерман робить зауваження, що єпископ, перебуваючи у своєму поважному віці, не може не знати, як працює державна податкова система, і що видавати власні прибутки за прибутки церкви (а отже, не платити податки) – це шахрайство. Директивний компонент МА погрози вира-

жено імпліцитно (+> *Influence the governor*), комісивний також виражено імпліцитно (+> *Well tell about your fraud*). Адресат погрози відмовляється змінити свої погляди та вплинути на губернатора. Спостерігаємо вербальну реакцію на перлокутивну умову директивного компонента *I will not be cowed into forsaking my beliefs.*

Сумтєва умова МА погрози полягає в каузальному зв'язку між двома предикованими діями: мовець виконає дію-2 лише за умови, якщо адресат не виконає дію-1, і навпаки, якщо адресат виконає дію-1, мовець не виконає дію-2.

Реакція на іллокуцію становить 9,1% загальної кількості вербальних реакцій. У наведеному нижче дискурсивному фрагменті спостерігаємо реакцію на експліцитно висловлену погрозу моделі *If you p, I'll q*. Головного героя Майкла відвідала у в'язниці його знайома Вероніка. Ув'язнений Абрुцці, який намагається змусити Майкла розповісти про те, як знайти певну особу на прізвище Фібоначчі, акцентує увагу на тому, що Майклу треба бути обережним зі своїми відвідувачами, і тим самим дає зрозуміти, що може зашкодити Вероніці. У відповідь Майкл висловлює експліцитну погрозу *If you touch her, I'll kill you myself.*

(6) *Abruzzi: Yeah, you should be careful with who visits you in here, Fish. These walls have eyes.*

Michael: If you touch her, I'll kill you myself.

Falzone: One, that is an empty threat. You are less than a gnat to me. And two, all you gotta do is give me the address and we avoid all this melodrama altogether.

Адресат погрози експлікує комунікативний намір мовця в перформативному іменнику *threat*. Експлікація іллокуції погрози за допомогою перформативного дієслова в стандартній перформативній формі (перша особа однини теперішнього часу активного стану дійсного способу – *I threaten*) є неможливою, оскільки це спричинило б так зване іллокутивне самогубство (Вендлер, 1985: 241–247). Тому перформативна експлікація погрози характерна саме для реактивних висловлювань.

Зазначені типи реакцій на МА погрози за критерієм умов успішності є вербальними. Крім того, виокремлюємо невербальні реакції, які також можуть стосуватися окремого компонента погрози. За характером вираження вони розпадаються на кінетичні (жести, міміка) і проксемічні (зміна дистанції між співрозмов-

никами та їх положення в просторі). Погоджуючись із Г.В. Колшанським, відносимо до невербальних компонентів комунікації набір компонентів немовного характеру, які мовець створює в результаті фізичної (а саме моторно-вокалічної) діяльності під час комунікації та використовує поряд із вербальними засобами через набуття ними комунікативно значущого характеру в процесі спілкування (Колшанський, 1975).

Результати дослідження демонструють незначну кількісну перевагу вербальних реакцій над невербальними – 55%, тож невербальні реакції на погрозу становлять 45% загальної кількості реакцій. Питома вага невербальних реакцій на директивний і комісивний компоненти перебуває в рівновазі – 53% і 47% загальної кількості невербальних реакцій відповідно.

Чітке розмежування кінетичних і проксемічних реакцій ускладнюється частотністю їх поєднання в одному реактивному ході, що пояснюється фізіологічними чинниками: зміна дистанції між співрозмовниками та їх положення в просторі спричиняє зміну жестів і міміки мовця та адресата. Наведений нижче дискурсивний фрагмент є прикладом нерозривності кінетичних і проксемічних невербальних реакцій. Охоронець Беллік намагається залякати ув'язненого Майкла, щоб той більше не смів поперед нього скаржитися начальнику в'язниці.

(7) *Bellick: Oh, by the way, how's the foot?*

(And he stomps the heel of his boot onto Michael's toe stumps. (+> I'll hurt you) Michael grunts hard and doubles over in pain. Bellick puts a hand on his shoulder and twists his heel, grinding the end of his boot harder into the toes of Michael's work boots. Michael collapses, breathing heavily. Then Bellick squats down beside him.)

Don't you ever go around me to the Pope again. (He rises) Now move. (Michael gets up and walks as steadily as he can towards the door. Shot runs through the tunnels of the prison to Commercial Set)

Белліку добре відомо про поранену ногу Майкла. Тому він навмисно надавлює своїм чоботом на хвору кінцівку ув'язненого, тим самим невербально виражаючи комісивний компонент МА погрози (+> *I'll hurt you*), директивний компонент виражено експліцитно: *Don't you ever go around me to the Pope again. (He rises) Now move.*

Невербальною проксемічно-кінетичною реакцією на невербальний комісивний компо-

нент МА погрози (охоронець Беллік надавлює чоботом на поранену ногу Майкла) є стогін ув'язненого, скручування всього тіла від болю та мімічні зморщування обличчя одночасно. На експліцитний директивний компонент *Now move* спостерігаємо невербальну проксемічну реакцію (Майкл відходить).

Якщо розгалужувати реакції (вербальні та невербальні) на МА погрози в англomовному діалогічному дискурсі за критерієм його компонента, то спостерігаємо перевагу реакцій на директивний компонент – 66,3%.

3. Висновки

Таким чином, реакції на МА погрози в англomовному діалогічному дискурсі визначаються його гібридністю. За критерієм засобу вираження реакції на МА погрози поділяються на невербальні та вербальні, за критерієм компонента погрози – на реакції на комісивний і реакції на директивний компоненти. Питома вага вербальних і невербальних реакцій перебуває в рівновазі, проте переважають реакції на директивний компонент. Вербальні реакції на МА погрози за критерієм відображення умов успішності демонструють такі типи: 1) реакції на підготовчу умову; 2) реакції на пропозицію (експліцитну чи імпліцитну); 3) реакції на умову щирості; 4) реакції на перлокуцію; 5) реакції на іллокуцію. Найчастотнішими є реакції на підготовчу умову.

До перспектив дослідження належить встановлення когнітивно-прагматичних характеристик директивних і комісивних компонентів гібридного МА погрози в англomовному діалогічному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Феномен второй реплики, или о пользе спора. *Логический анализ языка: противоречивость и аномальность текста* : сборник научных трудов. Москва : Наука, 1990. С. 175–189.
2. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2007. 332 с.
3. Безугла Л.Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2009. № 867. С. 3–8.
4. Безугла Л.Р., Крупкіна Т.В. Застереження як гібридний мовленнєвий акт. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. 2012. № 29. С. 35–38.
5. Буренко Т.М. Когнітивно-прагматичні характеристики мовленнєвого акту вибачення в англomовному дискурсі XVI–XXI століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2008. 20 с.

6. Бут Н.А. Просодические характеристики ситуативно обусловленных иллокутивных актов группы «менасивов» (экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук ; Тамбовский государственный технический университет. Тамбов, 2004. 14 с.
7. Быстров В.В. Функционально-семантический анализ менасивных диалогических реплик : дисс. ... канд. филол. наук ; Тверской государственный университет. Тверь, 2001. 124 с.
8. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 241–247.
9. Колшанский Г.В. Паралингвистика. Москва : Наука, 1975. 231 с.
10. Паповянец Э.Г. Перлокутивная функция речевого акта угрозы. *Ювілейні четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Людина. Мова. Комунікація»* : матеріали міжнародної науково-методичної конференції. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2004. С. 210–212.
11. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике. Харьков : Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, 2009. 556 с.
12. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 170–194.
13. Сузов И.П. Лингвистическая прагматика. Винница : Нова книга, 2009. 272 с.
14. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 2005. С. 105–117.
15. Шевченко И.С. Гибридная природа извинения: когнитивно-прагматический анализ. *Жанры речи* : сборник научных трудов. Саратов : ИЦ «Наука», 2009. Вып. 6 : Жанры и язык. С. 329–337.
16. Falkenberg G. Drohen. *Sprachliche Bewertung, polnisch und deutsch* / Hrsg. von G. Falkenberg, N. Fries, J. Puzynina. Warschau : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1992. S. 177–191.
17. Pérez Hernández L. Illocution and Cognition: A Constructional Approach. Logroño : Universidad de la Rioja ; Servicio de Publicaciones, 2001. 366 p.
18. Rolf E. Sprachliche Informationshandlungen. Göppingen : Kümmerle, 1983. 232 S.
19. Schegloff E., Sacks H. Opening up closings. *Semiotica*. 1973. № 7/4. P. 289–327.
20. Tsohazidis S.L. Scenes and frames for orders and threats. *Conceptualizations and mental processing in language* / eds. by R.A Geiger, B. Rudzka-Ostyn. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1993. P. 731–739.
21. Prison Break. URL: <http://www.twiztv.com/scripts/prisonbreak> (дата звернення 15.04.2011).
- of implicit meanings in the German-language dialogic discourse]. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
3. Bezuhla, L.R. (2009). Dialoh, dialohichni tekst ta dialohichni dyskurs [Dialogue, dialogic text and dialogic discourse]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina*, no. 867, pp. 3–8 [in Ukrainian].
4. Bezuhla, L.R., Krupkina, T.V. (2012). Zasterezhennia yak hibrydni movlenniievi akt [Caution as a hybrid speech act]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Seriiia "Filolohichni nauky"*, no. 29, pp. 35–38 [in Ukrainian].
5. Burenko, T.M. (2008). Kohnityvno-prahmatychni kharakterystyky movlenniivoho aktu vybachennia v anhlomovnomu dyskursi XVI–XXI stolit [Cognitive-pragmatic characteristics of the speech act of apology in the English-speaking discourse of the XVI–XXI centuries] (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
6. But, N.A. (2004). Prosodicheskie kharakteristiki situativno obuslovlennykh illokutivnykh aktov grupy "menasivov" (eksperimentalno-foneticheskoe issledovanie na materiale sovremennogo nemetskogo iazyka) [Prosodic characteristics of situationally conditioned illocutionary acts of the "Menasiv" group (experimental phonetic research based on the material of the modern German language)] (Extended abstract of candidate's thesis). Tambov: Tambov State Technical University [in Russian].
7. Bystrov, V.V. (2001). Funktsionalno-semanticheskii analiz menasivnykh dialogicheskikh replik [Functional-semantic analysis of menasive dialogical replicas] (Candidate's thesis). Tver: Tver State University [in Russian].
8. Vendler, Z. (1985). Illokutivnoe samoubiistvo [Illocutive suicide]. *Novoe v zarubezhnoi lingvistike*. Moscow: Progress, issue 16, pp. 241–247 [in Russian].
9. Kolshanskii, G.V. (1975). Paralingvistika [Paralinguistics]. Moscow: Nauka [in Russian].
10. Papovians, E.G. (2004). Perlokutivnaia funktsiia rechevogo akta ugrozy [Perlocutionary function of the threat speech act]. *Yuvileini chetverti Karazinski chytannia, prysviacheni 200-richchiu Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina "Liudyna. Mova. Komunikatsiia"*: materialy mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina, pp. 210–212 [in Russian].
11. Pocheptsov, G.G. (2009). Izbrannye trudy po lingvistike [Selected Works on Linguistics]. Kharkov: Kharkovskii natsionalnyi universitet imeni V.N. Karazina [in Russian].
12. Serl, Dzh.R. (1987). Klassifikatsiia illokutivnykh aktov [Classification of illocutionary acts]. *Novoe v zarubezhnoi lingvistike*. Moscow: Progress, issue 17, pp. 170–194 [in Russian].
13. Susov, I.P. (2009). Lingvisticheskaia pragmatika [Linguistic pragmatics]. Vinnitsa: Nova knyha [in Russian].
14. Shevchenko, I.S. (2005). Kohnityvno-prahmatychni doslidzhennia dyskursu [Cognitive-pragmatic studies of discourse]. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen*. Kharkiv: Konstanta, pp. 105–117 [in Ukrainian].
15. Shevchenko, I.S. (2009). Gibridnaia priroda izviniia: kognityvno-prahmaticheskii analiz [Hybrid nature of the apology: cognitive-pragmatic analysis]. *Zhany rechii*:

REFERENCES:

1. Arutiunova, N.D. (1990). Fenomen vtoroi repliki, ili o polze spora [The phenomenon of the second replica, or about the benefits of the dispute]. *Logicheskii analiz iazyka: protivorechivost i anomalnost teksta: sbornik nauchnykh trudov*. Moscow: Nauka, pp. 175–189 [in Russian].
2. Bezuhla, L.R. (2007). Verbalizatsiia implitsytnykh smysliv u nimetskomovnomu dialohichnomu dyskursi [Verbalization

- sbornik nauchnykh trudov*. Saratov: Nauka, issue 6: Zhanry i iazyk, pp. 329–337 [in Russian].
16. Falkenberg, G. (1992). Drohen [Threaten]. *Falkenberg G., Fries N., Puzynina J. (eds.) Sprachliche Bewertung, polnisch und deutsch*. Warschau: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, pp. 177–191 [in German].
 17. Pérez Hernández, L. (2001). Illocution and Cognition: A Constructional Approach. Logroño: Universidad de la Rioja; Servicio de Publicaciones [in English].
 18. Rolf, E. (1983). Sprachliche Informationshandlungen [Linguistic information acts]. Göppingen: Kümmerle [in German].
 19. Schegloff, E., Sacks, H. (1973). Opening up closings. *Semiotica*, no. 7/4, pp. 289–327 [in English].
 20. Tsohazidis, S.L. (1993). Scenes and frames for orders and threats. *Geiger R.A, Rudzka-Ostyn B. (eds.) Conceptualizations and mental processing in language*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, pp. 731–739 [in English].
 21. Prison Break. Retrieved from: <http://www.twiztv.com/scripts/prisonbreak> [in English].

УДК 811.111–626.32.45

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-11

СПЕЦИФІКА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ОЦІННИХ СТРУКТУР В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Приходько Ганна Іллівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Запорізький національний університет
anna.prikhodko.55@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6220-5333

Приходченко Олександра Олексіївна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізький національний університет
prihodchenkoaleksandra@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8468-2453

Статтю присвячено розгляду мовних засобів інтенсифікації оцінного значення в дискурсі. Особливий інтерес у вивченні прагматичних значень становить інтенсифікація оцінних структур. Метою запропонованої статті є аналіз мовних засобів, які сприяють інтенсифікації оцінки в англійському художньому дискурсі. Методологія визначається завданнями, матеріалом, характером статті і має комплексний характер. Одним з основних способів підсилення оцінного значення висловлювання є експліцитні засоби вираження модального ставлення мовця до повідомлюваної інформації, представлені модальними словами і прислівниками. Дієвими інтенсифікаторами оцінних структур є різноманітні виражальні засоби та стилістичні прийоми: гіпербола, епітет, порівняння, риторичне запитання. Оцінні слова виконують конкретну синтаксичну функцію – виступають означеннями слів-класифікаторів. Інтенсифікація оцінного значення здійснюється також уточнюючими текстовими одиницями, що модифікують основну предикативну лінію базового речення або ж його обставинні компоненти. Інтенсифікований характер оцінки простежується і в односкладних особових реченнях, де означення виконує функцію семантичного предиката. Отже, інтенсифікація оцінного значення може здійснюватися різноманітними способами, однак усі вони зумовлені особливостями мовної поведінки, логічними параметрами оформлення думки й іншими факторами мовленнєво-розумового процесу та характеризуються: а) сполученням однакових знаків оцінки; б) взаємодією різноманітних оцінних знаків; в) перенесенням оцінних знаків експліцитних висловлювань на імпліцитні ланки тексту. Лексико-синтаксичні інтенсифікатори, які використовуються для посилення оцінки, розкривають присутність/відсутність ідеального в оточуючому середовищі шляхом встановлення ступеня значущості об'єкта для суб'єкта з погляду відповідності/невідповідності об'єкта потребам, інтересам та бажанням суб'єкта.

Ключові слова: оцінка, когнітивно-прагматичний характер, категоричність, номінація, слова-класифікатори.

SPECIFIC CHARACTER OF INTENSIFICATION OF EVALUATORY STRUCTURES IN THE ENGLISH LITERARY DISCOURSE

Prihodko Ganna Illivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
Zaporizhzhia National University
anna.prihodko.55@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6220-5333

Prykhodchenko Oleksandra Oleksiivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes
Zaporizhzhia National University
prihodchenkoaleksandra@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8468-2453

The paper deals with the problems of evaluatory intensification in the discourse. The intensification of evaluative structures is of particular interest in the study of pragmatic significance. The purpose of the proposed article is to analyze linguistic resources that contribute to the intensification of evaluation in the English language literary discourse. The methodology is determined by the tasks, the material, the nature of the article and is of complex character. One of the main ways to increase the evaluator y meaning of the utterance is the explicit means of expression of the speaker's modal attitude to the reported information represented by modal words and adverbs. Effective intensifiers of evaluative structures are a variety of expressive means and stylistic devices: hyperbole, epithet, simile, rhetorical question. Evaluative words perform a specific syntactic function – they are definitions of words-classifiers. Intensification of the evaluator y meaning is also carried out by clarifying text units that modify the main predicative line of the basic sentence or its adverbial components. The intensified character of the evaluation can be traced also in the one-complex personal sentences, where the attribute functions as a semantic predicate. Thus, the intensification of the evaluator y meaning can be carried out in various ways, but all of them are conditioned by the peculiarities of linguistic behavior, the logical parameters of the design of thought, and other factors of the speech-mental process and are characterized by: a) the combination of the same marks of evaluation; b) the interplay of various evaluation marks; c) the transfer of evaluatory signs of explicit utterances to the implicit parts of the text. Lexical-syntactic intensifiers used to enhance the evaluation reveal the presence/absence of the ideal in the environment by establishing the degree of significance of the object for the subject in terms of conformity/inconsistency of the object to the needs, interests and desires of the subject.

Key words: evaluation, discourse, cognitive-pragmatic character, categorical, nomination, words-classifiers.

1. Вступ

Оцінювання – це процес, який має місце в будь-якій науці. Підтвердженням цього є той факт, що ціннісна орієнтація в багатьох випадках сприяла розвитку цілої низки напрямків не тільки в лінгвістичній галузі, але й у комп'ютерній техніці, генній інженерії та інших, що свідчить про стійку інтеграцію наукових знань у межах когнітивної парадигми, яка за попереднім визначенням формувалася як інтердисциплінарна (когнітивна) наука (Martin, White, 2015).

Когнітивний процес оцінювання, включаючись у загальну програму діяльності людини, орієнтований на прийняття рішень і лежить в основі вибору практичних дій (White, 2016: 77–96). Людина як суб'єкт мовної діяльності – це особа, котра сприймає й осмислює світ, здатна оцінювати мовленнєві факти у своїй повсякденній мовленнєвій практиці.

Останнім часом у дослідженні оцінності спостерігається тенденція до поглиблення

суб'єктивної орієнтації оцінного значення, його активної спрямованості на адресат (Вольф, 2009; Breeze, Olza, 2017). Власне оцінне значення, як відомо, передбачає передачу мовцем адресату певного погляду на речі і тим самим орієнтацію адресата, його налаштованість на прийняття точки зору автора як об'єктивної.

Особливий інтерес у вивченні прагматичних значень становить інтенсифікація оцінних структур. Вираження оцінки завжди передбачає залучення певного набору мовних засобів інтенсифікації ознаки, дії, стану, які сигналізують міру «кількості оцінного» (Bednarek, 2009: 145), і з цієї точки зору інтенсивність може розглядатися як ступінь оцінності.

Оцінці, як правило, не властива категоричність, але коли вона наявна, то свідчить про впевненість мовця в правильності своєї точки зору про об'єкт навколишньої дійсності, його прагнення зробити своє висловлювання більш

переконав і в такий спосіб посилити переконливий ефект, тобто змінити емоційний стан мовця.

Важливе значення має і той факт, що категоричність оцінки може бути пов'язана з пресупозицією мовця (Безугла, Романченко, 2013: 132–139), що свідчить про можливу наявність у слухача сумніву, відчуття неясності чи навіть протилежної думки.

Метою запропонованої статті є аналіз мовних засобів, які сприяють інтенсифікації оцінки в англомовному художньому дискурсі.

Методологія визначається завданнями, матеріалом, характером статті і має комплексний характер. Вона об'єднує основні принципи когнітивної теорії та теорії комунікації. В дослідженні також використані основні положення теорії оцінки, яка представляє фундаментальні поняття для лінгвістичного аналізу.

Джерельну базу дослідження становлять приблизно 155 висловлювань, відібраних методом суцільної вибірки із творів сучасних британських і американських письменників. Критерієм відбору є наявність оцінних слів у висловленні.

Категоричність оцінки зумовлена цілою низкою факторів, серед яких найбільш важливими є такі:

- а) певний рольовий статус мовця й слухача (як правило, вищий у мовця);
- б) вікові різниці комунікантів;
- в) впевненість мовця в правильності своєї думки.

Відзначимо, що протилежний процес – деінтенсифікація – пов'язаний із «принципом ввічливості» (Leech, 1983; Lulu, 2017: 563–569). Пом'якшуючи категоричність оцінки, мовець у такий спосіб дає зрозуміти, що його думка не є єдино правильною, залишаючи адресатові змогу сформулювати свою точку зору про предмет чи явище навколишньої дійсності.

2. Лексичні інтенсифікатори оцінки

Підсилення категоричності оцінки може здійснюватися, по-перше, шляхом підкреслення істинності, достовірності висловлювання, що містить оцінну структуру, а по-друге, увиразненням його денотативного значення. У другому випадку йдеться про так звану когнітивну інтенсифікацію (Bara, 2010). Варто зазначити, що таке увиразнення неодмінно призводить до опосередкованого посилення прагматичного впливу висловлювання на емоційний стан чи намір адресата і налаштовує його на прийняття точки зору адресанта.

Одним з основних способів підсилення оцінного значення висловлювання є експліцитні засоби вираження модального ставлення мовця до повідомлюваної інформації, представлені модальними словами й прислівниками. Їх функційне призначення зводиться до модифікації значення висловлювання в аспекті реальності (імовірності).

Модальні слова, які передають суб'єктивне ставлення мовця до предмета висловлювання, виражають його впевненість/невпевненість у правильності оцінки події чи факту. Отже, модальні слова можна назвати операторами прагматичного значення, що підсилюють чи послаблюють вплив на адресата. Дійсно, надаючи оцінній структурі впевнений, очевидний, обов'язковий характер, мовець прагне переконати адресата в достовірності своєї точки зору. Використання модальних слів на позначення неупевненості, сумніву мовця в повідомлюваному дає адресату змогу самому вирішувати, як сприймати висловлювання, що містить оцінку, – як істинне, істинне з часткою сумніву чи неправдиве.

Ефект інтенсифікації досягається завдяки таким модальним словам і конструкціям, у семантичній структурі яких основу становить сема «впевненість» (*surely, certainly, of course, to be sure, to be certain, for sure, for certain*).

Модальні слова інтенсифікують:

а) позитивну оцінку: *"I spoke to you once last Christmas". "Oh, yes, of course, though I didn't remember. Yes, of course, very interesting"* (Cary J.);

б) негативну оцінку: *"Well – he's as nice as the boy that wrote that letter, but of course not as naive"* (O'Hara J.).

У наведених вище прикладах модальні слова стосуються змісту всього висловлювання, надаючи йому відтінок істинності. Ефект посилення лише оцінного значення спостерігається при зсуві оператора вправо. В такому разі він стосується іменника або прикметника, що характеризує описуване явище чи предмет.

Крім модальних слів, як інтенсифікатори оцінних структур виступають також предикативні конструкції, що мають різний граматичний статус:

1) *"No, I'm afraid not, Ralph, and I really think you were rather naughty to bring me down here"* (O'Hara J.);

2) *"I mean, that was silly of me asking about your children when you haven't got any"* (Vonnegut K.).

Посилення оцінного значення у висловлюванні може досягатися:

1. уживанням модальних слів і словосполучень зі значенням «безсумнівно» (*no doubt, incredibly, unquestionably* тощо). Наприклад: “*The nice thing about the House of Lords*”, explained one peer, “*is that you can have incredibly snobbish conversations without feeling snobbish*” (Cooper J.);

2. використанням модальних слів із значенням «дійсно» (*really, indeed, genuine ma inui*): “*No, really. I don't even think it's awful*” (Updike J.);

3. посиленням прагматичного значення оцінності, за допомогою прислівників зі значенням «правда», «істинність» (*honestly, frankly, sincerely* та інші): “*I'm too dumb to be a lawyer*”, Brewster said *honestly*” (Shaw I.);

4. уведенням предикативних одиниць із дієсловами *to tell, to think*, як наприклад: “*I'm afraid it was not a very good reading*”. “*It was most interesting*”, I told her for politeness sake” (Greene G.); “*I think you do not know anything about being conquered and so you think it is not bad*” (Hemingway E.) та імперативних конструкцій типу *I promise*: “*Eight o'clock*”, he said *ominously*, “*does not mean eight-oh-five.*” “*I will add that to my collection of immoral sayings*”, I promised” (Dole J.).

Слід підкреслити, що найбільш поширеним способом інтенсифікації оціночних структур у напрямі збільшення кількісної сторони оцінки є модифікація прикметника, що характеризує об'єкт оцінки за допомогою прислівника *very*: “*A pre-war five guineas suit in very post-war material cost twelve guineas*” (Aldington R.).

Нерідко в цій функції живаються слова *so, such*, що посилюють прикметник, який характеризує об'єкт дійсності: “*How lucky Kitty was to have a husband who was so good and so brave and so clever*” (Maugham S.).

Дуже часто прикметники й прислівники *bad, awfully, horrible, terribly*, які зазвичай мають знак /-/, втрачають своє основне лексичне значення й стають інтенсифікаторами оцінки: “*Why don't you make it a pound? Here's the shilling. Thanks awfully, sir*” (Galsworthy J.). “*Jones faced the sergeant with a horrible cancer marked in bumps on his left side*” (Crane St.).

Дієвими інтенсифікаторами оцінних структур є різноманітні виражальні засоби та стилістичні прийоми:

а) гіпербола: “*Things were nearly perfect*” (Updike J.);

б) епітет: “*I should never have taken risk of bringing you to this dreadful country*”. “*This comical country, this delightful country!*” – exclaimed the young man” (James H.);

в) порівняння: “*Niagara Falls is very nice. It's like a large version of the old Bond sign of Times Square*” (Steinbeck J.);

г) риторичне питання: “*How can I say that? That's so ridiculous*” (Updike J.).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує той факт, що оцінка, виражена іменником, може підсилюватися шляхом вживання прислівника *quite* або синонімічної конструкції, наприклад: “*What a wonderful woman you are! Not a woman in a thousand would ask me if I'd tried prayer*” (Murdoch I.).

Помітну роль в інтенсифікації оцінних структур відіграють фразеологічні одиниці мови, зокрема ідіоматична предикативна модель N_1 be N_2 , що виражає надзвичайно високу концентрацію ознаки через гіперболічне представлення останньої. Наприклад: “*You are an idiot, Jimmy*” (Christie A.).

Особлива роль у підсиленні оцінки належить експресивно забарвленим словам. Інтенсифікація емотивного ефекту на слухача здійснюється у випадках їх вживання на основі модальної двовершинності їхнього лексичного значення: “*Stop teasing me, you cheeky boy!*” (Fowles J.). Ефект посилення оцінки в наведеному прикладі пов'язаний із тим, що автор зацікавлений не стільки в кваліфікації того, що належить світові, скільки в інтерпретуванні цієї кваліфікації, апелюючи не до об'єктивних засобів позначуваного, а до його асоціативно-образних ознак.

З-поміж оцінних засобів посилення оцінки виділяється особливий клас слів, які містять у своєму значенні афективність. Це – слова-інтенсифікатори. В семантиці цих лексем оцінка поєднується з інтенсифікацією, а емотивний аспект значення виступає на перший план.

Дослідження афективних прикметників показало, що їх вирізняє ціла низка семантичних та синтаксичних особливостей. Так, наприклад, деякі афективні прикметники виражають високу міру оцінки як такої, знак «+/-» при цьому нейтралізується (Bednarek, 2009: 150). Наприклад: “*You ever buy Sean's drugs for him?*” – *His face became red. He was in shock. No!... I've never bought drugs for Sean. I don't do drugs I have nothing to do with drugs... and that guy is psycho!*” (Kellerman F.).

У поєднанні зі словами, які не містять оцінки, афективні визначення відбивають

оцінний смисл, а в разі вживання разом зі словами, в семантичній структурі яких є оцінне значення, вони виконують функцію інтенсифікаторів: *“A long-limbed languorous type of showgirl blonde lay at her ease in one of the chairs, with her feet raised on a padded rest and a tall misted glass at her elbow, near a silver ice bucket and a Scotch bottle”* (ChColl.).

Лексеми афективної оцінки наділені особливими референційними властивостями, адже вони передбачають презумпцію існування окремих об'єктів, які вони оцінюють, як наприклад: *“Her mouth was too wide, her eyes were too blue, her make-up was too vivid, the thin arch of her eyebrows was almost fantastic in its curve and spread, and the mascara was so thick on her eyelashes that they looked like miniature iron railings”* (ChColl.).

Ще одним важливим засобом інтенсифікації оцінних структур є слова-класифікатори, які «утворюють слабо організовані семантичні ієрархії, де є елементи різних рівнів узагальнення» (Вольф, 2009: 67). Їх численні серії характеризують із різних сторін людей, речі, події, явища. Наведемо кілька прикладів, враховуючи характер класифікатора:

а) класифікатори людини за її вчинками: *“They were working now irritating him intensely by the sound of their labour, by each tap of their hammers, which beat with exasperating monotony into his brain”* (Cronin A.);

б) психологічними властивостями: *“Anger struggled in her breast with misery”* (Maugham S.); *“He was exasperated, seeing shallowness everywhere”* (Spark M.).

в) зовнішніми та внутрішніми проявами: *“As the days and weeks passed Brandon felt as if he were forever sliding down a gray sand slope of grief and despair and misery”* (Aldington R.).

В оцінних конструкціях, що стосуються особи, в предикативній та деяких інших позиціях у функції класифікатора зазвичай виступають узагальнені особові назви, як наприклад: *“Mrs. Forestier was a very nice woman”* (Maugham S.); *“Tell us what the hell's going on down there in that crazy tea-kettle”* (Hailey A.). Ці висловлювання є не класифікуючими, а оцінними, оскільки у процесі вилучення оцінного слова вони стають аналітичними й непереконливими за змістом.

Як демонструє аналіз широкого фактичного матеріалу, класифікатори цього типу супроводжують етичні оцінки, а для оцінок за функціями використовуються лексеми на позначення фаху, виду занять тощо: *“And I was the unhappiest and most unappealing little*

boy anybody had ever seen. At the age of twelve I was contemplating suicide”. *“You are not twelve any more. You're a big grown man with a good job and a bright future and a wife, who as far as I know, loves you”* (Shaw I.).

Особливу проблему становлять класифікатори, що зараховує референт оцінки до оцінного класу. Це, власне, таксономічні оператори оцінки. Наприклад: *“What does the man do?” “He's a theatre director. Like tonight – a lot of talent and no thought. Also, overequipped with ego. Necessary in his profession, he's told me, but not so hot for marriage”* (Shaw I.).

3. Синтаксичні інтенсифікатори оцінки

Оцінні слова виконують конкретну синтаксичну функцію – виступають означеннями слів-класифікаторів. Вони можуть не стосуватися безпосередньо позначення референта, проте об'єктом оцінки і в цьому разі є референт.

Розглянемо такий приклад: *“It would be very pleasant for you hearing young voices in the house”* (McCullough.). Як бачимо, тут стан об'єкта оцінюється не безпосередньо, а за його зовнішнім проявом, що досить характерно й типово для психічних оцінок.

Таким чином, опосередкованих способів оцінки людини за різними її аспектами надзвичайно багато. Самі імена-класифікатори при цьому оцінки не містять, а лише вказують на аспект, інколи досить складно організований, за яким і дається оцінка.

Інтенсифікація оцінного значення здійснюється також уточнюючими текстовими одиницями, що модифікують основну предикативну лінію базового речення або ж його обставинні компоненти. Уточнення розуміється як одиниця тексту, що включає не менше двох речень, пов'язаних відношенням пояснення, тлумачення, конкретизації.

Специфічною рисою текстового уточнення є інтенсифікований характер оцінного значення, що зумовлено, насамперед, тим, що будь-яка репрезентація ознаки (у тому числі й оцінної) у позиції предиката окремого речення, пов'язаного з базовим відношенням уточнення, зумовлює підсилення цієї ознаки: *“And I felt fabulous. Very Hemingway. I destroyed the machine. Man triumphs”* (Allen W.). Позитивний характер оцінки посилюється тут використанням окличної інтонації в уточнюючому реченні.

Інтенсифікований характер оцінки простежується і в односкладних особових реченнях, де означення виконує функцію семантичного предиката: *“The little fool!”*, he said to himself

bitterly. "The selfish little fool!" (Fitzgerald F.). Цього разу узагальнюючий характер уточнення пов'язаний з імплікацією проміжної ланки, наявність якої індукується смисловим взаємозв'язком експліцитних речень: *The little fool – The selfish little fool.*

Перехід інтенсифікованого оцінного значення (в цьому разі негативного) на імпліцитну ланку фрагмента тексту простежується і в наступному прикладі: "*She never asks about Jennie or our children or grandchildren. These are business calls*" (O'Hara J.). У цьому висловлюванні мотивацією оцінки є пресупозиція, що включає осуд літньої жінки, яка, ставши егоїстичною, не цікавиться ні друзями, ні родичами, ні їх дітьми. Таким чином, підсилення оцінної ознаки уточнюючого речення може передаватися не тільки імпліцитному базовому реченню, але й відповідному передтексту.

Важливо зауважити, що мотивування експлікує знак оцінки у висловлюванні з погляду адресанта. Але не є винятком випадки, коли одне й те ж мотивування слугує підставою для появи різноспрямованих оцінок, що свідчить про участь адресата повідомлення у формуванні оцінок. Наприклад: "*Charles Lang was the cameraman, one of the top men in his profession, but Frank stopped in the middle of a scene and announced that he would not go on unless Lang was dismissed... I haven't the remotest idea what triggered Frank's outburst, but he held up his hand and said: "Okay, hold it, that's it, we don't go any further until Lang is off this picture"*" (Hotcher A.). Як бачимо, мотивування експлікує позитивний знак оцінки автора висловлюваного повідомлення (*one of the top man in his profession*), проте це ж мотивування викликає негативну реакцію в реципієнта (*we don't go any further until Lang is off this picture*).

Позитивна чи негативна оцінка елементу в позиції підмета посилюється у разі повторної номінації цього елемента в значенні речення-слова, що характеризується конкретизацією або узагальненням ознаки: "*Thus the house had acquired a close resemblance to hundreds of other houses with the same high aspirations, having become: "That very charming little house of the Soames Forsytes, quite individual, my dear – really elegant!"*" (Galsworthy J.).

Повторна номінація всієї ситуації, вираженої в базовому реченні, із включенням додаткових чи обставинних елементів, нерідко пов'язана не стільки з розширенням обсягу інформації, що передається уточню-

ючим реченням, скільки з посиленням оцінної ознаки, вираженої в опорному реченні. Наприклад: "...times. The biggest villain unhung. The point of view all depends on which newspaper you take in" (Christie A.).

4. Висновки

Отже, інтенсифікація оцінного значення може здійснюватися різноманітними способами, однак усі вони зумовлені особливостями мовної поведінки, логічними параметрами оформлення думки й іншими факторами мовленнєво-розумового процесу та характеризуються:

- а) сполученням однакових знаків оцінки;
- б) взаємодією різноманітних оцінних знаків;
- в) перенесенням оцінних знаків експліцитних висловлювань на імпліцитні ланки тексту.

Лексико-синтаксичні інтенсифікатори, які використовуються для посилення оцінки, розкривають присутність/відсутність ідеального в оточуючому середовищі шляхом встановлення ступеня значущості об'єкта для суб'єкта з погляду відповідності/невідповідності об'єкта потребам, інтересам та бажанням суб'єкта.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі. Харків : ФОР Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. Москва : Едиториал УРСС, 2009. 280 с.
3. Bara V.G. Cognitive Pragmatics: The Mental Processes of Communication. Cambridge, MA : MIT Press, 2010. 304 p.
4. Bednarek M. Dimensions of evaluation: Cognitive and linguistic perspectives. *Pragmatics and Cognition*. 2009. Vol. 17(1). P. 146–175.
5. Breeze R., Olza I. Evaluation in media discourse. European perspectives. Berlin : Peter Lang, 2017. 286 p.
6. Leech G.N. Principles of Pragmatics. London ; New York : Longman, 1983. 250 p.
7. Lulu L. Application of Cooperative Principle and Politeness Principle in Class Question-answer Process. *Theory and Practice in Language Studies*. 2017. Vol. 7(7). P. 563–569.
8. Martin J.R., White P.R.R. The Language of Evaluation: Appraisal in English. New York : Palgrave Macmillan, 2005. 278 p.
9. White P.R.R. Evaluative contents in verbal communication. *Handbook of Verbal Communication* : in 3 vol. / A. Rocci, L. de Saussure (eds.). Berlin : Mouton de Gruyter, 2016. Vol. 3. P. 77–96.

REFERENCES:

1. Bezugla, L.R., Romanchenko, I.O. (2013). *Linguopragmatics of discrimination in journalistic discourse*. Kharkiv: FOP Lisenko I.B. [in Ukrainian].

- Volf, E.M. (2009). *Funktionalnaya semantika otsenki* [Functional semantics of evaluation]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Bara, B.G. (2010). *Cognitive Pragmatics: The Mental Processes of Communication*. Cambridge, MA: MIT Press [in English].
- Bednarek M. (2009). Dimensions of evaluation: Cognitive and linguistic perspectives. *Pragmatics and Cognition*. 17(1). P. 146–175 [in English].
- Breeze, R., Olza, I. (2017). Evaluation in media discourse. European perspectives. Berlin: Peter Lang [in English].
- Leech. G.N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London; New York: Longman [in English].
- Lulu, L. (2017). Application of Cooperative Principle and Politeness Principle in Class Question-answer Process. *Theory and Practice in Language Studies*, no. 7(7), pp. 563–569 [in English].
- Martin, J.R., White, P.R.R. (2005). *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan [in English].
- White, P.R.R. (2016). Evaluative contents in verbal communication. *Handbook of Verbal Communication* : in 3 vol. / A. Rocci, L. de Saussure (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, vol. 3, pp. 77–96 [in English].

УДК 811.111:81'42:316.276:133.522.1
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-12

МОДЕЛЮВАННЯ ФРЕЙМОВОЇ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ STRONG MEDICINE (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА РОМАНУ АРТУРА ХЕЙЛІ “STRONG MEDICINE”)

Сабадаш Діана Володимирівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

dianaplysak@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8972-8003

Глеб Тетяна Дмитрівна,

магістрант кафедри англійської філології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

tetianahleb@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1465-8383

Процеси світосприйняття, категоризації та концептуалізації дійсності знаходять своє відображення у концептах. Дослідженням концептуальних структур займаються такі науковці, як В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, Ю.С. Степанов, І.А. Стернін, В.М. Телія, І.Б. Штерн та інші.

Мета цієї статті полягає у моделюванні фреймової структури концепту STRONG MEDICINE на матеріалі лексикографічних джерел та роману Артура Хейлі “Strong Medicine”.

У дослідженні було виокремлено слоти концепту STRONG MEDICINE за допомогою порівняльного аналізу дефініцій лексеми medicine та ідіому strong medicine у лексикографічних джерелах. Це дозволило змодельувати базовий слот фреймової структури концепту STRONG MEDICINE – «Те, чим лікують» та допоміжний слот «Мета використання ліків».

Дослідження роману Артура Хейлі “Strong Medicine” сприяло виокремленню таких слотів, як: «Ті, хто лікують за допомогою ліків», «Ті, кого лікують за допомогою ліків», «Ті, які розповсюджують ліки», «Мета використання ліків», «Інституції, де є ліки», «Винахідники ліків».

Застосовування семантики лінгвальних мереж, запропонованої науковцем С.А. Жаботинською, дало можливість виявити п'ять базових фреймів організації концепту у романі Артура Хейлі “Strong Medicine”: предметний фрейм, акціональний фрейм, компаративний фрейм, ідентифікаційний фрейм та позесивний фрейм.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше змодельовано фреймову структуру концепту STRONG MEDICINE та проаналізовано особливості його актуалізації у романі Артура Хейлі “Strong Medicine” за допомогою методики СМЛ, запропонованої С.А. Жаботинською.

Наукова значущість статті зумовлена її актуальністю, яка відповідає загальній тенденції когнітивної лінгвістики до вивчення художніх творів з точки зору відображення у художньому тексті творчої особистості й особливостей індивідуальної концептуалізації дійсності, виявлення співвідношення національно-культурного й індивідуально-авторського в концептуальній картині світу письменника.

Теоретична значущість статті полягає в тому, що аналіз концепту STRONG MEDICINE є внеском у розробку теоретичних питань концептології.

Ключові слова: слот, семантика лінгвальних мереж, дефінітивний аналіз, лексема, актуалізація, когнітивна парадигма.

FRAME MODELING OF THE CONCEPT MEDICINE (ON THE MATERIAL OF LEXICOGRAPHIC SOURCES AND ARTHUR HAYLEY'S NOVEL "STRONG MEDICINE")

Sabadash Diana Volodymyrivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
dianaplysak@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8972-8003

Hleb Tetiana Dmytrivna,
Graduate Student at the English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
tetianahleb@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1465-8383

Concepts reflect the processes of world perception, categorization and conceptualization of reality. Conceptual structures are examined by such scholars as V.I. Karasyk, O.S. Kubriakova, Yu.S. Stepanov, Y.A. Stermin, V.M. Teliia, I.B. Shtern etc.

The aim of this article is to model the frame structure of the concept STRONG MEDICINE on the bases of lexicographic sources and the novel "Strong Medicine" by Arthur Hailey.

The study identified the slots of the concept STRONG MEDICINE using the comparative analysis of the definitions of the lexeme medicine and the idiom strong medicine in lexicographic sources. This helped to single out the basic slot of the frame structure of the concept STRONG MEDICINE – "Something you are treated with" and the slot "Purpose of using medicine".

The investigation of Arthur Hailey's novel "Strong Medicine" helped to identify the slots: "Those who treat with the help of medicine", "Those who are treated with the help of medicine", "Those who distribute medicine", "Purpose of using medicine", "Institutions where medicine is used" and "Medicine inventors".

The usage of the semantics of linguistic networks, suggested by C.A. Zhabotinska, helped to identify five basic frames organizing the concept STRONG MEDICINE in Arthur Hailey's novel "Strong Medicine": the Object, Action, Possession, Identification and Comparison frames.

In the article for the first time the frame structure of the concept STRONG MEDICINE was modeled and the specifics of its actualization in Arthur Hailey's novel "Strong Medicine" were analyzed using the method of SLN by C. A. Zhabotinska. This comprises the scientific novelty of the study.

The scientific significance of the article is proved by its relevance, which corresponds to the general tendency of cognitive linguistics to examine the artistic works from the point of view of the identification of the relation of national, cultural and individual specifics in the writer's conceptual picture of the world.

The analysis of the concept STRONG MEDICINE and its results contribute to the development of theoretical issues of cognitive science, which states the theoretical significance of the article.

Key words: slot, semantics of linguistic networks, definitive analysis, lexeme, actualization, cognitive paradigm.

1. Вступ

Сучасній лінгвістиці притаманне активне вивчення різних моделей репрезентації уявлення людини про навколишній світ. У своїх дослідженнях мовознавці звертаються до таких понять, як концепт, фрейм, концептуальна метафора, архетип тощо. Одним з основних та центральних понять когнітивної лінгвістики є концепт.

У лінгвокультурологічній та лінгвокогнітивній парадигмі над дослідженням концепту працюють такі мовознавці, як В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, В.А. Маслова, З.Д. Попова, Ю.С. Степанов, Г.Г. Слишкін, Й.А. Стернін, В.М. Телія, І.Б. Штерн та інші. У цьому дослідженні ми дотримуємось тлумачення, поданого науковцем О.С. Кубряковою, яка стверджує, що «концепт – термін, що слугує поясненню одиниць ментальних або пси-

хічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативний складник пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці» (Краткий словарь когнитивных терминов, 1997: 90).

У статті ми звертаємося до фреймового моделювання структури концепту. Фреймова теорія була досліджена багатьма науковцями, серед них і Ч. Філлмор, Р. Декендофф, М. Мінський, С. Жаботинська, Л. Барсалоу, І. Вихованець та інші. За Чарльзом Філлмором, поняття «фрейм» наближається за своїм змістом до поняття «відмінкова рамка», тобто системи вибору мовних засобів, пов'язаних із прототипом сцени (або топової ситуації) (Коляденко, 2013: 140).

Мета статті полягає у моделюванні фреймової структури концепту STRONG MEDICINE на матеріалі лексикографічних джерел та роману Артура Хейлі “*Strong Medicine*”.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: 1) змодельовати фреймову структуру концепту STRONG MEDICINE на матеріалі лексикографічних джерел та роману Артура Хейлі “*Strong Medicine*”; 2) проаналізувати особливості актуалізації концепту STRONG MEDICINE у романі Артура Хейлі “*Strong Medicine*” за допомогою методики СМЛ С.А. Жаботинської.

Об’єктом дослідження виступає концепт STRONG MEDICINE. Предметом дослідження є особливості фреймової структури концепту STRONG MEDICINE та особливості його актуалізації у романі Артура Хейлі “*Strong Medicine*”.

Актуальність теми визначається її відповідністю загальній тенденції когнітивної лінгвістики до вивчення концептуальних структур та особливостей актуалізації авторської концептосфери у художньому творі.

Увагу науковців вже привертало особливості концептуального наповнення роману Артура Хейлі “*Strong Medicine*”. Зокрема, досліджувалися актуалізовані концептуальні метафори та прагматичні аспекти їх використання у творі (Сабадаш, 2015; Плисак, 2012; Сабадаш (Плисак), 2015). Роботи Д.В. Сабадаш (Плисак) присвячені дослідженню медичного терміноконцепту MEDICINE на матеріалі лексикографічних джерел та художніх творів, у тому числі роману Артура Хейлі “*Strong Medicine*” (Сабадаш, 2015; Плисак, 2012).

Науковизнацього дослідження полягає у тому, що вперше змодельовано фреймову структуру концепту STRONG MEDICINE та проаналізовано особливості його актуалізації у романі Артура Хейлі “*Strong Medicine*” за допомогою методики СМЛ, запропонованої С.А. Жаботинською.

2. Теоретичні основи дослідження

За визначенням М. Мінського, фрейм виступає особливою моделлю, структурою інформаційних даних, у якій відображено найбільш узагальнені, набуті досвідним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію та про текст, що її описує (Мінський, 1979: 87).

У когнітивній семантиці і когнітивній теорії номінації, на думку С.А. Жаботинської, одним із основних завдань є складення концептуальних структур значення одиниць мови і мовлення. А також ідентифікація в межах

цих структур тих фрагментів, які формують концептуальні моделі позначення, що простежуються у внутрішній формі знаку. Такі структури сприяють з’ясуванню загальних принципів організації інформації, що стоїть за мовними знаками різних рівнів – від слова до тексту (Жаботинська, 2013: 58). Для концептуального аналізу значень одиниць мови та мовлення С.А. Жаботинська пропонує застосовувати семантику лінгвальних мереж (СЛМ), де високоабстрактні пропозиції об’єднуються у п’ять базових фреймів для організації інформації: предметний фрейм, акціоанальний фрейм, ідентифікаційний фрейм, компаративний фрейм та посесивний фрейм (Жаботинська, 2013: 59).

3. Фреймова модель концепту STRONG MEDICINE

Щоб виокремити слоти фреймової структури концепту STRONG MEDICINE, здійснено порівняльний аналіз дефініцій лексеми *medicine* та ідіоми *strong medicine*, поданих у таких лексикографічних джерелах: *Cambridge Dictionary*, *Longman Dictionary of Contemporary English*, *Macmillan Dictionary*, *Oxford Living Dictionary*, *Oxford Learner’s Dictionary*, *Collins Dictionary*, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary*.

Розпочнемо з аналізу дефініцій лексеми *medicine*. Усі вищезгадані словники подають першою дефініцію лексеми *medicine* у значенні ліки: “*substance for treating illness and injuries*. Наприклад: *a substance used for treating illness, especially a liquid you drink*” (*Longman Dictionary of Contemporary English*); “*any drug or remedy for use in treating, preventing or alleviating the symptoms of disease*” (*Collins Dictionary*) тощо. У проаналізованих дефініціях виокремлено такі актуалізатори досліджуваного концепту: *a substance, a liquid, any drug or other preparation, for treating, preventing and alleviating the symptoms of disease, for treating illness, for the treatment or prevention of the disease, to cure an illness*.

Oxford Advanced Learner’s Dictionary трактує *strong medicine* як ідіому, характеризує її як “*something extreme or severe that is used to deal with a bad situation or a problem*”. Ця дефініція включає лексеми *extreme* та *severe*, які актуалізують означувальний компонент концепту STRONG MEDICINE.

На основі порівняльного аналізу дефініцій було змодельовано базовий слот фреймової структури концепту STRONG MEDICINE – «Те, чим лікують» та допоміжний слот «Мета використання ліків».

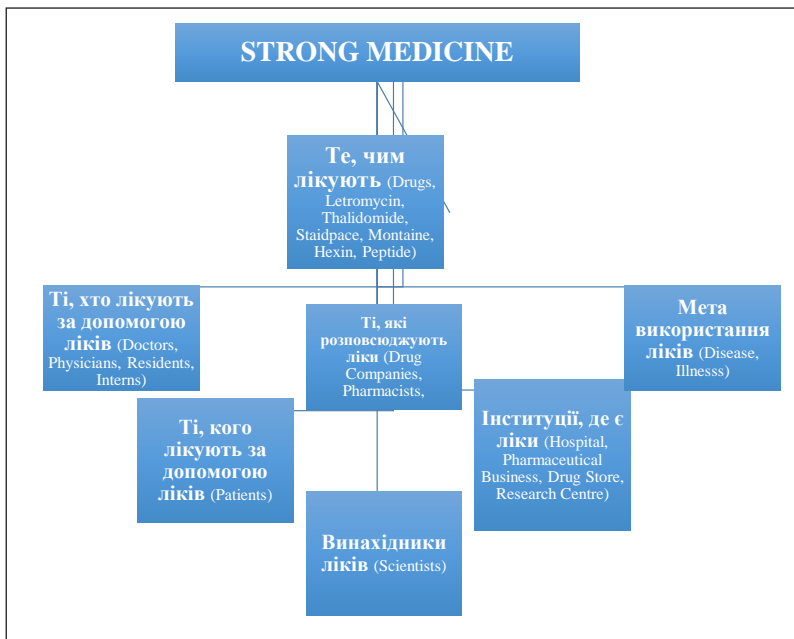

Рис. 1. Фреймова модель концепту STRONG MEDICINE

Концепт STRONG MEDICINE актуалізований у романі Артура Хейлі *“Strong Medicine”* за допомогою назв сильнодіючих ліків: *Lotromycin, Montayne, Thalidomide, Pernaltone, Staidpace, Hexin, Peptide 7*, які наповнюють слот «Те, чим лікують». На основі роману вдалось виокремити ще такі слоти: «Ті, хто лікують за допомогою ліків», «Ті, кого лікують за допомогою ліків», «Ті, які розповсюджують ліки», «Мета використання ліків», «Інституції, де є ліки», «Винахідники ліків».

Слот «Ті, хто лікують за допомогою ліків» вербалізується за допомогою лексем *doctors* та *internist* у мікроконтекстах “<...> *it describes the use of Lotromycin by my husband. He’s an M. D. – an internist. My husband has had excellent experience with that drug and with some others.* (Hailey, 1985: 60); “*No doctor, it seemed, ever reported another doctor for drug addiction.*” (Hailey, 1985: 78); тощо.

Слот «Ті, кого лікують за допомогою ліків» актуалізується лексемою *patients* у мікроконтекстах “*Also I’ve heard stories from other doctors – about patients being ill or even dying after taking drugs ...*” (Hailey, 1985: 41); “*Many heart patients need that drug now.*” (Hailey, 1985: 202); “*Among principal beneficiaries from Hexin W would be arthritis and cancer patients.*” (Hailey, 1985: 348); тощо.

Слот «Ті, хто розповсюджують ліки» актуалізується лексемою *pharmacists* та словосполученням *drug companies* у мікроконтекстах “*Generally, pharmacists know a lot more about*

drugs than doctors do.” (Hailey, 1985: 321); “*And in this case you don’t know, Celia, or don’t want to know, Thalidomide has been sold by drug companies under fifty-three different names.*” (Hailey, 1985: 148).

Слот «Інституції, де є ліки» актуалізується лексемами та словосполученнями *drugs stores, hospitals, pharmaceutical business* та *research centres* у мікроконтекстах “<...> *Wyrazik was installed in a hospital room <...> be given the drug erythromycin.*” (Hailey, 1985: 124).

Слот «Мета використання ліків» актуалізується лексемами *disease* та *illness* у мікроконтекстах “*Plain, simple aspirin, just about all medical researchers agree, is the best thing for a cold.*” (Hailey, 1985: 108); “*Those pills worked wonders; the cold has gone.*” (Hailey, 1985: 109).

Слот «Винахідники ліків» актуалізується лексемою *scientists* у мікроконтекстах “*Like all the scientists in his field, Vincent Lord knew that many drugs, when in action in human body and as part of their metabolism, generated ‘free radicals’.*” (Hailey, 1985: 159); тощо.

Таким чином, фреймова структура концепту STRONG MEDICINE може бути представлена за допомогою наступної схеми (Рис. 1), у якій базовим є слот «Те, чим лікують», а додатковими своєю чергою є «Ті, хто лікують за допомогою ліків», «Ті, кого лікують за допомогою ліків», «Ті, які розповсюджують ліки», «Мета використання ліків», «Інституції, де є ліки», «Винахідники ліків».

4. Особливості актуалізації концепту STRONG MEDICINE

Крім того, у романі за допомогою методики СМЛ (Семантика лінгвальних мереж) С.А. Жаботинської (Жаботинська, 2013) було виявлено 5 додаткових фреймів, за допомогою яких концепт актуалізується у романі: предметний фрейм, акціональний фрейм, ідентифікаційний фрейм, компаративний фрейм та посесивний фрейм.

Предметний фрейм, що вказує на кількісні, якісні, буттєві, локативні і темпоральні ознаки, експлікується в тексті роману квалітативною схемою (X є ТАКОЇ якості) у мікроконтекстах “*It’s a magnificent drug*” (Hailey, 1985: 59), “*Copying the successful drugs of our competitors*” (Hailey, 1985: 101), “... *miracle*

drugs – antibiotics ...” (Hailey, 1985: 101). У вище наведених мікроконтекстах Х – це ліки (*drug*), які наділені такими ознаками, як *magnificent, successful* та *miracle*.

Акціональний фрейм зустрічаємо у романі у схемі процесу (AG діє), де AG – це ліки (*drugs, Lotromycin*). Цей фрейм актуалізується у мікроконтекстах “*Her handling of Lotromycin, <...> had put both the drug and Ceila squarely on the road to success*” (Hailey, 1985: 45), “*Drugs are preventing heart attacks. They’ve stopped most tuberculosis and ulcers, improved the diabetic patient’s life*” (Hailey, 1985: 429). Актуалізаторами виступають лексеми *lead, put, prevent, stop* та *improve*, які позначають дію; та лексеми *Lotromycin, drugs* та *drug*, які позначають виконавця дії.

Ідентифікаційний фрейм представлений схемою характеристики (ID-індивід / вид є СН-характеризатор), де ID – це ліки (*drug, Lotromycin*), а характеризують їх лексема *magnificent* та словосполучення *breakthrough in medicine, disease fighter* у мікроконтекстах: “*Berofe we came in here this morning, and again this afternoon, we all saw the banners and the booth which feature Lotromycin. It’s a magnificent drug, one of the great breakthrough in medicine...*” (Hailey, 1985: 59), “*It’s because we’ve produced a drug which I hope will be significant, be taken seriously, and become an important disease fighter*” (Hailey, 1985: 384).

Посесивний фрейм представлений у схемі інклюзивності (CR-контейнер має СТ-складник), де CR – це баночки з ліками (*sample bottles of prescription drugs*), а СТ – це ліки (*drugs*). Цей посесивний фрейм актуалізується у мікроконтексті “*He left dozens of sample bottles of prescription drugs lying around in his office <...> as if they contained candy*” (Hailey, 1985: 123). У межах фрейму актуалізуються концептуальні метафори *SAMPLE BOTTLE OF DRUGS IS A CONTAINER, DRUG IS A CANDY*.

5. Висновки

У дослідженні змодельована фреймова структура концепту *STRONG MEDICINE* на матеріалі лексикографічних джерел та роману Артура Хейлі “*Strong Medicine*”. Фреймова структура концепту *STRONG MEDICINE* включає базовий слот «Те, чим лікують» та додаткові слоти «Ті, хто лікують за допомогою ліків», «Ті, кого лікують за допомогою ліків», «Ті, які розповсюджують ліки», «Мета використання ліків», «Інституції, де є ліки» та «Винахідники ліків». За допомогою мето-

дики СМЛ (Семантика лінгвальних мереж) С.А. Жаботинської виявлено 5 додаткових фреймів, за допомогою яких концепт актуалізується у романі Артура Хейлі “*Strong Medicine*”: предметний фрейм, акціональний фрейм, ідентифікаційний фрейм, компаративний фрейм та посесивний фрейм.

У подальших дослідженнях буде проаналізовано особливості метафоричного осмислення концепту *STRONG MEDICINE* у романі Артура Хейлі “*Strong Medicine*”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жаботинская С.А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2013. № 6. С. 47–76.
2. Коляденко О.О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 139–144.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. Москва: МГУ, 1997. 245 с.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / пер. с англ. под ред. Ф.М. Кулакова. Москва: Энергия, 1979. 151 с.
5. Плиса Д.В. Асоціативний потенціал англійських медичних термінів у художньому дискурсі: лінгвокогнітивний вимір. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип. 29. С. 167–170.
6. Плиса Д.В. Вербалізація медичного терміна в художньому дискурсі: співвідношення когнітивного і прагматичного параметрів (на матеріалі англійської мови). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. № 23(248). С. 112–116.
7. Сабадаш (Плиса) Д.В. Комунікативні стратегії маніпуляції прагматичним значенням медичних термінів у художній комунікації. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Германська філологія»*. Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД», 2015. Вип. 751. С. 169–176.
8. Сабадаш Д.В. Метафоричне осмислення медичних терміноконцептів у художній комунікації (на матеріалі англійської мови). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 56. С. 266–269.
9. Сабадаш Д.В. Структура терміноконцепту *MEDICINE* у світлі лінгвокогнітивних досліджень. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 5. С. 129–133.
10. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com> (access date: 25.03.2019).
11. Hailey A. *Strong Medicine*. London: Book Club Associates, 1985. 429 p.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com> (access date: 24.03.2019).
13. Oxford Advanced Learner’s Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (access date: 28.03.2019).

REFERENCES:

1. Zhabotinskaia, S.A. (2013). Imia kak tekst: kontseptualnaia set leksicheskogo znachenii (analiz imeni emotsii) [The name as a text: conceptual network of lexical meaning (analysis of the name of emotions)]. *Kognitsiia, kommunikatsiia, diskurs*, no. 6, pp. 47–76 [in Russian].
2. Koliadenko, O.O. (2013). Termin freim u linhvistytsi [Term frame in linguistics]. *Terminolohichni visnyk*, issue 2(1), pp. 139–144 [in Ukrainian].
3. Kubriakova, E.S., Demiankov, V.Z., Pankrats, Iu.G., Luzina, L.G. (1997). *Kratkii slovar kognitivnykh terminov* [A glossary of cognitive linguistics]. Moscow: MGU [in Russian].
4. Minskii, M. (1979). *Freimy dlia predstavleniia znaniia* [A framework for representing knowledge]. Moscow: Energiia [in Russian].
5. Plysak, D.V. (2012). Asotsiatyvnyi potentsial anhliiskykh medychnykh terminiv u khudozhnomu diskursi: linhvokohnityvnyi vymir [The associative potential of English medical terms in the literary discourse: linguocognitive dimension]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Filolohichna"*. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", issue 29, pp. 167–170 [in Ukrainian].
6. Plysak, D.V. (2012). Verbalizatsiia medychnoho termina v khudozhnomu diskursi: spivvidnoshennia kohnityvnoho i prahmatychnoho parametriv (na materialy anhliiskoi movy) [The verbalizing of the medical term in the literary discourse: correlation between the cognitive and pragmatic characteristics (on the English language material)]. *Naukovi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriia "Filolohichni nauky"*. Lutsk: Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, no. 23(248), pp. 112–116 [in Ukrainian].
7. Sabadash (Plysak), D.V. (2015). Komunikatyvni stratehii manipulatsii prahmatychnym znachenniam medychnykh terminiv u khudozhnii komunikatsii [Communicative strategies for manipulating the pragmatic meanings of medical terms in the literary communication]. *Naukovi visnyk Chernivetskoho universytetu. Seriia "Hermanska filolohiia"*. Chernivtsi: Vydavnychiy dim "RODOVID", issue 751, pp. 169–176 [in Ukrainian].
8. Sabadash, D.V. (2015). Metaforychne osmyslennia medychnykh terminokoptseptiv u khudozhnii komunikatsii (na materialy anhliiskoi movy) [Metaphoric conceptualization of the medical term-concepts in the literary communication (on the English language material)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Filolohichna"*. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", issue 56, pp. 266–269 [in Ukrainian].
9. Sabadash, D.V. (2015). Struktura terminokontseptu MEDICINE u svitli linhvokohnityvnykh doslidzhen [The structure of the terminology MEDICINE in the light of linguocognitive research]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*, no. 5, pp. 129–133 [in Ukrainian].
10. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com> [in English].
11. Hailey, A. (1985). *Strong Medicine*. London: Book Club Associates [in English].
12. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com> [in English].
13. Oxford Advanced Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> [in English].

УДК 81.255.4

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-13

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ С. КОЛЛІНЗ «ГОЛОДНІ ІГРИ»: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Свиридов Олександр Федорович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонський державний університет
timing05@ukr.net
orcid.org/0000-0001-7724-663X

Метою наукового дослідження є вивчення лексико-семантичних та лексико-стилістичних особливостей роману сучасної американської письменниці Сюзанн Коллінз «Голодні ігри» в україномовному перекладі Уляни Григораши. Поставлена мета зумовила вирішення наступних завдань: 1) дослідити мовно-стилістичні особливості перекладу твору; 2) показати характерні особливості твору та стилю письменника.

У роботі було застосовано такі **методи дослідження**: 1) метод компаративного аналізу, для порівняння текстів оригіналу та перекладу, виявлення у них елементів індивідуального стилю автора та перекладача; 2) експлікація (дескриптивний метод).

В **результаті** дослідження виявилось, що постать, позамовний досвід, а також ерудованість перекладача неабияк впливають на якість та адекватність перекладу. Було виявлено, що перед початком роботи над перекладом інтерпретатору твору необхідно провести велику доперекладацьку роботу, яка полягає в опрацюванні додаткової інформації як про постать автора та його доробок, так і про епоху, в якій він жив, зверненні до критичних статей про твір, джерел про культуру мови оригіналу тощо. Було виявлено, що у перекладі обов'язково відображається індивідуальність перекладача, яка виявляється в використанні лексико-семантичних та лексико-стилістичних елементів перекладу, які не мають прямих відповідників у тексті оригіналу. Під час декодування тексту перекладач також може випускати або навпаки, виявляти особливості першотвору, що насамперед залежить від його особистості, життєвого та професійного досвіду, поглядів на переклад, певних перекладацьких настанов, реалізованих під час роботи з конкретним оригіналом.

Провівши зіставний аналіз оригіналу та перекладу роману «Голодні ігри», ми дійшли **висновку**, що перекладачу У. Григораши вдалось зберегти мовностилістичні та ідейно-художні доміанти як складники ідіостилю С. Коллінз. Переклад роману «Голодні ігри» У. Григораши є джерелом збагачення та збереження української мови. Перекладач працювала над відтворенням словотворчого потенціалу рідної мови, застосовуючи діалектну, розмовну, застарілу лексику, різноманітні ідіоми для підсилення впливу на читача та досягнення лексико-семантичної єдності оригіналу та перекладу. У. Григораши виконала велику роботу та змогла відтворити елементи стилю С. Коллінз у своєму перекладі, а також адаптувати та стилізувати текст перекладу для українського читача. Загалом ми можемо стверджувати, що перекладачка створила гідний переклад, а не переспів даного твору, відтворивши мовні особливості героїв, стилізувавши переклад шляхом вживання рідкоживаної лексики, а також наблизивши його до українського читача через знайому йому фразеологію, лексику та стилістичні прийоми.

Переклад роману є адекватним з точки зору відтворення індивідуального стилю автора оригіналу.

Ключові слова: екстралінгвістика, семантичні оказіоналізми, фітоніми, антропоніми, алюзія, сарказм, ономапоєа, адекватність.

LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE NOVEL "THE HUNGER GAMES" BY SUZANNE COLLINS: ASPECTS OF TRANSLATION

Svyrydov Oleksandr Fedorovich,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translatology and Applied Linguistics
Kherson State University
timing05@ukr.net
orcid.org/0000-0001-7724-663X

The purpose of the research is to investigate the lexical and stylistic peculiarities of the novel "The Hunger Games" by modern American writer Suzanne Collins in the Ukrainian translation by Uliana Hryhorash.

The purpose determined the solution of the following tasks: 1) to analyze linguostylistic traits of the translated text; 2) to find out the interpreter's and the author's individual style features.

The following research **methods** were used in the work: 1) the method of comparative analysis, for comparing the original and translation texts, identifying elements of the individual style of the author and translator; 2) Explication (descriptive method).

As a **result** of the research, it turned out that the figure, extra-curricular experience, and the translator's erudition, have a tremendous effect on the quality and adequacy of the translation. It was found that before getting down to the translation, the interpreter should carry out a great deal of translation work, which consists of picking up additional information about the author and his work, about the era in which he lived, referring to critical articles, sources of original language culture, etc.

It was found that the translation reflects the individuality of the translator, which appears in the use of lexical and stylistic elements of translation that do not have direct correspondences in the original text. When decoding a text the translator can also produce or identify the features of the first creation which primarily depends on his personality, life and professional experience, views on translation, certain translation instructions, implemented when working with a specific original.

After analyzing the original and translation of the novel "Hunger Games" we came to the **conclusion** that in general the translator Uliana Hryhorash managed to preserve the linguistic and artistic dominants as components of the idiosyncrasy of Suzanne Collins.

The translation of the novel "Hunger Games" by Uliana Hryhorash is the source of enrichment of the Ukrainian language. The translator worked on reproduction of the word-building potential of the native language, using dialectal, colloquial, outdated vocabulary, various idioms to enhance the influence on the reader, and achieving the lexical and semantic correspondence of the original and translation.

Uliana Hryhorash performed much of work and was able to reproduce the elements of Suzanne Collins' style in her translation, as well as adapt the text of the translation for the Ukrainian reader. In general, we can say that the interpreter created the translation worthy of notice, rather than a hash of the work, reproducing the linguistic features of the heroes, styling the translation through the use of rarely used vocabulary, and bringing it closer to the Ukrainian reader through the familiar phraseology, vocabulary and stylistic techniques.

The translation of the novel is adequate from the viewpoint of the original author's style reproduction.

Key words: extralinguistics, semantic occasionalisms, phytonyms, anthroponyms, aluzia, sarcasm, onomatopoeia, adequacy.

1. Вступ

З розвитком науки про переклад науковці шукали шляхи подолання труднощів, які виникають у процесі перекладу з однієї мови на іншу. І хоча наразі існують правила і стратегії, перед перекладачем стоять задачі, вирішення яких не обмежується тим обсягом знань, які до цього часу накопичило людство. Зокрема, це стосується тих випадків, коли відтворення лінгвістичних явищ потребує певної винахідливості від перекладача.

Назва жанру фантастики натякає, що перекладачу доведеться мати справу з вигаданими словами. На перекладачеві лежить відповідальність за вибір, який він зробить, відтворюючи оказіоналізми, тому він має бути дуже обережним.

Термін «оказіональне значення» виник в науці про мову ще 1880 р. і пов'язаний з іменем німецького філолога Г. Пауля. Він уперше використав цей термін в праці «Принципы истории языка»: «Узуальне значення розуміємо як усю сукупність уявлень, що становлять для члена певної мовної спільності зміст цього слова, оказіональне значення – ті уявлення, які мовець пов'язує з цим словом у момент його вимови і які, як він вважає, пов'яже своєю чергою й слухач із цим словом» (Пауль, 1960). Потім термін «оказіональний» використала Розалія Шор, коли писала про «оказіональні вирази» в книзі «Язык и общество» (Шор, 2010). Отже, до понять «оказіоналізм», «оказіональність» зверталися мовознавці протягом тривалого часу, але справжній інтерес до них виник лише в другій половині ХХ ст. й був пов'язаний із

загальним інтересом до проблеми виникнення нових слів, які відбивають зміни в житті сучасного суспільства. Саме тому в 1960–70-х рр. виникає велика кількість праць, присвячених новим аспектам вивчення інновацій у мові та мовленні. Оказіональні слова вивчалися в різних аспектах. Зокрема великий внесок у теорію оказіонального словотворення зробили О. Габінська, О. Земська, М. Калніязов, О. Ликов, В. Лопатін, Н. Фельдман, Е. Ханпіра та інші. Е. Ханпіра потенційним словом називає «слово, яке може бути утворене за мовною моделлю високої продуктивності» (Ханпіра, 1972: 245–317).

Термін «онім» тісно пов'язаний з мовною специфікою суспільства, його культурою. У онімах зафіксовані історичні події, обряди, моральні погляди, особливості матеріальної й духовної культури кожного народу. В. Виноградов класифікує оніми за походженням і типом асоціацій, які вони викликають у художньому творі (Виноградов, 1977). Оніми з лінгвальними та екстралінгвальними асоціаціями називають, відповідно, оказіональними і алюзивними, або «протонімами». Антропоніми – найважливіша ланка, що пов'язує людину з її безпосереднім оточенням і суспільством загалом (Артемова, 2007: 66–74). У сучасних гуманітарних науках продовжується інтенсивна дискусія про природу, статус і семантику власних назв. До цього часу не існує єдиного визначення поняття оніма, оскільки вчені по-різному ставляться до цієї лінгвістичної одиниці, постійно пізнаючи нові її риси (Космеда, 2012).

Використання терміну «алюзія» відзначено в зарубіжному мовознавстві та літературознавстві ще в XVI столітті. Проте саме позначуване ним явище починає активно вивчатися лише наприкінці XX століття. Навіть сам термін вживається не завжди. Так, у роботі, присвяченій проблемам перекладу алюзій, об'єкт дослідження називається реаліями різних тематичних груп (Влахов, Флорін, 1980), а класичний «Словник лінгвістичних термінів» взагалі не містить трактування цього стилістичного прийому (Ахманова, 1966).

2. Відтворення лексико-семантичних особливостей

Під час аналізу було встановлено, що частина новоутворень – це семантичні **оказіоналізми**, тобто вже існуючі слова були використані для позначення нових явищ. Однак навіть наявність у лексеми словникового відповідника подекуди не допомагає перекладачу виконати його роботу. Наприклад, англійське слово *tribute* (пер. данина) письменниця використовує для номінації учасників змагань. З огляду на передісторію подій, що відбуваються у романі, ця лексема була вибрана не випадково. Ідея Голодних ігор виникла завдяки бажанню правлячої верхівки покарати бунтівників, які насмілились вирватися з-під її гніту. З тих часів кожного року проводився турнір, першочергова мета якого була освіжити у пам'яті жителів країни акт повторного підкорення і велич тієї сили, яку має над ними центральне місто – Капітолій. Авторка роману Сюзанна Коллінз розкриває етимологію *tribute* у межах твору, тому перекладачу бажано було б зберегти імпліцитне значення новоутворення. Але *данина* – іменник жіночого роду. За традицією української мови у випадках, коли лексемою позначають як чоловічу, так і жіночу особи, вона має спільний рід, тобто одну форму. Здебільшого за основу береться іменник чоловічого роду. Хоча все актуальнішим стає розподіл слів спільного роду на чоловічий і жіночий, як у випадку зі словами *лектор* і *лекторка*, мовна тенденція ще не дійшла до тієї точки, коли жіночий рід як спільний для обох родів виглядав природно, попри існування поодиноких випадків (*старшина*, *сирота*, *листоноша*, *бідолаха* тощо). Перекладачка Уляна Григораш, відтворюючи цей авторський новотвір, вдалась до транскодування, що спричинило перехід *оказіоналізму* до групи лексичних *оказіоналізмів*. Такий підхід частково руйнує авторський задум, бо у реципієнта зі словом *трибут* не

виникає жодних асоціацій. З іншого боку, якщо розглядати цю лексеми як реалію, можливі сумніви щодо необхідності її перекладу. Очевидно, що вирішення цього перекладацького завдання не може бути однозначним.

Ще одним способом творення авторських слів у романі «Голодні ігри» є основокладання: *jabberjay* і *mockingjay*. Ці *оказіоналізми* необхідно розглядати як ланки певної системи. С. Коллінз подібно до назви *mockingbird* вигадала *jabberjay*, а вибірккові елементи цих слів дали у результаті *mockingjay*. Птах *jabberjay* був лабораторно створений з метою доповідати чутки Капітолію. Він був здатен запам'ятовувати і відтворювати цілі розмови. Гібрид пташок (вигаданої і реально існуючої) *jabberjay* і *mockingbird* (пер. пересмішник) отримав назву *mockingjay*. Ці птахи втратили здатність розбірливо вимовляти слова, тобто говорити (що призвело до втрати елементу “*jabber*”), при цьому отримавши властивість пародіювати людський голос, як повторюють пересмішники звуки інших тварин (звідси поява у новому слові “*mocking*”). У. Григораш під час перекладу лексеми *jabberjay* вдалась до складання основ слів *сойка* і *бовкотун* – «*сойкотун*». Ми можемо говорити про цілісне збереження авторського задуму. У реципієнта нове слово викликати відповідні асоціації, і тому такий переклад можна безсумнівно вважати вдалим. Навіть більше, перекладачу вдалось зберегти як внутрішню, так і зовнішню будову *оказіоналізму*. Однак у випадку з наступним *оказіоналізмом* У. Григораш створила нове слово, яке морфологічно відрізняється від оригіналу: “*mockingjay*” – «*переспівниця*». Ми пропонуємо зберегти морфологічну будову оригінального *оказіоналізму* і ввести назву *пересойка* або *сойкосмішник*, щоб не порушити асоціативний ряд.

За тією ж схемою був вигаданий фітонім *nightlock*. Назва походить від двох існуючих рослин *hemlock* (болиголів) і *deadly nightshade* (беладона). У. Григораш нічого не вигадує нового, а застосовує вже існуючий фітонім *вовче лико*. Ці отруєні ягоди дійсно ростуть у Північній Америці, де, як відомо з роману, і була заснована країна Панем.

Подібна перекладацька стратегія була виявлена під час перекладу *оказіоналізму* *muttation* (*mutt*). У. Григораш не відтворює зовнішню форму авторського слова, хоча цього легко досягти (досить зберегти подвоєння), а використовує еквівалент до лексеми, яка лягла в основу *оказіоналізму*, – *мутант*. Скорочення слова українська перекладачка взагалі вилучає з тексту перекладу.

Викликом для перекладача також є **поето-**

німи. На перший погляд, відтворення онімів не здається трудомістким завданням. До того ж неодноразово говорилось про шляхи його вирішення: транскодування і калькування. Однак існують виняткові випадки у художній літературі, коли спосіб відтворення, зокрема поетоніму, – спірне питання, і перед перекладачем стоїть вибір: транскодувати чи перекласти. З одного боку, є усталена традиція перекладу онімів. У перекладача не виникає потреби ризикувати і вигадувати щось нове. Однак в межах літературного твору вони можуть мати стилістичне навантаження. Письменник вводить їх з певним наміром. Нехтуючи цією особливістю художнього оніму, перекладач плондрує авторський задум. Болгарські вчені С. Влахов і С. Флорін у своїй праці підкреслюють, що поетонім літературного твору доцільніше транскодувати, якщо його семантика не пов'язана з контекстом (Влахов, Флорін, 1980). Ми поділяємо цю думку, оскільки у такому випадку його переклад не виправданий стилістично.

Хоча ім'я головної героїні є поетонімом, і він неодноразово стає основним елементом, на якому базується стилістичний прийом гри слів, У. Григораш транскодує його. Ми вбачаємо в цьому кроці правильне рішення. По-перше, треба врахувати екстралінгвістичні чинники. На момент опублікування роману «Голодні ігри» українською мовою вже існував російський переклад, і цього ж року вийшла у прокат екранізація. Вибірково українському читачу була вже відома ця історія. Змінювати ім'я головної героїні за таких умов було б не раціонально, оскільки це б призвело до плутанини. Тому ми вважаємо транскодування оптимальним варіантом передачі поетоніму.

Ім'я сестри головної героїні У. Григораш відтворює з урахуванням усіх факторів. Антропонім у українському варіанті перекладу також походить від назви рослини і зберігає морфологічні особливості будови оригінального оніму: *Prim* (від *primrose*) – *Прим* (від *примула*).

У перекладі У. Григораш зосередила свою увагу не лише на відтворенні семантичних і морфологічних особливостей антропонімів, а й подекуди на передачі їх оригінального звучання. Прізвище президента країни *Snow* в українському варіанті тексту роману звучить як *Снігоу*.

У випадку з передачею прізвища *Trinket*, яке утворилось від слова *дрібниця*, У. Григораш ставить за мету зберегти схожий на

оригінальний вигляд оніма, однак і намагається втілити авторський задум. Вона обрала лексему української мови, яка за звучанням подібна до англійського слова *trinket*. Від дієслова *тринькати* був утворений онім *Тринькіт*, що за своєю семантикою означає видачу уривчастих звуків і як прізвище ведучої є символічним.

А прізвище іншого ведучого, яке також поетичне, У. Григораш транскодує: *Flickerman* – *Флікермен*. З англійської *flicker* перекладається як *зблиск*, *мерехтіння*, *блискання*. Постаті сяючого на телеекранах ведучого ці значення дуже пасують. Однак, очевидно, У. Григораш не ризикує під час відтворення цього поетоніму і обирає спосіб транскодування, хоча це призводить до стилістичних втрат.

Антропонім, утворений від прикметника, був відтворений калькою: *Greasy* – *Сальна* (не *сальний*, тому що це жіноче ім'я). Важливо також відзначити, що цей персонаж не є навіть другорядним, а зустрічається лише в процесі опису місцевості й її жителів. Тому перекладач має повну свободу під час вибору способу відтворення оніму.

Решта власних назв, які не входять до числа поетонімів та існуючих імен латинського походження, були транскодовані: *Peeta Mellark* – *Піта Мелларк*, *Haymitch* – *Геймітч*, *Gale* – *Гейл*, *Delly Cartwright* – *Деллі Картпрайт*.

Калькування У. Григораш застосувала і для наступних топонімів, створених за цією традицією: *Hob* – *Горно*, *Meadow* – *Скибу*, *Seam* – *Левада*.

Отже, загалом лексико-семантичні особливості тексту оригіналу були відтворені під час перекладу роману «Голодні ігри». Подекуди У. Григораш не вдається відтворити стилістичну функцію мовних одиниць, зокрема у випадку з поетонімами. Для передачі оказіоналізмів найширше був застосований спосіб транскодування. Частина оказіоналізмів була замінена існуючими словами.

3. Відтворення лексико-стилістичних особливостей

Для трактування авторської алюзії перекладачеві, а згодом і реципієнтові, слід пройти декілька стадій: 1) виявлення алюзії в тексті; 2) співвіднесення її з відповідним джерелом; 3) визначення її функції в повідомленні: інформативна, стилістична, апелятивна чи інші; 4) пошук адекватного відповідника у цільовій мові (Корунець, 2000). Під час відтворення алюзії в перекладі до цих етапів додається найскладніший етап пошуку адекватного відповідника алюзії в тексті перекладу.

Функціонально-стилістичну адекватність алюзивних власних назв у тексті оригіналу й тексті перекладу забезпечують такі прийоми:

1) повні відповідники, що утворюються: а) транскодуванням, б) традиційною передачею власної назви, в) семантичними калькуваннями;

2) часткові відповідники, що утворюються: а) перейменуванням, б) розширеними структурними варіантами онімів, в) скороченими структурними варіантами онімів;

3) уточнювальний переклад;

4) компенсації: а) пояснювальний переклад, б) переклад аналогом, в) переклад гіперонімом, г) перифрастичний переклад;

5) вилучення власної назви.

Для алюзивних висловів основними засобами виступають цитатний і семантико-стилістичний переклади. Точне відтворення алюзій меншої відомості або зовсім невідомих у культурі реципієнта не викликає необхідних асоціацій. Труднощі виникають передусім при відтворенні літературних, історичних і культурних алюзій. Одним із засобів досягнення адекватного реконструювання прагматики автора під час відтворення алюзій обмеженої відомості є компенсаційні прийоми. Основною стратегією передачі алюзій обмеженої відомості є пояснювальний переклад. У випадках малоінформативної, локальної алюзії застосовується перифрастичний переклад або узагальнення.

Група імен латинського походження була перекладена У. Григораш відповідниками, які прижилися в українській мові: *Cinna* – Цинна, *Caesar* – Цезар, *Portia* – Порція, *Seneca* – Сенека, *Venia* – Вінія, *Flavius* – Флавій, *Octavia* – Октавія.

Разом з онімами С. Коллінз увела до тексту архаїзми латинського походження. Важливо зазначити, що їх семантика була частково збережена, але оскільки ця лексика у тексті застосована у якості реалій вигаданого світу, ми вважаємо їх семантичними оказіоналізмами. Так, наприклад, слово *avoх* позначає не лише без'язику людину, але й покараного у такий спосіб зрадника Капітолія, а *tesserae* тлумачаться як жетони на їжу, які у тексті роману «Голодні ігри» пропонували як додаткове заохочення для неодноразового висунення своєї кандидатури для розіграшу місця у змаганнях. Якщо відповідник *tesseri* відомий вузькому колу реципієнтів, лексема *avoх* потребує створення нового слова, оскільки прикметнику *без'язикий* важко претендувати на роль оказіоналізму в українському тексті. У. Григораш транскодує латин-

ське запозичення і отримує *авокс*. Ця лексема є безперечно новою для українського читача. У цей спосіб досягається розуміння, що це нове специфічне поняття.

Приєм **гри слів** у С. Коллінз завжди має комплексний характер. Вона будує цей троп на співзвучності слів та їх значеннях, які у результаті дають складну систему, яка руйнується за відсутності хоча б одного елемента: фонетичного або семантичного. Для перекладача це справжній виклик, якщо він не бажає йти найпростішим шляхом у вирішенні цього питання: безсумнівно коментар звільняє тлумача від зайвого клопоту, але й губить неординарність тексту. У. Григораш з тих перекладачів, яких цікавить, яке враження справить на реципієнта текст перекладу.

Фітоніми *Catnip* і *Katniss* фонетично схожі. У тексті вони обидва функціонують як антропоніми. Переклад одного з них – *Katniss* – ми вже коментували і дійшли висновку, що транскодування найповніше відповідає вимогам контексту. Очевидно, що ця стратегія передбачає транскодування й іншої назви, аби зберегти паронімазію.

Інша гра слів також побудована за участю фітоніма *Katniss*. Головна героїня була названа на честь рослини – стрілолиста. І її батько, коли був ще живий, говорив: “*As long as you can find yourself, you’ll never starve*” (Collins, 2008). Як і в попередньому випадку, У. Григораш компенсує семантичні втрати за рахунок додаткової інформації, яку вводить безпосередньо до тексту: «*Рослина, на честь якої мене назвали, – це стрілолист, а “катніс” – стара індіанська назва*» (Коллінз, 2010).

Тактика перекладача робить переклад гри слів у межах тексту можливим. Через це він не втрачає привабливості. Реципієнту стають зрозумілими ті приховані семантичні зв’язки, які видимі для читача оригіналу.

Переклад **сарказму** передбачає собою вид мовного посередництва, який цілковито орієнтований на іншомовний оригінал і мета якого повністю зберегти оригінальний ефект у тексті перекладу. Такий переклад розглядається як іншомовна форма існування повідомлення, що міститься в оригіналі (Влахів, Флорін, 1980).

Коли стиліст розповідає головній героїні про вбрання, в якому вона вперше буде представлена глядачам змагань, вона глузує з цього приводу: “*I’ll be naked for sure, I think*” (Collins, 2008). – «*Тепер усе ясно: понад усякий сумнів, мене змусять вийти на сцену голою*», –

подумала я» (Коллінз, 2010); “*Naked and covered in black dust, I think*” (Collinse, 2008). – «Гола й притрушена попелом» (Коллінз, 2010). У. Григораш вдається зберегти кепкування. Навіть більше, вона оздоблює обидва речення мовними елементами, притаманними українським розмовним формам глузування. У першому реченні перекладачка виконує трансформацію додавання. Вираз «тепер усе ясно» має імпліцитний характер насмішки. У другому реченні додатковий ефект комізму досягається завдяки залученню лексеми *притрушена*, яка у такому контексті виглядає незвично і тому наділяє ситуацію відтінком парадоксальності.

У наступному випадку У. Григораш поряд з розмовним варіантом лексики використовує стилістичний потенціал суфіксів української мови для передачі сарказму: “*It’s lovely. If only you could frost someone to death*” (Collins, 2008). – «**Гарненько**. Якби ти міг заглазувати когось до смерті...» (Коллінз, 2010).

Перекладачка має справу також з перекладом іронічних висловлювань: “*I almost forgot! Happy Hunger Games!*” (Collins, 2008). – “*Я ледь не забув! Веселих тобі Голодних ігор!*” (Коллінз, 2010). Як і у попередніх випадках, У. Григораш інтерпретує текст. Цього разу вона застосовує лексичну заміну до слова *happy*. Побажання веселих ігор семантично точніше відбиває змальовану дійсність, хоча буквальний переклад не суперечить стилістиці української мови.

Подекуди У. Григораш повністю змінює будову речення: “*Always worried about our safety*” (Collins, 2008). – “*Яка турбота про нашу безпеку!*” (Коллінз, 2010). Отримане речення емоційніше вже тому, що воно окличне. На наш погляд, вихідний текст має відтінок приреченості, тоді як переклад вказує на обурення.

Аналогічний приклад: “*Please. I don’t know where you pulled that cheery, wavy girl on the chariot from, but I haven’t seen her before or since*”, – says Haymitch. “*And you’ve given me so many reasons to be cheery,*” I counter” (Collins, 2008). “*Я тебе прошу! Не знаю, з яких глибин свого нутра ти виштовхала наверх ту щирі радісну дівчину, яка їхала на колісниці, але після того вона більше не з’являлася, – сказав Геймітч. – А ви дали мені безліч приводів для радості! – не вгавала я*” (Коллінз, 2010). У. Григораш використовує розмовні вирази «я тебе прошу» і «глибин свого нутра». Окрім цього, вона робить речення окличними: «*Я тебе прошу!*» і «*А ви дали мені безліч приводів для радості!*».

Щодо перекладу порівнянь, то можна одразу зауважити існування трьох основних моделей (Коллінз, 2010):

1) модель зберігається: “*Prim’s face is as fresh as a raindrop, as lovely as the primrose for which she was named*” (Collins, 2008). – «*А от обличчя Прим було свіженьке, наче крапля дощу, і таке ж миленьке, мов примула, на честь якої її назвали*» (Коллінз, 2010);

2) відбувається зміна вигляду моделі: “*He’s one of the giants, probably six and a half feet tall and built like an ox, but I noticed he rejected the invitations from the Career Tributes to join their crowd*” (Collins, 2008). – «*Він був просто велетенський, заввишки не менш як шість із половиною футів, і дужий як буйвіл*» (Коллінз, 2010);

3) відбувається заміна образу: “*He’s surprisingly strong for such a wreck*” (Collins, 2008). – «*Як на п’яного в пень, він мав забгато моці в руках*» (Коллінз, 2010).

У більшості випадків У. Григораш зберігає авторську модель порівняння з її оригінальними образами. Перекладачка широко вживає під час перекладу цього стилістичного прийому конкретизацію: “*The dress poses another problem. It keeps tangling around my shoes so, of course, I hitch it up, and then Effie swoops down on me like a hawk, smacking my hands and yelling, “Not above the ankle!”*” (Collins, 2008). – «*З сукнею теж не все так просто. Вона довга й чіпляється за туфлі, і звісно, я раз у раз підтягувала її, через що Еффі шулікою кидалася на мене і репетувала: – Тільки не вище кісточки!*» (Коллінз, 2010).

Ономатопея. Звуконаслідувальні слова як потужний засіб створення експресії часто вживаються у художніх текстах. Тому під час перекладу художніх творів перед перекладачем неминуче постає проблема перекладу ономатопів. Якщо ономатоп виконує в художньому тексті винятково звуконаслідувальну функцію, він зазвичай перекладається за допомогою ономатопа мови перекладу, який відповідає йому за основними психоакустичними параметрами. Наприклад: “*Prim giggles and gives me a small “Quack”*” (Collinse, 2008). – **Кря-кря**, — захихикала (Коллінз, 2010). “*As the audience oohs and ahs, I see Cinna make the tiniest circular motion with his finger*” (Collins, 2008). – «*Поки публіка охкала й ахкала, я побачила, як Цинна зробив ледь помітний круговий жест пальцем*» (Коллінз, 2010).

Звуконаслідувальна лексика вживається в тексті для створення певної атмосфери, тобто з метою інтенсифікації емоційного впливу на

реципієнта. У такому випадку матеріальна форма ономатопа програмує певні асоціації. Тому переклад ономотопів, які вжиті з такою метою, вимагає ретельного аналізу тексту та тлумачення прийомів звукового інструментування тексту. Наприклад: *“Claudius Templesmith’s voice booms down from overhead, congratulating the six of us who remain”* (Collins, 2008). – *“Деся високо в небі загримів голос Клавдія”* (Коллінз, 2010). У наведених прикладах ономотопи слугують засобом відтворення голосу ведучого, зокрема його висоти.

У процесі перекладу не завжди вдається зберегти значення звуконаслідувальних слів мови-оригіналу. Наприклад: *“I look straight down the side of the building to the street, which is buzzing with people”* (Collins, 2008) – *«Внизу виднілися широкі вулиці, переповнені сотнями людей»* (Коллінз, 2010).

Прикладом замін у процесі перекладу ономотопів є відтворення однієї частини мови оригіналу іншою частиною мови в тексті перекладу. Наприклад: *“The roar of the crowd is deafening”* (Collins, 2008). – *«Намовні скаженів і лементував»* (Коллінз, 2010).

У. Григораш уважна до стилістичних засобів першотвору. Перекладачка використовує творчий підхід для вирішення складних перекладацьких завдань. Їй вдається відтворити гру слів та сарказм. Під час перекладу порівнянь У. Григораш подекуди вносить зміни до оригінальної моделі стилістичного засобу. Ономотопея відтворена лише частково.

4. Висновки

Відтворення усіх лексико-стилістичних особливостей роману «Голодні ігри» вимагає від тлумача не лише знання різних перекладацьких стратегій, а й творчого мислення, здатності діяти нешаблонно, сміливості взяти на себе відповідальність за вимушене втручання у текст першотвору. Традиційний шлях передачі онімів не може задовольнити контекст художнього тексту, бо автор цілеспрямовано наділяє ці за природою нейтральні мовні одиниці стилістичними функціями. Група okazionalizmів, незалежно від способу творення, втрачає в українському перекладі ефект новизни за рахунок введення до тексту у якості заміни загальноживаних слів. Семантичні okazionalizmi, запозичені з латинської мови, були транскодовані. Слова, що виникли шляхом основоскладання, лише в половині випадків були відтворені відповідним чином. Латинські антропоніми та топоніми були перекладені відповідниками, які функціонують в українській мові.

Загалом можна стверджувати про відтворення алюзії у тексті перекладу. У. Григораш вдалося відтворити гру слів: з цією метою перекладачка втрутилася у текст оригіналу, ввівши доцільні коментарі, що компенсували часткову втрату змісту.

Відтворення сарказму першотвору в перекладі стало можливе завдяки залученню до тексту розмовних елементів української мови.

Стилістичний засіб порівняння був відтворений найчастіше без змін, однак інколи У. Григораш замінювала образ або деталізувала його. Відтворення ономотопеї виявилось інколи неможливим через відсутність у мові відповідника, який би також належав до звуконаслідувальної лексики.

Також було помічено, що У. Григораш змінює тональність тексту оригіналу, робить його емоційний складник більш виразним за рахунок розмовної лексики, фразеологічних зворотів, різноманітних стилістичних фігур, які притаманні повсякденному спілкуванню. У. Григораш на власний розсуд змінює будову речень, нейтральну лексику на емоційно-забарвлену, подекуди навіть залишаючи цілі речення без перекладу.

Однак попри всі складнощі у процесі перекладу, У. Григораш створила самобутній твір, який відрізняється високим рівнем майстерності. Різниця у будові англійської й української мов не стала на заваді створення стилістично вишуканого тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л.А. Особенности функционирования антропонимов в газетных текстах различных жанров (на примере немецкой прессы). *Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2007. № 2. Ч. 2. С. 66–74.
2. Ахманова О.С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 607 с.
3. Виноградов В.В. *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. Москва : Наука, 1977. 312 с.
4. Влахов С.И., Флорин С.П. *Непереводимое в переводе*. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.
5. Коллінз С. *Голодні ігри*. Київ : КМ-Букс, 2010. 384 с.
6. Collins S. *The Hunger Games*. New York : Scholastic Press, 2008. 374 p.
7. Корунець І.В. *Теорія і практика перекладу : підручник*. Київ : Нова книга, 2000. 448 с.
8. Космеда Т.А. *Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу*. Дрогобич : Коло, 2012. 372 с.
9. *Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко*. Киев : Вища школа, 1984. 248 с.
10. Пауль Г. *Принципы истории языка*. Москва : Издательство иностранной литературы, 1960. 500 с.

11. Ханпира Э.И. Окказиональные элементы в современной речи. Стилистические исследования. Москва : Наука, 1972. 317 с.
12. Шор Р. Язык и общество. Москва : Либроком, 2010. 160 с.

REFERENCES:

1. Artemova, L.A. (2007). Osobennosti funktsionirovaniia antroponimov v gazetnykh tekstakh razlichnykh zhanrov (na primere nemetskoï pressy) [Features of the functioning of anthroponyms in newspaper texts of various genres (on the example of the German press)]. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya "Lingvistika i mezhkulturaia kommunikatsiia"*, no. 2, part 2, pp. 66–74 [in Russian].
2. Akhmanova, O.S. (1966). Slovar lingvisticheskikh terminov [Glossary of linguistic terms]. Moscow: Sovetskaia entsiklopediia [in Russian].
3. Vinogradov, V.V. (1977). Izbrannye trudy. Leksikologiya i leksikografiia [Selected papers. Lexicology and lexicography]. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Vlahov, S.I., Florin, S.P. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia [in Russian].
5. Kollinz, S. (2010). Holodni hry [The Hunger Games]. Kyiv: KM-Buks [in Ukrainian].
6. Collins, S. (2008). The Hunger Games. New York: Scholastic Press [in English].
7. Korunets, I.V. (2000). Teoriia i praktyka perekladu: pidruchnyk [Theory and practice of translation: textbook]. Kyiv: Nova knyha [in Ukrainian].
8. Kosmeda, T.A. (2012). Ego i Alter Ego Tarasa Shevchenka v komunikatyvnomu prostori shchodennykovoho dyskursu [Ego and Alter Ego in the communicative space of Shevchenko's discourse]. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
9. Morokhovskii, A.N., Vorobeva, O.P., Likhosherst, N.I., Timoshenko, Z.V. (1984). Stilistika angliiskogo iazyka [Stylistics of English language]. Kiev: Vishcha shkola [in Russian].
10. Paul, G. (1960). Printsipy istorii iazyka [The principles of the language history]. Moscow: Izdatelstvo inostranoi literatury [in Russian].
11. Khanpira, E.I. (1972). Okkazionalnye elementy v sovremennoi rechi. Stilisticheskie issledovaniia [Occasional elements in modern speech. Stylistic studies]. Moscow: Nauka [in Russian].
12. Shor, R. (2010). Iazyk i obshchestvo [Language and society]. Moscow: Librokom [in Russian].

УДК 811.111-3

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-14

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ОБРАБОТКА КОНЦЕПТА ДРУГ/FRIEND

Синявская Ольга Евгеньевна,

кандидат филологических наук,

старший преподаватель кафедры русского языка и литературы

Киевский национальный лингвистический университет

olga.sinyavskaya1989@gmail.com

orcid.org/0000-0002-3241-1854

Чой Юджин,

студентка четвертого курса, факультет славянской филологии

Киевский национальный лингвистический университет

Работа выполнена в русле когнитивных исследований, занимающихся проблемами категоризации окружающей действительности и объективации знаний с помощью языковых единиц. Проблема осмысления языковых единиц как структур представления знаний является актуальной, так как по совокупности концептов можно судить о ментальной модели действительности, отражаемой в языке вообще и в языковом сознании конкретных носителей языка в частности. В качестве объекта исследования избран концепт ДРУГ/FRIEND в аспекте словарной обработки. В работе используются сравнительный и описательный методы. С помощью лексикографической обработки, которая охватывает различные типы словарей, зафиксированы общие и отличные черты в понимании избранного концепта русскими и англичанами.

Сравниваются определения слов ДРУГ/FRIEND в толковых, этимологических, словообразовательных, синонимических, антонимических словарях, словарях лексической сочетаемости русского и английского языков.

В результате словарной обработки концепта ДРУГ/FRIEND удалось установить, что основное отличие в понимании концепта ДРУГ/FRIEND в русскоязычных и англоязычных словарях состоит в следующем. В английском языке концепт, представленный словом FRIEND, не содержит компонент «духовная близость», который является важным для русского языка. Вместо этого для определения слова FRIEND иногда используются слова, которые связаны с интимными, любовными отношениями. Это отличие обусловлено этимологией слов. В обоих языках концепт ДРУГ представлен довольно крупными словообразовательными гнездами. Таким образом, данный концепт достаточно прочно закреплен в сознании носителей русского и английского языков и

имеет большое значение в их языковом сознании. Английский язык демонстрирует более разнообразный набор синонимов и антонимов концепта ДРУГ, чем русский. Это объясняется широким спектром значений слова FRIEND и экстралингвистическим фактором, связанным с широким распространением англофонов. Лексикографическая обработка концепта ДРУГ/FRIEND демонстрирует, что в понимании концепта существуют общие и отличные черты. Основное отличие заключается в том, что в английском языке концепт, представленный словом FRIEND, не содержит компонент «духовная близость», который является важным для русского языка. Вместо этого для определения слова FRIEND особое значение имеет «любовная связь». Это отличие обусловлено этимологией слов. В обоих языках концепт ДРУГ представлен довольно крупными словообразовательными гнездами. Английский язык демонстрирует более разнообразный набор синонимов и антонимов концепта ДРУГ.

Ключевые слова: концепт, лингвокультура, языковая картина мира, ассоциативный эксперимент, носители языка.

LEXICOGRAPHIC PROCESSING OF CONCEPT ДРУГ/FRIEND

Syniavska Olga Yevgenivna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Russian Language and Literature
National Linguistic University Kyiv
olga.sinyavskaya1989@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3241-1854

Choi Yudzin,
fourth year student
Faculty of Slavic Philology
National Linguistic University Kyiv

The article deals with cognitive studies dealing with the problems of categorization of the surrounding reality and the objectification of knowledge using language units. The problem of understanding linguistic units as structures of knowledge representation is relevant, since the set of concepts can be used to judge the mental model of reality reflected in the language in general and in the linguistic consciousness of specific native speakers, in particular. As a research object, the concept ДРУГ/FRIEND was chosen in terms of vocabulary processing.

The work uses comparative and descriptive methods. With the help of lexicographic processing, which covers various types of dictionaries, common and different features in the understanding of the chosen concept by Russians and Englishmen are fixed.

The definitions of the words ДРУГ/FRIEND in explanatory, etymological, word-formation, synonymic, antonymic dictionaries, dictionaries of lexical compatibility of the Russian and English languages are compared.

As a result of the vocabulary processing of the concept ДРУГ/FRIEND, it was possible to establish that the main difference in the understanding of the concept ДРУГ/FRIEND in Russian and English-language dictionaries is as follows. In English, the concept represented by the word FRIEND does not contain the component "spiritual intimacy", which is important for the Russian language.

Instead, to define the word FRIEND, words are sometimes used that are associated with intimate, love relationships. This difference is due to the etymology of words. In both languages, the concept FRIEND is represented by rather large word-formation nests. Thus, this concept is firmly fixed in the minds of the speakers of Russian and English languages and is of great importance in their language consciousness. English language demonstrates a more diverse set of synonyms and antonyms of the concept FRIEND than Russian. This is explained by the wide range of meanings of the word FRIEND and the extralinguistic factors.

Lexicographic treatment of the concept ДРУГ/FRIEND demonstrates that there are common and distinct features in the concept understanding. The main difference is that in English the concept represented by the word FRIEND does not contain the component "spiritual intimacy", which is important for the Russian language. Instead, for the definition of the word FRIEND, "love affair" is of particular importance. This difference is due to the etymology of words. In both languages, the concept FRIEND is represented by rather large word-formation nests. English language demonstrates a more diverse set of synonyms and antonyms of the concept FRIEND.

Key words: concept, cultural linguistics, linguistic world image, associative experiment, native speakers.

1. Введение

В настоящее время термин «концепт» находит широкое применение в различных областях лингвистической науки. Принципиально важными для понимания данного феномена являются работы С.А. Аскольдова-Алексеева (Аскольдов-Алексеев, 1998), Д.С. Лихачева (Лихачев, 1993), С.Г. Воркачева

(Воркачев, 2001), Ю.С. Степанова (Степанов, 2001), Н.В. Уфимцевой (Уфимцева, 1998) и др.

Тема настоящей работы находится в русле когнитивных исследований, занимающихся изучением процессов и категоризации мира и объективации новых структур знания. Проблема осмысления языковых единиц как структур представления знаний является акту-

альной, так как по совокупности концептов можно судить о ментальной модели действительности, отражаемой в языке вообще и в языковом сознании конкретных носителей языка в частности.

В качестве объекта исследования избран концепт ДРУГ/FRIEND в аспекте теоретического осмысления, словарной обработки, ассоциативного эксперимента и состава паремий.

Целью настоящей работы является лексикографическое описание концепта ДРУГ/FRIEND. Для достижения поставленной цели рассматриваются и анализируются основные значения концепта ДРУГ/FRIEND в русско- и англоязычных словарях. В работе используются сравнительный и описательный методы.

2. Концепт ДРУГ/FRIEND в толковых словарях

Концепт, представленный в русском языке словом ДРУГ, имеет большое значение для сознания русского человека, национальному характеру которого присущи такие черты, как соборность, слияние с другими людьми.

Это подтверждается тем, что при определении слова ДРУЖБА, которая толкуется в русских словарях как: «*близкие приятельские отношения, тесное знакомство вследствие привязанности и расположения*» (Толковый словарь, 1935), важным компонентом является «*духовная, душевная близость*»: «*отношения между кем-л., основанные на взаимной привязанности, духовной близости, общности интересов и т. п.*» (Словарь, 1999); «*взаимная привязанность двух лиц, основанная на духовной близости*» (Словарь, 1992–...); «*взаимная привязанность двух или более людей, тесная связь их; в добром смысле, бескорыстная, стойкая приязнь, основанная на любви и уважении; в дурном, тесная связь, основанная на взаимных выгодах*» (Даль, 1989).

Таким образом, концепт ДРУГ, толкуемый как «*лицо, тесно связанное с кем-либо взаимным доверием, преданностью, любовью, дружбой*» (Словарь, 1948–1965) и «*сторонник, приверженец, защитник кого-либо, чего-либо*» (Словарь, 1948–1965), репрезентует важные качества русского национального характера: коллективизм и соборность.

Примечательным можно считать также то, что в значении концепта ДРУГ нашло отражение представление русских о всеобщем равенстве. Данное явление подтверждается тем, что ДРУГ понимается как «*каждый человек по отношению к другому*» (Словарь, 1992–...); «*такой же, равный, другой*

я, другой ты; ближний, всякий человек другому» (Даль, 1989).

Соборностью и ощущением другого человека как равного себе связан сердечный и открытый стиль русского межличностного общения. Это подтверждается тем, что слово ДРУГ *употребляется в обращении, обычно к дружественному или близкому лицу* (Словарь, 1999).

В английском языке слово FRIEND определяется как (English Oxford): «*человек, с которым есть связь взаимной привязанности, обычно исключающая сексуальные или семейные отношения*»; «*вежливая форма обращения к знакомым или незнакомым людям*»; «*тот, кто поддерживает какое-то дело, организацию или страну, оказывая финансовую или иную помощь*»; «*человек, который не является врагом или противником; союзник*»; «*знакомая или полезная вещь*»; «*контакт в социальной сети*»; «*любимый парень или любимая девушка*» (Wiktionary, friend).

Близкое по значению к последнему определению толкование слова ДРУГ присутствует и в русскоязычных словарях: «*любимый человек; возлюбленный или возлюбленная*» (Ефремова, 2000), но оно является периферийным, добавочным значением. Это отличие обусловлено этимологией слов. Так как в английском языке оно происходит от готского глагола *frijōn*, означавшего «*любить*».

Русское же слово ДРУГ родственно лит. *draūgas* «*спутник, товарищ*», лтш. *draugs*, др.-прусск. *draugiwaldūnen* вин. п. «*сонаследник*», др.-исл. *draugr* (поэт.) «*муж*» (Фасмер, 1986). На развитие в русском языке значения слова ДРУГ имело влияние и гот. *driugan* *στρατεύειν*, англос. *dréogan* «*совершать, добиваться*», гот. *gadraūhts* *στρατιώτης*, д.-в.-н. *trucht* «*отряд воинов, свита*», д.-в.-н. *truhtin* «*военачальник, князь*», лит. *sudrugti* «*присоединиться*» (Фасмер, 1986), значения которых нашли свое отражение в словах ДРУЖИНА («*войско, рать в известном составе*») (Даль, 1989) и ДРУЖИННИК («*ополченец, ратник, земский воин*») (Даль, 1989), которые на современном этапе развития языка носят пометку «устаревшие».

Таким образом, для носителя английского языка слово FRIEND имеет довольно широкое толкование: это может быть и полезная вещь, и товарищ, которого не видели много лет; и человек, с которым иногда встречаетесь на почте; и действительно близкий друг. В английском языке, в отличие от русского, слово ДРУГ не подразумевает каких-либо моральных обяза-

тельств. Часто FRIEND в англоязычной лингвокультуре – это тот, с кем можно весело и интересно провести время, отдохнуть, а не тот, кому стоит доверять собственные секреты, разделять личные мысли и чувства.

3. Концепт ДРУГ/FRIEND в словарях лексической сочетаемости

Концепт ДРУГ в русском языке представлен также широким рядом производных словообразовательных единиц, **обозначающих лиц**: *дружок, дружочек* (Ожегов, 1972), *другиня, подруга, дружище, другака, дружелюб, дружка, дружень* (Даль, 1989); **явления и состояния**: *друговщина, друголюбие, дружелюбие, дружелюбность, дружность, дружественность, дружественность* (Даль, 1989), *дружба, дружество, дружественность* (Словарь, 1948–1965); **качества**: *дружеский* (Ожегов, 1972), *другдружный, другодружный, друголюбный, дружелюбный, дружелюбивый, дружный, дружий, дружественный, дружеский, дружелюбный, дружелюбный, дружинный* (Даль, 1989), *дружно, дружески, по-дружески, дружественно* (Словарь, 1948–1965); **действия**: *дружить, дружитья* (Словарь, 1948–1965), *подружить, подружитья, сдружить, сдружитья*.

В английском языке ряд производных словообразовательных единиц слова FRIEND значительно меньше (при этом существительное «друг» и глагол «дружить» передаются одним словом – “friend”): *friendless* («одинокый, не имеющий друзей»); *friendly, friendish, friendsome* («дружелюбный»); *friendship, friendship* («дружба»), *friendlike* («подобный другу»), *befriend* («относиться по-дружески»), *defriend, unfriend* («удалить из списка друзей в социальных сетях»); в качестве разговорного варианта в русском языке также существует подобный глагол – «раздружитья» («прекратить дружбу», как правило, в социальных сетях) (Wiktionary).

Наличие довольно крупных словообразовательных гнезд в русском языке свидетельствует о том, что данный концепт достаточно прочно закреплен в сознании носителей языка и о том, что он имеет большое значение в их языковом сознании.

4. Концепт ДРУГ/FRIEND в словарях синонимов и антонимов

Концепт ДРУГ/FRIEND представлен в языке также рядом синонимов. В русском языке ряд синонимов к слову ДРУГ довольно широк: *дружище, подруга, доброжелатель, приятель, благоприятель, наперстник, побратим, побратанец, товарищ* (Абрамов,

1994); *альтер эго, ахат, благоприятель, бойфренд, братан, братва, брателло, возлюбленный, дозум, друг ситный, друган, дружан, дружище, дружка, дружок, желанный, зазноба, закадыка, зема, камрад, карифан, кент, кентяра, корень, корефан, кореш, корешок, кунак, лада, любезный, любимый, миленок, миленочек, наперстник, не разлей вода, ненаглядный, однокашник, поборник, побратанец, побратимец, побратимчик, побратим, полудружник, последователь, приверженец, приятель, ревнитель, семьянин, содружесник, содруженник, старик, старина, сторонник, тамыр, товарищ, фляк, френд, френдобой, шнурок* (Ефремова, 2000). И.И. Срезневский в один ряд со словом ДРУГ ставит слова *товарищ, слуга, близкий* (Срезневский, 1890–1912).

Среди этих синонимов можно выделить наиболее часто употребляемые: *друг, товарищ, приятель*. Друг – «человек, близкий по духу, по убеждениям, на которого во всем можно положиться»; *товарищ* – «человек, близкий по роду деятельности, занятиям, по условиям жизни и т. п. и связанный общностью взглядов и дружескими отношениями»; *приятель* – «человек, с которым сложились хорошие, простые, но не очень близкие отношения» (Словарь синонимов, 1970). Их сопоставление позволяет выделить специфическую для слова ДРУГ сему: «близость по духу».

Анализируя синонимический ряд слова FRIEND в английском языке, можно встретить такие синонимы, как:

– «человек, чья компания нравится, приятна»: *babber, billy, bredrin, bruv, bud, buddy, butty, china, chuck, chum, cock, cocker, cobber, comadre, comrade, companion, cove, crony, dawg, dude, duck, fam, fettle, geez, geezer, good old boy, homeskillet, homie, kith, lover, marrow, mate, matey, mucker, old bean, pal, pardner, peeps, shag, sport, surry, wantok* (Wiktionary, Thesaurus: friend). Большинство синонимов представлено разговорными вариантами слова FRIEND, характерным определенному региону обитания носителей английского языка;

– «парень или девушка, любовник»: *admirer, adorer, amoroso, baby, beloved, boyfriend, cicisbeo, courter, crush, darling, flame, follower, girlfriend, honey, inamorata, inamorato, kept man, ladylove, leman, loteby, love interest, love, lover, mistress, paramour, sparker, suitor, swain, sweetheart, truelove, wooer, young man* (Wiktionary, Thesaurus: lover);

– «человек, с которым вы знакомы»: *acquaintance, contact* (Wiktionary, friend);

– «человек, который оказывает помощь»: *ally, associate, confederate, assistant, helper, mate, aide, help, accomplice, abettor, pander, associate, ally, encourager*;

– «человек, который оказывает поддержку»: *admirer, booster, champion, protagonist, supporter*;

– «форма обращения к кому-либо»: *buster, mate, pal, buddy, sonny*.

Большое количество синонимов слова FRIEND в английском языке обусловлено несколькими причинами. Во-первых, ареал расселения носителей английского языка значительно шире и более разнообразный, чем русскоязычных граждан, поэтому можно выделить много диалектных вариантов слова FRIEND в английском языке. Во-вторых, это объясняется широким толкованием самого слова FRIEND, о котором мы говорили ранее.

В связи с тем, что круг значений слова FRIEND в английском языке является более широким, антонимический ряд также представлен большим количеством слов:

– «человек, чья компания не нравится, неприятна»: *adversary, antagonist, asshole, backfriend, bane, bête noire, bitchy-pants, corrival, creep, enemy, false friend, foe, foeman, horse's ass, jerk, nemesis, opponent, opposer, pill, pisspot, rival, schmuck, scuzz, scuzzball, stinker, unfriend, wretch* (Wiktionary, Thesaurus: enemy);

– «человек, с которым вы незнакомы»: *stranger*;

– «человек, который не оказывает поддержку»: *enemy, foe*.

В русском языке слово ДРУГ имеет следующие антонимы: *враг, недруг, противник* (Словарь антонимов, 1984), *соперник* (Ефремова, 2000).

5. Концепт ДРУГ/FRIEND в словарях эпитетов

Важные элементы концепта ДРУГ/FRIEND выявляются при наблюдении за лексической сочетаемостью данных слов. О настоящем друге говорят: *близкий, душевный, задушевный, закадычный (разг.), запазушный (устар.), интимный, любимый, сердечный, четвероногий* (о животном); а дружба: *близкая, боевая, братская, глубокая, задушевная, закадычная (разг.), идейная, светлая, святая, священная, сердечная, солдатская, тесная, чистосердечная* (Словарь эпитетов, 1979) – указывает на исключительную степень близости человека; *вечный, давний, давнишний, испытанный, первый, старинный, старо-*

давний, старый, а дружба: вековая, вечная, давнишняя (разг.), давняя, долгая, долголетняя, многолетняя, старая, стародавняя (Словарь эпитетов, 1979) – указывает на важность **длительности** дружбы; *бесценный, дорогой, драгоценный*, а дружба: *неподкупная* (Словарь эпитетов, 1979) – указывает на **ценность** дружбы; *беззаветный, бескорыстный, верный, искренний, надежный, настоящий, неизменный, неразлучный, постоянный, преданный*, а дружба: *беззаветная, бескорыстная, верная, искренняя, истая, истинная, клятвенная, крепкая, монологичная, надежная, незабываемая, неизменная, неборимая, непоколебимая, непорочная, нерушимая, несокрушимая, нехитрая, преданная, простая, простодушная, прочная, прямая* (Словарь эпитетов, 1979) – указывает на **надежность** и **бескорытность** дружбы; *единственный, исключительный, истинный, лучший*, а дружба: *мужская, настоящая, подлинная, человеческая* – указывает на **избранность** дружбы; *добрый, заботливый, замечательный, любезный, милосердный (нар.-поэт.), милый-славный (разг.), теплый (разг.), участливый, хороший*, а дружба: *горячая, добрая, живая, нежная, принципиальная, суровая, теплая, трогательная, чистая, ясная* (Словарь эпитетов, 1979) – указывает на **положительные качества** друга. Также важна **масштабность** дружбы, которая должна быть *безграничная, большая, великая, всепобеждающая* (Словарь эпитетов, 1979). Для сравнения можно привести характеристики ложного друга: *вероломный, легкий, лживый, липовый (разг.), ложный, мнимый, неискренний, ненадежный, ненастоящий, плохой, поддельный, подкупной, покупной (устар.), притворный, фальшивый, неразменный, яростный* и ложной дружбы: *беспринципная, лживая, ложная, мнимая, неискренняя, ненадежная, поддельная, притворная, слащавая, фальшивая, заштопанная, крупная, нежно-постоянная, пламенная, созерцательная, унылая, хрупкая, цепкая* (Словарь эпитетов, 1979).

В английском языке слово FRIEND имеет более короткий перечень характеристик, которые указывают на **длительность дружбы** (*old*), **степень близости** друга (*close, dear*), **избранность**, **исключительность** друга (*best, true, only, beloved, bosom*), **положительные качества** друга (*good, sincere, loyal*). В английском языке также можно выделить обозначения друга, указывающие на определенный **род занятий**, которыми

занимаются друзья, например, *penfriend* (друг по переписке), *schoolfriend* (школьный друг). В отличие от русского языка, в английском выделяются такие характеристики друга, как *общий* (*mutual*) и *личный* (*personal*).

Таким образом, в английском языке отсутствуют такие характеристики ДРУГА и ДРУЖБЫ как *бескорыстность* и *масштабность*. Но в английском языке зафиксировано то, что ДРУГ может быть, как *общим*, так и *личным* (в русском языке также употребляется словосочетание «*общий друг*», но в словаре оно обнаружено не было).

6. Выводы

В результате словарной обработки концепта ДРУГ/FRIEND удалось установить, что основное отличие в понимании концепта ДРУГ/FRIEND в русскоязычных и англоязычных словарях состоит в следующем. В английском языке концепт, представленный словом FRIEND, не содержит компонент «духовная близость», который является важным для русского языка. Вместо этого для определения слова FRIEND иногда используются слова “*boyfriend*”, “*girlfriend*”, “*lover*”. Это отличие обусловлено этимологией слов.

В обоих языках концепт ДРУГ представлен довольно крупными словообразовательными гнездами. Таким образом, данный концепт достаточно прочно закреплен в сознании носителей русского и английского языков и имеет большое значение в их языковом сознании.

Английский язык демонстрирует более разнообразный набор синонимов и антонимов концепта ДРУГ, чем русский. Это объясняется широким спектром значений слова FRIEND и экстралингвистическим фактором, связанным с широким распространением англофонов.

7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. Н.Ю. Шведовой. 9-е изд., испр. и доп. Москва, 1972. 846 с.
8. Словарь антонимов русского языка / под ред. Л.А. Новикова. Москва, 1984. 384 с.
9. Словарь русского языка XVIII века / гл. ред. Ю.С. Сорокин. Ленинград : Наука (Ленинградское отделение), 1984–1991. Вып. 1–6 ; Словарь русского языка XVIII века / гл. ред. Ю.С. Сорокин. Санкт-Петербург : Наука (Санкт-Петербургское отделение), 1992. Вып. 7.
10. Словарь русского языка : в 4 т. / под ред. А.П. Евгеньевой. 4-е изд., стереотип. Москва : Русский язык ; Полиграфресурсы, 1999. Т. 1 : А – Й. 702 с.
11. Словарь синонимов русского языка : в 2 т. / под ред. А.П. Евгеньевой. Ленинград, 1970. Т. 1 : А – Н. 680 с.
12. Словарь современного русского литературного языка : в 17 т. / под ред. В.И. Чернышева. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1954. Т. 3 : Г – Е. 1340 с.
13. Горбачевич К.С., Хабло Е.П. Словарь эпитетов русского литературного языка. Ленинград, 1979. 567 с.
14. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам : в 3 т. Санкт-Петербург, 1893. Т. 1. 49 с.
15. Степанов Ю.С. Семиотика концептов. Москва : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2001. 702 с.
16. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / сост. Г.О. Винокур, Б.А. Ларин, С.И. Ожегов и др. ; под ред. Д.Н. Ушакова. Москва : Советская энциклопедия ; ОГИЗ, 1935. Т. 1 : А – Кюрины. 1562 с.
17. Уфимцева Н.В. Этнический характер, образ себя и языковое сознание русских. *Языковое сознание: формирование и функционирование*. Москва, 1998. С. 135–170.
18. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Пер. с нем. Москва, 1986. Т. 2. 672 с.
19. English Oxford living Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/friend> (дата обращения: 21.03.2019).
20. Wiktionary the free dictionary. URL <https://en.wiktionary.org/wiki/friend> (дата обращения: 21.03.2019).
21. Wiktionary the free dictionary. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:enemy#English> (дата обращения: 21.03.2019).
22. Wiktionary the free dictionary. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:friend#English> (дата обращения: 21.03.2019).
23. Wiktionary the free dictionary. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:lover#English> (дата обращения: 21.03.2019).
24. Wiktionary the free dictionary. URL: <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F> (дата обращения: 21.03.2019).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абрамов Н.А. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений. 5-е изд., испр. и доп. Москва, 1994. 431 с.
2. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово. *Русская словесность: от теории словесности к структуре текста* : антология / под общ. ред. В.П. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
3. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. 2001. № 1. С. 64–72.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Москва, 1989. Т. 1. 700 с.
5. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка: толково-словообразовательный. Москва : Русский язык, 2000. 2297 с.
6. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия «Литература и язык»* / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва, 1993. Т. 52. № 1. С. 3–9.

REFERENCES:

1. Abramov, N.A. (1994). Slovar' russkikh sinonimov i skhodnykh po smyslu vyrazheniy [Dictionary of Russian synonyms and similar expressions]. Moscow [in Russian].
2. Askoldov-Alekseyev, S.A. (1997). Kontsept i slovo [Concept and the word]. *Neroznak V.P. (ed.) Russkaya slovesnost': ot teorii slovesnosti k strukture teksta: antologiya*. Moscow: Academia, pp. 267–279 [in Russian].
3. Vorkachev, S.H. (2001). Lingvokulturologiya, yazykovaya lichnost', kontsept: stanovleniye antropotsentricheskoy paradigmy v yazykoznanii [Linguoculturology, linguistic personality, concept: the formation of an anthropocentric paradigm in linguistics]. *Filologicheskiye nauki*, no. 1, pp. 64–72 [in Russian].
4. Dal', V.I. (1989). *Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]: in 4 vol. Moscow, vol. 1 [in Russian].
5. Yefremova, T.F. (2000). *Novyy slovar' russkogo yazyka: tolkovo-slovoobrazovatel'nyy* [A new dictionary of the Russian language: sensible word-building]. Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].

6. Likhachev, D.S. (1993). Kontseptosfera russkogo yazyka [The conceptosphere of the Russian language]. *Yartseva V.N. (ed.) Izvestiia RAN. Seriya "Literatura i iazyk"*, vol. 52, no. 1, pp. 3–9 [in Russian].
7. Ozhegov, S.I. (1972). Slovar' russkogo yazyka [Dictionary of the Russian language]. Moscow [in Russian].
8. Novikov, L.A. (ed.) (1984). Slovar' antonimov russkogo yazyka [Dictionary of antonyms of the Russian language]. Moscow [in Russian].
9. Sorokin, Yu.S. (ed.) (1984–1991). Slovar' russkogo yazyka XVIII veka [Dictionary of the Russian language of the XVIII century]. Leningrad: Nauka (Leningradskoe otdelenie), issue 1–6; Sorokin, Yu.S. (ed.) (1992). Slovar' russkogo yazyka XVIII veka [Dictionary of the Russian language of the XVIII century]. Saint Petersburg: Nauka (Sankt-Peterburgskoe otdelenie), issue 7 [in Russian].
10. Yevgen'yeva, A.P. (ed.) (1999). Slovar' russkogo yazyka [Dictionary of the Russian language]: in 4 vol. Moscow: Russkii iazyk; Poligrafresursy, vol. 1: A – Y [in Russian].
11. Yevgen'yeva, A.P. (ed.) (1970). Slovar' sinonimov russkogo yazyka [The dictionary of synonyms of the Russian language]: in 2 vol. Leningrad, vol. 1: A – N [in Russian].
12. Chernyshev, V.I. (ed.) (1954). Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka [Dictionary of the modern Russian literary language]: in 17 vol. Moscow; Leningrad: Izd-vo AN USSR, vol. 3: H – E [in Russian].
13. Gorbachevich, K.S., Khablo, E.P. (1979). Slovar' epitetoov russkogo literaturnogo yazyka [Dictionary of epithets of the Russian literary language]. Leningrad [in Russian].
14. Sreznevskiy, I.I. (1893). Materialy dlia slovaria drevnerusskogo iazyka po pismennym pamiatnikam [Materials for the dictionary of the Old Russian language on written records]: in 3 vol. Saint Petersburg, vol. 1 [in Russian].
15. Stepanov, Yu.S. (2001). Semiotika kontseptov [Semiotics of concepts]. Moscow: Akademicheskii Proekt; Yekaterinburg: Delovaya kniga [in Russian].
16. Ushakov, D.N. (ed.) (1935). Tolkovyy slovar' russkogo yazyka [The explanatory dictionary of the Russian language]: in 4 vol. Moscow: Sovetskaia entsiklopediia; OGIZ, vol. 1 [in Russian].
17. Ufimtseva, N.V. (1998). Etnicheskiy kharakter, obraz sebya i yazykovoye soznaniye russkikh [Ethnic character, self-image and Russian language consciousness]. *Yazykovoye soznaniye: formirovaniye i funktsionirovaniye*. Moscow, pp. 135–170 [in Russian].
18. Fasmer, M. (1986). Etimologicheskii slovar' russkogo yazyka [Etymological dictionary of the Russian language]: in 4 vol. (transl. from German). Moscow, vol. 2 [in Russian].
19. English Oxford living Dictionaries. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/friend> [in English].
20. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/friend> [in English].
21. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:enemy#English> [in English].
22. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:friend#English> [in English].
23. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:lover#English> [in English].
24. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F> [in English].

УДК 811.111

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-15

“TO SPEAK” ЯК ПЕРВИННА ДІЄСЛІВНА ЛЕКСЕМА КОНЦЕПТУ *SPEECH*

Смаглій Валерія Михайлівна,

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри філології

Одеський національний морський університет

valeriya.smagliy@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6222-7652

Метою дослідження є аналіз лексеми *to speak* як первинної форми концепту *SPEECH*, а також подальше порівняння з відповідною іменною лексемою. **Методи.** Аналізуючи лексичні засоби вербалізації концепту *SPEECH*, звертаємося, передусім, до діахронічної характеристики відповідної ядерної лексеми. Звернімося до дефініційного аналізу полісемічної лексеми *to speak*, яка в тлумачних словниках англійської мови сукупно складається із 8 семем, як і лексема *speech*, або в іншій термінології лексико-семантичних варіантів. **Результати.** Англійське дієслово *to speak* в сукупності перехідних і неперехідних форм є полісемічною лексемою, яка нараховує півтора десятка семем, кожна з яких актуалізує власний набір сем, що експлікуються через дефініційні ознаки у відповідних частинах словникової статті. Наша задача полягає в тому, щоб виокремити ці семи, поєднати їх у семантично пов'язані між собою пучки і виявити певні кореляції між семним набором дієслівної та іменникової складників розглядуваної номінативи. Загалом номінатива *to speak/speech* нараховує 15 дієслівних і 8 іменних семем. Когнітивний ракурс нашого дослідження кличе до розгляду глибинної змістової структури цієї номінативи, структурування її значення як схематичного відбитка певної ситуації. Центральною ланкою в цій структурі є, безсумнівно, предикат, який у сукупності з актантами (що реалізують семантичні валентності предиката) утворює предикатно-актантну рамку, до якої долучаються і сірконстанти (або обставини ситуації). Предикат виражає зміст події як процесу, відношення, ознаки, притаманні певному суб'єктові. В аналізованій номінативі предикат *to speak* відбиває подію говоріння як процесу. З усього розмаїття актантів, що їх виокремлюють фахівці з питань ролівої граматики, в нашому дослідженні достатнім є виокремлення аєенса і пацієнсу, які заповнюють наявні валент-

ності предиката *speak*. Таким чином, із можливих сірконстантів розглядаємо дві, актуальні для досліджуваного предиката: сірконстанту цільового призначення дії та сірконстанту способу дії. **Висновки.** Підсумовуючи, стверджуємо, що ядро вербалізованого концепту *SPEECH*, одного із трьох складників комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, розщеплюється на етимологічно первинну дієслівну лексему *to speak* і похідну від неї іменну лексему *speech*. У цьому полягає структурна відмінність нуклеарного концепту *SPEECH* від решти двох – *WORD* та *LANGUAGE*, ядро яких представлено виключно іменними лексемами *word* і *language*.

Ключові слова: актант, номінатема, глосси, семема, мовний код, ономасіологічний фокус.

“TO SPEAK” AS A PRIMARY VERBAL LEXEME OF THE SPEECH CONCEPT

Smaglii Valeriia Mykhailivna,

Candidate of Philological Sciences, Head of the Philology Department

Odesa National Maritime University

valeriya.smagliy@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6222-7652

The **purpose** of the study is to analyze the lexeme *to speak* as the primary form of the *SPEECH* concept, as well as to compare it with the further corresponding nominative lexeme. **Methods.** Analyzing the lexical means of verbalization of the *SPEECH* concept, we primarily refer to the diachronic characteristic of the corresponding nuclear lexeme. Let us turn to the defining analysis of the polysemic lexeme *to speak*, which in the interpretive English vocabulary collectively consists of 8 sememes, as well as the *speech* lexeme or in another terminology of lexico-semantic variants. **Results.** The English verb *to speak* in a combination of transitive and non-transitive forms is a polysemic lexeme that counts for fifteen hundred families; each of them actualizes its own set of sememes which are explicated through definitions in the relevant parts of the dictionary article. Our task is to isolate these sememes, combine them into semantically interconnected bunches, and identify certain correlations between the seme set of verbal and noun components of the nominative subject. In general, the nominative *to speak / speech* has 15 verbal and 8 nominal sememes. The cognitive perspective of our study gives rise to considering the deep content structure of this nominateme and structuring its value as a schematic imprint of a particular situation. The central link in this structure is, of course, the predicate, which, in combination with the actants (implementing the semantic valency of the predicate), forms a predicate-actant frame, to which the *circumstances* (or *circumstances* of the situation) are joined. Predication expresses the contents of an event as a process, a relation, a characteristic inherent in a particular subject. In the analyzed nominateme, the predication *to speak* reflects the act of speaking as a process. With all the diversity of the actants distinguished by role grammar, in our study it is sufficient to distinguish the *agence* and the *patience*, which fill the existing valencies of the predicative *to speak*. In the same way, from the variety of possible *circumstances*, we consider these two ones, which are relevant to the predication under study: the *circumstance* of the intended purpose of action, and the *circumstance* of the way of action. **Conclusions.** Summing up, we affirm that the core of the verbalized concept *SPEECH*, which is one of the three components of the integrated concept *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, is split into an etymologically primary verbal lexeme *to speak* and derived from its nominal lexeme *speech*. This is the structural difference between the *SPEECH* nuclear concept from the other two – *WORD* and *LANGUAGE*, the core of which is represented exclusively by nominative lexemes *word* and *language*.

Key words: actant, nominateme, glosses, sememe, linguistic code, onomasiological focus.

1. Вступ

О.С. Кубрякова вважає: «У генезисі мови першими народжувались саме ті мовні форми і одиниці, якими потрібно було кодувати структури свідомості, що вже склалися і були результатами обробки інформації, яка надійшла ззовні і була трансформована в ході такої обробки» (курсив наш – В. С.) (Кубрякова, 1991: 164). Отже, першою в цьому випадку (тобто у співвідношенні іменник – дієслово) виявилась дієслівна мовна одиниця *sprecan* на позначення певної «структури свідомості», а саме розуміння такої дії, як *говорити, вимовляти щось у голос*. Породження людиною низки осмислених *артикульованих звуків* задля вираження певного змісту – таким, на нашу думку, було первинне розуміння людського мовлення. І лише з часом мовлення-дія

sprecan (промовляти) трансформувалась у мовлення-явище *spraec* (мова/мовлення).

Когнітивна операція, що призводить до появи іменної лексеми як розвитку дієслівної, отримала в працях Р. Ленекера назву *реіфікація*, що походить від англійського *reify* [представляти щось як предмет] (Langacker, 1991: 78), в російськомовних джерелах для цього послуговуються терміном *опредмечивание*.

Взяті разом – і дієслово *to speak*, і іменник *speech* – входять у таку одиницю ноетичного (називного) простору мови, яку В.І. Теркулов позначає терміном *номінатема*, зауважуючи, що «кожна номінативна одиниця (номінатема) реалізується в глоссах (мовленнєвих реалізаціях номінатем), які прив'язані до одного і того самого концепту і є формально взаємопов'язаними» (Теркулов, 2013: 29). На

думку ученого, мовленнєве утілення номіна- теми відбувається через різні частини мови: «наприклад, дієслівна номіна тема може реалізуватись як дієслово *бігти*, іменник *біг*, дієприслівник *біжучи*, зберігаючи в усіх випадках свою номіна тивну тотожність» (Теркулов, 2013: 31). Вважаємо за можливе скористатися запропонованим В. Теркуловим терміном *номіна тема*, усвідомлюючи, що *глосси*, мають спільний набір *лексичних семантичних ознак*, що утворюють єдине семантичне ядро, але різні граматичні ознаки, які від початку вбудовані у смислову структуру кожної глосси, а не з'являються у *мовленнєвій реалізації* номіна теми, як про це пише вчений: «Зміна частиномовного статусу одиниці визначається мімікрією номіна теми до того чи того частиномовного класу, яка (мімікрія) зумовлена *зміною лінгвального статусу номіна теми у реченні*» (курсив наш – В. С.) (Теркулов, 2013: 30).

Нині варто проаналізувати дієслівний потенціал номіна теми *speak*. За даними Д. Байбера, дієслово *to speak* входить до переліку 13 базових комунікативних дієслів (communicative verbs) і має розглядатись як «специфічна субкатегорія дієвих дієслів (activity verbs), а саме тих, які передбачають комунікативну дію (communicative activity): *speaking, writing*» (Biber, 1999: 362).

Англійське дієслово *to speak* в сукупності перехідних і неперехідних форм є полісемічною лексемою, яка нараховує півтора десятка семем, кожна з яких актуалізує власний набір сем, що експлікуються через дефініційні ознаки у відповідних частинах словникової статті. Наша задача полягає в тому, щоб виокремити ці семи, поєднати їх у семантично пов'язані між собою пучки і виявити певні кореляції між семним набором дієслівної та іменникової складових частин розглядуваної номіна теми.

2. Основні тлумачення семми *to speak*

(I) Семма *to speak* **говорити, артикулювати думки, почуття**, що має такі словникові тлумачення: [to express thoughts, opinions, feelings orally], [to utter with speaking voice, pronounce], [articulate sounds with the ordinary voice], номінує процес породження людиною низки артикульованих звуків, чие призначення полягає в матеріалізації і виведенні назовні її (людини) внутрішнього відчуття, думки, емоції. Про це свідчать дефініційні ознаки *дії* як такої [utter, pronounce, articulate, produce], *об'єкта* цієї дії [sounds, words], *цільової* настанови дії [to express

thoughts, opinions, feelings], а також *інструменту* виконання дії [with the voice, orally]. Лексична семантика (I) дієслівної семми *to speak* включає такі 3 семи (1) *породження* (2) *осмислених* (3) *звуків*. Комбінація (1) і (3) сем: *породження звуків* найтісніше зближує цю семему із внутрішньою формою дієслова *to speak* [*to crackle*] (тріщати, хрустити), але при цьому, окрім акустичної характеристики номінованого процесу, додається його семіотична характеристика – (2) *сема осмислені* (звуки). Інакше кажучи, породження звуків виконується людиною для означування певного смислу. Нагадаємо яскраве визначення феномена мови, надане Е. Бенвеністом: «Мову можна розглядати як (феномен), що існує цілком у сукупності членороздільних звуковипускань (рус. *звукоиспусканий*)».

(II) Суто акустичною є домінуюча ознака в наступній семемі *to speak* [to make a characteristic or natural sound; to make a sound when functioning] зі значенням **звучати, гриміти, гавкати**. Відомо, що дієслово в своїй семантиці імплікує різні складники події, що називається: її причини, результат, ціль, спосіб виконання, її учасників. Ці інформаційні компоненти становлять сутність так званих «латентних сем, зокрема латентних суб'єктів або об'єктів дії» (Кубрякова, 2004: 265). В (II) семемі *to speak* латентним суб'єктом номінованої дії виступає не людина. Ілюстративні приклади, які супроводжують відповідні словникові статті, свідчать, що ця семема передбачає такі суб'єкти дії, як *грим, гармати, барабани* і навіть *собака*: (*thunder spoke*), (*cannons spoke*), (*drums spoke*), (*a hound spoke*). Гуркіт барабанів і гармат, розкати грому і гавкання собаки, а також звучання музичних інструментів номінується (II) семемою *to speak*, яка в сучасній англійській мові позбавлена звуконаслідування, але містить етимологічні сліди онома топеїчної семантики. С. Швачко називає таке явище «діахронічною пам'яттю» слова (Швачко, 2013). Ця семема містить семи (1) *не людина*, (2) *спричинює* (3) *гучний звук*. На відміну від семми (I), тут *семіотичної* складової частини породжуваних звуків не передбачено.

(III) семема дієслова *to speak*, яка дефінується так: [say smth in order to convey information], [express thoughts or feelings in speech or writing] тощо, акцентує на цільовій настанові номінованої дії – **передавати усно чи письмово інформацію**. Відповідні дефініційні ознаки є такими: [make known, convey], а також [information, ideas]. При цьому засобом передачі інформації, на відміну від (I) семми,

може бути не тільки звукове мовлення, але й письмове [convey information in speech or writing; say smth; make known in writing; convey information in text]. Суб'єктом дії може бути не тільки людина, але і породжений нею мовленнєвий твір: *He spoke of his desire to travel; Her diary spoke about a loss*. У зв'язку із цією обставиною наведемо цікаві міркування Л. Козлової стосовно категорії агентивності і її «значення для мовної свідомості носіїв англійської мови, що є відбитком діяльнісного типу культури, до якого належать британська і американська культури» (Козлова, 2013: 539). Проявом слугує зокрема те, що «якістю агентивності наділяються не тільки одушевлені, але і неодушевлені сутності» (Козлова, 2013: 541). Семема (III) *to speak* містить семи (1) *людина/мовленнєвий твір*, (2) *передавати інформацію*. В цій семемі відомості щодо формальних параметрів повідомлення (*усне/письмове*) відходять на задній план.

(IV) Наступна семема *to speak* [communicate in or be able to communicate in a specified language] називає здатність суб'єкта спілкуватись національною мовою: *to speak English/Spanish/Russian*. Її дефініційні ознаки є такими: [communicate], [be able to], [a specified language]. Перш за все прокоментуємо сему *здатність*, про яку йшлося вище під час аналізу (I) іменної семемі *speech*. Ми стверджували, що *здатність* суб'єкта до певних дій передбачає наявність у нього певних навичок, умінь, які уможливають ті чи ті дії. Інакше кажучи, *здатність* до чогось виокремлює індивіда з решти індивідів, позбавлених таких ресурсів. За таких умов ресурсом індивіда є володіння ним певною етноспецифічною мовою: англійською, іспанською, російською тощо. Очевидно, що підставою для виокремлення такої семемі, тобто вирізнення її із сукупності інших семем *to speak* слугує, передусім, характеристика того мовного коду, яким послуговується суб'єкт у процесі комунікації: мається на увазі не мова взагалі (як притаманна людству властивість), а певна національно-специфічна мова, тобто властивість, притаманна не всьому людству, а лише певній людській спільноті, у цьому разі, етноспецифічній спільноті (*англіцям/іспанцям/росіянам і т.п.*). Отже, (IV) семема *to speak* об'єднує такий семний набір: (1) *комунікувати*, (2) *етноспецифічною*, (3) *мовою*, (4) *здатність*. Семи (1)–(3) є облігаторними, а сема (4) – факультативною. Вважаємо, що сема (4) актуалізується, якщо йдеться про спілкування іноземною (для суб'єкта) мовою.

(V) семема дієслівної лексеми *to speak* виступати публічно називає *процес публічного виступу оратора (політичного діяча, лектора)*, вона містить набір сем, майже ідентичний (IV) іменній семемі *speech*. Вище зазначалось, що цей набір є таким: (1) *офіційність*, (2) *публічність*, (3) *промова*. До такого пучка сем у (V) дієслівній семемі *to speak* додається опорна сема дії (4) *вимовляти/проголошувати*, яка експлікується дефініційними ознаками [deliver an address/lecture, make a speech, express oneself, declare]. Сема (2) *публічність* заявлена в дефініційній частині словникової статті (V) *to speak* [to express oneself before a group], а також у дефініційному аналізі другого ступеня глибини, тобто при трактуванні дефініційних ознак *address* і *lecture* як самостійних слів: *address* = [a formal speech delivered to an audience]; *lecture* = [an educational talk to an audience]. Сема (1) *офіційність* експлікується на другому глибинному рівні дефініційного аналізу: *address* = [a formal speech...], *to declare* = [make known formally, officially].

(VI) семема *to speak* має значення розмовляти, спілкуватись із кимось. Аналізуючи її дефініції [to engage in / have a conversation], [to talk in order to obtain or give information], виокремлюємо такі семи: (1) *усне спілкування*, (2) *з метою отримання/передачі*, (3) *інформації*. Дефініційна ознака *conversation*, будучи проаналізована самостійно, вказує переважно на *неофіційність* спілкування і його цільове призначення – *обмін новинами* [a talk, esp. an informal one, between two or more people, in which news and ideas are exchanged].

(VII) Семема дієслівної лексеми *to speak* номінує дію, суб'єкт якої виступає в ролі речника, представника/делегата (від групи осіб): виступати від імені (озвучувати чийсь позицію). Її дефініції є такі: [serve/act as a spokesman; express the views or position of another]. Очевидно, що домінуючою ознакою в цій семемі є [spokesman]. Вдаючись до поглибленого дефініційного аналізу, отримуємо інформацію: *spokesman*=[a person who speaks as the representative of another or others often in a professional capacity]. Семний пучок цієї семемі об'єднує (1) *промовляти*, (2) *від імені іншого/інших*.

(VIII) Дуже близькою до значення семемі (VII) виявляється семема (VIII) *to speak*, яка номінує схожу ситуацію, але так би мовити, із протилежного боку, означаючи говорити через чийсь посередництво. Словники дефінують цю семему як [to convey information

through another person] і пропонують таку ілюстрацію: *the family spoke to the media through their solicitor*. Отже, в цьому випадку семема об'єднує семи (1) *говорити/інформувати*, (2) *чийсь/не своїми вустами*.

Дві семеми *to speak* (VII) і (VIII) є прикладом лексичних конверсивів, позначаючи певну ситуацію з протилежних сторін. Спільним для них є те, що мовлення відбувається опосередковано через фігуру додаткового комуніканта, але *ономасіологічний фокус* у кожній із семем розташовується по-різному. В семемі (VII) ономасіологічно висвітлюється фігура речника, тобто того, хто промовляє не від свого імені, а в семемі (VIII) ономасіологічним фокусом виділена фігура того, хто делегував своє право мовлення іншій особі. У наших міркуваннях спираємось на термін У. Чейфа (W. Chafe) *фокус свідомості*, що означає мисленнєву зосередженість на одному фрагменті світу, наприклад, на особі діяча. Зі зміною цієї особи фокус свідомості пересувається на іншу особу» (Chafe, 1994: 71–92). У. Чейф використовував термін *фокус свідомості*, аналізуючи розгортання дискурсу, ми запозичуємо його і трансформуємо в *ономасіологічний фокус* на підставі того, що семантика повнозначного дієслова містить сцену, згорток певної події. Д. Байбер про це пише так: «Лексичні дієслова означають дії, процеси або стани і слугують встановленню взаємовідношень між учасниками дій, процесів чи станів» (Biber, 1994: 63). У семемах *to speak* (VII) і (VIII) взаємовідношення між учасниками дії є дзеркально протиставленими. Інакше кажучи, фокус свідомості в семемі *to speak* (VII) зосереджений на фігурі діяча, що мовить за когось іншого, а в семемі *to speak* (VIII) цей фокус зміщено на фігуру діяча, що делегував своє мовлення іншому.

3. Семема *to speak* із невербальним вираженням

(IX) семема *to speak* зі значенням **виражати певний зміст невербально** стосується передачі певної інформації поза межами словесного коду. Ця семема тлумачиться таким чином [convey a message by nonverbal means], [express feelings by other than verbal means]. *Акустична* складова частина внутрішньої форми дієслова *to speak* елімінується повністю, на перший план виходить *сміслова* складова частина повідомлення, яке транслюється несловесно. Проте, **якими** саме несловесними засобами це виконується, залишається в ономасіологічній тіні цієї семеми. Припускаємо, що уточнення відбувається ситуативно. Так,

наприклад, ілюстрація зі словника Merriam-Webster *his eyes spoke volumes*, скоріше за все, імплікує певний вираз очей, їхній блиск, можливо, примруження тощо. У сентенції *Actions speak louder than words*, вочевидь, маються на увазі певні наслідки, результати чийось дій (*actions*), які виявляються ефективнішими і переконливішими за слова (*words*). Атрибут *louder*, що кваліфікує дієслово *speak*, перетворює словосполучення *speak louder* на метафору, точніше, персоніфікацію, згідно з якою *дії* (*actions*) протиставляються **словом** (*words*) як актанти певної драматургічної сцени із персоніфікованими учасниками. При цьому актант *actions* виявляється ефективнішим у донесенні свого меседжу, ніж актант *words*.

Семний набір (IX) семеми *to speak* визначаємо так: (1) *виражати*, (2) *смісл* (3) *невербально*. Кожна із сем експлікується дефініційними ознаками. Сема (1) *виражати* і сема (2) *смісл* виокремлюються на підставі відповідних дефініційних ознак [convey a message], [express feelings], які в другому ступені аналізу свідчать про таке: *to convey*=[make an idea or feeling known, understandable], *to express*=[make known the opinions or feelings]. Сема (3) *невербально* щойно була проаналізована, її експлікація відбувається за рахунок дефініційних ознак [by nonverbal means; by other than verbal means].

(X) семема в складі лексеми *to speak* має значення **свідчити, указувати на щось, бути доказом чогось** і дефінується тлумачними словниками таким чином: [to be indicative or suggestive; to serve as evidence for smth]. Дефініційний аналіз показує, які саме ознаки притаманні цій семемі, на відміну від інших семем *to speak*. На нашу думку, засадничими в семантиці цієї лексичної одиниці виступають дефініційні ознаки [indicative], [suggestive], [evidence]. Користуючись методом поглибленого дефініційного аналізу, розглядаємо слово *evidence* і бачимо, що воно має таку семантику [a sign which shows that smth exists, or is true], слово *suggestive*=[showing smth in an indirect way], тлумачення слова *indicative* відсилає користувача словника до дієслівної одиниці *to indicate*=[to be a sign or index of smth]. Таким чином, всі ці дефініційні ознаки синонімічно експлікують смислову одиницю – сему – *свідчення/сигнал чогось*. Дієслівна складова частина семантики (X) семеми *to speak* є статальною, недієвою, вона еквівалентна буттєвому дієслову *to be*. Латентний суб'єкт у смисловому комплексі *to speak*=*to be suggestive / indicative of smth* – це не людина, це

певний предмет, певна обставина, що важлива не сама по собі, а як сигнал про щось інше, про об'єкт. Латентний об'єкт цієї дієслівної одиниці передбачає, що праву валентність семема в її мовленнєвому втіленні заповнить оцінно забарвлений іменник. Див. ілюстрації в словникових статтях (суб'єкт виділяємо жирним шрифтом, об'єкт – підкресленням): *his gold spoke of riches; her manners spoke of good upbringing; everything in the house spoke of hard time; his frame spoke tiredness.*

Таким чином, що (X) семема *to speak* вербалізує смисловий комплекс *щось є проявом чогось іншого* і складається із таких сем: (1) наявність, (2) прояви, (3) певна якість.

(XI) семема *to speak* **зворушувати/приваблювати** дефінується таким чином: [to appeal, be interesting or attractive], поглиблюючи дефініційний аналіз, звернімося до ознаки *to appeal* і побачимо, що вона тлумачиться як [to arouse a sympathetic response]. Семантика дієслова *to speak* в цьому разі містить 2 латентні позиції – суб'єкта (виокремлюємо жирним шрифтом) і об'єкта (виокремлюємо підкресленням): *щось, що поменує* емоційний відгук у *когось*. На підтвердження наводимо словникові ілюстрації: *the story spoke to him directly; his poetry speaks to one's heart; music speaks directly to emotions.* Семний пучок цієї семема *to speak* об'єднує такі парцели інформації: (1) викликати, (2) позитивні, (3) емоції (людини).

Цікавими видаються спостереження щодо ємного потенціалу дієслова *to speak* у плані імплікування ним різних, навіть протилежних емотивних компонентів семантики. Так, (XII) семема *to speak* дефінується [to be friendly; to hail] – *to hail*=[to greet with enthusiastic approval], тобто цим дієсловом називається прояв позитивного ставлення суб'єкта до об'єкта. Натомість інша семема (XIII) *to speak* в аналогічній синтаксичній моделі несе протилежне значення: [to talk to smb in order to reprove; to accost] – *to accost*=[to speak to smb in a challenging and aggressive way]. Семний набір в обох семемах базисно однаковий, але різниться у семах позитивної/негативної забарвленості. Семема (XII) зі значенням **розмовляти з кимось (бути у дружніх стосунках)** і (XIII) семема зі значенням **ворожо спілкуватись (нападати на когось)** мають такий набір сем: (1) спілкуватись, (2) із кимось, (3) дружньо (семема XII), або (3) ворожо/агресивно (семема XIII). Актантами в обох ситуаціях виступають особи.

(XIV) семема *to speak* зі значенням **замовляти, резервувати щось** не є частотною у

словниковій виборці, вона реєструється двома тлумачними словниками, а також двомовними англо-українським і англо-російським словниками. Ця семема вживається із прийменником *for*, який реалізує праву валентність дієслова, приєднуючи до нього непрямий додаток, що позначає об'єкт такої дії, як *резервування, замовлення*. Зазвичай це певний товар, їжа, послуги. Ліва валентність дієслівної семема (XIV) *to speak for* заповнюється іменником (особовим займенником), що виконує семантичну роль агенса, тобто «свідомого ініціатора певної дії» (*willful initiator of the action*) (Biber, 1999: 362). Дефініція (XIV) семема *to speak* є такою: [to make a reservation or request (used with *for*)] або такою: [to make a request or claim (used with *for* in passive constructions)]. Поглиблюємо дефініційний аналіз на один крок, тобто розглядаємо дефініційні ознаки (ми їх виділили підкресленням) як самостійні слова й отримуємо таку інформацію: *reservation* [an arrangement to have smth (such as hotel room) held for one's use]; *request* [the act of politely or formally asking for smth]; *claim* [official request for smth]. Семний пучок цієї семема включає (1) *замовляти*, (2) *щось бажане*.

У сукупності значеннєвих компонентів (XIV) дієслівної семема *to speak (for)* вимальовується така ситуація: хтось резервує за собою / замовляє для себе певну річ чи послугу, якою скористається у майбутньому. Дефініційні ознаки [politely], [formally], [official] характеризують ввічливий або офіційний характер дії. Така ситуація висвітлює певний поведінковий кодекс, згідно з яким:

а) можливим є отримання особою X чогось бажаного від особи У внаслідок процедури резервування, тобто домовленості між обома учасниками трансакції і

б) неможливою є передача зарезервованого об'єкта стороннім особам. Реалізація цього культурного сценарію передбачає певний рівень соціальних стосунків у спільноті. Ілюстративний приклад у словниковій статті *the seat was already spoken for* імплікує неможливість сісти на вільне місце, тому що воно вже зарезервоване, тобто ним згодом скористається замовник. Інша ілюстрація *Has anyone spoken for the last piece of pizza?* передбачає, що мовець не візьме останній шматок піци, якщо хтось уже заявив про своє бажання з'їсти його.

У зв'язку із вищесказаним видається слушним навести тезу З. Попової і Й. Стерніна: «Через вивчення семантики мовних знаків можна проникати в концептосферу

людей, можна з'ясувати, що було важливим для того чи того народу, а що залишалось поза його полем зору» (Попова, Стернин, 2007: 173). Зокрема, дієслівна семема *to speak for smth* показує, що для англомовного соціуму «важливим» є цивілізований і мирний характер вирішення майнових і інших «спірних» ситуацій, що мають потенційно конфліктний характер: хто перший задекларував своє домагання на певний ресурс, той і має пріоритет щодо його отримання. Право першого, а не право сильнішого проявляється в такому культурному сценарії соціальної взаємодії.

(XV) дієслівна семема *to speak* є стилістично маркованою: вона належить професійній мові судноплавства, про це свідчить словникова помітка (nautical) і дефініція лексичної одиниці – [to hail and communicate with another vessel at sea]. Вочевидь, відповідна семема **обмінюватись сигналами (між суднами) на морі** є продуктом семантичної деривації. Дієслівна одиниця із загальним значення *комунікувати із кимось, вітати когось* змінює набір латентних сем. Актанти – *живі істоти, люди* метонімічно замінюються на актантів – *морські судна (на облявку яких знаходяться люди-моряки)*. Код зв'язку – *акустична або письмова мова* замінюється на умовний код, що використовує світлові сигнали прожектора або певні рухи прапорців у руках вахтового матроса. Семема (XV) *to speak* зареєстрована тільки одним тлумачним словником (Merriam Webster), але міститься в словниковому переліку обох двомовних словників: її переклад є таким [(мор.) окликати, обмінюватись сигналами (про судна)]. Семний пучок цієї семми становлять семи (1) *судно*, (2) *сигналізувати*, (3) *вітати*.

4. Висновки

Загалом номінатема *to speak/speech* нараховує 15 дієслівних і 8 іменних семем. Когнітивний ракурс нашого дослідження кличе до розгляду глибинної змістової структури цієї номінатемі, структурування її значення як схематичного відбитка певної ситуації. Інакше кажучи, вважаємо за доцільне створення логічної пропозиції як «мисленневого аналогу (прообразу) певної ситуації із притаманними їй відношеннями». Центральною ланкою в цій структурі є, безсумнівно, предикат, який у сукупності з актантами (що реалізують семантичні валентності предиката) утворює предикатно-актантну рамку, до якої долучаються і сірконстанти (або обставини ситуації). Предикат виражає зміст події як процесу, відношення, ознаки, притаманні певному суб'єктові. В аналізованій номінатемі предикат *to speak* відбиває подію *говоріння*

як процесу. Із усього розмаїття актантів, що їх виокремлюють фахівці з питань рольової граматики, в нашому дослідженні достатнім є виокремлення агенса і пацієнсу, які заповнюють наявні валентності предиката *speak*. Таким чином, із можливих сірконстантів розглядаємо дві, актуальні для досліджуваного предиката: сірконстанту цільового призначення дії та сірконстанту способу дії.

Розглянемо детальніше кожен компонент логічної пропозиції, яку узагальнено представляємо таким чином:

АКТАНТИ	ДІЯ	СІРКОНСТАНТИ
агенс пацієнс	мовлення =	як саме для чого
	матеріалізація	ідеального
		змісту знаками

ДІЯ – це виведення назовні, матеріалізація, переважно вербалізація внутрішнього ідеального змісту (думок, почуттів, емоцій).

АКТАНТИ – це учасники дії: **агенс** – мовець-людина, іноді не людина (грим, барабани, текст, музика) і **пацієнс** – слухач, читач, спостерігач.

СІРКОНСТАНТИ – **способу дії** (як саме?): усно, письмово, публічно, приватно, певною етноспецифічною мовою, опосередковано (сигнальні прапорці), паралінгвально (міміка); **цілеустановки** (для чого?): щоб зробити спільною з іншою людиною інформацію, емоцію, почуття, забезпечити отримання бажаного об'єкта, послуги.

Предикат *to speak* у різних утіленнях може бути одномісним (*the child does not speak yet; the thunder spoke*), двомісним (*music speaks directly to emotions; She must be speaking the truth*) і тримісним (*the family spoke to the media through their solicitor*).

Дієслівна лексема *to speak* у процесі реіфікації (Langacker, 1991: 78) призвела до появи іменної лексеми *speech*, що в результаті утворило номінатему *to speak/speech*. Розглянувши цю номінатему, доходимо висновку, що в термінах логічної пропозиції *speech* має значення: (а) **передумова** дії *to speak* та (б) **продукт** цієї дії. Підстави для такого твердження наведені нижче.

(а) **Передумовою** дії *мовлення* виступає **здатність** суб'єкта виражати думки, почуття через артикуляцію. Про це свідчить (I) семема *speech*, яка дефінується: [the **ability** to express thoughts and feelings by articulate sounds]. В інших словниках сема **здатність** вербалізується дефініційними ознаками [faculty], [power]. Отже, для того щоб ментальний феномен (квант знання, емоція) вийшов назовні і матеріалізувався (був проартикульо-

ваний), у володаря цього ментального феномена має бути певний *дар*, інтелектуальний *ресурс*, котрий уможливило виконання такої комунікативної операції.

(б) *Продукт дії мовлення* з'являється внаслідок реалізації вищезгаданої операції. За словниковими тлумаченнями, цей продукт має певну кількість кваліфікаторів: мовлення може бути *усним* (семема I, II, III, IV, VII), *приватним/публічним* (семема II, III, VII / IV), *брехливим* (VII), *акторським* (VI), *етно-, соціоспецифічним* (V).

Підсумовуючи, стверджуємо, що ядро вербалізованого концепту **SPEECH**, одного із трьох складників комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, розщеплюється на етимологічно первинну дієслівну лексему *to speak* і похідну від неї іменну лексему *speech*. В цьому полягає структурна відмінність нуклеарного концепту **SPEECH** від решти двох – **WORD** та **LANGUAGE**, ядро яких представлено виключно іменними лексемами *word* і *language*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козлова Л.А. Отражение этнокультурных особенностей менталитета в синтаксических категориях агентивности/неагентивности (на материале английского и русского языков). *Человек. Язык. Культура* : сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2 ч. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 532–538.
2. Кубрякова Е.С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона. *Человеческий фактор в языке. Язык и картина мира*. Москва : Наука, 1991. С. 141–172.
3. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
4. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ ; Восток-Запад, 2007. 314 с.
5. Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура* : сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2 ч. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 25–31.
6. Швачко С.А. Диахроническая память слов. *Человек. Язык. Культура* : сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2 ч. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 166–173.
7. Longman Grammar of Spoken and Written English Forward by K. Quirk / D. Biber et al. London : Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.
8. Chafe W. Discourse, Consciousness, and Time. Chicago : University of Chicago Press, 1994. 327 p.
9. Langacker R.W. Concept, image and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin; New York, 1991. 395 p.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ:

10. Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary> (дата звернення: 12.03.2019).

11. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення: 12.03.2019).
12. Online Macmillan dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com> (дата звернення: 12.03.2019).
13. Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 12.03.2019).
14. The American Heritage Dictionary of the English Language (Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company). URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html> (дата звернення: 12.03.2019).

REFERENCES:

1. Kozlova, L.A. (2013). Otrazhenie etnokulturnykh osobennostey mentaliteta v sintaksicheskikh kategoriakh agentivnosti/neagentivnosti (na materiale angliyskogo i russkogo yazykov) [Reflection of the ethnocultural peculiarities of the mentality in the syntactic categories of agentivity/non-agentivity (on the material of the English and Russian languages)]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika*: in 2 parts. Kyiv: Izdatelskiy dom D. Burago, part 1, pp. 532–538 [in Russian].
2. Kubryakova, E.S. (1991). Osobennosti rechevoy deyatel'nosti i problemy vnutrennego leksikona [The peculiarities of speech activity and problems of inner vocabulary]. *Chelovecheskiy faktor v yazyke. Yazyk i kartina mira*. Moscow: Nauka, pp. 141–172 [in Russian].
3. Kubryakova, E.S. (2004). Yazyk i znanie: na puti polucheniya znaniy o yazyke. Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyka v poznanii mira [Language and knowledge: on the way to gaining knowledge about a language Parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world]. Moscow: Yazyki slavyanskooy kultury [in Russian].
4. Popova, Z.D., Sternin, I.A. (2007). Kognitivnaya lingvistika [Cognitive Linguistics]. Moscow: AST; Vostok-Zapad [in Russian].
5. Terkulov, V.I. (2013). Chasti rechi i tozhdestvo nominatemy [Parts of speech and nominateme identity]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika*: in 2 parts. Kyiv: Izdatelskiy dom D. Burago, part 1, pp. 25–31 [in Russian].
6. Shvachko, S.A. (2013). Diahronicheskaya pamyat slov [Diachronical word memory]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika*: in 2 parts. Kyiv: Izdatelskiy dom D. Burago, part 1, pp. 166–173 [in Russian].
7. Biber, D. et al. (1999). Longman Grammar of Spoken and Written English Forward by K. Quirk. London: Pearson Education Ltd [in English].
8. Chafe, W. (1994). Discourse, Consciousness, and Time. Chicago: University of Chicago Press [in English].
9. Langacker, R.W. (1991). Concept, image and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin, New York [in English].
10. Online Cambridge dictionary. Retrieved from: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/> [in English].
11. Online Webster dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com> [in English].
12. Online Macmillan dictionary. Retrieved from: <http://www.macmillandictionary.com> [in English].
13. Online Oxford dictionary. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com> [in English].
14. The American Heritage Dictionary of the English Language (Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company). Retrieved from: <https://ahdictionary.com/word/search.html> [in English].

УДК 81'42:82-994:398.2=111(94)
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-16

МІФОПОЕТИКА АВСТРАЛІЙСЬКИХ ІНІЦІАЦІЙНИХ КАЗКОК (НА МАТЕРІАЛІ КАЗКИ АТА ВЕСТБУРІ “ТІМ”)

Ставенко Олена Вікторівна,
аспірант кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет
evstavenko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0857-3359

Статтю присвячено виявленню вербальної реалізації архетипних мотивів й образів у австралійській ініціативній казці Ата Вестбурі “Тім”. З’ясовано, що казка є одним зі словесних способів прояву архетипів позасвідомого, закріплених у колективній свідомості людства через міфологічні й фольклорні сюжети, мотиви, образи та символи різних мовних спільнот. Для жанру ініціативних казок характерним є сюжет, що містить в собі пошук героєм цінних і бажаних якостей або властивостей та їх здобуття. А прототипом цього сюжету слугує ритуал ініціативі. Доведено, що цей обряд має ключове значення для збереження релігійних і культурних звичаїв та традицій автохтонного населення Австралії. Із огляду на це у статті проаналізовано втілення в австралійській літературній казці етноархетипу Ініціативі. З енциклопедичних і словникових джерел вилучено структурні компоненти етноархетипу Ініціативі – концептуальні імплікації знання, випробування, перетворення, смерті, відродження і винагороди. У статті охарактеризовано зафіксовані в міфології корінних австралійців архетипні мотиви трансформації, смерті й переміщення та образи ініційованого і старійшини, що розкривають глибинний зміст етноархетипу Ініціативі. Доведено, що зазначені архетипні мотиви й образи, словесно втілені у художньому тексті казки Ата Вестбурі, є образно переосмисленими. Зокрема, мотив трансформації розгортається в сюжет твору про перетворення безхатнього хлопчика в дорослого чоловіка, господаря й голову родини. Також текстовим втіленням мотиву є зображення метаморфози другорядного персонажа казки, папуги-феї. Допоміжними у сюжетному розвитку є архетипний мотив смерті як причина й рушійна сила перевтілення головного героя та мотив переміщення як об’єктивація концептуальної імплікації випробування етноархетипу. Трансформації набуває архетипний образ ініційованого в образі літературного персонажа Тіма, що поєднує в собі характерні для архетипного образу ознаки незрілості, боязкості й розгубленості з ознаками бідності, занедбаності й самотності. Трансформація ж архетипного образу старійшини в казці полягає у втіленні різних його ознак у двох окремих персонажах: ознаки влади й сили представлені в образі фермера Марка Вілсона, а ознака мудрості – в образі папуги-феї. У такий спосіб концептуальні імплікації етноархетипу Ініціативі втілюються в австралійській літературній казці через архетипні мотиви й образи, переосмислені автором і трансформовані в сюжет і літературних персонажів.

Ключові слова: архетип, етноархетип, архетипний мотив, архетипний образ, ініціатива, казка, сюжет, персонаж.

MITHPOETICS OF THE AUSTRALIAN INITIATION TALES (CASE STUDY OF ATHA WESTBURY’S FAIRY TALE “TIM”)

Stavenko Olena Victorivna,
Postgraduate Student at the Department of English Language and Methods of its Teaching
Kherson State University
evstavenko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0857-3359

The research focuses on the study of the verbal realization of archetypal motifs and images in the Australian initiation tale “Tim” by Atha Westbury. It has been clarified that fairy tale is one of the verbal means of manifestation of the archetypes, that are fixed in human collective consciousness through mythological and folklore plots, motifs, images and symbols of different language communities. The plot of the initiation tales covers the hero’s search of valuable qualities or properties and their obtaining, so the prototype of this plot is the initiation ceremony. It has been proved that this ritual is of crucial importance for preserving religious and cultural customs and traditions of indigenous Australians. Therefore it has been analyzed in the research the embodiment of the Initiation ethnoarchetype in the Australian initiation tale. The conceptual implications of the Initiation ethnoarchetype, that are its structural components, have been distinguished from encyclopaedic and vocabulary sources. It has been described archetypal motifs of transformation, death and travel and archetypal images of the initiate and the elder, which reveal the deeper meaning of the analyzed ethnoarchetype. It has been proved that archetypal motifs and images, verbally embodied in the literary text of Atha Westbury, acquire figurative reinterpretation. The archetypal motif of transformation unfolds in the fairy tale’s plot about the change of a poor boy from a child into an adult, who has his

own house and family. Also a text embodiment of the motive in the fairy tale is the depiction of the secondary character's metamorphosis. In the plot development of the fairy tale the archetypical motifs of death and of travel are auxiliary ones. The archetypical image of the initiate transforms within the literary character of Tim by connecting of the archetypical features with non-archetypical ones. The transformation of the archetypical image of the elder consists in the embodiment of its various features in two separate characters. Due to the actualized in the literary text archetypical images and motifs, the verbal embodiment of the conceptual implications structuring the Initiation ethnoarchetype occurs.

Key words: archetype, ethnic archetype, archetypical motif, archetypical image, initiation, fairy tale, plot, character.

1. Вступ

Виявлення культурологічної специфіки прихованих смислів, а також способів і засобів їх реалізації в художніх текстах є одним із напрямів сучасних лінгвістичних досліджень. Важливу роль у формуванні й сприйнятті їх відіграють архетипи як прояви колективного позасвідомого (Юнг, 1996: 90). Зв'язок між «чарівною» казкою й архетипним обрядом ініціації прослідковував ще В. Пропп, аналізуючи елементи її сюжетної будови (Пропп, 1998), проте авторські твори цього жанру, що теж в основі своїй містять ті чи ті архетипні етнічні уявлення, все ще не отримали ґрунтовного вивчення. Довготривале нівелювання літературними творами, орієнтованими на дитячу аудиторію як вартими уваги науковців, а також недостатнє дослідження етноспецифіки австралійських художніх текстів для дітей на вітчизняній лінгвістичній арені визначає актуальність нашого дослідження.

Мета наукової розвідки – охарактеризувати словесне втілення архетипних мотивів і образів у австралійській літературній ініціаційній казці. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких науково-дослідницьких завдань: з'ясувати значення ритуалу ініціації для сюжетної будови ініціаційних казок; охарактеризувати закріплені в міфології австралійського автохтонного населення архетипні мотиви й образи, що розкривають зміст етноархетипу Ініціації; проаналізувати засоби вербалізації архетипних мотивів і образів у австралійській літературній ініціаційній казці.

Об'єктом дослідження є архетипні мотиви й образи, що об'єктивують концептуальні імплікації етноархетипу Ініціації, реалізовані в казці Ата Вестбурі “Tim”, предметом – способи словесного втілення архетипних мотивів і образів, їх трансформація та образне переосмислення в зазначеному художньому тексті для дітей.

Методи дослідження зумовлені метою та завданнями наукової розвідки. Для відбору ініціаційних казок використано *літературознавчий метод* аналізування жанрових характеристик художніх текстів. Метод *інтерпретаційно-текстового* та *архетип-*

ного аналізування застосовано для виявлення в міфологічних джерелах та художніх текстах для дітей архетипних мотивів і образів, що лежать в основі сюжету та персонажів казок. Для охарактеризування словесних засобів їх реалізації використано прийоми *лінгвістичного аналізування* тропів і фігур.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теорія архетипів бере свій початок ще з наукового доробку К. Юнга. Швейцарський психолог розуміє архетип як колективне позасвідоме, структурний елемент психіки, що втілює її інстинктивні примітивні уявлення (Юнг, 1996: 90, 96). Архетип має різні форми прояву (Юнг, 1996: 118–119), зокрема, він втілюється в архетипних мотивах, образах, символах, що є закріпленими в міфах і казках різних народів (Юнг, 1996: 88).

Теорія К. Юнга набула широкого розвитку в різних галузях науки. Поняття архетипу вивчали в річищі міфопоетики й релігієзнавства (Campbell, 1988; Мелетинский, 2002), культурології (Аверинцев, 1972; Мелетинский, 2002; Benedict, 1961), літературознавства (Аверинцев, 1972; Bodkin, 1968). Особливу увагу останнім часом архетипові приділяють на теренах лінгвістичних наукових розвідок, у контексті яких досліджують способи вербальної реалізації архетипів у художніх текстах (Белехова, 2002; Воробей, 2011; Свіридова, 2015; Цапів, 2018).

Зокрема, Л. Белехова вбачає втілення архетипу в художньому тексті через архетипні словесні образи (Белехова, 2002), що є «продуктом свідомої творчості автора, експлікацією передконцептуального й концептуального знання» (Лінгвокогнітивна поетологія, 2018: 16). Архетипи, що можуть міститися в архетипних словесних образах, учена диференціює на психологічні й культурні. *Психологічні архетипи*, слідом за К. Юнгом, Л. Белехова тлумачить як прояв (форму) колективного позасвідомого. *Культурні архетипи*, натомість, є «результатом культурно-історичного досвіду, закріпленого в колективній свідомості людства через мотиви й сюжети, образи й символи, закарбовані в міфах і фольклорі різних мовних спільнот»

(Лінгвокогнітивна поетологія, 2018: 13). Серед культурних архетипів учена виділяє **універсальні**, що забезпечують наступність і єдність загальнокультурного розвитку, й етнокультурні. **Етнокультурні** архетипи є константами національної духовності, вони «виражають та закріплюють основоположні властивості етносу як культурної цілісності» (Лінгвокогнітивна поетологія, 2018: 14).

Слідом за Л. Белеховою словесне втілення архетипів як передконцептуальної іпостасі різних лінгвокогнітивних конструктів досліджують і представники її школи. Зокрема, виявлено, що архетип є передкатегоріальною основою імплікативного простору американських поетичних текстів (Лінгвокогнітивна поетологія, 2018: 151–165); концептуальні імплікації архетипів формують довербальну площину пейзажного образу австралійської поезії (Свірідова, 2015: 84); імплікативні концептуальні ознаки архетипів складають передконцептуальну іпостась етнокультурних словесно-поетичних образів афро-американської поезії (Воробей, 2011: 63); архетипні образи набувають статусу нарративних одиниць як стрижневих елементів будови нарративного тексту літературних казок (Цапів, 2018).

Послугуючись науковими розвідками школи Л. Белехової, у контексті нашого дослідження розуміємо **етноархетип** як такий, що містить низку концептуальних імплікацій, закріплених у енциклопедичних, словникових, літературних джерелах, які в художніх текстах розгортаються в образно переосмислені архетипні сюжети, мотиви й образи, вилучені з міфології та фольклору тої чи тої мовної спільноти. Вважаємо доцільним розглянути особливості втілення концептуальних імплікацій архетипів та архетипних образів і мотивів у австралійській літературі для дітей, зокрема в межах жанру літературної ініціаційної казки, яку подібно до міфів, легенд і фольклору кваліфікуємо як один зі словесних способів прояву архетипів позасвідомого.

3. Обряд ініціації як прототип сюжетів ініціаційних казок

Казка є одним із найулюбленіших жанрів дитячої читацької аудиторії. До вивчення казки як твору мистецтва наука долучається лише з кінця ХХ ст. У сучасному науковому обігу натрапляємо на деякі суперечності в дефініціях цього жанру. Зокрема, терміном «казка» позначають як групу творів, що суттєво відрізняються за своїми жанровими ознаками, так і окремий жанр, специфічну

нарративну форму з чіткими характеристиками (*The Greenwood encyclopedia...*, 2008: 322). Останнє визначення характеризує певні типи казок, як наприклад, досліджену В. Проппом «волшебную сказку» (Пропп, 1998). Слідом за вченим так званій «чарівній» казці властива впізнавана «морфологія», що в контексті його наукової розвідки є визначеною послідовністю стійких структурних компонентів – 31 функції дійових осіб (Пропп, 1998: 20).

Традиційний термін «чарівна казка» опри свою широку вживаність є досить умовним і неоднозначним, адже на чари як такі натрапляємо в казках різних типів. Натомість розробники структурно-функційної типології казки О. Наговицин і В. Пономарьова пропонують використовувати термін «**ініціаційні казки**» на позначення виокремлених з «чарівних» казок про пошук героєм бажаної й цінної, на його думку, якості або властивості та її здобуття у фіналі (Наговицын, Пономарева, 2011: 38). У контексті нашого дослідження послуговуємося саме терміном «ініціаційні казки», як таким, що влучно підкреслює особливості сюжету художніх текстів цього жанру.

Сюжетом є сукупність взаємин між персонажами, що в певній послідовності подій розкриває характери й зміст в епічних і драматичних творах. У його основі лежить подія як піднятий над повсякденною нормою сприйняття феномен, де важливим є глибина її осмислення і цінність естетичного втілення (Лексикон загального та порівняльного літературознавства, 2001: 555). Умовно **сюжети ініціаційних казок** кваліфікують на ті, де йдеться про пошук скарбів, представлених у вигляді предмета, дружини або інформації як мети пошуків чи предмета або помічника як засобу досягнення мети; про отримання знань і вмінь; та про пошук шлюбного партнера (Наговицын, Пономарева, 2011: 102). Саме процес пошуку є художнім втіленням проходження ритуалу ініціації (Наговицын, Пономарева, 2011: 117). Із цим обрядом казки об'єднує поняття певного переходу через символічну тимчасову смерть, фізичну, духовну й соціальну трансформацію та відродження в новій іпостасі (*The Greenwood encyclopedia...*, 2008: 488). Отже, ритуал ініціації розуміємо як прототип сюжетів ініціаційних казок.

Узагальнений зміст поняття «ініціація» трактують як доступ до знань і залучення до традицій, що сягає своїм корінням поширеного у племінних суспільствах ритуалу посвяати молоді в повноправних членів групи

й несе в собі глибоку символіку смерті та духовного переродження неофіта в новій іпостасі (Символи, знаки, емблеми, 2005: 203). У лінгвокультурі корінних австралійців обряд ініціації розуміють як своєрідний перехід від соціального статусу дитинства до зрілості й досвідченості, що охоплює навчання, тренування та випробування ініційованих, та якому відводять важливу роль у збереженні й посиленні релігійних уявлень, звичаїв і традицій (Rolls, Johnson, 2011: 40). У процесі ж культурно-історичного розвитку уявлення про обряд ініціації закріплюються в австралійських міфах та легендах у вигляді сюжетів, мотивів, образів або символів, які згодом проникають і в австралійську літературу, де набувають образного переосмислення, розгортаються у сюжети творів, слугують основою для творення літературних персонажів тощо. Це уможлиблює розглядати конгломерат усіх знань про ритуал посвяти як австралійський **етноархетип Ініціації**.

Структурують етноархетип Ініціації концептуальні імплікації, закріплені в довідковій літературі. Зокрема, з енциклопедичних, словникових та культурологічних джерел нами були вилучені **концептуальні імплікації знання, випробування, перетворення, смерті, відродження та винагороди**. Втіленням змісту етноархетипу Ініціації слугують різноманітні архетипні мотиви й образи, які вилучаємо з зафіксованих письмово міфів і легенд корінних австралійців (Reed, 1975). Виявлено, що для архетипного **образу старійшини** характерними є сталі ознаки **мудрості** (“*the wise men*” (Reed, 1975: 35, 40)), **влади** (“...*he decided that the time had come to punish them ...*” (Reed, 1975: 35)) й **сили** (“*He took up his magic weapons*” (Reed, 1975: 37)). Натомість архетипний **образ ініційованого** в міфологічних текстах представлений у динаміці. До ритуалу посвяти образу ініційованого властиві ознаки **незрілості** (“*they were young*” (Reed, 1975: 38)); **невинності** (“*they were young and in their innocence*” (Reed, 1975)), **залежності** від дорослих (“*The boys had been taken away by their guardians...*” (Reed, 1975)), **боязкості** (“*the first thrill of seeing a stone-tipped spear sink into their prey*” (Reed, 1975)) і **розгубленості** (“*the shattering realization that others would eat it while they, the hunters, were forced to go hungry*” (Reed, 1975)). Проте після пережитих випробувань характеристиками архетипного образу ініційованого є вже **зрілість** (“*You are all men now.*” (Reed, 1975: 40)), **освіченість** (“*They must learn the wisdom*

of the tribes ...” (Reed, 1975: 39)), **сила** (“*My children must be strong <...> Strong to father sons...*” (там само: 38-39)), **досвідченість** і **самоповага** (“...*the young men stood up... to face the world with the experience and all the pride of men.*” (Reed, 1975: 39)). Тобто у процесі ритуалу ініціації первинні ознаки архетипного образу ініційованого трансформуються в інші, що репрезентує його духовний і фізичний розвиток.

Значущість перевтілень як ініційованого, так і деяких інших міфологічних персонажів (наприклад, трансформація старійшиною представників племені *The Madhi* у собак: “*One by one the Madhi dropped on all fours. Hair grew thickly over their bodies, their arms changed to legs, their hands and feet to paws.*” (Reed, 1975: 35)) уможлиблює вилучення архетипного **мотиву трансформації**, що актуалізує концептуальну імплікацію перетворення етноархетипу Ініціації. Іншим складником ритуалу посвяти вважаємо архетипний **мотив смерті**, представлений як символічно, так і буквально в міфах австралійських тубільців, наприклад у фрагменті, де йдеться про загибель від спраги дітей жінки, яка відстала з ними від свого племені під час переходу з місця проведення ініціації до табору: “*We could not find the water holes, and one by one my children died...*” (Reed, 1975: 40). Також вважаємо, що із огляду на розташування описів різноманітних переходів і подорожей учасників церемонії посвяти в ініціальній позиції (“*As the tribe after tribe came to the place Baiame had chosen for them, the excitement increased.*” (Reed, 1975: 34)) у середині міфів та наприкінці (“...*they packed their few possessions and began the long march back to their own tribal lands.*” (там само: 39)) доцільно виокремити **мотив переміщення**, реалізація якого слугує розвитку міфологічних сюжетів, створює їх акціональність і динаміку.

Отже, дослідивши міфологічні джерела, що стосуються проведення ритуалу посвяти юнаків у чоловіки, нами вилучено архетипні образи старійшини й ініційованого та архетипні мотиви трансформації, смерті й переміщення, що об’єктивують концептуальні імплікації та розкривають зміст етноархетипу Ініціації.

4. Втілення етноархетипу Ініціації в австралійських ініціаційних казках

У художніх текстах для дітей архетипні мотиви й образи трансформуються в сюжети творів, їх персонажів, художні образи тощо.

Особливості словесного втілення етноархетипу Ініціації проілюструємо на тексті літературної казки австралійського письменника Ата Вестбурі "Tim" (Westbury, 1897: 73–81), що належить до жанру літературних ініціативних казок.

За сюжетом твору, головний герой, безхатько Тім, подорожуючи, зупиняється біля будинку одного фермера й просить у його господарів попити й поїсти. Хлопчика пускають у дім і залишають на ніч. Проте фермер попереджає героя, що наступного дня юнак повинен буде виконати завдання як плату за його доброту – подоїти норовливу корову. Щоб це зробити, герой користується допомогою папуги господарів, яка насправді виявляється зачарованою феєю. Саме фея підказує Тімові, що на корову треба повісити вінок з особливих квітів, аромат яких її заспокоїть і вона дозволить себе подоїти. У такий спосіб герой долає випробування, а в нагороду вражений фермер бере Тіма за сина, віддає йому в дружини свою доньку, а на весілля дарує їм ферму.

У художньому тексті казки архетипний мотив трансформації, що об'єктивує концептуальну імплікацію перетворення етноархетипу Ініціації, розгортається у сюжет твору про дорослішання бідного бродячого хлопчика, який, подолавши певні труднощі, знаходить собі дім і сім'ю.

У головному персонажі літературної казки Тімові натрапляємо на втілення основних характеристик архетипного образу ініційованого. Зокрема, персонажеві властива ознака незрілості, що репрезентована в номінативних одиницях зі значеннями «малий», «хлопчик», «дитина»: "The boy", "The child" (Westbury, 1897: 74–75), "a little boy" (Westbury, 1897: 73), "Little Tim" (Westbury, 1897: 77), "the juvenile tramp" (Westbury, 1897: 73). Також у художньому тексті містяться описи станів героя, у яких вербалізовані ознаки боязкості й розгубленості. Наприклад, у текстовому фрагменті: "Pray come here and scratch me, Tim," cried the parrot coaxingly. Little Tim obeyed very **cautiously**, and **in fear and trembling**." (Westbury, 1897) цю семантику передають номінативні одиниці *cautiously* «обережно», *in fear* «боячись», *trembling* «тремтячи», перераховані за допомогою полісиндетону з метою наголосити на емоційній схвильованості героя. В іншому прикладі натрапляємо на вираження розгубленості персонажа за допомогою стилістичного засобу повтору, що відтворює запинання Тіма через хвилювання

й страх перед майбутнім випробуванням: "Then I – I think I had better go away now, at once, before the morning, **don't you?**" said the lad ruefully." (Westbury, 1897: 78). А уточнююче запитання *don't you?* передає невпевненість і сумніви персонажа.

Попри наявність у персонажі Тіма характеристик, властивих архетипному образу ініційованого до обряду посвяти, у художньому тексті останній набуває образного переосмислення. Ключовими ознаками головного героя казки постають бідність, занедбаність, самотність, що вербалізовано в описах хлопчика та його пожитків за допомогою атрибутивних словосполучень "poor boy" «бідний хлопчик», "boy begging" «жебрак», "his bundle" «його вузлик», "his old shoes" «його старе взуття», "his tattered jacket" «його порваний жакет» (Westbury, 1897: 73–75). Зазначимо також, що скрутне положення й потреба Тіма в притулку є результатом трагедії в його родині. Спочатку герой втратив батьків і молодшу сестричку під час прориву дамби, а потім Джо Нэгеті, друг батька, який піклувався про хлопчика після смерті його родини, помер від лихоманки: "Please, sir, father and Joe were mates on the diggings at Forbes. When **the great dam broke and flooded the creek, and drowned father, mother, and little sister Jessie, Joe took care of me, and was a father to me – he – was until he took the fever, and died...**" (Westbury, 1897: 74). У описах тяжкої долі героя натрапляємо на розгортання архетипного мотиву смерті, актуалізованого експліцитно, за допомогою лексем *to drown* «топити» та *to die* «помирати» й імпліцитно – через використання перифразу, наприклад: "...that rude, unlettered, dead digger, <...> who **had now gone to receive his reward.**" (Westbury, 1897: 75). Саме смерть близьких є причиною пошуків головним героєм нового дому й родини. Вона змусила хлопчика поневірятися містами й зрештою постукати у двері фермерського будинку, а відтак, слугувала й причиною перетворень у житті героя. Подібно до ритуалу ініціації, смерть у казці є не завершенням, а початком нового кращого життя.

Підрунтям перевтілення головного героя казки Ата Вестбурі є сюжетовірний архетипний мотив трансформації. У художньому тексті він реалізований за допомогою стилістично-синтаксичної фігури метаморфози. Структура метаморфози охоплює перетворювальне (суб'єкт трансформації), перетворене (об'єкт), каузатор (лексично виявлену причину або мотив перетворення) і предикат,

що об'єднує об'єкт і суб'єкт метаморфози на синтаксичному рівні художнього тексту, втілюючи ідею перетворення, трансформації або відродження (Москвичова, 2015: 16, 18, 53, 57).

Метаморфоза головного персонажа твору в казці Ата Вестбурі є складною, її елементи розпорошені по всьому художньому тексті. Зокрема, словесне втілення суб'єкта перетворення – бідного хлопчика “*a poor boy*” (Westbury, 1897: 73) – репрезентоване на початку твору описами всіх його характеристик, зазначених вище. Об'єктом трансформації, вираженим у передостанньому абзаці літературної казки реченням “*Therefore, from this moment, I will adopt you as my son, Tim, and you shall marry my little girl Amy, by-and-by, and I will leave you the farm as a wedding present.*” (Westbury, 1897: 80), є потенційно дорослий, забезпечений, одружений чоловік. Предикатами метаморфози постають дієслова в майбутньому часі “*will adopt*”, “*shall marry*”, “*will leave*”, що контекстуально передають значення перетворення героя. Каузатор же виражений імпліцитно, адже причиною перетворення постають усі події твору, зокрема, смерть близьких головного героя, зустріч з родиною фермера й папугою-феєю, випробування героя й отримані знання. Отже, у художньому тексті казки архетипний мотив трансформації втілено через зміну ключових ознак героя. У його розгортанні перетворення дитини в дорослого доповнено зміною статусу безхатнього бідняка на господаря й голову родини. Із огляду на це узагальнений смисл сюжету літературної казки як пересмішеного архетипного мотиву трансформації уможлиблює вилучення концептуальної метафори ЖИТТЯ Є ЗМІНИ.

Головний персонаж казки є також основою для розгортання архетипного мотиву переміщення в художньому тексті. Номінативними одиницями, що репрезентують мотив, є дієслова з денотативним значенням руху *to come* (Westbury, 1897: 74) і *to walk* (Westbury, 1897: 75), іменники *travel* (Westbury, 1897: 73) – «подорож, мандрі», *wanderer* (Westbury, 1897: 74) – «мандрівник», а також вираз *a very long way* (Westbury, 1897) – «дуже довгий шлях». Для Тіма переміщення мають особливе значення, це його спосіб життя, одне з його випробувань. Наприклад, у текстовому фрагменті: “*...the brave lad walked over two hundred miles, suffering hunger and pain with the courage of a Spartan...*” (Westbury, 1897: 75) номінативні одиниці *suffering* «страж-

даючи», *hunger* «голод», *pain* «біль» й алюзивний вираз *the courage of a Spartan*, що відсилає нас до історії давньогрецької військової держави, чоловіки якої все життя піддавалися випробуванням на міцність, об'єктивують мотив переміщення як втілення концептуальної імплікації випробування етноархетипу Ініціації.

Художній текст Ата Вестбурі містить і трансформацію архетипного образу старійшини. Зокрема, різні його ознаки втілені одночасно у двох окремих персонажах, в образі фермера Марка Вілсона й у казковому персонажі папуги, яка насправді є чарівною феєю.

Із описів фермера висновуємо, що героєві притаманні ознаки влади й сили, характерні для архетипного образу старійшини: “*...a great fat man was seated at tea.*” (Westbury, 1897: 73), “*The voice lost nothing of its coarse disagreeable ring as it gave the curt order...*” (Westbury, 1897: 74). Про це свідчать вирази *a great fat man* «великий гладкий чоловік», *to give the curt order* «віддавати короткий наказ». Проте Марк Вілсон є доброю людиною, що показано через опис його очей і психологічного стану: “*...but the man's eyes looked kindly at the little wanderer*” (Westbury, 1897), “*The good farmer was filled with amazement*” (Westbury, 1897: 80). Навіть більше, це підтверджують його вчинки. Фермер надає притулок Тімові, дає йому завдання, а потім й одружує з власною донькою. У такий спосіб за допомогою персонажа Марка Вілсона в художньому тексті реалізовано концептуальні імплікації випробування та винагороди етноархетипу Ініціації.

У персонажі ж папуги-феї, підґрунтям якого теж слугує архетипний образ старійшини, втілена ознака мудрості, що водночас є й об'єктивацією концептуальної імплікації знання етноархетипу Ініціації. Сама іпостась птаха несе в собі символіку мудрості, розуму й блискавичності думки. У міфах і казках птахи, яким доступні таємні знання, часто дають поради й корисну інформацію головним героям (Тресіддер, 1999). Не винятком стає й персонаж австралійської літературної казки Ата Вестбурі. Відповідно, у художньому тексті образ папуги-феї змальовано як такий, що володіє корисними (таємними для головного героя) знаннями: “*All knowledge is simple, boy, when you once acquire it. You'll not forget my instructions?*” (Westbury, 1897: 79) і допомагає цим Тімові: “*Now, I can prove how I can render you a service.*”, “*I can tell you how to overcome the antics of this refractory cow.*”

"How?" **"I will tell you upon one condition..."**" (там само: 78-79). Проте цей персонаж постає перед нами в образі замкненого в клітці птаха (*"a beautiful parrot in a stout wire cage."* (Westbury, 1897: 76)), що символізує собою обмеженість людського розуму (Тресіддер, 1999). У художньому тексті символ поневоленого птаха, на нашу думку, репрезентує необізнаність головного героя, властиву йому до перевтілення. Вивільнення ж птаха з клітки у фіналі твору уособлює здатність людини, зокрема хлопчика Тіма, навчатися й розвиватися.

Через образ папуги в художньому тексті розгортається й архетипний мотив трансформації. Мотив представлений за допомогою локалізованої метаморфози, що служить описові перевтілення персонажа папуги з феї в його зооморфну подобу й назад. Зокрема, перша метаморфоза героя представлена в текстовому фрагменті: *"I'm a fairy. <...> One of the Lake George fairies. Xanthine, our Queen, turned me into a parrot, five years ago, through her foolish jealousy, and here I've been caged up ever since with this great beak upon my face, which quite disfigures me."* (Westbury, 1897: 77). Суб'єктом метаморфози є фея, вербалізована іменником *"a fairy"* та еліптичним реченням *"One of the Lake George fairies"*. Вона трансформується в папугу, замкнену в клітці, стає об'єктом метаморфози, переданим словесно за допомогою іменника *"a parrot"* і словосполучення *"caged up ever since"*. Каузатором перетворення постають заздрощі королеви фей Ксантін, виражені словосполученням *"her foolish jealousy"*, предикатом же служить дієслово в минулому часі *"turned into"*.

Зворотню трансформацію героя, де папуга знову стає австралійською казковою феєю, маємо наприкінці твору: *"...he found the bird transformed into a beautiful wee lady, whom he politely lifted out of the cage."* (Westbury, 1897: 81). Перетворення папуги *"the bird"* (суб'єкт метаморфози) на фею *"a beautiful wee lady"* (об'єкт), що вербально репрезентовані іменником й атрибутивним словосполученням, відбувається через предикат, виражений дієсловом у минулому часі *"transformed into"*. Каузатор перетворення представлений у художньому тексті імпліцитно, ним постають наміри головного героя Тіма, зокрема його обіцянка визволити фею з клітки й замінити її справжнім птахом, щоб господарі нічого не помітили: *"That you set me free as soon as you have completed your task tomorrow."* **"It's a bargain,"** replied little Tim readily. **"I can easily**

get the farmer another parrot – a real bird, you know – and then there will be no harm done." (Westbury, 1897: 78-79). У такий спосіб персонаж чарівної папуги-феї слугує втіленням архетипного образу старійшини з притаманною йому ознакою мудрості та словесним способом прояву архетипного мотиву трансформації через фігуру метаморфози.

Отже, у тексті ініціальної казки Ата Вестбурі *"Tim"* архетипний мотив трансформації розгортається в сюжет твору про перетворення дитини-безхатька на дорослого чоловіка та господаря. На текстову репрезентацію мотиву трансформації за допомогою синтаксично-стилістичної фігури метаморфози натрапляємо в описах головного та другорядних персонажів твору. Допоміжними у розгортанні сюжету казки є архетипні мотиви смерті й переміщення як причини й рушійні сили перевтілення головного героя. Архетипний образ ініційованого у художньому тексті набуває трансформації в персонажі хлопчика Тіма. Ознаки ж архетипного образу старійшини втілені в двох окремих літературних героях, що експлікують різні його характеристики. Отже, концептуальні імплікації, що складають зміст етноархетипу Ініціації, у казці Ата Вестбурі набувають словесного втілення через актуалізовані в сюжеті й персонажах твору архетипні образи й мотиви.

5. Висновки

Інтерпретаційно-текстове й архетипне аналізування австралійських художніх текстів для дітей виявило, що прототипом казок про пошуки скарбів, знань і вмінь або шлюбного партнера є обряд ініціації. Первинні уявлення про процес посвяти юнаків у дорослих є закріпленими в міфології автохтонного населення Австралії через архетипні мотиви й образи, серед яких виокремлюємо мотиви трансформації, смерті, переміщення та образи старійшини й ініційованого. Акумуляовані відомості про проведення цього обряду, зафіксовані в довідковій літературі, формують концептуальні імплікації знання, випробування, перетворення, смерті, відродження і винагороди, характерні для етноархетипу Ініціації. Їх словесне втілення прослідковуємо в тексті ініціальної казки Ата Вестбурі *"Tim"*, де переосмислені автором архетипні мотиви й образи розгортаються в сюжет твору і трансформуються в літературних персонажів. Перспективним убачаємо подальше вивчення міфопоетики австралійських художніх текстів для дітей, що охоплюватиме виявлення ключових етноархетипів, порівняння особли-

востей їх словесного втілення, а також визначення причин і закономірностей їх вживання в тому чи іншому жанрі літератури для дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверинцев С.С. «Аналитическая психология» К.-Г. Юнга и закономерности творческой фантазии. 1972. URL: https://royallib.com/book/averintsev_serгей/analiticheskaya_psihologiya_k_g_yunga_i_zakonomernosti_tvorcheskoy_fantazii.html (дата обращения: 13.04.2019).
2. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.02.04. К., 2002. 476 с.
3. Воробей Н.В. Етнокультурна картина світу в афро-американській поезії : лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2011. 260 с.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / гол. ред. Анатолій Волков. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
5. Лінгвокогнітивна поетологія : колективна монографія / Л.І. Белехова, С.В. Волкова, О.С. Маріна, А.О. Цапів та ін. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 316 с.
6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. 3-е изд, Москва : Наука, 2000. 407 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/788218/> (дата обращения: 13.04.2019).
7. Москвичова О.А. Еволюція метаморфози в англійському поетичному мисленні : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 220 с.
8. Наговицын А.Е., Пономарева В.И. Типология сказки. Москва : Генезис, 2011. 336 с.
9. Пропп В.Я. Морфология «волшебной» сказки. Москва : Лабиринт, 1998. URL: http://www.lib.ru/CULTURE/PROPP/morfologia.txt_with-big-pictures.html (дата обращения: 13.04.2019).
10. Свірідова Ю.О. Пейзажний образ в австралійській поезії ХХ ст. : лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2015. 312 с.
11. Символы, знаки, эмблемы : Энциклопедия / под общ. ред. В. Л. Телицына ; авт.-сост. В.Э. Багдасарян, И.Б. Орлов, В.Л. Телицын. 2-е изд. Москва : ЛОКИД-ПРЕСС, 2005. 494 с.
12. Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва, 1999. URL: https://www.lesjeunesrussisants.fr/dictionnaires/documents/DICTIONNAIRE_RUSSE_DES_SYMBLES.pdf (дата обращения: 08.02.2019).
13. Цапів А.О. Архетипні образи в англійських літературних казках (на матеріалі казки Джона Раскіна «Король золотої ріки»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. Херсон, 2018. Вип. 3. С. 52–57.
14. Юнг К. Г. Душа и миф. Шесть архетипов. Киев : Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. 384 с.
15. Benedict R. *Patterns of Culture*. London: Routledge, 1961. 212 p.
16. Bodkin M. *Archetypal Patterns in Poetry*. London : Oxford university press, 1968. 356 p.

17. Campbell J. *The Inner Reaches of Outer Space: Metaphor as Myth and as Religion*. Novato, California : New World Library, 2002. 148 p.
18. *The Greenwood encyclopedia of folktales and fairy tales / ed. by Donald Haase*. Westport : Greenwood Press, 2008. 1202 p.
19. Reed A.W. *Myths and Legends of Australia*. New York : Taplinger Publishing Co., 1975. 256 p.
20. Rolls M., Johnson M. *Historical Dictionary of Australian Aborigines*. Lanham, Toronto, Plymouth, UK : The Scarecrow Press, Inc., 2011. 214 p.
21. Westbury Atha *Australian Fairy Tales*. London : Ward, Lock, & Co., Limited, Warwick House, Salisbury Square, E.C. New York and Melbourne, 1897. 360 p.

REFERENCES:

1. Averincze S.S. (1972) “*Analiticheskaya psixologiya*” K.-G. Yunga i zakonomernosti tvorcheskoy fantazii [“Analytical psychology” of C.G. Jung and patterns of creative imagination]. Retrieved from https://royallib.com/book/averintsev_serгей/analiticheskaya_psihologiya_k_g_yunga_i_zakonomernosti_tvorcheskoy_fantazii.html
2. Bieliekhova L.I. (2002) *Obraznyi prostir amerykanskoj poezii: linhvokohnityvnyi aspekt : dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora filol. nauk: 10.02.04* [Image space of American poetry: linguocognitive aspect : thesis for a doctoe degree in philology: speciality 10.02.04]. K., 476 p.
3. Vorobei N.V. (2011) *Etnokulturna kartyna svitu v afro-amerykanskoj poezii: linhvokohnityvnyi ta linhvokulturolohichnyi aspekty : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata filol. nauk: 10.02.04* [Ethnocultural picture of the world in the African American poetry: linguistic, cognitive and cultural aspects : thesis for a candidate degree in philology: speciality 10.02.04]. Kherson, 260 p.
4. *Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva* (2001) [Dictionary of general and comparative literary criticism] / chief editor Anatolii Volkov. Chernivtsi: Zoloti lytavry, 636 p.
5. *Linhvokohnityvna poetologia : kolectyvna monohrafiia* (2018) [Linguistic and cognitive poeology : a collective monograph] eds. L.I. Bieliekhova, S.V. Volkova, O.S. Marina, A.O. Tsapiv ta in. Kherson : Vydavnychiy dim “Helvetyka”, 316 p.
6. Meletinskij E.M. (2000) *Poeitika mifa* [The poetics of myth]. 3-e izd., Moscow: Nauka, 407 p. Retrieved from <https://www.twirpx.com/file/788218/>
7. Moskvychova O.A. (2015) *Evolutsiia metamorfozy v anhliiskomu poetychnomu myslenni monohrafiia* [Evolution of metamorphosis in the English poetic thinking : a monograph]. Kherson : Ailait, 220 p.
8. Nagovicy A.E., Ponomareva V.I. (2011) *Tipologiya skazki* [Typology of fairy tales]. Moscow : Genезis, 336 p.
9. Propp V. Ya. (1998) *Morfologiya “volshebnoj” skazki* [Morphology of the folk tale.]. Moscow : Labirint. Retrieved from http://www.lib.ru/CULTURE/PROPP/morfologia.txt_with-big-pictures.html
10. Sviridova Yu.O. (2015) *Peizazhnyi obraz v avstraliiskij poezii XX st.: linhvokohnityvnyi ta linhvosinerhetychnyi aspekty : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata filol. nauk: 10.02.04* [Landscape image in the 20 century Australian poetry: linguistic, cognitive and synergetic

- aspects.: thesis for a candidate degree in philology : speciality 10.02.04]. Zhytomyr, 312 p.
11. Simvoly□, znaki, e□mblemy□: E□ncy□klopediya (2005) [Symbols, signs, emblems : encyclopedia] / edited by V. L. Telicy□n; authors V. E□. Bagdasaryan, I.B. Orlov, V.L. Telicy□n. 2-e izd. Moscow : LOKID-PRESS, 494 p.
 12. Tresidder Dzh. (1999) Slovar□ simbolov [Dictionary of symbols]. Moscow. Retrieved from https://www.lesjeunesrussisants.fr/dictionnaires/documents/DICTIONNAIRE_RUSSE_DES_SYMBOLES.pdf
 13. Tsapiv A.O. (2018) Arkhetypni obrazy v anhliiskykh literaturnykh kazkakh (na materialy kazky Dzhona Raskina "Korol zolotoi riky") [Archetypal images in English literary fairy tales (case study of John Ruskin's fairy tale "The king of the golden river")] *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : "Perekladnavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia"* Vyp. 3. Kherson, pp. 52–57.
 14. Yung K. G. (1996) *Dusha i mif. Shest□ archetipov* [Soul and myth. Six Archetypes]. Kiev: Gosudarstvennaya biblioteka Ukrainy□ dlya yunoshstva, 384 p.
 15. Benedict, R. (1961) *Patterns of Culture*. London: Routledge. 212 p.
 16. Bodkin, M. (1968) *Archetypal Patterns in Poetry*. London: Oxford university press. 356 p.
 17. Campbell, J. (2002) *The Inner Reaches of Outer Space: Metaphor as Myth and as Religion*. Novato, California: New World Library. 148 p.
 18. *The Greenwood encyclopedia of folktales and fairy tales* (2008) / ed. by Donald Haase. Westport: Greenwood Press. 1202 p.
 19. Reed, A. W. (1975) *Myths and Legends of Australia*. New York: Taplinger Publishing Co. 256 p.
 20. Rolls, M., Johnson, M. (2011) *Historical Dictionary of Australian Aborigines*. Lanham, Toronto, Plymouth, UK: The Scarecrow Press, Inc. 214 p.
 21. Westbury, Atha (1897) *Australian Fairy Tales*. London: Ward, Lock, & Co., Limited, Warwick House, Salisbury Square, E.C. New York and Melbourne. 360 p.

UDC 811.111'373.321

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-17

AMERICAN MARKETING DISCOURSE AND MULTIMODALITY: COGNITIVE AND COMMUNICATIVE ASPECTS

Stodolinska Yuliya Valeriivna,
Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of English Philology
Petro Mohyla Black Sea National University
yuliya.stodolinska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4515-0323

Marketing discourse is built on new conceptual images, it also encompasses the relationships between the participants of this discourse, viewed in their language expression, and possesses features which are characteristic of this discourse in the modern world. The study of marketing discourse from a multimodal perspective is one of the key issues in contemporary linguistics.

The purpose of the article is to reveal the cognitive and communicative aspects of marketing discourse as a whole and of multimodality as one of its characteristic features in particular. The methodology of this research, which is grounded on the aim and the tasks, requires an integrative multidisciplinary approach which combines the methods and former research findings of such disciplines as cognitive linguistics, discourse studies, communicative linguistics, semiotics, visual semantics. In the context of the article business discourse is defined as a type of institutional discourse, the key attributes of marketing discourse being a type of business discourse are singled out, the specifics of multimodality as one of the characteristic features of marketing discourse are outlined.

It is assumed that multimodality is one of the key features of American marketing discourse which is a type of business discourse. Marketing discourse as well as other types of business discourse is a variety of institutional discourse, its participants are members of the professional community of business people and their clients, whose interaction is organized around the key notions of business in order to achieve the aims of communication. Marketing discourse is a language-based set of activities aimed at creating the product and launching it on the market in the most successful way. Multimodality, interaction, dynamism, consistency, detail, creativity, and didacticism are the characteristic features of the analyzed discourse. It has been established that multimodality encompasses the use of several semiotic modes (numerous ways of their combinations) which include content and expression in the design of a semiotic product or event.

Key words: business discourse, cognition, communication, institutional discourse, non-verbal component, semiotic mode, verbal component.

АМЕРИКАНСЬКИЙ ДИСКУРС МАРКЕТИНГУ ТА МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ: КОГНІТИВНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Стодолінська Юлія Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
yuliya.stodolinska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4515-0323

Американський дискурс маркетингу базується на нових концептуальних образах, охоплює відносини між учасниками такого дискурсу, наділений рисами, характерними цьому дискурсу у сучасному глобалізованому світі. Дослідження американського дискурсу маркетингу з точки зору мультимодальності є одним з ключових питань у сучасній лінгвістиці.

Мета статті полягає у розкритті когнітивного та комунікативного аспектів американського дискурсу маркетингу загалом та безпосередньо мультимодальності як характерної ознаки аналізованого дискурсу. Методологія дослідження, яка зумовлена метою та поставленими завданнями, базується на використанні інтегрованого мультидисциплінарного підходу, який охоплює методи та попередні наукові розвідки таких галузей, як когнітивна лінгвістика, дискурсологія, комунікативна лінгвістика, семіотика, візуальна семантика. У статті визначено, що бізнес дискурс є видом інституційного дискурсу, виокремлено ключові характеристики американського дискурсу маркетингу як підтипу бізнес дискурсу, розкрито специфіку мультимодальності як ключової характеристики американського дискурсу маркетингу.

Мультимодальність визначається однією з характерних рис американського дискурсу маркетингу, який є підтипом бізнес дискурсу. Дискурс маркетингу, як і інші різновиди бізнес дискурсу, є інституційним дискурсом. Учасниками досліджуваного дискурсу є члени професійної спільноти представників бізнесу та їх клієнти, взаємодія яких зосереджена навколо ключових понять бізнесу для досягнення цілей комунікації. Дискурс маркетингу охоплює набір вербальних та невербальних дій, спрямованих на створення продукту та запуск його на ринку найуспішнішим способом. Мультимодальність, взаємодія, динамізм, послідовність, детальність, креативність та дидактизм є характерними рисами американського дискурсу маркетингу. Встановлено, що мультимодальність базується на використанні декількох семіотичних режимів (а також численних способах їх комбінування), які включають план змісту та план вираження у створенні семіотичного продукту.

Ключові слова: бізнес дискурс, вербальний компонент, інституційний дискурс, комунікація, невербальний компонент, пізнання, семіотичний режим.

1. Introduction

Interrelation between language and social reality, language and business is under constant attention of contemporary linguistics. The study of business discourse and its types is very topical now. Business discourse is considered to be contextual and intertextual, self-reflexive and self-critical, it is founded on the notions of discourse as situated action and of language at work.

Researchers focusing on business discourse at the end of the twentieth – beginning of the twenty-first century were faced with the task of defining the field of research and with identifying those approaches and methodologies that could be useful in understanding how business people use language to achieve their goals (e.g. F. Bargiela-Chiappini & S. Harris; F. Bargiela-Chiappini & C. Nickerson). Researchers have referred to a number of fields and disciplines in their investigation of language at work, such as genre theory, discourse analysis, organizational communication, and applied linguistics. This cross-disciplinarity has led to a number of different ways of thinking about business language

and different contextual variables that can be of influence on how people talk and write at work.

Actuality of the work lies in focusing on contemporary discourse types study, especially on new types of business discourse, which currently cause particular interest. Internet resources ensured the research of new types of business discourses. Marketing discourse is one of the examples of such discourses which is becoming a popular research topic in different language studies. Marketing discourse is built on new conceptual images, it also encompasses the relationships between the participants of this discourse, viewed in their language expression, and possesses features which are characteristic of this discourse in the modern world.

Attention to this discourse is caused not only by its great importance in the society, influence of mass media but also by interest in studying the disciplines, which are connected with business such as marketing, management, production, etc. The issues of semiotics, visual semantics, especially the interaction of verbal and nonverbal components have also recently become quite

topical in different branches of linguistics (the works of O. Anisimova, A. Bernatska, G. Kress, T. Leeuwen, M. Muckenhaupt, U. Oomen, S. Sauerbier, Y. Sorokin, M. Voroshilova, etc. are to name a few) (Kress, Leeuwen, 2017, Muckenhaupt, 2006). Thus, the study of marketing discourse from a multimodal perspective is a rather contemporary topic which is characterized by novelty in the field and the necessity of defining its main characteristics and peculiar features.

The purpose of the article is to reveal the cognitive and communicative aspects of marketing discourse as a whole and of multimodality as one of its characteristic features in particular. In order to achieve the aim it is important to fulfill the following tasks: to characterize the notion of business discourse as a type of institutional discourse, to determine the key features of marketing discourse, to outline the specifics of multimodality as one of the key features of marketing discourse. The methodology of research, which is grounded on the aim and the tasks, requires an integrative multidisciplinary approach that combines the methods and former research findings of such disciplines as cognitive linguistics, discourse studies, communicative linguistics, semiotics, visual semantics. The findings of the study are presented in three subsequent parts, each one of which focuses on the solution of a framed task followed by the general conclusions.

2. Business Discourse

Discourse refers to formal discussion of a topic. In a linguistic sense, discourse is a connected series of utterances, reconstructed in terms of a larger unit (Dijk, 1997:3). Discourse, in turn, can be studied by deconstructing it to macro-structures. Macro-structures are semantic characterizations – compound sentences and discourse sequences. Macro-structures are the result of cognitive processes of comprehension, grounded on generalization, abstraction and reducing the discourse of irrelevant information: “What is important information not only depends on the semantic structure of the text but also on the pragmatic functions of the discourse” (Dijk, 1997: 243–244). This, of course, in parts justifies some degree of subjectivity in analysis. As the focus of the conceptual analysis is on determining the topics in a range of passages and discourses, all of which use a grammatically similar but semantically different vocabulary, establishing systematic relations between the semantic representations of the passages and discourses and an assigned topic is left to creating categories and comparing the attributes of the various sources to each other.

Research in contemporary linguistics has led to the appearance of the term discourse, which was first introduced in 1952 in the context of discourse analysis. Gradually more interpretations of this term appeared. Discourse began to be defined as some language abstraction, which virtually exists in depths of live national language, or artificial language restrictions, which perform a certain social function, “substitute” sublanguages. Languages of science, art can be seen as an illustration of such artificial “sublanguages”. Every “sublanguage” like this creates its own picture of the world, a special “mental world”. Every discourse is a special sublanguage, special linguistic practice, which is employed in specific functional spheres of language community (Dijk, 1997).

Business discourse is all about how people communicate using talk or writing in commercial organizations in order to get their work done (Bargiela-Chiappini, Nickerson, 2002: 303). Business discourse has been influenced by a number of different fields and disciplines including discourse analysis, conversation analysis, the pragmatics of interaction, ethnography, genre theory, and organizational communication. Business discourse as contextual and intertextual, self-reflexive and self-critical although not necessarily political, is grounded on the twin notions of discourse as *situated action* and of *language at work* (Bargiela-Chiappini, Nickerson, 2002: 310).

The problem of defining business discourse lies in determining its place in the continuum of general national language (in this case – American variant of English). Business, as a special form of economic activity has been defined for the first time in the second half of the XXth century. When economic theory has been divided into macro- and microeconomics, business became the object of microeconomics research. Thus, business discourse can be considered as a variety of discourse of macroeconomics, even though some think that separation of economic discourse, in spite of rapid development of economic theory, did not take place.

Discourse is produced on the level of macroeconomics or on the level of the whole society; however, it also has its linguistic practice: parliamentary hearings of economic issues, discussion of economic legal acts, public speeches of leading economists, etc. Unlike economic discourse, business discourse can encompass four main spheres: commerce, production, finance and brokerage. Every sphere has its own peculiarities, which gives us good reason to consider them as varieties of business discourse. The pecu-

liarities are caused by thematic and intentional orientation, terminology and peculiarities of its usage, rules of professional interaction between participants of the communication process.

Thus, English business discourse is a variety of institutional discourse, which serves the professional community of business people and their clients and is organized around the key notions of business.

3. Marketing discourse

Marketing is considered to be one of the fields of business. It is too often confused with selling. Marketing focuses on the product before it even exists. It is up to marketing to do everything possible to make the product work: determine how to launch, price, distribute, and promote product/service offerings to the marketplace, monitor the results and improve the offering over time. The aim of marketing is to create value by offering superior solutions, saving buyer search and transaction time and effort, and delivering to the whole society a higher standard of living. Marketing practice today must go beyond a fixation of transactions. The field is not restricted to a department that creates ads, selects media, sends out direct mail, and answers customer questions. It is a larger process of systematically figuring out what to make, how to bring it to the customer's attention, make it easy to access, and how to keep the customer wanting to buy more from you.

Marketing discourse is one of the types of business discourse. "Discourse" is here, in accordance with e.g. N. Fairclough (2010), T.A. van Dijk (1997), T. van Leeuwen, (2017), referred to as language use as a social practice. In marketing, discourse is considered to be not *beside* marketing actions such as strategy formulation, designing of market research, positioning etc. but *above*, in other words, overriding and embodying the latter. Conceiving of marketing practice as discourse, i.e. as a language based set of activities, hence pays attention to the primary role of talk and writing in marketing work.

The conception of marketing consists of the notions that express all the forms and types of interactions (commerce, trade, barter, deal, exchange), people involved in the selling-buying relationships (sellers and buyers) and the objects of exchange (commodities). The economic theory has worked out the concept of marketing, which is represented by the 4P's – product, place, price, promotion, and is defined as interconnected forms and methods of taking charge in the civilized market economy, which involves all the stages of the movement of the product, starting from the study of the needs, wants, demands,

production and creation of services, taking them to the end-consumer and finishing with the follow-up after selling (Bargiela-Chiappini, Nickerson, 2002: 263).

Accordingly, marketing discourse is one of the types of business discourse, which is a language-based set of activities aimed at creating the product and introducing it to the market in the best way possible. It is a cognitive and communicative activity, restricted by institutional boundaries, aimed at the realization of discourse participants' status and role capabilities and the achievement of social, business and marketing aims. Multimodality, interaction, dynamism, consistency, detail, creativity, and didacticism are the characteristic features of the analyzed discourse.

4. Multimodality

In order to give a more detailed description of the marketing discourse it is necessary to look at the peculiarities of marketing discourse analysis. In the world of constantly emerging technologies, multimodality is an important part of contemporary marketing discourse.

Discourse analysis focuses on the description of the organization of language in terms of linguistic units larger than sentences or clauses, such as conversational exchanges or texts. Within marketing discourse, research has been used to establish how business talk is organized more generally (that is, in speaker turns, content episodes, and so on). It follows that discourse analysis is therefore concerned with language use in its social context, and in particular with interaction between speakers.

One of the defining features of business discourse research is that it has not relied on any one approach or methodology. Business discourse research has been both descriptive and prescriptive in its research aims. With its roots partly in the business communication tradition in North America and the applied linguistics tradition elsewhere, much of the early research that was carried out at the end of the twentieth century was pedagogically motivated. Business language was investigated not as an end to itself, but largely to inform teaching or training programs, for pre- or post-experience business people respectively.

The advent of new media such as electronic mail, the web, social networks has revolutionized interpersonal communication in the business world, and has opened up a series of new research areas for the business discourse researcher to explore. The web has introduced new vistas on marketing and advertising that exploit the potential of multimedia communication

to secure an increasingly multicultural share of the international market. More importantly perhaps, the digitization age has been responsible for a shift from monomodality, expressed in static generic types such as the traditional, printed business letter, to increasingly complex and dynamic examples of 'multimodality' (e.g. online commercial websites). In turn, the use of such new, and particularly web-based, media has cultivated an interest in the multimodal signification of meaning inherent in such media (computers, email, messengers, cell phones, tablets, etc.), involving as they do not only text, but also visual and sound-based modalities. A de-emphasis on writing in exchange for an emphasis on other representational modes (i.e. pictures, sounds, films, etc.) provides researchers with an opportunity to broaden their approach to how 'text' is viewed (Kress, 2010).

Multimodality is the foundational construct that underpins the theory of communication proposed by G. Kress and T. Leeuwen in *Multimodal Discourse*. The authors define multimodality as 'the use of several semiotic modes in the design of a semiotic product or event, together with the particular way in which the modes are combined'. G. Kress and van T. Leeuwen envisage two strata, Content and Expression, which encompass four domains of practice: Discourse and Design (substrata of Content), and Production and Distribution (substrata of Expression) (Kress, Leeuwen, 2017).

A *discourse* is essentially a *resource* or a *semiotic mode*, that is a socially constructed body of knowledge, developed in a specific context (e.g. institutional, geographical, social, etc.) by a particular community of social actors (e.g. business practitioners, experts, family members, etc.) to suit that community's specific needs (e.g. to work, act, bond, etc.). Discourses can be realized differently: marketing discourse, for instance, can be realized in writing or speech and each of these in turn, or in combination, can be realized in various media (e.g. a product brochure, a product demo speech, etc.). Discourses are, thus, independent of genre and design. The second stratum, Design, is defined as '(uses of) semiotic resources, in all semiotic modes and combinations of semiotic modes', to realize a given Discourse in the context of a specific communication situation. Essentially, Design creates the communication situation in which socially constructed knowledge evolves into 'social (inter-)action' (Kress, Leeuwen, 2017:5).

The particular attractiveness of multimodality for Marketing Discourse is its inherent multi-

disciplinary nature. In this view, language still informs a variety of modes of meaning making (e.g. narrative, poetry etc.) but is displaced as a privileged meaning-making mode in favor of image, sound or film; the tensions between semiotic modes become an important topic of research (Iedema, 2003: 123). Within this new multimodal landscape, electronic communication, economic globalization and multiculturalism are responsible for the dissolution of traditional, linear and hierarchical representational practices and genres (Iedema, 2003: 38).

Thus, multimodality is the use of several semiotic modes in the design of a semiotic product or event, which encompasses discourse, design, product, and distribution. This peculiarity of marketing discourse, as well as others are important factors in making marketing discourse a successful type of business discourse as a whole.

5. Conclusions

The research has made it possible to arrive at the conclusion that multimodality is one of the key features of American marketing discourse which is a type of business discourse. Marketing discourse as well as other types of business discourse is a variety of institutional discourse, its participants are members of the professional community of business people and their clients, whose interaction is organized around the key notions of business in order to achieve the aims of communication.

Unlike the other types of business discourse, marketing discourse is a language-based set of activities aimed at creating the product and launching it on the market in the most successful way. It is a cognitive and communicative activity, which involves constructing the inner and outer design of the product or description of a service, defining the pricing strategy, identifying the details of logistics and positioning of the products and services on the market, creating successful promotional activities. The achievement of the business, social and marketing aims of the analyzed discourse require an innovative and dynamic approach of all the participants of the discourse. Multimodality, interaction, dynamism, consistency, detail, creativity, and didacticism are the characteristic features of the analyzed discourse.

It has been established that multimodality encompasses the use of several semiotic modes which include content and expression in the design of a semiotic product or event. The number of semiotic modes used as well as numerous ways of combining them makes this peculiarity of marketing discourse rather unique and leaves

a vast area of problems to examine. The prospective of future research features the study of the combination of static and dynamic semiotic modes in American marketing discourse.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bargiela-Chiappini F., Nickerson C. Business Discourse : Old Debates, New Horizons. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, (IRAL), 2002. № 40 (4). P. 273–381.
2. Dijk T.A. Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London : Longman, 1997. 292 p.
3. Fairclough N. Critical Discourse Analysis : the critical study of language. London and New York : Longman, 2010. 268 p.
4. Iedema R. Multimodality, Resemiotization: Extending the Analysis of Discourse as Multi-semiotic Practice. *Visual Communication*, 2003. № 2(1). P. 29–57.
5. Kress G. Literacy in the New Media Age. New York : Routledge, 2003. 208 p.
6. Kress G., Leeuwen T. Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication. London : Arnold, 2001. 152 p.

7. Muckenaupt M. Text und Bild. Grundfragen der Beschreibung von Text-Bild-Kommunikationen aus sprachwissenschaftlicher Sicht. Tübingen : Gunter Narr, 2006. 454 s.

REFERENCES:

1. Bargiela-Chiappini, F., & Nickerson, C. (2002). Business Discourse: Old Debates, New Horizons. *IRAL – International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 40 (4).
2. Dijk, T.A. (1997). *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London : Longman.
3. Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Harlow : Longman.
4. Iedema, R. (2003). Multimodality, Resemiotization: Extending the Analysis of Discourse as Multi-semiotic Practice. *Visual Communication*, 2(1), 29–57.
5. Kress, G.R. (2010). *Literacy in the New Media Age*. London : Routledge.
6. Kress, G.R., & Leeuwen, T.V. (2017). *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*. Bloomsbury : Bloomsbury Academic.
7. Muckenaupt M. (2006). *Text und Bild. Grundfragen der Beschreibung von Text-Bild-Kommunikationen aus sprachwissenschaftlicher Sicht*. Tübingen : Gunter Narr.

УДК 811.112.2

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-18

ДИНАМІКА ВАРІАНТНОСТІ Й СИНОНІМІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Шерстюк Ольга Ігорівна,
кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри філології
Одеський національний морський університет
olusha972@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0482-2656

У статті розглядаються парадигматичні параметри економічної терміносистеми німецької мови, а саме варіантність і синонімія. Метою дослідження є обґрунтування системної природи економічної термінології на основі аналізу варіантних і синонімічних відносин. Використана комплексна методика. Описовий метод застосовується для інвентаризації термінологічних одиниць, інтерпретації особливостей їх структури та функціонування на сучасному етапі розвитку німецької мови. Для дослідження семантичної структури терміноодниць застосований метод компонентного аналізу. Структурний метод стає інструментом опису парадигматики економічної терміносистеми, зокрема варіантності й синонімії термінів. За допомогою цих методів отримані такі результати. Виявлено, що варіанти терміносистеми економіки представлені віддієслівними іменниками, які утворені способом імпліцитної (неморфологічної) деривації й позначають процес із його результатом і за допомогою дієслівної основи та суфіксів -e, -ung, -ing, які позначають процес, результат дії й функцію відповідно.

Під час дослідження синонімічних термінів виділені три типи синонімічних відносин: між монолексемними термінами, між полілексемними термінами та між моно- й полілексемними термінами. У синонімічні відношення між монолексемними термінами вступають прості однокореневі терміни, похідні терміни з однаковими та різними префіксами і складні терміни з повною й частковою заміною компонентів термінів. Доведено, що синонімія між похідними термінами представлена великою кількістю рядів. Це пояснюється тим, що прості терміни не здатні мотивувати наукове поняття. Синонімія між складними термінами посідає в економічній термінології німецької мови центральне місце й характеризується різноманітним проявом. У досліджуваній термінології синонімія між термінами цієї структури є найпродуктивнішою. Виділено структурні моделі вільних словосполучень, що утворюють синонімічні ряди в результаті заміни визначальних компонентів і компонентів, які визначаються.

Синонімічні відносини між моно- та полісемічними термінами з'являються між складними термінами й термінологічними словосполученнями.

Процес виникнення синонімів у німецькій економічній термінології не переривається. Поповнення та утворення синонімічних рядів цієї термінології відбувається шляхом запозичення термінів в основному з англійської мови й термінологізації слів загальнонаціональної мови, які в процесі історичного розвитку починають різнитися за змістом, тобто стають ідеографічними синонімами або з часом починають відрізнятися своїм уживанням.

Ключові слова: варіант, синонімічні відносини, монолексемний термін, полілексемний термін, визначальний компонент, компонент, що визначається.

DYNAMICS OF VARIANCE AND SYNONYMY OF THE GERMAN LANGUAGE ECONOMIC TERMS

Sherstyuk Olga Igorevna,
Candidate of Engineering Sciences,
Senior Lecturer of the Department "Philology"
Odessa National Maritime University
olusha972@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0482-2656

The paper deals with the paradigmatic parameters of the economic terminological system of the German language, namely, variance and synonymy. The purpose of this study is to substantiate the systemic nature of economic terminology based on the analysis of variant and synonymous relationship. In work the complex methods are used. The descriptive method is used for the inventory of terminological units, the interpretation of the features of their structure and functioning at the present stage of development of the German language. To study the semantic structure of term units, the method of component analysis is applied. The structural method has become a tool for describing the paradigmatic of the economic terminological system, in particular, variance and synonymy of terms. Using these methods, the following results were obtained. It has been revealed that variants of the economic term system are represented by verbal nouns, which are formed by the implicit (non-morphological) derivation method and denote the process with its result, using the verb stem and the suffixes -e, -ung, -ing, which denote the process, result of action and function, respectively.

In the study of synonomic terms, three types of synonymous relationship were distinguished: between mono-lexeme terms, between multi-lexeme terms, and between mono-and multi-lexeme terms. Simple single-root terms, derived terms with the same and different prefixes, and complex terms with full or partial replacement of the term components make up synonymous relationship between mono-lexeme terms. It is proved that the synonymy between derivative terms is represented by a large number of rows. This is because simple terms are not able to motivate a scientific concept. The synonymy between complex terms occupies a central place in the German language economic terminology and is characterized by a variety of manifestations. In the terminology studied, the synonymy between the terms of this structure is the most productive. The structural models of free phrases that form synonymous series as a result of the replacement of the defining and definable components are distinguished. Synonymous relationship between mono-and polysemic terms appear between complex terms and terminological phrases.

The process of the appearance of synonyms in the German economic terminology is not interrupted. Replenishment and formation of synonymic series of the considered terminology occurs by borrowing terms mainly from the English language and terminology of the words of the national language, which in the process of historical development begin to differ in meaning, i.e. become ideographic synonyms or over time differ in their usage.

Key words: variant, synonymous relationship, monolexeme term, multilexeme term, defining component, definable component.

1. Вступ

Актуальність дослідження німецької економічної термінології зумовлена процесами міжнародної економічної інтеграції в силу глобалізації сучасного світу й повсюдного розвитку німецькомовних бізнес-комунікацій. Мова економіки посідає сьогодні одне з важливих місць у горизонтальному поділі спеціальних і професійних мов. Частка економічних текстів, наприклад, на ринку перекладів становить 12%, це друге місце після технічних текстів. Цей факт зумовлює актуальність і перспективність вивчення економічних текстів і необхідність їх лінгвістичного трактування передусім у силу їх різнома-

нїття і специфічного характеру. Проблемами варіантності й синонімії займалося багато вітчизняних та іноземних учених. Аналіз сучасної лінгвістичної літератури свідчить про дві абсолютно протилежні точки зору щодо сутності термінологічної варіантності й синонімії. Одні дослідники (Д.С. Лотте, В.П. Даниленко, С.В. Гриньов, А.В. Лагутіна, А.А. Реформатський та ін.) визнають наявність термінів-варіантів і термінів-синонімів, але при цьому розглядають варіантність і синонімію як небажані явища в термінології. Інші лінгвісти (В.К. Фаворін, А.Б. Шапіро, Е.Н. Толікіна, В.Н. Молодець, О.С. Ахманова й ін.) заперечують варіантність і синонімію

в термінології. Лінгвісти, які визнають наявність термінологічної синонімії, виділяють низку її специфічних особливостей, на відміну від аналогічного явища в загальнозвичайній лексиці. З лінгвістичного погляду наявність синонімів забезпечує функціональну гнучкість термінологічної системи, необхідну для реалізації різних комунікативних завдань.

Факт існування великої кількості термінологічних синонімів зумовлює актуальність і необхідність систематизації, уніфікації і стандартизації економічної термінології, що сприяє забезпеченню високого рівня взаєморозуміння та співробітництва в усіх сферах діяльності світової спільноти. У зв'язку з цим виникає потреба вивчення як універсальних, загальних для різних терміносистем, так і спеціальних, характерних саме для німецької економічної термінології джерел появи термінів-синонімів, особливостей їх функціонування. Незважаючи на те що відсутність варіантності й синонімії є однією з вимог побудови терміносистеми, вони є її парадигматичним параметром. Отже, однією з проблем, що викликає термінологічну неоднозначність і невизначеність, є необхідність дослідження синонімів і варіантів.

Метою запропонованого дослідження є обґрунтування системної природи економічної термінології на основі аналізу парадигматичних відносин варіантності й синонімії. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити низку завдань:

- 1) складання вибірки німецьких економічних термінів-синонімів;
- 2) визначення варіантів німецької терміносистеми економіки;
- 3) аналіз семантичних, етимологічних і структурних особливостей термінів, об'єднаних загальною ознакою наявності в них синонімів;
- 4) визначення окремих типів синонімічних відносин між термінами.

2. Дослідження варіантності економічних термінів німецької мови

Дослідники називають варіантність мови явищем існування паралельних форм одного змісту, проявом мовної надмірності або економії, тенденцією розвитку мови.

В.М. Лейчик указує на те, що варіантність можлива як «на етапі термінології, що стихійно складається, так і на етапі терміносистеми, що сформувалася, навіть коли один із варіантів закріплюється, наприклад, у вигляді короткого варіанта – аббревіатури» (Лейчик, 2006).

К.Я. Авербух розмежував два типи варіантності термінів – «парадигматичної варіантності й синтагматичної варіантності термінів» (Авербух, 1986). Але, незважаючи на введення цих двох розмежувальних понять, не завжди ці явища досить чітко поділяються з погляду причин і їх форми реалізації. В.М. Лейчик визначає парадигматичну варіантність як «різноманіття варіантів (форм) терміна всередині сукупності термінів» (Лейчик, 2006). Розглядаючи варіанти норм, учений доходить висновку, що вони представлені меншою мірою, ніж варіанти ненормованих позначень. Цей факт пояснюється низкою причин: по-перше, наявністю мовного субстрату терміна, по-друге, варіанти виявляють різні ознаки, покладені в основу термінологічної номінації. Синтагматичний варіант терміна як його субституцію іншими еквівалентними мовними знаками представлено у зв'язковому тексті. Така репрезентація варіантності зумовлена двома факторами: власне термінологічними (логічними), в результаті дії яких термін заміщується парадигматичними, в тому числі короткими варіантами; і мовними, що проявляються в тому, що термін заміщується контекстуальними варіантами внаслідок потреби використання стилістичних і граматичних реалізацій лексичної одиниці (Лейчик, 2006).

В.Н. Ярцева вказує на те, що властивістю мови є наявність паралельних варіантів на різних рівнях його структури, звертаючи увагу на труднощі відмежування варіантності від суміжних явищ. Сам автор розглядає варіантність в аспекті форми, а синонімію зраховує до змістового, функціонального боку (Ярцева, 1979).

Для О.І. Москальської поняття варіантності нерозривно пов'язане з поняттям літературної норми й визначається як «співіснування в літературній нормі в рамках однієї епохи й одного стилю рівнозначних паралельних форм, що знаходяться у відношенні вільної варіантності і не несуть порівняно один із одним додаткової інформації» (Москальська, 1969). Дослідник розцінює варіантність і синонімію як різні й непересічні явища, вказуючи при цьому, що варіантність найбільшою мірою властива з формального боку мови.

На лексичному рівні відмінність між синонімами й варіантами проводиться, здавалося б, досить виразно. Сутність варіантів слів полягає у видозміні зовнішнього боку слова – фонетичного чи граматичного, що не зачіпає

його лексичного боку – значення слова (Рогожнікова, 1967: 152).

Вираз «варіант» частіше застосовується для характеристики фонетичних і граматичних видозмін у слові за збереження його лексичного значення. Крім того, для варіантів практично всі дослідники вказують на можливість наявності лише стилістичних відмінностей за частотністю використання або сферою вживання. Однак якщо для синхронного зрізу така оцінка може відповідати дійсності, то в плані діакронії ситуація виявляється не такою однозначною.

Розмежування значущих і незначущих варіантів пов'язане з подвійним варіюванням двобічних одиниць – формальним і семантичним. Семантичне варіювання мовної одиниці, у свою чергу, базується на нетотожності плану змісту за тотожності плану вираження, а формальне варіювання – на нетотожності плану вираження за тотожності плану змісту. Важливим під час розмежування синонімії та варіантності є розбіжність формального варіювання із семантичним варіюванням. Мовні одиниці, що знаходяться у відношенні варіантності, виявляють лише часткові модифікації у формальній структурі. Ці формальні модифікації не пов'язані зі зміною основного лінгвістичного значення цієї одиниці (Хантакова, 2006). Варіантні форми, перебуваючи у відношенні вільного варіювання, не несуть одна порівняно з іншою додаткової інформації (про соціальну, національну, вікову, професійну належність мовця). Синоніми, на відміну від варіантів, несуть таку інформацію.

Варіанти терміносистеми економіки представлені віддієслівними іменниками. Розгляд словотворчих типів ілюструє їх дистрибуцію й семантику, а саме:

1) віддієслівні іменники утворені способом імпліцитної (неморфологічної) деривації й позначають процес із його результатом – **Antrag/antragen** – *schriftliche Formulierung eines Wunsches/Anliegens, z.B. Antrag auf Importlizenz*; **Abschlag/abschlagen** – *Senkung eines Preises, Preisrückgang*; **Bericht/berichten** – *Mitteilung, Meldung oder eingehende Darstellung eines Sachverhaltes*; **Einkauf/einkaufen** – *Bereitstellung der benötigten Produktionsfaktoren; organisatorisch umfaßt die Aufgabe die Lieferantenauswahl, das Festlegen der Einkaufs- und Lieferbedingungen sowie die Bestell- und Lieferplanung und das Durchführen des Einkaufs*;

2) похідна основа представлена дієслівною основою (інфінітив) + суфікс *-e*, і позначає

«процес» – **Anleihe/anleihen** – *Wertpapier mit von Anfang an festgelegter Laufzeit und festem Zinssatz*; **Anlage/anlegen** – *ein zur dauernden Nutzung im Unternehmen bestimmter Gegenstand des Anlagevermögens*; **Leihe/leihen** – *im Gegensatz zur Miete wird durch die Leihe dem Leihnehmer der Gebrauch einer Sache unentgeltlich gestattet; der Leihnehmer haftet für Abnutzung der Sache (Leihgegenstand muß bei Rückgabe in den ursprünglichen Zustand versetzt werden (Tank eines Fahrzeuges ist zu füllen))*;

3) похідна основа – дієслівна основа + суфікс *-ung* і словотвірне значення «результат дії, стан» – **Leistung/leisten** – *im betriebswirtschaftlichen Sinn: Menge und Wert der in einem Abrechnungszeitraum von einem Unternehmen hergestellten Erzeugnisse und erbrachten Dienstleistungen*; **Nachlieferung/nachliefern** – *Rest- bzw. Teillieferung, wenn Auftrag nicht zu 100% beliefert werden konnte (die zusätzlich anfallenden Kosten trägt meistens der Lieferant)*; **Anzahlung/anzahlen** – *Teilzahlung des Auftraggebers an Auftragnehmer vor Fertigstellung des Vertragsgegenstandes; u.a. üblich bei Sonderfertigungen für den Auftraggeber*; **Abschreibung/abschreiben** – *Erfassung und Bewertung der Wertminderung einer Sache durch Gebrauch und Alterung zu Stichtagen*;

4) похідна основа дієслівна + суфікс *-ing* і словотвірне значення «діяльність, функція» – **Outsourcing/outsourcen** – *beschreibt den Trend, weniger selbst zu machen, mehr einzukaufen: Auslagerung von Betriebsfunktionen, beispielsweise des Informatikbereiches, an externe Dienstleister oder Zulieferer*; **Leasing/leasen** – *Form der Investitionsfinanzierung; Leasing ist die Vermietung von Industrieanlagen, Investitions- und Konsumgütern durch die Produzenten der Güter oder durch Zwischenschaltung spezieller Gesellschaften zur Finanzierung*.

3. Дослідження синонімічних відносин у німецьких економічних термінах

Важливо відзначити, що найбільш вивченими сьогодні вважаються питання походження термінів-синонімів. Однак, незважаючи на проведені лінгвістичні дослідження в цій галузі, питання до цих пір залишається відкритим. «Наявність кількох внутрішньосистемних синонімічних термінів змушує шукати відмінності, що призводять до змістового спотворення. Разом із тим уживання багатьох термінів-синонімів викликає справедливі сумніви і в тому, що користувачі говорять про одне й те саме поняття. Подібне

призводить до комунікативних ускладнень і незліченних суперечок про терміни» (Моїсеєв, 1970).

Як показує аналіз, лінгвістичні терміно-системи на початковому етапі свого розвитку поповнювалися передусім за рахунок термінологізації загальноживаних слів. Дослідники називають такі терміни консубстанціональними (Гриньов, 1993). Уперше цю номінацію ввів С.В. Гриньов, хоча на особливість використання загальноживаних слів як термінів указували й інші дослідники. Так, В.П. Даніленко вважає, «що слова, взяті зі спільної мови і пристосовані для найменування спеціальних понять, нерідко могли водночас використовуватися в кількох галузях, різних сферах. Це були, як правило, багатозначні за своєю семантичною природою слова. І в спеціальних галузях вони використовувалися для вираження одного з властивих їм значень, яке виділялося контекстуально» (Даніленко, 1970: 40).

З приводу синонімії в термінологіці А.І. Моїсеєв зазначає, що «реальні терміни виявляються й багатозначними, синонімічними» (Моїсеєв, 1970). Не можна також перебільшувати системність реальних термінологій і, з іншого боку, применшувати системний характер нетермінологічних сфер лексики і фразеології. Усі інші ознаки, звичайно, приписуються термінам і термінології загалом не більше як їх тенденція або їх бажані якості (Реформатський, 2002).

В.П. Даніленко, у свою чергу, вважає, що «синонімія особливо характерна для початкових етапів формування термінологічних систем, коли ще не пройшов природний (і штучний) відбір кращого терміна і співіснують багато варіантів. Так, явище термінологічних систем у період формування мови науки відбувалося шляхом подолання розвиненої синонімізації в позначенні одного й того самого поняття» (Даніленко, 1970: 40).

Під час дослідження синонімічних термінів у німецькій економічній термінології звернемо увагу на той факт, що для номінації одних і тих самих економічних понять використовуються терміни, що виникли в результаті різних способів термінотворення.

Цей факт дає нам змогу зупинитися на розгляді структурних особливостей економічних термінів-синонімів, а також проаналізувати синонімічні відносини, що виникають між різними за структурою термінами.

Традиційно виділяють однослівні терміни, які поділяються на прості однокореневі, похідні і складні терміни (моноксемні тер-

міни), і терміни-словосполучення (полілексемні терміни). Тому можна виділити три типи синонімічних відносин:

1) синонімічні відносини між моноксемними термінами;

2) синонімічні відносини між полілексемними термінами;

3) синонімічні відносини між моно- й полілексемними термінами.

У синонімічні відносини між моноксемними термінами вступають:

1) прості однокореневі терміни – *Gut/Ware – Erzeugnis von einer bestimmten Beschaffenheit, mit bestimmten Eigenschaften; Miete/Pacht/Heuer – Preis, den jemand für das Mieten von etwas, für das vorübergehende Benutzen, den Gebrauch bestimmter Einrichtungen, Gegenstände zahlen muss;*

2) похідні терміни:

а) з однаковим префіксом – *Wiedererwerbung/Wiederkauf – Kauf einer Sache, die der Käufer dem Verkäufer zu einem früheren Zeitpunkt selbst verkauft hat, Rückkauf; Unterschließ/Unterschlagung – rechtswidrige Aneignung anvertrauter Gelder, Werte, usw.; Abgeld/Abschlag – Unterschied zwischen dem Nennwert und dem darunterliegenden Kurswert;*

б) з різними префіксами – *Absatz/Vertrieb – Maßnahmen für den Absatz der Güter und Dienstleistungen einer Unternehmung; Erhebung/Einzahlung/Betreibung – die Eintreibung geschuldeten Geldes veranlassen; Abwicklung/Auflösung – Auflösung eines Unternehmens durch Veräußerung des gesamten Vermögens, d.h. Umwandlung in flüssige Geldmittel, ohne Zwang; Gründe hierfür u.a. Erreichen des Unternehmenszieles oder Fristablauf; Vorweiser/Überbringer – jemand, der etwas überbringt;*

3) складні терміни:

а) з повною заміною компонентного складу терміна: *Warenverkehr/Handelsaustausch – Geschäftsverkehr besonders zwischen verschiedenen Ländern im Bereich des Handels; Beförderung von Waren durch Verkehrsmittel wie Bahn, Kraftfahrzeug, Schiff, Flugzeug; Fehlbetrag/Reinverlust – bei Kapitalgesellschaften im Jahresabschluss das Eigenkapital durch Verluste aufgebraucht und ergibt sich ein Überschuss der Passiva über die Aktiva (buchmäßige Überschuldung), so ist dieser Betrag am Bilanzende auf der Aktivseite als “Nicht durch Eigenkapital gedeckter Fehlbetrag” auszuweisen;*

б) з частковою заміною компонентів складних термінів, де може варіюватися:

1) визначальний компонент за збереження загального компонента, що визначається: **Ausgabensteuer/Verbrauchsteuer** – *auf bestimmten Verbrauchsgütern ruhende indirekte Steuer*; **Ratenkauf/Abzahlungskauf** – *Kauf von etwas, bei dem der Kaufpreis in Teilzahlungen entrichtet wird*; **Bestellmenge/Beschaffungsmenge** – *eine Menge an Produkten bzw. Einzelteilen bezeichnet, die im Rahmen des Fremdbezugs zur Befriedigung des Teilebedarfes in einer gemeinsamen Bestellung beschafft wird, wobei vom Umfang der Bestellung unabhängige fixe Bestellkosten und mengenabhängige, variable Lagerkosten entstehen*; **Handelswechsel/Warenwechsel** – *Wechsel, die zur Finanzierung von Wareneinkäufen oder erhaltenen Dienstleistungen dienen*;

2) компонент, що визначається за збереження загального визначального: **Schuldschein/Schulderkunde** – *eine die Verpflichtung des Schuldners bestätigende (feststellende) oder begründende (konstitutive) Urkunde*; **Geldnot/Geldknappheit** – *aufgrund von Geldmangel*; **Geldeinkommen/Geldeinkünfte** – *Sammelbegriff für Einkünfte aus Landwirtschaft, Gewerbebetrieb, selbständiger Arbeit, nichtselbständiger Arbeit (Löhne, Gehälter), Kapitalvermögen (Zinsen, Dividenden), Vermietung und Verpachtung*; **Teilakzept/Teilannahme** – *nur auf einen Teil der Summe eines Wechsels bezogenes Akzept*;

3) одна з кореневих морфем многокомпонентного складного терміна: **Bankkreditschuld/Bankdarlehenschuld** – *Schuld für Bankkredite*; **Geldumlaufgeschwindigkeit/Geldumschlaggeschwindigkeit** – *die Häufigkeit, mit der die vorhandene Geldmenge innerhalb eines Jahres durchschnittlich umgesetzt wird*; **Durchfrachtkonnossement/Durchgangskonnossement** – *Konnossement, das die ganze Reisedecke der Ware vom Beginn bis zum Ende deckt, ohne dass Umschlagsunternehmen oder weitere Frachtführer genannt werden müssen*.

Синонімічні відносини між простими термінами не є продуктивними, що пояснюється, на наш погляд, відсутністю широкої бази для формування синонімічних відносин між термінами цієї структури.

Синонімія між похідними термінами представлена великою кількістю рядів, відповідно, і термінів. Оскільки похідні терміни вступають у синонімічні відносини частіше, то в рядах цього типу число похідних термінів набагато більше, ніж кореневих, наприклад: **Rabatt/Abschlag/Abzug/Preisnachlass/Ermäßigung** –

Nachlass vom ursprünglich geforderten Preis. Це пояснюється тим, що прості терміни не здатні мотивувати наукове поняття. Досить часто вони характеризуються багатозначністю, тоді як похідні за структурою терміни отримують часткову вмотивованість (Кубрякова, 2004). Під умотивованістю мається на увазі явище, за якого «цей зміст піддається більш-менш безпосередньому співвіднесенню з відповідним поняттям» (Ахманова, 1957).

Синонімія між складними термінами посідає в економічній термінології німецької мови центральне місце й характеризується різноманітним проявом. У досліджуваній термінології синонімія між термінами цієї структури є найпродуктивнішою.

Синонімічні відносини вибудовуються між термінами, що відрізняються один від одного або повною заміною компонентного складу, або частковою заміною вхідних у них компонентів.

Синонімічні відносини між полілексемними термінами – вони представлені термінологічними сполученнями – загалом не є поширеними.

Видається можливим виділити структурні моделі вільних словосполучень, що утворюють синонімічні ряди:

1) у результаті заміни визначального компонента:

а) вираженого такою самою частиною мови: **gesamtwirtschaftliche Kosten/soziale Kosten** – *Kosten, die nicht von den sie verursachenden Wirtschaftssubjekten getragen, sondern der Gesellschaft oder Dritten aufgebürdet werden*; **eigener Wechsel/trockener Wechsel** – *ein Wechsel, bei dem Aussteller und Bezogener identisch sind. Er stellt ein Zahlungsverprechen dar und dient Finanzierungszwecken*; **liquide Aktiven/flüssige Aktiven** – *in der Bilanz Kassenbestand, Bundesbankguthaben, Guthaben bei Kreditinstituten und Schecks*;

б) із заміною визначального компонента, вираженого різними частинами мови й різною кількістю елементів: **langfristiger Wechsel** – *Wechsel auf lange Sicht*; **indossierter Wechsel** – *Wechsel mit Indossament*; **warengesicherter Kredit** – *Kredit gegen Waren*;

2) у результаті заміни компонента, що визначається:

а) із заміною компонента, що визначається: **wirtschaftspolitische Instrumente/wirtschaftspolitische Maßnahmen** – *Maßnahmen des wirtschaftspolitischen Trägers, um bestimmte wirtschaftspolitische Ziele zu erreichen*;

б) у результаті заміни як визначального компонента, так і того, що визначається: ***konjunkturelle Schwankungen – lange Wellen der Konjunktur***.

Синонімічна заміна одного зі складових елементів у термінологічних сполученнях відбувається без порушення семантичної цілісності всього поєднання. Вони досить поширені в досліджуваній термінології.

Синонімія термінологічних словосполучень із повною заміною всіх складових елементів представлена поодинокими прикладами. Швидше за все пояснюється це занадто жорсткими вимогами, що висуваються до структури подібних синонімічних одиниць.

Синонімічні відносини між монолексемними й полілексемними термінами є продуктивними. Вони можуть виникати між похідними термінами й термінологічними словосполученнями. Особливістю цих синонімічних рядів можна назвати те, що всі похідні терміни є запозиченими з різних мов термінами. Синонімічні до них складені терміни являють собою опис поняття: ***Rimesse (im.) – in Zahlung gegebener Wechsel; Repartition (фр.) – Verteilung im Verhältnis der Beteiligten; Tratte – gezogener Wechsel***.

Другий вид виникнення синонімічних відносин – між моно- та полісемічними термінами – з'являється між складними термінами й термінологічними словосполученнями. До цієї групи термінів належать в основному терміни, які є матеріальними запозиченнями (представлені термінологічними сполученнями) і калькованими термінами (представлені складовими термінами): ***inside money/Innengeld – das Geld, dessen Vorgang der Geldschöpfung auf einer entsprechenden Zunahme der Verschuldung der privaten Wirtschaftssubjekte beruht; market maker/Machtmacher – ein Börsenmakler, der die Handelbarkeit (Marktliquidität) von Wertpapieren durch kontinuierliches Stellen von Geld- und Briefkursen sichert und temporäre Ungleichgewichte zwischen Angebot und Nachfrage in weniger liquiden Werten ausgleicht; interne Revision/Innenrevision – eine vom Tagesgeschäft unabhängige, objektive Prüfungs- und Beratungsaktivität in einer Organisation. Sie unterstützt die Organisation bei der Erreichung ihrer Ziele im Wege eines systematischen und disziplinierten Ansatzes der Bewertung und Verbesserung der Effektivität von Risikomanagement, internem Kontrollumfeld und Unternehmensführung***.

Під час аналізу синонімічних відносин важливо враховувати однозначність/бага-

тозначність терміна, оскільки синонімічні відносини термінів із різною семантичною структурою істотно відрізняються. Різні лексико-семантичні варіанти одного й того самого терміна можуть входити до складу різних синонімічних рядів, у тому числі не мають між собою значеннєвої спільності. Ступінь багатозначності терміна визначає специфіку прояву синонімічних відносин та особливості їх функціонування: між термінами з незбіжними семантичними обсягами не може бути абсолютної синонімії, відповідно, повної взаємозамінності в контексті.

4. Висновки

Варіантність як явище існування паралельних форм одного змісту, прояв мовної надмірності або економії в лінгвосинергетичному аспекті слугує параметром самоорганізації суперсистеми мови, що, з одного боку, сприяє кодифікації одного з варіантів (стабілізації системи), а з іншого – зумовлює вивільнення знакових ресурсів, які можуть із часом отримати нові значення й поповнити різні сфери спілкування.

Продуктивність процесу синонімізації зумовлена передусім специфікою самої економічної науки. Економіка належить до суспільних наук, які вбирають у себе наші уявлення про людину та її світосприйняття, акумулюють знання й мову інших галузей, які займаються суміжними проблемами. За своїми лінгвістичними ознаками економічна термінологія знаходиться значно ближче до лексичної системи загальнолітературної мови, ніж технічні чи математичні науки, а отже, відчуває на собі сильніший вплив синонімії. Синонімія є невід'ємним видом семантичних відносин у німецькій економічній термінології, що зумовлено як екстралінгвістичними факторами, що призводять до запозичення терміна, так й інтралінгвістичними факторами, насамперед метафоризацією лексем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва : КомКнига, 2006. 256 с.
2. Авербух К.Я. Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты. *Вопросы языкознания*. 1986. № 6. С. 38–49.
3. Ярцева В.Н. Проблема вариативности на морфологическом уровне языка. *Семантическое и формальное варьирование*. Москва : Наука, 1979. С. 7–26.
4. Москальская О.И. Вариативность и дифференциация в лексике литературного немецкого языка. *Норма и социальная дифференциация языка*. Москва : Наука, 1969. С. 57–68.

5. Рогожникова Р.П. Соотношение вариантов слов, однокоренных слов и синонимов. *Лексическая синонимия*. Москва, 1967. С. 152–153.
 6. Хантакова В.М. Синонимия форм и синонимия смыслов: теоретическая модель анализа интегративного взаимодействия синонимических единиц одно- и разноуровневой принадлежности : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2006. 19 с.
 7. Моисеев А.И. О языковой природе термина. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. Москва : Наука, 1970. С. 127–138.
 8. Гринева С.В. Введение в терминоведение. Москва : Московский Лицей, 1993. 309 с.
 9. Даниленко В.П. Терминологизация разных частей речи (термины-глаголы). *Проблемы языка науки и техники*. Москва : Наука, 1970. С. 67–89.
 10. Реформатский А.А. Введение в языкознание. Москва : Аспект Пресс, 2002. 536 с.
 11. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения, роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 555 с.
 12. Ахманова О.С. О психолингвистике. Москва : Изд-во МГУ, 1957. 62 с.
- REFERENCES:**
1. Leychik, V.M. (2006). Terminovedeniye: predmet, metody, struktura [Terminology: subject, methods, structure]. Moscow: KomKniga [in Russian].
 2. Averbukh, K.Y. (1986). Terminologicheskaya variantnost': teoreticheskiy i prikladnoy aspekt [Terminological variation: theoretical and applied aspects]. *Voprosy yazykoznaneya*, no. 6, pp. 38–49 [in Russian].
 3. Yartseva, V.N. (1979). Problema variativnosti na morfologicheskom urovne yazyka [The problem of variation at the morphological level of the language]. *Semanticheskoye i formal'noye var'irovaniye*. Moscow: Nauka, pp. 7–26 [in Russian].
 4. Moskalskaya, O.I. (1969). Variativnost' i differentsiatsiya v leksike literaturnogo nemetskogo yazyka [Variability and differentiation in the vocabulary of the literary German language]. *Norma i sotsial'naya differentsiatsiya yazyka*. Moscow: Nauka, pp. 57–68 [in Russian].
 5. Rogozhnikova, R.P. (1967). Sootnosheniye variantov slov, odnokorenykh slov i sinonimov [The ratio of word variations, cognate words and synonyms]. *Leksicheskaya sinonimiya*. Moscow, pp. 152–153 [in Russian].
 6. Khantakova, V.M. (2006). Sinonimiya form i sinonimiya smyslov: teoreticheskaya model' analiza integrativnogo vzaimodeystviya sinonimicheskikh yedinitz odno- i raznourovnevoy prinadlezhnosti [Synonymy of forms and synonymy of senses: a theoretical model for the analysis of the integrative interaction of synonymous units of single and multi-level affiliation] (Extended abstract of Doctor's thesis). Irkutsk: Irkutsk State Linguistic University [in Russian].
 7. Moiseev, A.I. (1970). O yazykovoy prirode termina [About the linguistic nature of the term]. *Lingvisticheskiye problemy nauchno-tekhnicheskoy terminologii*. Moscow: Nauka, pp. 127–138 [in Russian].
 8. Grinev, S.V. (1993). Vvedeniye v terminovedeniye [Introduction to Terminology]. Moscow: Moscow Lyceum [in Russian].
 9. Danilenko, V.P. (1970). Terminologizatsiya raznykh chastey rechi (terminy-glagoly) [Terminologization of different parts of speech (terms-verbs)]. *Problemy yazyka nauki i tekhniki*. Moscow: Nauka, pp. 67–89 [in Russian].
 10. Reformatsky, A.A. (2002). Vvedeniye v yazykoznaneye [Introduction to linguistics]. Moscow: Aspect Press [in Russian].
 11. Kubryakova, Ye.S. (2004). Yazyk i znaniye. Na puti polucheniya znaniy o yazyke: chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya, rol' yazyka v poznanii mira [Language and knowledge. On the way to gain knowledge about the language: parts of speech from a cognitive point of view, the role of language in knowledge of the world]. Moscow: Yazyki slavyanskoy kul'tury [in Russian].
 12. Akhmanova, O.S. (1957). O psikholingvistike [About psycholinguistics]. Moscow: MGU Publishing House [in Russian].

УДК 811. 111: 070

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-19

МЕДІА-ДИСКУРС КРИЗЬ ПРИЗМУ КОГНІТИВНОЇ ПРАГМАТИКИ**Шугаєв Андрій Володимирович,**

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри англійської філології та перекладу

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Shugaevandriy@rambler.ru

orcid.org/0000-0002-0008-2259

У статті розглядається кореляція медіа-дискурсу з когнітивно-прагматичною субпарадигмою лінгвістичних досліджень. Особлива увага приділена з'ясуванню важливості поєднання ментальної і вербальної складової частин у сучасному дискурсі ЗМІ. Надано короткий огляд понять когнітивної прагматики, детерміновано властивості когнітивно-прагматичного підходу з опорою на індивідуальне концептоформування суб'єкта. Крім того, встановлено, що медіа-дискурс, а саме вербальну діяльність, неможливо досліджувати без урахування базисної ментальної складової частини. Медіа-дискурс одночасно виконує функцію інформування і функцію впливу, представляє сукупність різних типів дискурсів, які створюють ідеологічну платформу для досягнення інтенцій автора новинних повідомлень. Поєднання когнітивно-семантичних і комунікативно-прагматичних аспектів дослідження медіа-дискурсу з урахуванням мисленнєво-мовленнєвих процесів людини є базисною основою для конструювання іміджу міжнародних інституцій. У зв'язку з цим, когнітивно-прагматична субпарадигма розглядає комунікативну взаємодію у медіа-дискурсі як процес актуалізації ментальної діяльності і фокусує увагу на інтенціональних чинниках комунікації. Загальнонауковим методологічним підґрунтям роботи є принцип антропоцентризму, відповідно до якого визначальну роль в усіх сферах діяльності людини відіграє суб'єктний чинник. Конкретно-науковою базою є когнітивно-прагматичний підхід до вивчення мовних об'єктів, який дозволяє органічно поєднати постулати структурної та формально-логічної лінгвістики з когнітивними та комунікативними принципами. Згідно з фундаментальними принципами зазначеного підходу, інтенція визначає структуру висловлення та впливає на процеси формування і селекції вербальних засобів. На всіх етапах роботи послідовно застосовано індуктивний метод, відповідно до якого дослідження здійснено у напрямі «від аналізу конкретного матеріалу – до узагальнень та висновків». Метод словникових дефініцій та пов'язаний із ним метод компонентного аналізу використано при встановленні словникового значення термінів. Застосування актуальних евристичних прийомів дає змогу розчленувати понятійний простір на кілька десятків значних тематичних блоків, ядреними елементами яких виступають базові, ключові поняття та ідеї.

У межах аналітико-критичного етапу використовувалися переважно загальнонаукові методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, абстрагування, конкретизації, зіставлення та системного аналізу, а також лінгвістичні прийоми дискурс-аналізу та аналізу словникових дефініцій. Системний аналіз використано разом із вищевказаними методами та прийомами. Системоцентризм (соціо- та антропосистемоцентризм) передбачає інтерпретацію мови та мовленнєвої діяльності як цілого, що взаємодіє із середовищем, у ролі якого виступає соціум.

Ключові слова: когніція, когнітивно-прагматичний аналіз, матриця, інтенція, категоризація, концептоформування, ідеологія.

MEDIA DISCOURSE FROM THE STANDPOINT OF COGNITIVE PRAGMATICS**Shuhaiev Andrii Volodymyrovych,**

Candidate of Philological Sciences, Instructor,

The Department of English Philology and Translation

Zhytomyr Ivan Franko State University

Shugaevandriy@rambler.ru

orcid.org/0000-0002-0008-2259

The article deals with the correlation of media-discourse with the cognitive and pragmatic subparadigm of linguistic studies. A particular attention is dedicated to the mental and verbal combination in the modern media-discourse. The relevant notions of cognitive pragmatics are outlined in the paper. The cognitive and pragmatic approach characteristics are determined regarding to the subject individual concept formation. Moreover, it is figured out that media-discourse and in particular a verbal activity is impossible to research not taking into account a basic mental component.

The combination of cognitive and pragmatic aspects of media discourse research taking into consideration human mental processes serve as a basis for the construction of international institutions image. In this respect, the cognitive and pragmatic subparadigm regards a communicative interaction in media discourse as a process of mental activity actualization and focuses on the intentional characteristics of communication. The principle of anthropocentrism is a paper

foreground. It means that the subject plays an important role in all spheres of human activity. A cognitive and pragmatic approach enables to combine effectively the ideas of structural and logical linguistics with the cognitive and communicative concepts. According to the fundamental principles of the above mentioned approach, the intention outlines an utterance structure and influences the processes of verbal means formation and selection. An inductive method is employed in all stages consecutively. The research is directed at the analysis of certain material up to the general views and conclusions. A method of dictionary definitions and component analysis are used to specify a meaning of terms. The use of pressing heuristic instruments makes possible to divide the notional space into dozens of significant topic blocks.

Within the analytical and critical stage, general scientific methods are used including an analysis, synthesis, deduction, induction, abstracting, specification, comparison, system analysis and linguistic techniques of discourse analysis. The focus on a system (socio- and anthropocentrism) presupposes the interpretation of language and speech activity as a whole that interrelates with a social medium.

Key words: cognition, cognitive and pragmatic analysis, matrix, intention, categorization, concept formation, ideology.

1. Вступ

Використання мови передбачає не лише опис навколишнього світу, але й виконання певних дій. Теоретичним підґрунтям наукових розвідок цілої низки вчених у царині когнітивної прагматики стала теорія мовленнєвих актів, що детермінує мову як соціальну дію та апелює до таких понять, як «перформатив», «контекстуальні умови успішності», «локутивні та іллокутивні акти» (серед яких виділяють п'ять основних – репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви і декларативи), «висловлювання перлокутивної сили», «прямі та непрямі мовленнєві акти» в реальних процесах комунікації (Серль, 1986).

Крім того, визначається система правил, якими користуються учасники дискурсу в процесі конструювання та інтерпретаційного модусу різних дій за допомогою одного чи кількох висловлювань. За таких умов виникнення однієї дії зумовлюється іншою дією. У цьому контексті медіа-дискурс постає як послідовність взаємозв'язків між діями. Застосування такого підходу передбачає використання певного переліку правил із метою забезпечення цілісності висловлювання.

Мета статті полягає у розгляді медіа-дискурсу з позицій когнітивно-прагматичної субпарадигми.

2. Виклад основного матеріалу

Базисний вектор когнітивно-прагматичного підходу до дослідження мас-медійного дискурсу спрямований на засади загальної теорії кореляції між використанням мови та соціокультурними контекстами і на вивчення мовної комунікації як соціального та культурного феномена. У зв'язку з цим варто згадати про систему комунікативних універсальних принципів (максим) Г.П. Грайса, яка складається з максим кількості (оптимальної інформативності), якості (істинності та правдивості), способу дії (мінімізації потенційних непорозумінь, стислому та чіткому висловлюванні думки) і релевантності (Grice, 1975).

На особливу увагу заслуговує той факт, що когнітивно-прагматичний аналіз дискурсу набуває важливого значення у дослідженнях контексту, який експлікує ситуацію спілкування, мовленнєвий та загальний соціокультурний контекст.

Нині у межах когнітивної прагматики поширеним є стратегічний підхід, котрий оперує поняттями «стратегія», «тактика», «комунікативний хід» у медіа-дискурсі. Тобто пріоритети адресанта виходять на передній план. За допомогою стратегічного підходу, застосовуючи вербальні та невербальні інструменти, продуцент формує в адресата стійку думку стосовно події або суб'єкта, оцінку певного факту, які корелюють із переконаннями адресанта.

З позиції когнітивної прагматики поняття «медіа-дискурс» дефінується як складне когнітивно-прагматичне утворення, аналіз якого передбачає наявність структур для репрезентації знань, інкорпорованих у дискурс або зумовлених дискурсом, а також структур для реалізації його концептуально зумовленої організації. Під основним видом представлення знань нерідко презентується модель ситуації, яка містить особисті знання комунікантів чи адресатів тексту. Представлені власні знання репрезентують акумуляцію попереднього індивідуального досвіду, намірів та настанов, думок, почуттів та емоцій. Модель ситуації позиціонує когнітивну основу, що створюється певною особистістю, яка продукує текст, і приймається до уваги адресатом для розуміння тексту. Дослідники часто наголошують на тому, що розуміння тексту відбувається, передусім, за умов ідентифікації ситуації, яку репрезентовано в тексті, у власному, суб'єктивному внутрішньому світі, на основі власного суб'єктивно зумовленого досвіду, завдяки власним, суб'єктивним моделям явищ та ситуацій (Алефиренко, 2011: 16–27). У контексті такого обґрунтування пояснюються, зокрема, індивідуальні та групові відмінності в процесі

осмислення соціальної інформації, що ілюструються, передусім, на прикладі новинного дискурсу у пресі, а також на моделях сприйняття так званого етнічного дискурсу, під яким репрезентується інформація про міжетнічні конфлікти або ж формування уніфікованого образу етнічних меншин. Така інформація сприймається пересічною людиною загалом в умовах цілеспрямованого впливу засобів масової комунікації на реципієнтів. Зазначена модель ситуації експлікує також нейрофізіологічне тлумачення, яке ґрунтується на якості людського мозку фіксувати послідовність повторюваних подій та акумулювати їх у вигляді комбінації молекул. Така властивість спричиняє утворення стійких структур – матриць, або ж, іншими словами, програм дій у певних ситуаціях: людина починає діяти згідно із заданою програмою. Розгляд масмедійних новин як певного виду дискурсу зумовлює появу структури побудови такого дискурсу, що експлікує кілька глибинних рівнів.

При цьому продукування медіа-дискурсу зумовлюється двома узагальнюючими пластами, під якими розуміються структури релевантності та риторичні операції. Зазначені елементи забезпечують формування наступного рівня репрезентації масмедійного дискурсу – стилю, що реалізує структури наступного третього рівня. Структури третього рівня поділяються на два види: локальні, або мікροструктури, та глобальні, або макроструктури. Поняття локальних структур включає морфологічні, синтаксичні та лексичні засоби продукування фраз та певні надсинтаксичні засоби формування зв'язних текстових фрагментів або текстів. Глобальні структури становлять семантичні макроструктури – топіки та теми, а також формальні суперструктури – схеми взаємодії текстів у дискурсі. Варто зазначити, що орієнтація когнітивно-прагматичного підходу до тлумачення дискурсу репрезентує полівекторність поглядів дослідників. Тож застосування когнітивно-прагматичного підходу до тлумачення медіа-дискурсу передбачає його дослідження на матеріалі аналізу репрезентації знань у дискурсі у вигляді моделей-ситуацій або фреймів, враховуючи ментальні процеси.

Виконуючи посередницьку функцію між адресантом і адресатом, дискурс ЗМІ не тільки відображає події реального світу, але й інтерпретує їх через властивості медіа-каналів, ідеологічні установки і культурну специфіку. Важливим для когнітивної прагматики вважають поняття когніції. До нього входить як

сам процес надбання знань, досвіду, так і його результати. Когніція є виявом розумових, інтелектуальних здібностей людини і включає усвідомлення самого себе, оцінку самого себе і оточуючого світу, побудову особливої картини світу – всього того, що становить основу раціональної і осмисленої поведінки особистості (Добросклонская, 2000).

З точки зору когнітивно-прагматичної субпарадигми є два визначення поняття «медіа-дискурс». За першим, медіа-дискурс – це специфічний тип мовленнєво-мисленнєвої діяльності, властивий інформаційному полю масмедіа. У цьому розумінні варто розрізняти медіа-дискурс та інші самостійні типи дискурсу. За другим підходом, медіа-дискурс – це будь-який вид дискурсу, який реалізується у сфері масової комунікації. Крім продукування певних знань, оцінок об'єктів та їх образів, дискурс ЗМІ створює уявлення про способи трансляції знань (Ковшова, 2007).

Передаючи інформацію через комунікативно-інформаційні канали, треба враховувати когнітивний компонент дії інформаційного поля на реципієнта, оскільки так здійснюється цілеспрямований вплив на учасників процесу комунікації, що є важливим для когнітивно-прагматичного підходу вивчення медіа-дискурсу. У такому разі процес комунікації націлений на кількох учасників чи на доволі широку аудиторію.

Медіа-дискурс розглядається як процес і результат діяльності ЗМІ, призначених для виробництва, зберігання, поширення та споживання семіотизованого матеріалу (Graham, 2004). У цій функції масмедіа виявляють подібність до призначення мови, яку тлумачать як засіб отримання, обробки, зберігання, добування та оперування знаннями (Кубрякова, 2004).

Розглядаючи мову ЗМІ як когнітивний інструмент, медіа-дискурс досліджують із позицій, які стосуються питань мовної картини світу. Застосовуючи методи когнітивної лінгвістики, науковці використовують способи репрезентації різних концептів у сфері масмедіа. Когнітивний аналіз новин ЗМІ дає змогу зрозуміти, як формується загальна інформаційна картина світу, в чому проявляється національно-культурна специфіка медіа-простору різних країн. Саме тому з точки зору когнітивної лінгвістики важливою є тематична організація інформаційного простору.

Когнітивний аналіз базується на вивченні концептуального аспекту медіа-текстів,

зіставленні різноманітних інтерпретацій подій у масмедіа та спрямований на виявлення співвіднесення реальної дійсності та її медіа-репрезентації. Когнітивне сприйняття реальності істотно залежить від варіацій інтерпретацій, які продукуються і поширюються каналами масової комунікації. Механізм функціонування ЗМІ сприяє створенню ідеологічного підґрунтя для інтерпретації подій та явищ. Особливість дискурсу масмедіа полягає у тому, що в ньому когнітивні механізми соціальної пам'яті детерміновано ідеологією, яка наділена здатністю вибірково представляти інформацію.

У межах когнітивно-прагматичного підходу лінгвісти мають справу з когнітивними способами сприйняття і обробки інформації, з'ясовують способи репрезентації різних концептів у медіа-тексті. Концепт – це ментальна сутність, яка відображає характерні культурно-національні уявлення людини про фрагмент об'єктивної дійсності (Добросклонская, 2000). Головною проблемою є категоризація досвіду людини, яка виступає важливим способом упорядкування отриманої інформації з різноманітних джерел ЗМІ.

Когнітивно-прагматична субпарадигма мови має такі властивості: антропоцентричну сутність, діяльнісну природу та динамізм. Це означає, що мова має бути онтологічно та епістемічно інкорпорованою до сфер суспільного життя. Необхідно враховувати індивідуальні та соціальні особливості діяльності продуцента і реципієнта (Алефиренко, 2011: 17). У зв'язку з цим на експлікацію концептів медіа-дискурсу впливає індивідуальне концептоформування, яке постає в якості суб'єктивних систем знань та думок (Павиленис, 1983: 263).

Когнітивно-прагматичний підхід дає змогу виявити сугестивний потенціал медіа-текстів за допомогою аналізу вербальних засобів. Це сприяє ідентифікації та інтерпретації ціннісно-сміслового змісту висловлення на основі антропоцентричного вектору. В основі когнітивної прагматики є вивчення процесів обробки інформації у медіа-дискурсі, аналіз загальних принципів упорядкування когнітивних здібностей людини в їх взаємодії, ментальних процесів, які протікають під час пізнання свідомістю дійсності. Таким чином, відбувається поєднання когнітивно-семантичних і комунікативно-прагматичних аспектів дослідження медіа-дискурсу з урахуванням мисленнево-мовленнєвих процесів людини. На відміну від класичної прагматики,

когнітивна прагматика зосереджує увагу на ментальних процесах як на передумовах дискурсивної взаємодії. Оскільки з позицій когнітивної прагматики мова (а також невербальні засоби комунікації) тлумачиться як матеріальний інструмент регуляції поведінки членів мовного колективу, виникає потреба виявити причини селекції мовних одиниць та структур під час формування висловлення. Тобто, якщо висловлення є результатом когнітивної діяльності, варто з'ясувати ментальні механізми, що стимулюють мовця актуалізувати думку в середовищі комунікативної взаємодії.

Для того щоб суб'єкт медіа-дискурсу почав продукувати висловлення (в нашому випадку з метою формування позитивного іміджу ООН), потрібна наявність необхідної умови у вигляді зовнішнього стимула-подразника. Як подразник можуть функціонувати особистісні переконання та світогляд, належність до організації та ідентифікація себе як її складника, позитивне ставлення до установи, робочі обов'язки (прес-секретар або провідний журналіст організації) та грошове заохочення, реакція на попередні повідомлення щодо установи тощо.

Під впливом подразника в потенційного творця іміджу ООН з'являється потреба (наприклад, агресії, домінування, приниження, самопрезентації тощо), які можуть поєднуватися в комплекси. На підставі потреб виникають мотиви, які є усвідомленими потребами. Мотив є рушійною силою для появи наміру, але характеризується довільністю та нецілеспрямованістю.

Усвідомлення мотиву трансформує його в бажання, що має свій об'єкт, або мету, прагнення до якого ініціює механізм інтенції. Намір є результатом дії мотиву. На відміну від мотиву, інтенція має усвідомлений характер і постає у вигляді віртуальної дії, спрямованої на досягнення мети.

По суті, інтенція запускає механізм планування, результатом якого є певний алгоритм дій, які суб'єкт актуалізує в дискурсі. Механізм планування має тактико-стратегічний характер та залежить від соціального та комунікативного контекстів. Тактики мають конкретні завдання, виконання яких сприяє досягненню загальної мети (наприклад, формуванню позитивного іміджу ООН). Тактика є шляхом досягнення мети та належить до ментальної, невербальної сфери комунікативно-регулятивної діяльності. Тактики концептуалізуються у вигляді акціональних фреймів у свідомості комунікантів та актуалізуються

в дискурсі у вигляді послідовності комунікативних актів, структура та організація яких залежить від взаємодії намірів із соціальним та комунікативним контекстами.

3. Висновки

Отже, результатом інтенції є власне регулятивна діяльність суб'єкта медіа-дискурсу (у вигляді комунікативних актів), який прагне створити позитивний образ інституції. Якщо мета внаслідок регулятивної діяльності досягається, бажання суб'єкта дискурсу нейтралізується, що, своєю чергою, задовольняє його потребу. Мовленнєва діяльність суб'єкта дискурсу повністю залежить від ментальної, яка є первинною, або базовою, так само як мислення є первинним щодо мовлення. Саме тому медіа-дискурс і, насамперед, вербальну діяльність неможливо досліджувати без урахування базисної ментальної складової частини. В іншому випадку, результати дослідження можуть виявитися поверхневими та формальними. Діалектична єдність когнітивної та комунікативної діяльності та механізми їх актуалізації становлять об'єкт когнітивної прагматики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алефиренко Н.Ф. Когнитивно-прагматическая суб-парадигма науки о языке. *Когнитивно-прагматические векторы современного языкознания* : юбил. сб. науч. трудов к 65-летию доктора филол. наук, проф., засл. деятеля науки РФ Николая Федоровича Алефиренко / сост. : И.Г. Паршина, Е.Г. Озерова. Москва, 2011. С. 16–27.
2. Добросклонская Т.Г. Теория и методы медиалингвистики (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Москва, 2000. 49 с.
3. Ковшова М.Л. Семантика и прагматика эвфемизмов. Краткий тематический словарь русских эвфемизмов. Москва, 2007. 320 с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
5. Павиленис Р.И. Проблема смысла. Москва, 1983. 286 с.
6. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов.

Новое в зарубежной лингвистике. 1986. Вып. 17. С. 170–194.

7. Graham Ph. Prediction, propagation and mediation: SFL, CDA, and the inculcation of evaluative-meaning system. *Systemic Functional Linguistics And Critical Discourse Analysis: Studies In Social Change* / L. Young, C. Harrison (eds.). London ; New York : Continuum, 2004. P. 53–67.
8. Grice H.P. Logic and conversation. *Syntax and semantics*. New York : Academic Press, 1975. Vol. 3. P. 41–58.

REFERENCES:

1. Alefirenko, N.F. (2011). Kognitivno-pragmaticheskaya subparadigma nauki o yazyike [The language cognitive and pragmatic subparadigm]. *Kognitivno-pragmaticheskie vektory sovremennogo iazykoznanii: iubileyni sbornik nauchnykh trudov k 65-letiiu doktora filologicheskikh nauk professora zasluzhennogo deiatelia nauki RF Nikolaia Fedorovicha Alefirenko* / I.G. Parshina, E.G. Ozerova (eds.). Moscow, pp. 16–27 [in Russian].
2. Dobrosklonskaya, T.G. (2000). Teoriya i metody medialingvistiki (na materiale angliyskogo yazyika) [Theory and methods of mediallynguistics (on the material of the English language)] (Extended abstract of Doctor's thesis). Moscow [in Russian].
3. Kovshova, M.L. (2007). Semantika i pragmatika evfemizmov. Kratkiy tematicheskiy slovar russkiy evfemizmov [Semantics and pragmatics of euphemisms. A concise thematic dictionary of Russian euphemisms]. Moscow [in Russian].
4. Kubryakova, E.S. (2004). Yazyik i znanie. Na puti polucheniya znaniy o yazyike: chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyika v poznanii mira [Language and knowledge. On the way to gaining knowledge about the language: parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world]. Moscow: Yazyiki slavyanskoj kulturyi [in Russian].
5. Pavilenis, R.I. (1983). Problema smysla [The problem of meaning]. Moscow [in Russian].
6. Serl, Dzh.R. (1986). Klassifikatsiya illokutivnykh aktov [Classification of illocutionary acts]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike*, issue 17, pp. 170–194 [in Russian].
7. Graham, Ph. (2004). Prediction, propagation and mediation: SFL, CDA, and the inculcation of evaluative-meaning system. *L. Young, C. Harrison (eds.). Systemic Functional Linguistics And Critical Discourse Analysis: Studies In Social Change*. London; New York: Continuum, pp. 53–67 [in English].
8. Grice, H.P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*. New York: Academic Press, vol. 3, pp. 41–58 [in English].

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 821.111+81'25
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-20

ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ДОМЕСТИКАЦІЇ Й ФОРЕНІЗАЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ІМПЛІКАТУР АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Ануріна Ірина Станіславівна,
викладач кафедри перекладу, аспірант
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
iryna.anurina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6952-481X

У пропонованій статті здійснюється спроба вирішення проблеми, яка назріла у вітчизняній траслятології, а саме інтеграції теорії імплікатур у перекладознавство. Робиться огляд останніх досягнень закордонних і українських досліджень у цій царині, наголошується на необхідності поєднання теорій двох зазначених напрямів лінгвістики. Описується специфіка класифікації імплікатур у художніх творах, наводяться приклади їх вираження на рівні синтаксису, граматики й лексики. Методика порівняння текстів-оригіналів англійською мовою і текстів перекладів українською та вибірка фактичного матеріалу (висловлення, що містять конверсаційні й конвенційні імплікатури) уможливили аналіз причин застосування стратегії одомашнення (доместикація) й очуження (форенізація) під час перекладу прихованих смислів у текстах сучасної англійської художньої літератури. Особливо наголошено на наявності двох типів комунікації: горизонтальної (комунікація між персонажами художнього твору) і вертикальної (комунікація між автором і читачем), адже їх розрізнення прямо пов'язане із застосуванням під час перекладу однієї з розглядуваних стратегій. Вивчення українського перекладу і його порівняння з текстом-оригіналом виявило як вдалі, так і сумнівні перекладацькі рішення, які не лише демонструють відсутність однорідності у вихідному тексті, але й уводять читача в оману. Зокрема встановлено, що найлегшими для передачі й сприйняття є конверсаційні імплікатури, які стосуються горизонтальної комунікації, тобто на рівні спілкування персонажів художнього твору. Найчастіше вони зберігаються шляхом перекладу тими ж засобами, що й в оригіналі, або ж шляхом часткової зміни, тобто шляхом застосування інших лексичних чи граматичних засобів. Перекладач дотримується стратегії форенізації, одночасно роблячи примітки в кінці книги, що не змінює сприйняття тексту перекладу україномовним читачем. Натомість конвенційні імплікатури виявляються набагато складнішим явищем, здатним створити перекладацьку проблему. Оскільки вони загалом належать до вертикального рівня комунікації (автор – читач) і вимагають від адресата певних фонових знань, то в такому разі перекладач вдається до доместикації, приносячи в жертву оригінальну образність, але зберігаючи імплікатуру. Зафіксовано випадки, коли через складність у розумінні імплікатури англійською мовою перекладач припускається грубої помилки, унаслідок якої в перекладі з'являється інша імплікатура, яка за експлікації надає читачеві інформацію, відмінну від оригінальної.

Ключові слова: доместикація, форенізація, теорія імплікатур, художній переклад, приховані смисли, перекладацька стратегія, перекладацьке рішення.

APPLYING DOMESTICATION AND FOREIGNIZATION STRATEGIES TO RENDER IMPLICATURES OF ANGLOPHONE FICTION INTO UKRAINIAN

Anurina Iryna Stanislavivna,
Instructor at the Translation Department, Ph. D. student
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University
iryna.anurina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6952-481X

The suggested article deals with the attempt to solve the problem that has become urgent in domestic translation studies, namely to integrate the theory of implicatures with the theory and practice of translation. The author overviews the latest researches of the foreign and Ukrainian linguists in this field, emphasizes the necessity of combining the theories of the both mentioned linguistic areas, describes the specificity of classifying implicatures in fiction, gives examples of their expression on the level of syntax, grammar and vocabulary. The methods of comparing the source texts in English with the

target texts in Ukrainian and the selection of the factual material (expressions containing conversational and conventional implicatures) render it possible to analyse the reasons for applying domestication and foreignization strategies when translating the hidden meanings in the texts of the contemporary Anglophone fiction. A special attention is paid to the existence of two communication types: horizontal communication (the communication between the fiction characters) and vertical communication (the communication between the author and the reader) which differentiation directly relates to the application of one of the suggested strategies in translation. The study of the Ukrainian translation results in finding successful as well as doubtful translation decisions that not only demonstrate the lack of homogeneity in the target text, but also lead the reader astray. In particular, the author determines that the conversational implicatures relating to the horizontal communication are the easiest to render and apprehend. They are most frequently saved by translating with the same means as in the source text or by a partial substitution, i.e. by applying other lexical or grammatical means. Hereby, the translator sticks to the foreignization strategy making notes in the end of the book at the same time that does not change the apprehension of the text by the Ukrainian reader. However, the conventional implicatures tend to be a more complex phenomenon able to cause a translation problem. Since they generally belong to the vertical communication level (author – reader) and require some background knowledge from the addressee, the translator resorts to domestication sacrificing the original imagery but saving the implicature. There are also cases when the translator makes a gross mistake because of the complexity of understanding the implicature that leads to the creation of a different implicature in the translation that gives the reader the information different from the original after its explication.

Key words: domestication, foreignization, theory of implicatures, fiction translation, hidden meanings, translation strategy, translation decision.

1. Вступ

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується зміною наукової парадигми в науці, зокрема в мовознавстві. Результатом такого зсуву є ствердження антропоцентричного підходу до вивчення мови, тобто лінгвістичні дослідження фокусують увагу не на об'єкті (мова), а на суб'єкті (людина). Одне із провідних місць серед антропоцентричних напрямів належить прагмалінгвістиці, зокрема теорії імплікатур П. Грайса (Grice, 1991). З ростом її популярності (особливо в дослідженнях діалогічного дискурсу) на теренах сучасної України, про що свідчать роботи Ю. Артеменко (Артеменко, 2015), Л. Безуглої (Безугла, 2017), Н. Велівченко (Велівченко, 2012), Н. Говорухи (Говоруха, 2012), І. Панченко (Панченко, 2016) та ін., виникає гостра потреба в інтеграції її понять і принципів з основними положеннями теорії перекладу. Новизна розвідки полягає в здійсненні спроби застосування в перекладознавстві підходу, який є результатом поєднання двох згаданих теоретичних царин.

Метою статті є виявлення й аналіз причин застосування стратегій одомашнення (доместикація) й очуження (форенізація) у перекладі імплікатур у текстах сучасної англійської художньої літератури, оскільки проблема перекладності тоді, коли в процесі перекладу стикаються дві культури, залишається однією з найактуальніших уже протягом багатьох років, особливо в галузі художнього перекладу. Через те, що кожна культура має власну визначену структуру, а поняття, характерні для неї, дуже часто не збігаються, різноманітні втрати під час перекладу невідворотні. Головне завдання перекладача полягає в тому, щоби передати особливості оригіналу, і для створення адекватного художнього й емоційного враження доводиться застосовувати певні мовні засоби. За висловом

С. Басснетта й А. Лефевра, «він розробляє стратегії, за допомогою яких тексти з однієї культури можуть проникати в текстуральну й концептуальну мережі іншої культури і функціонувати в цій іншій культурі» (Bassnett, Lefevere, 1998). Отже, перекладач завжди постає перед вибором не тільки перекладацьких прийомів і трансформацій, але й перекладацьких стратегій. У транслатології процес ухвалення таких рішень залишається одним із найгостріших.

Додаткове навантаження на перекладача художнього твору створює проблема прихованих смислів в актах вербальної комунікації, яка стала предметом активних міждисциплінарних досліджень, тому що імпліцитна інформація являє собою один із найважливіших елементів розуміння смислової структури тексту. Існує немало ситуацій, коли мовець у мовленнєвому акті передає не тільки прямий, експліцитний смисл, але й додатково прихований, імпліцитний, тож прагматичний смисл є ширшим, ніж семантичний. Головною умовою успішного мовленнєвого спілкування є вміння слухача проникнути в комунікативний задум (намір, інтенція) мовця.

2. Виклад основного матеріалу

Під час порівняння зразків оригіналів і перекладів англійських художніх творів, що містять імплікатури, дотримуємося класичного тлумачення понять «одомашнення» й «очуження», уперше запропонованих Л. Венуті (Venuti, 2000). На його думку, доместикація базується на етноцентричному підході: на перший план зазвичай виходить культура мови перекладу, а «автор наближається до читача» (Venuti, 1999). Стратегія доместикації передбачає легкий для розуміння стиль тексту, завдяки чому він здається читачеві близьким і зрозумілим. Форенізація, навпаки, передбачає такий підхід, за якого перекладач робить акцент на культурі мови ори-

гіналу, яка наближає читача до автора. Водночас у тексті перекладу можуть з'являтися певні нормативні порушення мови перекладу, однак риси оригіналу зберігаються практично повністю.

Говорячи про твори художньої літератури, необхідно розуміти й чітко розмежовувати два види комунікації, яку в них репрезентовано: горизонтальну (комунікація між персонажами) і вертикальну (комунікація між автором і читачем) (Безугла, 2018). Передача інформації від одного героя до іншого відбувається безпосередньо й відкрито у вигляді діалогів, тоді як «спілкування» автора із читачем є різноманітнішим і складнішим за своєю організацією. Зокрема, комунікація «автор – читач» може мати місце як в авторському мовленні, так і в мовленні персонажів.

Спілкування між персонажами, тобто горизонтальна комунікація, демонструє превалювання конверсаційних імплікатур. Під конверсаційної імплікатурою розуміємо такі висловлення, істиннісне значення яких виводиться в контексті з низки загальних умов, які визначають відповідне мовленнєве спілкування, тобто не залежать від значення слів і синтаксичних структур (Grice, 1991). Виведенню конверсаційних імплікатур сприяють лексико-семантичні (вставні слова, підсилювальні частки) і граматичні (часові форми дієслів, модальні дієслова, синтаксичні структури) засоби, які набувають у контексті певних смислів, але основним тригером таких імплікатур є саме дискурсивний контекст. З огляду на це вони не створюють труднощів під час перекладу, оскільки легко сприймаються й виводяться читачем художнього твору, тому зазвичай зберігаються в перекладі цілком (у вигляді імплікатури) або частково (передаються іншими лексичними чи граматичними засобами), наприклад:

– <...> Nice dinner somewhere Thursday, either way? Your choice of restaurant <...>
 – Dinner. With or without Mr. BlackBerry? +> *With or without your telephone?*
 – What?
 – Mr. BlackBerry makes me feel like Miss Gooseberry. – The pout again. – I feel like there's always a third person vying for your attention.
 – I'll turn it on to silent.
 +> *I am going to take the phone with me* (Moyes, 2003).

– <...> Так чи інакше у четвер ми з тобою десь поведемося, еге? Вибір ресторану за тобою. <...>
 – Вечеря. З містером Блекберрі чи без нього? +> *З телефоном чи без?*
 – Що?
 – У товаристві містера Блекберрі я почувалась зайвою. – Вона копилить губки. – Таке відчуття, немовби існує хтось третій, хто претендує на твою увагу.
 – Я увімкну беззвучний режим. +> *Я візьму телефон із собою* (Мойєс, 2016).

У наведеному дискурсивному фрагменті відбувається обмін висловленнями, що містять імплікатури, на горизонтальному рівні, тобто

між персонажами художнього твору. Персоніфікація реалії англomовного світу *BlackBerry* (*Mr. BlackBerry*) та протиставлення її іншій персоніфікованій реалії *Miss Gooseberry* становить перекладацьку проблему. Перекладач намагається цілком відтворити імплікатури й одночасно застосувати дві перекладацькі стратегії. По-перше, *Mr. BlackBerry* перекладається як «містер Блекберрі», тобто застосовує калькування, яке є поширеним засобом перекладу за форенізації, водночас ставиться примітка, яка розшифровується в кінці книжки: «Блекберрі – марка телефона», тобто застосовується один із типових прийомів доместикації. Загалом, описане перекладацьке рішення виявилось досить вдалим, оскільки не кожен українець знає чи принаймні чув про телефони бізнес-класу «Блекберрі». Однак в одній із подальших реплік використовується лексема «gooseberry», яка в Oxford Dictionary (Oxford Dictionary) має декілька значень, одне з яких «*a third person in the company of two people, especially lovers, who would prefer to be alone*» тут і актуалізується. Мовна гра схожих за звучанням і близьких за значенням *blackberry* («чорниця») й *gooseberry* («агрус») зникає в результаті перекладу словосполучення *Miss Gooseberry* як «зайва». Імплікатури на рівні мовлення персонажів цілком передаються зі збереженням їхніх синтаксичних структур і лексичного наповнення.

Застосовуючи стратегію доместикації, перекладач ніби розчиняється, текст стає більш «близьким», оскільки багато понять і явищ змінюються явищами культури мови перекладу, і додаткові пояснення не потрібні. Отже, підтверджується думка Ю. Найди про те, що застосування стратегії доместикації допомагає уникнути можливого виникнення недостатнього розуміння художнього твору в читача (Nida, 2003), адже поява Місс Гузберрі в тексті перекладу тільки заплутала б його.

Перекладач дотримується стратегії доместикації під час перекладу такого діалогу:

– I don't think there are enough cafes left to guarantee you employment, Louisa. We could try Kentucky Fried Chicken. You might get on better there.
 – Because I'd get so much more out of offering a Bargain Bucket than a Chicken McNugget? +> *I won't get more out of offering a Bargain Bucket than a Chicken McNugget.* +> *I don't think it's a job for me.* I don't think so.
 – Well, then perhaps we'll have to look further afield (Moyes, 2003).

– Не думаю, Луїзо, що в нас лишилось доволі кав'ярень, які візьмуть вас на роботу. Можна спробувати «Кентакі фрайд чикен». Може, там вам буде краще.
 – Тому що продавати обсмажені в тісті шматочки курки з картоплею фрі вигідніше, ніж просто обсмажені шматочки курки? +> *Продавати обсмажені в тісті шматочки курки з картоплею фрі не вигідніше, ніж просто обсмажені шматочки курки.* +> *Не думаю, що це робота для мене.*
 – Ну, може, тоді пошукаємо щось в іншому місті? (Мойєс, 2016).

Однак, на відміну від попереднього фрагмента, одомашнення добре відомих понять виявляється зайвим, хоча й не впливає на передачу імплікатури у вигляді риторичного запитання, яка цілком зберігає свою форму, але втрачає лексичне наповнення власними назвами. На нашу думку, у діалозі, що розглядається, доречніше було б застосувати стратегію очуження й залишити назви страв двох відомих мереж ресторанів фаст-фуду, зважаючи на той факт, що в першій репліці згадується назва одного з них – *Kentucky Fried Chicken* – «Кентакі фрайд чикен». На сайті цієї компанії (“Kentucky Fried Chicken”) знаходимо офіційний переклад меню, де *Bargain Bucket* перекладається як «Бакет Дует». На сторінці McDonald’s (McDonald’s) *Chicken McNugget* передається за допомогою транслітерації «Чікен МакНаггетс». Ще одним варіантом збереження лексичного наповнення висловлення можна розглядати прийом генералізації, тобто заміну лексичних одиниць узагальненими поняттями (тобто *Bargain Bucket* → *KFC*, *Chicken McNugget* → *McDonald’s*), які добре відомі українцям. Отже, у результаті перекладацьких трансформацій виникає висловлення: «Тому що зарплата в KFC краща, ніж у McDonald’s?». Вважаємо транслітерацію *McDonald’s* як «МакДональдз» недоречною через відсутність українського відповідника назві торгової марки KFC і прагнемо до досягнення однорідності в перекладі.

До створення примітки перекладач вдається і в подальшому:

Hey, Granddad <...>	– Здоров, дідусю! <...>
– You want a cup of tea?	– Хочеш чашку чаю?
<...>	<...>
– Cold drink? <...>	– Чогось холодного? <...>
– There’s no apple juice. +> Granddad likes to drink cold apple juice. – Apple juice, I remembered now, was too expensive. +> Louisa’s family cannot afford to buy expensive food. – “Ribena”? <...> – Water? (Moyes, 2003).	– Яблучного соку немає. +> Дідусь любить пити холодний яблучний сік. – Яблучний сік, як я щойно згадала, був надто дорогий. +> Родина Луїзи не може дозволити собі купувати дорогу їжу. – «Райбіна»? <...> – Води? (Мойєс, 2016).

У примітці перекладач пояснює «чуже» поняття читачеві так: ««Райбіна» – безалкогольний напій на основі чорної смородини», застосовуючи стратегію доместикації, одомашнюючи власну назву й відмінюючи її за правилами української мови, хоча в оригінальному варіанті *Ribena* – «Райбіне» (застосовуємо перекладацький прийом транскрипції згідно з даними Longman Dictionary of Contemporary English /rabinə/) (Longman Dictionary of

Contemporary English). З погляду сприйняття вихідного тексту читачем є підстави стверджувати, що «Райбіна» може асоціюватися з російським словом «рябина» і ввести адресатів художнього твору в оману, оскільки напій виготовляють не з горобини, а зі смородини, що зазначено в примітці. Імплікатури, які належать до вертикального рівня комунікації і знайомлять читача з родиною головного персонажа, цілком зберігаються в тексті перекладу й не потрапляють під вплив стратегії доместикації.

На особливу увагу заслуговує також процес відтворення фразеологічних одиниць, адже вони втілюють в собі самотність народу, його історію й культуру. До того ж ідіоматичні вислови є потужним засобом створення висловлень, що містять імплікатури, оскільки їхній зміст не можна розуміти дослівно. Їх вживання є одним зі шляхів утворення конвенційних імплікатур, які, на відміну від конверсаційних, тісно пов’язані з мовним наповненням висловлення, тобто їх можна вивести поза контекстом (Grice, 1991). Процедура експлікації такого імплікативного задуму автора передбачає наявність у читача екстралінгвістичних (фонові) знань і не обов’язково пов’язана з конкретною мовленнєвою ситуацією. Конвенційні імплікатури найчастіше виявляємо на рівні горизонтальної комунікації між автором й аудиторією, яка є засобом знайомства читачів із характером, думками і життям персонажів художнього твору. Інформація в такому разі передається непрямо, містить пресупозицію й вимагає від адресата докладання певних розумових зусиль для «розшифрування» повідомлення. Пресупозиційні імплікатури створюються за допомогою фактивних чи нефактивних пресупозицій (з фактивними дієсловами чи без них), лексичних пресупозицій (буквальне значення лексичних одиниць) і структурних пресупозицій (певні структурні типи речень) (Безугла, 2019). Під час перекладу художніх творів такі імплікатури цілком зберігаються, передаються частково чи цілком втрачаються, що часто пов’язано зі вживанням специфічної лексики (власні назви) чи лексико-граматичних структур (фразеологічні одиниці), наприклад:

– Three months! – Dad exploded, as my mother thrust a cup of sweet tea into my hands. – Well, that’s big of him, given she’s worked like a ruddy Trojan in that place for the last six years. +> She has worked very hard (Moyes, 2003).

– Три місяці! – вибухнув тато, а мама сунула мені в руки чашку солодкою чаю. – Надзвичайно щедро з його боку, враховуючи те, що працювала вона як від у тому місці останні шість років. +> Вона дуже важко працювала (Мойєс, 2016).

Оксфордський словник (Oxford Dictionary) тлумачить фразеологізм *work like a Trojan (or Trojans)* як “work extremely hard”, але в українській мові відсутній відповідник, єдиний крилатий вислів, де згадується Троя, – це *Троянський кінь* («хитрий, таємний задум, підступний подарунок, який несе згубу тому, хто його отримає») (Словopedia). Тож перекладач вдається до заміни оригінальної фразеологічної одиниці аналогом «працювати як віл», застосовуючи стратегію доместикації, водночас зберігаючи авторський задум і форму конвенційної імплікатури.

Коли перекладач використовує стратегію форенізації, його присутність більш відчутна, оскільки текст рясніє «чужими» назвами, не характерними для культури мови перекладу, поясненнями й коментарями, які підкреслюють особливості культури тексту-оригіналу. Одним із дослідників, які вважали правильними переклади, виконані в межах стратегії форенізації, був Ф. Шлейєрмахер. Він писав про те, що переклад з іншої мови мовою перекладу має звучати по-іншому: наприклад, читач повинен побачити в перекладі іспанське походження тексту, якщо цей текст первинно був написаний іспанською. Якщо ж усі переклади звучатимуть однаково й будуть підлаштовуватися під культуру читачів, то оригінальний текст втратить свою національну самобутність (Schleiermacher, 1838). Розглянемо такий дискурсивний фрагмент:

I peered round the living-room door. Dad was face down on the sofa, his arm thrust deep between the cushions, as if they had swallowed his limb whole. Thomas, my five-year-old nephew, was on his haunches, watching him intently.
– Lego. +> *We are playing Lego <...>*. – Have you seen Obi-Wan Kenobi's left arm? +> *We are making Star Wars characters with Lego parts and we have lost some of them*.
– It was on top of the DVD player. I think he swapped Obi's arms with Indiana Jones's.
– Well, apparently now Obi can't possibly have beige arms. +> *Obi has beige arms*. We have to have the black arms. +> *Obi is going to have black arms*.
– I wouldn't worry. Doesn't Darth Vader chop his arm off in episode two? +> *Darth Vader chopped Obi's arm* (Moyes, 2003).

Я заглянула у вітальню. Тато лежав долілиць на дивані, просунувши руку так глибоко між подушки, неначе вони повністю її поглинули. Томас, мій п'ятирічний небіж, сидів навпочіпки й пильно спостерігав за ним.
– Лего. +> *Ми граємося Лего <...>*. – Ти не бачила лівицю Обі-Вана Кенобі? +> *Ми робимо героїв «Зоряних війн» з Лего і забули деталі*.
– Вона лежала на DVD-плеєрі. Здається, він поміняв Обі та Індіану Джонсу руки.
– Очевидячки, тепер в Обі не буде бежевих рук. +> *Обі має бежеві руки*. Треба знайти чорні руки. +> *Обі матиме чорні руки*.
– Я б не турбувалася про це. Хіба Дарт Вейдер не відтяв йому руку в другому епізоді? +> *Дарт Вейдер відтяв Обі руку* (Мойєс, 2016).

Діалог обертається навколо конструктора Лего, добре відомого українському читачеві, а саме його набору іграшок героїв серії фільмів «Зоряні війни» й «Індіана Джонс». Як бачимо з наведеного фрагмента, перекладач дотримується стратегії форенізації, транслітеруючи імені знайомих кіногероїв, водночас проявляючи непослідовність, пояснюючи в примітці: «Обі-Вана Кенобі – вигаданий персонаж із «Зоряних війн»», і залишаючи решту героїв без приміток. Імовірно, існує два виходи із запропонованої ситуації, вибір одного з яких не вплине на передачу висловлень з імплікатурами на горизонтальному рівні: 1) винести в примітки всі імена кіногероїв, коротко описавши їхні ролі у фільмі; 2) не робити жодних приміток, оскільки фільми «Зоряні війни» й «Індіана Джонс» відомі в усьому світі, отже, згадка про їхніх головних героїв не потребує пояснень. Другий варіант виявляється прийнятним, оскільки йдеться не про національні реалії, а про всесвітньо відомі явища. Однак такий вибір неможливо зробити тоді, коли автор тексту-оригіналу вживає національно-специфічні лексичні одиниці, наприклад:

And then that afternoon, after the lunchtime rush had ended, and with the place briefly empty, Frank, wiping his hands on his apron, had come out from behind the hotplate and turned the little “Closed” sign to face the street.
– Now now, Frank, I've told you before. Extras are not included in the minimum wage.
Frank was, as Dad put it, as queer as a blue gnu. +> *Fran was an eccentric man*. I looked up.
He wasn't smiling (Moyes, 2003/)

Коли ж оце пополудні, як скінчився обідній поспіх і кав'ярня на якийсь час спорожніла, Френк, витираючи руки об фартух, вийшов із-за плити й повернув невелику табличку написом «Зачинено» надвір.
– Ну-ну, Френку, я ж тобі вже казала. Додаткові послуги не входять у мінімальну заробітну платню. Френк, як мовляв тато, був «голубий», ну стеменно тобі блакитний гну. +> *Френк має нетрадиційну орієнтацію*. Я піднесла очі.
Він не всміхався (Мойєс, 2016).

Автор має намір описати Френка як ексцентричного чоловіка, який часто дивно поводить, тому вживає фразеологізм *as queer as a blue gnu*, про значення якого легко здогадатися, дивлячись на зображення блакитного гну, що має непропорційне тіло й незвичайного кольору шерсть. У вільній енциклопедії (Вікіпедія) знаходимо наукові факти про те, що в блакитних гну є одна цікава властивість – іноді практично всі особини можуть піддаватися так званому «припадку»: вони починають бігати на місці по колу, брикати задніми ногами і робити загрозливі випади головою. «Напад» триває недовго: після

кількох стрибків тварини заспокоюються. Наукового пояснення цьому явищу поки що немає. Тож блакитний гну асоціюється передусім із дивакуватістю.

У перекладі читаємо: «голубий», ну *стемно тобі блакитний гну*, що експлікує імплікатуру іншим чином і перетворює героя із чоловіка, який має дивацтва, на чоловіка з нетрадиційною орієнтацією. Переклад фразеологічної одиниці як окремо взятих слів призводить до спотворення оригінального висловлення, оскільки лексема *queer*, окрім свого прямого значення «дивний, незвичайний; дивний, чудакуватий, ексцентричний», вживається в сленговому мовленні зі значенням «гомосексуаліст», що ввело перекладача в оману. Аналогічна ситуація сталася й у російському перекладі: *Фрэнк голубее, чем яйца дрозда* (Мойес, 2016). У перекладі можна було б використати фразеологізм *не від світу цього*, який дуже вдало передав би характер героя.

3. Висновки

Отже, спосіб і повнота передачі прихованого смислу під час перекладу художнього твору передбачає визначення типу комунікації, до якого він належить (вертикальна чи горизонтальна), а також конверсаційний чи конвенційний статус імплікатури. Аналізуючи висловлення, що містять імплікатури, та їх переклад з погляду застосування стратегій доместикацій і форенізації, приходимо до висновку, що одомашнення частіше дотримуються під час перекладу горизонтальної комунікації, оскільки перекладачеві необхідно бути впевненим у тому, що образи персонажів, які вимальовуються в уяві читача, є такими, як їх задумав автор твору. Процес форенізації спостерігаємо на рівні вертикальної комунікації, тобто в тих висловленнях, що містять імплікатури, адресатами яких є самі герої художнього твору, а не його читачі.

Перспективою пропонованого дослідження є з'ясування механізму виявлення імплікатур у текстах художніх творів і вивчення підходів до їх передачі українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артеменко Ю. Дієслівні індикатори імплікатур в англомовному дискурсі: структурно-семантичний та лінгвопрагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2015. 20 с.
2. Безугла Л. Імплікатура як гумористичний пуант німецькомовного анекдоту. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2018. № 10. С. 11–14.

3. Безуглая Л. Импликатуры поэтического текста в аспекте перевода. *Когниция, коммуникация, дискурс*. Харьков : Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, 2017. № 14. С. 8–18.
4. Велівченко В. Конверсаційні імплікатури як засіб вираження емоцій мовця (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2012. № 1023. Вип. 72. С. 30–36.
5. Гну блакитний. *Вільна енциклопедія «Вікіпедія»*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BD%D1%83_%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9#cite_note-1 (дата звернення: 20.04.2019).
6. Говоруха Н. Структурные и когнитивно-семантические модели импликаций субординативных тавтологических высказываний. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2012. № 1002. С. 22–27.
7. Мойес Д. До встречи с тобой. Москва : Азбука, 2016. URL: <http://flibusta.site/b/329299>.
8. Мойес Д. До зустрічі з тобою. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. URL: <http://www.rulit.me/tag/contemporary-romance/do-zustrichi-z-toboyu-download-free-450924.html> (дата звернення: 20.04.2019).
9. Панченко І. Імпліцитна адресатна референція в німецькомовному дискурсі: структурно-семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2016. 20 с.
10. Словopedia. URL: <http://slovopedia.org.ua/33/53410/33097.html> (дата звернення: 20.04.2019).
11. Abbyu Lingvo. URL: <https://www.lingvolive.com/ru-ru/translate/en-uk/queer> (дата звернення: 20.04.2019).
12. Bassnett S., Lefevere A. Where are we in translation studies? Constructing cultures. *Essays on literary translation*. Clevedon : Multilingual Matters, 1998. 143 p.
13. Grice H. *Studies in the Way of Word*. Cambridge (Mass.), London : Harvard Univ. Press, 1991. 406 p.
14. Kentucky Fried Chicken. URL: <http://www.kfc-ukraine.com> (дата звернення: 20.04.2019).
15. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/ribena> (дата звернення: 20.04.2019).
16. McDonald's. URL: <https://www.mcdonalds.ua/ua.html/> (дата звернення: 20.04.2019).
17. Moyes J. *Me Before You*. Penguin UK, 2012. URL: https://royallib.com/book/Moyes_Jojo/me_before_you.html (дата звернення: 20.04.2019).
18. Nida E. *Toward a Science of Translating*. Brill, 2003. 331 p.
19. Oxford Dictionary. URL: <https://en.oxforddictionaries.com> (дата звернення: 20.04.2019).
20. Schleiermacher F. *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*. Berlin, 1838. S. 207–245.
21. Venuti L. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London : Routledge, 1999. 210 p.
22. Venuti L. *The Translation Studies Reader*. London and New York : Routledge, 2000. 524 p.

REFERENCES:

1. Артеменко, Ю.О. (2015). *Дієслівні індикатори імплікатур в англомовному дискурсі: структурно-семантичний та лінгвопрагматичний аспекти*. (Автореф.

- дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
- Безугла, Л.Р. (2019). Імплікатура як гумористичний пуант німецькомовного анекдоту. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: «Філологічні науки» (мовознавство)*, 10, 11–14.
 - Безуглая, Л.Р. (2017). Импликатуры поэтического текста в аспекте перевода. *Когниция, коммуникация, дискурс*, 14, 8–18.
 - Велівченко, В.О. (2012). Конверсійні імплікатури як засіб вираження емоцій мовця (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 1023 (72), 30–36.
 - Гну блакитний. *Вільна енциклопедія «Вікіпедія»*. Відновлено з https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BD%D1%83_%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9#cite_note-1.
 - Говоруха, Н. В. (2012). Структурные и когнитивно-семантические модели импликаций субординативных тавтологических высказываний. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 1002, 22–27.
 - Мойес, Д. (2016). *До зустрічі з тобою*. Восстановлено з <http://flibusta.site/b/329299>.
 - Мойес, Д. (2016). *До зустрічі з тобою*. Відновлено з <http://www.rulit.me/tag/contemporary-romance/do-zustrichi-z-toboyu-download-free-450924.html>.
 - Панченко, І.М. (2016). *Імплицитна адресатна референція в німецькомовному дискурсі: структурно-семантичний і прагматичний аспекти*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
 - Словopedia. Відновлено з <http://slovedia.org.ua/33/53410/33097.html>
 - Abbyy Lingvo. Відновлено з <https://www.lingvolive.com/ru-ru/translate/en-uk/queer>
 - Bassnett S., Lefevere A. (1998). *Where are we in translation studies? Constructing cultures. Essays on literary translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
 - Grice H.P. (1991). *Studies in the Way of Word*. Cambridge (Mass.), London: Harvard Univ. Press.
 - Kentucky Fried Chicken. Відновлено з <http://www.kfc-ukraine.com>.
 - Longman Dictionary. Відновлено з <https://www.ldoceonline.com/dictionary/ribena>.
 - McDonald's. Відновлено з <https://www.mcdonalds.ua/ua.html>.
 - Moyes, J. (2012). *Me Before You*. Retrieved from https://royallib.com/book/Moyes_Jojo/me_before_you.html.
 - Nida, E. (2003). *Toward a Science of Translating*. Brill.
 - Oxford Dictionary. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com>.
 - Schleiermacher, F. (1838). *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*. Berlin.
 - Venuti, L. (1999). *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London: Routledge.
 - Venuti, L. (2000). *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge.

УДК 811.112'255.4:801.112 Ріл.632
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-21

ВІДТВОРЕННЯ ЗВУКОПИСУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПОЕЗІЇ Р.М. РІЛЬКЕ

Безугла Лілія Ростиславівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри німецької філології та перекладу
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
lilia.bezugla@karazin.ua
orcid.org/0000-0002-7102-7337

Мета статті – встановити особливості відтворення звукопису поезії Р.М. Рільке в українських перекладах на прикладі 1-го сонета 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у 3-х версіях – В. Стуса, М. Бажана і М. Лукаша, з методологічних позицій лінгвопоетики, ідіостилістики художнього перекладу та теорії перекладацьких стратегій. 1-й сонет 1-ї частини «Сонетів до Орфея» (“Da stieg ein Baum <...>”) становить жалібну пісню Орфея – давньогрецького міфічного героя, який втратив кохану дружину. Його спів впливає на рослини й тварин, викликає перетворення в лісі та сам перетворюється на суцільну музику. Тому звукопис тут відіграє першочергову роль. На відтворення звукопису, який є невід’ємною властивістю ідіостилі Р.М. Рільке, в українських перекладах накладає відбиток різниця у фонетичній будові німецької й української мов. Асонанс не є характерним явищем для німецької поезії взагалі, але в ідіостилі Р.М. Рільке він є невід’ємним. Специфіка асонансу в українській мові полягає в тому, що враховуються не тільки наголошені, але й ненаголошені голосні, оскільки вони є повнозначними, що полегшує відтворення асонансу в перекладі. Терміни «алітерація» і «складоповтор» у німецькій мовознавчій традиції синонімічні (Alliteration / Stabreim), це: 1) повтор початкових приголосних; 2) повтор початкових приголосних та голосних, що за ними слідує; 3) повтор початкових наголошених складів. Натомість у слов’явській термін «алітерація» означає повтор приголосних у різних позиціях, а для повтору приголосних разом із наступними голосними вживається термін «складоповтор». Ця невідповідність пов’язана зі стародавнім алі-

тераційним віршем давніх германців, який був характерним для культових пісень, наговорів і клятв. У поезіях Р.М. Рільке повтор приголосних не обов'язково супроводжується повтором голосних, що дозволяє розрізняти алітерацію і складоповтор. Крім того, його алітерації часто прив'язані до синтаксичних структур: атрибутивних словосполучень, парних формул, перелічень та інших паралельних структур.

Українські переклади 1-го сонета 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у версіях М. Лукаша, М. Бажана і В. Стуса демонструють адекватну форму перекладу. Що стосується відтворення звукопису, то найповніше відображає ідіостиль Р.М. Рільке переклад Миколи Лукаша з огляду на вдале сполучення стратегій одомашнення й очуження.

Ключові слова: алітерація, асонанс, ідіостиль, складоповтор, сонет, стратегія одомашнення, стратегія очуження.

FIGURES OF SOUND IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF R.M. RILKE'S POETRY

Bezugla Liliia Rostyslavivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,

Professor at the Department of German Language and Translation

Vasil Karazin National University of Kharkiv

liliia.bezugla@karazin.ua

orcid.org/0000-0002-7102-7337

The paper looks into the way figures of sound in R. M. Rilke's poetry are conveyed in Ukrainian translations by the example of 1st sonnet of 1st part of "The Sonnets to Orpheus" (M. Lukash, M. Bazhan, V. Stus) from the methodological positions of linguistic poetics, idiostylistics of artistic translation and the theory of translation strategies. The sonnet of 1st part of "The Sonnets to Orpheus" ("Da stieg ein Baum <...>") presents Orpheus's lament – an ancient Greek mythical hero who lost his beloved wife. His singing influences plants and animals, evokes transformation in the forest and turns into sheer music. Thus, figures of sound play the paramount part here. The convey of figures of sound, which are an inalienable property of R.M. Rilke's idiosyle, in Ukrainian translations imprints the difference in the phonetic structure of German and Ukrainian. While assonance is not typical of German poetry whatsoever, it is inherent in R.M. Rilke's individual style. In Ukrainian assonance is specified by the fact that it includes not only stressed vowels but the unstressed ones as well, as the letter bear full meaning, which makes them easier to convey in translation. The terms "alliteration" and "syllable repetition" are synonymous in German language studies (Alliteration / Stabreim), these are: 1) repetition of the first consonants; 2) repetition of the first consonants and the following vowels; 3) repetition of the first stressed syllables. By contrast, Slavic studies consider "alliteration" as repetition of consonants in different positions, and suggest the term "syllable repetition" for repetition of consonants with the following vowels. This contradiction can be related to the ancient German verse which was characteristic for ceremonial songs, spells and vows. In R.M. Rilke's poetry, consonant repetition is not always accompanied by repetition of vowels, which allows to distinguish alliteration and syllable repetition. His alliteration is often related to syntactic structures: attribute phrases, rhythmic idiomatic pairs, listing and other parallel structures. All three versions show adequate form of translation, although in terms of figures of sound, M. Lukash's translation captures R.M. Rilke's idiomatic style to the fullest extent due to the successful combination of domestication and foreignization strategies.

Key words: alliteration, assonance, domestication, idiosyle, foreignization, syllable repetition, sonnet.

1. Вступ

Звернення до поезії Р.М. Рільке завжди пов'язане зі складнощами інтерпретації, лінгвістичного та перекладознавчого аналізу. За твердженням П. де Мана, «Рільке – не простий і не популярний поет. Перекладати його поезію складно, її теми потаємні, міркування найчастіше туманні» (Ман, 1999: 30). Тому поетична спадщина Р.М. Рільке викликає неабиякий інтерес у сучасних перекладознавців. Встановлено, що основними типологічними формами перекладу поезії Рільке російською мовою є адекватний переклад, вільний переклад і переклад-девальвація (Лысенкова, 2007; Иванова, 2009; Чайковский, 2000), англійською – переклади-адаптації, прозаїчні переклади, адекватні переклади та вірші на мотив оригіналу (Вороневская, 2009: 3; Букреева, Береснев 1986; Ершова, 2013).

В українському перекладознавстві найбільш вивченими і визнаними є переклади В. Стуса (Глушковецька, 2014; Загоруйко, 2013; Кравченко, 2008). Н. Загоруйко вважає В. Стуса чи не найадекватнішим з усіх європейських перекладачів Р.М. Рільке, оскільки він «багато чого взяв для себе особисто, для своєї творчості та життєвої філософії» (Загоруйко, 2013: 79). На думку Л. Кравченко, «Стусовий переклад конгеніальний, адже за своїми мистецькими якостями дорівнює оригіналу» (Кравченко, 2008: 317). А от сам В. Стус уважав кращим перекладачем Р.М. Рільке М. Бажана. Він писав: «Маю прекрасну мороку – сидіти над Бажановими перекладами Рільке, фіксуючи власні втрати (їх багатенько) і набутки (їх куди менше). Я вже давніше думав, що єдиний український партнер Райнер Марії – Бажан, чия власна

сфера поетична чи не найближча до пошукуваної, як кажуть дисертанти» (Стус, 1997: 57).

У цій статті я звертаюся до 1-го сонета 1-ї частини «Сонетів до Орфея» Р.М. Рільке у перекладах В. Стуса, М. Бажана і М. Лукаша, концентруючись на особливостях втілення фігур звукопису, які є невід'ємною складовою частиною його ідіостилю (Ман, 1999: 51). Звукопис базується на повторенні фонологічно еквівалентних одиниць із метою посилення експресивності поетичного мовлення (інші терміни – «звукові фігури», «фонологічний повтор», «евфонія», «фонетична інструментовка», «звукосимволіка», «фонетична символіка», «фоносемантика» (Гроß, 1988: 181; Küper, 1976: 55)).

Існує думка, що перший період творчості поета визначається більшою роллю фігур звукопису (Ман, 1999: 44), що зумовлено тим, що вони є характерною ознакою романтичної, «музикальної» лірики (Жирмунский, 1975: 281). Проте і другому періоду, до якого належить аналізований сонет, теж властивий фоноцентризм. Навіть більше, благозвучність мови Р.М. Рільке стає глибшою і вагомішою, «оскільки тепер імперативи милозвучності керують не тільки вибором слів, але і вибором фігур» (Ман, 1999: 51).

Мета статті – встановити особливості відтворення звукопису поезії Р.М. Рільке в українських перекладах на прикладі 1-го сонета 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у 3-х версіях – В. Стуса, М. Бажана і М. Лукаша, з методологічних позицій лінгвопоетики, ідіостилюстики художнього перекладу та теорії перекладацьких стратегій (Venuti, 1999). У жодному разі не принижуючи видатну роль Василя Стуса та Миколи Бажана як перекладачів Р.М. Рільке, я хочу показати, що саме з огляду на втілення звукопису переклад першого сонета першої частини «Сонетів до Орфея», зроблений Миколою Лукашем, є найадекватнішим.

2. «Сонети до Орфея» Р.М. Рільке

«Сонети до Орфея» (“Die Sonette an Orpheus”) – остання збірка за життя Р.М. Рільке, написана в лютому 1922 р. під скорботним враженням від смерті танцівниці Вери Оукама-Кнооп (Wera Ouskama-Knoop, 1900–1919 pp.). Поет сам уже був хворий на лейкемію, але «Сонети до Орфея» виявилися світлими, сповненими любові до життя, на противагу попередній збірці «Дуїнянські елегії» (1915 р.). У сонетах світ, зруйнований війною, в уяві поета відроджується і повертається до первісної, античної гармонії.

В основі сонетів – давньогрецький міф про Орфея. Орфей – співак і музикант із Фракії,

який мав кохану дружину Еврідіку. Одного разу в лісі Еврідіка ступила в зміїне гніздо, і її вжалила змія. Убитий горем Орфей пішов від людей і блукав лісами, співаючи тужливих пісень. Володар світу мертвих Аїд, зачарований цим співом, пообіцяв повернути Еврідіку за однієї умови: Орфей не повинен був озиратися на дружину, яка йшла за ним. Але Орфей озирнувся і втратив Еврідіку назавжди.

Збірка містить 55 сонетів італійської форми (26 – у першій частині та 29 – у другій). Кожний сонет складається із класичних 14 рядків, які розпадаються на два катрени (чотиривірші) і дві терцини (тривірші), написані 5-стопним ямбом.

1-й сонет присвячено жалібній пісні Орфея. Його спів впливає на рослини й тварин, викликає перетворення в лісі та сам перетворюється на суцільну музику. Тому саме звукопис відіграє тут першочергову роль. Р.М. Рільке не випадково обрав для теми Орфея форму сонета: слово «сонет» запозичене з італійської, де означає «звучати», «лунати» (*sonare*).

У перших двох версах сонета висловлюється захват від співу Орфея, далі описується тиша, яку спричинив цей спів, а у другому катрені – звірі, що пішли на цей спів:

I
Da stieg ein Baum. O reine Übersteigung!
O Orpheus singt! O hoher Baum im Ohr!
Und alles schwieg. Doch selbst in der
Verschweigung
ging neuer Anfang, Wink und Wandlung vor:
Tiere aus Stille drangen aus dem klaren
gelösten Wald von Lager und Genist;
und da ergab sich, daß sie nicht aus List
und nicht aus Angst in sich so leise waren,
sondern aus Hören. Brüllen, Schrei, Geröhr
schien klein in ihren Herzen. Und wo eben
kaum eine Hütte war, dies zu empfangen,
ein Unterschlupf aus dunkelstem Verlangen
mit einem Zugang, dessen Pfosten beben, –
da schufst du ihnen Tempel im Gehör.

Сонет наповнений символами й алегоріями: Орфей постає як символ високої поезії, його спів – символ сили мистецтва, здатної перетворювати світ, дерево є символом Усесвіту, звірі уособлюють світ дикої природи, а храм – духовність, прагнення до Бога, яке керується силою мистецтва.

Крім яскравого звукопису, сонет демонструє такі ознаки ідіостилю Р.М. Рільке, як загальноновживана на той час лексика, епітети, засоби експресивного синтаксису (окличні речення, інверсія, однорідні члени, приєднання), анжамбемани, метафори – спів є ніби

ДЕРЕВО; СПРИЙНЯТТЯ СПІВУ Є НІБИ ДЕРЕВО; СПРИЙНЯТТЯ СПІВУ Є НІБИ ХРАМ; ВУХО Є НІБИ ДВЕРІ ХРАМУ.

Фігури звукопису забезпечують читачу і слухачу переживання, чуттєве сприйняття співу; це загалом 11 фігур: асонанси *o* (4 повторювання), *ei* (4), *a* (9) і *u* (6), алітерації *l* (9) і *schw* (2), еквіфонічні (прямі) складоповтори *or* (3), *ör* (3), метафонічні (інвертовані) складоповтори *la/al* (4), *li/il* (2) та ритмічне парне словосполучення *Wink und Wandlung*; загалом – 46 повторювань. У складоповторах наявні ті ж самі звуки, які алітеруються й асонуються, що створює фонетичну когерентність сонета.

Примітно, що всі звуки, задіяні у фігурах звукопису, є музикальними тонами, що підсилює музичність сонета. Перевага взятих разом у тексті голосних, сонорних і дзвінких приголосних (музикальні тони) над глухими приголосними (шуми) є однією з важливіших ознак милозвучності мовлення (Близнюк, 2015: 174; Пешковский, 1927: 39), під якою розуміється «добре, приємне, з точки зору фонетичних і лексико-стилістичних норм певної мови, звучання окремих мовних елементів – звукосполучень, слів і словосполучень» (Ганич, 1985: 127). Загалом, українською перекладати звукопис Р.М. Рільке не дуже складно, оскільки вона належить до наймилозвучніших мов Європи (Близнюк, 2015: 171).

Усі кінцеві рими, які теж стосуються звукопису, є точними, що характеризує Р.М. Рільке як представника класичної німецької поетичної традиції (Жирмунский, 1975: 290).

Повтори звуків та їх поєднань відображають зміст тексту. За даними звукосемантиків, *o* має значення «захват, сяючий, прекрасний, круглий, великий, повний, відкритий» – звідси значення вигуку *O!* – «захоплення, захват, похвала» (Strehle, 1956: 196); *ei* означає «радість, подив, зверху, світлий, підсилення, розширення» (Strehle, 1956: 195); *schw* – «перетворення на незвичне» (Nowy, 1984: 120); *w* – «захват, вітер, в'яти, хвилюподібний, вказівка, відкритий, рухомий, порожній» (Strehle, 1956: 196); *a* – ті ж самі значення плюс «відкритий, пустий, пасивний, широкий, простягнутий, простір» (Strehle, 1956: 194); *l* – «довгий, гострий, активний, рухомий, змінний» (Strehle, 1956: 195); *u* – «круглий, завершений, повний» (Strehle, 1956: 194). Тож поєднання цих звуків у фігурах звукопису в аналізованому тексті слугує відображенню такого смислу: Захоплення співом Орфея (*o*), який приносить радісне світло, що

поширюється (*ei, a*), мов повітряна хвиля (*w*), охоплює весь простір (*a*) і змінює світ, спричиняє дивні перетворення (*schw*) і завершується повним поглинанням світу (*u*), тобто торжеством духовності.

3. Специфіка звукопису в поезії Р.М. Рільке

У фоностилістичному аналізі перекладу важливо враховувати різницю в трактуванні релевантних термінів – «асонанс», «алітерація», «складоповтор».

Асонанс у німецькій мові – повтор голосних у наголошених складах або таких, що слідує за ними (Kayser, 1999: 96; Küper, 1976: 61). Асонанс не є характерним явищем для німецької поезії взагалі (Kayser, 1999: 98), однак Р.М. Рільке регулярно й успішно застосовує його.

Специфіка асонансу в українській мові полягає в тому, що враховуються не тільки наголошені, але й ненаголошені голосні (Близнюк, 2015: 170). Це пояснюється милозвучністю української мови, а саме: 1) повноголоссям – голосні є повноголосними, редуція голосних і так зване сковзання відсутні, 2) відкритим характером голосних – голосні тяжіють до відкритого складу. Звідси – органічність і широкі потенційні можливості асонансу в українській мові, що полегшує його відтворення в перекладі.

Термін «алітерація» теж має свої особливості. У німецькій мовознавчій традиції терміни «алітерація» і «складоповтор» синонімічні (*Alliteration / Stabreim*), це: 1) повтор початкових приголосних; 2) повтор початкових приголосних та голосних, що за ними слідує; 3) повтор початкових наголошених складів. Натомість у славістиці термін «алітерація» означає тільки повтор приголосних у різних позиціях, а для повтору приголосних разом із наступними голосними вживається термін «складоповтор». Ця невідповідність пов'язана зі стародавнім алітераційним віршем давніх германців, який був характерним для культових пісень, наговорів, клятв тощо (Kabell, 1978: 7; Kühnel, 1978: 330).

У давніх віршах алітерація виступала вкупі з наголосом – римуються тільки наголошені слова чи склади. Крім того, три із чотирьох наголошених складів одного верса починалися з одного звука (Kayser, 1999: 95). У сучасній німецькомовній поезії такого чіткого правила не існує, зв'язувальну функцію стародавньої алітерації втрачено, оскільки вона вже не пов'язана з наголосом, тож є суто засобом звукопису (Kayser, 1999: 95; Küper,

1976: 59). Це стосується і поезії Р.М. Рільке. Його алітерація має такі особливості: 1) алітераційні приголосні розташовані здебільшого на початку слів та морфем, але можуть розташовуватися і в середині; 2) повтор головних, що слідує за повторюваними приголосними, може бути відсутнім, що дозволяє розрізняти алітерацію і складоповтор; 3) алітеровані елементи розташовані як в одному версі, так і в паралельних версах і навіть у різних строфах (ланцюгова рима); 4) алітерація прив'язана до синтаксичних структур, а саме: парних словосполучень зі сполучником *und* (*Wink und Wandlung; Flur und Flut*), атрибутивних словосполучень (*weiße Wasser; schimmernde Schwäne*), паралельних структур (*und wehrt dem Wind und wächst entgegen*), перелічень (*Mit Mythe, Mai und Meer*), що є відлунням давніх алітераційних віршів.

4. 1-й сонет 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у перекладі В. Стуса

Переклад Василя Стуса зберігає основні метафори (спів є ніби дерево, слухання співу є ніби собор) і фігури експресивного синтаксису (окличні речення, анжамбемани, паралельні конструкції):

I

*О дерево звелось! О надвисання!
О крон нагірній гук – Орфеїв спів!
І змовкло все. Та вже й в самім мовчанні
новий початок, знак і порух зрів.
Із кубл і лігов звірі вирушали
в прояснений і виріджений ліс,
і видалось: не страх їм горла стис
і не від хитроців вони змовкали,
а з наслухань. Поцухли їм в серцях
трубіж, і рев, і крики. Де не скоро
з'явилася б і хижка наслухання,
в яскині найтьмянішого бажання
із брамою, де аж двигтять підпори,
собори спорудив ти їм в ушах!*

Бачимо багато поетизмів, які притаманні ідіолектові самого В. Стуса: *в ушах, поцухли, наслухання, трубіж, кубл, яскиня*. Дослідники звертають увагу «на численне використання не типових для сьогочасної української мови слів у перекладах Стуса (це і західноукраїнські слова, і архаїзми, які не були типовими навіть у роки розвитку творчості самого Стуса, і т. д.)» (Марченкова, 2013).

В. Стус використовує 8 фігур звукопису, число повторів менше (30). Крім того, вони не взаємодіють один з одним, тобто в складоповторах наявні інші звуки, ніж ті, що алітеруються й асонуються. Така якісна розрізненість фігур звукопису не відповідає оригіналу

та зменшує фонетичну когерентність і музичність вірша.

Асонанс тільки один – *о* (5) на початку вірша. Він є найлегшим для відтворення в перекладі, тому наявний у всіх розглядуваних версіях. Цей асонанс доповнюється метафонічними складоповторами *po/op* (3), *ov/vo* (6), що корелює з лексемами *Орфей* і *новий*. Далі бачимо складоповтори *vi* (4) та *vi/iv* (3), а також алітерацію *p* (6), яка є характерною для відображення гучних звуків і гуркоту в українському художньому мовленні, що свідчить про застосування перекладацької стратегії одомашнення.

Проте перекладач поєднує стратегію одомашнення зі стратегією очуження, що вважається в перекладознавстві одним із найдієвіших прийомів. Проявом очуження є комплекс фігур у словосполученні *підпори / собори спорудив*: і внутрішня рима *підпори – собори*, еквіфонічний повтор *op*, метафонічний повтор *соб/сно* з оглушенням і асонанс *и* (3). *Собори спорудив* – ритмічне парне словосполучення, характерне для германської поезії взагалі й для ідіостилю Р.М. Рільке зокрема.

Проте милозвучність перекладу В. Стуса знижується порушенням правил сполучуваності фонем – так званою антиевритмією, відсутністю плавних переходів між звуками: *Та вже й в самім мовчанні; в прояснений; Поцухли їм в серцях*. Крім того, спостерігаємо неточні рими: *надвисання – мовчанні, серцях – ушах, скоро – підпори*, що не є характерним для ідіостилю Р.М. Рільке.

Отже, у перекладі В. Стуса превалює стратегія одомашнення, оскільки відчутним є ідіостиль перекладача, що знаходить прояв у неточних римах, антиевритмії, якісній розрізненості фігур і меншій кількості повторень, ніж в оригіналі.

5. 1-й сонет 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у перекладі М. Бажана

У версії Миколи Бажана теж збережено метафори (спів є ніби дерево, прислухання є ніби храм) та засоби експресивного синтаксису (анжамбемани, інверсію, перелічення):

I

*Ось дерево звелось. О виростання!
О спів Орфея! Співу повен слух
І змовкло все, та плине крізь мовчання
новий початок, знак новий і рух.
Виходять звірі з лісової тиші,
покинувши кубельця чи барліг;
вони, либонь, зробилися тихіші
не з остраху, не з хитроців своїх,
а з прислухання. Рев, скавчання, гам*

змалили в їх серцях. Їм за пристанок
недавно ще була маленька хижа,
де крилася жадливість їхня хижа
і де при вході аж хитався ганок, –
там ти воздвиг їх прислухання храм.

Від себе перекладач додає хіазм (новий початок, знак новий), який є одним із провідних синтактико-стилістичних засобів ідіостилію Р.М. Рільке, «визначальною фігурою» його поезії, за висловом П. де Мана: «Вірші складаються із суттєвих об'єктів і суб'єктів, що поводяться, ніби слова, які «грають» у мову згідно із правилами риторики, подібно до гри в м'яч, узгодженої із правилами» (Ман, 1999: 51).

Щодо звукопису, то загалом у М. Бажана 9 фігур, але кількість повторень більше, ніж в оригіналі – 51. Спостерігаємо асонанси *о* (3) і *а* (16), внутрішні рими *ось* (2) і *ання* (5), алітерації *б* (2) і *х* (13), еквіфонічний складоповтор *лі* (2), метафонічні складоповтори *либ/бил* (2), *ов/во* (6). Рими є точними, прикрашає сонет омонімічна рима *хижа* (іменник) – *хижа* (прикметник). Це точні відповідності ідіостилію Р.М. Рільке, що свідчить про застосування перекладачем стратегії очування.

Стратегію одомашнення ілюструє цінний авторський прийом, у якому звукопис виконує іконічну (зображальна) функцію. М. Бажан знайшов дієвий засіб відображення змісту сонету звуковими засобами української мови: повторювані звуки в першій частині сонету (насамперед асонанс *о*, алітерація *б*, складоповтори *лі*, *либ/бил*, *ов/во*) є музикальними тонами, а в другій частині глухий *х* і асонанс *а* створюють приглушені шуми. Тож перша частина відображує на звуковому рівні спів Орфея, а друга – прислухання звірів до нього. У такий спосіб семантика сонету підсилюється фігурами звукопису.

Отже, М. Бажан поєднує стратегії очування й одомашнення, залучаючи додаткові фігури, збільшуючи кількість повторень та застосовуючи іконічну функцію звукопису з опертям на фонетичну специфіку української мови.

6. 1-й сонет 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у перекладі М. Лукаша

Микола Лукаш теж зберігає метафори (спів є ніби зростання дерево, спів є ніби храм), а також паралельні конструкції та інверсію, не обійшовся він і без поетизмів:

І
Устало древо. О гінке зростання!
Орфей співа. О вгору вольний гон!
І мовкло все. І з того от мовчання

Постав новий зачин, новий закон.
Із лісу, що у лагоді світлішав,
Ринули звірі з леж своїх і гнізд;
Не лють їх гнала і не хижий хист,
Не ляк їх упокорив і утишив,
А слухання, вчування. Рев і рик
Змалів їм у серцях. І де допіру
Хіба яка хибарочка у хащах
Хилялася до первісних слухаючих,
Де темна хіть чайлася потай миру, –
Їм храм воздвиг співливий чарівник.

Переклад демонструє 19 фігур у найрізноманітніших варіаціях: асонанси *о* (7), *у* (9), *и* (4), алітерації *л* (4) і *х* (7), еквіфонічні й метафонічні складоповтори *ста* (2), *го* (3), *ро* (3), *во/ов* (6), *ва/ав* (2), *за* (2), *лі* (2), *ре/ер* (2), *пі/ір* (2), *хи* (4), *ха* (3), *ча* (2); загалом – 64 повторювання. Те, що кількість фігур і їх повторень набагато більша, ніж в оригіналі, ніяк не зменшує цінність перекладу. Навпаки, сама тема співу виправдовує будь-які гармонійні фонетичні засоби. Крім того, повторювані звуки *о* і *а* не належать до найчастотніших у німецькій мові (Duden), але їх українські відповідники є найчастотнішими в українській мові (Чередниченко, 1997: 125; Близнюк, 2015: 167), тому логічно, що для підсилення звукописних властивостей цих звуків необхідно збільшити кількість повторень.

Ця обставина підтверджує думку про те, що аналіз іншомовних текстів не може виходити із частотності звуків у рідній мові, адже можна встановити накопичення звуків, яке для цієї мови є нормальним, нейтральним. Статистична частотність звука може бути в тексті нормальною або навіть нижчою за середній показник, однак в окремих місцях можуть бути значущі накопичення, які виконують важливу функцію (Kürer, 1976: 62).

Гармонійним є чергування голосних і приголосних. Стик *о о* (так званий гіатус або зьяння) не є хибним, бо це ключовий асонанс першої строфи. Зберігає М. Лукаш і точність кінцевого римування. Алітеровані *л* і *х* та асоновані *о* і *и* виникають і в складоповторах, що підсилює фонетичну когерентність сонета.

Дотримуючись стратегії одомашнення, перекладач використовує (свідомо чи несвідомо – не можна стверджувати напевне – Л. Б.) іконічний прийом М. Бажана: завдяки фігурам музикальних тонів, насамперед алітерації *л* і складоповторам *ста*, *го*, *во/ов*, *ва/ав*, *лі*, перша частина сонету відображує спів Орфея, а друга – прислухання звірів до нього: до алітерації *х* і асонансу *а* додається асонанс *у*. Милозвучність української мови

та її високий звукосемантичний потенціал стають перекладачеві в пригоді – переплетіння асонансів, алітерацій і складоповторів створюють дуже мелодійний малюнок вірша, українська мова постає тут у всій своїй красі.

Проте переклад М. Лукаша є також яскравим прикладом стратегії очуження. Головне, що вирізняє цей переклад, – наявність суто германських алітераційних структур. Це парні словосполучення *хижий хист, упокорив і утишив* та *Рев і рик*, зокрема в паралельних конструкціях *Не лють <...> Не ляк*.

Отже, переклад М. Лукаша демонструє дуже вдале сполучення стратегій одомашнення й очуження завдяки збільшенню кількості фігур і повторень, а також застосування суто германських алітераційних структур та іконічної функції звукопису. Завдяки цьому перекладач: 1) точно передає ідіостиль Р.М. Рільке; 2) повністю відображує семантику сонета; 3) наближає український варіант до германської алітераційної традиції.

7. Висновки

У підсумку можна стверджувати, що на відтворення звукопису, який є невід'ємною властивістю ідіостилю Р.М. Рільке, в українських перекладах накладає відбиток різниця у фонетичній будові німецької й української мов. Українські переклади 1-го сонета 1-ї частини «Сонетів до Орфея» у версіях Миколи Лукаша, Миколи Бажана й Василя Стуса демонструють адекватну форму перекладу. Проте щодо відтворення звукопису найповніше відображає ідіостиль Р.М. Рільке переклад Миколи Лукаша з огляду на вдале сполучення стратегій одомашнення й очуження, яке дозволяє наближення українського варіанта до германської алітераційної традиції.

Перспективним вважаю розширення й поглиблення аналізу відтворення звукопису в українських перекладах поезії Р.М. Рільке.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Близнюк В. Статистична характеристика голосних і приголосних фонем у лексичі сучасних української й італійської літературних мов як критерій милозвучності. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2015. Вип. 9. С. 167–175.
2. Букреева Л., Береснев С. Об адекватности художественного образа в оригинале и переводе (на материале стихотворения Р.М. Рильке "Abschied" и его перевода на русский язык). *Научные доклады высшей школы. Серия «Филологические науки»*. 1986. № 2. С. 60–65.
3. Вороневская Н. «Сонеты к Орфею» Р.М. Рильке в английских переводах: исторические, стиховедческие

- и переводоведческие аспекты : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Магадан, 2009. 20 с.
4. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
 5. Глушковецька Н. Перекладацький та літературознавчий дискурс творчості Р.М. Рільке в епістолярії В. Стуса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 41. С. 30–34.
 6. Ершова Е. «Дуинские элегии» Р.М. Рильке в переводах на английский язык (исторические, стилистико-сопоставительные и переводоведческие аспекты) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Магадан, 2013. 20 с.
 7. Жирмунский В. Теория стиха. Ленинград : Советский писатель, 1975. 664 с.
 8. Загоруйко Н. В. Стус та Р.М. Рільке – естетичні пошуки мистецького діалогу (за епістолярною спадщиною В. Стуса). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 32. С. 68–80.
 9. Иванова Е. Видеологическая перспектива и ее лингвостилистический статус в художественном тексте: на материале поэтических текстов Райнера Марии Рильке и их переводов на русский язык : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2009. 20 с.
 10. Кравченко Л. Василь Стус – інтерпретатор поезії Р.М. Рільке. Дрогобич : Коло, 2008. 340 с.
 11. Лысенкова Е. Поэзия и проза Р.М. Рильке в русских переводах: исторические, стилистико-сопоставительные и переводоведческие аспекты : дисс. ... докт. филол. наук. Магадан, 2007. 512 с.
 12. Ман П. де. Аллегии чтения: фигуральный язык Руссо, Ницше, Рильке и Пруста. Пер. с англ. Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 1999. 368 с.
 13. Марченкова І. Проблема перекладу ідіолокту Р.М. Рільке – лірика у циклі «Дуїнські елегії». *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД* : матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 29–30 грудня 2013 р. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 230–232. URL: http://neasmo.org.ua/zbirnik_final_12_2013.pdf (дата звернення: 19.03.2019).
 14. Пешковский А. Принципы и приемы стилистического анализа и оценки художественной прозы. *Ars poetica*. Москва, 1927. Вып. I. С. 29–68.
 15. Стус В. Твори : у 6 т. Львів : Просвіта, 1994–1999. Т. 6 (додатковий). Кн. 2. 262 с.
 16. Чайковский Р. Доказательства переводчика: «Книга образов» и «Сонеты к Орфею» Р.М. Рильке в переводах В. Авербуха. *Перевод и переводчики*. Магадан, 2000. Вып. 1. С. 104–108.
 17. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ, 1969. 490 с.
 18. Duden. Die häufigsten Buchstaben der deutschen Wörter. URL: <https://www.duden.de/sprachwissen/sprachratgeber/Die-hufigsten-Buchstaben-deutschen-Wortern> (Zuletzt aufgerufen am: 27.03.2019).
 19. Groß M. Zur linguistischer Problematisierung des Onomatopoeischen. Hamburg : Buske, 1988. 261 S.
 20. Kabell A. Metrische Studien I: Der Alliterationsvers. München : Fink, 1978. 313 S.
 21. Kayser W. Kleine deutsche Versschule. Tübingen : Francke, 1999. 123 S.
 22. Kühnel J. Untersuchungen zum germanischen Stabreimvers. Göppingen : Kümmerle, 1978. 397 S.
 23. Küper Chr. Linguistische Poetik. Stuttgart, Berlin : Kohlhammer, 1976. 148 S.

24. Nowy A. Zauber der Leute unserer Sprache. Feststellungen und Anregungen zum Umgang mit der Sprache. Stuttgart : Steinkopf, 1984. 244 S.
25. Strehle H. Vom Geheimnis der Sprache: sprachliche Ausdruckslehre-Sprachpsychologie. München : Reinhardt, 1956. 201 S.
26. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London : Routledge, 1999. 210 p.

REFERENCES:

1. Bly'znyuk V. (2015). Staty'stychna xaraktery'sty'ka golosny'x i pry'golosny'x fonem u leksy'ci suchasny'x ukrayins'koyi j italijs'koyi literaturny'x mov yak kry'terij my'lozvuchnosti [Statistical characteristic of vowels and consonant phonemes in the vocabulary of contemporary Ukrainian and Italian literary languages as a criterion of sonority]. *Sy'stema i struktura sxidnoslovnyans'ky'x mov [System and structure of East-Slavic languages]*. Vy'p. 9. P. 167–175.
2. Bukreeva L., Beresnev S. (1986). Ob adekvatnosti hudozhestvennogo obraza v originale i perevode (na materiale stihotvorenija R. M. Ril'ke "Abschied" i ego perevoda na russkij jazyk) [The adequacy of the artistic image in the original and the translation (on the material of the poem by R. M. Rylke "Abschied" and its translation into Russian)]. *Nauchnye doklady vysshej shkoly. Filologicheskie nauki [Scientific reports of higher education. Philological sciences]*. № 2. P. 60–65.
3. Voronevskaja N. (2009). "Sonety k Orfeju" R. M. Ril'ke v anglijskix perevodah: istoricheskie, stihovedcheskie i perevodovedcheskie aspekty ["Sonnets to Orpheus" by R. M. Rilke in English translations: historical, stylistic and translation-related aspects]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Magadan, 20 p.
4. Gany'ch D., Olijnyk I. (1985). Slovnyk lingvisty'chny'x terminiv [Glossary of linguistic terms]. Ky'yiv: Vy'shsha shkola, 360 p.
5. Glushkovec'ka N. (2014). Perekladac'kyj ta literaturoznachnyj dy'skurs tvorchosti R. M. Ril'ke v epistolyariji V. Stusa. [Translation and literary discourse of creativity R. M. Rilke in the epistolary V. Stus]. *Naukovi zapysky' Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya: Filologichna [Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Philological]*. Vy'p. 41. P. 30–34.
6. Ershova E. (2013). "Duinskie jelegii" R. M. Ril'ke v perevodah na anglijskij jazyk (istoricheskie, stilistiko-sopostavitel'nye i perevodovedcheskie aspekty) ["Elegies of Duino" by R. M. Rilke in translations into English (historical, stylistic-comparative, and translation-related aspects)]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Magadan, 20 p.
7. Zhirmunskij V. (1975). Teorija stiha [Theory of verse]. Leningrad: Sovetskij pisatel', 664 p.
8. Zagorujko N. (2013). Stus ta R. M. Ril'ke – estety'chni poshuky' my'stec'zkogo dialogu (za epistolyarnoyu spadshhy'noyu V. Stusa) [Stus and RM Rilke – Aesthetic Searches for Artistic Dialogue (according to the epistolary legacy of V. Stus)]. *Naukovi zapysky' Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya: Filologichna [Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Philological]*. Vy'p. 32. P. 68–80.
9. Ivanova E. (2009). Videologicheskaja perspektiva i yeye lingvostilisticheskij status v hudozhestvennom tekste: na materiale poeticheskix tekstov Rajnera Marii Ril'ke i ih perevodov na russkij jazyk [The video-perspective and its linguistic-stylistic status in the artistic text: on the material of Rainer Maria Rilke's poetic texts and their translations into Russian]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Ekaterinburg, 20 p.
10. Kravchenko L. (2008). Vasy'l' Stus – interpretator poeziji R. M. Ril'ke [Vasyl Stus – interpreter of the poetry of R. Rilke]. Drogoby'ch: Kolo, 340 p.
11. Lysenkova E. (2007). Pojezija i proza R. M. Ril'ke v russkix perevodah: istoricheskie, stilistiko-sopostavitel'nye i perevodovedcheskie aspekty [Poetry and prose by R. M. Rylke in Russian translations: historical, stylistic-comparative, and translation-related aspects]: dis. ... dokt. filol. nauk. Magadan, 512 p.
12. Man P. de. (1999). Allegorii chtenija: Figural'nyj jazyk Russo, Nicshe, Ril'ke i Prusta [Reading allegories: The figurative language of Russo, Nietzsche, Rilke and Proust]: transl. from Engl. Ekaterinburg: Ural University, 368 p.
13. Marchenkova I. (2013). Problema perekladu idiolektu R. M. Ril'ke – liry'ka u cy'kli "Duyins'ki elegii" [The problem of the translation of the idiolect R. M. Rilke – lyric poetry in the cycle "Duin Elegies"]. *Problemy' ta perspekty'vy' rozvy'tku nauky' na pochatku tret'ogo ty'syacholittya u krayinax SND: materialy' XVIII Mizhnar. naukovo-prakt. internet-konf. [Problems and prospects of the development of science at the beginning of the third millennium in the CIS countries] (Pereyaslav-Xmel'ny'czkyj, 29–30 grudnya 2013 r.)*. Pereyaslav-Xmel'ny'czkyj. P. 230–232. URL: http://neasm.org.ua/zbirnik_final_12_2013.pdf (Last accessed: 19.03.2019).
14. Peshkovskij A. (1927). Principy i priemy stilisticheskogo analiza i ocenki hudozhestvennoj prozy [Principles and methods of stylistic analysis and evaluation of artistic prose]. *Ars poetica*. Vyp. 1. Moscow. P. 29–68.
15. Stus V. (1994–1999). Tvory': U 6 t. [Works: At 6 t.]. L'viv: Prosvita. T. 6 (dodatkovyj), kn. 2, 262 p.
16. Chajkovskij P. (2000). Dokazatel'stva perevodchika: ("Kniga obrazov" i "Sonety k Orfeju" P. M. Ril'ke v perevodah V. Averbuha) [Translator's proofs: ("Book of images" and "Sonnets to Orpheus" P. M. Rilke in translations of V. Averbukh)]. *Perevod i perevodchiki [Translation and translators]*. Vyp. 1. Magadan. P. 104–108.
17. Cheredny'chenko I. (1969). Nary'sy' z zagal'noyi sty'listy'ky' suchasnoyi ukrayins'koyi movy' [Essays on the general stylistics of contemporary Ukrainian language]. Ky'yiv, 490 p.
18. Duden. Die häufigsten Buchstaben der deutschen Wörter. URL: <https://www.duden.de/sprachwissen/sprachratgeber/Die-hufigsten-Buchstaben-deutschen-Wortern> (Zuletzt aufgerufen am: 27.03.2019).
19. Groß M. (1988). Zur linguistischer Problematisierung des Onomatopoetischen. Hamburg: Buske, 261 S.
20. Kabell A. (1978). Metrische Studien I: Der Alliterationsvers. München: Fink. 313 S.
21. Kayser W. (1999). Kleine deutsche Versschule. Tübingen: Francke, 123 S.
22. Kühnel J. (1978). Untersuchungen zum germanischen Stabreimvers. Göppingen: Kümmerle, 397 S.
23. Küper Chr. (1976). Linguistische Poetik. Stuttgart, Berlin: Kohlhammer, 148 S.
24. Nowy A. (1984). Zauber der Leute unserer Sprache. Feststellungen und Anregungen zum Umgang mit der Sprache. Stuttgart: Steinkopf, 244 S.
25. Strehle H. (1956). Vom Geheimnis der Sprache: sprachliche Ausdruckslehre-Sprachpsychologie. München: Reinhardt, 201 S.
26. Venuti L. (1999). The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London: Routledge, 210 p.

УДК 801.42+81'38=111
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-22

АРХЕТИПНІ СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ В СВІТОВІЙ ПОЕЗІЇ (ДОСВІД МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО АНАЛІЗУ)

Бєлєхова Лариса Іванівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет
lorabelehova@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1743-1865

У статті запропоновано когнітивний та мультимодальний аналіз поетичних текстів епохи модернізму й постмодернізму з метою виявлення спільних і відмінних рис у формуванні й функціонуванні словесних поетичних образів. Увагу зосереджено на архетипних образах, оскільки в них відображені спільні для багатьох лінгвокультур алюзії на біблійні та міфологічні мотиви й сюжети. Пояснено особливості формування архетипних символів у кожний літературно-стильовий період, розкрито мовні механізми формування словесних образів-символів та виявлено лінгвостилістичні засоби втілення архетипної символіки в поетичних текстах різних лінгвокультур. Наголошено на відмінності словесних архетипних образів, лінгвостилістичною основою формування яких є алюзія на біблійні, фольклорні чи міфологічні мотиви і сюжети, від ідіотипних словесних образів, у творенні котрих використовуються переосмислення архетипних символів. На основі мультимодального аналізу формування архетипних образів встановлено особливості їх функціонування в світовій поезії, що, своєю чергою, уможливило виявлення домінуючих тенденцій формування нових і прихованих смислів тексту в епоху модернізму й постмодернізму. Реміфологізація притаманна творенню архетипних образів у модерністських текстах, натомість в постмодерністських текстах спостерігається реінтерпретація змісту архетипів. Кожний окремий літературно-стильовий напрям характеризується своєрідними засобами і способами вітворення архетипного значення. Так, для символістів більш характерним є відродження архетипних символів, а для постсимволізму – переосмислення традиційних смислових зв'язків імені й того, що воно означає. Символічні значення кольору набувають у творчості різних поетів своєрідного авторського тлумачення. У період модернізму розвиток параболічного мислення та тенденція до конвергенції тропів зумовили формування нового словесного поетичного образу – образу-параболи. Натомість у постмодернізмі активізація парадоксального та есеїстичного поетичного мислення призвела до трансформації метафори у метаболу. Словесний поетичний образ-метабола є образом, який неможна поділити на пряме та непряме значення.

Ключові слова: архетипні образи, образи-символи, модернізм, постмодернізм, лінгвостилістичні засоби, реконцептуалізація, реінтерпретація, образи-параболи, метабола.

ARCHETYPAL VERBAL IMAGES IN WORLD'S POETRY (AN EXPERIENCE OF MULTIMOAL ANALYSIS)

Bieliekhova Larysa Ivanivna,
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of English Language and the Methods of its Teaching Chair
Kherson State University
lorabelehova@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1743-1865

This article suggests a comprehensive multimodal analysis of poetic texts and explains the peculiarities of archetypal images and symbols. A special attention is drawn to revealing linguistic and stylistic means which ensure the embodiment of archetypal symbols into the texts of different poetic cultures. It has been argued that archetypal verbal images differ from idiosyncratic verbal images. The former are built with the help of stylistic device of allusion on biblical, folklore or mythological motifs, themes and subjects. The latter are construed on reconceptualization of meanings of archetypal symbols. Multivocal analysis of the archetypal images and archetypal symbols in modernism and postmodernism made it possible to identify the peculiar features of their formation in various literary schools as well as to reveal the dominant tendencies of the formation of novel and hidden senses in poetic texts. It had been proved that re-mythologization is characteristic of modernistic poetic texts while re-interpretation of the content of archetypes is seen in the poetic verbal images of postmodernism. Each Literary School boasts of its own special means of formation of verbal images. Revival of archetypes is found in Symbolic Poetry, re-conceptualization of archetypal meaning shows up in postsymbolic verbal images. Archetypal colour meanings undergo various interpretations in creative activity of different authors. In modernism the tendency to convergence of stylistic devices leads to the emergence of novel verbal poetic images – image-parable. The development of esseistic and paradoxical thinking as well as the tendency to divergence of stylistic devices ensured the formation of a new kind of metaphor – metabole. The verbal poetic image-metabole is not divided into direct and indirect meaning.

Key words: archetypal symbols, image-symbol, linguistic and stylistic means, modernism and postmodernism, re-conceptualization, re-interpretation, image-parable, metabole.

Вступ. Культура XXI століття попри суперечливість й різноманітність виявів ставлення людини до світу, характеризується насамперед своїми інтеграційними процесами. Уже у XX столітті виникає прагнення до формування єдиної загальнолюдської культури, що розвивається через взаємозбагачення й взаємопроникнення її національних форм. Відбуваються фундаментальні зміни у культурно-ціннісній орієнтації людини, у становленні єдиних основ загальнолюдської культури, формуються нові потреби і культурні стереотипи. Нова історико-культурна парадигма обумовлює розвиток нової поезії з характерними для неї словесними поетичними образами. Попри прагнення кожного нового літературно-стильового напрямку створити нові образи, у кожному епоху, у кожній культурі є так звані “вічні образи”, в семантиці номінативних одиниць яких втілені фрагменти міфопоетичної картини світу, тобто біблійні, фольклорні й міфологічні теми, мотиви та сюжети. Такі образи кваліфікують як архетипні (Bodkin 1934; Boyer 1996)

Об’єкт дослідження становлять словесні поетичні образи, в яких втілені біблійні, фольклорні або міфологічні мотиви, теми та сюжети, предметом постають лінгвостилістичні засоби і прийоми їхнього відображення.

Метою нашої статті є виявлення засобів і способів відтворення архетипних образів у словесній тканині поетичних текстів різних літературно-стильових напрямів світової поезії XX й початку XXI ст.

У завдання статті входить розмежування архетипних словесних поетичних образів та словесних поетичних образів інших типів (стереотипних та ідіотипних), в яких використані імплікативні ознаки архетипів та архетипних символів, але немає алюзії на біблійні, фольклорні, чи міфологічні теми, мотиви і сюжети.

Актуальність статі визначається загальним спрямуванням досліджень семантики художніх текстів, поетичних зокрема, на визначення особливостей об’єктивації різних типів знань про світ (архетипних і стереотипних), опредметнених у словесних образах, та виявлення способів їхнього втілення у поетичних текстах різних літературно-стильових напрямів.

Методологічною основою дослідження слугували положення видатних науковців про вплив різних типів художньої свідомості (С.С. Аверинцев, М.Л. Гаспаров, Н.М. Эпштейн) та видів поетичного мис-

лення (Дж. Лакофф, М. Тернер) на специфіку творення словесної образності. Спостереження за еволюцією словесного поетичного образу в американській поезії уможливило висновок про існування таких типів художньої свідомості, як міфопоетична (архаїчна епоха), традиціональне (Новий час, епоха Новітньої історії), індивідуально-творча, інтегральна (модернізм і постмодернізм) та наступних різновидів поетичного мислення: аналогового, асоціативного, парадоксального, параболічного, есеїстичного й ірраціонального. Останнє характерне для постмодерної поезії (докладніше див.: Белехова 2002: 101, 133-135; Маріна 2015: 18-23). Пропонована праця пов’язана з основним положенням когнітивної теорії образності (Lakoff, Johnson 1999; Lakoff, Turner 1989; Freeman 2000), яка полягає у тлумаченні словесного образу як лінгвокогнітивного текстового конструкта, тривимірної величини, що інкорпорує передконцептуальну, концептуальну та вербальну іпостасі (Белехова 2002: 145-146). Передконцептуальну іпостась словесного образу формують концептуальні імплікації архетипів, що і є його підґрунтям та ядром образу. Таке розуміння ядра словесного образу узгоджується з поняттям схемного образу Дж. Лакоффа (Lakoff 1987: 283-284) та М.Джонсона (Johnson 1987: xxi). Моделювання схемного образу архетипу означає виявлення змісту архетипу, репрезентацію його схемного образу. Схемний образ будь-якого архетипу як формат структури передзнання, отриманого внаслідок емоційного досвіду людини, містить концептуальні імплікації та концептуальні ознаки образу. Останні актуалізуються у семантиці номінативних одиниць словесного образу. Так, наприклад, передконцептуальною іпостассю словесного поетичного образу “*The black depth of my sorrow*” (Flint PC: 80) – “*Темна глибина моєї печалі*” – є імплікативні ознаки архетипу ТЕМРЯВА, що активуються наявністю негативних емотивних сем у номінативних одиницях *black* – *чорний*, *depth* – *глибина*, *sorrow* – *печаль*. Архетип Темрява отримує позначення у системі мови через архетипні символи темряви: НІЧ, ЧОРНИЙ КОЛІР, ТРАУР, ГЛИБОЧІНЬ (Юнг 1991: 101). Останній, своєю чергою, активує появу схемного образу ВМІСТИЛИЩЕ, оскільки слово *depth* – *глибина*, *глибочінь* має споріднену концептуальну ознаку *вимір*.

Принагідно зауважимо, що в тексті актуалізується не увесь зміст архетипу, а лише деякі його концептуальні імплікації, тобто імпліка-

тивні ознаки архетипу. Сигналами **активації** архетипу у свідомості читача виступають лексичні одиниці у складі словесних образів, що є синонімами імені архетипу. Подальша **активізація** архетипних ознак здійснюється шляхом аналізу словникових дефініцій лексем-сигналів із залученням етимологічних словників. До прикладу, у низці словесних образів: “*in the river of life*” (Finkel BAP: 55); “*Life is a sticky river*” (Milley MV: 365) “*by life’s unresting sea*” (Holmes WW: 306); “*в реке катящихся веков*” (Кюхельбеккер АРП: 76); “*Мы все – лишь беглый блеск на вечном море лет*” (Брюсов АРП: 34) – поняття життя осмислюється за допомогою імплікативних ознак, тобто смислів архетипу Вода, які втілені в номінативних одиницях *the river, a sticky river, unresting sea, a stagnant river, в реке веков, море лет, струменем кипучим*. Кожна з наведених одиниць актуалізує певну імплікативну ознаку зі змісту архетипу Вода. Проте, слід зауважити, що наведені словесні образи не є архетипними, вони лише містять імплікативні ознаки архетипу.

Формування архетипних словесних образів в епоху модернізму

Як було вже зазначено, архетипні словесні образи відображають фрагменти міфопоетичної картини світу. Вони класифікуються нами на образи-мотиви, образи-сюжети та образи-символи, в яких шляхом нарративного мапування втілюються міфологічні, біблійні та фольклорні знання про світ. Наративне **мапування** розуміємо як лінгвокогнітивну операцію **проектування знань** про відомі мотиви чи сюжети художньої літератури на новий художній текст шляхом їх переосмислення та інакомовного втілення в словесних образах. В основі такої операції лежить параболічне поетичне мислення. Можливість параболічного мислення зумовлена здібністю людини до нарративної уяви – інакомовлення, оскільки повсякденний досвід людини структуровано у вигляді нарративного потоку (розповіді) (Молчанова 1996: 77). Така здібність є здебільшого позасвідомою і не потребує ніяких зусиль у проектуванні одної розповіді на іншу, наприклад, розповіді історії життя у термінах історії подорожі: “на перехресті життєвого шляху”, “опинитися у закуті життя” і таке інше. Навіть абстрактні поняття людина усвідомлює параболічно, інакомовно, через їх моделювання у термінах метафори: “час плине”, “надія помирає останньою” (там само).

Когнітивними операціями, що слугують механізмами формування словесних архе-

типних образів та когнітивними прийомами їхньої експлікації в художньому тексті, визнані **активація та активізація** знань про архетипи через ознайомлення з теорією архетипів та словниковими статтями в лексикографічних і енциклопедичних джерелах, що містять відомості про різні світові міфи та символи. Крім того, для аналізу деяких поетичних творів застосовано мультимодальний аналіз.

Мультимодальність розуміємо як взаємодію різних кодів, аналіз яких веде до вилучення додаткових смислів поетичного тексту. Мультимодальність притаманна поетичним текстам постсимволістської та експериментальної поезії. У таких текстах поєднуються візуальний і вербальний коди. Одним із факторів, що забезпечує успішність такої художньої комунікації є відродження міфопоетичного способу мислення, який зумовлює різні тенденції у творенні поетичних образів.. Так, в епоху модерну домінантною тенденцією художньої творчості постає **реміфологізація**, яка проявляється в екстенсивному вживанні архетипних образів і символів (Мелетинский 1995: с. 10), для постмодернізму характерним є **переосмислення** змісту архетипів **реінтерпретація** архетипних тем, сюжетів, мотивів (Епштейн 2002: 12-18).

Сигналами архетипних образів слугують власні назви, промовисті імена, цитації або перифрази з Біблії, міфологічних та фольклорних текстів, які використовуються поетами як стилістичний прийом алюзії. Так, наприклад, в архетипному словесному образі: “*Mother Marie Theresa / Like Proserpina, who fell / Six months a year from earth to flower in hell*” (Lowell MV, 234) – образ Матері Терези створюються через алюзію на архетипний сюжет про римську богиню рослинності Прозерпину, аналога грецької богині Персефони, котра символізує щорічне відродження природи, плідність, доброту й благодійність.

Однією з головних особливостей модернізму є підкреслене вираження поетами своєї індивідуальності. Цим продиктовані й постійні пошуки раніше не використовуваних образотворчих засобів. Наслідками цих пошуків стали відродження ролі емоційного спілкування зі світом, твердження самоцінності й самодостатності естетичних переживань, пріоритету почуттєвого відображення над можливостями раціонального пізнання. Загалом поезія епохи модерну характеризується як руйнуванням повсякденного обличчя світу, яке було створено здоровим глуздом раціоналістичного мислення художньої свідомості та закріплено

автоматизмом мовних форм і стереотипних образів, так і формуванням концептів, що задають стратегію та параметри нових поетичних світів.

Так, в поезії символізму для поетичних образів, побудованих на метафорах-символах, характерним є **відродження архетипних символів** із міфології різних народів. Звернення до міфології поповнило поетичне мовлення власними назвами, які повторюються в поезії багатьох народів. Наприклад, міфологічні образи Пана, Психеї, Нарциса, Діоніса, Ероса простежуються в поезії В. Іванова; Прометей, Психеї, Цирцеї, Медеї. Орфея, Еврідики – у Є. Баратинського; Пана, Психеї, Діоніса, Адоніса – у ранніх творах Е. Паунда, Р. Фроста, У. Стівенса; Феба, Парки в поезії І. Аненського; Феба, Аріадни – у Т. Еліота.

Словесні поетичні образи, в яких вживаються вищезгадані власні назви з античної міфології, відбивають традиційні, усталені характеристики, що приписані цим персонажам у контексті загальної культури людства. В поезії символізму традиційні образи не переосмислюються, а **парафразуються**: “*Мне жизнь приносит злую муку / В своем заржавленном ковше*” (Сологуб АРП: 78) – замість усталеного “*чаша жизни*” – “*заржавленный ковш*”. Порівняйте, також, аналогічні парафрази в американській поезії: “*I drained the cup that brings the sleep of Lethe*” (Winters NA: 640) – “*я осушив (замість випив) чашу, що несе сон Лету*”; “*til the gray eyes drain of life like cold pure water from a tin pail*” (Vaca CV: 23) – “*доки не витече життя із сріх очей, як холодна чиста вода з жестяного відерця*”.

Для поезії модернізму, взагалі, на відміну, наприклад, від романтизму, властивим є **парафраз**. Так, словесний поетичний образ поета-романтика Дж. Уїтієра “*The best day is the first to flee*” (Whittier NA: 167) – “*Найкращий день відлітає першим*” є майже дослівним перекладом Вергілія “*Optima dies prima fugit*” (Вергілій) – “*Найкращий день першим плине*”. Натомість у Е. Камінгса спостерігаємо парафраз архетипного образу “*Carpe diem, quam minimum credulo postero*” (Горацій) – “*Лови момент, не довіряй майбутньому* (тобто не покладай надії на майбутнє) у “*Tomorrow is our permanent address*” (NA Cummings: 561) – “*Завтра є наша постійна адреса*”. В постмодерністських творах іронічного звучання набуває словесний поетичний образ Е.А. Робінсона через **реінтерпретацію** архетипу ТРИЦЯ: “*Dollar, Dove, Eagle make Trinity*” (NA Robinson: 243) – “*Долар, Голуб й*

Орел створюють Трійцю”, та словесний поетичний образ А. Макліша “*Our human part is to redeem the god / Drowned in this time of space, this space / That time enclosed*” (NA McLeish, 531) – “*Нашою гуманною роллю є спасіння бога, який потонув у цьому часовому просторі, просторі, який замкнув час*”. У канадського поета Дж. Розенблата зустрічається навіть такий словесний образ, як “*God is death*” (CV Rosenblatt: 302) – “*Бог – це смерть*”.

Серед різних стилістичних засобів, якими послуговуються символісти у побудові словесних поетичних образів, у першу чергу слід назвати ті, що є типовими для всієї світової поезії. До таких відносимо вживання “абстрагованого” епітету, яке пов’язано із **субстантивізацією прикметника** (Кожевникова 1996: 10). Порівняйте, наприклад, субстантивовані епітети у словесних поетичних образах двох авторів: “*Кружусь над яркостью свечи*” (АРП Брюсов: 67) та “*in the brightness of the sun*” (MV Milley: 63) – “*в яскравості сонця*”. Зміщення акценту з предмету на його ознаку, якість або властивість впливає на семантику слова, що стоїть поруч з абстрагованим епітетом, надаючи цьому слову інакомовний смисл. Зміст словосполучень *яскравість свічки* чи *яскравість сонця* не дорівнює змісту словосполучень *яскрава свічка* чи *яскраве сонце*. Епітет “яскравість”, на наш погляд, відроджує внутрішню форму іменників “свічка” та “сонце”, їх архетипне значення – “світло, що дає життя, освітлює життєвий шлях”.

Використання абстрагованого епітета в поезії символізму різних авторів і культур В.М. Жирмунський пояснює впливом поезії французького символізму, в якій окрім субстантивованого епітету особливого значення набули епітети з символічним значенням кольорів (Жирмунський 1997: 157-158). Теорія колірних символів знайшла втілення у творчості американських поетів, особливо У. Стівенса, У. Уільямса та К. Сендберга. Колірні епітети стали джерелом індивідуальних символів у постсимволістській поезії У.Стівенса, імажизмі У.Уільямса. Так, наприклад, образи У. Стівенса “*green evening*”, “*green frustrations*”, “*green freedom*” (Stevens MV: 634) не можна адекватно перекласти і зрозуміти, якщо не знати, що в його поезії “green” і “red” символізують “літнє” та “осіннє” бачення світу (Frye 1968: 271-28). Літнє бачення життя означає радісне, веселе, світле, тепле, легке сприйняття всіх речей у природі (там само: 279). У такому разі, “*green evening*” тлумачиться як “*літній, теплий вечір*”, а “*green freedom*” як

“радісна свобода”, “green frustrations” – “легкі розчарування”.

Певні труднощі для розуміння й перекладу становлять деякі словесні поетичні образи канадської поезії, в яких використовується візантійська символіка зеленого кольору: “The green flame of fire” (CV Yates: 348); “green flame of life” (CV Layton, 155); “the green glimmer into the light” (CV Ross: 87); “the day was green – magnificent” (CV, Smith: 399). У наведених прикладах епітет зелений вживається для передачі архетипних значень кольору: *надія, радість*. Універсальні символи набувають індивідуальних авторських ознак. Як-от, до прикладу, у словесних поетичних образах з української та російської поезії: “На синю синь води похмура впала тінь” (ЗВ Вінграновський: 45); “І небо – синь, і синява – розлив” (ЗВ Ольжич: 78); “Светлеет солнце в лазоревой сини” (АРП Сологуб: 368); “В разлитой сини плывут облака” (АРП Волошин: 134). В поезії С. Єсеніна епітет *блакитний (синій)* набуває окрім символіки кольору додаткового значення – *близький, рідний, дорогий, єдиний*: “Голубая да веселая страна; / Заметался пожар голубой; / Я покинул родимый дом, / Голубую оставил Русь” (АРП Єсенін: 167).

Досліджуючи поетичні тексти футуристів, В.Б.Шкловський доходить висновку, що їх образна структура формується розривами смислів, розчленуванням матеріальної структури вірша, що супроводжується еліпсисом – “основною фігурою нової поезії” (Шкловський 1990: 187). Побудова віршованого тексту виразняється у розчленуванні його матеріальної структури шляхом використання так званих “геометричних прийомів”, тобто графічного коду, що втілюється у лексичних та граматичних повторах, синтаксичних та семантичних паралелізмах, еліпсисі, розриві рядків, строф. Ілюстрацією використання різних кодів можуть слугувати словесні поетичні образи в поезії Е.Камінгса, що представляють певні труднощі для перекладу на інші мови:

l (a	ли	ли
le	с	ст
af	тя	о
fa	(па	(па
ll	да	да
s)	є)	ет)
one	амо	оди
l	т	н
iness	ність	око

(cummings OB: 928) (перекл. наш)
(перекл. наш)

Вірш складається з п’яти строф, в яких розчленовано словесний поетичний образ (*a leaf falls*) *loneliness* – (*листя опадає*) *самотність*, що обіймає весь поетичний текст, тобто є текстовим конструктором. Модель семантичної структури образу може бути представлена як (X) А, де парантеза – речення, що в дужках, – є об’єктом словесного поетичного образу (X), а його суб’єкт (А) актуалізується через розірване слово *l one l iness* – *с амо т ність*. Суб’єкт образу (самотність людини) осмислюється через поняття листопаду. Листя, що падає, – знак осені, передостанньої пори року, – проектується на фізичний цикл життя людини, що викликає асоціації із старістю, яка в свою чергу асоціюється з самотністю. Монтаж образу здійснюється шляхом поєднання колажної структури парантези із розірваною структурою суб’єкта словесного поетичного образу. Принцип парадигматичності виразняється у вертикальному поданні слова *loneliness* – *l – one – l – iness*, що у такий спосіб розширює семантичний простір образу, відтворюючи внутрішню форму слова самотність (одинокість, самість). Графічність, геометричність прийому візуалізує образ, акцентуючи необхідність його зорового сприйняття. Розщепленість суб’єкту асоціюється з розколотістю модерністського світу, відчуженістю “я”, авторський неологізм – *iness* – символізує окремішність людини у суспільстві. Одинокість і самотність людини підкреслено також вживанням літери *l*, обрис якої нагадує одиницю. Розпад цілісності особистості є загальним мотивом у творчості модерністів. На відміну від синкретичного уїтменського “*The Me Myself*” (Whitman AP, 132), в якому втілено принцип єдності особистості та суспільства, характерний для реалізму демократичної поезії (Hermans 1982, с.34), “я” модернізму відчужене від хаосу технократії першої половини ХХ століття (Мелетинський 1995: 17-18, 264). Воно, як у романтизмі, прагне до єдності з природою. Звідси відродження архетипів СВІТОВОГО ДЕРЕВА, ВІЧНОГО МАНДРІВНИКА, в яких уособлено пошук людиною стрижню життя, його духовних координат, прагнення людини до визначення смислу буття й свого призначення в ньому.

Е.Камінгс, відтворюючи мотиви архетипу СВІТОВОГО ДЕРЕВА, намагається по-своєму передати ідею особистості й вічного буття. Іконічність образу, якої він досягає графічними засобами та вживанням символів (листок – людина, осінь – старість), слугує

суб'єктивізації словесного поетичного образу, оскільки, як відомо, знаковість та символи є сигналами суб'єктивності. Образ падаючого листа обіймає декілька символів: **падіння**, що веде до руйнування, смерті; колообіг в природі, що символізує фізичний **цикл** життя; **відчуження**, що уособлено в образі окремого листа. Семіозис словесного поетичного образу епохи модернізму, тобто становлення його як знаку, за Ю.С. Степановим (Степанов 1998: 135). Мультимодальний аналіз вірша, на нашу думку, сприяє виявленню характер його іконічності. У наведеному прикладі іконічність веде не до однозначності тлумачення його змісту, а до "безкінечності семіозису" (Есо 1992: 192-214), тобто до різних інтерпретацій його змісту. Це і самотність, і одночасно причетність до світового життя; відчуженість, окремішність як наслідок розколотості світу епохи модернізму.

Універсальність поетичного мислення, що зумовлено спільними архетипними уявленнями, підтверджується майже ідентичним за формою та зовсім іншим за тональністю віршем українського поета П.Тичини "Листя":

*Листя
падає
Осінь листопадує
По доріжці на 'дній ніжці
Вітер робить на
вітер
на
(Тичина ЗВ: 108)*

Розірваністю строф, відсутністю знаків сполучення поет створює іконічний словесний поетичний образ осені із завихреним вітром листям. Графічний малюнок вірша нагадує листок. Тут така сама геометричність прийомів, притаманна поезії футуристів, які прагнули до експерименту з формою, із синтактикою.

Особливості функціонування архетипних словесних образів в посмодернізмі

Для поезії постмодернізму характерним є модифікація архетипних символів, реінтерпретація архетипних тем, сюжетів мотивів.

Концептуальний напрям у світовій поезії взагалі, та американській зокрема, розглядається як протест проти заповнення світу ефемерними значеннями, симулякрами, тобто псевдосмислами, ідеологічним сміттям "Концептуалізм – система каналізації, що виводить усе це культурне сміття та хлам до текстів-відстійників, – необхідна складова частина розвинутої культури, де сміття відрізняє себе від не-сміття" (Епштейн 1988: 158). У концеп-

туальній поезії словесний поетичний образ може бути представленим у його внутрішній формі, наче з оголеною структурою. Прикладом таких образів слугує поетичний текст Пола Шмідта "Hiroshima" – "Хіросима", смисл якого конструюється за допомогою мультимодального аналізу:

LIFE IS A CUP UPSIDE DOWN SENTENCE IS HANGING OVER ME

*Drink it!
COMEDY IS OUT
LIGHT FADES
The END
(Schmidt EOL: 48)*

Графічний малюнок тексту нагадує атомний вибух. Використання різного розміру шрифту, курсиву допомагає читачеві визначити орієнтири інтерпретації. Перший рядок тексту містить концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ПЕРЕВЕРНУТА ЧАША, яка маніфестує переосмислення архетипного образу "The cup of life" – "Чаша життя". Імперативний вислів, поданий курсивом: *Drink it!* – *Виний її!* – надає тексту іронічного звучання, а сам набуває двоїстої семантики – *виний її прийми*, оскільки відноситься й до другого рядку ВИРОК ВИСИТЬ НАДІ МНОЮ. Словесні поетичні образи "Comedy is out", "Light fades", запозичені з "Гамлета" У. Шекспіра, представлені у тексті П. Шмідта без словесної одежі, у вигляді концептуальних схем з метою усунення неоднозначності тлумачень їх змісту. Поети-концептуалісти руйнують стереотипи масової свідомості у пошуках нових образів колективної свідомості. Для створення пародійно-іронічного ефекту в побудові словесних поетичних образів вони використовують штампи офіційної фразеології, кліше, стереотипні словесні образи з популярних пісень: " "Speak softly love" came close sweeping them into the Top Ten" (Trinidad 35: 201); "Not every cloud has a silver lining" (Salter 35: 176) замість прислів'я: "Every cloud has a silver lining".

Поетичний текст у концептуальній поезії будується за принципом колажу в живописі, де написані маслом деталі картини розташовані разом з наклеєними поруч натуральними предметами. Приклеєна деталь є по відношенню до розташованого поруч малюнка метонімією, натомість до потенційно намальованої деталі натуральний предмет, що її заміняє, виступає метафорою. (Лютман 1996: 14). "Намальовані й приклеєні предмети належать до різних, несумісних один з одним, світів за ознаками: реальність /

ілюзорність, двохвимірність / тривимірність, знаковість / незнаковість. У межах цілого ряду традиційних культурних контекстів їх зустріч в одному тексті абсолютно заборонено. Саме тому їх поєднання створює міцний семантичний ефект, притаманний тропу” (там само).

Ми вважаємо, що принцип колажу в поетичних текстах концептуалістів породжує особливий словесний поетичний образ, семантична структура якого містить різні тропи: метафору й метонімію, які разом створюють різновид параболи, де актуалізуються два змісти. Перший формується прямими, тобто предметно-логічними, словниковими значеннями, які відбивають денотативні характеристики його номінативних одиниць. Другий міститься у конотативних, додаткових, значеннях цих самих одиниць, набутих ними в різних контекстах.

Так, у словесному поетичному образі Джея Райта: *“This Pandora’s gift fired me to climb up the ladder of life”* (Wright 35: 184) – *“Цей подарунок Пандори запалив мене збиратися вище по сходинках життя”* – конвергенція різних прийомів веде до його багатозначності. Номінативна одиниця *gift* у сполученні з власною назвою *Pandora*, котра є метонімією на тлі контексту міфу про ящик Пандори, що містить різні тварюки, які символізують зло, хвороби, нещастя, сприймається як оксиморон *злий дар*. Метафора *the ladder of life* є словесним втіленням архетипного символу прагнення до високого, а метафора *gift fired me* містить архетипне значення міфологеми вогню – *відродження, очищення, духовне прагнення до високого, до знання, активність, енергія* (Тресіддер 1999: 246-248). Зчеплені разом у єдиному семантичному просторі словесного поетичного образу ці тропи сприяють формуванню його змісту: *зло, нещастя чи хвороби, які посилає доля, необхідно долати енергією й активним образом життя, постійно рухаючись вперед*. На наш погляд, такий образ відбиває специфіку американського світосприйняття, їх протестантський дух не згинатися перед злом, нещастям, завжди бути енергійним у досягненні мети.

Прагнення поетів відобразити парадоксальні плинні модерністського буття привели до витворення нових зображальних засобів (графічні прийоми, візуальність образу) та удосконалення традиційних: метафора та оксиморон поєднуються з параболою. Тенденція до концентрації тропів та активізації стилістичних фігур у межах одного сло-

весного поетичного образу зумовила появу нового виду: словесного поетичного образу-параболи.

Параболічне й парадоксальне поетичне мислення набули особливої виразності в поезії кінця ХХ століття, націленої не на спрощення та примітивізацію словесного поетичного образу, а на його семантичне ускладнення. Цей напрям стає відомим і в російській та українській поезії під ім'ям **метапоезії**, а художній метод відображення дійсності визначається як **метареалізм** (Епштейн 1988: 74; Кулаков 1999: 346-348). Таким методом поряд із традиційними – символізмом, сюрреалізмом – користуються американські поети **поезії мови** (Allen D 1982: 3-6).

Поезія мови, або метапоезія – це поетика багатовимірної реальності у всій широті її можливостей та перетворень (Епштейн 1988Ж 2005.). Це розширене та поглиблене споглядання реальності, що виявляється у творчості американських поетів Дж Холандера, Р. МакКуена, пізнього А. Гінзберга, Й. Бродського (у віршах, написаних у період його життя в США), Дж. Ешбері, Д. Перлова, Р. Уїлбора, А. Амонса, Г. Снайдера, Т. Кларка, російських – О. Седакової, І. Жданова, М. Ладигіна, українських – О. Драгомощенко, І. Калинця, Л. Костенко.

У поезії мови образ відроджується у його архетипному значенні, як проникнення крізь товщу культурних нашарувань до міфологічної праоснови. Концептуалізм свідомо зводить образ до найпростішої схеми, натомість метапоезія підносить образ до надхудожніх узагальнень, наділяючи його смисловою об'ємністю міфу, оголюючи стереотипи масової свідомості та архетипи колективного позасвідомого. Як і в епоху модернізму, в поезії постмодернізму спостерігається **відродження архетипних уявлень** про основні концепти буття. Проте, якщо в модернізмі відбувається **парафраз архетипів**, а в концептуальній поезії навіть їх руйнування, натомість в метапоезії можна простежити їх **переосмислення** й збагачення новими смислами.

Проаналізуємо словесний поетичний образ Денізи Левертов з вірша “Обраний шлях” – “Road Taken”:

Life is a stage, dev-ill, d-evil, dia-(e)vil
 Playing tricks with you
 Leading up the stairs
 going
 down.

Наведений словесний поетичний образ побудовано за традиціями постмодернізму і вимагає мультимодального аналізу. В ньому використано інтертекст: “*All the world's stage / And all the men and women merely players*” (Shakespeare, *As You Like It?* Act II, scene vii); “*Dev-ill was after us / tricking up like Jehovah*” (H.D. NA : 1236); “*The heavy past plays tricks with me*” (Sexton NA: 1310). Проте, згідно з художніми принципами постмодерну відбувається адаптація цитат до нового поетичного тексту й у такий спосіб інтертекстуалізація слугує прийомом формування нових словесних поетичних образів або переосмислення відомих. Так, Д. Левертов розширює семантичний простір образу Хільди Дулітл (публікувалася під псевдонімом H.D.) “*dev-ill was after us*”, продовжуючи слідом за нею, пошуки внутрішньої форми слова диявол: *dev-ill* – хворий диявол, *d-evil* – зло, *dia-(e)vil* – через зло, крім того, у грі з останнім *dia-(e)vil* вона відтворює слов'янське звучання цієї номінативної одиниці. Можна припустити, що це зроблено навмисно, оскільки Деніза має слов'янське коріння у своєму походженні (Wilson 1994: iii).

Об'єктна частина аналізованого словесного поетичного образу є результатом **есеїстичного** поетичного мислення, яке націлене не на відшукання подібності чи розбіжності у порівнюваних сутностях, натомість на поєднання в одному образі ознак і властивостей предмета чи явища, вилучених за допомогою інших видів поетичного мислення. Так, об'єкт образу (A): “*Leading up the stairs going down*” – “*вгору по сходинах, що ведуть долу*”, – сформований внаслідок асоціативного осмислення поняття життя в термінах успіху, оскільки сходинки є архетипним символом руху вгору. Парадоксальне поетичне мислення матеріалізовано в оксимороні “*up the stairs going down*”. Механізм формування аналізованого словесного поетичного образу покажемо у вигляді абстрагованої формули: $X_1 \in A_1, A_2 \rightarrow A_1 (X_2) \in A_3 \rightarrow X_3 (A_1, A_2) \in A_4$ (де *up* суперечить *down*), яка ілюструє те, як один образ перетікає в інший: об'єкт першого образу (A_1) стає суб'єктом другого (X_2), а суб'єкт третього образу (гра; хворий диявол, зло, диявол) є водночас поясненням об'єкта (A_4), вираженого оксиморonom.

Координатами розвитку словесних поетичних образів у поезії мови, або метапоезії виявляються не тільки й не стільки синтагматична вісь, яка визначає горизонтальне роз-

ширення їх просторів, а й парадигматична, операції на якій призводять до стримання відцентрових тенденцій у об'єктній частині образу.

В американській поезії **постмодернізму** *есеїстичне* та *параболічне* поетичне мислення зумовили трансформацію метафори в метаболу як переплетення означеного й означуваного. У віршованому мовленні цієї епохи поряд з тенденцією до конвергенції образів простежується протилежна тенденція – *дивергенція*, яка полягає у розосередженості образів по всій тканині тексту, що створює ефект “дифузної емотивності” (Tsur 1992: 358), розмиту емотивність тексту. Дивергенція трактується в роботі як таке розгортання образного простору, що веде до появи безгештальтних (*gestalt-free*), вільних від предметної визначеності (*thing-free*) образів (Tsur 2012: 43), образів, позбавлених конкретно-чуттєвої явленості, картинності.

Висновки і перспективи подальших досліджень

В поезії епохи модернізму відтворення архетипних символів здійснюється через словесні поетичні образи шляхом використання в них власних назв у функції алюзії, цитатій цілих рядків текстів з грецької поезії, переосмислення архетипів, символіки кольоропозначень. Кожний окремих напрям поезії епохи модернізму відзначається власними способами відтворення архетипних символів. Так, для символістів більш характерним є **відродження архетипних символів**, а для постсимволізму – **переосмислення** традиційних смислових зв'язків імені й того, що воно означає. Символічні значення кольору набувають у творчості різних поетів своєрідного авторського тлумачення.

В епоху постмодернізму словесний поетичний образ зазнає якісних змін в поезії концептуалізму й метареалізму. Мінімалістська стратегія концептуальної поезії призводить до **руйнування архетипів** та поширеного вживання стереотипних словесних образів. В поезії метареалізму есеїстичне та параболічне поетичне мислення зумовили трансформацію метафори в метаболу як переплетення позначеного й позначуваного. У цілому для поезії постмодернізму характерним є **модифікація** архетипних символів, **реінтерпретація** архетипних тем, сюжетів та мотивів.

Подальшою перспективою дослідження може бути виявлення механізмів формування й функціонування архетипних образів і символів з позицій лінгвосеміотики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверинцев С.С., Андреев М.Л., Гаспаров М.Л., Гринцер П.А. Категории поэтики в смене литературных эпох / *Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. М.: Наследие. (1994). С. 3 – 38.*
2. Бахтин М.М. Литературно-критические статьи / Сост. С.Бочаров и В.Кожин. М.: *Художественная литература, (1986). 543 с.*
3. Белєхова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : монографія. Херсон: *Айлант, (2002). 368 с.*
4. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика: Избранные труды. Л.: *Наука, (1977). 407 с.*
5. Кожевникова Н. А. Словоупотребление в русской поэзии начала XX века. М.: *Наука, (1986). 252 с.*
6. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии. СПб.: *Искусство, (1996). 848 с.*
7. Маріна О.С. Семіотика парадоксальності у когнітивно-комунікативному висвітленні (на матеріалі сучасного англомовного поетичного дискурсу): Монографія. Херсон: *Айлант, (2015). 298с.*
8. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. М.: *Наука, 1995. 407 с.*
9. Молчанова Г.Г. Английский язык как неродной: текст, стиль, культура, коммуникация. М.: *ОЛМА Медия Групп, (2007). 384 с.*
10. Степанов Ю. С. Язык и метод. К современной философии языка. Знак. Понятие. Ментальный мир. Реальность. Номинализм и реализм. Новый реализм. М.: "Языки русской культуры", (1998). 784 с.
11. Шкловский В.Б. Гамбургский счет: Статьи, воспоминания, эссе. М.: *Советский писатель, (1990). 544 с.*
12. Эпштейн М.Н. Парадоксы новизны: О литературном развитии в XIX – XX в. М.: *Советский писатель, (1988). 416 с.*
13. Эпштейн М.Н. Постмодерн в русской литературе. М.: *Высшая школа, (2005). 495 с.*
14. Юнг К. -Г. Архетипы и символ. М.: *Renaissance, (1991). 306 с.*
15. Bodkin M. Archetypal Patterns in Poetry. *Stanford: Stanford University Press, (1934). 324 p.*
16. Boyer R. Archetypes / *Companion to Literary Myths, Heroes and Archetypes.* L.; N.Y.: *Routledge. (1996). P. 110-117.*
17. Freeman M. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature / *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. Berlin, N.Y., (2000). P. 253– 283.*
18. Eco U. Semiotics and the Philosophy of Language. *Bloomington: Indiana University Press, (1984). 242 p.*
19. Hermans T. The Structure of Modern Poetry. L.: *Croom Helm, (1982). 260p.*
20. Frye N. The realistic oreole: A study of Wallace Stevens / *Modern Poetry: Essays in Criticism* [Ed. by J. Hollander]. *Oxford: Oxford University Press. (1968). P. 267-284.*
21. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind. *Chicago : The University of Chicago Press, (1987). 614 p.*
22. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. N. Y.: *Basic Books, (1999). 624 p.*
23. Lakoff G. Turner M. More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor. *Chicago: The University of Chicago Press, (1989). 230 p.*
24. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics. *Amsterdam: Elsevier Science Publishers, (1992). 549 p.*
25. Tsur R. Playing By Ear and the Tip of the Tongue: Precategorical Information in Poetry. *John Benjamins B.V. (2012). 309 p.*
26. Wilson R. Introduction: Poetic endeavor / *Bibliography of Denise Levertov. N.Y.: Phoenix Book Shop, (1994). P. i-xxxii.*

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

Тресиддер Дж. Словарь символов: пер. с англ. М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. 448 с.

Julien D. Bonn. A Comprehensive Dictionary of Literature. Dehli: Abhishek Publications, 2010. 192 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

AP – Американская поэзия в русских переводах. XIX – XX вв. / Сост. С.Б.Джимбинов. На англ. яз. с параллельным рус. текстом. М.: Радуга, 1989. 672 с.

АРП – Антология русской поэзии / Под ред. И Смирнова. М.: Языки русской культуры, 1994. 876 с.

ЗВ – Збірка віршів сучасних українських поетів. К.: Дніпро, 1994. 24 с.

BAP – The Best American Poetry 1995 [ed. by R. Howard]. N.Y.; L.; Toronto, etc.: A Touchstone Book, Publ. by Simon & Shuster, 1996. 303 p.

Frost CP – Frost R. Complete Poems of Robert Frost. N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1962. 666 p.

MV – The Pocket Book: Modern Verse [ed. by O. Williams]. N.Y. : Washington Square Press, Inc., 1958. – 635 p.

NA – The Norton Anthology of American Literature: Third Edition. N.Y., L. : W.W. Norton & Company, 1989. 2856 p.

OB – The Oxford Book of American Verse N. Y.: Oxford University Press, 1950.– 1132 p.

PA – The Postmoderns: The New American Poetry Revised [ed. by D. Allen and G. F. Butterick]. N.Y.: Grove Weidenfeld, 1982. 436 p.

Sandburg CP – Sandburg C. The Complete Poems. San-Diego; N. Y.; L.: Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1970. 1997 p.

35 – Under 35: The New Generation of American Poets [ed. by Nicholas Christopher]. N.Y.; L.; Toronto: An Anchor Book, 1989. 240 p.

REFERENCES:

1. Averintsev S.S. Andrejev M.L., Gasparov M.L. Grintser P.A. (1994) Kategorii poetiki v smene literaturnikh epokh *Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания*. [Categories of Poetics in the Change of Literary Epochs. *Historical Poetics. Literary Epochs and Types of Literary Mind*]. M.: Nasledie, P. 3 – 38.
2. Bakhtin M.M. (1986). Literaturno-kriticheskie statii / Sost. S. Bocharov i V. Rjzhinov. [Literary and critical Articles]. M.: *Khudozhestvennaja literatura, 543p.*
3. Bieliekhova L.I. (2002). Slovesnyy poetychnyy obraz v istoriko-tipologichnij perspektivy: lingvokognitivnyy aspect

- (na materiali amerykanskoi poezii) [Verbal Poetic Image in the Historical-typological Perspective : Linguistic and Cognitive Aspect]. : Monografiia. *Kherson: Ailant*, 368 p.
4. Zhirmuskij V.M. (1977). Teoriia literatury. Poetika. Stilistika: Izbrannye trudy [Theory of Literature. Poetics. Stylistics: Selected Works]. L.: Nauka, 407 p.
 5. Kozhevnikova N.A. (1986). Slovo-upotrebleniye v russkoi poezii nachala XX veka [The Use of Words in Russian Poetry at the beginning of the XX-th century]. M.: Nauka, 252 p.
 6. Lotman U. M. (1996). O poetakh i poezii [About Poets and Poetry]. SPb.: *Iskusstvo*, 848 c.
 7. Marina O.S. (2015). Semiotika paradoxalnosti u kognitivno-komunikativnomu vysvitlenii (na materialii suchasnogo anglo-movnogo poetychnogo diskursu): Monografiia [Semiotics of Paradoxality in Cognitive and Communicative Perspective (Case Study of Contemporary English Poetic Discourse)]. *Kherson: Ailant*, 298 p.
 8. Meletinsky E.M. (1995) Poetika mifa [Poetics of Myth]. M.: Nauka, 407 p.
 9. Molchanova G.G. (2007) Angliiskij yazyk kak nerodnoj: tekst, stil, kultura, kommunikatsiya [English as a foreign language: text, style, culture, communication]. M.: *OLMA Mediya Grupp*, 384 p.
 10. Stepanov U. S. (1998). Yazyk i metod. K sovremennoj filosofii yazyka. Znak. Ponyatie. Mentalnyj mir. Realnost. Nominalizm i realizm. Novyj realizm [Language and Method. Contemporary Theory of Language. Sign. Concept. Mental World. Reality. Nominalism and Realism. New Realism]. M.: "Yazyki ruskoj kultury", 784 p.
 11. Shklovsky V. B. (1990) Gamburskij schet: Statji, vospominaiya esse [Hamburg Account: Articles, Recollections, Essays]. M.: Sovetskij pisatel, 544 p.
 12. Epshtein M.N. (1988). Paradoksy novizny: O literaturnom razviii v XIX – XX v. [Paradoxes of Novelty. About the Development of Literature in XIX–XX c.]. M.: *Sovetskij pisatel*, 416 p.
 13. Epshtein M.N. (2005). Postmodern v ruskoj literature [Postmodernism in Russian Literature]. M.: *Vysshaja Shkola*, 495 p.
 14. Jung K.–G. (1991) Archetipy i simvoly [Archetypes and symbols]. M.: *Renaissance*, 306 p.
 15. Bodkin M. Archetypal Patterns in Poetry. *Stanford: Stanford University Press*, (1934). 324 p.
 16. Boyer R. Archetypes / *Companion to Literary Myths, Heroes and Archetypes*. L.; N.Y.: Routledge. (1996). P. 110-117.
 17. Freeman M. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature / *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin, N.Y., (2000). P. 253– 283.
 18. Eco U. Semiotics and the Philosophy of Language. *Bloomington: Indiana University Press*, (1984). 242 p.
 19. Hermans T. The Structure of Modern Poetry. L.: *Croom Helm*, (1982). 260p.
 20. Frye N. The realistic oreole: A study of Wallace Stevens / *Modern Poetry: Essays in Criticism* [Ed. by J. Hollander]. *Oxford: Oxford University Press*. (1968). P. 267-284.
 21. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind. *Chicago : The University of Chicago Press*, (1987). 614 p.
 22. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. N. Y.: *Basic Books*, (1999). 624 p.
 23. Lakoff G. Turner M. More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor. *Chicago: The University of Chicago Press*, (1989). 230 p.
 24. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics. *Amsterdam: Elsevier Science Publishers*, (1992). 549 p.
 25. Tsur R. Playing By Ear and the Tip of the Tongue: Precategorical Information in Poetry. *John Benjamins B.V.* (2012). 309 p.
 26. Wilson R. Introduction: Poetic endeavor / *Bibliography of Denise Levertov*. N.Y.: *Phoenix Book Shop*, (1994). P. i-xxxii.
- ### ADDITIONAL REFERENCE LITERATURE
- Tresidder Dzh. (1999) Slovar simvolov: perevod s anglijskogo [A dictionary of symbols: translated from English]. M.: FIAR–PRESS, 448 p..
- Julien D. Bonn. A Comprehensive Dictionary of Literature. Dehli: Abhishek Publications, 2010. 192 p.
- Sources
- AP Amerisanskaja poezija v puskih perevodakh. XIX- XX v. (American Poetry in Russian Translation) Sost. S. B. Gimbinov. Na anglijskom jazike s paralelnim rus. tekstom. (In English Language with parallel Russian text). M.: Raduga, 1989. 672 p.
- Antologija ruskoj poeziji pod redakcijej I. Smirnov [Anthology of Russian Poetry]. M.: Jaziki ruskoj kulturi, 876 p.
- Zbirka virshiv suchasnikh ukrainskikh poetiv. K.: Dnipro, 24 p.
- BAP – The Best American Poetry 1995 [ed. by R. Howard]. N.Y.; L.; Toronto, etc.: A Touchstone Book, Publ. by Simon & Shuster, 1996. 303 p.
- Frost CP – Frost R. Complete Poems of Robert Frost. N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1962. 666 p.
- MV – The Pocket Book: Modern Verse [ed. by O. Williams]. N.Y. : Washington Square Press, Inc., 1958. – 635 p.
- NA – The Norton Anthology of American Literature: Third Edition. N.Y., L. : W.W. Norton & Company, 1989. 2856 p.
- OB – The Oxford Book of American Verse N. Y. : Oxford University Press, 1950.– 1132 p.
- PA – The Postmoderns: The New American Poetry Revised [ed. by D. Allen and G. F. Butterick]. N.Y.: Grove Weidenfeld, 1982. 436 p.
- Sandburg CP – Sandburg C. The Complete Poems. San-Diego; N. Y.; L.: Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1970. 1997 p.
- 35 – Under 35: The New Generation of American Poets [ed. by Nicholas Christopher]. N.Y.; L.; Toronto: An Anchor Book, 1989. 240 p.

UDC 811.111:81'42
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-23

PARATEXTUAL EPIGRAPH ELEMENTS (CASE STUDY OF STEPHEN KING'S NOVEL "CHRISTINE")

Borysova Tetiana Serhiyvna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Kherson State University
taipi13ram@bigmir.net
orcid.org/0000-0003-3023-5049

The **purpose** of the article is to describe the stylistic potential of paratextual elements in the novel "Christine" by a modern American writer Stephen King. **Methods.** The descriptive method, as well as of structural-semantic and contextual analysis, allowed us to discover basic means of the paratextual elements conceptualization and define their functions. **Results.** It was determined that the epigraph is one of the paratextual elements that carries factual, conceptual and subtextual information in the novel under analysis, as well as introduces a significant layer of cultural information into the artistic space. Being closely related to the subtext and directly to the text of literary work, epigraphs promote a coherent reading of the novel since epigraphs bear an exact semantic projection of the artistic content of the corresponding text and act as a link between the chapters in the novel. The article presents a brief theoretical survey of the basic studies in this sphere in domestic and foreign linguistics; the main stylistic functions implemented by paratextual elements are identified. The study deals with the analysis of the composition and plot construction of Stephen King's novels, which resulted in a number of features specific to the author's novelistic techniques. **Conclusion.** The paratext was found to be an invariable element of Stephen King's works, comprising the title, epigraphs, short prefaces and dedications, and playing an important structural and meaningful role in artistic and semantic comprehension of the novel under analysis. Paratext in the novel is closely associated with the further text and serves as a clearly deliberate projection of its content and a reader's guide into this content.

Key words: paratextuality, paratextual elements, epigraph, projection of content, artistic and compositional organization.

ЕЛЕМЕНТИ ПАРАТЕКСТУАЛЬНОЇ ЕПІГРАФИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА «КРІСТІН»)

Борисова Тетяна Сергіївна,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Херсонський державний університет
taipi13ram@bigmir.net
orcid.org/0000-0003-3023-5049

Мета статті – описати стилістичний потенціал паратекстуальних елементів у романі «Крістіна» сучасного американського письменника Стівена Кінга. **Методи.** Дескриптивний метод, а також структурно-семантичний і контекстуальний аналіз дали змогу виявити основні засоби концептуалізації паратекстових елементів та визначити їхні функції. У дослідженні встановлено, що епіграф є одним із паратекстуальних елементів, які містять в аналізованому романі фактичну, концептуальну й субтекстуальну інформацію, а також вносять у художній простір значний шар культурної інформації. Будучи тісно пов'язаними з підтекстом і безпосередньо з текстом літературної праці, епіграфи сприяють послідовному читанню роману, оскільки несуть точну семантичну проекцію художнього змісту відповідного тексту та виступають як зв'язок між розділами роману. **Результати.** У статті представлено короткий теоретичний огляд основних розвідок у сфері дослідження паратексту у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці, визначено основні стилістичні функції, реалізовані паратекстуальними елементами. Дослідження містить також аналіз композиції та побудови сюжетів сукупності романів Стівена Кінга, що в результаті дало змогу визначити низку особливостей, характерних для нарративної методики письменника, його ідіолекту. У **висновках** наукової розвідки зазначено, що паратекст є постійним елементом багатьох творів Стівена Кінга. Він складається з назви, епіграфів, коротких передмов, звернень і посвячень та відіграє важливу структурно-змістову роль у художньому й семантичному осмисленні аналізованого роману. Паратекст у романі тісно пов'язаний із подальшим текстом, є чітко обміркованим проектуванням його сюжетних ліній. Він не лише виконує функцію «керівництва», орієнтації читача на розуміння та сприйняття змісту твору, а й є коротким, проте ємним викладом естетичних поглядів і смаків письменника, що вказує на те величезне прагматичне значення, яке Стівен Кінг надає цій структурно-змістовій частині своїх романів, а також на художньо-сміслову змістовність паратекстуальних елементів загалом.

Ключові слова: паратекстуальність, паратекстуальні елементи, епіграф, проекція змісту, художньо-композиційна організація.

1. Introduction

Our work is devoted to the consideration of the relationship between the epigraph and the text of the novel “Christine” by Stephen King. An attempt has been made to review how the epigraph interprets the following text and prepares the reader for its perception. The importance of the information contained in the epigraph, is determined by its ability to disclose the overall meaningful plan of the work. At the same time, the available general background knowledge of the writer and readers is updated, relying on which, the author, through the purposeful selection of language units, intentionally influences the reader. This article is written in line with the scientific work on the theory of speech impact on the language community through written texts. Due to the fact that any text has a certain structure and specific communicative-pragmatic content, in our paper we have made an attempt to study not the text itself in its pure form, but the textual periphery, which has a pragmatic meaning. The study refers to the concept of “paratext”, which appeared relatively recently in literary criticism and textology. Thus, the *relevance* of the research is substantiated by a small amount of study of paratext in comparison with the main texts of the literary works and their special role in the interpretation of the author’s intention. The *goal* is to identify the communicative potential of an epigraph as a type of paratext and the ways of its language implementation, as well as to establish its functional significance on the material of Stephen King’s novel “Christine”. The descriptive *method*, as well as of structural-semantic and contextual analysis, allowed us to discover basic means of the paratextual elements conceptualization and define their functions.

2. Analysis of recent research and publications

In modern literary studies the interest in elements that do not fully belong to the text of a literary work but, nevertheless constitute a whole, arose after the publication in 1987 of the work of the famous French researcher G. Genette “Seuils”. The author understands by paratext some elements of a work of art that only partially belong to the text of the work itself, but at the same time constitute a single whole with it, which is called a book. According to the researcher, paratext is what allows a text to become a book and, as such, to offer it to readers and, more generally, to the general public (Genette, 1997). His ideas were continued by colleagues I. de Jong, C. Ashley, E. Tribble, P. Burke, S. Brown and others. G. Genette subdivides all paratextual

elements into two broad categories: peritext and epitext. He calls such elements as the title and subtitle of the work, chapter headings, preface, notes, etc. – that is, in some sense you can find the text “inside”. Epitext is more correlated with the “external” in relation to the text: an interview with the author, advertisements, reviews by critics, etc. Paratext is thus composed of a peritext and an epitext. In his book, G. Genette analyzes in detail various types of the publishing peritext, the meaning of the author’s name (or lack thereof) on the cover of the work, the role, types and functions of headings, epigraphs, initiations, notes, the value of supercovers, as well as public and private epitheses.

The category “paratextuality” is the relationship of the text to its title, afterword and epigraph. The epigraph can serve as a comment to the title of the text, or it can function as a key word-password necessary for understanding the historical, cultural and biographical contexts associated with the author (Genette, 1997: 145–149). It reflects the ability of the paratextual element to interact with different levels of text. Paratextuality was also presented in the classification of G. Genette in the book “Palimpsestes: la littérature au second degré”. Paratextuality completes the text and transforms it into a product that is already in the hands of the reader. It is believed to be a special zone between text and non-textual reality, which is intended for direct impact on the reader (Genette, 1982).

Paratext elements take a strong position in the text, since they are separated from the main text and communicatively completed. In the terminology of N. Kuzmina, such elements are “extremely powerful energy signs”, in which the presence of the author is always noticeable and thanks to which the author implicitly broadcasts meaningful information for him. An important function of paratextual elements is informative. As a rule, paratexts introduce some information about the text following them: they set the theme of the work, outline the leitmotifs of individual parts, reveal the concept of the work, update the semantic dominant of the text, or enter some subtext information, while indicating the author’s attitude to it. Paratext is a mask behind which the author hides, when he, not wanting to speak directly, indirectly determines his attitude to the events depicted by him in the work. In addition, he is able to set the form, language, stylistic structure of the subsequent work. So, paratextual elements, “on the one hand, reveal the author’s intention, on the other hand, form the reader’s presupposition, create pragmatic conditions for understanding

the text as a metatext” (Kuzmina, 2004: 151) According to this concept, there is a division of the text into two levels: deep and superficial. At the same time, the deep level has the character of coding meaning and is represented by such logical-semantic concepts as an invariant, a semantic core, a central link and a semantic node. The surface layer decodes the elements of the deep level with the help of variable expansion, background, periphery and context. The functional semantic dependence, by means of which the content of the speech situation is selected in the microthematic, thematic, macrothematic and textological plans, combines the elements of the deep and superficial levels, creating the text as a decoded unit of written speech (Kuzmina, 2004).

In modern science, there is a certain amount of research devoted to the study of the epigraph, its functional purpose in the text, the typological classification, the role it plays in the perception of the text by the reader, and other features of it. Traditionally, most works are based on the positions of literary criticism (S. Bocharov, G. Gukovsky, Y. Ivakin, E. Kirilyuk, S. Krzhizhansky, N. Kuzmina, A. Kulagin, Yu. Lotman, A. Tkachenko, B. Shklovsky). On the semantics of epigraphs I. Arnold, N. Zhirmunskaya, O. Popova, A. Khrumchenkov, G. Chumakov and others paid attention. An epigraph is an element or component of a text that not only predicts upcoming novel events and sets the reader to their specific perception, but also becomes one of the artistic means of creating meaningful completeness. L. Ginzburg noted: “Other people’s words are always a find – they are taken as they are: they still cannot be improved or redone. “Alien words”, even if remotely and inaccurately expressing our thought, act as a revelation or as a long-sought and found formula. Hence the charm of epigraphs and quotations” (Ginzburg, 1979). Z. Turaeva defines an epigraph as “that component of a literary text that sends the reader to the source text and programs the network of associations that mark of artistic text that is able to establish intrasemiotic correspondences” (Turaeva, 1986: 54). The epigraph has two directions – the source text and the quoting text, therefore its semantics is located at the intersection of the inline and extratext structures.

The basic features of the epigraph are its dialogue, intertextuality and aesthetic, ideological and thematic) functions (Arnold, 2004: 8). Due to the indicated features, the relationship between the text and its epigraph is of great interest for our research, where an epigraph is considered as a fragment of another discourse, influencing the

perception and interpretation of the modern literary text. The relationship between the text and its epigraph can also be viewed from the perspective of hermeneutics. Under the hermeneutics of the epigraph I. Arnold understands two aspect of its interpretation: “Firstly, it should be understood as a quotation, as part of the case text, i.e. interpreted as hermeneutic object, and, secondly, it itself interprets the text to which it precedes and turns out to be the subject of interpretation”. In this way, an epigraph can act as a subject of interpretation of following text. The compactness of the epigraph defines its synthesizing function in relation to the main text (Arnold, 2004: 9). Synthesizing is the common function of the epigraph under consideration is that its distinguished elements are the main indicators contained in the subsequent text of the meanings about which the epigraph first informs the reader, thus influencing its interpretation. Others epigraph meanings contained in the text conflict with the meanings of the following text. Thus, the epigraph highlights the most important elements of the content, informs the reader about the author’s attitude to this problem.

3. Statement of the base material

Thus, we can suppose that the epigraph contributes to the formation of (in this case – the same as the author) opinions from the reader on relation to the facts described in the subsequent text of the chapter. The choice of the writer of the epigraph depends on the level of education of the author, his literary preferences, such as artistic thinking, style, genre and design work. It is clear that by introducing such an optional element, the author attaches great importance to it. The epigraph often serves as a key to understanding the artistic concept, expresses the main conflict, theme, idea or mood of the work, helping to perceive it, and also denotes the associative connections of the work with literary tradition and modernity. The epigraph takes an autonomous position, serves as a means of expressing author’s intentions, the pragmatic attitude of the author. For the formation of the reader installation, not only the epigraph is important, but also its origin: temporal, spatial, sociocultural, remoteness of the source. Most often, the source of the epigraphs are various precedent texts: folklore sources, biblical and religious writings, artistic texts. Both titles and epigraphs allow different interpretations, and their interpretation is probabilistic stochastic, and not rigidly deterministic process (Turaeva, 1986: 54).

Among the main functions of an epigraph it is possible to distinguish:

1) marking: the epigraph has a specific location in the text – graphically separated from the text is in front of it and plays the role of a marker in it;

2) transference of literary tradition;

3) theme defining;

4) content-factual: the epigraph indicates that the information about the text can be differentiated into meaningful and formal levels;

5) referential: a quotation taken as an epigraph, and a citation signal are of the same nature, since they are always referred to a specific source text;

6) creating aesthetic interaction of texts: a quotation from another text transfers the role of the aesthetic intermediary;

7) integrating: epigraphs testify to the integration of cultural traditions of different eras, they create different contexts, develop storylines, reflect the poet's literary or historical and cultural views;

8) dialogizing: an epigraph is one of the ways of dialogizing a monologue, introducing into it another, non-authorial point of view; the dialogical relations of the epigraph and the text following it can be explicated and implicit; the nature of the dialogue reveals the communicative intention of the author, his attitude to the content of the epigraph and to its creator;

9) subject-informative: the information presented in the epigraph may be of two types: information about the author (creative subject), choosing an epigraph from a certain literary and cultural paradigm, and information about the text following the epigraph. Subject information contains information about the author, his literary tastes, and communicative intent in this text. A certain part of the subject information arises already at the moment when the writer chooses an epigraph, the other – only in the process of its functioning. The subject information arising at the moment of choosing an epigraph is concretized, specified in the complex “epigraph – text”;

10) form-building and form-determining: an epigraph reports the form (language) of the text entered by it. Informing about the form, he, in fact, sets this form, generates;

11) subtext: the epigraph creates internal overtones;

12) stylistic: the epigraph defines keywords and theses, forms the stylistic and emotional tonality of the text.

As we see, the epigraph sets the theme, defines the idea and the concept of a work of art, which is perceived and developed by the text following it, and thus actualize the semantic dominant of the text and is its evaluative criterion. In terms of the

interpretation and literary and the stylistic analysis of the text, the epigraph has a special value, being an expression of the author's position, a paratextual element containing the direct author's message. Intra-text functions of the title and epigraph indicate their relationship with the text, determine the main theme or idea works, give the key to understanding the author's intention. The essence of the value of the epigraph for decoding the author's intention very clearly defined in the statement of I. Arnold: “Itself the lack of presence of the epigraph makes it especially informative if there is one” (Arnold, 1978: 27).

As we have already stated, the material of our thesis is the novel by S. King “Christine”. In the structure of the composition of the overwhelming part of King's novels, an important role belongs to the paratextual complex, which includes such aesthetically significant elements as the name of the novel, epigraph, dedication or dedication-appeal to the reader, notification, that is, everything that is called paratext in narratology. The analysis of the compositional and plot construction of the totality of King's novels revealed a number of feature characteristics of his novel technique. The novel “Christine” consists of 51 chapters and 50 of them are preceded by a musical quote from rock hits, they are about love and cars, about friends and cars, about love of cars and so on. In combination with the general rollick, they create a unique atmosphere. Each epigraph placed at the beginning of each part of “Christine” is closely connected with both the name of the part and its content. For example, the epigraph to the first chapter “FIRST VIEWS” contains the words from Eddie Cochran's song:

Hey, looky there!

Across the street!

There's a car made just for me,

To own that car would be a luxury.

That car's fine-lookin, man,

That's somethin else.

This epigraph totally corresponds with the events in the chapter: the main character Arnold “falls in love” with the old car he saw in the street. His friend comments that “*He was gone, lock, stock, and barrel. Arnie had fallen in love... Arnie had fallen in love with a 1958 Plymouth Fury, one of the long ones with the big fins*”.

The following quote that precedes the second chapter THE FIRST ARGUMENT is from a famous song “Yakety-Yak” by The Coasters:

Just tell your hoodlum friends outside,

You ain't got time to take a ride!

(yakety-yak!)

Don't talk back!

It reflects Arnie's parents' authoritative attitude to their son and to his decision to buy an old car, which is stated by his friend in the text of the second chapter as: "His folks knew it as well as the machine-shop white-soxers who yelled at him in the halls and thumb-rubbed his glasses. They knew he was a loser and they would beat him down. That's what I thought". The epigraph looks like a part of a real conversation between the main character and his "folk", thus reinforcing the impression from the events described in the novel.

The paratextual element of the third chapter that contains the words from Charlie Ryan's song "Hot-rod Lincoln" continues the theme of generation gap and parents-teenagers relationships:

*My poppa said "Son,
You're gonna drive me to drink
If you don't quit drivin that
Hot-rod Lincoln".*

Later in this chapter, one of characters echoes the message of the song: "I think that part of being a parent is trying to kill your kids. "That sounds very rational", I said. "Mine are always trying to kill me. Last night it was my mother sneaking in with a pillow and putting it over my face. Night before that it was Dad chasing my sister and me around with a screwdriver".

The epigraph to the chapter "ARNIE GETS MARRIED" also predetermines fantastic events of the following text:

*I remember the day
When I chose her over all those other
junkers,
Thought I could tell
Under the coat of rust she was gold,
No clunker...*

The author has chosen the lyrics of one of his favourite American groups The Beach Boys "This car of mine", where the car is compared with a girlfriend: "I never want to part with her, you see. This little car means a heck of a lot to me..." In the chapter we see the similar example of personification as the car for the first time shows itself to the main characters like some live creature and even starts to speak with them:

I put my hands on the wheel and something happened.

Even now, after much thought, I'm not sure exactly what it was. A vision, maybe – but if it was, it sure wasn't any big deal. It was just that for a moment the torn upholstery seemed to be gone. The seat covers were whole and smelling pleasantly of vinyl <...> or maybe that smell was real leather. The worn places were gone from the steering wheel; the chrome winked pleasantly

in the summer evening light falling through the garage door.

Let's go for a ride, big guy, Christine seemed to whisper in the hot summer silence of LeBay's garage. Let's cruise.

Thus, having analyzed the functions of the epigraphs in the novel "Christine", we can conclude about their influence on the genre attribution of works as well as the importance of intra-textual links (links between epigraphs), contributing to the coherent and holistic reading of the text.

4. Conclusions

The constant element of the composition of S. King's novels is paratext, which contains the title of the work, epigraphs, short prefaces and initiations, and plays an important structural and substantive role, since it sets the perspective of an ideological and semantic interpretation of the work. The analysis revealed that all the epigraphs are just as important in the artistic system of later novels as the names, since they are the exact semantic projection of the ideological and artistic content of the corresponding novel and act as a kind of connection between its name and text. Epigraphs in "Christine" are a kind of text in the text, and not just quotes, prefaced to the entire text or parts of it. They are one of the artistic means of creating meaningful completeness. The choice of the quotation for the epigraph was not accidental; the novelist compared or pushed different views on the depicted. Directing the reader with an epigraph to a particular event, the writer creates an internal subtext that prepares for the perception of the book. Artistically conditioned and significant epigraphs can be considered as allusions, hints to the idea of the novel, to the turning points of the plot, to the main characters.

BIBLIOGRAPHY:

1. Арутюнова Н.Д. Проблемы морфологии и словообразования. Москва : Языки славянской культуры, 2007. 286 с.
2. Арнольд И.В. Герменевтика эпитафа. Слово – Высказывание – Дискурс : международный сборник научных статей / под ред. А.А. Харьковской. Самара : Самарский университет, 2004. С. 8–15.
3. Genette G. Palimpsestes: la litterature au second degree. Paris : Éditions du Seuil, 1982. 467 p.
4. Genette G. Paratexts: thresholds of Interpretation. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 427 p.
5. Гинзбург Л.Я. О литературном герое. Ленинград, 1979. 223 с.
6. King S. Christine. URL: <http://avidreaders.ru/read-book/christine.html> (access date: 27.04.2019).
7. Кузьмина Н.А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 267 с.

8. Папина А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 368 с.
9. Тураева З.Я. Лингвистика текста. Москва : Просвещение, 1986. 127 с.
4. Genette, G. (1997). *Paratexts: thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
5. Ginzburg, L.Ia. (1979). *O literaturnom geroe [On the literary hero]*. Leningrad [in Russian].
6. King, S. (1983). *Christine*. URL: <http://avidreaders.ru/read-book/christine.html> [in English].
7. Kuzmina, N.A. (2004). *Intertekst i ego rol v protsessakh evolutsii poeticheskogo iazyka [Intertext and its role in the evolution of poetic language]*. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
8. Papina, A.F. (2002). *Tekst: ego edinitsy i globalnye kategorii [Text: its units and global categories]*. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
9. Turaeva, Z.Ia. (1986). *Lingvistika teksta [Text linguistics]*. Moscow; Prosveshchenie [in Russian].

REFERENCES:

1. Arutiunova, N.D. (2007). *Problemy morfologii i slovoobrazovaniia [Problems of morphology and word formation]*. Moscow: Iazyki slavianskoi kultury [in Russian].
2. Arnold, I.V. (2004). *Germenevtika epigrafa [Hermeneutics of the epigraph]*. *Slovo – Vyskazyvanie – Diskurs: mezhdunarodnyi sbornik nauchnykh statei*. Samara: Samarskii universitet, pp. 8–15 [in Russian].
3. Genette, G. (1982). *Palimpsestes: la litterature au second degree [Palimpsestes: the second degree literature]*. Paris: Éditions du Seuil [in French].

UDC 81.255.4

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-24

MODERN UKRAINIAN TRENDS IN THE STUDY OF THE TRANSLATOR'S PERSONALITY INFLUENCE ON THE TRANSLATION PROCESS

Volchenko Olha Mykhailivna,

Candidate of Pedagogical Science,
Associate Professor at the Department of German Philology and Translation
Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University
volchenkoom@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8519-4531

Ababilova Nataliia Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Science,
Associate Professor at the Department of German Philology and Translation
Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University
ababilovann@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9454-6674

Translator's personality, the influence of his consciousness and the subjective choice on the translation process and result are attracting more interest nowadays as translation studies are going beyond the scope of the language-centered studies. The aim of the article is to analyze the Ukrainian scholars' views on the effect of the translator's personality on the presentation of the foreign language culture and the development of literally contacts among the peoples. The complex and integrative nature of the study produces the use of interacted methods. The general scientific methods of analysis and synthesis were used for: studying theoretical basis of translators' creative personal characteristics not only in translation, but in related sciences; generating hypotheses, concepts, models, etc. The inductive method made it necessary to generalize the material and conclusions on the basis of the existing study. The deductive method was in use while adapting the principles of the general translation theory in the aspect of the suggested investigation, a pair of the involved languages, genre and style and functional varieties of the texts and/or their constituents. Classification and typological analysis was used to regulate and represent the studied material in the form of classifications and typologies. A translator as a participant of speech activity has a number of characteristics: linguistic, social, philosophical, psychological. They are interacted and influence each other. The translator's personality as a cultural mediator still remains the driving force of intercultural relations and influences significantly the translation adequacy. The translator performs two tasks at the same time. On the one hand, he/she should save the contents of the source language message, taking into account its form specifics, and on the other hand, he/she tries to represent their identity details by creating the equivalent/adequate target language text. The study of the translator's personality influence on the process and the result of the translation has broad prospects just today, as Ukraine is experiencing an incredible increase of translations in foreign languages not only of foreign authors but also Ukrainian ones. This process involves experienced translators as well as beginners who are still developing their own individual interpretative approach.

Key words: translator's features, linguistic persona, translator's creativity, translation strategies, interpretation.

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ОСОБИСТОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА НА ПРОЦЕС ПЕРЕКЛАДУ

Волченко Ольга Михайлівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
volchenkoom@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8519-4531

Абабілова Наталія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
ababilovann@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9454-6674

Особистість перекладача стала предметом численних досліджень у теорії освіти, де ключовими питаннями постають професійна підготовка перекладачів і розвиток певних їхніх компетенцій. Проте оскільки перекладацькі дослідження виходять за межі мовно орієнтованих досліджень, то посилення на особистість перекладача, вплив його свідомості та суб'єктивного вибору на процес і результат перекладу привертають дедалі більший інтерес. Мета статті полягає в аналізі поглядів українських науковців на вплив особистості перекладача на процес відтворення іншомовної культури засобами цільової мови, а також на розвиток літературних взаємин між народами. Комплексний та інтегративний характер дослідження зумовлює використання низки взаємодіючих методів. Загальнонаукові методи аналізу й синтезу було використано для опрацювання наявних знань із творчої проблематики в перекладознавстві та суміжних галузях, а також генерування на їх основі власних гіпотез, концепцій, моделей тощо. Індуктивний метод дав змогу зробити необхідні узагальнення та висновки на основі наявного матеріалу, натомість дедуктивний метод став у нагоді в процесі адаптації положень загальної теорії перекладу до специфіки досліджуваного об'єкта, залученої пари мов, жанрово-стилістичних і функціональних різновидів текстів та/або їх складників тощо. Класифікаційний і типологічний аналіз використовувався для впорядкування й цілісного подання опрацьованого матеріалу у вигляді класифікацій. Автори роблять висновок про те, що перекладач як суб'єкт мовленнєвої діяльності має низку характеристик (мовних, соціальних, світоглядних, психологічних), які взаємодіють та впливають одна на одну. Особистість перекладача як культурного посередника залишається рушійною силою міжкультурних взаємин та суттєво впливає на адекватність відтворення оригіналу. Перекладач є виконавцем подвійного завдання: з одного боку, він повинен дотримуватися змісту вихідного повідомлення, враховувати специфіку його форми, а з іншого – намагається відобразити свої ідентифікаційні дані, створюючи еквівалентний/адекватний текст цільовою мовою. Вивчення впливу індивідуальності перекладача на процес і результат перекладу є важливою проблемою та має широкі перспективи саме сьогодні, оскільки в Україні спостерігається надзвичайне зростання кількості перекладів не лише іноземних, а й власне українських авторів іноземними мовами. До цього процесу залучаються як досвідчені перекладачі, так і перекладачі-початківці, які тільки виробляють свій індивідуальний інтерпретаційний підхід.

Ключові слова: характеристики перекладача, мовна особистість, перекладацька творчість, перекладацькі стратегії, інтерпретація.

1. Introduction

The central point in the process of literary translation is a translator as one of the main participants of intercultural interaction. Despite the importance of the translator's role for intercultural communication and mutual understanding among peoples, personal translation aspects have not been under scientists' consideration for a long time: the translator was viewed by researchers not as the main object of study, but as an abstract figure in the process of solving linguistic or textual-centric translation tasks. Within these tasks scientific investigations were concentrated mainly on the translated product analysis in comparison with the original.

The translator's personality has become the subject of numerous researches where the focal point is translators' professional training and development of their certain competences and personal qualities (L. Chernovaty (2003), O. Kovtun (2012), G. Miram(2004), Z. Pidruchna (2008), L. Tarkhova (2006), etc.). However, translation investigation is going beyond the scope of the language-centered studies reference to the translator's personality. Scientists are interested in the translator's consciousness influence and subjective choice on the translation process and result.

The purpose of the article is to analyze the Ukrainian scholars' views on the effect of the

translator's personality on the presentation of the foreign language culture and the development of literal contacts among the peoples.

The complex and integrative nature of the study produces the use of interacted methods. The general scientific methods of analysis and synthesis were used for studying theoretical basis of translators' creative personal characteristics not only in translation, but in related sciences. They were also used for generating hypotheses, concepts, models, etc. The inductive method made it necessary to generalize the material and conclusions on the basis of the existing study. The deductive method was in use while adapting the principles of the general translation theory in the aspect of the suggested investigation, a pair of the involved languages, genre and style and functional varieties of the texts and their constituents. Classification and typological analysis was used to regulate and represent the studied material in the form of classifications and typologies.

2. Linguistic, social and cultural features of a translator's personality

According to M. Ivanytska, a translator's personality is a social phenomenon with a number of individual characteristics. It is formed under the influence of the social and cultural space and is realized in all the translator's activities, such as his abilities, ideology, competencies, motives and attitudes. They are determined by his lifestyle; social, cultural, national, historical, political conditions of his formation and development. These characteristics are manifested in his translation decisions, individual style and social roles, which are assumed by the translator to represent a source culture on the literary market of target cultures (Ivanytska, 2016).

The central component of the translator's personality is linguistic persona, which is manifested through translation decisions, strategies and transformations, in the translator's individual style and the created metatext. This linguistic persona may have signs of bi- or polylinguist's coordinating or subordinating types as well as features of bi-/multiculturalism. According to the scientist, the linguistic persona can have two levels. Thus, the verbal level is manifested in the use of languages, speech priorities, and in the certain linguistic units' choice. The cognitive level characterizes the linguistic and conceptual translator's world picture and is manifested in adaptation which is revealed on translation analysis basis (Ivanytska, 2016).

Language and socio-cultural features of translator's personality influence directly translation process (text choice, intentions, strategies,

tactics); the translator's result (the target text); and also placing this product of the translated text in the target literature polysystem (inter-literary interactions). Besides, a translator's social role may be fulfilled only in the interaction with society. That's why the role of a translator's personality input in intercultural relations will be objective only if we take into consideration other participants of the translation investigation. They can influence the process, the result of translation and the translation transference. Such participants are literary agencies and publishers who find works for translation; translation critics and reviewers who can make appropriate changes to the translated text; specialists in literature who are involved into the critique and translation publication; scientists of associated fields who make basis for the translated texts reception, newspapers, Internet, cultural institutions, literal exhibitions and projects that are inclined to broaden information about a translated text; and the readers for whom the translation is made. The interaction of the translator with these intercultural bearers is the prerequisite for literary translation success as a definite culture representation. Taking into account the fact that the translation is carried out for the society, the process and the result of the translation are determined by the tasks the translator sets himself, correlating them with the social needs and expectations, which are revealed in translator's intentions: from the translation text choice to the strategies of spreading translations in foreign literary markets; that is on the process of replacing literary potential from one country into another.

In O. Dzera's opinion, the translators' habit as the personal socio-cultural result is an important factor of translation decisions. In the definite historical time literary and extra literary conventions of the target culture make translators consciously or subconsciously "rewrite" literary Bible intertext on diagnostic information level (Bible contents transformation) and re-accentuated socio-cultural information (actual allusions re-accentuation). The author distinguishes the following key strategies of biblical expressions translation: 1) neutralization when a translator does not identify biblical expressions through their national and cultural specificity; 2) adaptation according to the target biblical tradition; 3) excessive emphasis, particularly intellectual deviation when the translator tries to "correct the mistakes" of the author, that are really just individual author's interpretation of the biblical material. Interpreter's acceptance to literal translation of the original biblical expressions may

be a sign of “elitist” approach, the reader who is not afraid of making additional cognitive effort and so anti-intellectual strategy on denotation, through which it is impossible to read one biblical intertext (Dzera, 2018).

Studying the theoretical foundations of the English-Ukrainian written and oral translation of medical texts, R. Povoroznyuk states that a translator’s competence (knowledge of both languages, translation transformations techniques, medical awareness, etc.) affects the success of communication. The work of the consecutive interpreter is based on a set of behavioral tasks that include listening, commenting, notes decoding and target text reproduction, and a set of cognitive tasks that include text analysis, information storage, information extraction, notes analysis and reproduction of information. In order to render the medical text adequately, the interpreter should adhere to a deductive approach of the information processing, that is, to work from concepts to terms (Povoroznyuk, 2018).

Referring to the awareness and intuitive sensitivity to the emergence of delicate situations from the point of view of the ethnically specific components, R. Povoroznyuk points out two scenarios:

1) medical institution worker support. In this case, the target text will have clear signs of belonging to professional communication: complex grammatical constructions, a high percentage of Greek-Latin terminology, emotional neutrality;

2) patient support. Such cultural mediation often borders on the protection of the vulnerable side, which is manifested in the didactic nature of the statements, the general simplification of information, the reduction of the register, the replacement of professional terms by colloquialisms and euphemisms (Povoroznyuk, 2018).

The target text pragmatic adaptation considering recipient’s age, cognitive, gender, ethno-cultural and religious features makes interpreters retreat from formal compliance to achieve adequacy. Medical interpreters often have to explain cultural traditions and beliefs to equalize unequal position for interlingual communication status of participants and ensure its efficiency.

3. Translator’s creativity as the leading categorical property of the translation

At the time of global information war the study of the translator’s role as a creative personality, being able to influence the reception of any state and creating the image of its culture, becomes an important intention. It should be noted that many comparisons of the translation to various arts

(theater, playing musical instruments, recitation, painting, sculpture, photography or cinematography) suggest that a few generations of translation theorists and practices realized the creative nature of translation.

With the formation of translation in the twentieth century, there were attempts to realize translation creativity at the level of scientific reflection. As a rule, creativity in translation remains excessively mystified, identified with such concepts as intuition, insight, aptitude, talent, etc., which undoubtedly have a weighty, though not exhaustive, relation to it. In fact, mechanisms for its implementation in interlingual communication as a scientific (conceptual) understanding of translation creativity remain undisclosed.

O. Rebrii defines translation as a collaborative work of an translator and an author, in which the first one carries out a creative interpretation of the original, decrypting the encrypted by the second and reconstructing with the help of the other language devices the contents that does not directly coincide with the vision of the author of the work, but is similar to the author’s point of view (Rebrii, 2014).

The similar approach to the collaboration of the author and the translator is found in A. Perminova’s work. Speaking about the translation reception, the author emphasizes that such collaboration is aimed at intellectual and aesthetic stimulation of the target reader, which, on the one hand, leads to the popularization of a foreign-language author’s creativity, his ideological, national and artistic-aesthetic specifics; on the other hand it contributes to the expansion of the repertoire of expressive means, stylistic methods of the target language, as well as the disclosure of the receptive potential of the host literature, etc. (Perminova, 2016).

The translation creativity has a verbal/linguistic character and may be exposed to objective (linguistic) and subjective (sociocultural, personal, situational) restrictions (Rebrii, 2014). Their negative role is determined by the mental stereotypization, which acquires conservative and dogmatic forms. If conservatism leads to the translator’s underestimation of the new and the non-standard, then dogmatism makes absolute his gained experience. The negative factors influence is minimized due to the complex cognitive consciousness transformation affected by external factors. The positive role of restrictions is that they act as the main creativity force, disposing the translator to make optimal use of available resources and search for new ones. The translation work is implemented in three dimensions: lingual, textual and activ-

ity-based. In the lingual dimension, translation creativity is embodied, in a broad sense in correspondences, the selection or creation of which is carried out on the basis of interlingual translation variability and in the narrow sense – in the language signs of different hierarchy that serve as means of overcoming translation difficulties on the basis of interlingual variability. There are three types of situations that make the translator use lexical language creativity: 1) the unit of the source language has no correspondence, for the reason, that the object marked by it is unknown to the representatives of the target language community; 2) the unit of the source language has an established correspondence, which for some reason is absent in the speaker's internal lexis; 3) the unit of the source language has a well-established correspondence, which for some reasons (not only linguistic, but also cultural, communicative, affective, etc.) does not satisfy the translator. In the textual dimension, the translation work acquires the form of the translation text as a strategically predetermined, holistic speech formation. In this formation linguistic changes are aimed at preserving the image system integrity, text categories and the source language pragmatic content and transformations are not within the limits of individual microimages, preventing the disfigurement (distortion) of macro images or mega image of the product within the productive collaboration of an author, a translator and a recipient.

In the activity-based dimension, creativity is:

1) a process of cognitive translation semiosis, which results in the formation of definition and establishment of the relations between the sign and the object it represents;

2) a combined effort of intuition and logical mechanisms aimed to implement the translation solutions (induction, deduction, abduction, association, analogy, visualization, etc.) acting as the actualisator of creativity. The scientist believes that such logical cognitive mechanisms as translation induction, deduction, abduction, adaptation, visualization, association, and analogy all together produce creativity. Their creative roles are manifested:

– deduction – in the translator's reference to the regulatory framework (including reference sources to a wide extent) as generalized storage of relevant knowledge;

– induction – in the generalization of translation experience and its use for making future translation decisions;

– abduction – in the sequential formation of hypotheses, which are then confirmed or denied, resulting in an optimal translation solution (for

example the reproduction of a non-equivalent vocabulary, when a translator has to guess the meaning on his own);

– adaptation – in correspondence of the mental structures formed in the translator's mind to his conceptual and linguistic worldviews. Thus, domestication is a psychologically and cognitively comfortable strategy, while foreignization at the lexical level may indicate the lack of translator's adaptability, contextual information to choose an alternative translation method;

– visualization – in the translator's ability to use both mental (internal visualization) and real (external visualization) images for the divergent problem solutions;

– association – in the translator's ability to remove and redefine the content of the target language by means of his own associative links.

4. Translation strategies in the translator's work

The strategy as a translation activity program is defined both externally (the source text type, the communicative situation and the type of the target language group) and internally (pragmatic intention, the level of language and professional competence, as well as the translator's personal preferences). The confrontation between two adaptive strategies – domestication (of meaning) and foreignization (of form) is replaced by the realization of the so-called "Golden mean" strategy, which opens wide opportunities for the translator to show his own creativity.

Exploring strategies in an interactive translation model, T. Andrienko defines them as a cognitive regulation of translation discourse, the mental program of the translator's work on the re-creation of the concept of the original, which organizes and regulates the cognitive-communicative activities of the translator and determines the choice of translation tactics and methods; directs the interpreter's organization of the interaction between the author and the addressee of the message; combines procedural and effective aspects of translation; manages translation activities in defining tactics and selecting translation techniques. In this case, the role of the translator can no longer be viewed as that of a transcoder or transmitter of messages, but an organizer of communicative interaction between the author and the reader (Andrienko, 2018). The actualization of particular world view fragments, concepts, frames and cognitive scripts in the definite text translation depend on the translator's strategy. As the cognitive regulator of translator's activity, the strategy is based on different aspects of world view that interact in translation

by directing the reproduction/transformation of the source text concepts. The cognitive basis of strategies for solving the problem of the discrepancy between language and cognitive worldview of different lingo-cultures – the foreignization, domestication and cultural levelling strategies – is a cultural-specific and universal in the language pictures of the world that are in contact with translation. The strategy of foreignization involves concepts, frames, scripts, cognitive mapping of the source language, while domestication involves the target language. The cultural levelling strategies are aimed at actualization of universal conceptual structures common to the source and target languages. Reproducing culture specific concepts, translators prefer foreignization and use exoticism or vocabulary corresponding to the name of a culture-specific concept that may be realized through transcription, transliteration, loan-translation, or by the direct inclusions. It makes it possible to convey the national and cultural specifics, to preserve the chronotope characteristics, as well as the features of the author's artistic code, the artistic effect of "immersion" in a foreign language and a foreign cultural environment, which is the part of the author's artistic world view.

Facing the culture-specific concepts that are little-known for the target language readership, translators choose the strategy of domestication, reproducing the concept through a similar phenomenon of the native culture, changing in such a way the national and cultural color. If a translator chooses a strategy of cultural levelling, the total denotative content of the culture-specific concept may be realized either by a descriptive translation or generalization, which leads to the cultural specifics loss. As for the translation of metaphors, metonymy, figurative similes between English (British and American) and Ukrainian-speaking linguistic cultures, it is a little easier for the translator because of the history and culture familiarity and the similarity of metaphorical reality comprehension methods. As a result, the strategy of the internal form reproduction can be based both on foreignization and domestication, which makes it possible to entirely reproduce the meaning and pragmatic potential of the author's imaginary (figurative) system. The translator's personality is also manifested in the time distance transmitting (reproduction), as he/she develops a translation strategy, usually choosing either archaization (creating the past era image) or modernization (creating an image of the present as a part of the integrative and textual translation mega-concept chronotope), sometimes avoiding (omitting) the time marking of the text (neutralization of the time

distance – creation of the translation "out of time"). The translation activity integrity is implemented by a single global strategy, which correlates with the text content as a whole (integrative-textual mega-concept), while its structural properties are focused on the local strategies aimed at reproducing specific fragments of the text.

5. Conclusions

A translator as a participant of speech activity has a number of characteristics: linguistic, social, philosophical, psychological. They are interacted and influence each other. The translator's personality as a cultural mediator still remains the driving force of intercultural relations and influences significantly the translation adequacy. The translator performs two tasks at the same time. On the one hand, he/she should save the content of the source language message, taking into account its form specifics, and on the other hand, he/she tries to represent their identity details by creating equivalent/adequate target language text. The study of the translator's personality influence on the process and the result of the translation is an important problem and has broad prospects just today, as Ukraine is experiencing an incredible increase of translations in foreign languages not only of foreign authors but also Ukrainian ones. This process involves experienced translators as well as beginners who are still developing their own individual interpretative approach.

BIBLIOGRAPHY:

1. Андрієнко Т.П. Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англomовних прозових та драматургічних творів українською та російською мовами) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 39 с.
2. Дзера О.В. Соціокультурні та лінгвокогнітивні виміри біблійного інтертексту в просторі сучасного перекладознавства : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2018. 39 с.
3. Іваницька М.Л. Особистісний вимір в історії українсько-німецького художнього перекладу (від середини ХІХ до початку ХХІ століття) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 41 с.
4. Ковтун О.В. Формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі. Київ : Освіта України, 2012. 448 с.
5. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик. Киев : Ника-Центр, 2004. 160 с.
6. Пермінова А.В. Рецептивна модель поетичного перекладу (на матеріалі перекладів американської поезії ХХ століття) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 37 с.

7. Підручна З.Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2008. 20 с.
8. Поворознюк Р.В. Теоретичні засади англо-українського письмового та усного перекладу медичних текстів : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 41 с.
9. Ребрій О.В. Теорія перекладацької творчості у мовному, текстуальному та діяльнісному вимірах : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 38 с.
10. Тархова Л.А. Формування пізнавальної самостійності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2006. 21 с.
11. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова книга, 2013. 368 с.

REFERENCES:

1. Andriienko, T.P. (2018). Stratehii v interaktsiinii modeli perekladu (na materialii perekladu anhlomovnykh prozovnykh ta dramaturhichnykh tvoriv ukrainskoiu ta rosiiskoiu movamy) [Strategies in the interactional model of translation (based on the translation of English prose and drama into Ukrainian and Russian)] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
2. Dzera, O.V. (2018). Sotsiokulturni ta linhvokohnytni vymiry bibliinoho intertekstu v prostori suchasnoho perekladoznavstva [Socio-cultural and linguo-cognitive dimensions of the biblical intertext within the space of modern translation studies] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi linhvistychnyi universytet [in Ukrainian].
3. Ivanytska, M.L. (2018). Osobystisnyi vymir v istorii ukrainsko-nimetskoho khudozhnoho perekladu (vid seredyny XIX do pochatku XXI stolittia) [The personal dimension in the history of Ukrainian-German literary translation (from the mid XIX to the beginning of the XXI century)] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
4. Kovtun, O.V. (2012). Formuvannia profesiinoho movlennia u maibutnikh fakhivtsiv aviatsiinoi haluzi [Formation of professional broadcasting for future specialists in the aviation industry]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
5. Miram, G.E. (2004). Professiia: perevodchik [Profession: translator]. Kiev: Nika-Tsentr [in Russian].
6. Perminova, A.V. (2016). Retseptivna model poetychnoho perekladu (na materialii perekladiv amerykanskoï poezii XX stolittia) [A reception model of poetry translation (based on translations of XX century American poetry)] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
7. Pidruchna, Z.F. (2008). Formuvannia profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professional communicative competence of future translators in the process of professional training] (Extended abstract of candidate's thesis). Ternopil: Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka [in Ukrainian].
8. Povorozniuk, R.V. (2018). Teoretychni zasady anhlo-ukrainskoho pysmovoho ta usnoho perekladu medychnykh tekstiv [Theoretical framework of the English-Ukrainian translation and interpreting of medical texts] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
9. Rebrii, O.V. (2014). Teoriia perekladatskoï tvorchosti u movnomu, tekstualnomu ta diialnisnomu vymirakh [A theory of translator's creativity in lingual, textual and activity-based dimensions] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
10. Tarkhova, L.A. (2006). Formuvannia piznavalnoi samostiinosti maibutnikh perekladachiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of cognitive autonomy of future translators in the process of professional training] (Extended abstract of candidate's thesis). Odessa: Pivdenoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K.D. Ushynskoho [in Ukrainian].
11. Chernovaty, L.M. (2013). Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti [Methodology of teaching translation as a specialty]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].

УДК 81'42:371.3
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-25

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ИССЛЕДОВАНИИ РИТОРИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Воробьева Алла Викторовна,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры практики иностранных языков
Херсонский государственный университет
shkrekster@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3425-0174

В статье рассмотрены теоретические основы и практические механизмы реализации прагматического компонента в риторическом дискурсе. Теоретический анализ раскрывает взаимоотношение современной риторики и лингвистической прагматики, специфику их взаимодействия в рамках риторической деятельности. В ходе изучения обозначены критерии действенности прагматического компонента дискурса оратора (эстетичность, прагматическая эмоциональность). Для рассмотрения практических механизмов подробно представлены основные достоинства публичной речи, отвечающие за степень прагматического воздействия, а именно: выразительность, образность, коммуникативная действенность. Описаны способы достижения риторической выразительности (риторические фигуры, приемы диалогизации, общие средства выразительности и так далее). Проанализирована значимость синонимичных проявлений и антонимичных противопоставлений с точки зрения как семантики, так и прагматики. Особое внимание уделено фонетико-интонационным показателям риторического дискурса, предложены критерии оценивания их в дискурсе оратора. Дана расширенная характеристика образности, названы основные приемы достижения образности риторического дискурса – риторические тропы. Подчеркнута разница в требованиях к использованию тропов в стилистике и современной риторике, где такие средства выразительности призваны педальировать персуазивность слов с целью обеспечения более действенной, прагматической позиции говорящего. Предложен современный взгляд на тропы с точки зрения реализации персуазивности с помощью доступности и наглядности созданного художественного образа. Обозначены требования к созданию в речи эффективной метафоры и метонимии. Определены базовые концепты коммуникативной действенности (коммуникативная стратегия, тактика, стиль). Раскрыта сущность коммуникативной стратегии в риторике, которую позиционируют как планирование гармонизирующего коммуникативного воздействия. Предложены критерии для определения уровня прагматической культуры выступающего. В ходе исследования названы приемы осуществления коммуникативных стратегий – риторические тактики.

Детальное рассмотрение теоретических основ и практических механизмов прагматического аспекта публичной речи позволило выявить специфику персуазивных компонентов риторического дискурса, обозначить перспективы их выявления в речи и оценки, предложить фактический инструмент для создания и презентации эффективных вербальных и невербальных средств воздействия, успешных стратегий и тактик убеждения.

Ключевые слова: риторический дискурс, пафос, выразительность, образность, коммуникативная действенность.

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ РИТОРИЧНОГО ДИСКУРСУ

Воробйова Алла Вікторівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри практики іноземних мов
Херсонський державний університет
orcid.org/0000-0003-3425-0174

У статті розглянуто теоретичні основи та практичні механізми реалізації прагматичного компонента в риторичному дискурсі. Теоретичний аналіз розкриває взаємовідносини сучасної риторики та лінгвістичної прагматики, специфіку взаємодії їх у межах риторичної діяльності. У процесі дослідження визначено критерії дієвості прагматичного компонента дискурсу оратора (естетичність, прагматичну емоційність). Для розгляду практичних механізмів докладно представлено основні переваги (якості) публічного мовлення, що відповідають за ступінь прагматичного впливу, а саме: виразність, образність, комунікативну дієвість. Описано способи реалізації риторичної виразності (риторичні фігури, прийоми діалогізації, загальні засоби виразності тощо). У процесі дослідження проаналізовано значимість синонімічних проявів та антонімічних протиставлень із позиції як семантики, так і прагматики. Особливу увагу приділено фонетико-інтонаційним показниками риторичного дискурсу, запропоновано критерії оцінювання їх у дискурсі оратора. Подано розширену характеристику образності, названо основні прийоми досягнення образності риторичного дискурсу – риторичні тропи. Підкреслено різницю у вимогах для використання тропів у стилістиці та сучасній риторичній, де такі засоби виразності покликани

педалювати персуазивність слів із метою забезпечення більш дієвої, прагматичної позиції мовця. Запропоновано сучасний погляд на тропи з позиції реалізації персуазивності за допомогою доступності й наочності створеного художнього образу. Окреслено вимоги до створення та реалізації в мовленні ефективної метафори й метонімії. Виокремлено базові концепти комунікативної дієвості (комунікативну стратегію, тактику, стиль). Розкрито сутність комунікативної стратегії в риторичному дискурсі, яку позиціонують як планування гармонізуючого комунікативного впливу. Запропоновано критерії для визначення рівня прагматичної культури мовця. У процесі дослідження названо прийоми здійснення комунікативних стратегій – риторичні тактики.

Детальний розгляд теоретичних основ і практичних механізмів прагматичності риторичного дискурсу дає змогу виявити специфіку персуазивності компонентів публічного мовлення, окреслити перспективи їх виявлення в мові та оцінки, запропонувати продуктивні методи створення й презентації ефективних мовних і немовних засобів впливу, дієвих стратегій та тактик переконання.

Ключові слова: риторичний дискурс, пафос, виразність, образність, комунікативна дієвість.

PRAGMATIC APPROACH IN THE ANALYSIS OF THE RHETORICAL DISCOURSE

Vorobiova Alla Viktorivna,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Language Practice
Kherson State University
orcid.org/0000-0003-3425-0174

The article discusses the theoretical foundations and practical mechanisms for the implementation of pragmatic component in the rhetorical discourse. The theoretical analysis reveals the relationship between modern rhetoric and linguistic pragmatics, the specificity of their interaction. The research also deals with the criteria for the effectiveness of the pragmatic component in the rhetorical discourse. The article considers the practical mechanisms of the pragmatic approach – the main speech characteristics (qualities) which are responsible for the degree of influence of pragmatism (speech expressiveness, figurativeness, communicative effectiveness). We describe the ways of achieving the rhetorical expressiveness in discourse: rhetorical figures, various ways of dialogizing, verbal and nonverbal expressive elements. The author analyzes the significance for using synonyms and antonyms as context clues from the semantic view and pragmatic position. Particular attention is paid to the criteria for evaluating acoustic and intonational indicators of the rhetorical discourse. Exploring the main pragmatic characteristics of speech, we determine the specificity of speech expressiveness, highlight the main strategies for achieving figurativeness. The author emphasizes the difference between the requirements for using the figures of speech in stylistics and modern rhetoric where such means of expression are intended to pursue the persuasiveness in order to ensure effective pragmatic position for the speaker. We propose a modern look at the figures of speech for demonstrating the power of a good argument, which can be created with accessibility and clarity of the word picture. We also indicate the role of figurative language such as metaphor and metonymy in speech creation. We especially focus on the basic concepts of communicative effectiveness (communication strategy, tactics and style). In essence, the study reveals the communicative strategy in rhetoric as planning for harmonizing communication. The criteria for determining the level of speaker's pragmatic competence are proposed too.

A detailed consideration of the theoretical foundations and practical mechanisms for the pragmatic component in public speech revealed the specificity of the persuasive components of public speech, outlined the prospects for their identification and evaluation in speech, and offered an actual tool for creating effective verbal and non-verbal elements of influence, successful strategies and tactics of persuasion.

Key words: rhetorical discourse, pathos, speech expressiveness, figurativeness, communicative effectiveness.

1. Введение

Риторический дискурс однозначно связан с теми проявлениями коммуникации, которые отвечают за успешность речевого воздействия, достижение говорящим определенной речевой цели, побуждение слушающего к действию. Очевидная прагматичность дискурса оратора наряду с его логичностью и этичностью обусловлена наличием адресата, присоединением элементов контекста и ситуации в общении, стремлением к аффективности. В свою очередь реализация прагматичности требует набора определенных теоретических знаний и практических умений

для нахождения эффективных способов воздействия публичной речью на слушателей, на их чувства, мысли, поведение.

Сегодня актуальность вопросов, связанных с созданием и продуцированием эффективного риторического дискурса, подтверждена количеством теоретических и практических исследований разных уровней. Прагматические характеристики ораторской речи рассматривают в контексте возрождения гражданского образования (Хоган, Курр, 2017), риторизации академического дискурса (Гаонкар, 1993; Норузи, 2016; Войдак, 2010), алгоритмизации персуазивных стратегий с помощью искусственного

интеллекта (Де Асканис, 2012; Дунг, 1995; Норузи, 2016; Вайнбергер, Фишер, 2006; Каренини, Мур, 2006), внедрения интерактивных методов познавательной деятельности (Старман, Крол, Мейден, 2005), создания системы аргументации для эффективного принятия решений (decision-making) (Амгуд, Праде, 2009; Паглиери, Кастельфранчи, 2010).

2. Роль риторического дискурса в лингвистике

Сущностным, содержательным базисом риторического дискурса выступает методологическая триада риторики (логос, этос, пафос), где каждый модус отвечает за логичность, этичность и прагматичность сказанного соответственно. Прагматический аспект публичной речи требует анализа его теоретических основ и систематизации практических механизмов для достижения большей действенности и эффективности дискурса. В связи с этим возникает необходимость изучения места и роли прагматического компонента в пафосе оратора, определения основных критериев действенности пафоса, выделения прагматических достоинств публичной речи, описания характерных способов их реализации. Такое исследование даст возможность определить внутреннюю организацию и специфику взаимодействия языковых явлений в риторическом дискурсе, усовершенствовать механизм отбора вербальных и невербальных средств актуализации речи, внедрить приемы целевого воздействия на реципиента, создать действенные стратегии убеждения.

Для современной лингвистики риторический дискурс выступает комплексным многомерным социокоммуникативным явлением. Его создание и продуцирование предполагает активизацию мыслеречевого процесса адресанта с целью эффективного убеждения. Успешность такой работы напрямую зависит от реализации трех модусов риторической деятельности (логоса, этоса, пафоса), которые отвечают за рациональность, моральность и прагматическую эмоциональность дискурса соответственно.

Со времен древних ораторов пафос выражал интеллектуальное, волевое, эмоциональное стремление говорящего, что проявляется и в процессе языковой коммуникации, и в его продукте – тексте (Мацько, Мацько, 2006: 11). Критерием действенности пафоса стал уровень эстетичности мыслеречевого процесса. Характеристиками указанного уровня являются категории, среди которых – гармония, порядок, мера, ритм,

симметрия (Михальская, 2002: 17). Известно о попытках таких ученых-лингвистов, как В. Клемперер, Э. Лерх, Л. Ольшки, К. Фосслер, Х. Хацфельд, Л. Шпитцер и другие, закрепить «примат эстетического» в языке (Шулежкова, 2008: 145).

Сегодня очевидна прямая зависимость качества пафоса от способности оратора транслировать высокие чувства. В целях персуазивности и действенности говорящий стремится «возбудить реакцию эстетического порядка», а точнее, вызвать образы – зрительные, звуковые, тактильные, вкусовые (Гальперин, 1981: 23). Адресант речи целенаправленно действует, стимулируя реакции адресата. Указанный модус способствует эффективности реализации интенции оратора и усилению перцепции аудитории через проявление чувств и эмоций как вербально, так и невербально в процессе общения. Следовательно, ученые справедливо считают, что пафос – это взаимодействие с прагматической целью (Михайличенко, 1994: 56).

Современные риторические студии предлагают анализ риторического дискурса с точки зрения его эстетичности, однако все более актуальными становятся критерии эффективности и действенности коммуникативной стратегии, способности адресанта решить прагматическую задачу выступления. Таким образом, основным критерием действенности пафоса наряду с эстетичностью выступает соответствие уровня прагматической стратегии качеству полученной реакции аудитории.

2.1. Взаимодействие риторики и лингвистической прагматики

Становится очевидным, что концепция пафоса в красноречии созвучна принципам лингвистической прагматики, изучающей язык как средство коммуникации в ситуативном контексте. Перлокутивный акт (основная единица прагматики, «высказывание по отношению к его результату» (Хазагеров, 2009: 28)) фактически отображает основные задачи риторического высказывания, так как в его смысловой структуре заложена эвристическая активность участников коммуникации (Селиванова, 2002: 68).

Риторика и лингвопрагматика оперируют общей терминологией и понятийным аппаратом, связаны с развитием коммуникативной культуры участников общения, с коммуникативным событием между креативным (производящим) и рецептивным (воспринимающим) сознанием. Объект изучения обеих

наук – речевое поведение человека, однако предмет изучения разнится. Риторика руководствуется рекомендательными принципами, в то время как лингвопрагматика рассматривает речевое поведение как таковое, как данность (Михальская, 2002: 94–95). Прагматика сосредоточена на детальном, статичном изучении языковедческих и психологических закономерностей выразительности. Риторика, по словам Л. Савенковой, стремится «мастерски использовать продукт прагматических исследований» (Савенкова, 2006: 153), подвергая анализу и отбирая эмоционально-речевые средства влияния для достижения эффективной действенности дискурса. Таким образом, теорию лингвопрагматики логично рассматривать как концептуальную основу прагматического аспекта риторической деятельности.

С точки зрения риторической прагматики в рамках дискурса оратора следует выделить следующие обязательные достоинства: выразительность, образность, коммуникативную действенность. В античной традиции изучения красноречия выделяли также красоту речи, рассматривая ее наряду с приятностью (Г. Хазагеров назвал ее «особой отделанностью» (Хазагеров, 2009: 351)), пышностью и величавостью, что имело особую ценность во времена софистов. Для современного дискурса прагматическая красота регулируема и референтна интенции адресанта, следовательно, допустимо полное ее отсутствие (например, в деловом или научном дискурсах).

2.2. Выразительность публичной речи

Обратимся к характеристике риторической выразительности в прагматическом аспекте. Это достоинство ученые трактуют по-разному: «умение пользоваться всеми стилями речи» (Мацько, Мацько, 2006: 106); качество, которое «дает возможность проявить пафос говорящего» (Савенкова, 2006: 153); «качество публичной речи, благодаря которому осуществляется влияние на эмоции и чувства аудитории» (Сагач, 2006: 30); «способность ясно передавать эмоционально-волевою деятельность сознания» (Хазагеров, 2009: 323). Исследователи связывают выразительность с умением пафосно, ярко нарушить тема-рематические закономерности дискурса для достижения большей действенности и эффективности.

Выразительность реализуют с помощью техники речи оратора, включающей вербальное и невербальное информирование. Вербальное наполнение дискурса, по мнению С. Абрамович, В. Молдован и М. Чикарь-

ковой, обеспечивает игра словом на уровне синтаксиса (Абрамович, Молдован, Чикарькова, 2002). Стилистически значимые типы таких конструкций называют фигурами.

Современные исследователи, например С. Абрамович, М. Чикарькова, А. Волков, Е. Ключев, Л. Мацько, О. Мацько, Г. Сагач, Г. Хазагеров и другие, по-разному классифицируют фигуры (Абрамович, Чикарькова, 2001; Волков, 2003; Ключев, 1999; Мацько, Мацько, 2006; Сагач, 2006; Хазагеров, 2009). Так, Е. Ключев делит средства выразительности на микро- и макрофигуры, где последние включают конструктивные и деструктивные единицы (Ключев, 1999). Л. Мацько и О. Мацько различают фигуры по дивергентным признакам как «определенное переосмысление с разной мерой изменения семантики» (Мацько, Мацько, 2006: 142). А. Волков предлагает систематизацию с опорой на специфику «речевой конструкции», распределяя их на три группы: а) фигуры осмысления, соотносимые с высказыванием как завершенной мыслью; б) фигуры выделения, оформляющие фразу; в) фигуры диалогизма, используемые для «создания эффекта диалога в монологической речи» (Волков, 2003: 299).

В рамках классической градации риторические фигуры подразделяют на такие группы: 1) прибавления (амплификация, анафора, киклос, энапод, метабола, охват, сплетение и другие); 2) убавления (эллипсис, элизия, асиндетон, зевгма, прозиопезис и другие); 3) расположения (хиазм, антитеза, антиметабола и другие). Каждая из таких групп получает свой изобразительный смысл: первая демонстрирует стабильность протекания эмоций говорящего, вторая – динамизм настроения, а третья – нестабильность, колебание чувств.

Принято считать, что риторические фигуры действуют на небольших отрезках дискурса. Однако, по мнению И. Стернина, эффективность этих приемов работает, если «он один и краткое выступление построено на одном этом риторическом приеме» (Стернин, 2007: 83), и не срабатывает в случае их многократного, однообразного применения.

Вне зависимости от размеров дискурса прагматической целью выразительности становится абсолютная взаимная перцепция со стороны адресата и адресанта, что достигается использованием приемов диалогизации и общих средств выразительности. Задача их введения состоит в конструктивном и целесообразном создании коммуникативной

архитектоники. Среди приемов диалогизации можно назвать риторический вопрос, риторическое восклицание, вводные слова, вводные конструкции, введение мнения оппонента и возражение ему, обращение, вопросно-ответный ход изложения, апелляцию к слушателю и другие. К общим средствам выразительности относят термины, архаизмы, неологизмы, многозначные слова, синонимы, антонимы, фразеологизмы. Иногда для достижения эффекта большей выразительности, как утверждает Г. Сагач, оратор может избрать «нелитературные формы функционирования языка», но лишь в том случае, если «они используются осознанно и целесообразно, оживляя, а не искажая речь» (Сагач, 2006: 30).

В рамках изучения прагматической выразительности интерес представляет анализ синонимичных проявлений и антонимичных противопоставлений с точки зрения как семантики, так и прагматики. Семантические характеристики синонимов/антонимов ординарны, штатны, закреплены правилами, а прагматические в большей мере определяются контекстом, базируясь на выделении параметров, которые актуальны для той или иной сферы социального опыта (Иссерс, 2009: 120). Фразеологизмы, включающие пословицы, поговорки, крылатые выражения, воспроизводятся в речи в виде устойчивых лексико-грамматических единиц. В риторической прагматике вторичный производный характер фразеологизма является источником для языковой игры и создания комического эффекта в дискурсе.

Таким образом, лексико-стилистические средства выразительности обладают разнообразными ресурсами воздействия, могут быть использованы элективно, одноразово, а также действовать во время произнесения всего дискурса, что способствует успешности восприятия заложенных оратором смыслов.

Адекватная прогнозируемая перцепция, по мнению М. Герман, С. Гурвич и В. Погорелко, зависит от «качества художественной стороны ораторской речи» (Герман, Гурвич, Погорелко, 1988: 113), которую называют техникой речи. Названные ученые считают, что техника в риторике отображает художественную сторону ораторской речи и состоит из слухового (голос, дикция, интонация, темп речи) и зрительного (жесты, мимика, поза) аспектов.

Практические рекомендации по совершенствованию слухового аспекта предлагают С. Абрамович, М. Чикарькова, Л. Браун, О. Гойхман, Т. Надеина, С. Коваленко,

М. Колтунова, А. Овчинникова, Г. Онуфриенко, Н. Осипова, Ю. Пинчук, И. Стернин и другие ученые (Абрамович, Чикарькова, 2001: 198–203; Браун, 1996: 95; Гойхман, Надеина, 2007: 162; Коваленко, 2007: 57–67; Колтунова, 2000: 80–83; Овчинникова, 1997: 26; Онуфриенко, 2008: 228; Осипова, 2009: 109–121; Стернин, 2007: 83). Исследователи подчеркивают эстетическую ценность такого рода средств воздействия, настаивая на целесообразности предварительного анализа и обработки фонетико-интонационного рисунка для повышения качества звучания произносимого высказывания.

Г. Онуфриенко в шкале оценивания фонетико-интонационных показателей риторического дискурса выделяет такие критерии:

- орфоэпическую точность (выполнение орфоэпических норм в ударении и произношении слов);

- выразительные признаки выступления (речь произносится ярко, выразительно; ударения во фразах соответствуют содержанию предложений);

- интонационный рисунок речи (полное соответствие разговорно-книжному характеру и жанру публичной речи);

- технику речи (произнесение всех слов с четкой артикуляцией) (Онуфриенко, 2008).

Пафос также определяет кинесику ратора как совокупность визуальных характеристик человека через жесты, мимику, позу (положение тела и осанку), походку и проксемику (положение выступающего в пространстве аудитории).

Таким образом, работа над прагматической выразительностью высказывания предполагает эффективное использование вербальных и невербальных ресурсов воздействия для создания яркой, эмоционально окрашенной речи.

3. Образность риторического дискурса

Образность и изобразительность как достоинства риторики выделяют не все исследователи. Это связано с мыслью о принадлежности поэтического, образного слова художественной литературе.

Под образностью в риторике Г. Хазагеров понимает «способность речи вызывать конкретно-чувственные образы действительности» (Хазагеров, 2009: 323). Это достоинство обеспечивает оригинальность, эмоциональность, яркость восприятия. Однако специфика риторической образности требует полного соответствия стратегии речи. Так, С. Абрамович, сравнивая образ и силло-

гизм в риторике, считает их равными по степени персуазивности (Абрамович, Молдован, Чикарькова, 2002). А. Михальская подчеркивает нацеленность образа на эффективное комментирование смыслов и отрицает его абсолютное господство в речи оратора. Она пишет: «Риторика начинается там, где от четко организованных в определенном порядке понятий, то есть от «мышления схемами» (Декарт), человек переходит к мышлению образами, причем понятийно-логическая схема еще очевидна и открыто обнаружена в речи» (Михальская, 2002: 83).

Наиболее изученными приемами достижения образности являются риторические тропы, обладающие сильным речевоздействующим потенциалом. В основе классификации находится базовое противопоставление ассоциаций по сходству (метафора и ее виды) и смежности (метонимия и ее виды).

Современная риторика и стилистика по-разному рассматривают эти, по словам О. Иссерса, «намеренные отклонения от речевого стандарта» (Иссерс, 2009: 161). Стилистика изучает тропы как результат «семантико-функционального переноса» (Мацько, Мацько, 2006: 143) для создания образов, которые сам адресат будет воспроизводить и дорисовывать в своем воображении. В свою очередь в риторике эти «формы художественного мышления» (Абрамович, Молдован, Чикарькова, 2002: 223) призваны педалировать персуазивность слов с целью обеспечения более действенной, прагматической позиции говорящего.

Актуализация, придание экспрессии и образности одному из признаков предмета либо явления служит прагматическим задачам риторического дискурса. Именно поэтому, по мнению Г. Хазагерова, в риторике, в отличие от художественного творчества, действительными являются как «оригинальные», так и «стершиеся» тропы» (Хазагеров, 2009: 281). Рассмотрим риторическую специфику некоторых из них.

Метафора в риторике трактуется двояко. Во-первых, это средство рассматривают как фигуру речи на основе сравнения (по традиции Аристотеля). Во-вторых, ее определяют как «парадоксальное понимание слов» (Хазагеров, 2009: 268). С точки зрения коммуникативной лингвистики и речевого воздействия метафору называют «самым продуктивным креативным средством обогащения языка» (Селиванова, 2002: 97), важным свойством которой является «способность влиять

на видение ситуации» (Иссерс, 2009: 162). В прагматическом аспекте риторики данный троп является важным способом эмоционального воздействия, обеспечивающим доступность и наглядность в подаче материала. Создание эффективной метафоры требует от ратора оптимизации языкового мышления, умения точно усвоить, сохранить, переработать определенный объем знаний и уместно представить аудитории. В метафоре оратор находит возможность более лаконично, ярко, используя семиотику, сблизить предметы и явления, что предоставляет возможность слушающим по-новому осмыслить их.

Развитое мышление ратора, умение находить связи между разнообразными категориями и понятиями способствуют успешности использования метонимии и синекдохи. И если метонимия – средство выразительности, при котором происходит замена словом, смежным по значению, то синекдоха называет части вместо целого, частное вместо общего и наоборот. По мнению Г. Хазагерова, метонимии следует подбирать на основании пространственной, временной и логической смежности (Хазагеров, 2009). Использование синекдохи позволяет сделать краткость речи яркой и образной. Тропы как эффективные средства воздействия призваны заинтересовать, заинтриговать аудиторию, предлагая адресату самостоятельно узнать, идентифицировать предмет (явление).

Таким образом, риторические тропы определяют образность риторического дискурса и способствуют стимуляции когнитивных операций говорящего и слушающего, создавая более живую и экспрессивно-выразительную речь.

Интерактивное декодирование языковых и семиотичных знаков ведет к взаимному сближению оратора и аудитории в процессе взаимодействия. Вопрос о выразительности и образности связан с достижением цели публичного дискурса, его прагматической ответственности.

4. Прагматическая действенность дискурса оратора

Современная риторика, отрицая манипуляцию, предлагает поиск истины в процессе общения. Прагматическая действенность определена эмоциональной сферой (вызов чувственной реакции) или воздействует на подсознание (суггестия). Решение прагматической задачи публичного общения, базируясь на приемах диалогизации, напрямую зависит от мотивационной обусловленности,

целенаправленности и стратегии говорящего. Стратегию риторического воздействия характеризуют особенности канала связи и тип общения (контактный или дистантный).

Действенность обоюдна со стороны как адресанта, так и адресата речи, а также референтна силе реакции аудитории. Коммуникативная действенность риторического дискурса базируется на понятиях «коммуникативная стратегия», «тактика», «стиль». Существуют различные подходы исследователей к пониманию «коммуникативной стратегии» с точки зрения теоретико-практических основ психологии, социологии, лингвистики (Жданова, 2010; Иссерс, 2009; Ключев, 1999). Например, О. Иссерс называет стратегией «когнитивный план общения, посредством которого контролируется оптимальное решение коммуникативных задач говорящего в условиях достатка информации о действиях партнера» (Иссерс, 2009: 193).

Сущность коммуникативной стратегии в риторике представляет собой не столько «планирование действий» (Жданова, 2009: 43), сколько планирование гармонизирующего воздействия, при котором отбор и структурирование наиболее действенных вербальных и невербальных средств ведет от установления контакта к успешному взаимодействию коммуникантов.

Коммуникативная стратегия с учетом специфики и типа общения определяет уровень прагматической культуры выступающего. Эта сторона деятельности оратора обусловлена манерой поведения говорящего, формой контакта с аудиторией, приемами управления вниманием и методами воздействия, умением создать эмпатию и использовать митигации. Приемы осуществления стратегий – риторические тактики – представляют собой те вербальные и невербальные компоненты дискурса, выбор и последовательность которых обеспечивают максимальное воздействие. По мнению Е. Ждановой, «перманентное следование иерархии стратегий и тактик» в различных ситуациях общения способствует формированию определенного коммуникативного стиля, что позволяет в дальнейшем стать коммуникативным стратегом (Жданова, 2009: 155).

Таким образом, коммуникативная действенность в риторике предполагает способность прогнозировать эффективность применения стратегии и тактик общения в различных речевых ситуациях. Указанное достоинство контролирует планирование

публичной коммуникации, выбор оптимального решения риторической задачи, воздействие на оппонента посредством вербальной и невербальной информации.

Среди основных тактик коммуникативной действенности выделяем:

- усиление приемов диалогизации, составляющих эмоциональные и смысловые акценты дискурса;
- активизацию невербальной концентрации;
- создание успешного образа;
- усугубление выразительности убеждающих и воздействующих элементов дискурса.

5. Выводы

Потребность современного человека в эффективном общении формирует необходимость владения универсальными законами создания риторического дискурса. Теоретической основой для прагматического аспекта дискурса оратора выступают риторические законы пафоса и принципы лингвистической прагматики. Эффективную прагматичность публичного выступления обеспечивают достоинства речи, среди которых – выразительность, образность и коммуникативная действенность. Выразительность обеспечивает эффективное использование вербальных и невербальных ресурсов воздействия для создания яркой, эмоционально-окрашенной речи. Образность содействует созданию художественного образа для оптимизации интенции адресанта и перцепции адресата. Коммуникативная действенность способствует правильному выбору коммуникативной стратегии и тактик, формированию определенного коммуникативного стиля.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абрамович С., Молдован В., Чікарькова М. Риторика загальна та судова : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
2. Абрамович С., Чікарькова М. Риторика : навчальний посібник. Львів : Світ, 2001. 240 с.
3. Браун Л. Имидж – путь к успеху. Санкт-Петербург : Питер Пресс, 1996. 288 с.
4. Волков А. Основы риторики : учебное пособие для вузов. Москва : Академический проспект, 2003. 304 с.
5. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 137 с.
6. Гойхман О., Надеина Т. Речевая коммуникация : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2007. 272 с.
7. Гурвич С., Погорелко В., Герман М. Основы риторики. Киев : Вища школа, 1988. 248 с.

8. Жданова Е. Личность и коммуникация: практикум по речевому взаимодействию. Москва : Флинта, 2010. 176 с.
9. Иссерс О. Речевое воздействие : учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности «Связи с общественностью». Москва : Флинта ; Наука, 2009. 224 с.
10. Ключев Е. Риторика. Инвенция. Диспозиция. Элокуция : учебное пособие для вузов. Москва : ПРИОР, 1999. 272 с.
11. Коваленко С. Сучасна риторика : навчально-практичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 184 с.
12. Колтунова М. Язык и деловое общение: нормы, риторика, этикет : учебное пособие для вузов. Москва : ОАО «НПО «Экономика», 2000. 271 с.
13. Мацько Л., Мацько О. Риторика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид., стереотип. Київ : Вища школа, 2006. 311 с.
14. Михайличенко Н. Основы риторики : учебное пособие. Москва : ЮНТУС, 1994. 54 с.
15. Михальская А. Методические рекомендации к учебнику «Основы риторики. 10–11 кл.» . Москва : Дрофа, 2002. 192 с.
16. Овчинникова А. П'ять кроків до гарної мови. Мовна комунікація: техніка мовлення / за ред. А. Цофнаса. Одеса : ОКФА, 1997. 184 с.
17. Онуфрієнко Г. Риторика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
18. Ораторське мистецтво : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів юридичних спеціальностей / Н. Осипова, В. Воднік, Г. Клімова ; за ред. Н. Осипової. 4-те вид., стереотип. Харків : Одиссей, 2009. 144 с.
19. Савенкова Л. Мовленнєва діяльність викладача : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 192 с.
20. Сагач Г. Словник основних термінів та понять риторики : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2006. 280 с.
21. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монографическое учебное пособие. Киев : ЦУЛ ; Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
22. Стернин И. Практическая риторика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. 4-е изд., стереотип. Москва : ИЦ «Академия», 2007. 272 с.
23. Хаззагеро Г. Риторический словарь. Москва : Флинта ; Наука, 2009. 432 с.
24. Шулежкова С. История лингвистических учений : учебное пособие. 4-е изд. Москва : Флинта ; Наука, 2008. 408 с.
25. Amgoud L., Prade H. Using arguments for making and explaining decisions. *Artificial Intelligence*. 2009. Vol. 173. Issues 3–4. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000437020800194X> (дата обращения: 20.02.2019).
26. Carenini G., Moore J. Generating and evaluating evaluative arguments. *Artificial Intelligence*. 2006. Vol. 170. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000437020600066X> (дата обращения: 20.02.2019).
27. De Ascaniis S. Criteria for designing and evaluating argument diagramming tools from the point of view of argumentation theory. *Educational technologies for teaching Argumentation Skills* / eds. : N. Pinkwart, B. McLaren. Sharjah : Bentham Science, 2012. P. 3–27.
28. Dung P. On the acceptability of arguments and its fundamental role in nonmonotonic reasoning, logic programming and n-person games. *Artificial Intelligence*. 1995. Vol. 77. P. 321–357.
29. Gaonkar P. The Idea of Rhetoric in the Rhetoric of Science. *Southern Communication Journal*. 1993. Vol. 58. Issue 4. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10417949309372909> (дата обращения: 20.02.2019).
30. Hogan M., Kurr A. Civic education in competitive speech and debate. *Argumentation and Advocacy*. 2017. Vol. 53. Issue 2. P. 83–89.
31. Noroozi O. Considering students' epistemic beliefs to facilitate their argumentative discourse and attitudinal change with a digital dialogue game. *Innovations in Education and Teaching International*. 2018. Vol. 55. Issue 3. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14703297.2016.1208112> (дата обращения: 20.02.2019).
32. Paglieri F., Castelfranchi C. Why argue? Towards a cost-benefit analysis of argumentation. *Argument & Computation*. 2010. Vol. 1. Issue 1. P. 71–91.
33. Staarman J., Krol K., Meijden H. Peer Interaction in Three Collaborative Learning Environments. *Journal of Classroom Interaction*. 2005. Vol. 40.1. P. 29–39. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ768690.pdf> (дата обращения: 20.02.2019).
34. Weinberger A., Fischer F. Framework to analyze argumentative knowledge construction in computer-supported collaborative learning. *Computer and Education*. 2006. Vol. 46. Issue 1. P. 71–95.
35. Wojdak M. An attention-grabbing approach to introducing students to argumentation in science. *Bioscience Education*. 2010. Vol. 15. Issue 1. P. 1–3.

REFERENCES:

1. Abramovych, S., Moldovan, V., Chikarkova, M. (2002). Rytoryka zahalna ta sudova: navchalnyi posibnyk [Rhetoric general and court: a tutorial]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
2. Abramovych, S., Chikarkova, M. (2001). Rytoryka: navchalnyi posibnyk [Rhetoric: a tutorial]. Lviv: Svit [in Ukrainian].
3. Braun, L. (1996). Imidzh – put k uspekhu [Image – the path to success]. Saint Petersburg: Piter Press [in Russian].
4. Volkov, A. (2003). Osnovy ritoriki: uchebnoe posobie dlia vuzov [Basics of rhetoric: a textbook for universities]. Moscow: Akademicheskii prospekt [in Russian].
5. Galperin, I. (1981). Tekst kak obiekt lingvisticheskogo issledovaniia [Text as an object of linguistic research]. Moscow: Nauka [in Russian].
6. Goikhman, O., Nadeina, T. (2007). Rechevaia kommunikatsiia: uchebnik [Speech communication: textbook]. 2nd ed. Moscow: INFRA-M [in Russian].
7. Gurvich, S., Pogorelko, V., German, M. (1988). Osnovy ritoriki [Basics of rhetoric]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Russian].
8. Zhdanova, E. (2010). Lichnost i kommunikatsiia: praktikum po rechevomu vzaimodeistviu [Personality and Communication: Speech Interaction Workshop]. Moscow: Flinta [in Russian].
9. Issers, O. (2009). Rechevoe vozdeistvie: uchebnoe posobie dlia studentov, obuchaiushchikhsia po spetsialnosti "Sviazi s obshchestvennostiu" [Speech Impact: A textbook for

- students enrolled in the specialty "Public Relations". Moscow: Flinta; Nauka [in Russian].
10. Kliuev, E. (1999). Ritorika. Inventsiiia. Dispozitsiia. Elokutsiia: uchebnoe posobie dlia vuzov [Rhetoric. Invention. Disposition. Elocution: a textbook for universities]. Moscow: PRIOR [in Russian].
 11. Kovalenko, S. (2007). Suchasna rytoryka: navchalno-praktychnyi posibnyk [Modern rhetoric: an educational and practical guide]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
 12. Koltunova, M. (2000). Iazyk i delovoe obshchenie: normy, ritorika, etiket: uchebnoe posobie dlia vuzov [Language and business communication: norms, rhetoric, etiquette: a textbook for universities]. Moscow: OAO "NPO "Ekonomika" [in Russian].
 13. Matsko, L., Matsko, O. (2006). Rytoryka: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Rhetoric: a textbook for students in higher education]. 2nd ed. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
 14. Mikhailichenko, N. (1994). Osnovy ritoriki: uchebnoe posobie [Basics of rhetoric: tutorial]. Moscow: IuNTUS [in Russian].
 15. Mikhalskaia, A. (2002). Metodicheskie rekomendatsii k uchebniku "Osnovy ritoriki. 10–11 klasy" [Guidelines for the textbook "Basics of rhetoric. Grades 10–11"]. Moscow: Drofa [in Russian].
 16. Ovchynnikova, A. (1997). Piat krokiv do hanoi movy. Movna komunikatsiia: tekhnika movlennia [Five Steps to a Good Language. Language communication: speech technology]. Odesa: OKFA [in Ukrainian].
 17. Onufriienko, H. (2008). Rytoryka: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Rhetoric: a textbook for students in higher education]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
 18. Osypova, N. (ed.) (2009). Oratorske mystetstvo: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv yurydychnykh spetsialnosti [Speaking: A manual for students in higher education law specialties]. 4th ed. Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].
 19. Savenkova, L. (2006). Movlennieva diialnist vykladacha: navchalnyi posibnyk [Speech activity of the teacher: a manual]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
 20. Sahach, H. (2006). Slovnyk osnovnykh terminiv ta poniat rytoryky: navchalnyi posibnyk [Dictionary of basic terms and concepts of rhetoric: tutorial]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
 21. Selivanova, E. (2002). Osnovy lingvisticheskoi teorii teksta i kommunikatsii: monograficheskoe uchebnoe posobie [Fundamentals of linguistic theory of text and communication: monographic tutorial]. Kyiv: TsUL; Fitosotsiotsentr [in Russian].
 22. Sternin, I. (2007). Prakticheskaiia ritorika: uchebnoe posobie dlia studentov vysshikh uchebnykh zavedenii [Practical rhetoric: a textbook for university students]. 4th ed. Moscow: Akademiia [in Russian].
 23. Khazagerov, G. (2009). Ritoricheskii slovar [Rhetorical dictionary]. Moscow: Flinta; Nauka [in Russian].
 24. Shulezhkova, S. (2008). Istoriia lingvisticheskikh uchenii: uchebnoe posobie [History of linguistic studies: a textbook]. 4th ed. Moscow: Flinta; Nauka [in Russian].
 25. Amgoud, L., Prade, H. (2009). Using arguments for making and explaining decisions. *Artificial Intelligence*, vol. 173, issues 3–4. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000437020800194X> [in English].
 26. Carenini, G., Moore, J. (2006). Generating and evaluating evaluative arguments. *Artificial Intelligence*, vol. 170. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000437020600066X> [in English].
 27. De Ascaniis, S. (2012). Criteria for designing and evaluating argument diagramming tools from the point of view of argumentation theory. *Pinkwart N., McLaren B. (eds.). Educational technologies for teaching Argumentation Skills*. Sharjah: Bentham Science, pp. 3–27 [in English].
 28. Dung, P. (1995). On the acceptability of arguments and its fundamental role in nonmonotonic reasoning, logic programming and n-person games. *Artificial Intelligence*, vol. 77, pp. 321–357 [in English].
 29. Gaonkar, P. (1993). The Idea of Rhetoric in the Rhetoric of Science. *Southern Communication Journal*, vol. 58, issue 4. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10417949309372909> [in English].
 30. Hogan, M., Kurr, A. (2017). Civic education in competitive speech and debate. *Argumentation and Advocacy*, vol. 53, issue 2, pp. 83–89 [in English].
 31. Noroozi, O. (2018). Considering students' epistemic beliefs to facilitate their argumentative discourse and attitudinal change with a digital dialogue game. *Innovations in Education and Teaching International*, vol. 55, issue 3. Retrieved from: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14703297.2016.1208112> [in English].
 32. Paglieri, F., Castelfranchi, C. (2010). Why argue? Towards a cost-benefit analysis of argumentation. *Argument & Computation*, vol. 1, issue 1, pp. 71–91 [in English].
 33. Staarman, J., Krol, K., Meijden, H. (2005). Peer Interaction in Three Collaborative Learning Environments. *Journal of Classroom Interaction*, vol. 40.1, pp. 29–39. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ768690.pdf> [in English].
 34. Weinberger, A., Fischer, F. (2006). Framework to analyze argumentative knowledge construction in computer-supported collaborative learning. *Computer and Education*, vol. 46, issue 1, pp. 71–95 [in English].
 35. Wojdak, M. (2010). An attention-grabbing approach to introducing students to argumentation in science. *Bioscience Education*, vol. 15, issue 1, pp. 1–3 [in English].

УДК 81'25:811.111:81'42: 908
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-26

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ТЕКСТІВ КРАЄЗНАВЧОГО ХАРАКТЕРУ: ДОПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Гізер Валерія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонський державний університет
vheazer@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3795-3839

Для того щоб установити лінгвокультурологічні особливості побудови нехудожніх культуро зорієнтованих типів текстів у зіставляваних традиціях, перекладачеві насамперед варто ознайомитися зі структурно-композиційними й лексико-семантичними закономірностями побудови конкретного типу тексту в межах кожної із зіставляваних лінгвокультурних традицій. Іншими словами, побудувати модель певного типу тексту з урахуванням текст-типологічних очікувань цієї лінгвокультурної аудиторії.

Тому з позицій перекладознавства методика контекстуального аналізу становить перший етап виявлення текст-типологічних інваріантних і варіативних ознак текстів краєзнавчого характеру в межах однієї лінгвокультурної традиції.

Крім того, виявлення цих ознак на різних контекстуальних рівнях вимагає залучення ряду методик. Так, наприклад, для вичленування реалій і лексичних одиниць з символічним значенням застосовується тезаурусний метод аналізу, дистрибутивний метод, дефінітивний метод, а також методика символічної інтерпретації. Виявлення специфіки функціонування вербалізованих складників лінгвоконцепту базується на застосуванні декількох методів та методик аналізу тексту: а) метод дистрибуції лексико-семантичних елементів з структурно-змістових компонентів тексту за трьома критеріями (універсальний, специфічний й унікальний); б) метод фреймового аналізу.

Метод розподілу структурно-змістових елементів тексту за трьома критеріями (універсальне, специфічне й унікальне) дозволяє окреслити набір облігаторних характеристик ядерних для краєзнавчих текстів лексичних одиниць.

Методика фреймового аналізу також указує на типи трансформацій / транспозицій, необхідних у перекладі аналізованих лексичних одиниць у межах конкретного типу тексту. Відсутність слоту в одному типі тексту й поява цього ж слоту в іншому типі тексту, або навпаки, свідчать про використання дописування чи елімінації. Кількісне збільшення лексичних одиниць в умовному слоті різних типів текстів дозволяє нам говорити про конкретизацію. Це може бути дескриптивний перифраз, семантична конкретизація чи розвиток значення, але в будь-якому разі з огляду на семантичне значення нова інформація не просто нарощується, а стає конкретнішою.

Визначення особливостей реалізації різного типу краєзнавчої лексики залежить від місця їх актуалізації в тексті, іншими словами, від специфіки функціонування краєзнавчої лексики на різних структурно-композиційних рівнях. Отже, отримані результати доперекладознавчого аналізу дозволяють виявити набір текст-типологічних ознак, збереження / незбереження яких впливає на адекватне розпізнання та ідентифікацію статусу краєзнавчої лексики в аналізованих типах текстів у межах іншої лінгвокультурної традиції. Тотожність інтегральних ознак у зіставляваних лінгвокультурних традиціях свідчить про збіг текст-типологічних стереотипів очікування в зіставляваних традиціях, а для перекладача це означає, що в зоні збігу ознак він може скористатися способами та прийомами власне перекладу. Диференційні ознаки свідчать про культурно специфічні особливості побудови типу тексту, відтворення яких у мові перекладу потребуватиме від перекладача залучення максимально креативних способів перекладу.

Ключові слова: краєзнавчі тексти, текст-типологічні лінгвокультурні моделі текстів, методики та методи аналізу, словникова стаття, стаття навчального типу тексту, альбом, путівник, поетичний текст.

LINGUISTIC AND CULTURAL MODELS OF LOCAL LORE TYPES OF TEXTS: PRE-TRANSLATION ANALYSIS

Hizer Valeriia Volodymyrovna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Translation Studies and Applied Linguistics
Kherson State University
vheazer@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3795-3839

In order to identify the linguistic and typological peculiarities of non-fiction culture-oriented types of texts' construction in contrasted traditions, a translator has to get acquainted with the structure-compositional and lexico-semantic patterns of certain type of text's construction within each contrasted linguistic and cultural tradition. In other words, a translator has to construct a model of certain type of text taking into consideration the text-typological expectations of the linguistic and

cultural audience. It means that from a perspective of Translation and Interpretation studies it is the methodology of contextual analysis that forms the first stage of identification of the text-typological invariant and variable features of local lore texts within one linguistic and cultural tradition.

Apart from that, the recognition of these features on different contextual levels involves a number of methodologies. Thus, for example, in order to select realias and lexical units with symbolic meaning one should use thesaurus, distributive, definitive methods along with the methodology of symbolic interpretation. The specificity of functioning of verbalized constituents of a linguistic concept is based upon the usage of several text analyses' methods and methodologies: a) method of distribution of lexico-semantic elements from structure-compositional text components according to such criteria as universal, specific and unique; b) frame analysis method.

The method of distribution of lexico-semantic elements from structure-compositional text components according to universal, specific and unique criteria allows to outline the set of obligatory characteristics for lexical units, core to local lore texts.

The methodology of frame analysis also indicates the types of transformations/transpositions, needed while rendering the analyzed lexical units within certain type of text. The absence of some slot in one type of text and appearance of this slot in another type of text, or vice versa, points onto the usage of addition or elimination. Qualitative increase of lexical units in some slot in different types of texts allows to recognize the usage of concretization in the form of descriptive paraphrase, semantic concretization or modulation. In any case, when talking about the semantic meaning of lexical units under analysis, new information is not just added, but becomes more concrete.

The identification of peculiarities of different types of local lore lexis realization depends on the place of their actualization in the text. In other words, it depends on the specificity of local lore lexis functioning on different structure-compositional levels. Thus, the results of pre-translation analysis allow to recognize a set of text-typological features, which preservation/omission effects the adequate recognition and identification of the local lore lexis status in the analyzed types of texts within different linguistic and cultural tradition. The equivalence of integral features in contrasted linguistic and cultural traditions indicates the correspondence of text-typological expectation stereotypes in contrasted traditions.

Within the zone of correspondence, a translator can use proper means of translation.

Differential features, in contrary, points onto the culture specificity of given type of text construction, which reproduction in the target language will demand involvement of creative means of translation.

Key words: local lore texts, text-typological linguistic and cultural models of texts, methodologies and methods of analysis, dictionary entry, academic article, album, poetic text.

1. Вступ

Як відомо, вивчення процесу перекладу здійснюється непрямим шляхом за допомогою розроблення різноманітних теоретичних моделей, які з більшою або меншою наближеністю висвітлюють процес перекладу в цілому чи будь-яку його сторону. Перекладацькі моделі мають умовний характер, оскільки необов'язково відображають реальні дії перекладача в процесі створення тексту перекладу. Моделі перекладу за В.Н. Комісаровим «відображають два взаємопов'язаних аспекти: 1) загальну характеристику моделі із зазначенням можливої сфери її застосування; 2) типи перекладацьких операцій (трансформацій), здійснювані в межах моделі» (Комісаров, 1991; Тороп, 1982; Хомутова, 1989; Чирінова, 2004; Knapp, 1987; Nida, 1991; Nord 1991).

Мета статті полягає в тому, щоб запропонувати алгоритм роботи як з художніми, так власне з нехудожніми текстами краєзнавчого характеру. Задля досягнення мети вирішуються такі завдання: 1) окреслення методик та методів, що допомагають, вирішенню локальних завдань під час доперекладознавчого аналізу краєзнавчої лексики та краєзнавчих текстів; 2) побудова лінгвокультурологічних моделей текстів краєзнавчого характеру як одного з етапів доперекладознавчого характеру.

2. Методологічні засади під час роботи з текстами краєзнавчого характеру: доперекладознавчий етап.

Для того щоб установити лінгвокультурологічні особливості побудови нехудожніх культурно зорієнтованих типів текстів у зіставлюваних традиціях, перекладачеві насамперед варто ознайомитися зі структурно-композиційними й лексико-семантичними закономірностями побудови конкретного типу тексту в межах кожної із зіставлюваних лінгвокультурних традицій. Іншими словами, побудувати модель певного типу тексту з урахуванням текст-типологічних очікувань цієї лінгвокультурної аудиторії.

Тому з позицій доперекладознавства методика контекстуального аналізу становить перший етап виявлення текст-типологічних інваріантних і варіативних ознак текстів краєзнавчого характеру в межах однієї лінгвокультурної традиції. Отримані результати своєю чергою дозволяють виявити набір текст-типологічних ознак, збереження / незбереження яких впливає на адекватне розпізнання чи ідентифікацію типу тексту в межах іншої лінгвокультурної традиції.

Тотожність інтегральних ознак у зіставлюваних лінгвокультурах свідчить про збіг текст-типологічних стереотипів очікування в зіставлюваних традиціях, а для перекладача

це означає, що в зоні збігу ознак він може скористатися прийомами і способами власне перекладу.

Диференційні ознаки свідчать про культурно специфічні особливості побудови типу тексту, відтворення яких у мові перекладу потребуватиме від перекладача залучення максимально креативних способів перекладу.

Крім того, виявлення цих ознак на різних контекстуальних рівнях вимагає залучення ряду методик. Так, наприклад, для вичленування реалій і лексичних одиниць з символічним значенням застосовується тезаурусний метод аналізу, дистрибутивний метод, дефінітивний метод, а також методика символічної інтерпретації. Виявлення специфіки функціонування вербалізованих складників лінгвоконцепту базується на застосуванні декількох методів та методик аналізу тексту: а) метод дистрибуції лексико-семантичних елементів з структурно-змістових компонентів тексту за трьома критеріями (універсальний, специфічний й унікальний); б) метод фреймового аналізу (Жаботинская, 1997; 2000; Карасик, 2004; Карасик, Слышкин 2001; Кусько 2001; Минский 1979; Селиверстова, 2002; Dirven, 1998).

Метод розподілу структурно-змістових елементів тексту за трьома критеріями (універсальний, специфічний й унікальний) дозволяє окреслити набір облігаторних характеристик ядерних для краєзнавчих текстів лексичних одиниць.

Основне завдання фреймової методики полягає в тому, щоб висвітлити якісний розподіл інформації та кількісне наповнення кожного із слотів. Набір слотів, що ми використовуємо для розподілу інформації аналізованих текстів («хто?», «що?», «який?», «де?», «коли?», «що робити?»), не є вичерпним. Однак саме цей перелік слотів допомагає встановити механізм функціонування й реалізації експліцитно / імпліцитно виражених з позитивною / негативною конотацією лексичних одиниць та виявити можливі семантичні розбіжності в межах зіставляваних культурних просторів.

Оскільки концептуальний аналіз за слотами й фреймами функціонує як на ментальному, так і на вербальному рівнях постає необхідність визначитися з базисними одиницями. Певна річ, для універсальної, специфічної та унікальної категорій притаманні різні аспекти ментальності та її вербальної реалізації. Проте кожна з категорій повинна мати домінуючу ознаку, яка визначає специфіку ментальних і вербальних форм актуалізації.

Для категорії універсальних / загальних критеріїв основним є розуміння. На ментальному рівні воно виражене поняттям, яке своєю чергою актуалізується на вербальному рівні терміном. Та щойно поняття «обростає» культурними значеннями чи потрапляє в культурний контекст, відбувається зсув меж і утворюється культурний концепт. Іншими словами, концепт – це поняття, що містить додатковий, а саме культурний компонент. Тому концепт є проміжною ланкою, що, з одного боку, відповідає критеріям сфери універсального – поняттю, а з іншого боку, тяжіє до зони специфічного, оскільки поняття збагачене культурно зумовленим компонентом.

Підґрунтям для сфери специфічного / особливого є поняття формально спільне для всіх, яке, проте, викликає різні образи (асоціативні конотації). Отже, доміюча зони специфічного на ментальному рівні – це уявлення. На вербальному рівні йому відповідає символ, якому притаманна велика загальнокультурна й надіндивідуальна заданість. Проміжним етапом між образом і символом є лейтмотивні образи.

Сприйняття – це доміюча зони унікального / одиничного. Саме сприймання породжує образ. Для образу обов'язковою є безпосередня схожість з означуваним, що зумовлює його індивідуальна заданість. Тому на ментальному рівні образі відповідають вербалізовані тропи.

У термінах перекладознавства універсальне значення в тексті реалізується за допомогою повної відповідності або еквівалентних відповідників. Повна відповідність досягається шляхом використання таких перекладознавчих прийомів, як генералізація, дескриптивний перифраз (описовий переклад), а також застосування готового значення, яке передбачає збереження семантичного значення.

Для передачі значення сфери специфічного використовується генералізація й дескриптивний перифраз. Під час перекладу для відтворення специфічних характеристик варто залучати прийом розвитку значення, повне / часткове дописування, причому значення тут конкретизується або розвивається. Описовий переклад сприяє створенню додаткового значення за рахунок опущення або дописування; рідше застосовується ситуативна заміна чи переклад за аналогією.

У царині унікального неможливо зберегти значення, оскільки воно відсутнє в мові іншої культури. Тому або створюється нове значення

(калька й дескриптивний перифраз), або це значення зовсім елімінується.

Зазначимо, що набір трансформацій для кожної зони залежить від типу тексту та комунікативно-прагматичної заданості типу тексту. З одного боку, ця модель допомагає перекладачеві програмувати вибір перекладацьких трансформацій. З іншого боку, ця модель уточнює межі перекладності / неперекладності чи межі власне перекладу й адаптації. Якщо тип тексту не готовий до певного набору трансформацій, закріплених за сферою унікального, слід перекладати на рівні специфічного, втрачаючи при цьому унікальність.

Методика фреймового аналізу також указує на типи трансформацій / транспозицій, необхідних у перекладі аналізованих лексичних одиниць у межах конкретного типу тексту. Відсутність слоту в одному типі тексту й поява цього ж слоту в іншому типі тексту, або навпаки, свідчать про використання дописування чи елімінації. Кількісне збільшення лексичних одиниць в умовному слоті різних типів текстів дозволяє нам говорити про конкретизацію. Це може бути дескриптивний перифраз, семантична конкретизація чи розвиток значення, але в будь-якому разі з огляду на семантичне значення нова інформація не просто нарощується, а стає конкретнішою.

2. Лінгвокультурологічні моделі текстів краєзнавчого характеру

2.1. Словникова стаття краєзнавчого характеру

Інтегральною ознакою є наявність заголовкової вокабули, яка реалізується лексичними одиницями з локальною семантикою у сукупності з атрибутивним компонентом (краєзнавчі символи, краєзнавчі реалії).

Облігаторно актуалізується лексика з локальною семантикою в ініціальной позиції. Облігаторно але варіативно реалізуються антропоніми різного рівня зі специфічною та унікальною семантикою.

За умов транскодування ініціальной позиції від перекладача вимагається застосування наступних перекладацьких тактик і стратегій:

- 1) часткова елімінація лексики з унікальною семантикою;
- 2) транспонування лексики з унікальною семантикою в медіальну позицію;
- 3) дескриптивний перифраз з ампліфікацією додаткової (фонові) інформації.

Ознака локоцентризму, яка реалізується лексикою з локальною семантикою, облігаторно виражена в фінальній позиції. Ознака

антропоцентризму (антропоніми) актуалізується облігаторно але варіативно.

Бібліографічні посилання та інформація про укладачів є диференціальною ознакою. Під час транскодування бібліографії перекладачеві слід вдатися до тотальної адаптації.

Сукупність трьох ядерних краєзнавчих ознак – локоцентризм, культуроцентризм, антропоцентризм – експлікується в медіальній позиції.

Перекладачу потрібно зменшити концентрацію антропонімів, що вимагають коментування, яке може призвести до збільшення обсягу медіальної позиції словникової статті, тому використання часткової / повної елімінації є доцільним.

2.2. Стаття навчального типу тексту краєзнавчого характеру

Однією з можливих перекладацьких стратегій є власне переклад або репродуктивний переклад. Під час перекладу лексики з унікальною семантикою (антропонімів і топонімів) логічним убачається застосування способу калькування і/або перекладу за традицією. Актуалізація лінгвоконцепта «КРАЙ» належить до зони ядерних, інтегральних ознак.

Інтегральним вбачається варіативний характер інформації ініціальной позиції, але ознака локоцентризму виражена облігаторно.

Варіативним вбачається лексико-семантична реалізація концепту «ВЛАДА» інтегрально актуалізованого в цій позиції.

Щоб запобігти зміщенню типів текстів під час транскодування ініціальной позиції засобами власне перекладу, перекладачу необхідно скоротити обсяг інформації політичного характеру й розширити краєзнавчу інформацію за допомогою коментарів, конкретизації та розвитку значення.

Ампліфікація аксіологем з культурно-ціннісною семантикою та лексики зі специфічним значенням вплине на адекватне перекодування фінальної позиції. Для перекладача це вказує на використання прийому дописування, конкретизації та розвитку значення. Фінальна позиція варіативно інкорпорує інформацію краєзнавчого та політико-управлінського характеру.

Для перекодування краєзнавчої лексики з унікальною і специфічною семантикою перекладачу необхідно скористатися способом калькування (транслітерація / транскрипція) дескриптивною перифразою або описовим перекладом. Для медіальної позиції інтегральною ознакою є варіативна лексико-семантична реалізація лінгвоконцепту «КРАЙ».

2.3. Альбом краєзнавчого характеру

Назва об'єкта в заголовку вбачається однією з варіативних ознак.

Лінгвоконцепт «КРАЙ», інтегрально представлений ознаками локоцентризму й культуроцентризму магістрально маркується в ініціальнойній позиції

При транс-кодуванні лексики з унікальною семантикою, перекладач може використовувати прийоми власне перекладу, та калькування чи переклад за традицією при відтворенні ініціальнойній позиції.

Для відтворення лексики з унікальним значенням доцільне застосування калькування і / або перекладу за традицією, часткова елімінація, гіперонімічні способи перекладу при транс-кодуванні лексики зі специфічним значенням. Для фінальної позиції характерно варіативна ознака формування лінгвоконцепту «КРАЙ».

Медіальна позиція інкорпорує три ядерні краєзнавчі ознаки, причому культуроцентризм убачається домінантним.

Наявність інтексту є інтегральною ознакою цієї позиції. Під час перекладу він може бути збережений за умов обізнаності реципієнта цільової культури з персоною, від якої подається інтекст. Або інтекст треба еліминувати як надто поетичний за відсутністю його перекладу у мові цільової аудиторії.

Надлишкове використання прийомів описового перекладу, перекладу за аналогією або конкретизації та розвитку значення може призвести до зміщення типу тексту у суміжний тип тексту. Тому перекладачеві необхідно скоротити кількість лексики з унікальною семантикою, яка потребує саме цих прийомів перекладу, та акцентувати увагу на культурно-ціннісній характеристиці локального простору шляхом введення аксіологем.

2.4. Путівник краєзнавчого характеру

Для путівника облігаторно актуалізується семантика локальності, що виступає інтегральною ознакою в ініціальнойній позиції тексту, а саме в найменуванні путівника.

Перекладачу необхідно використовувати калькування та описовий переклад під час відтворення лексики з унікальною та специфічною семантикою та власне переклад з точки зору транс-кодування ініціальнойній позиції. Вербалізація лінгвоконцепту «КРАЙ» реалізується варіативно.

Ієрархічно домінуючими краєзнавчими ознаками вбачається локоцентризм і культуроцентризм, які актуалізують лінгвоконцепт «КРАЙ».

Під час перекладу лексики з унікальною семантикою перекладачу необхідно використовувати калькування чи переклад за традицією, а іноді вдатися до часткової / повної елімінації або коментаря, а відповідно, і описового перекладу. Для фінальної позиції інтегрально актуалізуються ознаки локоцентризму та культуроцентризму. Останній виражений варіативно.

Магістральною тенденцією вбачається реалізація лексики з локальною семантикою в медіальній позиції. Для відтворення лексики зі специфічною семантикою перекладачеві необхідно використати елімінацію лексики з унікальним значенням, оскільки коментування чи описовий переклад можуть зруйнувати текст-типологічні очікування цільової аудиторії.

Оскільки тексту притаманне використання лексики з універсальною семантикою медіальна позиція може бути переведена способом власне перекладу. В окремих випадках елімінації підлягають вузько специфічні реалії, якщо вони демонструють високий рівень концентрації.

Інтегральною ознакою медіальної позиції є сукупність ознак локоцентризму та культуроцентризму. Ознака антропоцентризму актуалізується варіативно, для розкриття культурно-історичної цінності описуваного об'єкта.

2.5. Поетичний текст краєзнавчого характеру

Система методів та методик, які застосовуються для аналізу нехудожніх прагматичних краєзнавчих текстів, не спрацьовує для попереднього перекладацького аналізу поетичного тексту.

Так, тезаурусна методика для виявлення краєзнавчої лексики є недостатньою, оскільки ця методика ускладнює процес ідентифікації типу лексичних одиниць.

Методика слотового аналізу допомагає лише визначити групи тематичних слів, які актуалізує автор.

Найрезультативнішим та найсуттєвішим методом виявилася методика контекстуального аналізу, яка дозволяє визначити: 1) жанрову специфіку тексту; 2) тип домінуючої лексики; 3) контекстуальні рівні лексичної реалізації; 4) засоби авторської системи художніх образів.

Аналіз продемонстрував наступні результати. Аналізований поетичний текст являє собою симбіоз двох жанрів – елегії та оди. Для цих жанрів в лексичному контексті характерні висока метафоричність, міфологічна алюзивність,

асоціативність та наявність лейтмотивної лексики, яка актуалізується на сильних позиціях тексту, а саме в кінці строки чи строфи.

У лексико-семантичному контексті реалізуються краєзнавчі реалії, котрі можуть змінювати свій статус впродовж всього тексту, тобто краєзнавча реалія набуває символічного значення, а далі й концептуального.

З точки зору перекладу перекладачеві потрібно зберегти: 1) систему авторських стилістичних прийомів, що допомагають актуалізувати краєзнавчу лексику; 2) набір тематичних слів, які сприяють формуванню концептуального ядра; 3) дотриматися правил римування з огляду на жанрові особливості; 4) адекватно передати краєзнавчі реалії; 5) витримати авторський підхід до процесу символізації та концептуалізації.

3. Висновки. Визначення особливостей реалізації різного типу краєзнавчої лексики залежить від місця їх актуалізації в тексті, іншими словами, від специфіки функціонування краєзнавчої лексики на різних структурно-композиційних рівнях. Отже, отримані результати доперекладознавчого аналізу дозволяють виявити набір текст-типологічних ознак, збереження / незбереження яких впливає на адекватне розпізнання та ідентифікацію статусу краєзнавчої лексики в аналізованих типах текстів у межах іншої лінгвокультурної традиції. Тотожність інтегральних ознак у зіставлюваних лінгвокультурних традиціях свідчить про збіг текст-типологічних стереотипів очікування в зіставлюваних традиціях, а для перекладача це означає, що в зоні збігу ознак він може скористатися способами та прийомами власне перекладу. Диференційні ознаки свідчать про культурно специфічні особливості побудови типу тексту, відтворення яких у мові перекладу потребуватиме від перекладача залучення максимально креативних способів перекладу.

Перспективи подальших розвідок убачаються в з'ясуванні специфіки перекладу краєзнавчої лексики, яка формує ключовий лінгвоконцепт «КРАЙ», у периферійних і маргінальних нехудожніх / художніх текстах краєзнавчого характеру, а також у вивченні перекладацького потенціалу краєзнавчої лексики у суміжних типах текстах / дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жаботинская С.А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лингвистичні студії*. Черкаси, 1997. Вип. 2. С. 3–11.

2. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ : типы фреймов. *Когнитивная семантика* : материалы 2-й международной школы-семинара по когнитивной лингвистике. (г. Тамбов, 2000 г.). Тамбов, 2000. С. 10–13.
3. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Москва : «Гнозис», 2004. 390 с.
4. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / отв. ред. И.А. Стернин. Воронеж, 2001. С. 75–80.
5. Комиссаров В.Н. Эвристическая ценность моделей перевода. Теория и переводческая практика / *Картина мира : Лексикон и текст* : сб. науч. трудов МГЛУ. Москва, 1991. Вып. 378. С. 126–131.
6. Кусько К. Фреймова вербалізація країнознавчого дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2001. № 5. С. 117 – 121.
7. Минский М.Л. Фреймы для представления знаний. Москва : Энергия, 1979. 151 с.
8. Селиверстова О.Н. Когнитивная семантика на фоне общего развития лингвистической науки. *Вопросы языкознания*. Москва, 2002. № 6. С. 12–26.
9. Тороп П.Х. Процесс перевода и некоторые методологические проблемы переводоведения. *Труды по знаковым системам* : Ученые записки Тартуского гос. ун-та. Тарту, 1982. Вып. 576. С. 10–19.
10. Хомутова Т.Н. О моделировании учебного текста. *Учебный текст в методике преподавания иностранных языков* : Межвуз. сб. научн. тр. Челябинск, 1989. С. 90–98.
11. Чироннова И.И. Эмпирический подход к моделированию процесса перевода. *Федоровские чтения*. Санкт-Петербург, 2004. Вып. 5. С. 289–301.
12. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / R. Dirven, V. Verspoor. Amsterdam (Philadelphia) : John Benjamins Publishing Company, 1998. 301 p.
13. Knapp K. Instead of an Introduction: Conceptual Issues in Analyzing Intercultural Communication. Knapp K., Enringer W., Knapp-Potthoff A. *Analyzing Intercultural Communication*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1987. S. 1 – 13.
14. Nida E.A. Theory of Translation. Introduction, Terminology, Reduction: Language and Culture in Translation Theories. *Studies in the Text and its Transformations*. Montreal : Univ. of Concordia. 1991. Vol. 4, 1. P. 19–32.
15. Nord Ch. Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation Oriented Text Analysis / Ch. Nord. Amsterdam : Rodopi, 1991. 250 p.

REFERENCES:

1. Zhabotyns'kaia S.A. (1997) Kognitivnaia lingvistika: principy konceptual'nogo modelirovaniya. [Cognitive linguistics: principles of conceptual modeling]. *Linguistic studios*. Cherkasy, 1997. Vyp. 2. P. 3–11. (in Russian).
2. Zhabotynskaia S.A. (2000). Konceptual'nyi analiz: tipy freymov. [Conceptual analysis: frame types]. *Proceeding of the Kognitivnaia semantika (Tambov, 2000)*. P. 10–13. (in Russian).
3. Karasik V.I. (2004). *Yazykovoy krug: lichnost', koncepty, diskurs*. [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moskva : "Gnozis". 390 p. (in Russian).

4. Karasik V.I., Slyshkin G.G. (2001). Lsnvokul'turnyy concept kak edenica issledovaniya. [Lsnvokul'turnyy concept as a unit of research] *Metodologicheskie problemy kognitivnoy lingvistiki* [Methodological problems of cognitive linguistics] (eds. I.A. Sternin). Voronezh. P. 75–80 (in Russian).
5. Komissarov V.N. (1991) Evristicheskaya cennost' modeley perevoda. Teoriya i perevodcheskaya praktika [Heuristic value of translation models. Theory and Translation Practice] *Kartina mira: Leksikon i tekst : sb. nauch. trudov MGLU*. Picture of the world: Lexicon and text: Sat. scientific works. Moskva. Vyp. 378. P. 126–131 (in Russian).
6. Kus'ko K. (2001) Freimova verbalizaciia krainoznavchoho dyskursu. [Framova verbalization of regional studies discourse]. *Movni i konceprual'ni kartyny svitu*. [Linguistic and conceptual pictures of the world]. Kyiv. №5. P. 117–121 (in Ukrainian).
7. Miskiy M.L. (1979) *Freyemy dlia predstavleniya znaniy*. [Frames to represent knowledge]. Moskva : "Energiya". 151 p. (in Russian).
8. Seliverstova O.N. (2002). Kognitivnaya semantika na fone obzhego razvitiya lingvisticheskoy nauki [Cognitive semantics against the background of the general development of linguistic science]. *Questions of linguistics*. Moskva. №6. P. 12–26.
9. Torop P.H. (1982) Process perevoda i nekotorye metodologicheskie problemy perevodovedeniya. [Translation process and some methodological problems of translation studies]. *Trudy po znakovym sistemam : uchenye zapiski Tartuskogo gos. un-ta*. [Works on landmark systems: Scientific notes of the Tartu State. un-that.] Tartu. Vyp. 576. P. 10–19 (in Russian).
10. Homutova T.N. (1989). O modelirovani uchebnogo teksta. [About the modeling of educational text]. *Uchebnyy tekst v metodike prepodavaniya inostrannyh yazykov : Mezhvuz. sb. nauchn. tr.* [The educational text in the methodology of teaching foreign languages: Interst. Sat scientific tr.] Chelyabinsk. P. 90–98. (in Russian).
11. Chironova I.I. (2004) Empiricheskiy podhod k modelirovaniyu processa perevoda. [Empirical approach to modeling the translation process]. *Fedorov readings*. Saint-Petesburg. Vyp. 5. P. 289–301 (in Russian).
12. Dirven R. (1998). Cognitive Exploration of Language and Linguistics / R. Dirven, V. Verspoor. Amsterdam (Philadelphia) : John Benjamins Publishing Company. 301 p.
13. Knapp K. (1978) Instead of an Introduction: Conceptual Issues in Analyzing Intercultural Communication. Knapp K., Enringer W., Knapp-Potthoff A. Analyzing Intercultural Communication. Berlin : Mouton de Gruyter. S. 1–13.
14. Nida E.A. (1991) Theory of Translation. Introduction, Terminology, Reduction: Language and Culture in Translation Theories. Studies in the Text and its Transformations. Montreal : Univ. of Concordia. 1991. Vol. 4, 1. P. 19–32.
15. Nord Ch. Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation Oriented Text Analysis / Ch. Nord. Amsterdam : Rodopi, 1991. 250 p.

УДК 81'42:821.111

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-27

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ГОРДІСТЬ У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ»

Іщенко Марія Павлівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонська державна морська академія
marijastepanyuk@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4425-5737

У статті розкрито особливості вербальної репрезентації емоції «ГОРДІСТЬ» шляхом моделювання семантико-асоціативних полів ключових емоційних концептів та виявлення специфіки вербалізації їхніх структурних компонентів (ядерна зона, ближня та дальня периферія).

Мета статті полягає у визначенні основних засобів номінацій концепту «ГОРДІСТЬ» у романі Джейн Остін «Гордість і упередження». Для досягнення мети в статті подано тлумачення поняття «концепт», виділені основні репрезентанти концепту "PRIDE" («ГОРДІСТЬ»), проаналізовані тлумачення лексеми "pride", визначено ядро, приядерну зону, ближню периферію та дальню периферію концепту "PRIDE" («ГОРДІСТЬ»), наведено приклади з роману Джейн Остін «Гордість і упередження».

Методи. У статті надані основні дефініції поняття «концепт», проаналізовано концептосферу (надана Л. Бабенко), основними складниками якої є ядро, приядерна зона, ближня периферія та дальня периферія.

Результати. Виділені основні репрезентанти концепту «ГОРДІСТЬ», проаналізовані тлумачення лексеми "pride" у відомих англомовних словниках; наведено основні словоформи концепту «ГОРДІСТЬ», а саме: "vanity", "vain", "conceited", "conceit", "haughtily", "proud", "proudly", "contempt", "sensibilities", "superior", "superiority", "bourgeois", "contempt", "self-contempt"; визначено ядро, приядерну зону, ближню периферію та дальню периферію концепту «ГОРДІСТЬ», наведено приклади з роману Джейн Остін «Гордість і упередження».

Висновки. У романі Джейн Остін «Гордість і упередження» ядром концепту «ГОРДІСТЬ» є «pride», приядерна зона представлена синонімами.

Ближня периферія вербалізована метафорами та метонімією. Дальня периферія представлена контекстами, а також ситуаціями, які репрезентують концепт «PRIDE» («ГОРДІСТЬ»).

У перспективі нашого дослідження – визначення графічних засобів вираження емоцій у романі Джейн Остін «Гордість і упередження».

Ключові слова: концептосфера, ядро, концепт, репрезентант, периферія.

SPECIFICS OF REPRESENTATION CONCEPT “PRIDE” IN NOVEL “PRIDE AND PREJUDICE” BY JANE AUSTEN

Ishchenko Mariia Pavlivna,

Candidate of Philology, Senior Teacher
at the English Language Department for Deck Officers
Kherson State Maritime Academy
marijastepanyuk@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4425-5737

The peculiarities of verbal representation of the emotions have been revealed by modeling the semantic associative fields of the key emotional concepts and by distinguishing the specific features of the fields' structural components (nuclear zone, near and far peripheries).

The Purpose of the article is to identify the main means of nominating concept “PRIDE” in novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen. For achieving the aim in the article was given a definition to the “concept”, were determined the main representatives of concept “PRIDE”, were analyzed definitions of the word pride, were defined the nucleus, the pre-nuclear zone, the near periphery and the far periphery, and were given examples from the novel “Pride and prejudice” by Jane Austen.

Methods. In the article the main definitions of the concept “concept” are given, the concept sphere is analyzed, which is given by L. Babenko, the main components of which are the nucleus, the pre-nuclear zone, the near periphery and the far periphery.

Results. Concept “Pride” in novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen reflects human dignity, place in the society, origin and human's well-being. The pride in the novel depends on opinion of society, quality of life.

The main representatives of concept “Pride” were singled out, the definitions of the word Pride were analyzed in famous English dictionaries, the main word forms of concept “Pride” were given, e.g., “vanity”, “vain”, “conceited”, “conceit”, “haughtily”, “proud”, “proudly”, “contempt”, “sensibilities”, “superior”, “superiority”, “bourgeois”, “contempt”, “self-contempt”; the nucleus, the pre-nuclear zone, the near periphery and the far periphery of the concept “Pride” are defined, and examples from the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen are given.

Conclusions. In novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen, the nucleus of concept “Pride” is represented by synonyms. The near periphery is nominated by metaphors and metonymy. The far periphery is represented by contexts and situations.

Key words: conceptual sphere, nucleus, concept, representative, periphery.

1. Вступ

Знання людей про об'єктивну дійсність організовано у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, що відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формуючи нові концепти в процесі мислення. Тому концепт розуміється як глобальна розумова одиниця, що являє собою квант структурованого знання та є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики.

У вітчизняному мовознавстві теорію концептології розвивали: С. Аскольдов (Аскольдов, 1997), В. Карасик (Карасик, 2004), А. Мартинюк (Мартинюк, 2008), В. Ніконова (Ніконова, 2008) та ін.

Метою нашого дослідження є визначення основних засобів номінацій концепту «ГОРДІСТЬ» у романі Джейн Остін «Гордість і упередження».

Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дати тлумачення поняття «концепт»;
- виділити основні репрезентанти концепту “PRIDE” («ГОРДІСТЬ»);
- проаналізувати тлумачення лексеми “pride”;
- визначити ядро, приядерну зону, ближню периферію та дальню периферію концепту “PRIDE” («ГОРДІСТЬ»), навести приклади з роману Джейн Остін «Гордість і упередження».

2. Розділ 1

Д. Лихачов уживав термін «концепт» на позначення узагальненої розумової одиниці, яка відображає й інтерпретує явища дійсності залежно від освіти, особистого, професійного і соціального досвіду носія мови і, будучи свого роду узагальненням різних значень слова в індивідуальній уяві носіїв мови, доз-

воляє комунікаторам долати наявні між ними індивідуальні перешкоди в розумінні слів (Лихачов, 1993: 4). Концепт, за Д. Лихачовим, не виникає зі значень слів, а є результатом зіткнення засвоєного значення з особистим життєвим досвідом мовця. Концепт у цьому розумінні виконує замісну функцію в мовному спілкуванні.

Різномісний визначення концепту дозволяють виокремити його характерні ознаки: 1) це – мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному розумінні; 2) основна одиниця оброблення, збереження та передачі знань; 3) концепту притаманні конкретні функції; 4) концепт соціальний, його асоціативне поле зумовлює його прагматику; 5) концепт є основною частиною культури.

Якщо говорити про природу появи концепту, то, на думку В. Карасика, концепт виникає в результаті взаємодії досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам'ятовування (Карасик, 2004). За Ю. Степановим, концепт виникає за зіткнення світу культури й індивіда, що свідчить про те, що це визначення є найвужчим з усіх зазначених, оскільки автор дає лінгвокультурологічне тлумачення концепту (Степанов, 1997). Д. Лихачов у своєму визначенні концепту як «заміщення значення слова в індивідуальній свідомості і в певному контексті» підкреслює його суто індивідуальну спрямованість як засобу розуміння навколишнього світу, не приділяє уваги соціальній стороні даного поняття.

Як зазначає Л. Бабенко (Бабенко, 2004), індивідуально-авторські знання про світ формують специфічну концептосферу, яка структурована за принципом поля, ядром (далі – Я) є когнітивно-пропозиційна структура (далі – КПС), приядерну зону (далі – ПЯ) представляють лексичні репрезентації цієї структури, ближню периферію (далі – БП) – образні репрезентації, а дальню периферію (далі – ДП) – емоційно-оцінні смисли.

3. Розділ 2

Номінативне поле концепту “PRIDE” у романі Джейн Остін «Гордість і упередження» містить чітко виражене **ядро**, яке репрезентоване однойменною лексемою *pride*. Інші семи виражені лексемами: *vanity, vain, conceited, conceit, haughtily, proud, proudly, contempt, sensibilities, superior, superiority, bourgeois, contempt, self-contempt*.

Наведемо приклад:

“Upon my word, I say no more HERE than I might say in any house in the neighbourhood, except Nether field. He is not at all liked in

Hertfordshire. Everybody is disgusted with his pride. You will not find him more favourably spoken of by anyone” (Austin).

Аналіз словникових дефініцій дав змогу навести такі тлумачення лексеми *pride*:

– **Longman Dictionary** так тлумачить зазначену сему: *“pride – a feeling that you are proud of something that you or someone connected with you has achieved; a feeling that you like and respect yourself and that you deserve to be respected by other people?”*;

– **Macmillan Dictionary** витлумачено *pride* як *“a feeling of pleasure and satisfaction that you get when you, or someone connected with you, have achieved something special; a feeling of respect for yourself”*;

– **Macmillan Dictionary** подає такий синонімічний ряд до лексеми *pride*: *confidence, assurance, arrogance, dignity*.

Концепт «гордість» у художній картині світу Дж. Остін відображає сприйняття цього явища в англійській національній картині світу: пов'язане зі станом ієрархічними відносинами, що формують думку про людську гідність на підставі становища в суспільстві, походження і матеріальних статків, які дозволяють героям відчувати виправдане, на їхню думку, почуття гордості.

Гордість у романі Дж. Остін залежить від думки суспільства, від якості життя, від походження, тому що аристократична гордість заохочується з дитинства. Автор показує, з одного боку, прагнення вичленення гордості, з іншого боку, боротьбу з нею.

Містер Дарсі у романі «Гордість і упередження» висловлює своє ставлення до гордості та марнославства, наголошую на тому, що розумна людина повинна мати гордість, яка не є недоліком:

“<...> the study of my life to avoid those weaknesses which often expose a strong understanding to ridicule”. “Such as vanity and pride”.

“Yes, vanity is a weakness indeed. But pride – where there is a real superiority of mind, pride will be always under good regulation”.

Elizabeth turned away to hide a smile.

“Your examination of Mr. Darcy is over, I presume”, – said Miss Bingley; “and pray what is the result?” (Austin).

Мері, навпаки, вважає, що гордість – це поширений недолік, притаманний більшості людей, які плекають у своїй душі почуття самовдоволеності:

“Pride”, – observed Mary, who piqued herself upon the solidity of her reflections,

“is a very common failing, I believe. By all that I have ever read, I am convinced that it is very common indeed; that human nature is particularly prone to it, and that there are very few of us who do not cherish a feeling of self-complacency on the score of some quality or other, real or imaginary. Vanity and pride are different things, though the words are often used synonymously. A person may be proud without being vain. Pride relates more to our opinion of ourselves, vanity to what we would have others think of us” (Austin).

Характер героя в романі зумовлений соціальним середовищем, психологічно ускладнений, спроможний еволюціонувати. Наприклад, у кінці роману Дарсі, будучи людиною, не позбавленою розуму, усвідомлює, наскільки він був егоїстичним створінням усе своє життя, і він бачить коріння цього у своєму вихованні:

“As child I was taught what was right, but I was not taught to correct my temper. I was given good principles, but left of allow them in pride and conceit”.

Ближня периферія представлена словами та словосполученнями, які мають непряму репрезентацію концепту “PRIDE” («ГОРДІСТЬ»), а саме метафорою та метонімією. Наведемо приклад:

“Her heart had been but slightly touched, and her vanity was satisfied with believing that SHE would have been his only choice, had fortune permitted it. The sudden acquisition of ten thousand pounds was the most remarkable charm of the young lady to whom he was now rendering himself agreeable; but Elizabeth, less clear-sighted perhaps in this case than in Charlotte’s, did not quarrel with him for his wish of independence” (Austin).

Коли Елізабет отримала листа від Джейн, де вона стверджувала, що визнає свою неправоту стосовно дружби з міс Бінглі, що ця дружба не була справжньою і підозрілість Елізабет була доречною, то цей лист майже дійшов до її серця (*heart had been but slightly touched*), задовольнив її пихатість (*her vanity was satisfied*).

Елізабет, яка завжди пишалась своєю проникливістю, яка тішила своє марнославство (*gratified my vanity*) тим, що вона добре знається на людях, зрозуміла, що вона глибоко помилялася і керувалася тільки упередженнями.

“How despicably I have acted!” she cried; ‘I, who have prided myself on my discernment! I, who have valued myself on my abilities! who

have often disdained the generous candour of my sister, and gratified my vanity in useless or blameable mistrust!”.

Дальня периферія представлена контекстами та ситуаціями, які репрезентують концепт “PRIDE” («ГОРДІСТЬ»). Наведемо приклад:

“– Oh! She is the most beautiful creature I ever beheld! But there’s one of her sisters sitting down just behind you, who is very pretty, and I daresay very agreeable. Do let me ask my partner to introduce you. – Which do you mean? And turning round he looked for a moment at Elizabeth, till catching her eye, he with drew his own and coldly said: – She is tolerable, but not handsome enough to tempt ME; I am in no humour at present to give consequence to young ladies who are slighted by other men. You had better return to your partner and enjoy her smiles, for you are wasting your time with me” (Austin).

Бінглі пропонує Дарсі познайомитися та запросити на танець Елізабет, але Дарсі вважає, що вона не досить гарна, щоби порушити його душевний спокій, поводить себе пихато та самовпевнено.

Місіс Беннет під час прийому гостей у своєму маєтку була дуже приємно вражена містером Бінглі, який поводить себе стримано, галантно, виглядав дуже приємно, на відміну від Дарсі, який виглядав пихато, був надто високої думки про себе:

“But I can assure you”, – she added, – “that Lizzy does not lose much by not suiting HIS fancy; for he is a most disagreeable, horrid man, not at all worth pleasing. So high and so conceited that there was no enduring him! He walked here, and he walked there, fancying himself so very great!” (Austin).

4. Висновки

Отже, у романі Джейн Остін «Гордість і упередження» ядром концепту «ГОРДІСТЬ» є “pride”, приядерна зона представлена низкою синонімів, а саме: *vanity, vain, conceited, conceit, haughtily, proud, proudly, contempt, sensibilities, superior, superiority, bourgeois, contempt, self-contempt*.

Ближня периферія вербалізована метафорами та метонімією, а саме: *her vanity was satisfied, gratified my vanity*.

Дальня периферія представлена контекстами, а також ситуаціями, які репрезентують концепт “PRIDE” («ГОРДІСТЬ»).

У перспективі нашого дослідження – визначення графічних засобів вираження емоцій у романі Джейн Остін «Гордість і упередження».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аскольдов С. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста* : антология. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
2. Бабенко Л. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа : учебник для вузов. Москва : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. 464 с.
3. Лихачев Д. Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста* : антология. Москва : Academia, 1997. С. 280–287.
4. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 389 с.
5. Лихачев Д. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия «Литература и язык»*. 1993. Т. 52. № 1. С. 3–9.
6. Мартинюк А. Перспективи дослідження концептів у світлі інтегративної теорії мови. *Studia Germanica et Romanica. Іноземні мови. Зарубіжна література : методика викладання*. Донецьк : ДонНУ, 2008. Т. 5. № 2(14). С. 20–34.
7. Ніконова В. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2008. 558 с.
8. Степанов Ю. Концепт. *Константы: словарь русской культуры. Опыт исследования*. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. С. 40–76.
9. Austin J. Pride and Prejudice. URL: <http://www.literaturepage.com/read/prideandprejudice.html> (дата звернення: 10.04.2019).
10. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <http://www.ldoceonline.com/> (дата звернення: 10.04.2019).
11. Macmillan English Dictionary. URL: <http://www.macmillandictionaries.com/> (дата звернення: 10.04.2019).
2. Babenko, L. (2004) *Filogicheskiy analiz teksta. Osnovy teorii. printsipy i aspekty analiza: uchebnyk dlya vuzov* [Philological analysis of the text. Fundamentals of the theory, principles and aspects of analysis: a textbook for universities]. Moscow: Akademicheskii proyekt; Ekaterinburg: Delovaya kniga [in Russian].
3. Likhachev, D. (1997) *Kontseptosfera russkogo yazyka* [Russian conceptual sphere]. *Russkaya slovesnost. Ot teorii slovesnosti k strukture teksta: antologiya*. Moscow: Academia, pp. 280–287.
4. Karasik, V. (2004) *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs* [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moscow: Gnozis, [in Russian].
5. Likhachev, D. (1993) *Kontseptosfera russkogo yazyka* [Russian conceptual sphere]. *Izvestiia RAN. Seriya "Literatura i iazyk"*, vol. 52, no 1, pp. 3–9.
6. Martinyuk, A. (2008) *Perspektivi doslidzhennya kontseptiv u svitli integrativnoi teorii movi* [Prospects for the study of concepts in the light of the integrative theory of language]. *Studia Germanica et Romanica. Inozemni movi. Zarubizhna literatura. Metodika vkladannya*. Donetsk: DonNU, vol. 5, no 2(14), pp. 20–34.
7. Nikonova, V. (2008) *Kontseptualniy prostir tragichnogo v p'esakh Shekspira: poyetiko-kognitivniy analiz* [Conceptual space of tragedy in Shakespeare's plays: poetic-cognitive analysis] (Doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
8. Stepanov, Yu. *Kontsept* [Concept]. *Konstanty: slovar russkoi kultury. Opyt issledovaniia*. Moscow: Shkola "Yazyki russkoy kultury", pp. 40–76.
9. Austin J. *Pride and Prejudice*. Retrieved from: <http://www.literaturepage.com/read/prideandprejudice.html>.
10. Longman Dictionary of Contemporary English. Retrieved from: <http://www.ldoceonline.com/>.
11. Macmillan English Dictionary. Retrieved from: <http://www.macmillandictionaries.com/>.

REFERENCES:

УДК 81'373.42: 811.111
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-28

АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯВИЩА ПАРОНІМІЧНОЇ АТРАКЦІЇ

Кіщенко Юлія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практики іноземних мов
Херсонський державний університет
yuliyavlad360@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0899-7322

Метою цієї статті є висвітлення структурно-семантичних особливостей і умов, які забезпечують функціонування в тексті такого явища, як паронімічна атракція. Поставлена мета і сам об'єкт вивчення визначили використання такого **методу**, як метод структурно-семантичного аналізу, завдяки якому вможлиблюється класифікація прикладів паронімічної атракції та узагальнення особливостей їх функціонування в мовленні. Залучено метод контекстуально-ситуативного аналізу для розуміння та пояснення інформативного та емоційно-оцінювального значення прикладів паронімічних висловів у конкретних типах текстів.

Установлено, що паронімічна атракція визначається як навмисне позиційне зближення лексичних одиниць, які мають однакову або формально подібну кореневу морфему, що веде до поєднання елементів смислу обох слів для позначення нового поняття. Сутність паронімічної атракції полягає в тому, що ці подібні за загальною семантикою слова вступають у відносини семантичної контамінації, а це своєю чергою веде до їх семантичних або формальних змін, а інколи – до утворення нової одиниці.

Виявлено, що використання паронімів зазвичай веде до утворення несподіваних смислових зв'язків, при цьому при додаванні двох смислів у результаті маємо не їх суму, а нові смисли. Паронімами може стимулюватися поява позитивної або негативної емоційності, в конкретному мовленнєвому контексті ними може створюватися більш чи менш очевидна гра слів.

Зазначено, що в результаті використання паронімії виникає амбівалентність, яка досягається за рахунок асоціативного переосмислення етимологічно споріднених слів або похідних одиниць в оказіонально створеному синтагматичному оточенні, а також за рахунок випадкової формальної подібності коренів, що представляють різні поняття, які, поєднуючись у паронімічній атракції, надають нових смислових відтінків паронімічному висловлюванню.

Таким чином, паронімічна атракція є прийомом співвіднесення в мовленні формально подібних мовних одиниць задля створення формально-смислової гри, в ході якої прототипи паронімічної атракції вступають у складний процес семантичного перетворення. Наслідком останнього стають кореляти, які утворюють експресивно-оцінювальне висловлювання. Формальним критерієм паронімічної атракції можуть бути повторювані комплекси звуків або літер. Необхідно враховувати також такі чинники, як ідентичність порядку слідування східних графем або фонем у корелятах, початкове або прикінцеве розташування в них одиниць, які співпадають, наявність рими тощо.

Ключові слова: структурно-семантичні особливості, семантична контамінація, амбівалентність, паронімічне висловлювання, формально-смислова гра.

ANALYSIS OF SEMANTIC CONDITIONS FOR THE FUNCTIONING OF PARONIMIC ATTRACTION

Kishchenko Yuliia Volodymyrivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Practice of Foreign Languages Department
State University of Kherson
yuliyavlad360@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0899-7322

The aim of this article is to highlight structural and semantic specific features and conditions that make it possible for the notion of paronymic attraction to function in the text. The aim and the object of the research have determined the usage of the method of structural and semantic analyses due to which it is possible to classify the examples of paronymic attraction and to generalize peculiarities of their functioning in speech. The method of contextual and situational analysis is also applied in order to understand and to explain the informative, emotional and evaluative value of the examples with paronymic expressions in concrete types of texts.

The article states that paronymic attraction is defined as a purposeful positional overlapping of lexical units that have the same or formally similar root morphemes. This fact provides for the combination of sense elements of both the words to denote a new phenomenon. The essence of paronymic attraction lies in the fact that these similar in their general semantics words enter the relations of semantic contamination, that, in its turn, leads to their semantic or formal changes or sometimes to the formation of a new unit.

It has been found out that the usage of paronyms, as a rule, results in the appearance of unexpected semantic relationships, when adding two meanings equals not their sum but new meanings. Paronyms can stimulate the appearance of positive or negative emotionality; they can also create more or less evident play on words in the concrete speech context.

It is stated that the usage of paronymy results in the appearance of ambivalence that becomes possible due to the associative rethinking of etymologically related or derived words in the occasionally created syntagmatic environment. It may also be possible due to the random formal identity of the roots that denote different phenomena, which, if combined in paronymic attraction, will provide new connotations for the paronymic expression.

Thus, paronymic attraction is a method of correlating in speech formally similar language units in order to create a play on the form and the meaning, in the course of which the prototypes of paronymic attraction enter a complicated process of semantic transformation. The result of the latter is the appearance of correlates that form an emotional and evaluative expression. The formal criteria of paronymic attraction can be repeated complexes of sounds or letters. It is necessary to take into account such factors as the identity of the position of the similar graphemes or phonemes in the correlates, the initial or final position of the units that coincide, the presence of the rhyme etc.

Key words: structural and semantic specific features, semantic contamination, ambivalence, paronymic expression, play on the form and the meaning.

1. Вступ

Відомо, що суть тексту визначається його функцією в комунікативному процесі, яка полягає в передачі певної інформації. Сучасні завдання лінгвістики тексту включають у своє коло аналіз символічних, прагматичних та інших аспектів для адекватного сприйняття тексту та його декодування.

Актуальність цієї статті визначається тим фактом, що багатогранна природа слова здавна спонукала лінгвістів до вивчення відповіdstей між його двома сторонами – формою та змістом. На наш погляд, саме в паронімічній атракції ці дві характеристики мовної одиниці проявляються особливо яскраво, адже близькість або навіть ідентичність форми різних за змістом слів використовується в ній для створення додаткових смислових ефектів.

Явище паронімічної атракції наразі є одним з найбільш обговорюваних і недостатньо розроблених у сучасній лінгвістиці, хоча інтенсивне вивчення цього феномену припадає на 60–90-ті роки минулого століття. Є декілька точок зору щодо його онтології. Серед напрямів дослідження зазначеного явища в науково-лінгвістичному просторі можна виділити широке розуміння паронімії, в межах якого всі співзвучні слова відносять до паронімів (Критенко, 1968; Євграфова, 1973; Кузнецова, 1977); вузьке розуміння даного явища, відповідно до якого паронімами вважаються однокореневі та схожі за звуковою оболонкою слова (Ніконов, 1980; Розенталь 1985); за третім напрямом паронімами називаються різнокореневі, але подібні слова (Григор'єв 1993; Ткаченко 1982). На нашу думку, дослідження О.В. Воронюк (Воронюк, 1998) є найбільш удаюю спробою подолати наявні

розбіжності щодо визначень та підходів стосовно паронімічних явищ, і слідом за нею ми визначаємо паронімічну атракцію, як навмисне мовленнєве зіткнення слів, які мають звукові або графічні подібності, в результаті чого утворюються нові поняття або нові комбінації сем.

Метою статті є висвітлення структурно-семантичних особливостей і умов, які забезпечують функціонування в тексті такого явища, як паронімічна атракція. При цьому під семантичними умовами ми розуміємо необхідні формальні та семантичні критерії (формально-семантичні характеристики) ідентифікації зазначеного явища в тексті. Поставлена мета і об'єкт вивчення визначили використання такого методу, як метод структурно-семантичного аналізу, завдяки якому вможливується класифікація прикладів паронімічної атракції та узагальнення особливостей їх функціонування в мовленні. Залучено також метод контекстуально-ситуативного аналізу для розуміння та пояснення інформативного та емоційно-оцінювального значення прикладів паронімічних висловів у конкретних типах текстів.

2. Сутність паронімічної атракції

Сучасні лінгвістичні дослідження визначають пароніми на формальному рівні як позитивні одиниці, оскільки вони мають спільні риси. Однак із змістової точки зору вони можуть визначатися як негативні одиниці, оскільки позначають різні поняття. Наприклад, економічний – економний (*economic – economical*). Пароніми можуть належати до однієї або до різних частин мови, можуть представляти різні граматичні словоформи одного слова. Формальна близькість

при цьому виступає тією силою (атракцією), яка притягує кореляти паронімічної пари.

Отже, паронімічна атракція визначається як навмисне позиційне зближення лексичних одиниць, які мають однакову або формально подібну кореневу морфему, що веде до поєднання елементів смислу обох слів для позначення нового поняття.

Вивчення семантичної структури корелятив паронімічної атракції виявило, що вони мають не тільки формальні спільності, але є близькими за змістом. У цьому випадку корелятами є пароніми, наприклад: *Dramatic drama* (The Reader's Digest, 2018). В кожному з корелятив наведеного прикладу можна виокремити загальну (спільну) сему «драма».

Зазначимо, що під час використання паронімічної атракції в заголовках текстів одержуємо особливе значення завдяки тому факту, що слова-кореляти виступають як ключові слова і належать до тексту в цілому. Нерідко необхідно вивчити зміст усього тексту, щоб зрозуміти значення одного з корелятив. Отже, сутність паронімічної атракції полягає в тому, що ці подібні за загальною семантикою слова вступають у відносини семантичної контамінації, а це своєю чергою веде до їх семантичних або формальних змін, а подекуди й до утворення нової одиниці (Воронюк, 1998).

Згідно із загальною точкою зору контамінація – це один із самостійних типів мовної гри, в результаті якої утворюються інновації контамінованої структури та семантики. При цьому в новоутвореній одиниці повинні переплітатися значення обох вихідних слів.

Використання паронімів зазвичай веде до утворення несподіваних смислових зв'язків, при цьому при додаванні двох смислів у результаті маємо не їх суму, а нові смисли. Саме непередбачуваність смислових поєднань між корелятами визначає їх право на існування й уживаність у мовленні.

Як уже зазначалося, слова-пароніми завжди поєднані одне з одним семантично й фонетико-граматично, і цей зв'язок між ними усвідомлюється мовцями. Паронімами може стимулюватися поява певної (позитивної чи негативної) емоційності, в конкретному мовленнєвому контексті ними може створюватися більш чи менш очевидна гра слів. Наприклад: Прийомний син *барона* був *баран* (Л. Костенко). Використання омонімів і паронімів як художніх та стилістичних засобів називається парономазією: Любіть *травинку*, і *тваринку*, і сонце завтрашнього дня (Л. Костенко) (Гуцул, 2013).

Оскільки паронімічна атракція будується на відносинах, які є синтезом парадигматики і синтагматики, то вислів, який ми одержуємо в результаті, являє собою амбівалентну одиницю, смисл якої залежить від значень обох слів-прототипів і характеру відносин між цими прототипами та їх корелятами в паронімічній атракції (парадигматика), а також від їх взаємодії між собою (синтагматика) (Воронюк, 1998). Амбівалентне висловлювання складається з явного (експліцитного) й прихованого або фонового (імпліцитного) елементів, при цьому велике значення відіграє екстралінгвістичний контекст.

Амбівалентність, яка виникає в результаті використання паронімії, досягається за рахунок асоціативного переосмислення етимологічно споріднених слів або дериватних одиниць в okazіонально створеному синтагматичному оточенні, а також за рахунок випадкової формальної подібності коренів, що представляють різні поняття, які, поєднуючись у паронімічній атракції, надають нових смислових відтінків паронімічному висловлюванню. При цьому амбівалентність висловлювання може бути як толерантною, тобто доступною для розуміння навіть у ізольованому контексті (наприклад, у газетному заголовку), так і не толерантною, тобто зрозумілою для одержувача повідомлення тільки після ознайомлення з цілим контекстом (наприклад, з усією статтею).

Прототипи набувають нової мотивації завдяки різним чинникам. Одними з них є близькість зовнішньої форми, іншими – вплив лексико-граматичних валентностей корелятив та конкретний контекст. Виникає нова семантична наповнюваність корелятив, при цьому маємо додаткову сему, яка виступає новою ознакою поняття, що номінується. Таким чином, утворений неологізм є поєднанням форми і семантики похідних одиниць з певним додатковим смисловим навантаженням. Наприклад: *District of Calamity* (*Columbia + calamity*) (Воронюк, 1998). Як бачимо, кореляти в наведеному словосполученні є близькими графічно й фонетично. В результаті виникла нова сема з акцентом на ознаку нового поняття – неспокійна ситуація в окрузі Колумбія, тобто в столиці США.

Одним із прикладів подібних утворень є паронімічна телескопія – накладання паронімічного атрактанта із заміною чи додаванням одного звука на інший атрактант, що є словом-основою. При цьому атрактанти належать або до однієї частини мови, або до

різних. На один із атрактантів, що становить основу для деривації, накладається повністю або без закінчення інший атрактант. Наприклад: Діагноз – *школіоз* звичайний (сколіоз + школа), *всеосвітня* мережа (всесвіт + освіта), *хламурний* Париж (гламур + хлам) (Полтавець, 2014).

Семантична вмотивованість паронімічної атракції може виражатися вільним словосполученням. Кореляти при цьому є членами мовленнєвого висловлювання й можуть виражати такі смислові відносини, як:

- а) суб'єкт – дія;
- б) ознака – дія;
- в) ознака – предмет;
- г) дія – об'єкт дії;
- д) дія – інструмент дії тощо.

Одним із прикладів такого висловлювання може бути реклама кондитерської фірми *The fill is the thrill* (Reader's Digest, 2018), яка базується на графічній і звуковій подібності зазначених корелятивів. У результаті утворилося паронімічне словосполучення, що складається з двох різних понять, які поєднує певний контекст. Одержувач цього рекламного слогану робить висновок, що завдяки начинці, цукерки кондитерської фабрики викликають радість. На основі цього прикладу бачимо композицію смислів двох корелятивів, об'єднаних подібністю форми.

Таким чином, паронімічна атракція є прийомом співвіднесення в мовленні формально подібних мовних одиниць задля створення формально-смислової гри, в ході якої прототипи паронімічної атракції вступають у складний процес семантичного перетворення. Наслідком останнього стають кореляти, які утворюють експресивно-оцінювальне висловлювання. *Формальним критерієм* паронімічної атракції можуть бути повторювані комплекси звуків або літер (фонографемний або графемний типи). Необхідно враховувати також такі чинники, як ідентичність порядку слідування слів східних графем або фонем у корелятах, початкове або прикінцеве розташування в корелятах одиниць, які співпадають, наявність рими тощо.

При цьому відносини між членами паронімічного ряду на формальному рівні визначаються трансформаційно. Для англійської мови найхарактернішими є трансформації чергування, прирощування, пропуску, перестановки та вставки літер або звуків, які сприймаються як графічні, або фонемні заміни, що надають корелятам нового значення. Виходячи з цього, можна класифіку-

вати типи паронімічної атракції як фонемний, графемний та семантичний (Воронюк, 1998).

Зазначимо, що *семантичний критерій* паронімічної атракції визначається як наявність семантичної контамінації між корелятами, що веде до несподіваного семантичного зв'язку. Новий парадигматичний ряд виникає під впливом контексту та синтагматичної моделі паронімічного висловлювання, і саме тому паронімічну атракцію відносять до парасинтагматичних явищ.

3. Процес утворення паронімічної атракції

Для паронімічної атракції в цілому є притаманним порушення закономірностей сполучуваності лексичних одиниць. Цікавим убагацьється приклад, коли кореляти виражаються однокореневими паронімами, які належать до різних частин мови: *The charge to charge* (Business Week, 2014). Йдеться про необхідність сплати певного податку. Маємо два прототипи *the charge* – «відповідальність» і *to charge* – «стягувати платню». Актуалізація наданих прототипів у кореляти вможливується завдяки двом семам, які формально мають однакові оболонки, що веде до каламбурності висловлювання й інтригує читача.

Більшу експресивність можуть мати ті пароніми, які виявляють випадкову схожість кореневих морфем і навмисно використовуються в якості прототипів паронімічної атракції; взаємодія їх значень приводить до амбівалентності внутрішньої форми висловлювання. Наприклад: *Extra-strength aspiration* (Business Week, 2015). Наведене словосполучення використане для газетного заголовку статті, в якій йдеться про популярну фармацевтичну фірму, одним із дієвих лікарських засобів якої є аспірин. Корелятами атракції виступають дві лексичні одиниці з однаковим коренем – *aspiration* (експліцитна одиниця зі значенням «сильне прагнення досягти певної мети») та *aspirin* (одиниця, яка імплікується контекстом статті, зі значенням назви лікарського засобу). В результаті переосмислення виникає новий сенс висловлювання – «занадто сильне прагнення компанії наповнити ринок чудодійним аспірином».

Необхідно зазначити, що окрім випадків паронімії, описаних вище, існує ще один вид, коли один із корелятивів є складним словом, а друге слово має в своєму складі певну його частину. При цьому коренева морфема другого слова співпадає з однією із кореневих морфем його складного прототипу. Наприклад: *An eyesore or a sight for sore eyes* (The Times,

2016). У наведеному прикладі паронімічної атракції знаходимо кореляти *eyesore* – «образливе для очей» і *sore* – «хворий», *eyes* – «очі». В результаті одержуємо нове паронімічне висловлювання із значенням для певного контексту «обурливий / занедбаний вигляд одного із шотландських міст».

Наразі досить часто спостерігаємо випадки використання в складі українського слова лексичної одиниці англійського походження в якості його частини. Наприклад, назвою однієї із телевізійних передач, яка транслювала наживо дискусію політичних експертів, стала така: «*Коротко про особLive*».

Як бачимо із наведених прикладів, у паронімічній атракції беруть участь як нормативні (узуальні) мовні одиниці, так і okazіоналізми, утворені за рахунок звукової спільності з іншими узуальними лексемами. Таким чином, у створенні паронімічної атракції спочатку беруть участь її прототипи – узуальні мовні одиниці, такі як морфеми або слова. Згодом ці прототипи актуалізуються в кореляти, тобто вже в мовленнєві одиниці, які беруть участь у формально-смісловій грі. При цьому зазначаємо, що прототип і кореляти можуть співпадати як формально, так і семантично, або вони можуть мати деякі розбіжності, і в цьому випадку маємо okazіональну одиницю. Отже, кореляти можуть бути як узуальними, так і okazіональними мовленнєвими одиницями.

4. Висновки

Отже, характеризуючи термін «паронімічна атракція» як узагальнюючий, можна говорити про такі різновиди цього явища, як: а) паронімію, що має на меті співвіднесення в мовленні слів з однаковим коренем (*тактовний – тактичний, відповідний – відповідальний, примітний – примітливий*), б) парономазія, яка будується на співвіднесенні різнокореневих слів (*освічений – досвідчений*). При цьому стилістичне враження, яке викликають ці різновиди, не є однаковим: при вживанні двох однокорінних паронімів ефект несподіваності дещо втрачається, оскільки використовуються слова, які позначають близькі за значенням поняття. При вживанні парономазії зазначений ефект буде яскравішим, оскільки слова є близькими тільки за формою, а не за значенням. Для створення паронімічної атракції також використовують прийоми руйнації фразеологізмів, зіставлення омонімів і різних значень багатозначних слів.

Таким чином, домінуючим принципом використання мовного матеріалу в процесі застосування або створення паронімічної

атракції є зіставлення значень лексичних одиниць з метою певного смислового накопичення або навіть гіперболізації думки. Розбіжності між семантичними характеристиками формально подібних або ідентичних мовних одиниць і створюють смислову атракцію. Отже, паронімічну атракцію можна визначити як прийом навмисного залучення в мовлення формально подібних (або ідентичних) мовних одиниць з метою створення формально-сміислової гри, за якої мовні одиниці (прототипи) актуалізуються в мовленнєві одиниці (кореляти), і в результаті утворюється амбівалентне висловлювання емоційно-оцінювального характеру. Подальшою перспективою дослідження може бути вивчення явища паронімічної атракції з урахуванням результатів досліджень таких наук, як нейролінгвістика та психолінгвістика.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григорьев В.П. Из прошлого лингвистической поэтики и интерлингвистики. Москва, 1993. 172 с.
2. Гуцул О.В. Стилістичне вживання паронімів у журналістських текстах. URL: https://knowledge.allbest.ru/languages/3c0b65635a3bc68b5c43b89521206d36_0.html (дата звернення 14.04.2019).
3. Воронюк О.В. Паронімічна атракція в заголовку текстів англійської мовної масової комунікації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Одеський державний університет імені І.І. Мечникова. Одеса, 1998. 190 с.
4. Евграфова А.А. Стилістическое использование паронимов разных типов. *Исследования по русскому и украинскому языкам*. Днепропетровск, 1973. С. 51–57.
5. Критенко А.П. Паронімія в українській мові. *Мовознавство*. 1968. № 3. С. 50–62.
6. Кузнецова И.Н. О паронимии. *Вестник московского университета*. Москва, 1977. № 4. С. 46–56.
7. Никонов В.М. Паронимы в современной речи : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 ; Минский государственный лингвистический университет. Минск, 1980. 24 с.
8. Полтавець Ю.С. Типи паронімічної атракції в сучасній українській газетній періодиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 11. С. 49–58.
9. Розенталь Д.Е., Теленкова М.А. Словарь лингвистических терминов. Москва : Просвещение, 1985. 399 с.
10. Ткаченко Л.П. Стилістические функции паронимов. *Филологические науки*. Витебск, 1982. № 4. С. 76–81.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

11. The Reader's digest. 2018. October. URL: <https://www.rd.com/> (access date: 14.04.2019).
12. Business Week. 2014. February. URL: <https://www.bloomberg.com/businessweek> (access date: 16.04.2019).
13. Business Week. 2015. May. URL: <https://www.bloomberg.com/businessweek> (access date: 16.04.2019).
14. The Times. 2016. April. URL: <https://www.the-times.co.uk/> (access date: 16.04.2019).

REFERENCES:

1. Grigorev, V.P. (1993). Iz proshlogo lingvisticheskoi poetiki i interlingvistiki [From the past of linguistic poetry and interlinguistics]. Moscow [in Russian].
2. Hutsul, O.V. (2013). Stylistychnе vzhывання paronimiv u zhurnalistskykh tekstakh [Stylistic usage of paronyms in journalistic texts]. Retrieved from: https://knowledge.allbest.ru/languages/3c0b65635a3bc68b5c43b89521206d36_0.html [in Ukrainian].
3. Voroniuk, O.V. (1998). Paronimichna atraktsiia v zaholovku tekstiv anhlomovnoi masovoi komunikatsii [Paronymic attraction in English-speaking mass media headlines] (Candidate's thesis). Odesa: Odessa I.I. Mechnykov National University [in Ukrainian].
4. Evgrafova, A.A. (1973). Stilisticheskoe ispolzovanie paronimov raznykh tipov [Stylistic use of paronyms of different types]. Issledovaniia po russkomu i ukrainskomu iazykam. Dnepropetrovsk, pp. 51–57 [in Russian].
5. Krytenko, A.P. (1968). Paronimiiia v ukrainskii movi [Paronyms in the Ukrainian language]. Movoznavstvo, no. 3, pp. 50–62 [in Ukrainian].
6. Kuznetsova, I.N. (1977). O paronimii [About paronyms]. Vestnik moskovskogo universiteta. Moscow, no. 4, pp. 46–56 [in Russian].
7. Nikonov, V.M. (1980). Paronimy v sovremennoi rechi [Paronyms in modern speech] (Extended abstract of candidate's thesis). Minsk: Minsk State Linguistic University [in Russian].
8. Poltavets, Yu.S. (2014). Typy paronimichnoi atraktsii v suchasni ukrainskii hazetnii periodytsi [Types of paronymic attraction in modern Ukrainian newspaper periodical press]. Naukovi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova, issue 11, pp. 49–58 [in Ukrainian].
9. Rozental, D.E., Telenkova, M.A. (1985). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
10. Tkachenko, L.P. (1982). Stilisticheskie funktsii paronimov [Stylistic functions of paronyms]. *Filologicheskie nauki*. Vitebsk, no. 4, pp. 76–81 [in Russian].
11. The Reader's digest (2018). October. Retrieved from: <https://www.rd.com/> [in English].
12. Business Week (2014). February. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/businessweek> [in English].
13. Business Week (2015). May. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/businessweek> [in English].
14. The Times (2016). April. Retrieved from: <https://www.the.times.co.uk/> [in English].

УДК 811.111'42:791.43
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-29

ЛІНГВІСТИКА КІНО: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Крисанова Тетяна Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
tetianakrysanova@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9456-3845

Стаття присвячена аналізу факторів, які дозволяють виділити лінгвістику кіно як окремий напрям мовознавчих розвідок. Етапи розвитку лінгвістики кіно як самостійного структурного утворення включають лінгвостеміотику кіно, нарративні студії, когнітивний напрям дослідження кіно, дискурсивні розвідки і мультимодальні дослідження. Кіно здатне конструювати і транслювати смисли, виступаючи посередником в процесі комунікації між колективним автором кінофільму і його глядачами. Лінгвістичність кіно закорінена у його семіотичній природі, зумовленій знаками трьох типів – іконами, індексами і символами, комбінація яких створює смисл кінофільму. Нарративні студії кіно спрямовані на визначення базових процесів у формуванні кіно як тексту, виділення нарративної структури фільму, визначення способів утворення оповідання за допомогою монтажного поєднання кадрів. Когнітивний напрям зосереджує увагу на вивченні логіки інтерпретативного процесу, розглядаючи інтерпретацію як конструювання смислу в кіно і ролі творців фільму та його глядачів у цьому процесі. Розуміння кінофільму як кінотексту дозволяє враховувати роль лінгвальних і нелінгвальних семіотичних систем у створенні кінооповідання. Дискурсивні розвідки кіно включають розгляд кінофільму як комунікативної події, з урахуванням соціально-культурного контексту його актуалізації. Дискурс кіно містить набір кінематографічних прийомів, залучених для створення кінофільму, тоді як дискурс фільму включає комунікацію героїв кінофільму і події фільму. Смисл кінофільму як візуального посередника може бути трансльовано через декілька інформаційних каналів або модусів, що визначає мультимодальний вектор лінгвістичних досліджень кіно. Сучасні тенденції розвитку лінгвістики кіно окреслюють інтерсуб'єктивний вектор, спрямований на дослідження аспектів спільної уваги в створенні кінофільму. Експресивний потенціал кіно полягає у його здатності транслювати емоції і впливати на емоційну сферу глядачів. Кінофільм адресований глядачам, його емотивний смисл інтендований для глядачів, які залучені в процес його створення. Когнітивно-дискурсивний напрям включає вивчення характеру взаємодії семіотичних ресурсів, комбінування яких сприяє виникненню загального смислу, трансльованого у фільмі за допомогою акустичного і візуального модусів. Модуси забезпечують різні виміри смислоутворення, їх комбінація змінюється в часі і просторі, створюючи смислові послідовності. Виявлення конфігурацій семіотичних ресурсів і модусів дозволяє прослідкувати інтенцію колективного автора у конструюванні смислу кінофільму.

Ключові слова: знак, кінодискурс, лінгвістика кіно, мультимодальний, полікодовий, семіотична система.

LINGUISTICS OF CINEMA: STAGES OF INCIPIENCE AND TRENDS OF DEVELOPMENT

Krysanova Tetiana Anatoliivna,
Ph.D. in Linguistics, Associate Professor,
Associate Professor at the Conversational English Department
Lesya Ukrainka Eastern European National University
tetianakrysanova@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9456-3845

The article presents the analysis of factors that allow to single out the linguistics of cinema as a separate trend of the philological research. The stages of the development in the linguistics of cinema as an independent structural formation include linguistic semiotics, narrative, cognitive, discursive and multimodal studies. Film is capable of constructing and transmitting meanings, acting as a mediator in the process of communication between the collective film author and viewers. The linguistics of cinema is rooted in its semiotic nature, due to the employment of three sign types – icons, indexes and symbols, their combination serves the formation of the film meaning. Investigations of film narrative aim at defining basic processes in the formation of film as a text, the analysis of the narrative film structure, the meaning-making process by the montage of shots. The cognitive trend focuses on the study of the logic of the interpretative process, considering the interpretation of both the construction of meaning in film and the role of film authors and viewers in this process. Understanding film as a text enables to take into account the role of linguistic and non-linguistic semiotic systems in creating the film narrative. Discursive studies of cinema examine film as a communicative event created for the viewer, taking into account the socio-cultural context of its actualization. Cinematic discourse contains a set of cinematic techniques involved in creating film, while the film discourse involves the communication of film characters considering film events. The meaning of film as a visual mediator can be transmitted through several information channels or modes, that outlines the multimodal vector of linguistic research of cinema. Modern trends in the development of linguistics of cinema outline an intersubjective vector, aimed at studying aspects of joint attention in the film making. The cognitive-discursive direction includes the study of the interaction of semiotic resources in the film meaning-making process.

Key words: sign, cinematic discourse, linguistics of film, multimodal, polycoded, semiotic system.

1. Вступ

Наукові студії кінця XX – початку XXI століття позначено підвищеним інтересом дослідників до вивчення лінгвістичних аспектів семіотично неоднорідних дискурсів. Кіно як явище медійної мас-культури виконує роль посередника у процесі комунікації між авторами кінофільму і його глядачами. Лінгвістичність кіно зумовлена його здатністю конструювати і транслювати смисли за допомогою не тільки вербальних засобів, але й специфічних, властивих тільки кінематографу, технічних засобів, які набувають комунікативного характеру через поєднання з вербальними і невербальними компонентами. Розуміння кіно як лінгвістичного явища бере свій початок з робіт дослідників семіотики кіно Р. Барта, У. Еко, К. Метца (Bart, 2003; Eco, 1972; Metz, 1991), які визначили мову кіно, виділяючи її лексику, граматику і синтаксис. Надалі відбулось значне розширення лінгвістичних досліджень кіно і становлення методологічного апарату, що дозволяє стверджувати про формування окремого напрямку в процесі диференціації знань про мову. Виокремлення кінотексту і дискурсу кіно (Bateman, Schmidt, 2012), розгляд лінгвокогнітивних (Bordwell, 1989), лінгвокультурних (Bubel, 2006), психолінгвістичних і прагматичних аспектів (Vassiliou, 2006; Villarejo, 2007) кіно зумовило залучення лінгвістичних методів дослідження, що дозволяє розглядати кіно як лінгвістичний феномен. Проте лінгвістика кіно як самостійне структурне утворення не була виділена як окремий напрям мовознавчих розвідок. Мета статті полягає у виділенні основних етапів становлення лінгвістики кіно і виявленні сучасних тенденцій її розвитку.

2. Етапи становлення лінгвістики кіно

Вивчення кіно в лінгвістичному аспекті розкриває певне протиріччя, зазначене К. Метцом, – кіно є мовою, але водночас кіно відмінне від вербальної мови. Відмінність кіно і мови у тому, що мова є системою знаків, які використовують для комунікації, тоді як кіно застосовує систему знаків, обмежену властивістю кіно як односторонньою комунікацією (Metz, 1991). Семіотичний підхід до розуміння мови кіно був викликаний бажанням розрізнити знаки природної мови і мотивовані знаки кінематографа. Виділення знаків кіно базується на трихотомії Ч. Пірса (Пірс, 2000), відповідно до якої у кіно виділяють знаки-ікони (через подібність зображення і звуків), знаки-індекси (через здатність до фік-

сації реальності) і знаки-символи. На думку П. Пазоліні, система лінгвістичних знаків органічно переплітається з системою знаків іншої природи, що створює неповторну мову. Людина не тільки спілкується за допомогою образів, але й мислить ними, її власний досвід відображений у формі образів (Пазоліні, 1984: 45).

Система знаків кіно для У. Еко є системою смислів, що транслюють певні цінності, репертуар знаків передбачає перелік символів, семіотичний код вибудовує з цих символів систему відмінностей і опозицій і закріплює правила їх співвідношення. Таким чином відбувається комунікація між творцями фільму і його реципієнтами. У мові кіно У. Еко виділяє семи (власне образ), знаки (знаки означають за допомогою конвенційних графічних засобів семи пізнання або абстрактні моделі, символи) і фігури (наприклад, світлові контрасти) (Еко, 1972).

Одним з ключових понять семіотики кіно є поняття коду, під яким розуміють «систему комунікативних конвенцій, які парадигматично з'єднують елементи, серії знаків з серіями семантичних блоків (або смислів), і які визначають структуру обох систем: кожна з них керується правилами комбінаторики, що детермінують порядок, в якому елементи (знаки та семантичні блоки) синтагматичні збудовані» (Еко, 1972). Код встановлений, якщо учасник комунікації має набір відомих символів, за допомогою яких він здійснює вибір, комбінуючи їх згідно з певними правилами.

Лінгвістичність фільму закорінена в реальності, оскільки фільм володіє ефектом присутності і створює механізм афективної та перцептуальної участі глядача в спостереженні за дією на екрані. Саме денотація у фільмі, яка створює його дієгезис, демонструє його нарративні риси і дозволяє розглядати кіно як нарратив. Метою нарративних студій кіно є визначення базових процесів у формуванні кіно як тексту, виділення нарративної структури фільму, визначення способів конструювання смислу і виявлення ролі творців фільму і його глядачів у процесі інтерпретації.

Одним із раннях підходів до фільму як форми нарративу є теорія «Grand Syntagmatique», запропонована К. Метцом (Metz, 1991), згідно з якою монтаж розглядається як основний спосіб конструювання смислу в кіно. К. Метц стверджує, що організація кадрів у нарратив є способом, відповідно до якого фільм уподібнюється мові. Послідовність фільму є

виявом когерентності синтагм, в межах яких кадри семантично взаємодіють один з одним. Монтаж зумовлює синтагматичну структуру фільму і є проявом синтаксису кіно. Базові синтагми відображають просторові, темпоральні і логічні зв'язки у фабулі кіно (Metz, 1991).

Роль наратора у кінофільмі є колективною і не може належати одній особі. Наративна структура фільму, на думку Т. Ганнінга, функціонує на трьох рівнях одночасно і включає передфільмові події, пов'язані із знімальним процесом; візуалізацію (створення зображення) у просторі і часі кінофільму; і процес редагування фільму. Комбінація цих трьох рівнів створює кінематографічного наратора, який утілює у фільмі свою інтенцію і формує наративний процес (Gunning, 1993: 24). Поняття відправника ("sender") наративного повідомлення, який іманентно існує у кінооповіданні, було запропоновано С. Четменом. Для С. Четмена кіно є наративним у всіх деталях: рухові камери, мізансцени, освітленні, зображенні і вербальному мовленні (Chatman, 1986: 140).

Когнітивний напрям у наратологічних дослідженнях кіно акцентує увагу на вивченні логіки інтерпретативного процесу, розглядаючи інтерпретацію як конструювання смислу в кіно: "to interpret a film is to ascribe implicit or symptomatic meanings to it" (Bordwell, 1989: 249). Інтерпретація смислу кінофільму залежить від глядача і картини світу, яка існує в його свідомості. Глядач бере активну роль у конструюванні дієгетичного світу кінофільму через взаємодію сюжету і стилю фільму (Bordwell, 1989: 8). Мова кіно пов'язана з чуттєвим сприйняттям, тілом, емоціями, світоглядом, діями, утілюєними у фільмі.

Розуміння кінофільму як тексту підкреслює його лінгвістичну природу і здатність конструювати реальність як лінгвістичними, так і властивими тільки кіно, засобами. Р. Барт стверджував, що три рівні смислу в фільмі відображають взаємодію автора фільму і його глядачів у процесі його створення: інформативний, або рівень комунікації, спрямований на донесення прямого повідомлення глядачеві; символічний рівень, або рівень значення, реалізує інтенцію автора і спрямований на адресата; рівень «означування», або рівень третього смислу, виявляється в способі режисера «прочитати реальність» і несе в собі певну емоцію, цінність і оцінку. Третій смисл нагадує наголос, він віддалений від референта, комуні-

кації або значення і являє собою процес поєднання фільмічного і означування, що дозволяє зрозуміти інтенцію режисера (Барт, 2003). Кінотекст складається з рухомих і статичних образів, усного і писемного мовлення, шумів і музики, які особливим чином організовані і перебувають в нерозривній єдності. Лексикі кінематографа утворюють лінгвістичні і нелінгвістичні одиниці кінотексту, які за допомогою монтажу створюють кінооповідання (Слышкин, Ефремова, 2004: 17–19).

Вербальне мовлення, а саме кінодіалог як складник кінотексту відіграє важливу роль у розумінні смислу кінофільму. Функція діалогу у фільмі –орієнтувати глядача засобом почутого і побаченого на екрані. Однак кінодіалог орієнтований на глядача, а не на екранного співрозмовника і тому імітує природний діалог (Kozloff, 2000: 39). Завданням кінодіалогу є створення у глядачів ілюзії реальності, яка полягає у відчутті підслуховування приватної розмови. Імітація реальності відбувається на основі особливих кінематографічних конвенцій – так званому «коду реальності» (Bubel, 2006: 55–60). До основних характеристик кінодіалогу можна віднести його смислову завершеність, поєднання з аудіовізуальним рядом, обмеженість часом і простором кінофільму, емоційну тональність і здатність формувати і транслювати емотивний смисл.

Поняття кінодискурсу, яке з'явилося в лінгвістичних студіях кіно у 1970-х роках, фокусує увагу на кінофільмі як комунікативній події, створеній для глядача, і соціально-культурному контексті його актуалізації. Поняття кінодискурсу включає не тільки сам кінофільм, але й тексти кіносценарію, скрипти, що є супутніми текстами ("collateral texts") (Vassiliou, 2006: 4–6). Ці тексти доповнюють і конкретизують зміст фільму, дозволяють визначити інтенцію колективного творця фільму. Дискурсивні розвідки кіно зумовили розмежування дискурсу фільму і дискурсу кіно: дискурс фільму включає комунікацію героїв і події кінофільму, тоді як дискурс кіно містить набір кінематографічних прийомів, залучених для створення кінофільму (Dupel, 2011: 41–61). За допомогою фільму відбувається комунікація між його творцями і глядачами, у якій фільм виступає посередником і, відповідно, кінодискурс розглядають як «посередницький дискурс» ("mediated discourse") (Bubel, 2006). Це дозволяє фокусувати увагу на залученні лінгвальних і кінематографічних засобів для процесу конструювання смислу.

«Грамматика» кінематографу охоплює все, що стосується камери: кадрування, кут, фокус, рух і композицію кадру (Villarejo, 2007:25). Відповідно, смисл кінофільму як візуального посередника може бути трансльовано через декілька інформаційних каналів або модусів, що окреслює мультимодальний вектор лінгвістичних досліджень кіно.

З точки зору мультимодального підходу, фільм є мультимодальним документом, чий семіотичні ресурси взаємодіють крос-модально для конструювання смислу відповідно до мультисеміозису модусів. Необхідність мультимодального підходу обґрунтована важливістю інформаційних каналів кінофільму у конструюванні смислу кінофільму, оскільки вони залучені в процес утворення і трансляції смислу. Поєднання мультимодального підходу з нарративним аналізом і соціо-семіотичним розумінням кіно зумовлює розгляд семіотичних ресурсів кінофільму для побудови системи синтагматичних і парадигматичних відносин.

Таким чином, дослідження лінгвосеміотичних, когнітивних, текстологічних, дискурсивних аспектів смислотворення у кінофільмі дозволяє стверджувати про становлення окремого напрямку мовознавчих розвідок – лінгвістики кіно.

3. Тенденції розвитку лінгвістики кіно

Сучасні дослідження кіно орієнтовані на вивчення експресивного потенціалу кіно, який полягає у його здатності транслювати емоції і впливати на емоційну сферу глядачів. Кінофільм адресований глядачам, його емотивний смисл інтендований для глядачів, які залучені в процес його створення. Це свідчить про інтерсуб'єктивний характер кінодискурсу, коли рух камери відображає спільний погляд глядачів і точку зору автора. Спільний смисл виникає через співпадіння уявлень про картину світу, які існують у когнітивній сфері творців фільму і його глядачів. Кінофільм є тим посередником, який за допомогою можливостей кінематографічних засобів уможливує утілеснений досвід, поєднуючи погляд глядачів і точку зору автора, реалізовану камерою. З одного боку, автор, ґрунтуючись на власній картині світу, приписує знаку кіно певний смисл, з іншого – очікує, що глядач на основі своїх знань вірно інтерпретує смисл цього знаку. Ідентифікуючи знак, глядач визначає соціальні й культурні аспекти, пов'язані з його актуалізацією.

У процес створення смислу в кіно залучені знаки, які мають риси іконічності, індексаль-

ності й символічності. Жест, як індексальний знак, має ознаки іконічності, оскільки на конструювання смислу жесту впливає його зображення на екрані. Музика у кінофільмі вказує на емоцію, виступаючи індексом, і одночасно символізує її. Вербальні знаки, будучи символічними за характером, можуть набувати ознак іконічності: наприклад, зображення тексту на екрані. Значення кінознаку опосередковане лінгвокультурою певної мовної спільноти, воно є довільним по відношенню до того, що знак означає у кінофільмі, не маючи очевидного зв'язку з ним. Семіотичні системи кінодискурсу містять комбінації трьох типів знаків і є ресурсами репрезентації смислу. Три семіотичні ресурси спільно конструюють смисл кінофільму: вербальний ресурс, представлений вербальними засобами; невербальний ресурс включає жести, міміку, просодію тощо; кінематографічний ресурс включає в себе елементи кінематографічного характеру – музику, звук, освітлення, рух камери тощо.

Поєднання і взаємодія семіотичних ресурсів сприяє виникненню загального смислу, який трансльовано у фільмі за допомогою двох інформаційних каналів або модусів – акустичного і візуального. Візуальний модус представлений зображенням, акустичний модус реалізовано через музику, звукові ефекти тощо. Вербальний компонент представлений обома модусами – на акустичному рівні за допомогою усного мовлення і на візуальному рівні письмово. Модуси забезпечують різні виміри смислотворення і вибір модуса сприяє конструюванню певного смислу. Комбінація модусів змінюється в часі і просторі, створюючи смислові послідовності. Зазначені особливості відображають полікодовий і мультимодальний характер кінодискурсу. Виділення моделей конфігурацій семіотичних ресурсів і комбінацій модусів дозволяють виявити інтенцію автора у процесі конструювання смислу кінофільму.

Комбінації семіотичних ресурсів не є спонтанними, як у реальному житті, вони інтендовані колективним автором з урахуванням знань про глядача. Реконструювання смислу глядачами відбувається на основі інференційного процесу умовиводу, який є соціально і культурно закоріненим. Формальний опис інференції у поєднанні з функціональним аналізом комунікативних інтенцій і лінгвістичним аналізом кінотекстуальності дозволяють виділити когнітивні аспекти конструювання смислу в кіно.

4. Висновки

Становлення лінгвістики кіно зумовлено загальною тенденцією до візуалізації комунікації і підвищеним інтересом дослідників до вивчення семіотично неоднорідних текстів. Кіно є системою, відмінною від мови, але лінгвістичною за своєю природою. Лінгвістичність кіно проявляється у його семіотичному характері, який реалізовано через залучення системи знаків, за допомогою комбінації яких відбувається конструювання дієгезису – реального світу кінофільму. Кінодискурс є складним цілісним соціально і культурно зумовленим когнітивно-комунікативним феноменом, який характеризується експресивністю, діалогічністю, сполученням вербальних, невербальних і кінематографічних семіотичних систем. Відмінною рисою кінодискурсу є його полікодовий і мультимодальний характер. Полікодовість кінодискурсу фокусує увагу на комбінації декількох кодових систем – вербальної, невербальної і кінематографічної, які залучені творцями кінофільму для конструювання смислу. Мультимодальний характер кінодискурсу акцентує його динамічну природу і відображає спрямованість на адресата з урахуванням когнітивних і соціальних факторів. Конструювання реальності у кінодискурсі відбувається за взаємодії вербальних, невербальних і кінематографічних семіотичних систем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барт Р. Третий смысл: исследовательские заметки о нескольких фотограммах С.М. Эйзенштейна. *Строение фильма*. Москва : Радуга, 1984. С. 175–187.
2. Пазолини П. Поэтическое кино. *Строение фильма*. Москва : Радуга, 1984. С. 44–66.
3. Пирс Ч. Начала прагматизма. Санкт-Петербург : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ, 2000. 352 с.
4. Слышкин Г.Г., Ефремова М.А. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа). Москва : Водолей, 2004. 153 с.
5. Bateman J.A., Schmidt K.-H. *Multimodal Film Analysis. How Films Mean*. London ; New York : Routledge, 2012. 330 p.
6. Bordwell D. *Making Meaning: Inference and Rhetoric in the Interpretation of Cinema*. Cambridge : Harvard University Press, 1989. 352 p.
7. Bubel C. *The linguistic construction of character relations in TV drama: Doing friendship in Sex and the City*. Saarbrücken : Universitaet des Saarlandes, 2006. 294 p.
8. Chatman S. *Review of Narration in the Fiction Film. Wide Angle*. 1986. № 8(3–4). P. 139–141.
9. Dynel M. *Stranger than Fiction? A Few Methodological Notes on Linguistic Research in Film Discourse. Brno Studies in English*. 2011. № 37(1). P. 41–61.

10. Eco U. *Towards a Semiotic Inquiry into the Television Message. Working Papers in Cultural Studies*. 1972. № 2. P. 103–121.
11. Gunning T. D.W. *Griffith and the Origins of American Narrative Film*. Chicago : University of Illinois Press, 1993. 328 p.
12. Metz Ch. *Film Language: A Semiotics of the Cinema*. Chicago : Chicago Press, 1991. 267 p.
13. Kozloff S. *Overhearing Film Dialogue*. Berkeley ; Los Angeles : University of California Press, 2000. 332 p.
14. Vassiliou A. *Analysing Film Content: A Text-Based Approach*. Surrey : University of Surrey, 2006. 195 p.
15. Villarejo A. *Film studies. The basics*. London ; New York : Routledge, 2007. 172 p.

REFERENCES:

1. Bart, R (1984). *Tretii smysl: issledovatel'skie zametki o neskolkikh fotogrammakh S.M. Eizenshteina* [The third meaning: Research notes on several photograms of S.M. Eisenstein]. *Stroenie filma*. Moscow: Raduga, pp. 175–187 [in Russian].
2. Pазolini, P. (1984). *Poeticheskoe kino* [Poetic cinema]. *Stroenie filma*. Moscow: Raduga, pp. 44–66 [in Russian].
3. Pirs, Ch. (2000). *Nachala pragmatizma* [Beginning of pragmatism]. Saint Petersburg: Laboratoriia metafizicheskikh issledovaniy filosofskogo fakulteta SPbGU [in Russian].
4. Sлышкин, G.G., Ефремова, M.A. (2004). *Kinotekst (opyt lingvokulturologicheskogo analiza)* [Film text (experience of linguoculturological analysis)]. Moscow: Vodolei [in Russian].
5. Bateman, J.A., Schmidt, K.-H. (2012). *Multimodal Film Analysis. How Films Mean*. London; New York: Routledge [in English].
6. Bordwell, D. (1989). *Making Meaning: Inference and Rhetoric in the Interpretation of Cinema*. Cambridge: Harvard University Press [in English].
7. Bubel, C. (2006). *The linguistic construction of character relations in TV drama: Doing friendship in Sex and the City*. Saarbrücken: Universitaet des Saarlandes [in English].
8. Chatman, S. (1986). *Review of Narration in the Fiction Film. Wide Angle*, no. 8(3–4), pp. 139–141 [in English].
9. Dynel, M. (2011). *Stranger than Fiction? A Few Methodological Notes on Linguistic Research in Film Discourse. Brno Studies in English*, no. 37(1), pp. 41–61 [in English].
10. Eco, U. (1972). *Towards a Semiotic Inquiry into the Television Message. Working Papers in Cultural Studies*, no. 2, pp. 103–121 [in English].
11. Gunning, T. (1993). *D.W. Griffith and the Origins of American Narrative Film*. Chicago: University of Illinois Press [in English].
12. Metz, Ch. (1991). *Film Language: A Semiotics of the Cinema*. Chicago: Chicago Press [in English].
13. Kozloff, S. (2000). *Overhearing Film Dialogue*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press [in English].
14. Vassiliou, A. (2006). *Analysing Film Content: A Text-Based Approach*. Surrey: University of Surrey [in English].
15. Villarejo, A. (2007). *Film studies. The basics*. London; New York: Routledge [in English].

УДК 811.111'27

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-30

ПОРТРЕТ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ СТИЛЮ ЄВРОДИСКО

Кузьменко Анастасія Олексіївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
kuzunchik@email.ua
orcid.org/0000-0003-1189-1438

У статті розглядається темпоральна мережа англomовних пісенних текстів євродиско. Об'єктом дослідження послуговували англomовні пісенні тексти євродиско, а предметом – їх темпоральна мережа. Мета – схарактеризувати сукупність засобів вираження темпоральності англomовних пісенних текстів євродиско. Час, будучи одним із фундаментальних понять як філософії, так і науки загалом, досі лишається не розкритим достеменно. Він – таїна феноменів світу та людської свідомості. Темпоральність визначено як функціонально-семантичну категорію тексту, яка відображає сутність фізичного та філософського аспектів часу, що реалізується варіативними мовними засобами часу та в якій розрізняють групи екстернальних та інтернальних репрезентантів. Екстернальна група поділяється на абсолютні та відносні репрезентанти. В англomовних пісенних текстах євродиско абсолютні репрезентанти представлені граматичним часом (видо-часовими формами дієслів), що співвідносять подію з моментом мовлення: Present Simple, Past Simple, Future Simple, Present Continuous, як винятки трапляються поодинокі випадки вживання часів Perfect, невластивими є часи Perfect-Continuous. Таким чином, англomовні пісенні тексти євродиско відображає реалії свого часу, культуру та норми періоду існування, події повсякденного життя, характеризується часовими формами, типовими для розмовного мовлення, а превалювання часів Simple пояснюється тим, що англomовні пісенні тексти стилю євродиско відображають особливості мови повсякденності, зберігаючи традиційність мови. Поряд із граматичним часом використовуються і лексичні репрезентанти. Серед відносних лексичних репрезентантів євродиско більш характерна темпоральна наслідковість; наявна одночасність виконання дії за сполучниковим і партиципним типами, однак маловживана попередність. Інтернальні лексичні репрезентанти вбирають вербальні маркери, які надають не лише часову характеристику, але й аспектуальну, оскільки темпоральність та аспектуальність невід'ємні одна від одної. Вони зображають повторюваність, що частіше представлена періодичністю, ніж унікальністю дії; довгостроковістю, ніж миттєвістю; послідовністю; повнотою виконання дії, що може бути доконаного та недоконаного стану. Факультативна фонова лексика, яка не дає прямої часової характеристики дії, але містить семи темпоральності, що загалом має своє розгалуження: циклічний, віковий, епохальний час, в англomовних пісенних текстах стилю євродиско представлена виключно циклічним часом, до якого відносять назви частин доби, пори року, прийоми їжі та ін.

Ключові слова: текст, пісенний текст, темпоральна мережа, екстернальні репрезентанти, інтернальні репрезентанти, факультативно фонова лексика.

TEMPORALITY PORTRAIT OF ENGLISH SONG TEXTS OF EURODISCO STYLE

Kuzmenko Anastasiia Oleksiivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Social and Humanities Department
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
kuzunchik@email.ua
orcid.org/0000-0003-1189-1438

The article deals with the temporal net of the English-language song texts of Eurodisco. The object of the study is the English-language song texts of Eurodisco, the subject is their temporal net. Temporality is defined as a functionally-semantic category of text, which reflects the essence of the physical and philosophical aspects of time, realized by variational linguistic means of time; in which groups of external and internal representatives are distinguished. The external group is divided into absolute and relative representatives. In the English-language song texts of Eurodisco, the absolute representatives are shown by the grammatical time (the tenses of the verbs), which correlates the event with the moment of speech: Present Simple, Past Simple, Future Simple, Present Continuous, as an exception, there are instances of Perfect tenses consuming, the tense that is not preferable is Perfect-Continuous. Thus, the English-language song texts of Eurodisco reflect the realities of the time, culture and norms of the period of their existence, the events of everyday life. Also, it characterizes the tense forms that are typical for the spoken language, and the prevalence of Simple times is explained by the fact that the English-language song texts of

Eurodisco reflect the peculiarities of the language of everyday life, while maintaining the traditional language. In addition to the grammatical time, lexical presenters are used. Among the relative lexical representatives of Eurodisco, temporal consequence is more characteristic; there is a simultaneous implementation of actions in conjunction bound and participle; pre-statement is unusual. The internal lexical representatives gather verbal markers, which provide not only temporal characteristics, but also the aspectual, since temporality and aspectuality are inseparable among them. They represent the repetition, which is often represented by the periodicity of the uniqueness of action; by long term than instant; by sequence; by the completeness of an action that can be finite and non-finite. The facultative background lexis, which generally has its branching: cyclic, age, epoch-time in the English-language song texts of Eurodisco, is presented exclusively by the cyclic time.

Key words: text, song text, temporal net, external representatives, internal representatives, facultative background lexis.

1. Вступ

У руслі сучасних уявлень про нерозривність мови та культури розглядаються такі традиційні лінгвістичні феномени, як мовна та концептуальна картини світу, дискурс і текст (Панченко, 2016; Пысіна, 2018), жанри та стилі (Плотницький, 2005). Не стали винятком і англomовні пісенні тексти євродиско (АПТ євродиско) – об’єкт дослідження. Предметом стала їх темпоральна мережа. Мета – схарактеризувати сукупність засобів вираження темпоральності англomовних пісенних текстів євродиско.

Час, будучи одним із фундаментальних понять як філософії, так і науки загалом, досі лишається не розкритим достеменно. Він – таїна феноменів світу та людської свідомості. Існуючи у нерозривному зв’язку з людиною, час є найважливішим і головним компонентом того «явища», яке визначає життя як окремої людини, так і суспільства загалом – культури. Культура є не статичним замкнутим елементом, а рухливою системою, що має розвиток та існує не лише з рухом зовнішнього матеріального світу, але й із власним співвідношенням всередині самої себе і щодо себе, тобто культура як будь-який феномен нашого світу має не лише часову наповненість, але й ту, яку визначає само-рух, само-розвиток культури як системи – темпоральну. **Темпоральність** розглядається як функціонально-семантична категорія тексту, яка відображає сутність фізичного та філософського аспектів часу, що реалізується варіативними мовними засобами часу (Ноздріна, 1997). Досліджуючи вербальні засоби вираження темпоральності АПТ євродиско, ми виявили дві облігаторні групи – екстернальні та інтернальні репрезентанти.

2. Екстернальна група темпоральності євродиско

До екстернальної (зовнішньої) групи репрезентантів входять лексеми, які прямо вказують час дії, відносять його до якогось періоду або співвідносять з іншою дією. Екстернальна група має свою внутрішню субградацію: абсолютні та відносні репрезен-

танти. Під **абсолютними** розуміються слова та фрази, що характеризують події з погляду орієнтації на якийсь певний момент: теперішній, минулий і майбутній. Цю групу формують дієслівні лексеми та лексичні репрезентанти (Шейфель, 2011: 286–291).

Продуктивним вираженнями часових відношень АПТ євродиско є, насамперед, **граматичний час**, який співвідносить подію з моментом мовлення. Вказівки на час зі вжитком невстановлених мовних одиниць не властиві АПТ євродиско. Відношення між моментом самої дії та моментом мовлення може мати різнобічний характер: дія може збігатися з моментом мовлення, передувати йому або відбуватися після нього.

Ядро категорії темпоральності складає вживання часових маркерів, які в англomовних пісенних текстах стилю євродиско зумовлені специфікою цих текстів. Найбільш частотним серед видових форм є Simple, що трапляється у пропорції 8:10 випадків. У такий спосіб АПТ євродиско відображає реалії свого часу, культуру та норми періоду існування, події повсякденного життя, характеризується часовими формами, типовими для розмовного мовлення.

У виді Simple превалює часова форма Present, яка становить 79%, а Past та Future вживаються в майже з однаковою частотністю – 11% і 10% відповідно.

Зазвичай Present Simple підкреслює перманентність стану, почуттів та емоцій людини, ставлення один до одного: *I see a shining ocean | I see a sky so blue | I see a world in motion | Can you see this too? | <...> | I feel a warm wind blowin | I feel the sun and rain | I feel the beauty we live in | Do you feel the same?* (Sandra “Paintings in yellow”). Подібне висвітлює значимість регулярних, повторюваних дій у житті мовця. Present Simple передає панхронічність, постійність характеру, стану, що є незалежним від людини: *You’re woman, I’m a man | This is more than just a game | I can make you feel so right | Be my lady of the night.* (Bad Boys Blue “You’re a woman”). Для висловлення почуттів і ставлення один до одного мовці

метафоризують свої емоції, звертаючись до сфери-джерела Природа. Оскільки природні явища є перманентними за своїм граматичним вираженням, подібне перенесено і на почуття мовця: *Oh, I make your dreams come true | For a tango it takes two | Oh, call me, please call me | I'm a prisoner of your heart | 007 in the dark | Just call me, please call me | A man, a child, oh, in my eyes | I'm hating all these lies | A rainbow is still alive* (C.C. Catch "Good girls go to heaven – Bad girls go everywhere"). У таких випадках Present Simple має досить високий рівень узагальнення.

Також спостерігається використання Present Simple у футуральному значенні у двох функціях: 1) пояснення причини подальших відчуттів або подій *And I kiss you all over baby, all through the night. | Kiss you all over baby, make you feel alright. | Let yourself go freely girl, and we soon will reach the sky. | And when I kiss you all over baby. | I'll make you mine. Mine. Mine.* (Bad Boys Blue "Kiss you all over, baby"); 2) висловлення майбутнього розуміння аксіом природи / буття: *That's no fantasy loving me | Oh, that's extasy next to me | When you understand you're man | Oh, just calling me* (C.C. Catch "Nothing but a heartbeat").

Дослідження показало, що відповідно до квантативних показників усієї темпоральної мережі загалом простий теперішній час (Present Simple) зберігає свою позицію першості не лише серед видової форми Simple, але й серед усіх видо-часових форм загалом, оскільки становить близько 68% з кількості усіх використаних часів. Домінуюча наявність Present Simple пояснюється тим, що мова АПТ євродиско відображає особливості мови повсякденності, де превалюють презентні форми, таким чином, АПТ євродиско зберігає традиційність мови.

Видо-часова форма Past Simple трапляється в АПТ євродиско значно рідше – у вісім разів менше порівняно з Present у системі Simple. Past Simple слугує у АПТ євродиско часовою орієнтацією, утворює часові межі, викладає послідовність подій: *I remember | leaves were fallin' down | in St. Germain | it was a cold November | you went away | an' I got a dream* (Sandra "Secret Land").

З поміж усього різноманіття видо-часових форм АПТ євродиско Past Simple вживається у 9,6% речень. Варто зазначити, що Past Simple є єдиною характерною формою минулого, оскільки Past Continuous використовується радше як виняток, аніж специфіка, що складає 0,3%, тоді як Past Perfect та Past

Perfect-Continuous невластиві цим текстам взагалі.

Із Future Simple утворено менше десятої частини (8,3%) усіх речень АПТ євродиско: *Maybe when the night will fall | Baby, loneliness will call | Oh, call me, please call me | Oh, your dreams will never lie | Just behind a painted smile | Just call me, please call me* (C.C. Catch "Good girls go to heaven – Bad girls go everywhere"). Future Simple використовується у АПТ євродиско для передачі можливого виконання дій і передбачення.

З уживанням виду Continuous побудовано близько 12% усіх АПТ євродиско, де Present Continuous складає 10,5%, Future Continuous – 0,7%, Past Continuous – 0,3%. Поп.: *Baby, I'm waiting for your call | I'm staring at the wall | Sorry little Sarah | I lose my self-control* (Blue System "Sorry Little Sarah"); *Deep in my heart, there's a fire | A burning heart | Deep in my heart, there's desire for a start | I'm dying in emotion | It's my world in fantasy | I'm living in my, living in my dreams* (Modern Talking "You're my heart, you're my soul"). В АПТ євродиско Present Continuous може передавати як безпосередній процес виконання фізичної дії, що залежить від власне діяча: *I'm waiting; I'm staring*, так і стан, у якому перебуває людина під час переживання певних емоцій, почуттів: *I'm dying in emotion; I'm living in my, living in my dreams*.

Поодинокі трапляються випадки застосування Perfect: Present Perfect – 2,3%, Past Perfect – 0,04%, Future Perfect – 0%. Видо-часову форму Present Perfect слід розцінювати як ретроспективу теперішнього часу. Розгл.: *What have I done that you turn this way? | What has happened to us? | Now our love has gone. | Why don't you believe in your heart?* (Bad Boys Blue "The train to nowhere"); *Look in my eyes, | See my love burning strong... | No more goodbyes, | In your arms I belong... | Our time has come, all my dreams have come true... | Two hearts as one, loving me, loving you...* (Sandra "Everlasting love"). В АПТ євродиско Present Perfect існує лише задля позначення події минулого з погляду на сьогоднішній день, а домінуючим є не сама дія, а її наслідок. Зазвичай результати дій мають характер духовно-емоційних змін, які виникають або на тлі перепитій у любовних стосунках, або за досягнення довгоочікуваних бажань.

Можна стверджувати, що Perfect-Continuous не притаманне темпоральній мережі АПТ євродиско через своє когнітивне навантаження, що суперечить розмовному стилю та легкості передачі інформації широкому загалу.

Виключно граматичні форми не здатні повною мірою передати усе різнобарв'я часових відношень, тому у текстах використовуються **лексичні репрезентанти** зі встановленими мовними одиницями. Одним із засобів вираження часових відношень у АПТ євродиско виступають такі лексичні репрезентанти, як *right this moment, now, today, tonight, tomorrow, so far, someday* : *I hear your heartbeat, heartbeat, heartbeat* | *Playing with my mind* | *Oh, I need you wrapped around me* | *Just like I be on a veil* | *But now I'm only lonely, lonely* | *Holding on to you* | *Oh, I need you back here with me yeah* | *I think you want it too* | *Now I feed you with a new emotion* | *Heal you when you cry* | *I'll be your loving doctor of the night* (Modern Talking "Do you wanna?"). Сприйняття часу пов'язане з емоційним настроєм мовця, психологічним станом, із включенням усіх можливих «засобів забарвлення». Поодинокими є випадки зображення часу мікротекстами всередині самого пісенного тексту, на кшталт: *some time back in 85 in July when the summer was high* : *Some time back in 85* | *In July when the summer was high* | *An' we've been alright* | *You know what money can't buy* (Sandra "Around my heart"). Таке вираження часового континууму зазвичай використовується мовцем для детального опису моменту радості, душевного спокою, гарних спогадів минулого.

Відносні лексичні репрезентанти співвідносять дві чи більше подій між собою, демонструючи попередність, наслідковість, одночасність. АПТ євродиско більш притаманна темпоральна наслідковість, зазвичай виражена синтаксичним зв'язком за допомогою сполучника (*just*) *when*: *Baby, when I fall, I stay up and grow* | *And grow* (Blue System "Under my skin"); *When love turns to pain* | *Big boys never cry* | *I can't play the game* | *Big boys never cry* | *So look what you're doing* | *Can't hold back that tears* | *I just go insane* | *When love turns to pain* (Sandra "Love turns to pain"); *Girl, when I see you smile* | *Imaginations running wild* | *Love makes me feel alright* | *Help me through the night* (Modern Talking "The night is yours, the night is mine").

Щодо одночасності виконання дій, варто зазначити існування двох її видів: сполучникової та партиципної. Превалійною для АПТ євродиско є партиципна одночасність: *Well I'm burning, burning up the street* | *Watching people on their feet in my new car* (Bad Boys Blue "L.O.V.E. in my car"), однак трапляються випадки і синтаксичної одночасності за вико-

ристання комплексно-компаудного сполучника *while*: *And the heads are turning on my way* | *While I'm walking there alone* | *I got something that I can't delay, is it you?* | <...> | *Does the music drift you far away* | *While the hours come and go?* | *And who's starting now to find a way, is it you?* (Sandra "Two lovers tonight").

Попередність маловластива АПТ євродиско і представлена лише сполучником часу *before* : *Let's try my heart...* | *Like before...* | *Oh, can you hear my heartbeat?* | *Can you hear my heartbeat?...* (Blue System "Love me more"); *He wants me no more* | *Tossing and turning before* | *Down, oh down goes my heart* | *Never there will be another you* (C.C. Catch "Born on the wind").

3. Інтернальна група темпоральності євродиско

Інтернальні лексичні репрезентанти вибирають вербальні маркери, які дають не лише часову характеристику, а й аспектуальну, оскільки темпоральність та аспектуальність невід'ємні одна від одної. Вони конституюються в АПТ євродиско лексичними репрезентантами, які зображають повторюваність, що частіше представлена періодичністю *again, time after time, once in a year, always, so long, never, once again, ever more, day by day, every day, sometimes, every time, every night, each hour, again and again, another lonely weekend*: *The faces wear a frown* | *In the heaviness of sounds* | *Seven days a week* | *To the steady disco beat* | *Moving and grooving* | *Don't you know?* | *They want to let their feelings go* (Bad Boys Blue "The people of the night"), ніж унікальністю дії, яка не властива АПТ євродиско; тривалість, де довгостроковість «панує» над миттєвістю: *still, forever and ever, till, all the years, till (the) morning, too long, for seven years, for one day, for a minute, for so long, until, just in the dark, just for a sunny day, through the night, since, to the pale moon light*: *Baby, come save me* | *From pain and from fear* | *Maybe I'm crazy* | *Still dreaming you are here* | *No more tears my baby* | *I cry for you* | *No more fears, oh maybe* | *I'm missing you* (Modern Talking "Like a hero"); послідовність *then, next day* : *Take this change of love* | *'Cause I never get enough* | *Now I'm high and then I'm low* | *You're an angel, yes, I know* | *I need your kisses* (C.C. Catch "House of mystic lights") та повноту дії за допомогою прислівників *already, yet, almost*, яка демонструє як доконаність: *On your way to India* | *(I need you so)* | *You'll see the light* | *(I was a fool to leave you)* | *On your way to India* | *(But I already had no choice)* | *Your eternal life* | *(I'm like a soul without a mind)* | *On your way to India*

| (*My world keeps turnin'*) | *You'll have me in mind* | (*I keep on searchin' all the time*) | *It's gotta be alright* | (*I miss you*) | *On your way to India* (Sandra "Your way to India"), так і недоконаність: *Treat me like a child, babe* | *If my love could shine* | *Cry for me, my baby* | *I almost lost my mind* | *Come and feel my heart babe* | *Next babe to your heart* | *Come on, come on baby* (Blue System "Too young").

Окрім облігаторних екстернальних та інфернальних засобів вербалізації, існує ще **факультативна фонова лексика**, яка не надає прямої часової характеристики дії, але має семи темпоральності (Шейфель, 2011: 290–291). Фонова лексика має своє розгалуження: циклічний, віковий, епохальний час. У АПТ євродиско факультативна фонова лексика представлена циклічним часом, до якого варто віднести назви частин доби, пори року, прийоми їжі тощо: *in the night, night at 5 o'clock, overnight, on holidays, that night and day, on a Sunday morning, late at night, dark times, on summer days, in the middle of the night. Never give you up* | *In the night of the city* | *You you you* | *Heaven knows where your heaven is* | *You're the first baby on my list* | *I'll never give you up* (Blue System "Body heat"), експресивно марковані *the edge of night, day of joy, in the darkest night, the August moon, the break of day, cold November*, у яких простежується перцептуальність – суб'єктивне сприйняття: *Heaven can wait* | *You're turnin' up in time* | *So take up my heart* | *Livin' for this day of joy* | *It's never too late* | *An' heaven can wait* (Sandra "Heaven can wait"), трапляються навіть поодинокі вкраплення франкомовних засобів темпоральної реалізації, як *toujours*: *Close your eyes – how does it feel?* | *Can you be sure, will you give in?* | *If you do, it's passion* | *L'amour, toujours l'amour* (Sandra "No taboo"). Однак такі відгалуження, як віковий часу, де існують усі лексеми, що характеризують вік людини чи предмета, й епохальний час, який складають найменування історичних подій, архаїзми та неологізми, нехарактерні АПТ євродиско.

4. Висновки

Темпоральна мережа АПТ євродиско представлена екстернальною й інтернальною групами. Характерні ознаки – використання граматичних форм Present Simple, Past Simple, Future Simple та Present Continuous. АПТ євродиско притаманна наслідковість, одночасність дій проявляється у сполучниковому та партиципному виді, попередність маловластива. Інтернальні лексичні репрезентанти зображають періодичність, тривалість,

послідовність і повноту дії. Фонова лексика презентована виключно циклічним часом. Перспективним вбачаємо вивчення предикативної організації АПТ євродиско загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Морозова Е.В. Поэтическое творчество Д. Леннона и П. Маккартни: 1960–1970 гг. : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Самара, 2010. 23 с.
2. Ноздрин Л.А. Взаимодействие грамматических категорий в художественном тексте: на материале немецкого языка : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19 ; МГПИИЯ им. Мориса Тореза. Москва, 1997. 40 с.
3. Панченко В.А. Песенный текст vs текст поэтический. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2016. № 21. Т. 1. С. 54–56.
4. Плотницкий Ю.Е. Лингвистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Самара, 2005. 21 с.
5. Пысина И.С. Языковые особенности молодежного англоязычного дискурса. *Мир языков: ракурс и перспективы*. Минск : БГУ, 2018. С. 213–220.
6. Шейфель Н.А. Влияние жанра текста на лексический компонент сложного предложения с сочинением и подчинением. *Лингвистические и методические аспекты преподавания иностранных языков*. Белгород, 2011. С. 286–291.

REFERENCES:

1. Morozova, E.V. (2010). Poeticheskoe tvorcestvo D. Lenona i P. McCartney: 1960–1970 gg. [Poetic art by John Lennon and Paul McCartney: 1960–1970] (Extended abstract of candidate's thesis). Samara [in Russian].
2. Nozdryna, L.A. (1997). Vzaymodeistvye hrammatycheskykh katehoryi v khudozhestvennom tekste: na materyale nemetskoho yazyka [Interaction of grammar categories in fiction text: in the German language] (Extended abstract of Doctor's thesis). Moscow: MHPYYIa ym. Morysa Toreza [in Russian].
3. Panchenko, V.A. (2016). Pesennyi tekst vs tekst poeticheskii [Song text vs poetic text]. *Naukoviy visnyk Miznarodnogo humanitarnoho universytetu. Seriiia "Filolohiia"*, no 21, vol. 1, pp. 54–56 [in Ukrainian].
4. Plotnytskiy, Yu.E. (2005). Lynthvystycheskye y lynthvokulturnie kharakterystyky anhloiazichnoho pesennoho diskursa [Linguistic and lingvocultural characteristics of English song discourse] (Extended abstract of candidate's thesis). Samara [in Russian].
5. Pysyna, Y.S. (2018). Yazikovie osobennosti molodezhnoho anhloiazichnoho dyskursu [Language peculiarities of young's English discourse]. *Myr yazykov: rakurs i perspektyvi*. Mynsk: BSU, pp. 213–220 [in Russian].
6. Sheifel, N.A. (2011). Vliyanie zhanra teksta na leksicheskiy component slozhnogo predlozheniia s sochineniem i podchineniem [The influence of text genre on the lexical component of complex and compound sentence]. *Lingvisicheskie i metodicheskie aspekti prepodavaniya inostrannih yazykov*. Belgorod, pp. 286–291 [in Russian].

УДК 811.111'42
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-31

СТРАТЕГІЇ АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ НАРАТИВУ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Лещенко Ганна Веніамінівна,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Черкаський державний технологічний університет
anles_ua@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5316-0628

Статтю присвячено систематизації дослідницьких стратегій аналізу формально-змістової структури наративу й опису його ключових характеристик. У роботі схарактеризовано теоретичні підходи до вивчення оповідної структури наративного тексту, розглянуто механізм формування наративної послідовності, проаналізовано поняття ситуаційної моделі та суміжних із ним понять, визначено принципи побудови універсальної інтегративної моделі наративу. У межах лінгвокогнітивного підходу наратив тлумачиться як когнітивна лінгвістична конструкція, яка динамічно розгортається у часі, тому будь-який оповідний акт включає два взаємопов'язані процеси – референційний та ієрархічний. Референційний процес стосується послідовного розвитку подій, матеріалізованих у лінгвістичних пропозиціях і вербально закодованих у межах клауз і речень. Ієрархічний процес представляє організацію цих одиниць відповідно до глобальної теми наративу. Спостерігаємо виокремлення двох традицій наративного аналізу, орієнтованих на вивчення референційних та ієрархічних зв'язків відповідно. У першому випадку увага дослідників фокусується на способах лінійної організації фікціональних подій і ширше – на вербальних формах і прийомах, що забезпечують чітку (когезивну) оповідь. У другому випадку йдеться про спроби опису ментальних моделей, схем або структур, конструйованих індивідом у рамках когнітивного процесу розуміння наративу. Зважаючи на факт існування двох рівноправних дослідницьких стратегій аналізу наративу, у сучасній наратології його базову структуру розглядають, зазвичай, у двох перспективах: як наративну послідовність оповіді (формальний аспект) і як тематично зумовлену ситуаційну модель (змістовий аспект). У нашій роботі як методологічна база для вивчення зовнішніх характеристик наративної структури виступає модель У. Лабова, згідно з якою структура наративу складається із шістьох наративних фаз: Резюме (загальної характеристики), Орієнтації (підготовчої фази), Ускладнення (наративного конфлікту), Оцінки (інформації про наслідки, спричинені ускладненням), Рішення (розв'язання конфлікту) і Підсумку (кореляції фактуального / фікціонального і реального світу адресата). Дослідження внутрішніх характеристик наративної структури ґрунтується на понятті ситуаційної моделі Т. ван Дейка і В. Кінча з урахуванням положень актантної схеми А. Греймаса. У пропонованій статті ці теорії розглядаються як фундаментальні засади для побудови уніфікованої інтегративної моделі наративу, що має враховувати як формальні, так і змістові аспекти його внутрішньої організації.

Ключові слова: структура наративу, лінгвокогнітивний, формально-змістовий, наративна послідовність, наративна фаза, ситуаційна модель, глобальна тема.

STRATEGIES OF NARRATIVE STRUCTURE ANALYSIS: COGNITIVE LINGUISTIC FRAMEWORK

Leshchenko Hanna Veniaminivna,
Doctor of Philology, Associate Professor,
Chair of Applied Linguistics Department
Cherkasy State Technological University
anles_ua@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5316-0628

This paper offers systematic analysis of research strategies aimed at investigating formal and semantic narrative structure as well as describing its key peculiarities. In this research, generally accepted theoretical approaches to narrative texts are presented, the mechanism of narrative sequence formation is viewed, the notion of situational model and the terms related are characterized, the forming principles of universal integrative model are determined. In cognitive linguistic framework, the narrative is conceptualized as a cognitive linguistic construction characterized by the dynamic unfolding in time. Therefore, any act of narration incorporates two interrelated processes – referential and hierarchical. The former refers to coherent development of events embodied in linguistic propositions and verbally encoded within clauses and sentences, the latter deals with the inner organization of those verbal units in accordance with the narrative global theme. Taking into account the character of these processes, two narrative traditions – referentially-oriented and hierarchically-oriented – are distinguished. In the referentially-oriented framework, the attention is given to the methods of linear arrangement of the fictional events and

in a broader sense – to the verbal forms and techniques providing a fixed cohesive narration. In the hierarchically-oriented framework, it refers to the description of mental models, schemas or structures built by an individual in the course of narrative understanding, while the act of narration is defined as the activity based on the conceptualization of the hierarchical structure of the story narrated. Given that there are two equal approaches to the narrative structure analysis, in modern research its inner organization is viewed, as a rule, in two perspectives – as a narrative sequence (formal perspective) and as a thematically-conditioned situational model (thematic perspective). In this paper, the external properties of the narrative structure are identified according to the provisions of W. Labov's theory. According to this theory, the narrative structure consists of six narrative phases: Resume (general description), Orientation (initial phase), Complication (narrative conflict), Evaluation (information about the results of complications), Resolution (solving the problem) and Coda (correlation between the addressee's factual / fictional and real worlds). The internal properties of the narrative structure are described bearing in mind T. van Dijk and W. Kintsch's interpretation of the situational model, theoretical provisions of A. Greimas' actant schema are also included. In the research, these theories are considered as the fundamental grounds for constructing the universal integrative model of the narrative structure, taking into account both formal and thematic aspects of its inner organization.

Key words: narrative structure, cognitive linguistic, formal and thematic, narrative sequence, narrative phase, situational model, global theme.

1. Вступ

«Наративний» поворот, що був розпочатий у 80-х рр. ХХ ст. і став частиною загального «лінгвістичного», «інтерпретативного» повороту у розвитку науки загалом, пов'язаний зі спробою осмислити функціонування різних форм знання шляхом розгляду їхньої наративної, оповідної природи. На думку дослідників, наративи як ментальні репрезентації та когнітивні структури передають досвід індивіда через представлення динамічного розвитку подій в оповідному світі та впливають на реальну або фікціональну свідомість, що реагує на ці події (Herman, 2009: XVI). Саме тому одним із найважливіших завдань наратології є вивчення способів внутрішньої організації подієвої інформації в межах оповіді.

За період свого становлення наука про наратив створила потужний методологічний інструментарій, придатний для аналізу наративів різних типів і форм, де одним із ключових понять стало поняття **структури наративу** (*narrative structure*). Метою пропонованої статті є аналіз дослідницьких стратегій, які застосовуються для вивчення внутрішньої організації наративу, з подальшою систематизацією наявних уявлень про принципи його членування і комбінування, з одного боку, та специфіку його тематичного наповнення, з іншого. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) схарактеризувати основні теоретичні підходи до вивчення наративу; 2) розглянути принципи формування наративної послідовності; 3) проаналізувати поняття ситуаційної моделі та пов'язаних із ним понять; 4) визначити принципи побудови універсальної інтегративної моделі наративної структури.

2. Базова структура наративу: підходи до вивчення

В історії наратології перші спроби опису наративу пов'язують з античною традицією

літературного аналізу, основні принципи якого були викладені в «Поетиці» Аристотеля: 1) наратив є «імітацією» або «репрезентацією» дій (*mimesis praxeos*); 2) ця «репрезентація» має викликати емоції (зокрема співчуття і страху); 3) «правильні» (*well-formed*) фабули організовані як ціле (*holos*), що має початок, середину і кінець. Ці три характеристики, на думку сучасних дослідників (Baroni 2016: 1), дозволяють скласти базове уявлення про темпорально зумовлену організацію наративу: події, що оповідаються, послідовно розгортаються в часі; емоції страху і співчуття фокусують читацьку увагу на наближенні фінальної розв'язки; єдність репрезентації забезпечується катафоричною функцією початку і анафоричною функцією кінця.

В основі будь-якого наративу лежить зміна стану персонажа та / або трансформація початкової ситуації через різку зміну напрямку дії (перипетію, за Аристотелем). Таких поворотів у наративній послідовності може бути декілька: «початковий стан → руйнування → новий стан → руйнування → новий стан → ... → фінальний стан (рівновага)». Кожний новий стан одночасно є і відправним пунктом, і завершальним, стаючи тим самим інстанцією тимчасової рівноваги між «до і після», між минулим і майбутнім (Franzosi, 1998: 521). Іншими словами, структура наративу передбачає «необхідність певної динаміки станів, зовнішньої або внутрішньої, що є результатом діяльності персонажів» (Евстигнеева, Оберемко, 2007: 97). Ця діяльність підпорядкована логіці розвитку подій, залежній від глобальної теми наративу, де кожному персонажеві приписується своя рольова функція.

У рамках лінгвокогнітивного підходу наратив є прикладом «когнітивної лінгвістичної конструкції, яка динамічно розгортається в часі» (Gonzales, 2004: 83).

Її онтологічною основою стає інтеракційна діяльність, пов'язана з поетапною (*incrementally accomplished*) трансляцією певного когнітивного плану від мовця до слухача (Schegloff, 1982: 73). На думку М. Бамберга і В. Марчман (Bamberg, Marchman, 1991: 277), акт оповіді включає в себе два взаємопов'язані когнітивні процеси – «референційний» та «ієрархічний». Референційний процес стосується послідовного розвитку подій, матеріалізованих у пропозиціях і вербально закодованих у межах клауз і речень. Ієрархічний процес представляє організацію тих самих вербальних одиниць відповідно до «глобальної теми» нарративу. Тобто лінгвістична (в іншій термінології – синтагматична) горизонтальна вісь, яка формується об'єднаннями між собою реченнями і клаузами, і тематична (в іншій термінології – герменевтична) вертикальна вісь утворюють єдність, де кожна окрема пропозиція відповідає загальній темі оповіді.

М. Бамберг і В. Марчман (Bamberg, Marchman, 1991: 79) зазначають, що укорінена практика дослідження зазначених процесів у відриві один від одного призвела до розмежування і відокремлення двох традицій нарративного аналізу, орієнтованих на вивчення референційних (*referential narrative tradition*) та ієрархічних (*hierarchical narrative tradition*) зв'язків відповідно. У першому випадку увага дослідників фокусується на способах лінійної організації різних за часом звершення подій і ширше – на вербальних формах і прийомах, що забезпечують чітку (когезивну) оповідь. У другому випадку йдеться про спроби опису ментальних моделей, схем або структур, конструйованих індивідом у рамках когнітивного процесу розуміння нарративу, де сам акт оповіді визначається як діяльність, в основі якої лежить концептуалізація ієрархічної структури історії, що оповідається. З огляду на це у сучасній наратології базову структуру нарративу розглядають, зазвичай, у двох перспективах: як нарративну послідовність оповіді (формальний аспект) і як тематично зумовлену ситуаційну модель (змістовий аспект).

3. Формальні характеристики нарративної структури

Звертаючись до питання специфіки конструювання структури нарративу, слід зазначити, що його зовнішня (формальна) побудова завжди викликала особливий науковий інтерес у представників різних наратологічних шкіл, тому неодноразово ставала

об'єктом вивчення в роботах різних теоретиків нарративу – Р. Барта, Ж. Женетта, Ц. Тодорова, А. Греймаса, Д. Хермана (огляд моделей детальніше див. у (Лещенко 2017а)). Серед значного різноманіття наявних моделей організації оповіді на особливу увагу заслуговує модель У. Лабова і Дж. Валетські, створена спочатку для соціолінгвістичного аналізу усних нарративів афроамериканців нью-йоркського Гарлема (Labov, Waletzki, 1967: 41). Цю модель представлено на рис. 1, де О – *Orientation* (Орієнтація), С – *Complication* (Ускладнення), Е – *Evaluation* (Оцінка), R – *Resolution* (Рішення), *Coda* – Підсумок.

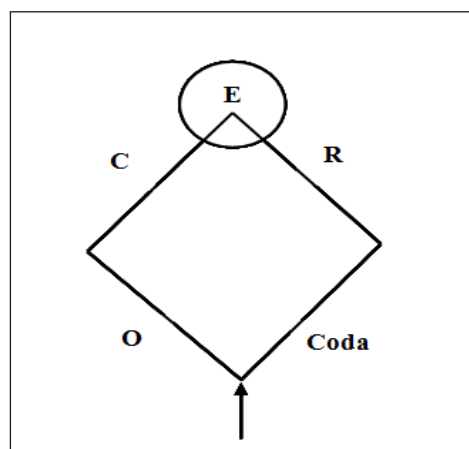

Рис. 1. Модель нарративної структури У. Лабова і Дж. Валетські

У вдосконаленому варіанті своєї моделі У. Лабов (Labov, 1972: 363) розрізняє шість компонентів нарративної структури. У цій моделі *Резюме* є загальною характеристикою того, про що йтиметься в нарративі (цю функцію, зазвичай, виконує заголовок або вступ). Фаза *Орієнтації* вводить читача до світу фактуальної або фікціональної оповіді, знайомить із місцем і часом дії, основними персонажами. В *Ускладнювальній події* окреслюється нарративний конфлікт, що потребує вирішення. Фаза *Оцінки* містить інформацію про наслідки, спричинені ускладненням. Розвиток дії завершується *Рішенням (Результатом)*, яке тією чи іншою мірою знімає конфлікт і відновлює початковий баланс. Фаза *Підсумку* повертає адресата до реальної дійсності, прокладаючи «місток» між двома світами – фактуальним (або фікціональним) і реальним. Дослідники звертають увагу на доволі гнучкі правила, що регламентують формування структури нарративу: 1) не завжди всі шість компонентів реалізуються в

конкретному тексті; 2) порядок послідовності наративних фаз може бути змінений; 3) деякі фази можуть повторюватися по декілька разів (Scott, 2013: 65).

На нашу думку, модель У. Лабова є найбільш прийнятною для ідентифікації й опису складників наративної структури, оскільки чітко розмежує властивості та прагматичні функції кожної з наративних фаз, водночас підкреслюючи внутрішню єдність усієї конструкції та неможливість її довільного розчленування.

4. Змістові характеристики наративної структури

Якщо дослідження «синтагматичної» структури наративу передбачало виявлення її сегментів і принципів їхньої кореляції у розгортанні сюжету, то моделювання змістової структури наративу здійснювалося значною мірою у відриві від структури власне оповіді та було зосереджене на темі самої історії, про яку оповідає текст. Метою аналізу було виявлення закономірностей організації цієї теми, тобто її узагальненої структури, обговорення якої або обмежувалося рамками певного жанру, або ж прагнуло вийти за їхні межі. Внутрішні (змістові) характеристики наративної структури стали предметом вивчення в роботах В.Я. Проппа, А. Греймаса, Т.А. ван Дейка, В. Кінча, Е. Тана (детальніше огляд моделей див. у Лещенко 2017б).

На нашу думку, у дослідженнях змісту наративу ключова роль по праву належить російському вченому-структуралісту В.Я. Проппу. У роботі «Морфологія чарівної казки» (1928) В.Я. Пропп створив класичний варіант опису та класифікації сюжетів, де центральною категорією аналізу стала дія персонажа (або його функція), тобто «вчинок дійової особи, який визначається з огляду на його значущість для ходу дії» (Пропп, 2001: 22). Об'єднання цих функцій у т. зв. «кола дії» дозволило авторові ідентифікувати перелік інваріантних дійових осіб (актантів), типових для всіх текстів казок.

Поняття актанту стало провідним і у концепції А. Греймаса, який запропонував тлумачити актант не як специфічний сюжетний елемент чи персонаж, а лише як структурну частку. Як результат, дослідник сформував список із шести актантів, розташованих по трьох семантичних осях (рис. 2): 1) вісь бажання (суб'єкт – об'єкт); 2) вісь випробувань (помічник – супротивник); 3) вісь комунікації (адресант – адресат) (Греймас, 2000: 158–163).

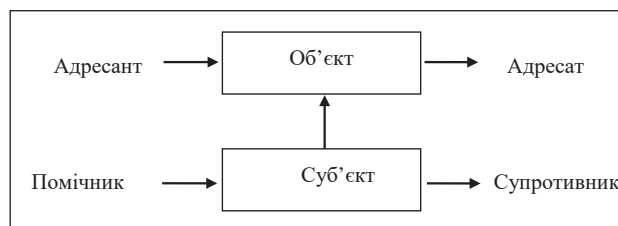

Рис. 2. Актантна схема А. Греймаса

В інтерпретації Р. Францози модель А. Греймаса працює таким чином: а) Адресант ініціює подію; б) Адресат отримує від події вигоду; в) Супротивник уповільнює подію або заважає їй шляхом протистояння Суб'єкту або конкурування з ним за Об'єкт; г) Помічник наближає подію, допомагаючи Суб'єкту. Окремий актант включає в себе цілий клас персонажів, він може втілюватися в декількох персонажах одночасно, а також не бути задіяним взагалі (Franzosi, 1998: 524).

У руслі когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення стратегій розуміння зв'язного тексту змістові аспекти наративу якнайкраще, на наш погляд, узгоджуються з поняттям ситуаційної моделі, запропонованим Т.А. ван Дейком і В. Кінчем. Як відзначають автори, «розуміння тексту передбачає не лише представлення текстової бази в епізодичній пам'яті, але також активацію, оновлення та інші способи функціонування т. зв. *ситуаційної моделі* в епізодичній пам'яті: це когнітивна репрезентація подій, осіб і взагалі ситуацій, про які йдеться в тексті» (Dijk, Kintsch, 1983: 11–12). Зауваження науковців щодо структури зв'язного тексту як такого (у т. ч. й наративного) узгоджується з ідеєю про існування «глобальної схемної форми» тексту (*global schematic form*), її «головної теми» (*global theme*) – ідеєю, яка є одним із ключових положень сучасної теорії наративу.

Що стосується досліджень останніх десятиліть, то розвиток когнітивної наратології дозволив її представникам розробити моделі розуміння наративу, в основу яких було покладено відому концепцію «тематичних універсалій» Р. Шенка, доповнену напрацюваннями М. Дайєра (1983), В. Ленерта (1982), Р. Віленські (1983) (Tan, 1996: 128). У цих моделях розуміння наративу розглядалося у співвіднесенні з процесом конструювання когнітивної репрезентації в напрямку «знизу – вгору» (*bottom-up*), тобто від конкретнішого до загальнішого. У найширшому сенсі ці моделі

деталізували цілі одного або більше протагоністів, плани досягнення цих цілей, взаємне накладення цілей, планів і дій різних протагоністів, а також можливі результати (з урахуванням характерних помилок у плануванні).

5. Висновки

Запропонований нами огляд формально-змістових характеристик структури нарративу ілюструє тезу М. Бамберга і В. Марчман про існування двох паралельних векторів досліджень, пов'язаних, з одного боку, з вивченням форми нарративу, а з іншого – з аналізом його змісту. Органічне поєднання цих двох векторів у межах єдиної методологічно релевантної схеми поки що залишається лише перспективою, про що свідчать і деякі роботи лінгвістів східноєвропейської школи. Так, російська дослідниця Н.Ю. Філістова (Филистова, 2007), здійснюючи порівняльний аналіз англійських і російських детективних оповідань, використовує методику У. Лабова і представляє структурну організацію кожного оповідання в термінах компонентів (фаз) нарративної схеми «Резюме – Орієнтація – Ускладнення – Оцінка – Рішення – Підсумок», виокремлюючи вісім типів нарративних схем, характерних для детективної оповіді. Водночас аналіз змістового плану оповідань здійснюється поза його зв'язком із нарративною схемою: він орієнтований на визначення базових концептів детективного тексту (такими визнаються ЗЛОЧИН, ТАЄМНИЦЯ, РОЗСЛІДУВАННЯ, ПОКАРАННЯ) і виявлення особливостей їхньої лексичної репрезентації. Інша російська дослідниця, Ю.В. Шевякова (Шевякова, 2012), спираючись на актантну схему аналізу, запропоновану А. Греймасом, представляє структуру змісту англомовних детективних оповідань у вигляді «когнітивних карт», де рольові актанти характеризуються за допомогою системи семантичних відмінків, відстежуваних у пропозиціональних структурах. Останні ж виводяться на підставі аналізу синтаксичних одиниць. Більш вдале застосування методики концептуального моделювання до змісту тексту продемонстровано, на наш погляд, у роботі української дослідниці Л.В. Барби (Барба, 1999), де авторка, використовуючи положення фреймової семантики, відтворює концептуальну модель тематично зумовленої текстової ситуації та розглядає її актуалізацію в англомовних текстах різних функціональних стилів. Однак автори останніх двох робіт не співвідносять свої дані з нарративною схемою: вона залишається поза межами аналізу.

Водночас дослідники справедливо вказують на необхідність розбудови комплексного, системного підходу до вивчення структури нарративного тексту – підходу, що враховує і формальні, і змістові аспекти нарративної організації, підпорядкованої ключовому принципу одночасного «скріплення» (*binding*) і «розгортання» (*unfolding*) історії від рівня локальної когезії до рівня глобальної ієрархії (Bamberg, Marchman, 1991: 279). Поділяючи цю думку, ми вважаємо, що результатом такого підходу має стати побудова універсальної когнітивної моделі нарративу, структурні принципи якої відповідатимуть як загальним критеріям нарративності, так і вимогам жанрової специфіки оповіді, що є темою окремої наукової розвідки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барба Л.В. Лінгвокогнітивні особливості текстової ситуації «злочин-відповідальність» у різних функціональних стилях сучасної англійської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1999. 17 с.
2. Греймас А.-Ж. Размышления об актантных моделях. Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму. Москва : Прогресс, 2000. С. 153–170. URL: <http://docplayer.ru/194863Razмышleniyaobaktantnyhmodelyah-1-dva-urovnya-opisaniya.html> (дата звернення: 26.03.2019).
3. Евстигнеева Н.В., Оберемко О.А. Модели анализа нарратива. *Человек. Сообщество. Управление*. 2007. № 4. С. 95–107. URL: http://chsu.kubsu.ru/arhiv/2007_4/2007-4_EvstigneevaOberemko.pdf (дата звернення: 26.03.2019).
4. Лещенко А.В. Модели нарратива: опыт изучения. *Научные труды: научный журнал Черноморского национального университета*. 2017. Т. 299. Вып. 287. С. 64–68.
5. Лещенко Г.В. Тематична структура нарративу: когнітивний вимір. *Актуальні питання іноземної філології*. 2017. № 6. С. 85–90.
6. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Москва : Лабиринт, 2001. 192 с.
7. Филистова Н.Ю. Структура и семантика детективного нарратива (на материале английских и русских рассказов) : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.20 ; Тюменский гос. ун-т. Тюмень, 2007. 30 с. URL: <http://www.tnmlib.ru/jirbis/files/upload/abstract/10.02.20/683.pdf> (дата звернення: 26.03.2019).
8. Шевякова Ю.И. Лингвокогнитивное картирование социальных отношений героев современного английского детективного рассказа : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Московский гос. ин-т международных отношений МИД РФ. Москва, 2012. 26 с.
9. Bamberg M., Marchman V. Binding and unfolding: Towards the linguistic construction of narrative discourse. *Discourse Processes*. 1991. № 14. P. 277–305.
10. Baroni R. Introduction: The many ways of dealing with sequence in contemporary narratology. *Narrative*

- Sequence in Contemporary Narratologies* / R. Baroni, F. Revaz (eds.). Columbus : Ohio State University Press, 2016. P. 1–11.
11. Dijk T.A. van, Kintsch W. Strategies of discourse comprehension. New York : Academic Press, 1983. 418 p.
 12. Franzosi R. Narrative analysis – Or why (and how) sociologists should be interested in narrative. *Annual Review of Sociology*. 1998. Vol. 24. P. 517–554. URL: <https://www.jstor.org/stable/223492> (дата звернення: 26.03.2019).
 13. Gonzales M. Pragmatic markers in oral narrative: The case of English and Catalan. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2004. 410 p.
 14. Herman D. Basic elements of narrative. London : Wiley-Blackwell, 2009. 272 p.
 15. Labov W. The transformation of experience in narrative syntax. *Language in the inner city: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia : U. Pennsylvania Press, 1972. P. 354–396.
 16. Labov W., Waletzky J. Narrative analysis: oral versions of personal experience. *Essays on the Verbal and Visual Arts* / J. Helm (ed.). Seattle : University of Washington Press, 1967. P. 12–44.
 17. Schegloff E.A. Discourse as an interactional achievement: Some uses of “uh huh” and other things that come between sentences. *Analyzing discourse: text and talk* / D. Tannen (ed.). Washington : Georgetown University Press, 1982. P. 71–93.
 18. Scott J. Creative writing and stylistics: Creative and critical approaches. London : Palgrave Macmillan, 2013. 248 p.
 19. Tan E. Emotion and the structure of narrative film: Film as an emotion machine. Hillsdale : Mahwah, 1996. 296 p.
- REFERENCES:**
1. Barba, L.V. (1999). Lingvokognitivni osoblivosti tekstovoyi situaciyi “zlochyn-vidpovidalnist” u riznih funkcionalnih stilyah suchasnoyi anglijskoyi movi [Cognitive peculiarities of textual situation “crime-responsibility” in different functional styles of Modern English] (Extended abstract of candidate’s thesis). Odesa: Odeskyi derzh. un-t im. I.I. Mechnikova [in Ukrainian].
 2. Greymas, A.-Zh. (2000). Razmyshleniya o baktantnyih modelyah [Speculations on actant schemas]. *Frantsuzskaya semiotika: ot strukturalizma k poststrukturalizmu*. Moscow: Progress, pp. 153–170. Retrieved from: <http://docplayer.ru/194863Razmyshleniyaobaktantnyhmodelyah-1-dva-urovnya-opisaniya.html>.
 3. Evstigneeva, N.V., Oberemko, O.A. (2007). Modeli analiza narrative [Models of narrative analysis]. *Chelovek. Soobschestvo. Upravlenie*, no 4, pp. 95–107. Retrieved from: http://chsu.kubsu.ru/arhiv/2007_4/20074_EvstigneevaOberemko.pdf.
 4. Leschenko, A.V. (2017a). Modeli narrativa: opyt izucheniya [Narrative models: learning experience]. *Naukovi pratsi: naukovyi zhurnal Chornomorskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 299, iss. 287, pp. 64–68.
 5. Leschenko, G.V. (2017b). Tematichna struktura narativu: kognitivniy vimir [Thematic structure of the narrative: cognitive dimension]. *Aktualni pitannya inozemnoyi filologii*, no 6, pp. 85–90.
 6. Propp, V.Ya. (2001). Morfologiya volshebnoy skazki [Morphology of the folktale]. Moscow: Labirint [in Russian].
 7. Filistova, N.Yu. (2007). Struktura i semantika detektivnogo narrativa (na materiale angliyskikh i russkikh rasskazov) [Structural and semantic issues of detective narrative (based on English and Russian short stories)] (Extended abstract of candidate’s thesis). Tyumen: Tyumenskiy gos. un-t. [in Russian].
 8. Shevyakova, Yu.I. (2012). Lingvokognitivnoe kartirovanie sotsialnyih otnosheniy geroev sovremennogo angliyskogo detektivnogo rasskaza [Cognitive linguistic mapping of the characters’ social relationships in modern English detective short story] (Extended abstract of candidate’s thesis). Moscow: Moskovskiy gos. in-t mezhduнародnyih otnosheniy MID RF [in Russian].
 9. Bamberg, M., Marchman, V. (1991). Binding and unfolding: Towards the linguistic construction of narrative discourse. *Discourse Processes*, no 14, pp. 277–305.
 10. Baroni, R. (2016). Introduction: The many ways of dealing with sequence in contemporary narratology. *Narrative Sequence in Contemporary Narratologies* / R. Baroni, F. Revaz (eds.). Columbus: Ohio State University Press, pp. 1–11.
 11. Dijk, T.A. van, Kintsch, W. (1983). Strategies of discourse comprehension. New York: Academic Press [in English].
 12. Franzosi, R. (1998). Narrative analysis – Or why (and how) sociologists should be interested in narrative. *Annual Review of Sociology*, vol. 24, pp. 517–554. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/223492>.
 13. Gonzales, M. (2004). Pragmatic markers in oral narrative: The case of English and Catalan. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company [in English].
 14. Herman, D. (2009). Basic elements of narrative. London: Wiley-Blackwell [in English].
 15. Labov, W. (1972). The transformation of experience in narrative syntax. *Language in the inner city: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: U. Pennsylvania Press, pp. 354–396.
 16. Labov, W., Waletzky, J. (1967). Narrative analysis: oral versions of personal experience. *Essays on the Verbal and Visual Arts* / J. Helm (ed.). Seattle: University of Washington Press, pp. 12–44.
 17. Schegloff, E.A. (1982). Discourse as an interactional achievement: Some uses of “uh huh” and other things that come between sentences. *Analyzing discourse: text and talk* / D. Tannen (ed.). Washington: Georgetown University Press, pp. 71–93.
 18. Scott, J. (2013). Creative writing and stylistics: Creative and critical approaches. London: Palgrave Macmillan [in English].
 19. Tan, E. (1996). Emotion and the structure of narrative film: Film as an emotion machine. Hillsdale: Mahwah [in English].

UDC 81'255. 4
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-32

METHODOLOGICAL ASPECTS OF TRANSLATIONAL TEXT ANALYSIS

Navrotska Iryna Mykolaiivna,

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Chair of Conversational English
Lesya Ukrainka Eastern European National University
rasmusia@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9787-2280

The article represents the discussion of theoretical and methodological aspects and the results of the survey, which was conducted to determine syllabus peculiarities of translational text analysis as a course of limited choice for the third year students of foreign philology department. Despite that, the research being undertaken in this branch of translational methodology is relatively new but rather extensive, there is a lack of consistent approaches to the various models of translational analysis of texts pertaining to different contexts of culture and situation. The methodology presupposed translation brief involving situational factors followed by gradual critical reading model of translational text analysis according to field, tenor, and mode strands of macro- and microtextual meanings. The aim of translational analysis and the procedure depended on text typology according to the register, field of expertise, and verbal or nominal character, factors of coherence and cohesion. With some modifications not undermining the approach, this model was suggested as a universal one and proved to be effective. In fact, the students were provided with the plan and text samples, which were assigned and analyzed together with the lecturer. During the verification stage, the students were invited to fill out the anonymous questionnaire containing a set of evaluative questions and statements. The obtained results demonstrate that the students distinguished the main comprehension difficulties as those connected with terminology and the scholars' contributions, whereas the course was mostly regarded as useful and topical regardless of the fact that the majority of students do not have substantial experience and their idea of professional activities as translators is still vague. The respondents also denoted the aspects of lecture rhetorics to be improved and suggested the text types they would like to add as the most challenging. Interestingly, the students especially liked analyzing parallel newspaper texts.

Key words: translation methodology, field, tenor, mode, evaluative criteria.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Навроцька Ірина Миколаївна,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри практики англійської мови
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
rasmusia@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9787-2280

У статті розглянуто теоретико-методологічні аспекти та результати дослідження, проведеного з метою визначення особливостей програми перекладознавчого аналізу тексту як обмеженої вибіркової дисципліни для студентів третього курсу факультету іноземної філології. Незважаючи на новітній характер та значну кількість проведених у цій галузі перекладознавчої методології досліджень, немає послідовних підходів щодо визначення єдиної моделі перекладознавчого аналізу текстів у різних культурних та ситуаційних контекстах. Згідно з методологією, спочатку був проведений попередній аналіз тексту з урахуванням ситуаційних факторів: просторових, часових та спонукальних відмінностей, а також мети спілкування, культурних особливостей, пов'язаних зі знанням, досвідом або сприйнятливостю реципієнтів. На наступному етапі було застосовано послідовну модель критичного читання як безпосередній перекладознавчий аналіз тексту за макро- та мікротекстовими значеннями поля, тону та способу. Найсуттєвішою перевагою цієї моделі аналізу є покрокова процедура, що передбачає відповіді на різні питання, що стосуються тематичного, модального та метатекстового компонентів тексту. Такий підхід дав змогу спростити сприйняття складного теоретичного матеріалу й показати, як саме текстовий аналіз збільшує ефективність перекладацької діяльності та визначає вибір стратегій перекладача. Мета перекладознавчого аналізу залежала від типології тексту, реєстру, сфери знань, дієслівного чи іменного характеру, факторів когерентності та когезії. Під час занять було використано та проаналізовано опорний план аналізу та текстові зразки переважно інформативного характеру. На етапі перевірки студентам було запропоновано заповнити анонімну анкету, що містила набір оцінювальних запитань та тверджень. Отримані результати свідчать про те, що для студентів найбільш складним виявився матеріал, пов'язаний з термінологією та досягненнями вчених. Теоретичний курс був охарактеризований як корисний та актуальний, незважаючи на те, що більшість студентів не мають значного досвіду, а їхні уявлення про майбутню професійну перекладацьку діяльність дещо абстрактні. Респонденти також відзначили особли-

вості риторики лекцій, які варто покращити, й запропонували найбільш складні типи текстів, які вони хотіли б додати до програми курсу. Цікаво, що студентам особливо сподобався аналіз паралельних газетних текстів. Проведене опитування спонукало студентів до активного обговорення нового курсу з викладачем, підвищило рівень їхньої зацікавленості та професійної мотивації.

Ключові слова: методологія перекладу, поле, тон, спосіб, критерії оцінювання.

1. Introduction

The purpose of this article is to disclose some theoretical and practical aspects of the recently introduced course of Translational Text Analysis (TTA) which was designed for the third year students of the Faculty of Foreign Philology at Lesya Ukrainka Eastern European National University to consolidate their understanding of text analysis involving the concepts and methods of linguistics, relevant to the fulfillment of specific translation tasks. It is the course of limited choice for training in the field of written translation and presupposes the methodological and practical modules combining translation theory discussions and practical sessions in form of seminars. The introduction of the course was predetermined by the faculty requirements and guidelines for translators' training and specialisation.

The courses of this type with some degree of variations and similarity of teaching components and references in the syllabus were developed worldwide in the last few years at Aston University as "Text Analysis for Translation" (Schäffner, 2011); at Riga Technical University by Tatjana Smirnova and Irina Liokumoviča as "Modern Methods of Text Analysis" (for post-graduate students) (RTU, 2017); at McQuire University (Sydney, Australia), Faculty of Human Sciences, Department of Linguistics as "Discourse and Text Analysis for Translators and Interpreters" by Dr Canzhong Wu (Canzhong, 2017); at School of Humanities and Languages by M. Kim as Text Analysis for Translation (Kim, 2017) to name but a few.

The significant contributions have been made in the development of consistent translation analysis theory and methodology by German and Danish scholars, especially C. Nord, A. Trosborg, R. Arntz, e. a. and also Czech (E. Mastná, 2010) and Italian scholars (M. Manfredi, 2008), whereas diachronically represented applied aspects and approaches were summarized in J. Munday's "Introducing Translation Studies" (Munday, 2001). The detailed algorithm of macro-textual and micro-textual translational analysis was suggested and discussed in his article by Prof. B.J. Careless (Careless, 2014).

Our course is focused on providing students with sufficient knowledge and skills of text analysis based on consistent European fundamentals of translation studies and models of translation, types of equivalence, translation units, text

typologies, pre-translational source text analysis, translation strategies, stages of analysis and ultimate discussion of translation challenges.

Students are expected to operate with basic theoretical notions and show their linguistic competence acquired during previously studied translation disciplines such as Theory and Practice of Translation and Lexical and Grammatical Aspects of Translation. In fact, our course presupposes the involvement of the following specific knowledge (Schäffner, 2011): 1. Basic concepts of translation (syntax, semantics, pragmatics, text linguistics, discourse analysis). 2. The ST analysis as an essential pre-requisite for production of a functionally adequate TT. 3. Linguistic concepts relevant for translation-oriented text analysis. 4. Different types of written communication; their communicative functions, text types and related macro- and microtextual features. 5. Key features of informative, argumentative, and expressive ST and respective TTA.

Students are usually not in favour of keeping them overloaded with theory including definitions, especially when such practical activity as translation is concerned, which was also proved by our survey. Thus, we tried to maintain the golden medium when choosing the key notions and aspects of translation to rely on and to demonstrate how this theoretical material conforms to hands-on learning approach.

It is important to highlight some points which were disclosed during the introductory lectures.

Translation studies as a discipline (the term itself was invented by the Dutch scholar J.S. Holmes) emerged in 1970s and has flourished immensely over the last decades. In *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (Baker, 1998) it is defined as "<...> the academic discipline which concerns itself with the study of translation". It is actually an interdisciplinary overlapping linguistics, literary studies, cultural studies, philosophy, and language engineering. The fundamentals of modern translational text analysis in Ukrainian translation studies were formulated by V. Koptilov (Koptilov, 1972: 187–189).

The phenomenon of "translation" can be defined from different angles, both general and more specialized, as the process of translating words or text or written or spoken rendering of their meaning. Translation of a text is a "representation" or "reproduction" of an original text ST in another language (House, 2001: 247).

According to R. Bell, from functional aspect translation is: “The transformation of a text originally in one language into an equivalent text in a different language retaining, as far as is possible, the content of the message and the formal features and functional roles of the original text” (Bell, 1991: xv).

In our lectures and seminars we tried to underline *functionality* as by far the most decisive benchmark for the quality of any translated text, that the “target product” should by no means look awkward as a translated one and that the professional mastership can be achieved only through scrupulous editing, criticism and constant target and source language improvement and, of course, staying alert to the latest semantic and pragmatic trends in the chosen field of specialization.

Functionality is an inalienable feature of translation as a process. “Translation is the production of a functional target text maintaining a relationship with a given source text that is specified according to the intended or demanding function of the target text (translation skopos)” (Nord, 1991: 28).

Interestingly, M. Allen views *textual analysis* as a methodology involving understanding language, symbols, and/or pictures present in texts to gain information regarding how people make sense of and communicate life and life experiences, highlights the role of different types of context and suggests relevant tips for a researcher conducting textual analysis (Allen, 2017). It can be inferred from this definition that textual analysis involving textual and extra-textual information is of great importance in different spheres of communication nowadays.

There is a number of translation models and types of equivalence, which can be explicated only with reference to texts of different types and genres. For analytical purposes we selected informative texts from printed and electronic sources which might be interesting and challenging for students.

Given that translational text analysis is a relatively young interdisciplinary, there is much room for comparative analysis and synthesis of new methodological paradigms of translational analysis which can be applied to text.

In this connection, from critical perspective, Shmiger T. maintains that no universal “crystallized” method of translational analysis can be distinguished due to multiple approaches based on history and criticism of translation and impossible involvement of all textual parameters from source and target languages (Shmiger, 2003: 199–201). In other words, it is worth mentioning here that

the choice of methodology always depends on the overall structure of certain languages, cultural, temporal, and personal deixis as well as the functional character of the source and target texts.

Due to various models of equivalence with the focal point of different textual ranks and lexical and grammatical features (Halliday, 1966: 137); dilemma between formal correspondence and textual equivalence (Catford, 1965); translator’s metaphorical choice, cohesion markers and the size of translation units (Newmark, 1988: 66); Chomskian deep and surface structures revised by E. Nida in form of functional classes (events, objects, abstracts, relationals) (Nida, 1964: 64) it was problematic to single out a universal algorithm for practical sessions of translational text analysis. It was necessary to demonstrate first how the hands-on strategies employed at different levels of analysis may vary and influence the translator’s immediate choice of lexico-grammatical units.

Basically, we inferred that the most suitable model of analysis should therefore combine as many universal features as possible but shouldn’t be theoretically overloaded. The best option was to take M.A.K. Halliday’s (Hallidayan) model of text and discourse analysis modified by C. Wallace (Wallace, 2003: 39) and to verify its efficiency during the lectures and seminars (Wallace, 2003; Halliday, 1966; Halliday, 1976).

2. The procedure of text analysis

At the preparatory stage we highlighted that the translator should be able to infer the purpose of the target text from the translation situation itself (translator’s previous experience or routine) and that every translation task should thus be accompanied by a brief (pre-translational analysis) defining the conditions under which the TT should carry out its particular function. This stage presupposes identifying the characteristic verbal and nonverbal features of the ST – *situational factors*: the difference in place, time, motive and purpose of the communication, difference with regard to the culture bound knowledge, experience or susceptibility of the respective audiences. In this respect, we followed C. Nord’s statement that in the professional environment the translation brief is generated by the client giving as many details as possible about the purpose, explaining the addressees, time, place, occasion and medium of the intended communication and the function the text is intended to have (Nord, 1997: 30).

The analysis of the ST is conducted to clarify the translation assignment, to distinguish the units of translation (the selection is based on the sug-

gested typology of equivalence), to choose certain macro and micro-textual strategies. The aim was modified depending on the textual type (informative, expressive, operative), genre (fiction, scientific, technical, official), medium (newspaper, textbook, official document) whereas the use of strategies depended on the reading stage of the analysis: field, tenor, and mode.

Our methodological framework of translational text analysis was designed in concordance with the reading process division into three stages suggested by C. Wallace following Halliday grammar (Wallace 1992; 2003): pre-reading, while-reading, post-reading stages. The readers should focus on the field of the text (i.e., what is going on, theme), then on its tenor (i.e., interpersonal deixis, pragmatic aspects), and finally at the mode (i.e., text organization, cohesion); these three strands of meaning according help readers to concentrate on the effect of the writer's choice and should be regarded simultaneously in the process of translation.

The students were provided with the plan with which any text, regardless of its function, source language, type or style etc. can be characterized at different levels for the purpose of translational text analysis. The most important advantage of this model of analysis is that it contains step-by-step procedure and includes various questions which the students have to answer and it simplifies the process:

FIELD: What is the text about? How are the participants talked about? Who are the major, minor, invisible participants? How are processes talked about (by verbs)? How specifically are circumstances indicated (by adverbs, prepositional phrases)? How is causation attributed (cause and effect relations also indicated by verbs)?

TENOR: What personal pronouns are selected? How does the writer refer to himself? What mood is selected (declarative, imperative, interrogative)? Does the modality help to express the degree of certainty/authority of the writer? What adjectives, nouns, adverbs express this type of modality?

MODE: What is the text's semantic structure (Is it narrative, expository or descriptive)? What larger structures (units) does the text have (paragraphs)? What type of information is selected for first position, at clause level and the level of the whole text? How does the text hang together?

Thus, these three strands of meaning can be also referred to as: thematic, deictic and meta-textual.

The selection of texts was another necessary requirement, so we compiled a set of texts of dif-

ferent genres and styles and some of them were demonstrated and discussed already during the lectures. This approach facilitated the students' preparatory training for further practical text analysis.

However, there were some elements which were added to the above mentioned plan on the verification stage. Namely, in technically oriented texts the doers are not extrapolated and the objects turn out to be the main participants if the text is impersonal and unbiased. For example, this was obvious when the text about a new model of Bentley was analyzed. The modality can also be expressed not only by emotionally coloured epithets, but also by attitudinal verbs and uncommon for the specific genre verbal or nominal phrases, often taken in parentheses, inverted commas etc. Texts may have a complex semantic structure disclosed in combination of narrative, expository or descriptive features (for example, a commercial text or clerical sermon). The students liked the idea of searching hidden meta-textual elements in the texts, cohesive, coherent and individualistic features.

3. Results

The Choice of criteria and the survey. To tailor the course layout and to modify its syllabus we made a short survey for the students, who have attended the lectures and already actively participated in the seminars, allowing to provide us with the feedback and evaluate educational efficiency of the implemented teaching techniques and identify which positions need revision or adjustment. The list of questions was based on the students' comprehension and individual aptitudes and attitudes regarding the translation skills, strategies, and experience and therefore included the following points:

Questions relating to the lectures: 1. How can you value the usefulness of the course for your future profession as a translator? 2. Were the lectures interesting? Why? 2. How topical (up-to-date) was the material presented in the lectures? 3. Did you attend all the lectures? 4. To what extent do you think the course is difficult, compared to other courses you have taken? 5. Was the material presented during the lectures comprehensive? 6. Were there any points which needed additional commentary, clarification etc.? 7. How good were the lecturer's presentation skills? 8. Were the lectures interactive? 9. Would you recommend this course to other students?

Questions related to the seminars: 1. Do you find the planning of the seminars logical? 2. Did you receive enough support materials (lecture drafts, presentations, literature,

hand-outs). 3. Would you like to add and discuss more/less questions during the seminars (lectures)? 4. How meaningful were the tasks suggested by the lecturer? 5. Did you attend all the seminars? 6. Specify the type of texts which you basically find the most difficult for the professional to analyze and to translate. Why? 7. What texts would you like to add for the analysis purposes? 8. Did you get enough class and extra-curricular consultation opportunities? 9. Is there any likelihood you will use some of the taught skills in your translation practice? 10. Have you ever translated texts as a paid assignment from the client?

Another set of questions was suggested to evaluate quality of lecture material and lecturer's performance using the scale from 5 to 1.

Total rating: 5 – Strongly agree, 4 – Agree, 3 – Neither agree nor disagree, 2 – Disagree, 1 – Strongly disagree.

The evaluative statements were as follows: 1. The lectures were interesting; 2. The lectures were well structured; 3. The lecturer explained the material well; 4. The lecturer highlighted important material well; 5. I could obtain good notes either in the lectures or from online sources; 6. The lecturer used visual aids effectively ; 7. The lecturer was clearly audible; 8. The lecturer did enough worked examples in the lectures and online notes; 9. The course built on my existing knowledge; 10. I found the course useful.

There were 17 respondents, who participated anonymously in the survey. We summarized verbally different results according to the criteria: usefulness and topicality; difficulty/comprehensiveness; rhetoric lecture skills; quality of supporting material; and completeness.

Usefulness and topicality. 9 students found the course useful and they provided an explanation; 5 students were still not sure but found it relatively useful; 3 students found it quite useful and topical.

Difficulty. 3 students replied that the course was not as difficult as expected; 4 students mentioned that it is similarly difficult as any new course; 10 students found it difficult with argumentation.

Comprehensiveness. 11 students found the course comprehensive; 5 as rather comprehensive and 1 student as insufficiently comprehensive. Interestingly, that some students may have confused this word with “difficult”.

Rhetoric lecture skills were regarded as very good by 8 students and average by 9.

As to *completeness*, apart from study materials and consultations, we focused on the answers to the question concerning the preferable types of

texts to be added. This list includes texts with scientific terminology, technology, law, fiction samples, poems and magazine articles, speeches, colloquial and slang texts.

The main challenge of the course is the specific theory, terminology and names of scholars and losing track of the lecture while listening.

4. Conclusions

The results of our study imply that although the course is rather difficult, it is really useful and comprehensive, whereas rhetoric skills should be somewhat improved and certain text types should be added to the syllabus to make it more enjoyable and relevant. We have also revealed that few students have a commissioned professional translating experience, but most of them realize the purport of the course for their future paid practice.

Generally, the students liked the suggested survey and showed more enthusiasm and involvement during the following seminars. After analyzing the texts using the critical reading framework of translational text analysis, they were assigned to select and analyze their own sample and to discuss it with the groupmates and the lecturer.

BIBLIOGRAPHY:

1. Allen M. The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods. 2017. Vol. 1. URL: https://books.google.com.ua/books?id=4GFCDgAAQBAJ&pg=PA1754&lpg=PA1754&dq=Mike+Allen+Textual+analysis&source=bl&ots=FeJrcdJipH&sig=ACfU3U3xzKHij5Uqto9nVJ4eAerqPIRWQ&hl=ru&sa=&ved=2aUKEwi9kOf_6LThAhVxoosKHRHgBu8Q6AEwAnoECAgQAQ#v=onpage&q=Mike%20Allen%20Textual%20analysis&f=false. (Last accessed 25.04.2019).
2. Arntz R. “Interlingualer Fachsprachenvergleich und Übersetzen” In M. Snell Hornby, F. Pöchhacker, and K. Kaindl (eds), *Translation Studies, An Interdiscipline*. 1992. Amsterdam: Benjamins. P. 235–246.
3. Bell R.T. *Translation and Translating: Theory and Practice*. 1991. London/New York : Longman. 298 p.
4. Canzhong Wu. *Discourse and Text Analysis for Translators and Interpreters*. 2017. URL: <http://handbook.mq.edu.au/2017/Units/PGUnit/TRAN880>. (Last accessed 20.04.2019).
5. Careless B.J. *Rediscovering Text Analysis in Translator Training and Further Training – a Macro-Textual and Micro-Textual Approach*. 2014. P. 396–404. URL: https://www.academia.edu/11315998/Rediscovering_Text_Analysis_in_Translator_Training_and_Further_Training_a_Macro-Textual_and_Micro-Textual_Approach. (Last accessed 20.04.2019).
6. *Text Analysis in Translator Training and Further Training a Macro-Textual and Micro-Textual Approach*. (Last accessed 20.04.2019).
7. Catford J.C. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: OUP, 1965. 103 p.
8. Halliday M.A.K., McIntosh A. *Patterns of Language: Papers in General, Descriptive and Applied Linguistics*. London: Longmans, 1966. 199 p.
9. Halliday M.A.K. and Hasan R. *Cohesion in English*. London, 1976. Longman. 374 p.

10. House J. "How do we know when a translation is good?", in Steiner, E. & C. Yallop. 2001. P. 127–160.
11. Kim M. Text Analysis for Translation. 2017. URL: https://hal.arts.unsw.edu.au/media/HALFile/MODL5106_2017_S1.pdf. (Last accessed 20.04.2019).
12. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. Роздуми та спостереження. Київ: Дніпро, 1972. 215 с.
13. Manfredi M. Translating Text and Context. Translation Studies and Systemic Functional Linguistics. Bologna : CeSLiC, 2008. 97 p.
14. Mastnà E. The nature of scientific and technical texts from the viewpoint of translation studies. Tomas Bata University in Zlin, 2010. 73 p.
15. Munday J. Introducing Translation Studies. Routledge, 2001. 222 p.
16. Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988. 292 p.
17. Nida E. Toward a Science of Translating. Leiden : E.J. Brill. Netherlands, 1964. 331 p.
18. Nord C. Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis. Amsterdam/New York, NY : Rodopi, 1991. 250 p.
19. Nord C. Translating as a Purposeful Activity. Manchester : St. Jerome, 1997. 154 p.
20. RTU. Course "Modern Methods of Text Analysis". 2017. URL: https://www.rtu.lv/writable/public_files/RTU_via605_teksta_analizes_modernas_metodes.pdf. (Last accessed 20.04.2019).
21. Schäffner Ch. Text Analysis for Translation. 2011. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwjajJya9eHhAhXBo4sKHS84A3cQFjAEegQIAxAC&url=http%3A%2F%2Fwww.aston.ac.uk%2FEasySiteWeb%2FGatewayLink.aspx%3FallId%3D100805&usg=AOvVaw0yVSpdRXwFhUvw94IpHMKf>. (Last accessed 20.04.2019).
22. Шмірєв Т.В. До питання перекладознавчого аналізу: історія та методологія. Харків: Видавничий центр "ХАІ", 2003. С. 199–201.
23. Trosborg A. Analysing professional genres. John Benjamins Publishing, 2000. 272 p.
24. Wallace C. Critical literacy awareness in the EFL classroom. In Fairclough N. (Ed.), *Critical language awareness*. London and New York : Longman, 1992. P. 59–93.
25. Wallace C. Critical reading in language education. New York : Palgrave Macmillan, 2003. 217 p. DOI: 10.1057/9780230514447. (Last accessed 20.04.2019).
4. Canzhong Wu. (2017). Discourse and Text Analysis for Translators and Interpreters. URL: <http://handbook.mq.edu.au/2017/Units/PGUnit/TRAN880>.
5. Careless B.J. (2014). Rediscovering Text Analysis in Translator Training and Further Training – a Macro-Textual and Micro-Textual Approach, pp. 396–404. URL: https://www.academia.edu/11315998/Rediscovering_Text_Analysis_in_Translator_Training_and_Further_Training_a_Macro-Textual_and_Micro-Textual_Approach.
6. Catford J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford : OUP, 103 p.
7. Halliday M.A.K., McIntosh A. (1966). *Patterns of Language: Papers in General, Descriptive and Applied Linguistics*, London: Longmans, 199 p.
8. Halliday M.A.K. and Hasan R. (1976). *Cohesion in English*. London : Longman, 374 p.
9. House J. (2001). "How do we know when a translation is good?", in Steiner, E. & C. Yallop, pp. 127–160.
10. Kim M. (2017). Text Analysis for Translation. URL: https://hal.arts.unsw.edu.au/media/HALFile/MODL5106_2017_S1.pdf.
11. Коптілов В.В. (1972). Першотвір і переклад. Роздуми та спостереження [Original text and translation. Reflections and observations]. Kyiv : Dnipro, 215 p.
12. Manfredi M. (2008). *Translating Text and Context. Translation Studies and Systemic Functional Linguistics*. Bologna : CeSLiC, 97 p.
13. Mastnà E. (2010). The nature of scientific and technical texts from the viewpoint of translation studies. Tomas Bata University in Zlin, 73 p.
14. Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies*. Routledge, 222 p.
15. Newmark P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall, 292 p.
16. Nida E. (1964). *Toward a Science of Translating*, Leiden : E.J. Brill. Netherlands, 331 p.
17. Nord C. (1991). *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam/New York, NY : Rodopi, 250 p.
18. Nord C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester : St. Jerome, 154 p.
19. RTU. (2017). Course "Modern Methods of Text Analysis". URL: https://www.rtu.lv/writable/public_files/RTU_via605_teksta_analizes_modernas_metodes.pdf.
20. Schäffner Ch. (2011). Text Analysis for Translation. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwjajJya9eHhAhXBo4sKHS84A3cQFjAEegQIAxAC&url=http%3A%2F%2Fwww.aston.ac.uk%2FEasySiteWeb%2FGatewayLink.aspx%3FallId%3D100805&usg=AOvVaw0yVSpdRXwFhUvw94IpHMKf>.

REFERENCES:

1. Allen M. (2017). The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods. URL: https://books.google.com.ua/books?id=4GFCDgAAQBAJ&pg=PA1754&lpg=PA1754&dq=Mike+Allen+Textual+analysis&source=bl&ots=FeJrcdJipH&sig=ACfU3U3xzKHlj5Uqto9nVJ4eAerqPIRWQ&hl=r&sa=X&ved=2ahUKEwi9kOf_6LThAhVxoosKHRHgbu8Q6AEwAAnoECAgQAQ#v=onepage&q=Mike%20Allen%20Textual%20analysis&f=false.
2. Arntz R. (1992). "Interlingualer Fachsprachenvergleich und Übersetzen" In M. Snell Hornby, F. Pöchhacker, and K. Kaindl (eds), *Translation Studies, An Interdiscipline*. Amsterdam: Benjamins, pp. 235–246.
3. Bell R.T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*, London/New York : Longman, 298 p.
21. Shmiger T.V. (2003). Do pyttannia perekloznavchogo analizu: istoria ta medodologia [To the question of translational analysis: history and methods]. Kharkiv : Vydavnychiy centr "KHAI", pp. 199–201.
22. Trosborg A. (2000). *Analysing professional genres*. John Benjamins Publishing, 272 p.
23. Wallace C. (1992). Critical literacy awareness in the EFL classroom. In Fairclough N. (Ed.), *Critical language awareness*. London and New York : Longman, pp. 59–93.
24. Wallace C. (2003). *Critical reading in language education*. New York : Palgrave Macmillan, 217 p. DOI: 10.1057/9780230514447.

УДК 81'255:(808.7+61)
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-33

ПЕРЕКЛАД ДИСКУРСУ ЕПІДЕМІЙ

Поворознюк Роксолана Владиславівна,
доктор філологічних наук, доцент кафедри ТПП з англійської мови
Інститут філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Rocksol24@i.ua
orcid.org/0000-0003-3418-6651

Медичний переклад розглядається як арена зіткнення дискурсних очікувань, цінностей і стереотипів дискурсної поведінки представників джерельної і цільової культури, занурених у ситуацію, що має безпосередній вплив на стан їхнього здоров'я й добробуту (наприклад, у період епідемічних сплесків, хвилі інфекційних захворювань тощо). У таких умовах медичний перекладач бере на себе роль посередника-інформатора, зв'язківця між експертами й пацієнтами, для чого необхідне володіння спеціальним набором інформаційних кластерів, що мають культурно-специфічну, контекстуальну й лексикосемантичну варіативність. Метою нашого дослідження є виявлення стратегій і тактик відтворення дискурсних особливостей медичних текстів, присвячених проблемі епідемії, виходячи з універсальної й культурно-специфічної природи їхніх лінгвосеміотичних компонентів, прагматичних очікувань адресатів та норм і стереотипів оформлення подібних текстів у рецептивній культурі. Матеріалом дослідження служив 251 контекст вживання біомедичних концептів царини «епідемії», «інфекційні захворювання», з них 83 одиниці українською мовою та 168 одиниць англійською мовою з їхніми перекладацькими відповідниками. Було доведено, що дискурс епідемії є цариною реалізації біомедичних концептів з відчутною емоційною складовою частиною. При цьому зіставний перекладацький аналіз текстів епідеміологічної тематики, спрямованих на непрофесійного реципієнта, служить інструментом досліджень крос-культурного характеру, адже емоційний компонент по-різному виявляє себе в культурах, породжуючи низку дискурсів і текстів, позначених трансжанровою інтерференцією й адаптацією. Кінцевим етапом адаптації є асиміляція, тобто повне підпорядкування жанрово-стилістичних особливостей наявним очікуванням цільової аудиторії, або жанрова трансплантація, тобто перенесення певних жанрових норм з культури МО в культуру МП.

Ключові слова: медичний переклад, дискурс епідемії, інформаційні кластери, біомедичні концепти, «мова страху», трансжанрова інтерференція, адаптація, асиміляція.

TRANSLATION OF EPIDEMIC DISCOURSE

Povoroznyuk Roksolana Vladyslavivna,
Doctor of Philology Sciences, Associate Professor
at the Theory and Practice of Translation from English Department
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University
Rocksol24@i.ua
orcid.org/0000-0003-3418-6651

Medical translation and interpreting are often viewed as a field of collision for the discourse expectations, values and stereotypes of source and target culture representatives' discourse behavior. However, the latter are deeply enmeshed in the discourse situation directly impacting their health and well-being, namely during the epidemic flare-ups, influx of contagious diseases etc. Under these conditions, the medical translator/interpreter is supposed to act as an information-sharing intermediary, a link between the experts (physicians, infectiologists, epidemiologists etc.) and non-experts (patients) whose mastery of an array of specialized information clusters demonstrates a culture-specific, contextual and lexico-semantic variation. Our study is aimed at revealing strategies and tactics of rendering epidemic-related medical texts' discourse features, taking into account their universal and culture-specific linguosemiotic components, addressee's pragmatic expectations, as well as domain-specific text-constructing norms and stereotypes of the recipient culture. Our study was performed on the material of 251 contexts of biomedical concepts belonging to the "epidemic" and "contagion" domains, among them 83 being in Ukrainian and 168 in English, along with their translation equivalents. Discourse of epidemics was proved to be a platform for realization of biomedical concepts with a pronounced emotive component. Moreover, comparative translation analysis of epidemic-related texts, oriented towards an unprofessional recipient, proves to be a tool of cross-cultural research as an emotive component has different representations in various cultures and gives rise to a number of texts and discourses marked with a transgeneric interference and adaptation. The adaptation's final stage is an assimilation, i.e. a complete subjugation of the generic and stylistic characteristics to the extant target audience's expectations, or a generic transplantation, i.e. a transfer of generic norms from a source to a target culture.

Key words: medical translation/interpreting, discourse of epidemics, information clusters, biomedical concepts, "language of fear", transgeneric interference, assimilation, transplantation.

1. Вступ

Перекладний біомедичний дискурс – це тип інституційного дискурсу, що диференціюється внаслідок різномовної та різнорівневої комунікації в галузі медицини та відображає комунікативні відносини між учасниками, що мають конкретні цілі (Кукаріна, 2017: 143). У межах біомедичного дискурсу знаходять своє відображення й інші дискурсні підтипи (зокрема, дискурси профілактики інфекційних захворювань, дискурси епідемій тощо), що реалізуються в інтра- та інтермовних перспективах. Актуальність перекладацьких досліджень дискурсу епідемій пов'язана з його значимістю для комунікації ризику, тобто висвітлення надзвичайних подій і ситуацій, які можуть порушити умови життєдіяльності, спричинити людські жертви і завдати матеріальної шкоди (Infanti, Sixsmith et al., 2013: 2).

Медичний переклад у царині епідемій опрацьовується комунікацією ризиків і пов'язаний із пошуком відповідей на запитання: як зробити повідомлення максимально доступним для широкого загалу, забезпечити умови для його обговорення, переконати людей змінити ставлення до того чи іншого різновиду ризиків (Covello, Peters et al., 2001: 382). Таким чином, до суто перекладознавчих проблем необхідно активно долучати дослідження медичної обізнаності населення, аудиту якості інформаційних текстів у перекладі, розрахунки індексів читабельності (readability) текстів МП тощо.

Іманентна впливовість медичного дискурсу, висвітлена в працях Л. Бейлінсон, Н. Гончаренко, Н. Литвиненко, О. Шаніної тощо, спричинює гібридний характер перекладу в медичній царині дискурсу епідемій, що виявляється у залученні полімодальних (вербальних, вербалізованих та невербальних) засобів вираження змісту. Важливу роль у системі полімодальних засобів відіграє сугестія, прагматичний вплив якої досліджувався виключно у внутрішньомовній площині (Т. Ковалевська, Н. Кутуза, О. Селіванова, Е. Аронсон, Р. Бендлер та ін.).

Методологічні засади аналізу лінгвосеміотичних особливостей дискурсу епідемій, що є продуктами зіткнення джерельної й рецептивної біомедичної культури, комплексу наукових знань, переконань, наївних вірувань, стереотипів і т.п. стосовно природи й сутності категорій, які описують фізичний стан і психосоматичні процеси, викладені в працях вітчизняних та іноземних науковців,

які представляють культурологічний і постколоніальний (Р. Зорівчак, А. Паславська, А. Пермінова, О. Чередниченко, L. Venuti, J. House, M. Snell-Hornby), акторно-мережевий (М. Іваницька, М. Дорофеева, M. Baker, G. Spivak, A. Chesterman), прагматичний та еко-транслятологічний (А. Гудманян, В. Демецька, В. Карабан, А. Lefevere, A. Neubert, M. Rouleau), комунікативно-інтерпретативний (К. Мізін, D. Gile, F. Pöchhacker) та семіотичний (Л. Коломієць, О. Ребрій, J. Culler, M. Riffaterre, C. Nord, A. Pym) підходи. Принципово важливим критерієм оцінки якості медичного перекладу є рецепція медичних текстів нефахівцями-пацієнтами, а засобом досягнення успішної рецепції – адаптація та переадресація медичних текстів (В. Демецька, А. Пермінова).

Метою нашого дослідження є виявлення стратегій і тактик відтворення дискурсних особливостей медичних текстів, присвячених проблемі епідемій, виходячи з універсальної й культурно-специфічної природи їхніх лінгвосеміотичних компонентів, прагматичних очікувань адресатів та норм і стереотипів оформлення подібних текстів у рецептивній культурі.

2. Теоретичне обґрунтування

Оскільки для полісистеми перекладних медичних текстів характерна диверсифікація адресатів (медична інформація може бути призначена як фахівцеві (недискретна адресація), так і нефахівцеві (дискретна адресація), у двомовному медичному дискурсі епідемій спостерігаємо значну варіативність лінгвосеміотичних компонентів загальнозживаного характеру і складників фахової підмови, тобто фактичне зрощення природної мови з елементами штучних знакових систем, що зумовлює синергетичність медичного перекладу. Функціональне розмаїття медичних текстів, присвячених проблемі епідемій, визначає характер медичного перекладу, дослідження якого поєднує набутки соціолінгвістики, прагмалінгвістики, дискурсології, комунікативної лінгвістики, компаративної риторики тощо з теоретичними моделями перекладознавства, запропонованими останніми стратегіями й тактиками.

Підходи до перекладацького аналізу текстів, присвячених проблемі епідемій, підрозділяються з урахуванням належності до інтра- та екстра-сміслової групи. Інтрасмісловий напрям включає пошаровий аналіз тексту від поверхневих (лексики, фраз та речень) до глибинних рівнів семантики та прагматики.

Екстрасмисловий підхід інтерпретує зміст, виходячи з ролі тексту в соціальному (інформаційному) просторі у разі його породження, повторного відтворення, а отже й перекладу.

Говорячи про перетин дискурсивних форм, ми неодмінно звертаємося до екстрасмислових підходів у рамках перекладознавчого аналізу, які здатні охопити не послівні (word-for-word), а посмислові (sense-for-sense) трансформації. Завдяки їм переклад набуває статусу інструмента й джерела міжкультурної комунікації, сприяє появі гібридних дискурсивних форм. У світлі концепції інтердискурсивності гібридний дискурс належить до «вищого щабля» дискурсивної ієрархії, оскільки він утворений на основі двох типів (наукового й ненаукового) і тому поєднує їх семіотичний потенціал. Ми відзначаємо гібридизацію перекладеного тексту (злиття фахового й нефахового дискурсу), коли медичний складник стає одним із пріоритетних компонентів, термінологія використовується не спорадично, а за чітко встановленою схемою, в тексті присутні явища, притаманні медичному дискурсу епідемій (міжмовна та міжгалузева омонімія, наявність структурованої терміносистеми, співіснування етимологічно (грецьких, латинських, автохтонних) і функціонально (терміни, номени, професіоналізми) різних одиниць.

У дослідженні застосовувалися методи суцільної вибірки, когнітивно-дискурсивний аналіз, семантичний аналіз, компонентний аналіз, контекстуальний аналіз, діахронічний аналіз, контент-аналіз, моделювання, кореляційний аналіз. Матеріалом дослідження служив 251 контекст вживання біомедичних концептів царини «епідемії», «інфекційні захворювання», з них 83 одиниці українською мовою та 168 одиниць англійською мовою з їхніми перекладацькими відповідниками. Такі контексти були отримані шляхом суцільної вибірки зі статей електронних версій газет NY Times, Science Daily, BBC Україна, День тощо.

3. Результати й обговорення

Біомедичний концепт «смертоносна епідемія» посідає чільне місце в колективному несвідомому людства. Між 1817 і 1975 рр. було зафіксовано сім спалахів холери, «іспанка» (іспанський грип) забрала життя приблизно 75 млн осіб, а «Чорна смерть» (чума) у XIV с. винищила третину населення Європи. Навіть із цієї короткої інформаційної довідки видно, що потенційні хворі схильні наділяти страшні недуги описовими назвами, аби метафорично

подолати свій жах перед ними. Так само очевидно, що «мова страху», яка описує епідемії, ґрунтується на поєднанні фактів і вигадок (*healthcare and healthcare stories*) й активно досліджується фахівцями з дискурсного аналізу в царині медичної комунікації, а також перекладознавцями в аспекті розвитку інституційної мови (урядового контролю), суцільної медичної обізнаності та експертної кваліфікації (компетенції) медичного перекладача як транслятора інформації про епідемії (Hinnant, Len-Ríos, 2009).

Для перекладних медичних текстів, присвячених проблемі епідемій, характерні інформаційні кластери, тобто біомедичні концепти, поєднані спільною темою, серед яких: 1) загроза постійної мутації вірусів, 2) резистентність до наявних препаратів, 3) поява нових форм інфекції, зокрема пріонових хвороб. Концепт «інфекція» набуває конотативного шлейфу: «те, що існує всередині та поза людським тілом і не піддається консервативному лікуванню»:

The Zika virus, which causes an illness related to dengue and is spread by mosquitoes, has infected roughly 100,000 Colombians and is linked to more than 20 cases of microcephaly, a birth defect that causes babies to be born with abnormally small heads (NY Times, 25.07.2016).

Вірус Зіка, який викликає хворобу, пов'язану з лихоманкою денге і поширюється москітами, інфікував близько 100000 колумбійців і викликав понад 20 випадків мікроцефалії, вродженого дефекту, внаслідок якого діти народжуються з аномально малими головами.

Аналізуючи лексичний склад текстів, присвячених темі епідемії, ми відзначили, що слова *fear, apprehension, scare, hysteria, panic* або їхні українськомовні відповідники вживаються нечасто, проте емоційний зв'язок з читачем усе ж формується шляхом апеляції до невідомого, гіпотетичного й сенсаційного, як у попередньому прикладі. Поза тим біомедичні концепти позначені чіткою прив'язкою до породжуючої культури, тому можемо припустити, й реакція реципієнтів на них може відрізнитися, принаймні в діахронічному, а то й у синхронічному аспекті. Так, наприклад, статті, присвячені ВІЛ або малярії вже не викликають бурхливої реакції читачів унаслідок розробленості методів їхньої профілактики або стримування.

The most likely source of the cholera epidemic in Yemen has been discovered by scientists. Through the use of genomic sequencing, scientists

estimate the strain of cholera causing the current outbreak in Yemen – the worst cholera outbreak in recorded history – came from Eastern Africa and entered Yemen with the migration of people in and out of the region. Genomics can enable researchers to estimate the risk of future cholera outbreaks and help better target interventions (Science Daily, 2.01.2019).

Учені визначили найбільш вірогідне джерело епідемії холери в Ємені. Завдяки використанню геномного секвенування вони з'ясували, що **штам** вірусу холери, який спричинив поточний спалах **хвороби** в Ємені, найпотужніший в історії, прийшов зі Східної Африки у процесі регіональної міграції. Геноміка дає змогу дослідникам оцінювати ризик майбутніх спалахів холери і сприяти кращому цільовому втручанню.

Культурно-специфічним аспектом відтворення дискурсу епідемій вважаємо мовну об'єктивізацію уявлень про ризик, що найчастіше виявляється в метафоризації, оскільки біомедична метафора є універсальним когнітивним механізмом переробки наукового знання з урахуванням того, який обсяг інформації, коли і в якій формі повідомляється адресату (Мішланова, Уткіна, 2008).

Термінологія епідемій має конотативне забарвлення, гостріше відчутне в англійській біомедичній культурі, що тісно пов'язана з давньогрецькою мовою. Лексема *pandemic* – термінологічний гібрид, створений Дж. Мільтоном та вперше вжитий на сторінках «Втраченого раю» в 1667 р., вважається результатом злиття слів *epidemic* та *pantheonium* («пекло»). Натомість термін *epidemic* авторства Гіппократа, хоч і пережив кілька семантичних зсувів, так і залишився нейтрально-емоційним.

For Hippocrates, an epidemic meant a collection of syndromes occurring at a given place over a given period, e.g., winter coughs on the island of Kos or summer diarrheas on other islands. Much later, in the Middle Ages, the long and dramatic succession of waves of The Plague enabled physicians of the time to identify this disease with increasing precision and certainty; they began to recognize epidemics of the same, well-characterized disease. Then, with the historic contributions of Louis Pasteur and Robert Koch, epidemics of a characteristic disease could be attributed to the same microbe, which belonged to a given genus and species. The last stage in the semantic evolution of the term epidemic was the progressive acquisition of the notion that most epidemics were due to

the expansion of a clone or clonal complex of bacteria or viruses known as the epidemic strain (Martin, Martin-Grel, 2006: 976).

Для Гіппократа «епідемія» означала сукупність синдромів, що спостерігаються в зазначеному місці в певний період часу, наприклад, зимовий кашель на острові Кос або літні діареї на інших островах. Значно пізніше, в Середні віки, зтяжні й лякаючи хвилі чуми, що змінювали одна одну, навчили медиків діагностувати захворювання все точніше й достовірніше, а отже розпізнавати епідемії того самого, добре відомого захворювання. Потім завдяки історичному внескові Луї Пастера і Роберта Коха епідемії характерного захворювання почали пов'язувати з конкретним мікробом, який належав до певного роду й виду. Останній етап семантичної еволюції терміна «епідемія» полягав у поступовому усвідомленні того, що більшість епідемій спричинює експансія клону або клонального комплексу бактерії або вірусу, відомого як «епідемічний штам».

Як бачимо, лексема «епідемія» та її деривативи належать до тематичного глосарія наукових та науково-популярних текстів медичної тематики і як така може вважатися позбавленою емоційно-оцінкових виявів, що транслюється відсутністю контекстуальних варіантів у перекладі. Поза тим лексема *pandemic* так і не втратила асоціацій з концептами «жах», «покарання за гріхи», тому частіше вживається в публіцистичних і художніх текстах.

The Philippines and other countries in the Western Pacific must prepare for a pandemic of re-emerging diseases, including non-communicable afflictions like diabetes and heart disease that victimize mostly older people (Philippine Star, 28.01.2019).

Філіппіни та інші країни Західного Тихоокеанського регіону мають підготуватися до пандемії **повторного виникнення** захворювань, включаючи **неінфекційні хвороби**, такі як діабет і серцеві захворювання, **жертвами** яких **стають** переважно люди літнього віку.

Концепт «пандемія», окрім імпліцитного компонента жаху, також включає не менш потужні з точки зору емоційного впливу семи «очікувана кількість жертв» та «невідворотність інфекції».

Every day, local newspapers carried macabre updates to the nightmare: Residents were dying of influenza. Many were in the prime of their lives... The World Health Organization lists a global influenza pandemic as one of its top

threats to health in 2019, as it has for several years (Albany Democrat-Herald, 27.01.2019).

Щодня місцеві газети додавали кошмару ще жахливіших барв: мешканці гинули від грипу. Багато з них були у розквіті сил... Всесвітня організація охорони здоров'я зараховує глобальну пандемію грипу до списку головних загроз для здоров'я людства в 2019 році, як і протягом декількох попередніх років.

Особливість концептуалізації епідемії зумовлена її динамікою, тобто послідовністю етапів підйому й спаду (Тарасова, 2013). У рамках різних епідемічних етапів спостерігається відмінна метафоризація, зумовлена культурно-специфічними незбігами концептуальних структур.

Так, епідемію на підйомі автори публіцистичних текстів схильні поймаєнувати «пандемією», посилюючи емоційний вплив шляхом додавання прикметників «убивча», «глобальна», «страшна» та апелювання до колективної пам'яті людства, пробуджуючи в ній концепти «Чорна смерть» (чума), «іспанка» (іспанський грип) тощо. Натомість для періоду спаду таке терміновживання є нехарактерним.

До США повернувся штат грипу, який убив 50 млн у минулому столітті. Чи буде пандемія?(заголовок) *І все ж дослідники запевняють людство, що жоден вірус грипу не досягне рівня пандемії, яку світу довелося пережити в 1918–1919 рр.*(висновок) (USA. one, 28.01.2019).

За нашими спостереженнями, перекладачі медичних текстів поступово закріплюють за собою нішу експертів з питань охорони здоров'я, виступаючи посередниками між лікарями-інфекціоністами, епідеміологами, урядовими структурами й широким загалом. У періоди спалаху епідемій спостерігається поетапне «опанування» цільового біомедичного поля: 1) медичні перекладачі здобувають контроль над новою тематикою (комплексом інформаційних кластерів «епідемія», «інфекційні захворювання», «вірус», «зараження» тощо) шляхом паралельного зіставлення текстів МО й МП; 2) «психологічна вакцинація» населення, тобто розвіювання страхів; 3) застереження від легковажності в майбутньому, спричиненої сліпою вірою в медицину. Відповідно, медичний переклад закладає підвалини автономії пацієнтів, роблячи акцент на самогляді й профілактиці, зокрема щепленнях.

М. Райт відзначає модель «гойдалки довіри» (2009) у більшості різножанрових

медичних текстів, присвячених епідеміям, тобто переконаність населення в тому, що урядові організації приховують або спотворюють важливу інформацію. У такому разі роль медичних перекладачів, що стоять на захисті інтересів «простих людей», зростає експоненціально.

Таку тенденцію можна простежити на прикладі транскреативної (transcreation – переклад як пересотворення тексту) обробки інформації в цьому фрагменті:

In the future, public health workers could monitor trends on social media to quickly identify a rise of influenza, depression or other health issues in a specific area, thanks to research at the Department of Energy's Pacific Northwest National Laboratory (News Release PNNL, 14.08.2017).

Здатність передбачати та швидко реагувати на появу нових штамів є дуже важливою для зменшення потенційних згубних наслідків від його поширення. Наразі одним із ефективних методів такого відстеження є аналіз соціальних мереж, зокрема Twitter, де люди часто діляться інформацією про власний стан здоров'я. Метод було розроблено під керівництвом Світлани Волкової у Тихоокеанській північно-західній національній лабораторії (м. Вашингтон, США). Завдяки йому епідеміологи прогнозують особливості перебігу сезонної епідемії грипу у регіоні (BBC Україна, 27.01.2019).

Як бачимо з транскреативного відтворення інформаційних кластерів, журналіст-перекладач робить акцент на тих концептах, які є найбільш близькими для реципієнтів, а отже потенційно можуть чинити потужний вплив: з переліку захворювань було обрано грип та його «нові штами», шляхом уточнення в текст запроваджено «Twitter, де люди часто діляться інформацією про власний стан здоров'я». Найголовніше, відповідальність за «відстеження», «передбачення» й «швидке реагування» покладена на пацієнтів.

Крім того, спостерігаємо спробу своєрідного зрощення концептуально-предметних обширів експертів-медиків та неекспертів-пацієнтів: не шляхом збагачення знань, а користування соціальними мережами (що більшість із них і так роблять регулярно). Таким чином, прирощення комунікативного статусу (пацієнт як авторитетний учасник боротьби з епідеміями) відбувається без жодних зусиль з боку останніх.

Жанрова полісистема медичних текстів про епідемії тяжіє до полюса гомогенізації, тобто

спрямування медичних текстів на «ідеалізованого» реципієнта із заданим рівнем медичної обізнаності. Якщо ж групи реципієнтів у вихідній і цільовій культурах відрізняються ступенем медичної обізнаності, спостерігається деформація жанру в цільових зразках медичних текстів, яка супроводжується виникненням трансжанрів, тобто жанрів, реалізованих виключно в перекладі. Останні, однак, володіють культурними, когнітивними і дискурсивними властивостями, відмінними від аналогів МО й МП, які функціонують у відповідних біомедичних культурах.

4. Висновки

Результати проведеного дослідження вказують на те, що відтворення дискурсу епідемії пов'язане з трансжанровими зсувами. Так, для дискурсу підйому епідемії переважно характерна інформуюча функція надання нової для адресата інформації, а для дискурсу спаду – спонукальна функція, оскільки цей тип дискурсу співвідноситься з контролем епідемії, організацією протиепідемічних заходів (Tarasova, 2013). Проте з огляду на екстралінгвістичні чинники, функції можуть варіювати, призводячи до виникнення трансжанрових зсувів у цільовому тексті.

Дискурс епідемії є чи не найкращим прикладом реалізації біомедичних концептів з відчутною емоційною складовою частиною у вигляді інформаційних кластерів, оскільки спостерігається превалювання «мови страху», імпліцитно або експліцитно оприявленої в джерельному й цільовому текстах. При цьому зіставний перекладацький аналіз служить плодючим полем для досліджень крос-культурного характеру, адже емоційний компонент по-різному виявляє себе в культурах, породжуючи низку дискурсів і текстів, позначених трансжанровою інтерференцією й адаптацією.

Для того щоб певний медичний трансжанр (у цьому разі дискурс епідемії) став доступним рецептивній аудиторії, має відбутися жанрово-стильова інтерференція, тобто прилаштування досі невідомого або недостатньо асимільованого жанру до очікувань представників цільової культури. Жанрово-стильова інтерференція включає стадію адаптації до панівних норм цільової біомедичної лінгвокультури. Кінцевим етапом адаптації є асиміляція, тобто повне підпорядкування жанрово-стилістичних особливостей наявним очікуванням цільової аудиторії, або жанрова трансплантація, тобто перенесення певних жанрових норм з культури МО в культуру МП.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо впровадження й удосконалення моделі опосередкованої міжмовної медичної комунікації в царині епідемії і комунікативної моделі медичного перекладу загалом, із комплексом фільтрів, які безпосередньо впливають на успішність проходження інформації про епідемії комунікативними каналами, а також системою мовних та позамовних, текстових та позатекстових чинників, які визначають перекладацькі рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кукаріна А.Д. Способи перекладу абрєвіатур в англійському та українському медичному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук ; Херсонський державний університет. Херсон, 2017. 200 с.
2. Мишланова С.Л., Уткина Т.И. Метафора в науко-популярном медицинском дискурсе: семиотический, когнитивно-коммуникативный, прагматический аспекты. Пермь : Пермский гос. ун-т, 2008. 220 с.
3. Тарасова Н.П. Метафорическое моделирование эпидемии в медийном дискурсе: на материале русских и немецких текстов : дисс. ... канд. филол. наук ; Пермский гос. нац. исследовательский ун-т. Пермь, 2013. 200 с.
4. Risk communication, the West Nile virus epidemic, and bioterrorism: responding to the communication challenges posed by the intentional or unintentional release of a pathogen in an urban setting / V.T. Covello, R. Peters, J. Wojtecki, R. Hyde. *Journal of Urban Health*. 2001. № 78(2). P. 382–391. DOI: 10.1093/jurban/78.2.382 (дата звернення: 10.02.2019).
5. Hinnant A., Len-Rios M.E. Tacit Understandings of Health Literacy Interview and Survey Research with Health Journalists. *Science Communication*. 2009. № 31(1). P. 84–115. DOI: 10.1177/1075547009335345 (дата звернення: 10.02.2019).
6. A literature review on effective risk communication for the prevention and control of communicable diseases in Europe / J. Infanti, J. Sixsmith, M. Barry, J. Núñez-Córdoba, C. Orovioigoicochea-Ortega, F. Guillén Grima. Stockholm : ECDC, 2013. DOI: 10.2900/64747 (дата звернення: 10.02.2019).
7. Martin P., Martin-Granel E. 2,500-year Evolution of the Term "Epidemic". *Emerging Infectious Diseases*. 2006. № 12(6). P. 976. DOI: 10.3201/eid1206.051263 (дата звернення: 10.02.2019).
8. Wright M. A Sick Game to Play. Games Based on Swine Flu have Spread Rapidly Online. Are they in Bad Taste, or do they Fulfill a Cathartic Role? URL: <http://www.theguardian.com/technology/2009/may/14/games-swine-flu/> (дата звернення: 10.02.2019).

REFERENCES:

1. Kukarina, A.D. (2017). *Sposoby perekladu abreviatur v anhlomovnomu ta ukrayinomovnomu medychnomu dyskursi* [Ways of translating abbreviations in the English and Ukrainian medical discourse] (Doctoral dissertation). Kherson: Kherson state university [in Ukrainian].

2. Mishlanova, S.L., Utkina, T.I. (2008). Metafora v nauchno-populyarnom meditsinskom diskurse: semioticheskiy, kognitivno-kommunikativnyy, pragmaticheskiy aspekty [Metaphor in the scientific-popular medical discourse: semiotic, cognitive-communicative, pragmatic aspects]. Perm: Perm state university [in Russian].
3. Tarasova, N.P. (2013). Metaforicheskoye modelirovaniye epidemii v mediynom diskurse: na materiale russkikh i nemetskikh tekstov [Metaphoric modeling of epidemic in media discourse: based on Russian and German texts] (Doctoral dissertation). Perm: Perm state national research university [in Russian].
4. Covello, V.T., Peters, R., Wojtecki, J., Hyde, R. (2001). Risk communication, the West Nile virus epidemic, and bioterrorism: responding to the communication challenges posed by the intentional or unintentional release of a pathogen in an urban setting. *Journal of Urban Health*, no. 78(2), pp. 382–391. DOI: 10.1093/jurban/78.2.382 [in English].
5. Hinnant, A., Len-Ríos, M.E. (2009). Tacit Understandings of Health Literacy Interview and Survey Research with Health Journalists. *Science Communication*, no. 31(1), pp. 84–115. DOI: 10.1177/1075547009335345 [in English].
6. Infanti, J., Sixsmith, J., Barry, M., Núñez-Córdoba, J., Oroviogicoechea-Ortega, C., Guillén Grima, F. (2013). A literature review on effective risk communication for the prevention and control of communicable diseases in Europe. Stockholm: ECDC. DOI: 10.2900/64747 [in English].
7. Martin, P., Martin-Granel, E. (2006). 2,500-year Evolution of the Term “Epidemic”. *Emerging Infectious Diseases*, no. 12(6), pp. 976. DOI: 10.3201/eid1206.051263 [in English].
8. Wright, M. (2009). A Sick Game to Play. Games Based on Swine Flu have Spread Rapidly Online. Are they in Bad Taste, or do they Fulfil a Cathartic Role? Retrieved from: <http://www.theguardian.com/technology/2009/may/14/games-swine-flu/> (last accessed: 10.02.2019) [in English].

UDC 81'253:82-193.1:791

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-34

TRANSLATION OF RIDDLES IN FILMS: COMMUNICATIVE AND COGNITIVE ASPECT

Tashchenko Ganna Volodymyrivna,

PhD in Philology,

Associate Professor of the Mykola Lukash Translation Studies Department

V. N. Karazin Kharkiv National University

annatashchenko91@gmail.com

[orcid.org/ 0000-0002-9008-4935](https://orcid.org/0000-0002-9008-4935)

The article considers structural and cognitive characteristics of riddles in film translation. Artistic riddles do not follow any specific patterns from the standpoint of the methods used for encoding the answer to be guessed. Consequently, they pose a variety of challenges for the translator. The clues the riddler gives can be embodied in a rhyme, an anagram, they can be based on the play of words or resemble folk riddles with their inherent abstract imagery. However, every riddle proceeds from a certain communicative strategy. Seemingly designed to prevent the guesser from obtaining what they wish, riddles are meant to check if the seeker is worth the “prize”. The guesser potentially possesses the knowledge and skills required to find the answer, though it may take considerable effort. The sufficiency of clues necessary to reach the solution corresponding to the original constitutes a major factor of the riddle translation. Nevertheless, the structural component plays an equally important part in terms of preserving the aesthetic influence of the riddle. Sometimes, it is even crucial to ensure the appropriate visualization on the screen or to provide for the consistency of the plot. Anagrams can be rendered on the basis of rearrangement of letters in the target language. The successful reproduction of rhythm and rhyme heavily depends on the nature of the images underlying the riddle, how abstract or concrete they are, whether they allow for a certain degree of modification without disturbing the connection of the riddle and the answer. The foreign-language component shall be naturally entwined in the translation, preferably retaining its “otherness”. The play of words is a complex problem in itself. In riddles it is even more relevant to recreate the play, since its omission may not only affect the overall aesthetic function of the original but also blur the images vital for finding the correct answer. In films the issue of riddles translation becomes more multifacet as their rendering requires taking into account the correlation between the textual aspect of the riddle and the events unfolding on the screen.

Key words: anagram, communicative strategy, riddle translation, rhyme, word play.

ПЕРЕКЛАД ЗАГАДОК У ФІЛЬМАХ: КОМУНІКАТИВНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Ташченко Ганна Володимирівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

annatashchenko91@gmail.com

[orcid.org/ 0000-0002-9008-4935](https://orcid.org/0000-0002-9008-4935)

У статті розглянуто структурні та когнітивні особливості перекладу загадок у фільмах. Оригінальним загадкам не притаманні жодні моделі побудови з огляду на засоби кодування розгадки. Як наслідок викликають різноманітні труднощі під час перекладу. Підказки, які дає той, хто загадує загадку, можуть втілюватися у вірші, складати анаграму, можуть ґрунтуватися на грі слів або нагадувати народну загадку з притаманними їй абстрактними образами. Проте кожна загадка базується на певній комунікативній стратегії. Незважаючи на те, що загадка, здається, призначена, щоб не дати тому, хто її розгадує, отримати те, чого він бажає, вони мають на меті перевірити, чи вартий він нагороди. Той, хто шукає розгадку, потенційно володіє знаннями та навичками, необхідними для відповіді, хоча її вирішення може вимагати значних зусиль. Достатність підказок, що необхідні для вірної розгадки, яка відповідала б оригіналу, є важливим фактором перекладу. Однак формальний компонент відіграє не менш важливу роль у збереженні естетичного впливу загадки. Іноді він має вирішальне значення для забезпечення належної візуалізації на екрані або цілісності сюжету. Анаграми можуть відтворюватися на основі перестановки літер у цільовій мові. Успішне збереження ритму та рими значною мірою залежить від специфіки образів в основі загадки, наскільки абстрактними або конкретними вони є, чи підлягають вони певним модифікаціям без порушення зв'язку між загадкою та розгадкою. Іншомовний компонент має природним чином влітатися у переклад, при цьому бажано, щоб він не втратив своєї «іншості». Гра слів є складною перекладацькою проблемою. У перекладі загадок навіть більш релевантним є відтворення гри слів, оскільки її нівелювання може вплинути не тільки на загальну естетичну функцію оригіналу, але й розмити підказки, що є надважливим для правильної відповіді. У фільмах проблема перекладу загадок є більш багатогранною, оскільки під час їх передачі необхідно врахувати співвідношення між текстовим аспектом загадки та подіями, що розгортаються на екрані.

Ключові слова: анаграма, гра слів, комунікативна стратегія, переклад загадок, рима.

1. Introduction

Riddles have been widely discussed in numerous studies, which, however, were mostly concerned with folklore riddles as a manifestation of national identity or culture-specific cognitive mechanisms of knowledge representation. The linguistic aspect of riddles is well-established unlike the specifics of their translation including the reasons for the difficulties the translator may encounter. Unlike folk riddles, artistic ones are produced by the imagination of the screen writer, consequently, they vary greatly from the point of view of their form, images underlying the code for a specific answer, correlation between the text and its visualization on the screen.

The object of the research is the riddle as a textual unit, “a product of cognitive and communicative creativity which expresses the subject, logical, aesthetic, figural, emotional and evaluative information about the reality” (Захарова, 2009: 6). The subject of the study is constituted by the structural, formal and cognitive specifics of the riddles and their influence on the selection of translational methods. The research is aimed at determining the correlation between the formal representation, cognitive and communicative value of the riddle and the method of translation to be chosen.

2. Overview

O. O. Selivanova defines riddle as “a discourse which represents a dialogical unity of the riddle and the answer embedded in the interactive space of the communicative situation whose semiotic mediator is a text describing, in a transformed or an incomplete form, the denotation as governed by the communicative strategies of prompting and ciphering” (Селиванова, 2014).

The significance of the riddle being qualified as a discourse lies in the fact that it reveals its communicative and situational nature. The riddling process, by definition, is based on a dialogue, interaction of communicants pursuing their own objectives. However, if folk riddles mostly function as a source of national wisdom having a fixed structure and mostly decipherable regardless of the context, artistic riddles found in literature or cinema challenge the general idea of a “question-answer” combination, they “vividly manifest the arbitrary will of the human mind, in particular linguistic consciousness, and its reluctance to fit into any limits or categories (Левин, 1978: 284). Artistic riddles follow no specific algorithms either from the point of view of their structure or solution. They may vary from joking questions where entertainment is the principal goal of riddling to wisdom questions where there is no single answer but the answer must be smart and true. However, riddling always pursues a certain aim as the answer allows the guesser to obtain what he seeks, to find his path or even to remain alive.

Thus, riddling represents a specific linguistic behaviour with an underlying communicative strategy as “a set of speech actions aimed at achieving the communicative goals” which “includes the planning of speech activity depending on the communication conditions and the identity of communicants as well as its implementing” (Исеев, 2008: 125).

The strategy, riddling is based on, combines both pragmatic and cognitive components, as the process presupposes certain actions both on behalf of the riddler and the guesser, at the same time the riddler presumes that his “opponent”

possesses knowledge sufficient to find the answer. "Taken as a whole <...> from the riddler's point of view the riddle is both a test of the guesser's equality and a matter of forcing the guesser to demonstrate his equality" (Jolles, 2017: 105). Riddle orientation at a specific addressee determines its reception and further search for the solution proceeding from the clue given. Sometimes the answer comes when the guesser simply gives it a thought and sometimes he/she must go through several stages or even several riddles in order to reach the desired key. However, though the riddle by definition provides for multiple answers and poses difficulties for the guesser, it is mostly constructed in a manner which allows the intended person to find the solution with some effort.

M. Foucault once said "not everything can be said, not everything can be talked about, not everyone can be spoken to and not under all the circumstances" (Фукко, 1996: 51). Artistic riddles are designated for those who are knowledgeable or intelligent enough. They trigger mental operations which permit to actualize the fragment of knowledge against the background of which the answer can be found. The riddler may intend to prevent the guesser from obtaining what he wishes, nevertheless, the riddle provides enough information for the guesser to decipher the code. Inventing his riddles, the author/screen writer unfolds a communicative space between the riddler and the guesser.

3. Results and discussion

From the point of view of their translation, the riddles pose difficulties both in terms of their form and communicative orientedness. The former allows the riddle to play an important aesthetic, emotional and entertaining function within a film. The latter provides for consistency of the riddle itself and the expected answer. Preservation of the communicative function prevails. However, the structural and formal aspect of the riddle does not lose its relevance not only from the perspective of emotional impact but also from the standpoint of consistency of the story. If a riddle is written in verse and is positioned as such in the film, the viewer may be confused by a translation lacking both rhythm and rhyme.

A specific type of riddles is constituted by anagrams created through rearrangement of letters to obtain a word or phrase. However, the letters and the words they form in the original cannot possibly correspond to a meaningful combination in translation. The most natural method of rendering an anagram is to create one which would produce the same key in the target language.

When the librarian and his guardian find an anagram on the place where Prospero's staff is supposed to be hidden, they read the following: "The Guns Bind Gab". The coded phrase in full says "Things bad begun make strong themselves with ill" which is a quote from "Macbeth", a literary work whose plot is intertwined with the entire logic of the hiding-place. While trying to decipher the anagram, Eve, the guardian, recollects a quote from Macbeth matching the code.

The translator opts for a variant which allows for arranging the letters in the manner to obtain the same quote in the target language, thus changing the original. Consequently, "The Guns Bind Gab" is transformed into «Лоза в очах помітна», while Shakespearean words turn into their Ukrainian equivalent «Хто злом почав, той кличе й далі лихо». The librarian's attempts to guess the answer are also reproduced in a completely different manner which corresponds to the Ukrainian-language anagram.

"The Guns Bind Gab. Bind gab. Words we don't say. No, "Macbeth" again? No, there's no quotes about guns in "Macbeth." "If it's a code, we need some sort of cypher to solve it. Unless it's a self-contained anagram. Ooh! I like anagrams. Guns bind gab. Guns bind gab. No, uh Bathings bunged. - Now that better not be it. - No. Bad begins - Ah! - Hmm? "Things bad begun make strong themselves with ill. "Macbeth," Act III, Scene II. (<i>The Librarians</i>).	Лоза в очах помітна. Лоза в очах... Ні, якась нісенітниця. Це що, теж з Макбета? Ні, там немає таких слів. Якщо це код, то потрібен шифр, хіба що це – часткова анаграма. Обожнюю анаграми. Лоза в очах, лоза в очах помітна... Заочна помста, ні, зло в очах? Так, це більше схоже. Ні. Зло почав. А! Хто злом почав, той кличе й далі лихо. Макбет, акт третій, сцена друга (Бібліоте- карі).
--	---

Another translational problem is represented by the riddles characterized by rhyme or rhythm. They require not only preserving the meaning which would allow the guesser to solve the problem but also reproducing the form to exert the same aesthetic influence.

Sometimes, riddles in cinema use generalized images, proving close to folk riddles which code natural phenomena, human qualities, everyday items, etc. Therefore, translators have more tools necessary to preserve their form. Looking for the appropriate rhymes, they are freer in the choice of lexical means, as their only goal is to provide the guesser and, correspondingly, the reader with a riddle which would lead to the same answer.

In the following example, rendering Gollum's riddle about the wind, the translator uses the poetic form characteristic of the source.

Voiceless, it cries,
Wingless, it flutters,
Toothless bites,
Mouthless mutters. (*The Hobbit: An Unexpected Journey*)

Голос-смерч
Крила-хмари
Вічний утікач,
Вічно у мандрах.
Вітер. (Гобіт. Неочікувана подорож)

Though the rhyme is lost, the rhythm and short, concise lines follow the original riddle which gives the translator an opportunity to reconstruct the impact of the source from the formal point of view. Still, another aspect of the riddle presentation is omitted. Parallel constructions used in the English-language riddle allow for creating a paradox where such actions as crying, fluttering, biting and muttering are performed by something or someone inherently unable to do so. Thus, the imagery of the original is partially disrupted, as the translator does not reproduce the grammatical parallelism from the target riddle as well as changes some of the components the source metaphorical representation of wind proceeds from. In this manner, toothless biting and mouthless muttering are removed while the idea of continuous traveling emerges. All the changes, made by the translator, nevertheless, do not produce a negative influence on the general communicative strategy implementation. The images offered by the translator are powerful enough to guide the guesser to the correct answer.

However, some riddles in verse pose increased requirements to the translator, as, in addition to preserving the formal presentation of the riddle, they presuppose much more precision in terms of the content and the core images. In “Harry Potter and the Goblet of Fire”, the protagonist is supposed to find out what the following task in the tournament is going to be by solving the riddle shown in the example.

Come seek us where our
voices sound.
We cannot sing above the
ground.
An hour long you'll have to
look
To recover what we took.
(Harry Potter and the Goblet
of Fire)

Шукай нас там, де
нашу пісню чути,
На суші ми німі і
вельми скуті.
І повернути скарб і
віднайти,
На все годину часу
маєш ти. (Гаррі Поттер
і келих вогню)

The riddle is hidden in a golden egg which unveils its secret when opened under water, otherwise it only gives a sharp cry, which is tightly connected with the answer – mermaids. For this reason, the reference to their voices being muted on land is the key one for understanding which creatures are described. The second part of the riddle is rather explicit. It says that the contestants will have no more than an hour to bring back whatever the mermaids have taken away. The translation quite closely follows the original

both in terms of the form and meaning, while the second part of the riddle becomes more specific as the translator uses the word «скарб» (“treasure”) to show that the mermaids will steal something important from the contestants. The remaining part of the riddle reveals its meaning during the competition when the participants learn that the persons they care about are captured at the bottom of the lake. Thus, the translation of the riddle can be considered successful as it provides the clues contained in the original and allows the further plot to add the rest.

The following example is even more challenging for the translator, because it represents a precise though metaphorical guidance which is supposed to show the way to Anne Boleyn's ring. The meaning of each line is relevant. The ring given to Anne Boleyn by her husband, King Henri VIII, was supposed to be passed to her daughter, Elisabeth. The riddle was intended for her, however, the queen did not manage to find her mother's jewel. Thus, the relic hunters are following the king's instructions a few hundred years after.

As a
jester *toys* with *danger*,
Springing *insults* with
a *grin*,
Vile falsehood
boxed *inside Leeds*
To god's *mortal sin*
And the sign of my love
that you wore with such
glee,
You must find by my
likeness
But first you must see
That the ring is the key
to the ring left to thee.
(Relic hunter)

Блазень грає з небезпекою,
повідомляючи образи з
посмішкою.
Підла брехня замкнена в
коробці за стінами Лідса
разом зі смертним гріхом.
Знак мого кохання, який
ти носила з такою радістю,
ти повинна знайти поруч
з моїм портретом, але
спочатку ти повинна
зрозуміти, що каблучка –
це ключ до каблучки, яку
залишили тобі. (Мисливці
за старовиною)

The clues given by Henri VIII are rather specific. His favorite castle of Leeds holds an old piano. After playing one of the king's compositions, the historians find a secret room with a portrait of Henri at a young age, his “likeness”. The painting shows him with a jack-in-the-box. The box is still exhibited in the museum. In this manner, the relic hunters find out that the ring has been in the box all the time.

The original riddle is characterized by a certain rhythm and rhyme, it includes old English forms, all of which are lost in translation, since the target riddle is not written in verse, while the archaic component is virtually inexpressible in Ukrainian. The translator, thus, preserves all the key elements of the riddle relevant for the plot and even provides a specified equivalent for “likeness” transforming it into «портрет» (“portrait”). Nevertheless, the viewer may be

confused at hearing that the characters call the riddle a verse which helps them to remember it when the parchment where it was written is stolen.

In certain cases the linguistic aspect of the riddle is interrelated with its visualization on the screen. The lock, the librarian and his companion, vampire, encounter in the search for the Judas Chalice, shall be open by a combination of letters. The clue says: "The faith was breached. The mark was sealed". Considering the Christian background of the story, the characters reach the conclusion that the answer is "kiss", "baiser" in French.

As can be seen from the example, the translator partially changes the original which does not seem justified, since neither the structure nor the meaning of the riddle itself and the associations arising on its basis are unfamiliar for the Ukrainian audience. The story of Judas' betrayal is widely known in the Christian community which would allow the translator to preserve the images embedded in the original riddle. Nevertheless, the Ukrainian translation proves consistent providing the same solution and preserving the foreign-language component.

Combination lock. It will be opened with the right six letters.
The clue is in...
French?
The faith was breached.
The mark was sealed.
Violation, deception, betrayal...
Betrayal. Sealed with a...
With a kiss. You see, Judas signaled the Romans and sealed Christ's fate with a kiss. And in French kiss is...
Un baiser. (The Librarian: Curse of the Judas Chalice)

Замок з шифром, його відімкне комбінація з шести літер. Є навіть підказка.
Знак...
Знак, яким було закарбовано долю
Знак долі, що це? Карбувати крок? Що це?
Слова?
Поцілунок. Іуда визначив долю Христа, закарбувавши поцілунок на його вустах. А французькою поцілунок...
Un baiser. (Бібліотекар: прокляття Юдиного потиру)

The following example does not pose any difficulties from the point of view of its form. However, it is based on a play of words which is not fully available to the viewer. Nostradamus whose prophecy is shown below refers to a person who is allegedly capable of saving "a man of greatness", the prince, calling this person the Fox. Conventionally applied to an animal, the lexical unit is used here as a proper name, the surname of a famous relic hunter, Sydney Fox. However, the translation does not reflect the play of words in any way as the transcoded surname of the character «Фокс» and the name of the animal do not correlate in the Ukrainian language and cannot

possibly be expressed in a single linguistic unit. For this reason, the viewer may remain wondering how the prophecy mentioning an animal led the security agent of the royalty to the college professor and hunter for the treasures of the past, Sydney Fox.

The second thousand will still be new,
When ruin will fall upon a man of greatness.
The bird will deliver the hunter.
The chase returns to the place that it began,
And on the eve the Fox will seek the 16 hundred
And its light will save the Hound. (Relic hunter)

Усе ще буде початок другого тисячоліття,
Коли загибель випаде на долю шляхетного чоловіка
Птах доставить мисливця.
Погоня повертається туди, звідки й почалася.
Напередодні Лисиця шукатиме 16 сотень,
І його світло врятує Пса.
(Мисливці за старовиною)

4. Conclusions

Therefore, artistic riddles require a variety of approaches in translation, as they differ both in their form and content. Film-makers often use anagrams to draw the viewer deeper in their story through close interconnection between what he hears and what he sees. In translation, however, the original anagrams cannot be considered appropriate by definition. Consequently, translators have to create their own anagrams which would compose the same answer. Anagrams generally make no specific sense, but they may be rooted in a certain culture, correlate with a historical period, mode of art, be written in a particular register etc, which shall be conveyed in translation.

Verse generally constitutes a complicated problem in translation, however, it is especially challenging in riddles, since translators are limited in changing the original images. Otherwise, the riddle will prove incongruent to the answer. Sometimes, the images encoded in the riddle as well the answer are of general nature referring to the objects or phenomena of everyday life, which provides the translator with a certain freedom in changing the verbal expression of the riddle in favor of its form, if necessary. Certain changes in the linguistic representation will not affect its communicative value, allowing the guesser to reach the same answer. Still, if the basic clues, the riddle contains, must be preserved to suggest the same solution, the translators' choices may vary. While some manage to produce riddles in verse on the basis of the images pertaining to the original, others sacrifice the formal aspect of the text in order not to lose any hints the guessers need. Word play presents a specific challenge for a translator due to asymmetry of the meanings linguistic units are able to convey in the interacting languages.

BIBLIOGRAPHY:

1. Захарова Н.В. Лінгвокультурологічні особливості українських і німецьких народних загадок: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Київ, 2009. 20 с.
2. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва : URSS / УРСС; ЛКИ, 2008. 288 с.
3. Левин Ю.И. Семантическая структура загадки. *Паремиологический сборник*. Москва : Наука, 1978. С. 283–314.
4. Селиванова Е.А. Проблема дефиниции загадки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Вип. 9. С. 150–154.
5. Фуко М. Воля к истине : по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. Москва : Касталь, 1996. 448 с.
6. Jolles A. Simple Forms. London : Verso. 2017. 272 p.

REFERENCES:

1. Zakharova, N.V. (2009). Lihvokulturolohichni osoblyvosti ukrainskykh i nimetskykh narodnykh zahadok: struktura,

- semantyka, prahmatyka [Linguistic and cultural specifics of the Ukrainian and German Folk Riddles: structure, semantics, pragmatics]. *Abstract of the thesis for PhD in Philology*. Kyiv, 20 p.
2. Issers, O.S. (2008). Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi [Communicative strategies and tactics of the Russian language]. Moscow : URSS, 288 p.
3. Levin, Yu.I. (1978). Semanticheskaja struktura zagadki [Semantic structure of the riddle]. *Paroemiologicheskij sbornik – Paroemiological Collected Volume*. Moscow : Nauka, P. 283–313.
4. Selivanova, Ye.A. (2014). Problema definicii zagadki [Issue of the definition of riddle]. *Naukovij visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu – Scientific Bulletin of the International University of Humanities. Philology Series*. Issue 9. P. 150–154.
5. Foucault, M. (1996). Volja k istine: po tu storonu znanija, vlasti i seksual'nosti. Raboty raznyh let. [Will for truth: beyond knowledge, power and sexuality. Works of different years]. Moscow: Kastal, 448 p.
6. Jolles, A. (2017). Simple Forms. London: Verso, 272 p.

УДК 811+81'322.6+616.89-008.447

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-35

**АНТИЕТИКЕТНІ ФОРМИ СПІЛКУВАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ J.D. SALINGER “THE CATCHER IN THE RYE”)****Форманова Світлана Вікторівна,**доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

laly2009@ukr.net

orcid.org/0000-0001-9434-1903

Метою статті є аналіз антиетикетних форм спілкування в романі Дж.Д. Селінджера «Ловець у житті», що передбачило розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати основні підходи до визначення й уточнення поняття «антиетикетні форми спілкування»; 2) схарактеризувати форми антиетикетного спілкування; 3) класифікувати їх за семантичною ознакою.

Методи дослідження – аналіз і синтез, індуктивний і дедуктивний методи – дали змогу теоретично осмислити сучасні дослідницькі підходи щодо формування антиетикетної мовленнєвої поведінки особистості; метод суцільної вибірки й контекстуально-інтерпретаційного аналізу було застосовано задля формування й обробки дослідницького корпусу фактичного матеріалу.

Результати. Автором класифіковано антиетикетні форми спілкування на інвективу, сленг, слова-паразити, негативно-оцінну лексику, а також схарактеризовано тенденції формування мовлення персонажів, а саме Колхілда Холдена, в образі якого Дж.Д. Селінджер яскраво відобразив нонконформістські світовідчуття.

Поведінка Холдена – це виклик бездуховному існуванню суспільства й конформізму обивателя. Доведено, що естетичні погляди письменника проявляються в його філософській свідомості через чуттєве пізнання світу, споглядальне й творче ставлення людини до дійсності, у суб'єктивному освоєнні довкілля через стан духовно-чуттєвої ейфорії, піднесення, катарсису, духовної насолоди тощо. Своєрідність мовної картини світу Дж.Д. Селінджера полягає в новаторському підході до манери оповіді, зображенні персонажів, їхньої мови, способу зображення дійсності, ставлення головного героя до життя.

У результаті дослідження з'ясовано, що антиетикетні форми спілкування набувають об'ємного художньо-образного підтекстового значення, стають семантично багатомірними. Більшість із них, характеризуючись смисловою узуальністю, визначаються соціальною намагніченістю. Внутрішня індивідуально-авторська форма їх зумовлюється системно-образним ставленням Холдена до дійсності.

Висновки. Проаналізований матеріал дав змогу класифікувати антиетикетні форми спілкування за такими групами: 1. агресивні (спрямовані на людину, живаються для нанесення образи); 2. експлетивні (лексичні одиниці, спрямовані на ситуацію, використовуються для вираження емоцій); 3. інвективи; 4. сленг; 5. слова-паразити.

Таким чином, антиетикетне спілкування проявляється у стилістично зниженій лексиці, образі, негативних порівняннях тощо.

Ключові слова: антиетикет, антиетикетні форми спілкування, інвектива, сленг, слова-паразити, негативно-оцінна лексика, образа, мовна картина світу, англomовна картина світу.

ANTI-ETIQUETTE FORMS OF COMMUNICATION IN THE ENGLISH-SPEAKING PICTURE OF THE WORLD (BASED ON THE NOVEL BY J.D. SALINGER "THE CATCHER IN THE RYE")

Formanova Svitlana Victorivna,
DSc (Linguistics), Associate Professor,
Professor of the Department of the Ukrainian Language
Odessa I.I. Mechnikov University
laly2009@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9434-1903

Purpose. The purpose of the article is to analyze the anti-etiquette forms of communication in the novel J.D. Selinger "The catcher in the rye", which provided for solving the following tasks: 1) to find out the basic approaches to the definition and refinement of the concept of "anti-etiquette forms of communication"; 2) characterize the forms of anti-etiquette communication; 2) classify them on a semantic basis.

Methods of research: analysis and synthesis, inductive and deductive methods have allowed theoretically to comprehend modern research approaches to the formation of anti-etiquette speech behavior of the individual; the method of continuous sampling and contextual-interpretation analysis was applied to the formation and processing of the research corps of the actual material.

Results. The author classified the anti-etiquette forms of communication into invective, slang, parasite words, negative-grade vocabulary, as well as characterizing the tendencies of speech formation of characters, namely, Colhild Holden, in the image of which J.D. Selinger clearly reflected the non-conformist attitude.

Holden's behavior is a challenge to the non-spiritual existence of society and the conformism of the layman. It is proved that the writer's aesthetic views are manifested in his philosophical consciousness through the sensory knowledge of the world, contemplative and creative attitude of man to reality, in the subjective development of the environment through the state of spiritual-sensory euphoria, elevation, catharsis, spiritual enjoyment, etc. The peculiarity of the language picture of the world of J.D. Selinger is the innovative approach to manners of the narrative, the depiction of characters, their language, the way of representing reality, the attitude of the protagonist to life.

The study found that anti-etiquette forms of communication acquire a bulky artistic-figurative subtext value, become semantically multidimensional. Most of them, characterized by semantic visage, are marked by social magnetization. The internal individual and authorial form of them is conditioned by the system-shaped Holden attitude to reality.

Conclusions. The analyzed material allowed to classify anti-etiquette forms of communication in the following groups: 1. aggressive (directed to a person, used for drawing images); 2. explosive (lexical units aimed at the situation, used for expressing emotions); 3. invective; 4. slang; 5. parasite words.

Thus, anti-etiquette communication manifests itself in stylistically reduced vocabulary, image, negative comparisons, etc.

Key words: anti-etiquette, anti-emitting forms of communication, invective, slang, parasite words, non-estimating lexicon, image, language picture of the world, English-language picture of the world.

1. Вступ

Нині точиться багато дискусій про доцільність використання в мовленні й художній мові антиетикетних форм спілкування. Автори пояснюють це тим, що відтворення мовлення має бути правдивим.

Мовленнєвий етикет є різновидом комунікативних правил, моделей поведінки. Це система стійких формул спілкування, які пропонуються суспільством і виконуються автоматично задля встановлення мовного контакту співрозмовників, необхідних для забезпечення безконфліктного спілкування в стандартних ситуаціях, підтримки спілкування в обраній тональності, з урахуванням відповідності їхніх соціальних ролей і рольових позицій щодо один одного, взаємними відносинами в офіційній і неофіційній обстановці спілкування.

Мовленнєвий етикет так чи інакше належить до ситуації мовного спілкування і його параметрів: соціального статусу співрозмов-

ників, теми, місця, часу, мотиву й мети спілкування, що реалізується як у характеристиках мови загалом, так і в спеціалізованих мовних одиницях – формулах вітання, прощання, вибачення, прохання, пропозиції, злагоди, компліменту тощо.

З цього випливає, що етикетні форми поведінки – це правила спілкування на кожен день, для будь-якої ситуації.

Форми антиетикетної мовної поведінки використовуються в стані агресії, незадоволення, роздратування, розчарування, конфліктній ситуації тощо. Якщо сенс етикетних норм мовної поведінки полягає в тому, щоб показати співрозмовнику повагу відповідно до його соціального статусу, то антиетикетна мовна поведінка підкреслює зневагу та неповагу до співрозмовника, зневажає його, принижує його честь і гідність, соціальний статус тощо.

Мовленнєва поведінка людини є індикатором її загальної ерудиції, особливостей

інтелекту, мотивації поведінки та емоційного стану, що проявляється в особливостях добору слів, специфіці стилістичної побудови висловлювання, що зауважують В.В. Богданов, І.Н. Борисова, Ю.Є. Прохоров, Й.А. Стернін, К.Ф. Сєдов, С.В. Форманова, Р. Brown, S. Levinson та ін.

Сучасний стан суспільства визначає актуальність проблеми спілкування, оскільки одним із видів мовленнєвої поведінки є транспонування агресії, коли комунікант, який не поділяє або не сприймає думку опонента, провокує конфлікт, конфронтацію, використовуючи негативні засоби спілкування, що ми визначаємо як *антиетикетні форми спілкування*. Тому актуальність статті зумовлена важливістю вивчення домінантних одиниць антиетикету в художньому тексті, які виявляють індивідуальну мовну картину світу письменника і розкривають його естетичне кредо. Такими домінантними одиницями виступають інвектива, сленг, слова-паразити, негативно-оцінні слова. Це дає змогу глибше осмислити стильову манеру Дж.Д. Селінджера.

Метою статті є аналіз антиетикетних форм спілкування в романі Дж.Д. Селінджера «Ловець у житті», що передбачило розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати основні підходи до визначення й уточнення поняття «антиетикетні форми спілкування»; 2) схарактеризувати форми антиетикетного спілкування; 3) класифікувати їх за семантичною ознакою.

У наш час питання мовленнєвого етикету особливо актуальне, оскільки це час глибоких та надто різких змін у суспільстві. Нові умови соціального існування певного етносу (хаотичний перехід до ринкової економіки, нестабільність у політичному, соціальному й економічному житті, процес урбанізації, шалений темп життя тощо) спричиняють самотність людини, психолого-депресивні стани від перевтоми через намагання утвердитися в цьому житті. Усе це яскраво продемонстрував Дж.Д. Селінджер в образі Холдена Колфілда – бунтівника, жертви, підлітка, який не любить людей, але ображається, що люди не люблять його, людини, яка не вміє прикидатися й пристосовуватися, якій не властиве підлабузництво, яка не сприймає оточуючу його дійсність.

Нині ми відкрито говоримо про бездуховність, падіння моралі в суспільстві. І хоча моральні норми не пов'язані безпосередньо з етикетною поведінкою, нехтування цими нормами свідчить про девальвацію цінностей, які здавна були основою життя людства.

У нашому суспільстві багато людей з іронією ставляться до етикетних норм поведінки, ігнорують правила мовленнєвої культури, етикету, проявляють очевидну аморальність: дозволяють собі розмовляти з незнайомими людьми на «ти», у спілкуванні припускаються сленгу, жаргону, інвективи, вважаючи, що поводяться розкуто, невимушено, але при цьому виникає мовна девіація. «Девіація мовна – тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні, причиною яких є недостатня мовна компетенція учасників» (Бацевич, 2011: 21). Це різноманітні помилки, неточності, обмовки, лінгволяпсуси тощо, пов'язані зі специфікою лексичної й граматичної семантики.

За ступенем ритуалізації поведінки людини дослідники виділяють такі основні різновиди етикету: *повсякденно-побутовий, оказіональний, святковий*. Повсякденно-побутовий етикет реалізується в таких звичних для нас ситуаціях, як зустріч, прощання, знайомство, повсякденне застілля тощо. Сюди входить спілкування на робочому місці, в магазині, транспорті та ін. *Оказіональний* етикет характерний для ситуації приймання гостей. *Святковий* етикет обслуговує родинні події, обряди, свята. Для кожного з цих різновидів етикету характерна певна тональність спілкування: офіційно-стримана чи дружня, нейтральна чи урочиста, але в жодному разі не панібратська чи вульгарна.

На поведінку людей не менше впливає й *антиетикет* – інвектива, сленг, слова-паразити, негативно-оцінні слова, які ображають, принижують, бажають зла. Таке мовлення веде до поступового деградування особистості, її духовного випорожнення.

2. Класифікація антиетикетних форм спілкування

Останнім часом у процесі спілкування в суспільстві домінує мовна агресивність як форма досягнення мети, що виявляється в надмірному вживанні інвективної, негативної, емоційно-оцінної лексики, яка принижує й ображає партнера по комунікації, ускладнює взаємодію й досить часто призводить до конфліктності. У відносинах між людьми посилюється егоїзм.

Як відомо, всі некодифіковані форми спілкування мають підвищену експресивність. Деякі мовознавці ототожнюють експресивність з емоційністю, інші вбачають в експресії оцінну характеристику мовного елемента, тобто мовна експресія трактується як інформація про емоційний стан людини.

Л. Андерсон визнає, що «неабиякою експресивністю відрізняється просторічна, вульгарна й лайлива лексика та емоційне слово, оцінне наповнення якого підтримується іншим емоційно-оцінним словом, підсилювальною часткою, емоційним вигуком, підсилювальним вказівним чи означальним займенником» (Anderson, Trudgil, 1990: 227). Ми цілком згодні з вищезазначеним висловлюванням і вважаємо, що всі некодифіковані форми спілкування, а також просторіччя, жаргон, сленг, суржик, слова-паразити мають більшу експресивність, ніж слова зі зменшувально-пестливими суфіксами або емоційними вигуками.

Поняття «некодифікована лексика» ототожнюємо з поняттями «ненормативна», «нецензурна», «вульгарна», «груба», «обсценна». Склад ненормативної лексики визначається набором соціолектів (*сленг, жаргон, арго, просторіччя*) та стилістично зниженої лексики (*інвектива, вульгаризми, лайлива, обсценна лексика, матюк, дисфемізми, суржик, евфемізми*).

Інвектива, вульгарна, лайлива, обсценна лексика, матюк становить невід'ємну частину ненормативного лексикону, є «самостійною лексико-семантичною системою, а також експресивно підсилювальним маркером інших її соціолінгвальних страт» (Reimers, 1957: 84–85). Нейтралізувати, пом'якшити й візуалізувати зміст найекспресивнішого зниженого прошарку мови покликані евфемізми, які або вже існували в літературній мові, або нещодавно утворені на її периферії. Втім, через негативно-контекстуальне вживання семантичні номінації евфемізмів нерідко підлягають зниженню (Reimers, 1957: 86).

Основа «антиетикетних форм спілкування», на нашу думку, становить термінологічна мікросистема *інвектива – лайка – обсценна лексика – мат*.

У колі науковців сформувалося кілька підходів до визначення терміна «інвектива»:

– його ототожнюють із лайкою, кваліфікованою у мовному узусі як знак, що має табуований характер, лежить за межами літературної мови та містить стійкі стилістичні маркери «вульгарний», «лайливий», «грубий», «презирливий». У такій інтерпретації лайка визнається мовним знаком, який не відповідає нормам пристойності в певному соціумі на певний момент часу (Т. Вільчинська, Т. Кудінова, А. Позолотін, О. Саржина); це вид мовленнєвої агресії, емоційно-експресивна одиниця, яка має властивість деавто-

матизованого сприйняття у свідомості носіїв мови (В. Жельвіс);

– інвективою вважається образа (В. Кусов, С. Форманова), тобто соціальна дискредитація суб'єкта шляхом адресованого йому тексту, а також стійкий мовний зворот, що сприймається адресатом як образа. Механізмом актуалізації інвективи, як правило, виступає ситуація порушення культурних вимог з боку адресанта інвективи, виходу його індивідуального вчинку за межі прийнятих норм поведінки (А. Грицанов, Є. Можейко);

– інвективою є будь-яке слово, вимовлене в дуже різкій формі, лайка (Ю. Бельчиков, В. Жельвіс, А. Позолотін, М. Степко), мат і навіть нейтральна лексика, яка виступає в інвективній функції (М. Голев), що використовується з метою образити опонента, здійснити навмисний вплив на адресата (О. Корольова, Г. Кусов, Й. Стернин, С. Форманова) і характеризує ставлення мовця до предмета мовлення (О. Корольова, Л. Крисін). Планом змісту інвективи є власне образа, висловлена в агресивній формі. Залежно від того, чи наділені інвективністю такі одиниці мовлення, як слово, речення, текст, вони можуть бути або визнані інвективами, або ж ні (А. Коряковцев).

У нашій роботі поділяється підхід, в якому інвектива – образа – лайка є синонімами, оскільки це будь-яка груба, вульгарна, табуована номінація адресата чи третьої особи, що має оцінну семантику й містить образу (Форманова, 2013a; Форманова, 2013b; Форманова 2017). В англійській мові терміну «інвектива» відповідають *swear words, vulgar language, rude language, offensive words, pejoratives, taboos, expletives, power language* та ін.

Е. МакЕнері, один із найповажніших британських спеціалістів у цій галузі, відштовхуючись від інвективної функції ненормативної лексики, вважає, що «ненормативна лексика (*bad language*) означає будь-яке слово або фразу, яка при використанні в так званій ввічливій бесіді може викликати образу» (McEneaney, 2006: 2). При цьому вчений виділяє лайку (*swearing*) як один із варіантів ненормативної лексики (McEneaney, 2006: 2). Інші дослідники, Л. Андерсон і П. Траджіл, у праці «Bad language» всередині лайливої лексики вирізняють три семантичних групи, так звані слова-табу (*taboos words*): 1) «брудні слова» (*dirty words*), до яких зараховують сексизми; 2) слова, які стосуються християнської релігії; 3) слова – назви тварин, які застосовують щодо людей. При цьому дослідниці наголо-

шують на міграціях деяких слів з однієї категорії в іншу (Anderson, Trudgil, 1990: 15).

Основоположник дослідження пейоративної лексики в латинській мові Г. Хофман поділив лайливі слова на: 1) ті, що взяті зі сфери життя людини й стосуються тілобудови, хвороб, віку, немічності, інтелектуальних і моральних вад. Це вислови з приватного й суспільного життя, кола сім'ї, середовища рабів, ремісників, помічників у різних установах; 2) лайливі слова, взяті з живої та неживої природи (Hoffman, 1892: 273).

Мініконі виділяє іменникові і прикметникові лайливі слова, які також поділяє за значенням на:

– лайливі слова рабів, лайливі слова за назвами тварин, предметів, абстрактні слова;

– лайливі слова, що картають хитрість, ницість, божевілля, безсоромність, бруд, сморід (Miniconi, 1958: 159).

Реформований метод застосовує Ф. Раймерс у дисертації «Der plautinis Schimpfworterkatalog» (Reimers, 1957: 158). Він одним із перших поділив матеріал не за основним значенням висловів, уживаних як лайка, а за «закидами, захованими в лайці». Тобто в своїй дисертації Ф. Раймерс звертався до афективного значення. Вчений виділяє 19 закидів: закид карної поведінки, зловмисності, моторошності, некерованості, жадібності, зведення до розпусти, нищої поведінки, божевілля, глупоти, браку активності, набридливої та негідної поведінки, святотатства, загальної моральної неповноцінності, фізичних вад, загальної непотрібності.

Щодо художньої літератури, то така лексика може слугувати засобом сатири, пародії, гнівного осуду, образи, агресії, зневажання тощо.

3. Феномен неввічливості в сучасному мовознавстві

Потужний «вибух» інтересу до феномена лінгвістичної неввічливості припав на 2008 р., коли були опубліковані перші монографії (Bousfield, 2008a; Bousfield, 2008b) і спеціалізовані випуски журналів «Journal of Politeness Research» і «Pragmatics», присвячені детальному аналізу лінгвістичної неввічливості. Такий прояв інтересу до раніше ігнорованих тем стало реальним підтвердженням ідеї, що вивчення цього найважливішого соціально-комунікативного явища заслуговує на більшу увагу лінгвістів. Незважаючи на явне зростання в останні кілька років кількості публікацій на тему лінгвістичної неввічливості, досі не до кінця зрозуміло, що саме

слід називати терміном «неввічливість» і як неввічливість проявляється в комунікативній поведінці. Також важливо зрозуміти концептуальні й культурно-специфічні відмінності у проявах неввічливості та грубості в різних мовах.

Аналіз робіт дослідників антиетикетної негативної мовної поведінки показує, що один і той самий предмет лінгвістичного аналізу, а саме грубість, отримує різне найменування і наповнюється різним змістом кожним з авторів: «*positive and negative aggravation*» (завдання шкоди позитивній та негативній особі) (Lachenicht); «*Aggravation*» (погіршення взаємин) (Craig); «*Aggravating the face*» (завдання шкоди соціальній особі) (Penman); «*Rudeness*» (грубість, неввічливість, образливість) (Lakoff; Kasper); «*Face-attack*» (напад (атака) на соціальне обличчя) (Austin); «*Impoliteness*» (неввічливість) (Culpeper). Така понятійна строкатість може свідчити про багатогранність і труднощі лінгвістичного опису грубої і нечемної комунікативної поведінки, яку в статті Дж. Остіна було образно й точно названо «темною стороною ввічливості» (*the dark side of politeness*), що розуміється як атака адресанта на соціальне обличчя адресата (Austin, 1990).

Стратегії неввічливості є віддзеркаленням стратегій ввічливості, розроблених П. Браун та С. Левінсоном (Brown, Levinson, 1987: 61). Моделі неввічливості досліджували Л. Лакеніхт, Дж. Калперер, Д. Бусфілд та Дж. Остін і в певному сенсі наслідували ідеї один одного, залишаючи константою поняття «*обличчя*». Варто визнати, що всі моделі викликають критичні зауваження. В їхньому описі науковці визначають різний набір «суперстратегій»: за Л. Лакеніхтом – прихована стратегія образи (*off record aggravation*), явна стратегія образи (*baldon record aggravation*), стратегія позитивної образи (*positive aggravation*), стратегія негативної образи (*negative aggravation*) (Culpeper, 2005: 35); за Дж. Калперером – явна неввічливість (*baldon record impoliteness*), позитивна неввічливість (*positive impoliteness*), негативна неввічливість (*negative impoliteness*), сарказм (*sarcasm*), або удавана ввічливість (*mock politeness*), нестача ввічливості (*with drawa lof politeness*) (Culpeper, 2005: 37); за Д. Бусфілдом – явна неввічливість, прихована неввічливість, до останньої глобальної стратегії належать сарказм та нестача ввічливості (Bousfield, 2008: 95); за Дж. Остіном – явна загроза (*baldon record threat*), неприхована загроза без пом'якшення

(*on record threat*), неприхована загроза з неприхованим пом'якшенням (*on record threat with inappropriate redress*), прихована загроза (*off record threat*) (Austin, 1990: 279; Форманова, 2017: 219–220).

Сучасний стан розвитку суспільства дає змогу стверджувати, що частота вживання антиетикетних форм спілкування, які виражаються некодифікованою лексикою, значно зросла. «Оскільки автори не можуть ігнорувати тенденції у вживанні тих чи інших лексичних одиниць при створенні мовної характеристики персонажів, процес проникнення вказаної лексики в художню прозу відображається в мові сучасних художніх творів» (Левицький, 1997: 178).

4. Антиетикетні форми спілкування в романі Дж.Д. Селінджера «Ловець у житті»

Проаналізувавши роман Дж.Д. Селінджера «Ловець у житті», ми вилучили лексику, яка, на наш погляд, яскраво засвідчує антиетикетність у спілкуванні головного героя Колфілда Холдена. Зазначені антиетикетні форми нами класифіковано за такими групами:

1) **агресивні (спрямовані на людину, вживаються для завдання образи)** (Дмитриєнко, 2007: 2): **Louse** – An unscrupulous person – *паршива людина, гнида, воша: If you sat around there long enough and heard all the phonies applauding and all, you got to hate everybody in the world, I swear you did. The bartender was a louse, too. He was a big snob. He didn't talk to you at all hardly unless you were a big shot or a celebrity or something* (Salinger, 2016: 52);

Grools – Ugly, or inane – упир: *Finally, the blonde one got up to dance with me, because you could tell I was really talking to her, and we walked out to the dance floor. The other two grools nearly had hysterics when we did. I certainly must've been very hard up to even bother with any of them. But it was worth it* (Salinger, 2016: 25).

Агресія, до якої вдається Холден Колфілд під час спілкування, спричинена низькою самооцінкою. Йому важко самоствердитися, проявити свою особистість, здобути повагу інших. Він драгівливий, імпульсивний, буркотливий. Холден критикує суспільство і його звичаї, багато думає, вдається до міркувань (він багато читав, мав відмінні оцінки з англійської мови й літератури), помічаючи деталі й дрібниці в поведінці й побуті людей, які йому огидні;

2) **експлетивні (лексичні одиниці, спрямовані на ситуацію, використовуються для вираження емоцій)** (Дмитриєнко, 2007: 2):

Rubberneck – Someone who stares at other people – той, хто видивляється/вирячується

на людей: *What I really felt like, though, was committing suicide. I felt like jumping out the window. I probably would've done it, too, if I'd been sure somebody'd cover me up as soon as I landed. I didn't want a bunch of stupid rubbernecks looking at me when I was all gory* (Salinger, 2016: 38);

Lulu – A person who is worthy or mention; or in this case especially bad – людина, жінка що треба ≅ «таких пошукати»: *The funny part was, though, we were the worst skaters on the whole goddam rink. I mean the worst. And there were some lulus, too. Old Sally's ankles kept bending in till they were practically on the ice. They not only looked stupid as hell, but they probably hurt like hell, too* (Salinger, 2016: 47);

Crumb-bum – Someone who is lazy and does not do work – бовдур, ледар, бомж:

Anyway, when I was in bed, I couldn't pray worth a damn. Every time I got started, I kept picturing old Sunny calling me a crumb-bum. Finally, I sat up in bed and smoked another cigarette (Salinger, 2016: 36);

Booze – Alcohol, drink alcohol – випивка, горілчаний напій; пиячити, випивати:

He got up and poured some more booze in his glass. Then he sat down again. He didn't say anything for a long time (Salinger, 2016: 67);

Dopey – Silly; Frivolous – дурний, загальмований, безглуздий: *She wasn't listening, though. So I ignored her for a while. We just danced. God, could that dopey girl dance. Buddy Singer and his stinking band was playing "Just One of Those Things" and even they couldn't ruin it entirely* (Salinger, 2016: 26);

Madman – crazy or mentally ill person – божевільний, навіжений: *Besides, I'm not going to tell you my whole goddam autobiography or anything. I'll just tell you about this madman stuff that happened to me around last Christmas just before I got pretty run-down and had to come out here and take it easy* (Salinger, 2016: 1);

Yellow – Yellow in the sentence is mean coward – боягузливий, малодушний, сором'язливий: *I wished I knew who'd swiped my gloves at Pencey, because my hands were freezing. Not that I'd have done much about it even if I had known. I'm one of these very yellow guys. I try not to show it, but I am* (Salinger, 2016: 32);

Lousy – very poor or bad; disgusting – паршивий, мерзенний, огидний: *You'd like her. I mean if you tell old Phoebe something, she knows exactly what the hell you're talking about. I mean you can even take her anywhere with you. If you take her to a lousy movie, for instance, she knows it's a lousy movie* (Salinger, 2016: 24);

Crumby – dirty; unpleasant; or of poor quality – мерзенний, брудний, низькоякісний: *They gave me this very **crummy** room, with nothing to look out of the window at except the other side of the hotel. I didn't care much* (Salinger, 2016: 22).

Експлетивні засоби в мовленні Колфілда – це словесна агресія. Герой заміщує ними фізичну агресію, оскільки є субтильним і хворобливим підлітком. Причина антиетикетного спілкування Холдена – переважно фізіологічна. Головному героєві 17 років, а це час статевого дозрівання, а, отже, найскладніший період в житті. Весь час герой знаходиться у стані стресу, викликаного вибухом гормонів. Він стає незадоволеним, вередливим, прискіпливим;

3) інвектива:

Sonuvabitch – short version of son of a bitch – сучий син: *He kept holding onto my wrists and I kept calling him a **sonuvabitch** and all, for around ten hours. I can hardly even remember what all I said to him. I told him he thought he could give the time to anybody he felt like* (Salinger, 2016: 16);

Moron – a stupid person – йолоп, придурок, дебіл: *I told him he didn't even care if a girl kept all her kings in the back row or not, and the reason he didn't care was because he was a goddam stupid **moron**. He hated it when you called a moron. All **morons** hate it when you call them a **moron*** (Salinger, 2016: 16).

Інвектива виражає надто емоційне й агресивне ставлення Колфілда до особи чи предмета. Ці вислови мають сильну конотацію і високий ступінь експресивності. Тому вживання ним інвективи цілком виправдане. Для Холдена ці слова служать розрядкою, хоча він не гидує вживанням алкоголю й тютюну. Такі згубні звички не врівноважують його, а, навпаки, викликають ще більше дратування;

4) сленг:

Dough – Money – гроші, бабки, тісто: *I said right out loud, almost, "somebody open the door". Finally old Mrs. Spencer opened it. They didn't have a maid or anything, and they always opened the door themselves. They didn't have too much **dough*** (Salinger, 2016: 2);

Flop – Failure – провалля, невдача; плюхатися: *He's a corporation lawyer. Those boys really haul it in. Another reason I know he's quite well off, he's always investing money in shows on Broadway. They always **flop**, though, and it drives my mother crazy when he does it* (Salinger, 2016: 38);

Hot – Well or very good – надзвичайний, чудовий; привабливий: *I kept wishing, though,*

*that he'd continue the conversation in the morning, instead of now, but he was **hot**. People are mostly **hot** to have a discussion when you're not* (Salinger, 2016: 67);

Hot-shot – a person, who thinks too highly of himself – людина, яка обіймає високу посаду, крутелик: *If you get on the side where all the **hot-shots** are, then it's a game, all right-I'll admit that. But if you get on the other side, where there aren't any **hot-shots**, then what's a game about it? Nothing. No game* (Salinger, 2016: 4);

Swanky – Very high-class or expensive – франтівський, вишуканий, надто дорогий: *Mr. and Mrs. Antolini had this very **swanky** apartment over on Sutton Place, with two steps that you go down to get in the living room, and a bar and all* (Salinger, 2016: 65);

Can – The word can used in this sentence means bathroom – брудне місце, туалет, місце для випорожнення фізіологічних потреб організму: *He said he wanted to see if his initials were still in one of the **can** doors. What he did, he carved his goddam stupid sad old initials in one of the can doors about ninety years ago, and he wanted to see if they were still there* (Salinger, 2016: 61);

Snowing – It means to overwhelm with insincere talk, especially with flattery – застосовувати лестощі, лестити: *What a technique that guy had. What he'd do was, he'd start **snowing** his date in this very quiet, sincere voice-like as if he wasn't only a very handsome guy but a nice, sincere guy, too* (Salinger, 2016: 18);

Touchy – Oversensitive and irritable – надзвичайно чутливий, надзвичайно образливий: *They're quite **touchy** about anything like that, especially my father. They're nice and all – I'm not saying that-but they're also **touchy** as hell. Besides, I'm not going to tell you my whole goddam autobiography or anything* (Salinger, 2016: 1);

Give somebody a buzz – to phone somebody – зв'януть, позвонить: *The first thing I did when I got off at Penn Station, I went into this phone booth. I felt like **giving somebody a buzz*** (Salinger, 2016: 21);

Smack – strike (someone or something), typically with the palm of the hand and as a punishment – грюкнути, вдарити: *The only trouble was, the cold made my nose hurt, and right under my upper lip, where old Stradlater'd laid one on me. He'd **smacked** my lip right on my teeth, and it was pretty sore* (Salinger, 2016: 19);

Horse around – meant fooling around – дурити: *I was feeling sort of tired from the trip to New York and all, and I started yawning. Then I*

started **horsing around** a little bit. Sometimes I horse around quite a lot, just to keep from getting bored (Salinger, 2016: 8);

Cut the Crap! – Stop any unnecessary talk and get straight to the point – Досить верзти нісенітницю!: *I'm a very weak guy. «Now, cut out the crap», – he said. He started shaving himself all over again* (Salinger, 2016: 11).

Результати проведеного дослідження виявили, що найбільшу кількість антиетикетних форм становить сленг. Головний герой роману – сімнадцятирічний юнак, тому його мовлення насичене цими лексичними одиницями, оскільки сленг – це лексика розмовного типу, яку вважають нижчою від загальноживаного стандарту; це слова, що у стандартній мові або не вживаються, або мають особливий лексико-семантичний зміст. Вживання сленгу переслідує певну мету: відбиває настрої молодого покоління, служить засобом дотепів і гумору, подає явище описово, допомагає заволодіти чужою увагою, уникнути кліше, підкреслити додаткову рису явища, полегшити спілкування. При цьому збагачується скарбниця лексичних засобів мови.

Така мовленнєва поведінка персонажа засвідчує, що він намагається продемонструвати свою вищість як засіб самоствердження. Особливо це проявляється в період збудження, в екстремальних ситуаціях, під час сильного потрясіння, за умов реальної небезпеки.

5) **слова-паразити** (націлені на співрозмовника саме як маркери можливої відсутності повного збігу між дійсністю і сказаним) (Разлогова, 2003: 152):

Oughta – Have to – бути винним (щось зробити): *Boy, was I excited, though. I really was. «Where is she?» – I asked him. «I oughta go down and say hello to her or something* (Salinger, 2016: 11);

Wuddaya – Would do you (want) – Чого ти (хочеш): *Honest to God, we could have a terrific time! Wuddaya say? C'mon! Wuddaya say? Will you do it with me? Please!» «You can't just do something like that», – old Sally said. She sounded sore as hell* (Salinger, 2016: 48);

Corny – Out of style; or clichéd – поза стилем, банальний, заскорузлий: *I hate saying corny things like «traveling incognito». But when I'm with somebody that's corny, I always act corny too* (Salinger, 2016: 22);

Boy – used to express strong feelings, esp. of excitement or admiration – виражає здивування, незадоволення, захват \cong *boy*: *Boy, that museum was full of glass cases. There were even more upstairs, with deer inside them drinking at*

water holes, and birds flying south for the winter (Salinger, 2016: 44).

Слова-паразити – модальні слова й висловлювання, які можуть вживатися в спонтанній мові значної кількості мовців із невинуватою високою з погляду слухача локальною частотою. Головним критерієм, який визначає приналежність слова до паразитичного, на думку О. Разлогової, є його потенційна надчастотність (Разлогова, 2003: 152). Самі по собі деякі зі слів не є «паразитами», а стають такими лише тоді, коли їх вживають у невластивому для них контексті. Але при цьому є група слів, які залишаються паразитичними, в якому б контексті вони не знаходилися (*shirt, goddamn*). Такі слова виступають «пом'якшувальними» синонімами грубих, яскраво виражених нецензурних слів.

Отже, слова-паразити – це своєрідні зв'язки, що дуже міцно закріпилися в лексиконі людини, стали звичкою. Носій слів-паразитів, як правило, їх не помічає, але вони засмічують його мовлення, заважають сприймати інформацію. Крім того, вони витісняють літературну нормовану мову, через що зазнає певних втрат літературна мова як система.

Проаналізований фактичний матеріал підтверджує, що антиетикетні форми спілкування продукують агресивність, обурення, злість, роздратування, що виражається у використанні інвективи, сленгу, слів-паразитів, негативно-оцінної лексики. Усе це ображає партнера по комунікації, утруднює інтеракцію і призводить до конфлікту. У взаємостосунках посилюється егоїзм. Але мовленнєва агресивність проявляється не лише у виборі мовних одиниць, пов'язаних із грубою, жорстокою, силовою поведінкою, але й у нав'язуванні з боку мовця своєї комунікативної поведінки, у відмові від діалогічності, невмінні слухати співрозмовника, захопленні власним «я». Мовленнєва агресивність, мовний егоїзм, на наш погляд, є одним зі способів проявити себе як унікальну особистість, що знаходить відображення в мовній поведінці Колфілда Холдена і часто призводить до непорозуміння, заподіяння психологічного збитку і, як наслідок, конфлікту між учасниками комунікативного акту.

Протягом оповіді автор підводить читача до думки, чому Колфілд удавався до такої мовленнєвої поведінки. Героєві бракувало родинного затишку, батьківського тепла, надійного товариша поруч, розуміння друзів, батьків, вчителів. Він сумував за загиблим братом Алі, з яким знаходив спільну мову. Тому весь час

Холден знаходиться в розпачі. І лише Фібі, його молодша сестричка, стала йому втіхою, у спілкуванні з нею він не припускався антиетикетних форм спілкування.

5. Висновки

Незважаючи на очевидну практичну й теоретичну значущість цієї проблеми, термінологічний апарат і зміст основних понять, необхідних для опису сфери антиетикетних форм і засобів неввічливості, в мовознавстві залишається недостатньо розробленим. З огляду на досвід дослідження негативних мовленнєвих дій у комунікативній практиці персонажів і розуміння мовленнєвої діяльності як різновиду цілеспрямованої поведінки людини, що є словесним вираженням думки, у пропонованій статті здійснено аналіз зазначеної проблеми.

Антиетикетну форму спілкування спричинює конфліктна особистість, тобто людина, яка посідає у спілкуванні позицію домінування, не поважає партнера по комунікації, проявляє мовленнєву агресію і не прагне до конструктивного діалогу. Антиетикетне спілкування проявляється у стилістично зниженій лексиці, образі, негативних порівняннях тощо, оскільки антиетикетна поведінка пов'язана із зіткненням інтересів і думок учасників комунікативного акту, це нерідко призводить до серйозної конфліктної ситуації через демонстрацію установки проти опонента і відбиває домінування над ним, що яскраво підтверджує образ Холдена.

Стильові особливості роману Дж.Д. Селінджера характеризуються демократичністю, про що свідчать легка проникливість та функціонування антиетикетних форм спілкування, а саме інвектив, які є експресивними, іноді агресивними і впливають на свідомість реципієнта.

Особливістю антиетикетної форми спілкування є свідомий вибір адресантом способів, стратегій і тактик мовленнєвої поведінки, що руйнує як саму комунікативну інтеракцію, так і особистість адресата, оскільки адресант не усвідомлює наслідків своїх вчинків та дій. Це призводить до конфліктної взаємодії, в якій адресант прагне домінувати над опонентом, нав'язуючи свої думки, переконання, точку зору, проявляє неприязнь, ворожість, відчуження, роздратування, гнів, нетерпимість, підкреслюючи своє презирливе ставлення та агресію.

Проаналізований матеріал дав змогу класифікувати антиетикетні форми спілкування за такими групами: 1. агресивні (спрямо-

вані на людину, вживаються для нанесення образи); 2. експлетивні (лексичні одиниці, спрямовані на ситуацію, використовуються для вираження емоцій); 3. інвективи; 4. сленг; 5. слова-паразити.

Таким чином, антиетикетне спілкування проявляється у стилістично зниженій лексиці, образі, негативних порівняннях тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Між девіацією і комунікативним конфліктом. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія «Лінгвістичні науки»*. 2011. № 13. С. 20–28.
2. Дмитриенко Г.В. Вербальная инвектива в англоязычном лексическом субстандарте : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.14. Пятигорск, 2007. 17 с.
3. Левицький А.Е. Особливості функціональної переорієнтації одиниць зниженого стилістичного тону сучасної англійської мови. *Лабораторія славистичних студій*. 1997. Вип. 3. С. 177–179.
4. Разлогова Е.Э. К вопросу о специфических употреблении модальных слов: слова-паразиты в русской и французской речи. *Вестник Московского университета. Серия «Филология»*. 2003. № 6. С. 152–169.
5. Форманова С.В. Антиетикетні форми спілкування. *Мова: науково-теоретичний часопис з мовознавства*. 2013. Вип. 19. С. 65–69.
6. Форманова С.В. Інвективи в українській мові : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2013. 465 с.
7. Форманова С.В. Неввічливість, грубість, антиетикет як об'єкт вивчення в сучасній лінгвістиці. *Одеська лінгвістична школа у просторах інтерпретацій* : колективна монографія / за заг. ред. Т.Ю. Ковалевської. Одеса : ПолиПринт, 2017. С. 215–225.
8. Anderson L.G., Trudgill P. *Bad language*. Oxford : Basil Blackwell LTD, Bailey L.A., 1990. 202 p.
9. Austin J. Politeness revisited – the dark side. *New Zealand ways of speaking English* / A. Bell, J. Holmes (eds.). Clevedon, Philadelphia : Multilingual Matters, 1990. P. 277–293.
10. Bousfield D. *Impoliteness in interaction*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2008. 282 p.
11. Bousfield D. *Impoliteness in the struggle for power. Impoliteness in language: studies on its interplay with power in theory and practice*. Berlin : de Gruyter, 2008. P. 127–153.
12. Brown P., Levinson S.C. *Politeness: Some Universals in Language Use*. London ; New York : CUP, 1987. 345 p.
13. Carston R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*. 2002. № 1–2. P. 127–148.
14. Culpeper J. Towards an anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics*. 1996. № 25. P. 349–367.
15. Culpeper J. Impoliteness and the entertainment in the television quiz show: "the Weakest Link". *Journal of Politeness Research*. 2005. Vol. 1. № 1. P. 35–72.
16. Hoffman G. Schimpfwörter der Griechen und Römer. *Wiss. Beilage zum Programm des Friedrichsrealgymnasiums*.

- Berlin, 1892. S. 291. URL: https://science.law.muni.cz/knihy/Staat_und_Gesellschaft_der_Griechen_und_Romer.pdf (дата звернення: 05.04.2019).
17. Locher M. Politeness and impoliteness in computer-mediated communication. *Journal of Politeness Research*. 2010. Vol. 6. P. 1–5.
 18. McEnery T. Swearing in English: bad language, purity power from 1586 to the present. London ; New York : Routledge, 2006. 300 p.
 19. Miniconi P.-J. Les termes d'injure dans le theatre comique. *R.E.L.* 1958. Vol. XXXVIII. P. 159–175.
 20. Reimers F.H. Der plautinis Schimfworter Katalog: Diss. Koln, 1957. 200 p.
 21. Salinger J.D. The catcher in the rye. Санкт-Петербург : Антология ; КАРО, 2016. 288 с.
 22. Schwarz M., Chur J. Semantik : Ein Arbeitsbuch. Tübingen : Narr Verlag, 2007. 205 S.
 23. Searle J.R. A taxonomy of illocutionary acts. *Language, mind and knowledge*. Minneapolis : Gunderson, 1975. P. 344–369.
 24. Terkourafi M. Toward a unified theory of politeness, impoliteness and rudeness. *Impoliteness in Language: studies on its interplay with power in theory and practice*. Berlin : Mouton de Grueter, 2008. P. 45–74.
- REFERENCES:**
1. Batsevych, F.S. (2011). Mizh devyatsiyeyu i komunikativnym konfliktom [Between Deviation and Communicative Conflict]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushyns'koho. Seriya "Linhvistychni nauky"*, no. 13, pp. 20–28 [in Ukrainian].
 2. Dmitriyenko, G.V. (2007). Verbal'naya invektiva v angloyazychnom leksicheskom substandarte [Verbal invective in the English-speaking lexical substandard] (Extended abstract of candidate's thesis). Pyatigorsk [in Russian].
 3. Levytskyy, A.E. (1997). Osoblyvosti funktsional'noyi pereorientatsiyi odynyts' znyzhenoho stylistychnoho tonu suchasnoyi anhliys'koyi movy [Features of functional reorientation of units of reduced stylistic tone of modern English]. *Laboratoriya slavistychnykh studiy*, issue 3, pp. 177–179 [in Ukrainian].
 4. Razlogova, Ye.E. (2003). K voprosu o spetsificheskikh upotrebleniyakh modal'nykh slov: slova-parazity v russkoy i frantsuzskoy rechi [To the question of the specific uses of modal words: parasitic words in Russian and French]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya "Filologiya"*, no. 6, pp. 152–169 [in Russian].
 5. Formanova, S.V. (2013a). Antyetyketni formy spilkuvannya [Anti-etiquette forms of communication.]. *Mova: naukovotoiretychnyy chasopys z movoznavstva*, issue 19, pp. 65–69 [in Ukrainian].
 6. Formanova, S.V. (2013b). Invektivy v ukrayins'kiy movi [Invective in the Ukrainian language] (Doctor's thesis). Odesa [in Ukrainian].
 7. Formanova, S.V. (2017). Nevychlyvist', hrubist', antyetyket yak ob'yekt vyvchennya v suchasniy linhvistytsi [Insanity, rudeness, anti-etiquette as an object of study in modern linguistics]. *Odes'ka linhvistychna shkola u prostorakh interpretatsiy: kolektyvna monohrafiia / T.Yu. Kovalevska (ed.)*. Odesa: PolyPrynt, pp. 215–225 [in Ukrainian].
 8. Anderson, L.G., Trudgil, P. (1990). Bad language. Oxford: Basil Blackwell LTD, Bailey L.A. [in English].
 9. Austin, J. (1990). Politeness revisited – the dark side. *New Zealand ways of speaking English / A. Bell, J. Holmes (eds.)*. Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters, pp. 277–293 [in English].
 10. Bousfield, D. (2008a). Impoliteness in interaction. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company [in English].
 11. Bousfield, D. (2008b). Impoliteness in the struggle for power. *Impoliteness in language: studies on its interplay with power in theory and practice*. Berlin: de Gruyter, pp. 127–153 [in English].
 12. Brown, P., Levinson, S.C. (1987). Politeness: Some Universals in Language Use. London; New York: CUP [in English].
 13. Carston, R. (2002). Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*, no. 1–2, pp. 127–148 [in English].
 14. Culpeper, J. (1996). Towards an anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics*, no. 25, pp. 349–367 [in English].
 15. Culpeper, J. (2005). Impoliteness and the entertainment in the television quiz show: "The Weakest Link". *Journal of Politeness Research*, vol. 1, no. 1, pp. 35–72 [in English].
 16. Hoffman, G. (1892). Schimpfwörter der Griechen und Römer [Curse words of the Greeks and Romans]. *Wiss. Beilage zum Programm des Friedrichsrealgymnasiums*. Berlin, pp. 291. Retrieved from: https://science.law.muni.cz/knihy/Staat_und_Gesellschaft_der_Griechen_und_Romer.pdf [in German].
 17. Locher, M. (2010). Politeness and impoliteness in computer-mediated communication. *Journal of Politeness Research*, vol. 6, pp. 1–5 [in English].
 18. McEnery, T. (2006). Swearing in English: bad language, purity power from 1586 to the present. London; New York: Routledge [in English].
 19. Miniconi, P.-J. (1958). Les termes d'injure dans le theatre comique [Terms of insult in comic theater]. *R.E.L.*, vol. XXXVIII, pp. 159–175 [in French].
 20. Reimers, F.H. (1957). Der plautinis Schimfworter Katalog [The plautinis swear words catalog] (PhD Thesis). Koln [in German].
 21. Salinger, J.D. (2016). The catcher in the rye. Saint Petersburg: Antologiya; KARO [in English].
 22. Schwarz, M., Chur, J. (2007). Semantik: Ein Arbeitsbuch [Semantics: a workbook]. Tübingen: Narr Verlag [in German].
 23. Searle, J.R. (1975). A taxonomy of illocutionary acts. *Language, mind and knowledge*. Minneapolis: Gunderson, pp. 344–369 [in English].
 24. Terkourafi, M. (2008). Toward a unified theory of politeness, impoliteness and rudeness. *Impoliteness in Language: studies on its interplay with power in theory and practice*. Berlin: Mouton de Grueter, pp. 45–74 [in English].

УДК 811.111'255.4

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-36

РЕАЛЬНІ ТА ОПТИМАЛЬНІ МЕТОДИ ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ**Фролова Ірина Євгенівна,**

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
irinafrolova37@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9260-229X

Кабірі Магда Хуссейн,

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
margaritakabire@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3664-4660

Котлярів Дмитро Миколайович,

старший викладач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Kotlyar.dmitr@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7389-0249

У статті увагу зосереджено на аналізі перекладу реалій літературних творів детективного жанру А. Крісті. Зокрема, досліджено англо-український та англо-російський переклад реалій. Матеріалом дослідження слугували реалії з двох детективних романів А. Крісті ("A Murder is Announced", "And Then There Were None") та їхні еквіваленти із сімох перекладів цих романів українською й російською мовами, здійснених різними перекладачами. Романи А. Крісті є прикладами класичних літературних творів детективного жанру. Будучи написаними в першій половині ХХ ст., вони рясніють реаліями тогочасної Британії, за рахунок чого створюється багате специфічне культурне тло. У цьому дослідженні реалію розуміємо як об'єкт, явище чи подію, сформовану в певній культурі, та відповідну мовну одиницю – його/її назву. У перекладознавчих студіях є різні класифікації способів відтворення реалій. З огляду на «культурний поворот» як сучасний перекладацький підхід можна виокремити два методи відтворення реалій: 1) передачу змісту реалії найбільш повно й точно; 2) відтворення її культурного колориту. Упровадження обох методів дає в результаті адекватний переклад. У досліджених перекладах таких прикладів багато, проте є й інші: у низці випадків зміст реалії передано з певними втратами (або взагалі він є незрозумілим), в інших прикладах культурний колорит або взагалі втрачено, або чітко не передано. Можлива оптимізація відтворення реалій, на наше переконання, полягає в більш продуктивному використанні паракладу, а саме виноску, які в досліджених перекладах трапляються оказіонально.

Ключові слова: переклад, реалія, методи відтворення, літературні твори детективного жанру.

REAL AND OPTIMAL METHODS OF RENDERING REALIA IN TRANSLATION**Frolova Iryna Yevhenivna,**

Doctor of Philology, Associate Professor,
Full Professor at the Mykola Lukash Translation Studies Department
V. N. Karazin Kharkiv National University
irinafrolova37@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9260-229X

Kabiri Magda Hussein,

Candidate of Philology,
Lecturer at the Mykola Lukash Translation Studies Department
V. N. Karazin Kharkiv National University
margaritakabire@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3664-4660

Kotlyarov Dmytro Mykolayovych,

Senior Lecturer at the Mykola Lukash Translation Studies Department

V. N. Karazin Kharkiv National University

Kotlyar.dmitr@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7389-0249

This article focuses on analyzing the translation of realia of literary works of detective genre by A. Christie. In particular, English-Ukrainian and English-Russian translation of realia is subjected to analysis. The data samples include the realia from two detective novels by Agatha Christie ("A Murder is Announced", "And Then There Were None") and their equivalents from seven translations of these novels into the Ukrainian and the Russian languages by different translators. The novels by A. Christie are the examples of classical literary works of detective genre. Written in the first part of the XX century, they abandon in realia of Britain of that time, which accounts for creating a culturally rich and specific background. In this study realia is approached as an object, phenomenon or event, formed within a certain culture, and the corresponding language unit – its name. In translation studies there exist different classifications of the ways of rendering realia. With regard to the "cultural turn" as a recent development of translation studies, two methods of rendering realia can be distinguished: 1) rendering the content of realia (most fully and precisely); 2) rendering its cultural coloring. Employing both methods results in the most adequate translation. In the translations under study such cases are numerous, but there are also others: in a number of examples the content of realia is rendered with certain losses (or is even unclear), in other cases the cultural coloring is either lost altogether or not distinct enough. The possible optimization of rendering realia, as we see it, can be a more productive use of paratranslation, footnotes, in particular, which in the analysed translations was employed occasionally.

Key words: translation, realia, methods of rendering, literary works of detective genre.

1. Вступ

У наш час переклад трактується як засіб міжкультурної комунікації, діалог різних культур, що висуває на перший план дослідницької уваги не суто мовні, а лінгвокультурні розбіжності вихідного й цільового тексту. На зламі переходу до глобалізації в побудові «Великої культури» її визначальною особливістю стає не «культурна уніфікація», як то передбачали автори антиутопій, а «структурна двоєдність», «здатність бути водночас єдиною та бінарною», можливість збереження й розвитку різних мов і культур (Лотман, 1991: 11). У перекладознавчих студіях відбувається «культурний поворот» (Басснетт, Лефевр, 1990), що зумовлює посилення уваги до культурного складника перекладу, вивчення взаємозв'язку мови й культури в процесі перекладу. З позицій «культурного повороту» сфера перекладознавчих студій значно розширюється, оскільки в ній відкриваються нові обрії досліджень (Ян, Хуан, 2014), а також виникають нові можливості осмислення традиційних перекладознавчих проблем.

Актуальність дослідження вбачаємо саме в аналізі відтворення реалій із позицій «культурного повороту», що дає змогу трактувати успішність перекладу в термінах не лише передачі предметного змісту реалії, а й збереження її культурної забарвленості.

Метою роботи є з'ясування реальних (використаних перекладачами) та оптимальних методів відтворення реалій в англо-українському й англо-російському перекладі.

Для досягнення поставленої мети необхідне виконання таких завдань:

– уточнення розуміння реалії як об'єкта перекладознавчих студій;

– опис використаного в роботі матеріалу;

– аналіз застосованих авторами методів відтворення реалій із позиції передачі предметного змісту;

– виявлення збереження чи втрати культурної специфіки реалій у перекладі;

– формулювання власної думки щодо можливостей оптимізації перекладу реалій.

Об'єктом дослідження були реалії текстів оригіналу та їхні відповідники в перекладі, а предметом – успішність відтворення предметного змісту та культурного колориту реалій у перекладах.

Матеріалом дослідження слугували реалії англomовних художніх творів детективного жанру А. Крісті (Крісті, 2016b; Крісті, 2015) та їхніх перекладів українською (Крісті, 1971; Крісті, 2017; Крісті, 2010) і російською мовами (Крісті, 1991; Крісті, 2016a; Крісті, 1984a; Крісті 1984b; Крісті, 2008).

2. Реалія як об'єкт перекладознавчих студій

Перекладу реалій присвячено вже чимало досліджень, проте поняття реалії трактується науковцями не зовсім однозначно: деякі автори розуміють реалії як явища суто мовної природи (реалія – це варіативна категорія, пов'язана з процесом переважно бінарного зіставлення мов на лексичному та фразеологічному рівнях (Зорівчак, 1989: 49)), тоді як інші наголошують на лінгвокультурній суті реалій як мовних одиниць, що є носіями національно-культурного колориту, оскільки називають об'єкти, властиві культурі народу (Влахов, Флорін, 1980:

47). Ми підтримуємо другу позицію та акцентуємо на культурній забарвленості позначуваного об'єкта, який, власне, і є реалією (події культурного та суспільного життя країни, традиції, звичаї, географічні об'єкти, предмети побуту, твори мистецтва, громадські установи й заклади тощо (Вайсбурд, 1972: 98–100)). Водночас слідуємо традиції перекладознавчих студій, згідно з якою терміном «реалія» позначають як сам культурно-специфічний об'єкт, так і його мовне втілення – назву цього об'єкта. Відповідно, реалію розуміємо як двоїсту сутність: це об'єкт, сформований у культурній практиці певного народу, знання про який міститься у свідомості представників цього народу, та актуалізація цього об'єкта мовою, якою послуговується народ.

Саме ця природа реалій зумовлює їх трактування як «безеквівалентної лексики» (Рецкер, 1982: 58), адже відсутність в інших народів знання про реалію-об'єкт зумовлює також відсутність у мові цих народів одиниць на її позначення. Проте безеквівалентність мовних одиниць-реалій не означає їх принципovu неперекладність. Навпаки, перекладознавці пропонують системи вибору для відтворення реалій, які охоплюють такі явища:

– транслітерацію та транскрипцію, гіперонімічне перейменування, дескриптивну (описову) перефразу, комбіновану реномінацію, міжмовну транспозицію на конотативному рівні, уподібнення, контекстуальне тлумачення (Зорівчак, 1989: 140);

– транскрипцію та переклад, зокрема введення неологізму (кальки, напівкальки, засвоєння, семантичного неологізму), приблизний переклад (родовидову заміну, функціональний аналог, описовий переклад), контекстуальний переклад (Влахов, Флорін, 1980: 87–92);

– транскрипцію чи транслітерацію, гіпо-гіперонімічний переклад, уподібнення, перифрастичний переклад (описовий, дескриптивний, експлікативний) (Андрєєва, Фролова, 2015: 118–122).

Цей інструментар дає змогу перекладачеві використовувати методи, яких, на наше переконання, два: максимально точно відтворення предметного змісту реалії та передача культурного колориту позначуваного. Оптимальним, очевидно, є комплексне застосування названих методів, що дає змогу максимально повно відтворити реалію засобами цільової мови.

3. Матеріал дослідження

Відтворення реалій аналізується на матеріалі одиниць, зафіксованих у детективних

романах А. Крісті та їх перекладах українською й російською мовами.

Популярність літературних творів детективного жанру зумовлює значну увагу до них, причому й поза межами країни, де написані ці твори. Особливо це стосується творів А. Крісті – «королеви» класичного англійського детективу, чії твори перекладено багатьма мовами світу.

Детективні романи А. Крісті відповідають канону класичного англійського детективу, який ґрунтується на цінностях стабільного й законотворчого суспільства з його непопорушною соціальною та правовою системою, за якою злочинця обов'язково буде знайдено та покарано (Сімонс, 1990: 231).

Також до основних стандартів детективу належить буденність навколишнього середовища (Ван Дайн, *Twenty rules...*) або обстановки, умов, у яких протікають події та які є звичайними й добре знайомими читачеві (Богданов, 1990: 45).

Це означає, що події розгортаються на тлі життя людей – персонажів детективного роману, заглибленого в британську культуру з властивими їй реаліями. До того ж описаний у творах А. Крісті історичний період (перша половина ХХ ст.) – це час, у який процеси глобалізації ще не набули сьогodнішньої потужності. Таким чином, окрім майстерно побудованої інтриги, таємниці, що тримає читача в напруженні до останніх сторінок, ідеального вирішення загадки та інших привабливих рис детективних романів А. Крісті, читач її творів у перекладі отримує також доступ до знання про багато самотутніх і неповторних рис британської культури.

У дослідженні було використано два романи А. Крісті: *“And Then There Were None”* (перша назва *“Ten Little Niggers”*), датований 1939 р. (Крісті, 2015), та *“A Murder is Announced”*, що вперше надрукований у 1950 р. (Christie, 2016b).

Обидва романи належать до найбільш відомих у літературній спадщині авторки, обидва перекладені українською та російською мовами.

Перший із романів українською мовою переклали В. Хазін (Крісті, 1971) та Н. Хаєцька (Крісті, 2017), а російською мовою – Л. Беспалова (Крісті, 1991) та Н. Єкімова (Крісті, 2016а). Другий роман українською мовою переклав В. Шовкун (Крісті, 2010), а російською мовою – Т. Миролюбова (Крісті, 1984(а); Крісті, 1984(б)) та Т. Шишова (Крісті, 2008). Усі згадані перекладачі є знайомими

фахівцями, творчий доробок яких охоплює переклад багатьох інших художніх творів, у тому числі й детективного жанру.

4. Методи відтворення реалій романів А. Крісті українською та російською мовами

Аналіз перекладів фрагментів досліджених романів А. Крісті, що містять реалії, свідчить про те, що в деяких випадках перекладачі вдалися до використання методу, який дав змогу відтворити як предметний зміст реалії, так і її культурне забарвлення, наприклад:

(1) *Sheraton sideboard for Sale* (Крісті, 2016b: 4).

Продається буфет у стилі шератон (Крісті, 2010: 9).

Продается буфет в стиле шератон (Крісті, 2008: 6).

Продается буфет в стиле шератон (Крісті, 1984a: 97).

У цьому фрагменті лексична одиниця *буфет* втілює предметний зміст, тоді як культурну специфіку об'єкта передано за рахунок вислову у *стилі шератон / в стилі шератон*¹. Отже, експлікація культурної специфіки названого предмета меблів здійснюється перекладачами шляхом додавання до назви *Sheraton* словосполучення у *стилі / в стилі*.

Аналогічних прикладів серед досліджених чимало (близько 50%).

В інших фрагментах, однак, не всім перекладачам вдається настільки повне відтворення реалій, як у поданому нижче прикладі:

(2) <...> *he sat there robed in scarlet* <...> (Крісті, 2015: 133).

<...> *був у яскраво-червоній суддівській мантії* <...> (Крісті, 1971: 104).

<...> *він сидів одягнений у багряне* <...> (Крісті, 2017: 211).

<...> *судья был в судейской мантии* <...> (Крісті, 1991: 117).

<...> *на нём была красная мантия* <...> (Крісті, 2016a: 171).

У цьому фрагменті комплексний метод використано у варіанті перекладу *яскраво-червона суддівська мантія*, який описує як сам об'єкт (*суддівська мантія*), так і його культурну специфіку (колір). Варіант перекладу *багряне* не дає уявлення ні про предметний зміст реалії, ні про її культурний колорит: не зрозуміло, що саме багряне вдягнув суддя, а отже, залишається невідомим той факт, що суддівська мантія в англійському суді має

саме такий колір. У двох інших варіантах перекладу фіксуємо часткові втрати у відтворенні реалій: *судейская мантия* передає предметний зміст реалії, проте відсутність згадки про колір свідчить про втрату культурного компонента; *красная мантия* є варіантом, найбільш близьким до оптимального, однак відсутність лексичної одиниці *судейская* може спричинити нерозуміння того, що цей одяг є обов'язковим для британського судді.

Варто зазначити, що в деяких фрагментах перекладачі віддали перевагу добору таких відповідників, які є зрозумілими читачеві, наприклад:

(3) *Mrs. Rogers' yard measure discovered in the kitchen dresser assisted them* (Крісті, 2015: 83).

Вони знайшли у шафі для білизни *сантиметр* місіс Роджерс і попереміряли всі простінки (Крісті, 1971: 46).

На допомогу взяли *складний ярд* місіс Роджерс, який знайшли у буфеті на кухні (Крісті, 2017: 129).

В кухонном шкафу нашіли *сантиметр* миссис Роджерс и перемерили все простенки (Крісті, 1991: 72).

В шкафу на кухне нашлась *рулетка* миссис Роджерс, но и с её помощью не удалось обнаружить никаких потайных помещений (Крісті, 2016a: 105).

Відомо, що ярд є мірою довжини (91,44 см (*Yard. Cambridge Dictionary*)), яка використовується у Великій Британії, а *yard measure* – це вимірювальна стрічка (або рулетка), довжина якої дорівнює трьом ярдам (*Yard Measure. The Free Dictionary*). Із чотирьох перекладачів троє застосували функціональний аналог – *сантиметр, рулетка*, а одна (Н. Хаєцька) використала словосполучення *складний ярд*. Який зі способів є оптимальним, досить важко визначити: функціональний аналог дає читачеві чітке уявлення про об'єкт, проте в цьому разі повністю втрачається культурний колорит, тоді як словосполучення *складний ярд* цей колорит зберігає, однак стосовно предметного змісту реалії залишаються сумніви щодо того, чи зможе читач його зрозуміти.

У розглянутих прикладах перекладачам (хоча й не всім) вдається відтворити культурну специфіку реалій, проте в багатьох фрагментах її повністю втрачено, оскільки використано метод передачі лише предметного змісту, наприклад:

(4) *On the main terrace, Mr. Justice Wargrave sat huddled in a porter's chair* (Крісті, 2015: 80).

На терасі суддя Уоргрейв спочивав у *кріслі*, схиливши голову на груді (Крісті, 1971: 44).

¹ Т. Шератон у XVIII–XIX ст. розробив особливий англійський стиль меблів, відомий під назвою *Sheraton* (Шератон, Classical Revival...).

На головній терасі у **високому кріслі**, зсунувшись, сидів суддя *Воргрейв* (Крісті, 2017: 123).

На площадке в **плетеному кресле** сидел судья *Уоргрейв* (Крісті, 1991: 69).

На главной террасе расположился в **кресле** судья *Уоргрейв* (Крісті, 2016а: 99).

У цьому фрагменті справді йдеться про крісло, проте родовидова заміна, навіть із певними варіаціями (*високе крісло, плетене кресло*), не дає розуміння того, що таке крісло з високою закритою спинкою, яке стояло біля входу до маєтку, було призначене для швейцара (*porter*) та мало захищати його від холоду (*Porter's Chair. Wikipedia*). Дескрипція або пояснення в перекладі здаються зовсім не зайвими.

Схожим є також такий приклад:

(5) *You know, like a Priest's Hole in old manor houses* (Крісті, 2015: 154).

Він, певно, спорудив собі **схованку** (Крісті, 1971: 86).

Знаєте, **секретне місце**, як у старовинних маєтках (Крісті, 2017: 244).

Знаете, наподобие тех **тайников** в старых усадьбах, где прятали католических священников (Крісті, 1991: 135).

<...> **знаете, в роде священнической норы**, как в старых поместьях (Крісті, 2016а: 197).

При цьому родовидова заміна (*схованка, секретне місце*) кореспондує з методом передачі предметного змісту реалії, тоді як калькування (*священническая нора*) відтворює цей зміст меншою мірою та частково передає культурну специфіку реалії, оскільки дає читачеві зрозуміти, що в старих маєтках були такі «нори» для священників. Навіть найбільш вдалий дескриптивний приклад (*тайников, <...> где прятали католических священников*) залишає читача без розуміння того, що католицьких священників ховали в часи правління Єлизавети I, яка переслідувала їх за спробу заколоту, призначеного позбавити її влади, унаслідок чого в будинках католиків з'явилися такі схованки (*Джонсон, Priests' holes...*). У цьому фрагменті, на нашу думку, варто було б використати елемент парапекладу, подавши виноску, що містила б подану інформацію. У такому разі і родовидова заміна, і калькування набули б більш оптимального характеру.

Відсутність виноска призводить до того, що навіть за умов, коли перекладачі вдаються до комплексного методу та передають зміст реалії і її культурний колорит, у читача формується не зовсім точне уявлення про позначуване, наприклад:

(6) *A Coroner's jury may bring it in suicide – or accidental death* (Крісті, 2016b: 94).

Журі присяжних само вирішить, що то було: самогубство чи смерть унаслідок нещасливого випадку (Крісті, 2010: 74).

Коллегія присяжних решит, признать это самоубийством или расценить как несчастный случай (Крісті, 2008: 52).

Коллегія присяжних решит, признавать это самоубийством или несчастным случаем (Крісті, 1984(б): 49).

Журі присяжних / колегія присяжних не є повним еквівалентом *Coroner's jury*: цей англomовний юридичний термін вживається на позначення групи людей (присяжних), які мають шляхом голосування вирішити, чи достатніми й обґрунтованими є докази, зібрані коронером у процесі розслідування вбивства, щоб обвинувачений постав перед судом (*Coroner's jury, Encyclopedia Britannica*).

Аналогічним є також такий приклад:

(7) *I'm an ex-CID man* (Крісті, 2015: 42).

Я колишній співробітник відділу по розслідуванню кримінальних справ Скотланд-Ярду (Крісті, 1971: 23).

Я колишній працівник карного розшуку (Крісті, 2017: 63).

Я – бывший чиновник отдела по расследованию уголовных дел Скотленд-Ярда (Крісті, 1991: 35).

Я служил в уголовном розыске, раньше (Крісті, 2016а: 40).

CID-man (Criminal investigation department-man) – це детектив, який працює в штатському, збираючи докази про скоєні злочини (*Scotland Yard, Encyclopedia Britannica*), тобто не просто «*працівник карного розшуку*», а співробітник спеціального підрозділу, який діє в особливий спосіб.

Серед проаналізованих фрагментів виноску під час передачі реалії ми зафіксували лише в одному випадку в двох російських перекладах:

I'll set the S.P.C.A. after you (Крісті, 2016b: 240).

Я звернуся в Товариство захисту тварин зі скаргою на вас (Крісті, 2010: 174).

Я направлю на вас ОБЖОЖ (Крісті, 2008: 181).

Я буду жаловаться в ОБЖОЖ (Крісті, 1984 (а): 98).

Абревіатура *ОБЖОЖ* у виносці подана в повній формі: *Общество борьбы против жестокого обращения с животными*.

Однак у цьому прикладі заміна в українському перекладі абревіатури словосполу-

ченням *Товариство захисту тварин* також видається цілком адекватною.

Аналіз прикладів свідчить про те, що відтворення реалій навіть досвідченими перекладачами не завжди здійснюється оптимальним методом, оскільки часом не повністю або не точно передається предметний зміст, нерідко втрачається культурний колорит реалії.

5. Висновки

Таким чином, методи, використані перекладачами для відтворення реалій детективних романів А. Крісті українською та російською мовами, не завжди є оптимальними.

По-перше, нерідко перекладачі тяжіють до методу передачі предметного змісту реалії (як правило, за допомогою родовидової заміни), у цьому випадку реалія не відтворюється як така, оскільки позначуване втрачає культурний колорит.

По-друге, використовуючи метод, що дає змогу відтворювати культурну специфіку позначуваного, перекладачі нерідко вимушено передають предметний зміст реалії неповно, неточно та/або не (зовсім) зрозуміло для читача.

На наше переконання, меті оптимізації перекладу реалій може слугувати ширше застосування параперекладу, а саме виноска, які в проаналізованому матеріалі трапилися okazіонально. Це дало б можливість, наприклад, відтворення предметного змісту реалії в тексті (за допомогою родовидової заміни) та відтворення її культурного смислу у виносці.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні використання паратекстових елементів (виноска) у перекладі реалій інших літературних творів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева В., Фролова І. Особливості англо-українського перекладу стилістично знижених лексичних одиниць (на матеріалі перекладів роману «Над прірвою у житі»). *In Statu Nascedi: теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства* : збірник студентських статей. Харків : НТМТ, 2015. Вип. 16. С. 8–14.
2. Богданов В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты. Львов : ЛГУ, 1990. 88 с.
3. Вайсбурд М. Реалии как элемент страноведения. *Русский язык за рубежом*. 1972. № 3. С. 98–100.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 341 с.
5. Зорівчак Р. Реалія і переклад: на матеріалі англомовних перекладів української прози. Львів : ЛНУ, 1989. 215 с.
6. Лотман Ю. В точке поворота. А. Блок и русский пост-символизм : тезисы докладов научной конференции, г. Таллинн, 22–24 марта 1991 г. Таллинн, 1991. С. 9–14.
7. Рецкер Я. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. Москва : Просвещение, 1982. 159 с.
8. Симонс Дж. Из книги «Кровавое убийство». *Как сделать детектив* / сост. А. Строев. Москва : Радуга, 1990. С. 225–246.
9. Bassnett S., Lefevere A. Translation, History and Culture. London : Printer Publishers, 1990. 133 p.
10. Coroner's jury. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/coroners-jury> (дата звернення: 18.10.2018).
11. Johnson B. Priests' holes. *Historic UK*. URL: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/Priests-Holes/> (дата звернення: 18.10.2018).
12. Porter's Chair. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Porter%27s_chair (дата звернення: 18.10.2018).
13. Scotland Yard. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Scotland-Yard#ref96079> (дата звернення: 18.10.2018).
14. Sheraton's Th. Classical Revival Furniture Designs. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Thomas_Sheraton_s_Classical_Revival_Furn.html?id=oH3WBSHc628C&redir_esc=y (дата звернення: 18.10.2018).
15. Van Dine S. Twenty rules for writing detective stories. URL: <http://www.thrillingdetective.com/trivia/triv288.html> (дата звернення 18.10.2018).
16. Yan C., Huang J. The Cultural Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*. 2014. № 4. P. 487–494. URL: <http://dx.doi.org/10.4236/ojml.2014.44041> (дата звернення: 18.10.2018).
17. Yard. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/yard> (дата звернення: 18.10.2018).
18. Yard Measure. *The Free Dictionary*. URL: <https://www.thefreedictionary.com/yard+measure> (дата звернення: 18.10.2018).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

19. Кристи А. Десять негрятят. *Кристи А. Сочинения* : в 10 т. / сост. Н. Богомолова. Москва : Московская штаб-квартира Международной ассоциации детективного и политического романа, 1991. Т. 9. С. 3–158.
20. Кристи А. Десять негрятят. Москва : Эксмо, 2016. 190 с.
21. Кристи А. Объявлено убийство. *Искатель. Серия «Фантастика-приключения»*. Москва : Молодая гвардия, 1984. № 5. С. 96–128.
22. Кристи А. Объявлено убийство. *Искатель. Серия «Фантастика-приключения»*. Москва : Молодая гвардия, 1984. № 6. С. 45–128.
23. Кристи А. Объявлено убийство. Москва : Эксмо, 2008. 408 с.
24. Крісті А. І не лишилось жодного. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 288 с.
25. Крісті А. Оголошено вбивство. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 304 с.
26. Крісті А. Три повісті. Київ : Радянський письменник, 1971. 491 с.
27. Christie A. A Murder is Announced. New York : HarperCollins, 2016. 320 p.
28. Christie A. And Then There Were None: A Novel. London : Harper Collins, 2015. 256 p.

REFERENCES:

1. Andriieva, V., Frolova, I. (2015). Osoblyvosti anhlo-ukrainskoho perekladu stylistychno znyzhenykh leksychnykh odynits (na materialy perekladiv romanu "Nad pryroiu u zhyti") [Features of the English-Ukrainian translation of stylistically reduced lexical units (based on the translation of the novel "The Catcher in the Rye")]. *In Statu Nascedi: teoretichni ta prahmatychni problemy perekladoznavstva*: zbirnyk studentskykh statei. Kharkiv: NTMT, issue 16, pp. 8–14 [in Ukrainian].
2. Bogdanov, V. (1990). Rechevoe obshchenie: pragmaticheskie i semanticheskie aspekty [Speech communication: pragmatic and semantic aspects]. Lvov: LGU [in Russian].
3. Vaisburd, M. (1972). Realii kak element stranovedeniia [Realities as an element of country studies]. *Russkii iazyk za rubezhom*, no. 3, pp. 98–100 [in Russian].
4. Vlahov, S., Florin, S. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia [in Russian].
5. Zorivchak, R. (1989). Realii i pereklad: na materialy anhlovnykh perekladiv ukrainskoi prozy [Realism and translation: on the material of English translations of Ukrainian prose]. Lviv: LNU [in Ukrainian].
6. Lotman, Iu. (1991). V tochke povorota [At the turning point]. *A. Blok i russkii postsimvolizm: tezisy dokladov nauchnoi konferentsii* (Tallinn, March 22–24, 1991). Tallinn, pp. 9–14 [in Russian].
7. Retsker, Ia. (1982). Posobie po perevodu s angliiskogo iazyka na russkii iazyk [Allowance for translation from English to Russian]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
8. Simons, Dzh. (1990). Iz knigi "Krovavoe ubiistvo" [From the book "Bloody Murder"]. *Stroev A. (compl.). Kak sdelat detektiv*. Moscow: Raduga, pp. 225–246 [in Russian].
9. Bassnett, S., Lefevere, A. (1990). Translation, History and Culture. London : Printer Publishers [in English].
10. Coroner's jury. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/coroners-jury> [in English].
11. Johnson, B. Priests' holes. *Historic UK*. Retrieved from: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/Priests-Holes/> [in English].
12. Porter's Chair. *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Porter%27s_chair [in English].
13. Scotland Yard. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/Scotland-Yard#ref96079> [in English].
14. Sheraton's, Th. (2013). Classical Revival Furniture Designs. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books/about/Thomas_Sheraton_s_Classical_Revival_Furn.html?id=oH3WBSHc628C&redir_esc=y [in English].
15. Van Dine, S. Twenty rules for writing detective stories. Retrieved from: <http://www.thrillingdetective.com/trivia/triv288.html> [in English].
16. Yan, C., Huang, J. (2014). The Cultural Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*, no. 4, pp. 487–494. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.4236/ojml.2014.44041> [in English].
17. Yard. *Cambridge Dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/yard> [in English].
18. Yard Measure. *The Free Dictionary*. Retrieved from: <https://www.thefreedictionary.com/yard+measure> [in English].
19. Kristi, A. (1991). Desiat negritiat [Ten Little Niggers]. *Kristi A. Sochineniia*: in 10 vol. / compl. N. Bogomolova. Moscow: Moskovskaia shtab-kvartira Mezhdunarodnoi assotsiatsii detektivnogo i politicheskogo romana, vol. 9, pp. 3–158 [in Russian].
20. Kristi, A. (2016a). Desiat negritiat [Ten Little Niggers]. Moscow: Eksmo [in Russian].
21. Kristi, A. (1984a). Obieavleno ubiistvo [A Murder is Announced]. *Iskatel. Seriia "Fantastika-prikliucheniia"*. Moscow: Molodaia gvardiia, no. 5, pp. 96–128 [in Russian].
22. Kristi, A. (1984b). Obieavleno ubiistvo [A Murder is Announced]. *Iskatel. Seriia "Fantastika-prikliucheniia"*. Moscow: Molodaia gvardiia, no. 6, pp. 45–128 [in Russian].
23. Kristi, A. (2008). Obieavleno ubiistvo [A Murder is Announced]. Moscow: Eksmo [in Russian].
24. Kristi, A. (2017). I ne lyshylos zhdnoho [And Then There Were None]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia" [in Ukrainian].
25. Kristi, A. (2010). Oholosheno vbyvstvo [A Murder is Announced]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia" [in Ukrainian].
26. Kristi, A. (1971). Try povisti [Three tales]. Kyiv: Radianskyi pismennyk [in Ukrainian].
27. Christie, A. (2016b). A Murder is Announced. New York: HarperCollins [in English].
28. Christie, A. (2015). And Then There Were None: A Novel. London: Harper Collins [in English].

УДК 81'25: 811.11: 81'42: 82-312.4: 81'38: 82-98
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-37

ВІДТВОРЕННЯ КОМПОЗИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЕТЕКТИВНОГО ТЕМСТУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Хан Олена Георгіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонський державний університет
hanfedorov@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5971-2967

Метою дослідження постає вивчення композиційного контексту детективу як типу тексту з позицій перекладознавства.

Під час дослідження були застосовані такі методи: дистрибутивний аналіз, контекстологічний метод, дефінітивний метод, компаративний аналіз, тезаурусний метод. Композиційна організація художніх текстів нешироко досліджується з перекладознавчих позицій насамперед тому, що під час перекладу збереження композиції художнього прозового твору на перший погляд не становить особливих труднощів, однак під час вивчення детективу як типу тексту з перекладознавчих позицій ми звертаємо увагу на певні аспекти композиції детективного тексту, що потребують підвищеної уваги перекладача-практика.

Таким чином, адекватне відтворення в перекладі сюжетно-композиційних елементів класичного підтипу детективного тексту постає важливим завданням перекладача, оскільки детальне відтворення в ПТ композиційно-сюжетних кроків класичного детективу необхідне для конструювання таких ознак хронологічного й характерологічного контекстів, як ретроспекція, деталізація простору, раптовість введення в текст центрального персонажа, підсилена контрастність у зображенні головних характерів-антиподів та конструювання образів-контрастів. Окрім того, максимальне збереження всіх елементів змісту в перекладі класичного детективу необхідне для адекватної презентації хронологічного індикатора на початку оповіді, оскільки часо-просторова визначеність постає сталою текст-типологічною характеристикою класичного детективного підтипу тексту. Більше того, ретельне збереження в перекладі всіх елементів змісту детективного твору сприяє адекватному сприйняттю читачем авторового задуму в усіх його композиційно-сюжетних складниках.

Ключові слова: композиційний контекст, класичний детектив, hard-boiled детектив, особливості відтворення, перекладацькі рішення.

REPRODUCTION OF THE COMPOSITION SYSTEM OF DETECTIVE TEXT: TRANSLATION ASPECT

Khan Olena Georgiivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation Studies and Applied Linguistics
Kherson State University
hanfedorov@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5971-2967

The purpose of the study is to study the compositional context of the detective as a type of text from the position of translation science.

In the course of the study, the following methods were used: distributive analysis, contextual method, definitive method, comparative analysis, thesaurus method.

The compositional organization of artistic texts is not widely researched in terms of translation positions, primarily because translation of the preservation of a composition of an artistic prose work at first glance does not pose any particular difficulties, but when studying a detective as a type of text from translation positions, we draw attention to certain aspects of the composition of detective text, requiring increased attention of the interpreter-practice.

Thus, an adequate reproduction in the translation of the plot composition elements of the classical subtype of the detective text appears to be an important task for the interpreter. Since the detailed reproduction in the TT of compositional and plot steps of the classical detective is necessary for constructing such signs of the chronotopic and characterological contexts as retrospection, the detail of space, the sudden introduction of the central character into the text, the enhanced contrast in the depiction of the main characters-antipodes and the construction of contrasts. In addition, the maximum preservation of the elements of content in the translation of the classical detective is necessary for an adequate presentation of the chronotopic indicator at the beginning of the narrative, since time-spatial certainty appears as a constant text-typological characteristic of the classical detective subtype of the text. Moreover, the careful preservation of the translation of the elements of the content of the detective work contributes to the adequate perception of the reader's design idea in all of its compositional and storyline components.

Key words: compositional context, classic detective, hard-boiled detective, peculiarities of reproduction, translation solutions.

1. Вступ

Композиція – найважливіший, організуючий елемент художньої форми, що надає твору єдності та цілісності, об'єднуючи всі його компоненти, а саме образи, деталі, епізоди тощо. Виділяють різні аспекти композиції: побудову сюжету, включення авторських відступів, систему персонажів, зміну типів оповіді. Взаєморозташування та взаємодія цих аспектів утворюють композиційну єдність твору.

Композицію художнього твору визначають також як цілісну систему певних способів, форм художнього зображення, що зумовлені змістом твору. Так, елементами композиції є опис, оповідь, образна система, діалогічне й монологічне мовлення персонажів, авторські відступи, вставні розповіді, авторські характеристики, пейзаж, портрет, фабула та сюжет оповіді. Залежно від жанру твору переважають певні специфічні способи утворення його композиційної системи, проте водночас кожен твір має свою неповторну композицію.

Проблеми композиційної системи художнього твору з різних позицій вивчали такі видатні вчені-філологи та літературознавці, як І.В. Арнольд, І.М. Колетаєва, В.А. Кухаренко, Ю.М. Лотман, М.О. Новікова та інші (Кухаренко, 1988; Лотман, 1998; Новікова, 1988).

Ю.М. Лотман у феноменальній праці «Структура художественного текста» розглядає композицію художнього тексту з огляду на мистецтво як вторинну моделюючу систему, де просторово обмежений витвір являє собою модель безмежного світу. Власне витвір мистецтва, на переконання науковця, визначається як кінцева модель безкінечного світу, межі якої для кожного витвору є своїми, як-от: рамка картини, рампа в театрі, поверхня, що відокремлює скульптуру чи архітектурну споруду від художньо виключеного з неї простору, початок і кінець літературного або музичного твору (Лотман, 1998).

Також Ю.М. Лотман констатує, що, моделюючи безмежний об'єкт (дійсність) засобами скінченого тексту, твір своїм простором замінює не частину зображуваного життя, а все життя в сукупності. А це означає, що кожний художній текст одночасно моделює певний окремий та універсальний об'єкт. З огляду на це вчений виокремлює в сюжеті оповіді два напрями: міфологічний, згідно з яким текст моделює весь універсум, і фабульний, що відображає певний епізод дійсності. Із цієї позиції об'єктивного характеру набувають художні тексти, які стосуються

дійсності тільки за міфологічним принципом, тобто тексти, які відображають лише «чисті» сутності (наприклад, міфи), проте сумнівною виглядає можливість існування художніх текстів, побудованих тільки за фабульним принципом (Лотман, 1998).

Таким чином, Ю.М. Лотман доходить висновку, що саме міфологізуючий аспект тексту пов'язаний із його рамкою (межами), тоді як фабульний аспект тяжіє до руйнації рамки. Однак саме сучасний художній текст будується на конфлікті між цими аспектами та структурній напрузі між ними. Причому кодуєча функція в сучасній художній оповіді віднесена до її початку, а сюжетно-«міфологізуюча» – до її кінця. Окрім того, науковець вказує на те, що в мистецтві правила існують значною мірою для того, щоб надавати художньої значущості їх порушенню, а отже, заданий розподіл функцій початку та кінця створює можливість численних варіантних відхилень (Лотман, 1998).

М.О. Новікова в межах вивчення жанрової стилістичної доміанти та її відтворення в перекладі вказує на відмінності композиційних вимог у різних жанрах. Так, вона виокремлює композиційно жорстко регламентовані жанри та жанри з менш суворою композиційною формою. Окрім того, науковець акцентує увагу на таких типах композиції, як логічний розвиток теми (характерний для наукових і дипломатичних ВТ та публіцистичних жанрів) і складна п'ятиступенева композиція художнього ВТ, яка може бути порушена у зв'язку з жанровою приналежністю твору та авторською ідіостилістикою (Новікова, 1988).

2. Теоретичні засади

Композиційна організація художніх текстів нешироко досліджується з перекладознавчих позицій насамперед тому, що під час перекладу збереження композиції художнього прозового твору на перший погляд не становить особливих труднощів, однак під час вивчення детективу як типу тексту з перекладознавчих позицій ми звертаємо увагу на певні аспекти композиції детективного тексту, що потребують підвищеної уваги перекладача-практика. Одним із напрямів нашого комплексного перекладознавчого дослідження детективу як типу тексту постає вивчення особливостей відтворення в ПТ певних елементів композиційного контексту класичного та hard-boiled детективних підтипів тексту.

У детективі як типі тексту композиційний контекст здебільшого формується за устале-

ними п'ятьма ступенями розвитку сюжету, що вказує на певну регламентованість композиції детективу, а отже, відносить його до жорстко регламентованих жанрів (Новікова, 1988). Це пояснюється тим, що в основі сюжету будь-якого детективного твору лежить «таємниця» (загадка), яку потрібно розкрити перед читачем наприкінці твору, і зробити це можливо, тільки поступово викладаючи перед читачем усі факти та «занурюючи» його в усі деталі розслідування. Ця необхідність послідовності розгортання подій у детективній оповіді зумовлює потребу в консеквентній композиційній побудові детективного твору.

Детектив як жорстко регламентований тип тексту потребує чіткого відтворення в ПТ заданих автором ВТ композиційних елементів твору, які несуть важливе інформативне й ідіостилістичне навантаження та зв'язують його змістове наповнення. Тому перекладацькі вилучення й неадекватне відтворення необхідних композиційно-сюжетних кроків можуть відчутно зашкодити коректній читацькій рецепції детективного тексту та навіть зруйнувати задум автора.

Наприклад, серед ідіостилістичних особливостей автора класичних детективних текстів Г.К. Честертон можна назвати широке вживання курсиву. Причому введення автором курсиву охоплює всі ступені формування композиційного контексту твору та має різне інформативне навантаження. В оповіданні *“The Secret Garden”* («Таємниця саду») актуалізовані на просторі всього тексту за допомогою курсиву лексеми в індивідуальному прочитанні мають звичайне інформативне наповнення, проте, будучи зібраними воедино наприкінці тексту, утворюють фразу, яка за умов коректної її інтерпретації вказує шлях до відкриття детективної таємниці.

Таким чином, відмова від графічної актуалізації лексем або недотримання послідовності застосування курсиву на композиційному просторі детективного тексту Г.К. Честертон в ПТ може стати причиною нівелювання важливих елементів композиційно-сюжетної структури твору. Окрім того, елімінація або неадекватне відтворення в ПТ графічно актуалізованих конструктивів закодованої у творі інформації позбавляє читача ПТ не лише одного зі шляхів розкриття детективної таємниці, а й елементу яскравої ідіостилістики автора.

При цьому варто зазначити, що класичний детектив як підтип тексту характеризується високою інформативною насиченістю тек-

стових композиційно-сюжетних елементів. Більше того, таке інформативне насичення є завжди виправданим, оскільки всі елементи інформації, що конструюють сюжет цього тексту, як правило, взаємообумовлені. Т. Кестхейї зауважував, що традиційна композиція детективного тексту вказує на паралельність детективу та наукового мислення, яку доводив схемою їх паралельної подібності: виявлення явища (вбивство) – методичний збір даних (докази, свідчення) – дійсне проведення дослідження (розслідування й викриття) – доказ і захист знайденого рішення (Кестхейї, 1979).

Отже, елімінація інформативних елементів класичного детективного тексту на будь-якому етапі його композиційно-сюжетної будови може порушити конструкцію твору, знівелювати елементи авторового задуму, викривити сюжет та стати на заваді повноті відтворення жанрово-стилістичної домінанти детективу як типу тексту.

Надзвичайно важливу композиційно-сюжетну роль у детективі, як і в будь-якому художньому тексті, відіграє заголовок. В.А. Кухаренко зазначала, що заголовок, з якого починається читання, виявляється рамковим знаком, який потребує постійного повернення до себе. Заголовок пов'язує між собою сильні позиції тексту – початок і кінець, чим бере участь у формуванні категорій зв'язності тексту та ретроспекції (Кухаренко, 1988).

Окрім того, заголовок відіграє вагомую роль в актуалізації категорії перспекції, формуючи читацькі очікування та виступаючи основою читацького рішення щодо вибору твору. В.А. Кухаренко наголошує на тому, що заголовок функціонує окремо від тексту як його повноважний представник, як гранично стиснутий згорток цілого тексту. Вибравши у свій незначний обсяг увесь художній світ, заголовок володіє колосальною енергією туго стиснутої пружини. Розкриття цього згортка, використання його енергії має індивідуальний характер та починається з очікування знайомства з текстом, з формування установки на читання певного твору – передтекстового періоду (Кухаренко, 1988).

Саме в передтекстовому періоді актуалізуються категорії перспекції та прагматичності, що спрямовані на майбутнього читача з метою його зацікавлення в читанні певного художнього тексту. На думку В.А. Кухаренко, згідно з виконанням цих перспективно спрямованих прагматичних завдань у заголовку на перший

план висуваються рекламна й контактовстановлювальна функції.

Цікавим з огляду на наше дослідження є визначення саме рекламної функції заголовка, продемонстрованого, на переконання В.А. Кухаренко, на прикладі «масової літератури, що активно використовує у своїх назвах лексикон, пов'язаний із кримінальною діяльністю, сексом, надприродними жахами» (Кухаренко, 1988). Для прикладу науковець обрала деякі заголовки творів Агати Крісті: *“The Murder of the Links”*, *“The Murder of Roger Ackroyd”*, *“The Murder at the Vicarage”*, *“Murder on the Orient Express”*, *“Murder in Three Acts”*, *“The ABC Murder”*, *“Murder in Mesopotamia”*, *“Murder is Easy”*, *“A Murder is Announced”*.

Справді, багато зразків масової літератури продовжують широко використовувати рекламну функцію заголовка, даючи шокуючі назви своїм творам, за якими, як правило, криється банальний сюжет. Однак у наведеному випадку ми маємо справу із всесвітньо визнаною авторкою детективних творів, яка створила кращі зразки жанру. А. Крісті заслуговує на свій титул «некоронованої королеви детективу», адже саме її відносять до когорти найвідоміших і найуспішніших авторів детективного жанру, саме вона є тим митцем, твори якого публікуються найширше за всю історію людства (після Біблії та Шекспіра) (Кестхейї, 1979). А. Крісті опублікувала понад 60 детективних романів, 6 психологічних романів і 19 збірок оповідань. У Лондоні поставлено 16 її п'єс, серед яких і найвідоміша – *«Мишоловка»*, яка не сходить зі сцени театру вже понад 50 років (на сьогодні налічується більше ніж 23 000 вистав). Книги А. Крісті видані тиражем більше ніж 2 мільярди екземплярів, а її твори перекладені більше ніж 100 мовами світу.

3. Практичні підходи

У контексті зазначеного ми можемо говорити не стільки про рекламну функцію заголовка, скільки про його ідіостилістичну функцію, коли заголовок детективного тексту є чимось на кшталт «фірмового знака» автора. При цьому варто вказати на те, що оригінальність завжди поставала ціннісною категорією детективу як типу тексту, автори детективу завжди прагнули всіма засобами привернути увагу до виняткового характеру свого творіння.

Таким чином, заголовок часто є одним із засобів індивідуалізації «фірмової марки» детективного автора. Наприклад, Ерл С. Гарднер кожній історії з Перрі Мейсоном давав назву, що нагадувала початок проце-

суальної справи: *«Випадок з ...»*; С.С. Ван Дайн часто використовував для створення заголовку схему *«Справа про вбивство ...»*; Г.К. Честертон ім'я свого священника-детектива завжди комбінував з абстрактними іменниками: *«Доброта патера Бравна»*, *«Мудрість патера Бравна»* тощо; Еллері Куїн поєднував у заголовку лексему «таємниця» з прикметниками, що позначають країну: *«Таємниця єгипетського хреста»*, *«Таємниця грецької труни»*, *«Таємниця американської рушниці»* тощо; Джон Аванс додавав до заголовків своїх оповідань слово «ореол»: *«Мідний ореол»*, *«Диявольський ореол»* тощо; Макс Маррі модифікував заголовки своїх творів лексемою «труп»: *«Труп мовчить»*, *«З трупа не беруть мито»* тощо.

Окрім того, у детективі як типі тексту заголовок відіграє надзвичайно важливу композиційно-сюжетну роль, оскільки його контекст часто стає «ключем» до розкриття таємниці.

Заголовки *hard-boiled* детективних текстів Раймонда Чадлера часто є «зашифрованим кодом» до віднаходження таємниці, що криється в сюжеті твору. Наприклад, заголовок *“Goldfish”* (*«Золоті рибки»*), актуалізуючись на просторі всього тексту, вказує на місце, де детектив має знайти викрадені перли (у черевцях акваріумних золотих рибок); заголовок *“The Curtain”* (*«Завіса»*), лейтмотивуючись у тексті оповідання, ідентифікує місце, де було скоєно страшний злочин (у напівпідвальному тирі, де перед стрільбою потрібно було запинати завісу); у заголовку *“Killer in the Rain”* (*«Вбивство під час дощу»*) закладено пряму вказівку на справжнього вбивцю серед багатьох підозрюваних.

Отже, відтворення заголовка детективного тексту в ПТ потребує особливої уваги, оскільки неадекватне його відтворення або втрата елементів його актуалізації на просторі тексту загрожує нівелюванням основних сюжетно-композиційних та ідіостилістично-авторських особливостей художнього твору.

Як відомо, застосування елімінації під час перекладу класичного детективного тексту може позбавити ПТ важливих інформативних елементів, закладених у ВТ, і знівелювати задум автора, викривити сюжет твору. І якщо в класичному детективі впровадження елімінації загрожує насамперед руйнації його фабульності, то в *hard-boiled* детективному підтипі тексту вона послаблює не менш важливий елемент його жанрово-стилістичної доміанти – динаміку.

Динамікою просякнута сама сутність *hard-boiled* детективного тексту (Г. Анджапарідзе, С. Моем). Один з основоположників *hard-boiled* детективного напрямку Раймонд Чандлер висловлював настанову на динамізм *hard-boiled* детективного тексту у своїх порадах до колег-письменників, де вказував на першорядність достовірності, наближеності до реального життя та насиченості дією текстів такого типу. Визнаний майстер «крутого» детективу акцентував увагу на тому, що дія має найвищу цінність у *hard-boiled* детективі.

Таким чином, реалізм і натуралізм, виражений через динамічну дію, формують контексти *hard-boiled* детективного підтипу тексту. Динаміку таких текстів становить підсилена деталізація, що формує інваріантні та варіативні ознаки характерологічного й хронологічного контекстів. А отже, елімінація сюжетотворчих і характеротворчих деталей загрожує порушенням деталізованої композиції *hard-boiled* детективного тексту та загальним гальмуванням його динаміки.

Як жорстко регламентований тип тексту детектив потребує чіткого відтворення заданої автором композиції твору, а тому перекладацькі випущення необхідних композиційно-сюжетних кроків можуть відчутно зашкодити коректній читацькій рецепції та навіть зруйнувати задум автора.

Під час детального аналізу детективного оповідання І.К. Честертонна «*Таємниця саду*» (“*The Secret Garden*”) увагу привертає низка слів, прописаних курсивом, однак природа цього курсиву стає зрозумілою лише після прочитання всього оповідання та побіжного (сторінка за сторінкою) погляду на весь текст. Ми простежили частотність появи курсиву в тексті та графічно виділили його (напівжирним шрифтом – *O. X.*): “*did that **salon** merely stare at the celebrated American*” (Честертон, 1994: 29); “*but the instant he opened the **salon** door he saw only one thing*” (Честертон, 1994: 30); “*A low knocking came at the door, which for some unreasonable reason, curdled everyone’s blood like the knocking in **Macbeth***” (Честертон, 1994: 36); “*I found many cuts across the truncated section; in other words, they were struck **after** the head was off*” (Честертон, 1994: 41); “*A second glance showed him it was only a Nationalist paper, called **The Guillotine***” (Честертон, 1994: 42); “*for **this** murder beheading was absolutely necessary*” (Честертон, 1994: 46); “*He flung the **head** over the wall also*” (Честертон, 1994: 48); “*He would do anything, **anything**, to break what he*

calls the superstition of the Cross” (Честертон, 1994: 49); “*he would support six Nationalist newspapers like **The Guillotine***” (Честертон, 1994: 49).

Для подальшої інтерпретації закурсованих лексем ВТ необхідно коротко розкрити зміст детективної інтриги оповідання. Отже, керівник паризької поліції Арістид Валантен влаштував у себе вдома урочистий обід із запрошенням багатьох почесних гостей. Серед них був також відомий американський мільйонер, релігійний меценат Джуліус Брейн, з нагоди приїзду якого Валантен, власне, і влаштував цей прийом. При цьому варто зауважити, що Валантен та Брейн були затятими супротивниками в суперечках із приводу питань релігії й церкви, оскільки детектив був переконаним атеїстом, який вірив лише в силу розуму та вважав релігію непотрібними забобонами, а мільйонер, хоч і не був глибоко віруючою людиною, багато грошей вкладав не тільки в церкву, а й у різні сектантські течії. Отже, Валантена понад усе обурювало це псевдорелігійне меценатство, що радше нагадувало бізнес. У розпал прийому один із гостей знаходить у саду труп незнайомця з відтятою головою. Пізніше всі присутні усвідомлюють, що серед гостей зник тільки мільйонер, і починають його підозрювати. Господар-детектив розпочинає власне розслідування, однак його перериває один із запрошених – незмінний отець Бравн, який зіставляє факти й наводить контраргументи, а коли за парканом саду знаходять голову гостя-мільйонера, виказує свої звинувачування в бік Валантена. Отже, Валантен спланував це вбивство заздалегідь: він узяв (нібито для експертизи) з кошика з-під гільйотини голову першого-ліпшого злочинця та після того, як скоїв вбивство, підклав до тіла мільйонера чужу голову.

Тепер звернемося до власне інтерпретації курсиву. Автор вводить у текст курсив задля того, щоб підкреслити ті елементи змісту, за якими уважний читач може здогадатися про те, хто є справжнім убивцею, раніше, ніж дочитає текст до кінця. Так, двічі автор виводить курсивом лексему «*salon*», якій в англійській мові відповідають такі широковживані синоніми, як «*drawing room, sitting room, reception room, parlour*» (Саврук, 2008). Проте автор обирає саме «*salon*», імовірно, для того, щоб підкреслити французьке походження вбивці. В українській мові є можливість застосування в цьому випадку точного еквівалента, який має французьке походження:

«салон – парадний зал або простора кімната для приймання гостей; вітальня» (Саврук, 2008), проте перекладач використовує лексему «вітальня», а за таких обставин курсив, який у ПТ відсутній взагалі, виявився б недоречним.

Далі лексема «*after*» у ВТ введена курсивом у реченні, яке в ПТ звучить як: «*Та коли я докладно її дослідив, то помітив, що і зріз посічений ударами, що їх завдали, напевно, вже після того, як голову відрубали*» (Честертон, 2009: 37). Отже, підозри лікаря, який обстежував труп, як ми вже знаємо, не виявилися марними, і автор на це натякає курсивом, проте, на жаль, перекладач нехтує цими натяками. Те ж відбувається під час перекладу наступних фрагментів ВТ з елементами курсиву, які несуть у собі ключ до розкриття таємниці: «<.>.. а для цього вбивства обезголовлення було просто необхідне»; «*голову він також перекинув через стіну*»; «*він зробив би все що завгодно, аби знищити те, що вважає християнськими забобонами*» (Честертон, 2009: 42, 44, 45). У представлених прикладах ми графічно виділили закурсовані у ВТ елементи тексту, однак перекладач наполегливо ігнорує задум автора та уникає курсиву.

На наступних закурсованих автором одиницях тексту варто зупинитися особливо. Це назва журналу, який лежав на столі у Валантена, – «*Гільйотина*», що підказує читачеві, звідки в саду могла з'явитися друга відтята голова. І назва Шекспірового твору в такому контексті: «*У двері тихо постукали, й у всіх присутніх схолола кров, ніби від стуку в «Макбеті» Шекспіра*» (Честертон, 2009: 33). Ця авторська алюзія на відомий твір відсилає читача до того фрагменту Шекспірового тексту, коли стукіт у ворота лунає відразу після вбивства Дункана. Знаковість цього фрагменту в «Макбеті» Т. де Квінсі інтерпретує таким чином: «І ось саме тоді, коли злочин уже скоєно, коли п'янка неподільно панує – морок розсіюється подібно до величної пишноти заходу сонця; лунає стукіт у ворота та відверто сповіщає про початок зворотного руху: людське знову витісняє диявольське; пульс життя відновлюється; людське перемагає – вимоги навколишньої дійсності утверджуються у своїх правах і змушують нас відчутти глибоке потрясіння через страшне провалля, що порушило звичний перебіг речей» (переклад наш – О. Х.) (Квінсі, 2000).

Прокоментовану алюзію автор вводить у детективний текст саме тоді, коли Валантен після скоєного ним самим злочину допитує у

своєму кабінеті гостей, намагаючись «викрити злочинця». Автор, імовірно, прагнув, щоб алюзію помітили читачі та відреагували на неї відповідно.

Більше того, коли ми складемо до купи закурсовані в тексті слова, то отримаємо такий текст: «*salon salon Macbeth after The Guillotine / this head anything The Guillotine*». Ці слова є певним закодованим посланням автора до читача, яке можна було б перекласти таким чином: «*Макбет із салону після гільйотини, а ця голова – це децо з гільйотини*» (переклад наш – О. Х.).

Отже, закодовані у ВТ слова, складаючись у маркований за допомогою курсиву фрагмент тексту, несуть у собі інформацію, за коректного декодування якої можна відразу викрити справжнього злочинця.

Таким чином, автор шляхом вживання курсиву виніс на поверхню тексту ключові слова, за допомогою яких читач має змогу розкрити таємницю заздалегідь. Відповідно, нівелювання перекладачем таких важливих елементів композиції позбавляє читача можливості прочитання глибинних пластів художнього тексту.

Наведені далі приклади ілюструють те, як елімінація певних фрагментів детективу впливає на відтворення текстових композиційно-сюжетних елементів. Розглянемо такий фрагмент ВТ: «*It was much easier to become a Member of Parliament than to become a waiter in that hotel. Each waiter was trained in terrible silence and smoothness, as if he were a gentleman's servant. And, indeed, there was generally at least one waiter to every gentleman who dined*» (Честертон, 1994). У представленому фрагменті ВТ йдеться про якість вишколу офіціантів Вернон-готелю для щорічного урочистого обіду почесного товариства «Дванадцяти справжніх рибалок» та вказано на той факт, що для кожного члена клубу в цей вечір традиційно призначено індивідуального офіціанта. У ПТ читаємо: «*Простіше було стати членом парламенту, аніж офіціантом у цьому готелі. Кожний з них пройшов курс мовчання й улесливості та був ніби слуга справжнього джентльмена. -----*» (Честертон, 2009). Як бачимо, у ПТ еліміновано фрагмент, де вказано про «індивідуальне призначення» кожного офіціанта. Це дуже недалекоглядне випущення з боку перекладача, оскільки в основі детективної інтриги лежить заплановане викрадення коштовного набору срібних ножів і виделок, які були своєрідним талісманом клубу та подавалися

тільки під рибні страви й лише раз на рік – у день засідання клубу «Дванадцяти справжніх рибалок». Варто вказати також на те, що за сюжетом оповідання в день засідання несподівано захворів один із вишколених офіціантів, а отже, обслуговувати обід мало 11 слуг. Це полегшило справу крадія: він увесь вечір удавав із себе офіціанта, а коли підійшов час рибних страв, легко поцупив коштовний набір посуду.

Отже, елімінація в ПТ на етапі експозиції представленого фрагменту ВТ під час розв'язки позбавляє ланцюг викладених детективом фактів необхідної ланки, чим нівелює композиційний задум автора.

Розглянемо інший приклад: *“In the light of that fact, run through all the things we found in the castle. Diamonds without their gold rings; candles without their gold candlesticks; snuff without the gold snuff-boxes; pencil-leads without the gold pencil-cases; a walking-stick without its gold top; clockwork without the gold clock – or rather watches. And, mad as it sounds, because the halos and the name of God in the old missals were of real gold, these also were taken away”* (Честертон, 1994). Представлено один із найважливіших за змістом фрагментів, що становлять розв'язку оповідання «Честь Ізраеля Гав», оскільки саме в ньому розкривається причина такого нехарактерного стану, у якому було знайдено купу речей у замку померлого лорда Гленджила, – ці речі просто звільнили від золотих аксесуарів. Автор умисно підкреслює відсутність золота на кожній із речей. Переклад маємо такий: «*А тепер у цьому світлі погляньмо на все, що ми знайшли в цьому замку. Діаманти без ----- перснів, свічки без ----- підсвічників, -----, стрижні без ----- олівців, -----, годинникові механізми без ----- годинників. І, як би це дико не лунало, молитовники без імені Божого й ореолів, тому що в старовинних молитовниках їх робили зі справжнього золота»* (Честертон, 2009). Ми графічно позначили випущені під час перекладу елементи тексту. У ПТ еліміновано атрибут «золотий» для кожної з речей, що стає в розріз із задумом автора, який був зорієнтований саме на те, щоб підкреслити матеріал, з якого було зроблено кожний аксесуар. Окрім того, такі речові докази, як «палиця без золотого руків'я» та «тютюн просто розсипаний на столі, а не в золотій табакерці як належно лордові» еліміновано в ПТ взагалі (переклад наш – О. Х.).

Таке вторгнення в задум автора є грубою помилкою перекладача, оскільки не лише порушує композиційно-сюжетну конструкцію твору, а й суперечить повноті відтворення жанрово-стилістичної домінанти детективу як типу тексту.

4. Висновки

Таким чином, адекватне відтворення в перекладі сюжетно-композиційних елементів класичного підтипу детективного тексту постає важливим завданням перекладача, оскільки детальне відтворення в ПТ композиційно-сюжетних кроків класичного детективу необхідне для конструювання таких ознак хронотопного й характерологічного контекстів, як ретроспекція, деталізація простору, раптовість введення в текст центрального персонажа, підсилена контрастність у зображенні головних характерів-антиподів та конструювання образів-контрастів. Окрім того, максимальне збереження всіх елементів змісту в перекладі класичного детективу необхідне для адекватної презентації хронотопного індикатора на початку оповіді, оскільки часо-просторова визначеність постає сталою текст-типологічною характеристикою класичного детективного підтипу тексту. Більше того, ретельне збереження в перекладі всіх елементів змісту детективного твору сприяє адекватному сприйняттю читачем авторового задуму в усіх його композиційно-сюжетних складниках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Квинси Т. де. О стуке в ворота у Шекспира («Макбет») / пер. С.Л. Сухарева. Москва : НИЦ «Ладомир» ; Наука, 2000. URL: <http://lib.ru/SHAKESPEARE/stuk.txt> (дата звернення: 02.03.2019).
2. Keszthelyi T. A detektívtörténet anatómiája. Budapest : Magvető Könyvkiadó, 1979. 261 s.
3. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : учебное пособие. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.
4. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. Лотман Ю.М. Об искусстве. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 1998. URL: https://adview.ru/wp-content/uploads/2015/09/Yu_M_Lotman_Struktura_Teksta.pdf (дата звернення: 02.03.2019).
5. Стиль автора. Стиль перевода : учебное пособие / М.А. Новикова, О.Н. Лебедь, М.Ю. Лукинова и др. Киев : УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. 84 с.
6. Честертон Г.К. Хрест із сапфірами: детективні історії отця Бравна / пер. з англ. О.О. Мандрики. Львів : Свічадо, 2009. 224 с.
7. Саврук М.П. Українсько-англійський науково-технічний словник = Ukrainian-English Scientific and Engineering Dictionary : понад 120 000 слів та словосполучень. Київ : Наукова думка, 2008. 909 с.
8. Chesterton G.K. Father Brown Stories. London : Penguin Books, 1994. 432 p.

REFERENCES:

1. Kvinsi, T. de. (2000). O stuke v vorota u Shekspira ("Makbet") [About the knock at the gate at Shakespeare ("Macbeth")]. Moscow: NITs "Ladomir"; Nauka. Retrieved from: <http://lib.ru/SHAKESPEARE/stuk.txt> [in Russian].
2. Kesztheyi, T. (1979). A detektívtörténet anatómiája [Anatomy of detection history]. Budapest: Magvető Könyvkiadó [in Hungarian].
3. Kukharenko, V.A. (1988). Interpretatsiia teksta: uchebnoe posobie [Text interpretation: tutorial]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
4. Lotman, Iu.M. (1998). Struktura khudozhestvennogo teksta [Artistic text structure]. Lotman Iu.M. Ob iskusstve. Saint Petersburg: Iskusstvo-SPB. Retrieved from: [https://](https://advview.ru/wp-content/uploads/2015/09/Yu_M_Lotman_Struktura_Teksta.pdf)
5. Novikova, M.A. et al. (1988). Stil avtora. Stil perevoda: uchebnoe posobie [The style of the author. Translation style: tutorial]. Kiev: UMK VO pri Minvuze USSR [in Russian].
6. Chesterton, G.K. (2009). Khrest iz sapfiramy: detektyvni istorii ottsia Bravna [Cross with sapphires: Detective stories of Father Brown]. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
7. Savruk, M.P. (2008). Ukrainsko-anhliiskyi naukovotekhnichni slovnyk [Ukrainian-English Scientific and Engineering Dictionary] (over 120 000 words and phrases). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Chesterton, G.K. (1994). Father Brown Stories. London: Penguin Books [in English].

УДК 81'25:811.111:81'38: 82-93:82-344
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-38

КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОГО ФЕНТЕЗІ: ДОПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ЕТАП

Шапошник Оксана Миколаївна,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики

Херсонський державний університет

oksana.shaposhnyk88@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8700-6939

Дослідження жанрово-стилістичної специфіки перекладу сучасного англomовного дитячого фентезі українською мовою потребує опрацювання комплексної методики дослідження. Запропонована комплексна методика передбачає два етапи: доперекладознавчий та перекладознавчий етапи дослідження. У науково-практичній статті висвітлюються особливості здійснення доперекладознавчого етапу дослідження з виокремленням та детальним вивченням методів, застосування яких забезпечує ефективно використання даної комплексної методики.

Мета статті – висвітлити особливості здійснення доперекладознавчого етапу в дослідженні жанрово-стилістичної специфіки перекладу текстів фентезі. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати завдання: визначити алгоритм здійснення доперекладознавчого етапу в складі комплексної методики дослідження; виокремити методи і принципи дослідження жанрово-стилістичної специфіки перекладу текстів сучасного англomовного фентезі українською мовою; встановити особливості застосування кожного із загальнонаукових та лінгвістичних методів аналізу в складі комплексної методики дослідження.

Методика дослідження жанрово-стилістичної специфіки перекладу фентезі має комплексний характер, який полягає у використанні як загальнонаукових методів, так і перекладознавчих та лінгвістичних. До загальнонаукових методів, які застосовуються на першому доперекладознавчому етапі дослідження, належать індукція й дедукція. Серед перекладознавчих і лінгвістичних методів використовуються контрастивний, компаративний, дефінітивний, диференційний, дистрибутивний і контекстуальний методи аналізу.

Результатом розвідки постає розробка доперекладознавчого етапу комплексної методики дослідження, що своєю чергою слугує виокремленню інваріантних жанрових ознак фентезі в англomовній та східнослов'янській лінгвокультурних традиціях, встановленню відмінностей фентезі від суміжних жанрів. Визначення цих особливостей є надзвичайно важливим в аспекті перекладу та забезпечує адекватне відтворення текстів дитячого фентезі зі збереженням жанрового інваріанту.

Доходимо також висновку, що завдяки застосуванню низки методів на доперекладознавчому етапі дослідження стало можливим виокремлення інваріантних жанрових елементів фентезі та частково наукової фантастики, а також особливостей їх передачі в перекладі на різних рівнях тексту.

Ключові слова: дитяча література, хронотопний контекст, персональний контекст, лексико-семантичний контекст, наукова фантастика, реалії, квазіреалії, англomовна лінгвокультура, східнослов'янська лінгвокультура, адаптація.

COMPLEX METHODOLOGY FOR INVESTIGATION OF THE GENRE STYLISTIC SPECIFICITY OF CHILDREN'S FANTASY RENDERING: PRE-TRANSLATIONAL STAGE

Shaposhnyk Oksana Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department of Translation Studies and Applied Linguistics

Kherson State University

oksana.shaposhnyk88@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8700-6939

The complex methodology development has come out of the necessity to investigate the peculiarities of children's fantasy translation as to its genre stylistic features and author's style. The suggested complex methodology comprises two stages: pre-translational stage and translational one. This research paper highlights the aspects of the pre-translational stage, namely the methods and main research principles that ensure the implementation of the suggested complex methodology.

The purpose of the research paper is to explicate the peculiarities of pre-translational stage accomplishment while studying the genre stylistic specificity of children's fantasy rendering. To gain this purpose one needs to fulfill certain tasks among which is to determine the algorithm of accomplishing the pre-translational stage as a part of the complex methodology; to find out the methods and main principles of rendering the modern children's fantasy from English into Ukrainian; to define the specifications of general scientific methods' use as well as linguistic ones'.

The methodology for the investigation of the genre stylistic specificity of fantasy rendering has a complex character; therefore it comprises the usage of the general scientific methods as well as the linguistic and translational ones. As for the general scientific methods used at the pre-translational stage, there are the methods of induction and deduction. As for the linguistic and translational methods, there are the contrastive method, the comparative method, the method of definition, the method of opposition, the method of distribution and the contextual method.

The result of this research becomes the working-out of the principles of the pre-translational stage within the complex research methodology. It serves to achieve a variety of objectives among which one should mention the identification of the invariant genre features of fantasy in English-language linguistic and cultural tradition, on the one hand, and in east Slavic tradition, on the other. Besides, the variations in fantasy features from the ones of the adjoining genres are also revealed at the pre-translational stage of the research. The indicated distinctions in conception of fantasy as well as the adjoining genres and their genre stylistic characteristics in different linguistic and cultural traditions acquire primary significance from translational perspective.

The research allowed to draw the conclusion that the pre-translational stage within the complex methodology reveals the invariant genre stylistic features both of fantasy and science fiction and, consequently, the specificity of their adequate rendering at each of the target text levels.

Key words: children's literature, chronotopical context, personage context, lexical and semantic context, science fiction, realias, realias-quaz, English-language linguistic and cultural tradition, East Slavic linguistic and cultural tradition, adaptation.

1. Вступ

Вичерпне та обгрунтоване вивчення жанрово-стилістичної специфіки перекладу дитячого фентезі потребує насамперед розробки та запровадження методики дослідження, побудованої з урахуванням поставленої мети, завдань та наукової гіпотези. Відповідно, виникає необхідність у опрацюванні комплексної методики дослідження, яка уможливить встановлення труднощів відтворення жанрово-стилістичної доміанти фентезі у перекладі, виокремлення інваріантних елементів фентезі та особливостей їх передачі у ПТ на різних рівнях тексту. Зважаючи на окреслену проблематику, комплексна методика дослідження специфіки відтворення текстів жанру фентезі повинна містити доперекладознавчий і власне перекладознавчий етапи дослідження. У даній розвідці зупинимось на вичерпному вивченні першого етапу – доперекладознавчого, зокрема, на визначенні методів і принципів

дослідження та специфіки їх застосування до текстів дитячого фентезі.

Мета статті – висвітлити особливості здійснення доперекладознавчого етапу в дослідженні жанрово-стилістичної специфіки перекладу текстів фентезі. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити алгоритм здійснення доперекладознавчого етапу в складі комплексної методики дослідження; виокремити методи і принципи дослідження жанрово-стилістичної специфіки перекладу текстів сучасного англомовного фентезі українською мовою; встановити особливості застосування кожного із загальнонаукових та лінгвістичних методів аналізу в складі комплексної методики дослідження. Матеріалом розвідки слугують англомовні тексти дитячого фентезі з циклу Й. Колфера "Artemis Fowl" та циклу М. Баклі "The Sisters Grimm" та їх українські переклади, виконані О.М. Мокровольським.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

З позицій лінгвістики метод визначають як «узагальнені сукупності теоретичних настанов, прийомів, методик дослідження мови, які пов'язані з певною лінгвістичною теорією та загальною методологією» (переклад наш – О.Ш.) (Ярцева, 1998: 298). Кожний метод виокремлює саме той аспект / аспекти мови як об'єкту вивчення, які постають найважливішими у цій лінгвістичній теорії як, наприклад, історичний аспект мови – для порівняльно-історичного методу, структурний аспект мови – для структурних методів тощо. При цьому кожний знаковий етап у розвитку мовознавства характеризується зміною поглядів на мову, зміною лінгвістичної теорії та зумовлює появу нових методів дослідження (Ярцева, 1998: 298).

Однак неможливо залишити поза увагою універсальну сутність та механізм деяких лінгвістичних методів. Так, зазначаючи недодільність виокремлення методів фонології, методів морфології або методів синтаксису, Ю.С. Степанов зазначає, що сучасна лінгвістика характеризується екстраполяцією методів, де одні й ті ж самі методи переносяться з однієї сфери мови в іншу, на інший матеріал (Степанов, 2002: 12). Відповідно, сучасні лінгвістичні концепції не тільки пояснюють багато перекладознавчих аспектів, але й надають можливість використовувати низку методів аналізу. У сучасному перекладознавстві ефективно застосовуються лінгвістичні методи як у традиційному оформленні, так і у трансформованому.

Методика дослідження жанрово-стилістичної специфіки перекладу фентезі має комплексний характер, який полягає у використанні як загальнонаукових методів, так і перекладознавчих та лінгвістичних. До загальнонаукових методів, які застосовуються на першому, доперекладознавчому, етапі дослідження, належать *індукція й дедукція*. Серед перекладознавчих і лінгвістичних методів використовуються *контрастивний, компаративний, дефінітивний, диференційний, дистрибутивний і контекстуальний* методи аналізу.

Розглянемо детально доперекладознавчий етап дослідження із зазначенням особливостей застосування кожного із заявлених методів аналізу в складі комплексної методики.

На доперекладознавчому етапі передусім обираються тексти, що слугують матеріалом дослідження: тексти дитячого фентезі з циклу Й. Колфера (Colfer, 2002; Colfer, 2003) та

циклу М. Баклі (Buckley, 2005; Buckley, 2006) та їх українські переклади (Баклі, 2008; Баклі, 2009; Колфер, 2006а; Колфер, 2006б), виконані О.М. Мокровольським. Також на цьому етапі застосовується *дефінітивний метод*, який передбачає аналіз словникових потрактувань з метою лексикографічної презентації значення слова, яке називає певне поняття чи явище, або відмінностей у значеннях кількох та більше слів (Вардзелашвили, 299: 12).

Основна роль дефініції – пізнавальна, та полягає вона у формуванні понять, експлікації їх значення та підсумуванні результатів пізнання. У когнітивній сфері наукової комунікації дефініція виконує низку функцій. Це концептуально-змістовна, що слугує основою набуття знань, розпізнавальна функція, що забезпечує ідентифікацію предметів і явищ, та відмежувальна, яка зазначає сферу функціонування наукового терміну та його відмінності від подібних термінів (Безрукова, 2010: 46). Проте почасти потрактування може видаватися алогічним або містити визначення одного поняття через інше. Тому дефінітивний метод аналізу повинен застосовуватися з перевіркою визначень у кількох лексикографічних джерелах. Так, із застосуванням дефінітивного методу аналізу надаються потрактування ключових понять розвідки, таких як «жанрово-стилістична домінанта», «фентезі», «дитяча література».

Далі, з метою встановлення адекватності / неадекватності відтворення у ПТ жанрово-стилістичної домінанти того чи іншого ВТ, на доперекладознавчому етапі дослідження необхідно з'ясувати інваріантні ознаки цього жанру в цільовій культурі та можливі розбіжності з жанровим інваріантом у вихідній культурі. Виконанню цього завдання слугує застосування *контрастивного аналізу*.

Контрастивний, або зіставний метод аналізу встановлює контрастивні відношення на усіх мовних рівнях: фонологічні розходження (діафонія), граматичні розходження (діаморфія), семантичні розходження (діасемія) і лексичні розходження (діалексія). Найбільш ефективно застосування цього методу проявляється у зіставленні двох споріднених мов, оскільки відмінності чіткіше проявляються на фоні подібностей (Ярцева, 1998: 481). Отже, контрастивний метод аналізу виявляється дуже цінним для теорії та практики перекладу, оскільки розкриває специфічні особливості мови, які неможливо побачити під час її відокремленого дослідження.

Можливість застосування контрастивного методу не тільки у мовній площині, але також і літературній та лінгвокультурній, доводить його універсальність. Приміром, у літературознавстві цей метод, за висловом В.М. Жирмунського, дозволяє вивчати міжнародні літературні зв'язки та відношення, подібності й відмінності між літературно-художніми явищами у різних країнах, на цій основі виокремлюють «типологічні аналогії літературного процесу» та «літературні зв'язки і впливи» (цит. Болотнова, 2009: 441).

Зазначена специфіка застосування контрастивного методу в галузі літературознавства свідчить про можливість його ефективного застосування у порівняльному літературознавстві та лінгвокультурології, а саме під час зіставлення інваріанту того чи іншого жанру в двох лінгвокультурах, а також встановленні відмінностей у жанрово-стилістичних домінантах, які видаються важливими з точки зору перекладу.

У рамках нашого дослідження шляхом *контрастивного аналізу* визначаються відмінності у жанрово-стилістичній домінанті фентезі з точки зору різних лінгвокультурних традицій: англомовної та східнослов'янської. Зіставленню піддаються ознаки хронологічного та характерологічного контекстів, оскільки неадекватне відтворення у перекладі саме цих текстових контекстів слугуватиме руйнуванню жанрового інваріанту в цільовій культурі.

Залучаючи *індуктивний метод*, ми встановлюємо, що відмінності у двох жанроформувальних контекстах зумовлюють загалом розбіжності у жанрово-стилістичній домінанті фентезі. Відмінності полягають, в основному, в облігаторності міфологічного підґрунтя фентезі для східнослов'янської лінгвотрадиції, та у його варіативності – для англомовної.

За допомогою *контрастивного аналізу* також встановлюється, що тексти англомовного фентезі розділяються на такі, що відповідають жанровому інваріанту фентезі в східнослов'янській лінгвотрадиції, та на такі, що частково відповідають або суперечать йому, будучи змікшованими. Для підтвердження того, що змікшовані типи текстів англомовного фентезі містять винятково / у тому числі ознаки літературної казки з точки зору цільової культури, необхідним видається залучення *компаративного аналізу*.

Компаративний, або порівняльний метод аналізу, на відміну від контрастивного, спря-

мований на пошук спільного у різних мовах, відкидаючи при цьому відмінне (Реформатський, 1987: 40) та пов'язаний з порівняльно-історичним методом, який своєю чергою постає головним інструментом встановлення спорідненості мов (Кочерган, 2006: 362).

Порівняльний метод обґрунтував академік Л.В. Щерба та визначив основні положення, які розкривають його сутність. По-перше, компаративний метод складається з прийомів, які доводять історичну ідентичність та спорідненість слів і морфем у тих випадках, коли це не видається очевидним. По-друге, ці прийоми тотожні як у плані одномовному, так і міжмовному. По-третє, в основі цих прийомів – суворі фонетичні відповідності, чергування та правила побудови слів. Окрім цього, сукупність прийомів дозволяють відтворити тією чи іншою мірою історію розвитку певної мови. У більшості випадків результати застосування порівняльного методу не передбачають обов'язкових пояснень міжмовних тотожностей, що виокремлені у результаті аналізу (Щерба, 1988: 104).

Екстраполюючи положення компаративного методу аналізу з площини мови у площину лінгвокультури, із застосуванням цього методу видається можливим виявити спільні риси, повні або часткові тотожності у жанрових системах різних лінгвокультур, а також спільні ознаки певних жанрів у рамках двох або кількох лінгвокультурних традицій.

За допомогою *компаративного аналізу* у рамках цього дослідження визначаються текстові ознаки, що співпадають у жанрово-стилістичній домінанті фентезі у англомовній лінгвокультурі та жанровому інваріанті фентезі у східнослов'янській лінгвокультурі. Позаяк важливо встановити з перекладознавчої точки зору, які типи текстів англомовного фентезі повністю відповідають жанровому інваріанту фентезі у культурі перекладу та не потребують перекладу-адаптації під час їх транскодування. Також з метою підтвердження або спростування припущення стосовно того, що змікшовані тексти фентезі поєднують також ознаки літературної казки – традиційного для східнослов'янської лінгвотрадиції жанру, у компаративному аспекті порівнюються хронологічні ознаки та особливості персонажної системи змікшованих текстів фентезі та текстів літературної казки.

Далі з використанням *дедуктивного методу* ми доходимо висновку, актуального саме в аспекті перекладу. Нехтування відмін-

ностями у жанрово-стилістичних домінантах фентезі під час перекладу призведе до створення ПТ, який за текстовими ознаками не відповідатиме жанровому інваріанту фентезі в культурі перекладу, а також порушуватиме жанрово-стилістичні очікування цільової аудиторії. Оскільки жанровий «портрет» фентезі для носіїв різних лінгвокультур, у даному випадку англомовної та східнослов'янської, відрізняється.

Виокремлення інваріантних елементів фентезі у хронотопному, характерологічному та лексико-семантичному контекстах, а також елементів наукової фантастики на лексико-семантичному рівні, які визначають жанрову приналежність того чи іншого тексту, забезпечується застосуванням *контекстуального аналізу*.

Контекстуальний аналіз нерозривно пов'язаний з теорією контексту. В її основу покладена концепція, згідно з якою висловлювання набуває значення у рамках ситуативного та соціального контекстів. З цієї точки зору потребує врахування комунікативна ситуація, рольова структура спілкування, умови функціонування мови та інформаційна основа комунікації, яка зумовлюється комплексом знань та поглядів учасників комунікації. Отже, розгляд контексту як позамовного середовища, у якому функціонують мовні одиниці всіх рівнів, такі як слова, речення і тексти, передував концепції лінгвістичного та стилістичного контекстів, які складають основу сучасного методу контекстуального аналізу (Арнольд, 2001).

З виникненням теорії контекстів та відповідного методу аналізу, контекст почали розглядати, по-перше, як «лінгвістичне оточення певної мовної одиниці; умови, особливості вживання цього елемента в мовленні», а по-друге, «завершений у смисловому відношенні фрагмент письмового мовлення, який дозволяє встановити значення присутніх у ньому слова або фрази» (Ахманова, 2004: 206). Також визначають ці різновиди контексту як «мікроконтекст» та «макроконтекст» (Ярцева, 1998: 238).

Проте необхідно зазначити, що у сучасній практиці філологічних досліджень застосовують класифікацію контекстів, в основу якої покладено обсяг та масштаб того оточення, в якому вивчається мовне або літературне явище. Так, виокремлюють такі різновиди контексту: мінімальний – у рамках словосполучення; розгорнутий – рівень речення; розширений – в обсязі текстових фрагментів,

а саме надфразових єдностей, абзаців, строф; максимальний – у рамках цілого художнього тексту; «надконтекст» – в обсязі всієї творчості автора. З приводу «надконтексту» необхідно зазначити, що його складниками постають біографічний, соціальний, історичний, літературний, культурологічний контексти (Болотнова, 2009: 449–450).

Зазначена класифікація підпадає під розмежування на гіпотекстовий, текстовий та гіпертекстовий контексти. Аналіз цих контекстів, серед іншого, і слугує виокремленню інваріантних ознак того чи іншого жанру на різних текстових рівнях.

На етапі доперекладознавчого аналізу шляхом контекстуального аналізу ВТ дитячого фентезі та фентезі з елементами наукової фантастики визначається, за допомогою яких елементів реалізуються інваріантні жанрові ознаки у хронотопному, характерологічному та лексико-семантичному контекстах. Так, визначено, що інваріантними елементами хронотопного контексту фентезі виявляються маркери художнього простору – топоніми для позначення реального простору та квазітопоніми для ідентифікації фантастичного простору, тобто вторинного світу фентезі. Маркерами художнього часу на позначення як реального, так і чарівного часу виступають лексичні одиниці з темпоральною семантикою.

На рівні характерологічного контексту інваріантні ознаки фентезі – це промовисті власні імена та образи міфічних і фольклорних персонажів.

Для лексико-семантичного контексту фентезі характерним постає вживання реалій, квазіреалій та жанрово-маркованих елементів, що сприяють реалістичності зображеного вторинного світу фентезі. Інваріантними елементами лексико-семантичного контексту наукової фантастики постають квазіреалії, номінації науково-фантастичного характеру, термінологічна характеристика спеціальної лексики, терміни і термінологічні словосполучення.

Для виокремлення інваріантних елементів фентезі та наукової фантастики у різних контекстах необхідним видається надання потрактування цих мовностилістичних одиниць («реалія», «квазіреалія», «квазітопонім» та ін.) за допомогою *дефінітивного методу*, потім – розмежування одиниць зі схожими ознаками (топоніми vs квазітопоніми; реалії vs квазіреалії) за рахунок використання *диференційного методу (методу опозиції)*.

Теорія опозиції та, відповідно, сам метод був розроблений для застосування у фонології, проте доводить свою ефективність на усіх мовних рівнях. Цей метод аналізу засновується на положенні, що не будь-яка відмінність складає опозицію. Опозиція можлива лише тоді, коли між її членами наявні не тільки відмінні, але й спільні риси. Схожість називають основою для порівняння, а розбіжність – диференційною ознакою (Арнольд, 2011). Або член опозиції, який відзначається наявністю певної ознаки, іменується маркованим, сильним, а натомість той, що характеризується відсутністю – немаркованим, слабким (Шарафутдінова, 2006: 106).

У рамках нашого дослідження за допомогою *диференційного методу* важливим видається розмежування таких елементів лексико-семантичного контексту, як реалії та квазіреалії. Ці лексичні одиниці мають як спільні ознаки, так і відмінні, що своєю чергою забезпечує їх розмежування за методом опозиції. Реалії позначають предмети та явища, характерні для життя, культури, соціального та історичного розвитку одного народу та чужі для іншого. Квазіреалії, подібно до реалій, також позначають предмети та явища, специфічні для певного середовища – нереальних світів фентезі та наукової фантастики. Проте диференційною ознакою постає те, що реалії вживаються на позначання атрибутів реального світу, а квазіреалії – на позначення фантастичних атрибутів у нереальних світах. Саме за цією ознакою диференціюються реалії та квазіреалії у текстах фентезі та фентезі з елементами наукової фантастики.

Також на даному етапі дослідження за допомогою *дистрибутивного аналізу* визначаємо характер функціонування елементів хронотопного, характерологічного та лексико-семантичного контекстів. З використанням цього методу аналізу в процесі дослідження також визначається, чи виконує антропонім функцію промовистого імені та інше.

Дистрибутивний аналіз, один із структурних методів дослідження, ґрунтується на вивченні оточення (дистрибуції, розподілу) окремих одиниць у тексті та не використовує відомостей про повне лексичне або граматичне значення цих одиниць (Ярцева, 1998: 137). Раніше цей метод аналізу застосовувався здебільшого у фонології та морфології, проте пізніше дистрибутивний аналіз знайшов своє застосування в інших галузях лінгвістики та зараз забезпечує вивчення різних текстових рівнів. Можливість використання цього

методу аналізу виходить з того, що кожна мовна одиниця має своє особливе оточення. Тому «в дистрибутивних властивостях мовної одиниці реалізуються її внутрішні властивості, які відображають її функціональну роль» (Кочерган, 2006: 373).

На часі під дистрибуцією розуміють сукупність усіх оточень, у яких зустрічається той чи інший мовний елемент (фонема, морфема, слово і так далі), тобто сума усіх можливих позицій елемента відносно інших елементів цього ж рівня, його сполучуваність. Йдеться про фонемну дистрибуцію, морфемну дистрибуцію, дистрибуцію слів тощо (Арнольд, 2011). Особливо важливим виявляється дистрибутивний метод для філологічного аналізу тексту, оскільки у художніх текстах трапляються порушення типової лексичної та синтаксичної сполучуваності слів, суттєві з точки зору формування образів та висловлення авторової оцінки (Болотнова, 2009: 447–448).

На матеріалі текстів дитячого фентезі та фентезі з елементами наукової фантастики дистрибутивний аналіз застосовується з метою визначення характеру функціонування елементів хронотопного, характерологічного та лексико-семантичного контекстів. Застосування даного методу на фактичному матеріалі полягає у правильній ідентифікації, приміром, фентезійної квазіреалії, встановленні її ознак та відмінностей від науково-фантастичної квазіреалії. Це не завжди залежить від семантики цієї лексичної одиниці, але від того, чи позначає вона фентезійний чи науково-фантастичний атрибут, явище, процес у тексті з елементами обох жанрів. Наприклад, квазіреалія *to run hot* уживається у ВТ “*Artemis Fowl*” (Colfer, 2002: 39) у значенні *мати чарівну силу, бути сповненим чарівної сили* (переклад наш – О.Ш.), тобто позначає надприродні можливості міфічних істот – ознака жанру фентезі. Відповідно, це фентезійна квазіреалія. Натомість квазіреалія *mind-wipe electrodes* (там само: 60), що позначає пристрій для стирання пам’яті, а саме вигаданий науково-технічний атрибут, належить до науково-фантастичних квазіреалій.

Також використання дистрибутивного методу дозволяє виокремити топоніми та квазітопоніми у текстах фентезі. Топоніми позначають географічні об’єкти, які дійсно існують у реальному світі. Натомість, якщо власна назва уживається у ВТ для позначення географічних об’єктів вторинного світу фентезі, вона постає квазітопонімом. Для перевірки цієї інформації можна скористатися картогра-

фічними, лексикографічними джерелами або довідковими матеріалами. Так, *the Emerald Isle* – це поетична назва острова Ірландії, набута ним через пишну зелену рослинність (Longman Dictionary, 2009), тобто топонім. Натомість географічна назва древнього краю ельфів *Éiríú*, хоч і нагадує ірландську форму назви острова та країни Ірландії – *Eire*, виявляється вигаданою та належить до квазітопонімів. З метою дистрибуції квазітопонімів у ВТ фентезі також у нагоді можуть стати коментарі автора.

Доперекладознавчий етап дослідження на цьому завершується із наданням усіх необхідних показників, особливостей, інваріантних ознак та облігаторних лексико-стилістичних одиниць, які слугуватимуть вичерпному проведенню наступного – перекладознавчого етапу дослідження.

3. Висновки

Комплексна методика дослідження зорієнтована на вивчення жанрово-стилістичної домінанти фентезі та специфіки її відтворення у перекладі. Розглянутий у цій статті доперекладознавчий етап дослідження слугує виокремленню інваріантних жанрових ознак фентезі в англійській та східнослов'янській лінгвокультурних традиціях, встановленню відмінностей фентезі від суміжних жанрів. Визначення цих особливостей є надзвичайно важливим в аспекті перекладу та забезпечує адекватне відтворення текстів дитячого фентезі зі збереженням жанрового інваріанту.

Також завдяки застосуванню низки методів на доперекладознавчому етапі дослідження стало можливим виокремлення обов'язкових жанрових елементів фентезі та частково наукової фантастики, а також особливостей їх передачі у ПТ на різних рівнях тексту.

Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення особливостей здійснення власне перекладознавчого етапу дослідження, спрямованого на встановлення специфіки передачі в перекладі жанрово-стилістичної домінанти фентезі та визначення ступеню адекватності відтворення інваріантних жанрових ознак текстів під час перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике. Москва : Либриком, 2011. 144 с. URL: <http://classes.ru/grammar/128.Arnold-research/html/topic.html> (дата звернення: 25.02.2019).
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 2004. 608 с.
3. Безрукова Е.И. Функции дефиниций в тексте. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2010. № 1(5). С. 46–49.

4. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста. Москва : Флинта ; Наука, 2009. 520 с.
5. Вардзелашвили Ж. Компонентный анализ слова в теории вторичной номинации. *Русский язык и литература в Азербайджане*. 2000. № 4. С. 8–13.
6. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2006. 464 с.
7. Реформатский А.А. О сопоставительном методе. *Реформатский А.А. Лингвистика и поэтика*. Москва : Наука, 1987. С. 40–52.
8. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 313 с.
9. Шарафутдинова Н.С. Теория и история лингвистической науки. Ульяновск : УлГТУ, 2006. 284 с.
10. Щерба Л.В. Что такое сравнительный метод в языкознании? *Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике* : в 2 т. Ленинград : ЛГУ, 1988. Т. 1. С. 104.
11. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцевой. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

12. Баклі М. Сестри Грімм. Книга 1: Казковий переполох / пер. з англ. О.М. Мокровольського. Київ : Махаон-Україна, 2008. 384 с.
13. Баклі М. Сестри Грімм. Книга 2: Таємниця Червоної Руки / пер. з англ. О.М. Мокровольського. Київ : Махаон-Україна, 2009. 352 с.
14. Колфер Й. Артемід Фаул. Розум проти чарів : фантастичний роман / пер. з англ. О.М. Мокровольського. Київ : Школа, 2006. 320 с.
15. Колфер Й. Артемід Фаул. Місія в Арктику : фантастичний роман / пер. з англ. О.М. Мокровольського. Київ : Школа, 2006. 320 с.
16. Buckley M. The sisters Grimm. Book 1: The fairy-tale detectives. New York : Amulet Books, 2005. 284 p.
17. Buckley M. The sisters Grimm. Book 2: The unusual suspects. New York : Amulet Books, 2006. 290 p.
18. Colfer E. Artemis Fowl. London : Puffin, 2002. 280 p.
19. Colfer E. Artemis Fowl. The Arctic Incident. New York : Miramax Books ; Hyperion Paperbacks for Children, 2003. 280 p.
20. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <http://www.ldoceonline.com/> (дата звернення: 26.03.2019).

REFERENCES:

1. Arnold, I.V. (2011). *Osnovy nauchnykh issledovaniy v lingvistike* [Basics of scientific investigations in linguistics]. Moscow: Librikom. Retrieved from: <http://classes.ru/grammar/128.Arnold-research/html/topic.html> [in Russian].
2. Akhmanova, O.S. (2004). *Slovar lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]. Moscow: Sovetskaia entsiklopediia [in Russian].
3. Bezrukova, E.I. (2010). *Funktsii definitsii v tekste* [Definition's functions in the text]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov: Gramota, no. 1(5), pp. 46–49 [in Russian].
4. Bolotnova, N.S. (2009). *Filologicheskii analiz teksta* [Philological analysis of the text]. Moscow: Flinta; Nauka [in Russian].

5. Vardzelashvili, Zh. (2000). Komponentnyi analiz slova v teorii vtorichnoi nominatsii [Component analysis of a word in the secondary nomination theory]. *Russkii iazyk i literatura v Azerbaidzhane*, no. 4, pp. 8–13 [in Russian].
6. Kocherhan, M.P. (2006). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
7. Reformatskii, A.A. (1987). O sopostavitelnom metode [On comparative method]. *Reformatskii A.A. Lingvistika i poetika*. Moscow: Nauka, pp. 40–52 [in Russian].
8. Stepanov, Iu.S. (2002). Metody i printsipy sovremennoi lingvistiki [Methods and principles of present-day linguistics]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
9. Sharafutdinova, N.S. (2006). Teoriia i istoriia lingvisticheskoi nauki [Theory and history of linguistics]. Ulianovsk: UIGTU [in Russian].
10. Shcherba, L.V. (1988). Chto takoe sravnitelnyi metod v iazykoznanii? [What is comparative method in linguistics?]. *Shcherba L.V. Izbrannye raboty po iazykoznaniiu i fonetike* (in 2 vol.). Leningrad: LGU, vol. 1, p. 104 [in Russian].
11. Iartseva, V.N. (ed.) (1998). Iazykoznanie. Bolshoi entsiklopedicheskii slovar [Linguistics. Great encyclopedia]. Moscow: Bolshaiia Rossiiskaia entsiklopediia [in Russian].
12. Bakli, M. (2008). Sestry Hrimm. Knyha 1: Kazkovi perepolokh [The Sisters Grimm. Book 1: Fairy tale turmoil] (transl. O.M. Mokrovolskyi). Kyiv: Makhaon-Ukraina [in Ukrainian].
13. Bakli, M. (2009). Sestry Hrimm. Knyha 2: Taiemnytsia Chervonoii Ruky [The Sisters Grimm. Book 2: Mystery of the Red Hand] (transl. O.M. Mokrovolskyi). Kyiv: Makhaon-Ukraina [in Ukrainian].
14. Kolfer, Y. (2006a). Artemis Faul. Rozum proty chariv: fantastychnyi roman [Artemis Fowl. Intellect against magic: fantastic novel] (transl. O.M. Mokrovolskyi). Kyiv: Shkola [in Ukrainian].
15. Kolfer, Y. (2006b). Artemis Faul. Misiiia v Arktyku: fantastychnyi roman [Artemis Fowl. Mission to Arctic: fantastic novel] (transl. O.M. Mokrovolskyi). Kyiv: Shkola [in Ukrainian].
16. Buckley, M. (2005). The sisters Grimm. Book 1: The fairytale detectives. New York: Amulet Books [in English].
17. Buckley, M. (2006). The sisters Grimm. Book 2: The unusual suspects. New York: Amulet Books [in English].
18. Colfer, E. (2002). Artemis Fowl. London: Puffin [in English].
19. Colfer, E. (2003). Artemis Fowl. The Arctic Incident. New York: Miramax Books; Hyperion Paperbacks for Children [in English].
20. Longman Dictionary of Contemporary English. Retrieved from: <http://www.ldoceonline.com/> [in English].

УДК 811.111

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-39

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ ЕВФЕМІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДЕВІДА КЕМЕРОНА)

Швечкова Юлія Олександрівна,
викладач мовного відділу
Національна академія Національної гвардії України
YuliiaShvechkova19.03@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1441-4541

У сучасному світі є велика кількість сфер суспільного життя, в яких володіння навичками ефективного спілкування й усвідомлене застосування прийомів комунікативного впливу є запорукою професійного успіху. Однією з них, безумовно, є політика. Статтю присвячено актуальній проблемі щодо ролі політичної комунікації як своєрідного соціально-інформаційного поля, яке є надпотужним та ефективним інструментом формування громадської думки населення. Прагнення уникати комунікативних конфліктів і невдач, не створювати у співрозмовника відчуття комунікативного дискомфорту, піклуватися про почуття та емоції інших, дотримуватися правил увічливості змушують мовця використовувати евфемістичні засоби вислову думки. У сучасних умовах дедалі більшого розвитку набувають найрізноманітніші способи та засоби евфемізації, які стосуються соціально значущих тем, сфери діяльності людини, її стосунків з іншими людьми, суспільством та владою. Одним із видів евфемізмів є політичні – ефективний інструмент для здійснення впливу на населення країни з боку політиків із метою досягнення певних цілей. Для проведення дослідження проаналізовано 10 промов Девіда Кемерона в період із 2010 р. до 2016 р., в яких виявлено 100 евфемізмів. **Метою статті** є визначення особливостей відтворення політичних евфемізмів Девіда Кемерона українською мовою. Наукова новизна полягає в комплексному дослідженні політичних евфемізмів, виявлених у політичних промовах Девіда Кемерона, з урахуванням лінгвопрагматичного аспекту. Практична цінність статті полягає в тому, що матеріали роботи можна використовувати в спеціальних дослідженнях, присвячених евфемізмам як мовному явищу в аспекті перекладу, та під час розроблення рекомендацій із перекладу. Результати дослідження можна використовувати в таких курсах, як «Переклад в аспекті наукового дослідження», «Практика перекладу». Матеріали і положення статті може бути використано у викладанні лексикології, лінгвістичного аналізу художнього тексту, порівняльної стилістики англійської й української мов. Перспективи подальших досліджень убачаються у визначенні гендерних особливостей відтворення політичних евфемізмів у перекладі українською мовою та з'ясуванні нюансів щодо відтво-

рення комунікативних стратегій вирішення конфлікту в політичному дискурсі українською мовою і встановленні залежності вибору комунікативних стратегій у конфліктних ситуаціях від рівня комунікативної культури та гендерної приналежності.

Ключові слова: евфемізм, політичний евфемізм, дискурс, політичний дискурс, комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі.

THE PECULIARITIES OF POLITICAL EUPHEMISMS' TRANSLATION (ON THE MATERIAL OF DAVID CAMERON'S SPEECHES)

Shvechkova Yuliia Oleksandrivna,
Teacher at the Language Department
National Academy of the National Guard of Ukraine
YuliiaShvechkova19.03@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1441-4541

In the modern world there is a large number of spheres of social life in which the possession of skills of effective communication and the conscious use of methods of communicative influence is a guarantee of professional success. One of them is politics. The article is devoted to the actual problem regarding the growing role of political communication as a kind of socio-informational field, which acts as a super-powerful tool for forming public opinion. The aspiration for avoidance communicative conflicts and failures, not creation a feeling of communicative discomfort, adhering to the rules of politeness makes the speaker use euphemistic means of expression. In today's conditions, a variety of ways and means of euphemisation, which relate to socially significant topics, the sphere of human activity, his/her relations with other people, society and, of course, the authorities, are becoming increasingly evolving. One of the types of euphemisms is a political euphemism. It is an effective tool for influencing the public. For this research we have analyzed 10 David Cameron's speeches in the period from 2010 to 2016, where we have determined 100 euphemisms. The aim of the article is to determine the peculiarities of the reproduction of David Cameron's political euphemisms in Ukrainian. Scientific novelty consists in a comprehensive study of political euphemisms identified in David Cameron's political speeches, taking into account the lingua-pragmatic aspect. Its practical value is using research materials in special studies on euphemisms as a linguistic phenomenon in the aspect of translation and during the development of translation recommendations. The results of the research can be used in the courses "Translation in the aspect of scientific research", "Practice of translation". These materials and provisions can be used in the teaching lexicology, linguistic analysis of belles-lettres texts, comparative stylistics of English and Ukrainian. The prospects of further research is the identifying the gender features of the reproduction of political euphemisms in Ukrainian and in the clarification of the nuances of the reproduction of communicative strategies for resolving the conflict in political discourse in Ukrainian and the determination of the choice of communicative strategies in conflict situations.

Key words: euphemism, political euphemism, discourse, political discourse, communicative strategies and tactics in political discourse.

1. Вступ

Політика, як відомо, є однією з традиційних сфер уживання евфемістичних засобів вислову думки. І це не дивно, адже ті комунікативні завдання, які стоять перед політичними діячами, не можна вирішити, використовуючи лише безпосередні номінації (без натяків, недомовленостей, завуальовань тощо).

Доволі яскравим представником англійських політиків, що відрізняються красномовністю та вживанням у своїх публічних виступах, зокрема політичних промовах, значної кількості евфемізмів, є колишній прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон.

Новизна теми статті полягає в комплексному дослідженні політичних евфемізмів на матеріалі промов Девіда Кемерона з урахуванням лінгвопрагматичного аспекту.

Актуальність теми зумовлена соціальною значущістю політичного дискурсу, оскільки

від певної політичної позиції або ситуації залежить місце країни на міжнародній арені, її взаємини з іншими державами та роль у діяльності світової спільноти.

Зважаючи на викладене, обиралися об'єкт та предмет, формулювалися мета та завдання статті.

Об'єктом дослідження є політичний дискурс.

Предметом – особливості відтворення політичних евфемізмів у промовах Девіда Кемерона українською мовою.

Мета дослідження – визначити особливості відтворення політичних евфемізмів Девіда Кемерона українською мовою.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

– систематизувати й узагальнити інформацію щодо визначення понять «евфемізм», «політичний евфемізм», «дискурс», «політичний дискурс», «стратегія і тактика»;

– виявити основні стратегії в промовах Девіда Кемерона;

– з'ясувати особливості відтворення політичних евфемізмів у перекладі промов Девіда Кемерона українською мовою.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися загальнонаукові методи аналізу, узагальнення, класифікації матеріалу, а також такі лінгвістичні методи дослідження, як дослідження політичного дискурсу, лінгвістичного дослідження комунікативних стратегій і тактик у мові політика, когнітивної лінгвістики, прагматичної лінгвістики, які дали змогу виявити наміри мовної поведінки політиків.

На першому етапі здійснено критичний огляд наукової літератури, добір та опрацювання наукових джерел, які містять інформацію про визначення політичного дискурсу, стратегій і тактик, особливості використання евфемізмів та характерні риси.

На другому етапі на основі узагальнення теоретичних джерел визначено специфіку політичних евфемізмів.

На третьому – виявлено особливості відтворення політичних евфемізмів у промовах Девіда Кемерона українською мовою.

2. Теоретичні засади вивчення політичних евфемізмів

Як уважає сучасний український дослідник О.Б. Януш (1997), із точкою зору якого ми цілком погоджуємося, під евфемізмом розуміють «вислови, що вживаються для уникнення слів із грубим чи непристойним змістом, неприємним забарвленням».

За класифікацією Л.П. Єфімова, евфемізми поділяються на: 1) медичні (*діти із синдромом Дауна – сонячні діти* тощо); 2) політичні (*евакуація – тимчасові заходи безпеки* тощо); 3) релігійні (*Диявол – шут, лукавий* тощо); 4) морально-етичні (*старі люди – люди похилого віку* тощо) (Єфімов, Ясінецька, 2004).

Що стосується поняття «дискурс», то у сучасній лінгвістичній науці немає єдності поглядів щодо його тлумачення. Однак доволі обґрунтованим ми знаходимо його визначення, запропоноване Є. Переверзевим та В. Кожемякіним. Вони зазначають, що це «здійснена у певних історичних і соціальних рамках, особливим чином організована і тематично сфокусована послідовність висловлювань, рецепція яких здатна вплинути на моделі суб'єктивного досвіду людини, його внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку» (Переверзев, Кожемякін, 2008), тоді як політичний дискурс, на думку

П.В. Кузьміна, визначення якого ми вважаємо ключовим, – це «спосіб комунікації, заснований на вербальному та невербальному обміні ідеями, позиціями, поглядами учасників політичного життя відповідно до переконань та певних правил, норм із метою ухвалення політичних рішень» (Кузьмін, 2006).

Згідно з точкою зору К.К. Темірбаєвої, яку ми поділяємо, політичні евфемізми – це «слова і вирази, які вживаються у мові політики замість небажаних слів і виразів із метою приховання, пом'якшення або викривлення змісту освітлюваних подій і явищ» (Темірбаєва, 1991).

На основі прагматичних особливостей уживання евфемізмів виділяють безліч відповідних функцій, проте вони безпосередньо пов'язані зі стратегіями та тактиками, яких дотримується політичний діяч.

У сучасній енциклопедії української мови зафіксовано таке значення понять «стратегія» і «тактика»: стратегія – це мистецтво суспільного і політичного керування масами, яке має визначити головний напрям дій, учинків, спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь, тактика – це способи, прийоми досягнення певної мети, лінія поведінки когось. Стратегія і тактика співвідносяться як рід і вид (Русанівський та ін., 2004). На нашу думку, в політичних промовах найбільш розповсюдженими стратегіями є такі: ввічливості, співробітництва, компромісу, переконання й ухилення. Проте ми, звичайно ж, допускаємо наявність й інших стратегій, оскільки все залежить від конкретної тематики і мети політичної промови, а також від особистих якостей і мети політичного діяча, який виступає.

Є чимало підходів до трактування та класифікації функцій евфемізмів у політичному дискурсі. Так, Л. Артюшкіна вважає, що евфемізми виконують дві основні функції: пом'якшення (полягає у нейтралізації негативних компонентів значення з метою мітигації комунікативного ефекту висловлювання з міркувань делікатності, співчуття або сором'язливості) та маскування (підміна негативного денотата у свідомості реципієнта з метою нав'язування певної точки зору) (Артюшкіна, 2002).

Н. Босчаєва виділяє три функції евфемізмів у спілкуванні: кооперувальну (відображає прагнення комунікантів зберегти мовленнєву взаємодію для вирішення певних завдань), превентивну (намагання уникнути табуйованих слів) та риторичну (бажання мовця певним чином вплинути на ціннісні орієнтації адресата) (Босчаєва, Кашеєва, 1993).

Детальний аналіз функцій евфемізмів у політичному дискурсі здійснено В. Великогорою. Дослідниця доповнює класифікацію Н. Босчаєвої, обґрунтовуючи ще чотири функції евфемістичних субститутів: вуалитивну (прагнення адресанта приховати небажані аспекти дійсності), елевативну (адресант представляє аспекти реальності у більш позитивному світлі, гіперболізує низькі чи середні стандарти), конспіративну (використання евфемізмів задля ускладнення сприйняття інформації особами, що не належать до певної групи) та дистортивну (вживання евфемізмів спричинює спотворене відображення інформації у свідомості адресата) (Велигорода, 2008а).

Також виділяють маніпулятивну (полягає у використанні евфемізмів із метою впливу на свідомість реципієнта, формування його світогляду), кооперативну (відображає прагнення адресанта уникнути статевої, вікової, соціальної, расової або релігійної дискримінації і забезпечити ефективну мовленнєву співпрацю учасників комунікативного акту) та меліоративну (ґрунтується на прагненні адресанта пом'якшити негативні наслідки своєї діяльності або діяльності своїх союзників) функції (Грогодза, 2013).

На думку Ю. Баскової, основними факторами, які спричиняють явище політичної евфемізації, є високий рівень соціальної культури та громадської поведінки, ідеологія та менталітет суспільства, комерційний інтерес до людини як до потенційного клієнта (Баскова, 2006).

Як уважає В. Великогорода, політичні евфемізми за сферами вжитку і прагматичними особливостями можна поділити на військово-політичні (*any necessary means* – війна, *regime change* – воєнне положення, *grave consequences* – використання збройних сил проти іноземних військ, *a significant piece of business* – воєнна дія, *limited air strike* – бомбування, *device* – бомба), дипломатичні (*complex issue* – Ірак, *low-income* – бідні, *sanitation engineer* – сміттяр) та ідеологічні (*class warfare*, *class conflict* – напружені стосунки між громадянами некомуністичної країни, *peace-keeping action* – вторгнення, *peace-keeping force* – армія, *special court* – нацистський трибунал) (Велигорода, 2008б).

Отже, політики послуговуються евфемізмами задля досягнення й реалізації власних цілей, висвітлення фактів і подій у тих тонах, які відповідають подальшим стратегіям та інтересам. Поняття «політичний евфемізм»

у певному сенсі можна вважати тотожним поняттю «евфемізм», відрізняє їх лише сфера вживання.

3. Особливості політичних евфемізмів у промовах Девіда Кемерона

У досліджених нами політичних промовах колишнього прем'єр-міністра Великобританії Девіда Кемерона помічено такі стратегії: ввічливості, ухилення, маніпулювання, переконання.

Прикладами евфемістичних найменувань, які Девід Кемерон реалізував за допомогою стратегії ввічливості, є: *the elderly* (люди похилого віку) замість *old people* (старі люди) (Cameron, 2010); *the frail* (люди із слабким здоров'ям) замість *the weak* (слабкі люди) (Cameron, 2010); *Asian* (виходець з азіатських країн) замість *Oriental* (східна людина; щодо людини це слово вважається в англійській мові надзвичайно зневажливим) (Cameron, 2015с).

У промовах, які ми дослідили, стратегію ввічливості реалізовано такими **тактиками**: максимою такту, максимою симпатії, максимою антиконфліктності, максимою згоди.

Не меншу роль у його політичних виступах відіграє і **стратегія ухилення**. Вона представлена такими евфемізмами: *ethnic cleansing* (етнічне очищення) замість *mass murders or genocide* (масові вбивства або геноциду) (Cameron, 2010); *conflict* (конфлікт) замість *war* (війна) (Cameron, 2016с); *disagreements in ideas* (розходження у думках) замість *quarrel* (сварка) (Cameron, 2013) та іншими.

Для реалізації цієї стратегії Девід Кемерон удавався до таких **тактик**, як пом'якшення категоричності, узагальнення, відхилення від теми, контролю над темою, її зміни.

Також у політичних промовах Девіда Кемерона ми помітили **стратегію маніпулювання**: *necessary means* (необхідні міри) замість *war* (війна) (Cameron, 2015а); *rival* (конкурент) замість *enemy* (ворог) (Cameron, 2015а); *temporary measures* (тимчасові міри) замість *tax increase* (підвищення податків) (Cameron, 2013) тощо. Особливо прозоро стратегію маніпулювання можна роздивитись у першому прикладі, коли, коментуючи військовий конфлікт у Сирії, замість слова *war* (війна) Девід Кемерон ужив слово *necessary means* (необхідні міри), адже він прагнув налаштувати слухачів на те, що це єдиноправильне і необхідне рішення. Таким чином, за допомогою вживання правильно сформованих для реалізації цієї стратегії евфемізмів Девід Кемерон уплинув на свідомість

та думки людей і «підвів» їх до необхідних уряду точок зору.

Серед тактик відповідної стратегії у проаналізованих промовах ми виділили **тактику** єдності зі слухачами та тактику дистанціювання від небажаної ситуації.

Під час нашого дослідження ми помітили, що колишній прем'єр-міністр Великобританії використовував також **стратегію переконання**: *I will do everything I can as prime minister to steady the ship over the coming weeks and months, but I do not think it would be right for me to try to be the captain that steers our country to its next destination* (Cameron, 2016a) – *Як прем'єр-міністр, я зроблю усе можливе, щоб утримати наше судно на хвилях у наступні тижні і місяці, але я не вважаю, що для мене буде правильним висувати свою кандидатуру на посаду капітана, який поведе наш човен до наступного пункту призначення.*

На нашу думку, використання евфемізму *to steady the ship* (утримати наше судно на хвилях) замість прямого найменування позначуваного ним явища, а саме вирішення актуальних проблем Великобританії та подолання наслідків після голосування щодо її виходу з ЄС, свідчить про його твердий намір, незважаючи на те, що він закінчує свою діяльність прем'єр-міністра, все одно сумлінно допрацювати останні місяці, діючи на благо нації, і про його переконання у цьому громадян.

Ми виявили тут такі тактики, як обіцянка і закріплення позитивного образу.

Таким чином, під час своїх політичних промов Девід Кемерон удавався до безлічі різноманітних стратегій (увічливості, ухилення, маніпулювання, переконання тощо) і доволі часто у реалізації йому допомагали саме політичні евфемізми.

Під час виконання нашої роботи більшу частину політичних евфемізмів Девіда Кемерона ми переклали за допомогою калькування, змішаного способу перекладу (калькування з транслітерацією або транскрипцією) й експлікації, проте нам також стали у нагоді транслітерація, модуляція та компенсація.

Під переклад, здійснений способом **калькування**, потрапили евфемізми, які складаються як з одного слова, так і зі словосполучень. До першої групи належать такі: *separation* – роз'єднання, *to scrap* – переглядати, *misunderstanding* – непорозуміння, *pre-emptive* – упереджений, *offenders* – правопорушники, *involvement* – залучення, *freethinker* – вільнодумець, тоді як до другої: *low-income families* – малозабезпечені родини, *disagreements in ideas* – розходження

у думках, *revenue raise* – збільшення прибутку, *armed forces* – збройні сили, *collateral damage* – супутні втрати, *necessary means* – необхідні міри, *a sales advisor* – консультант із продажу (Cameron, 2010–2016) тощо.

Іноді калькування супроводжувалося транслітерацією та транскрипцією, що призвело до використання **змішаного способу перекладу**: *temporary financial difficulties* – тимчасові фінансові труднощі (Cameron, 2015c); *ethnic cleansing* – етнічне очищення (Cameron, 2010); *democratic exercise* – демократичне випробовування (Cameron, 2016b); *strained situation* – напружена ситуація тощо (Cameron, 2014).

Кілька разів під час перекладу політичних евфемізмів Девіда Кемерона ми вдавалися до використання лише **транслітерації**: *conflict* – конфлікт, *cult* – культ, *demoralization* – деморалізація, *fluctuation* – флуктуація і т. д. (Cameron, 2010–2016).

Нерідко ми застосовували **експлікацію**. Яскравим прикладом її використання є переклад евфемізму *the frail* (люди зі слабким здоров'ям) (Cameron, 2010). В англійській мові це слово є евфемістичним заміном слова *the weak* (слабкі люди), яке в українській мові також звучить зневажливо щодо осіб, котрі мають певні вади здоров'я. Проте словник пропонує нам такі неевфемістичні варіанти перекладу цього слова, як неміцний, слабкий, хворобливий тощо, а тому ми не можемо їх використати. Таким чином, на нашу думку, найкраще у цьому разі використати саме описовий спосіб перекладу.

У деяких ситуаціях, аби максимально точно передати суть перекладу евфемізмів, ми зверталися до **модуляції**: *I think of the children who were languishing in the care system and have now been adopted by loving families* (Cameron, 2016b) – Я думаю про дітей, які були позбавлені батьківського піклування, але зараз потрапили у нові люблячі родини.

Care system перекладається з англійської мови як система догляду, а дієслово *to languish* – знемагати (ABBYY Lingvo Live). Із нашої точки зору, варіант перекладу, який можна отримати за допомогою калькування, звучить неприйнятно для нашої аудиторії, саме тому ми вирішили вдатися до такої трансформації, як модуляція, адже варіант перекладу «діти позбавлені батьківського піклування» звучить українською мовою достатньо вдало та чітко підкреслює своє евфемістичне значення. На нашу думку, Девід Кемерон учинив дуже правильно, оминувши безпосе-

редні найменування цього поняття, зокрема «діти-сироти» та «діти із нещасливих родин», які звучать дуже різко та одразу викликають болісні асоціації.

Яскравим прикладом вживання **компенсації** є переклад евфемізму *currency change – зміни у вартості валюти* (Cameron, 2015a). Англійською мовою слово *вартість* не вживається, оскільки воно просто мається на увазі у цьому словосполученні і для англійців це зрозуміло, проте під час перекладу українською мовою для правильного сприймання цієї фрази його необхідно компенсувати.

Висвітлені особливості лінгвістичної характеристики політичних евфемізмів (як одиниць лексичної системи) показують нам, що вони відіграють значну роль у системі міжмовної комунікації, зокрема у світі політичних подій.

4. Висновки

Аналіз евфемізмів на матеріалі промов Девіда Кемерона і способів передання значень під час перекладу дозволяє зробити такі висновки.

1. Ми виявили, що евфемізми – це вислови, що вживаються для уникнення слів із грубим чи непристойним змістом, неприємним забарвленням.

2. За класифікацією Л. Єфімова евфемізми поділяються на: 1) медичні; 2) політичні; 3) релігійні; 4) морально-етичні.

3. У більшості праць вітчизняних і зарубіжних учених склалася традиція, у межах якої під словом «дискурс» розуміється цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій, тоді як термін «політичний дискурс» означає спосіб комунікації, заснований на вербальному та невербальному обміні ідеями, позиціями, поглядами учасників політичного життя відповідно до переконань та певних правил, норм із метою ухвалення політичних рішень.

4. Під політичними евфемізмами розуміють слова і вирази, які вживаються у мові політики замість небажаних слів і виразів із метою приховати, пом'якшити або викривити зміст освітлюваних подій і явищ.

5. Ми погоджуємося, що стратегія – це мистецтво суспільного і політичного керування масами, яке має визначити головний напрям дій, учинків, способів дій, лінія поведінки кого-небудь, а тактика – це способи, прийоми досягнення певної мети, лінія поведінки когось. Під час вибору стратегій спілкування важливим фактором є вікові, індивідуальні та

психологічні ознаки мовця, а також відповідні індивідуальні характеристики співрозмовника. Якщо говорити про вибір комунікативних стратегій та тактик в аспекті політичного дискурсу, то він зумовлений його жанром та намірами визначеного суб'єкта дискурсу.

6. На нашу думку, у досліджених нами промовах Девіда Кемерона необхідно виділити такі стратегії: ввічливості (переважно реалізована такими тактиками, як максима такту, максима симпатії, максима антиконфліктності, максима згоди), ухилення (здебільшого представлена тактиками пом'якшення категоричності, узагальнення, відхилення від теми, контролю над темою, її зміни), маніпулювання (найчастіше застосовується через тактику єдності зі слухачами та тактику дистанціювання від небажаної ситуації) та переконання (пов'язана з тактикою обіцянки й закріплення позитивного образу).

7. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що для перекладу політичних евфемізмів Девіда Кемерона характерним є таке відсоткове співвідношення: калькування (38%), змішаний спосіб перекладу (калькування з транслітерацією або транскрипцією) (16%), транслітерація (8%), експлікація (28%), модуляція (4%), компенсація (6%).

8. Перспектива подальшого дослідження вбачається у визначенні гендерних особливостей відтворення політичних евфемізмів у перекладі українською мовою та з'ясуванні нюансів щодо відтворення комунікативних стратегій вирішення конфлікту в політичному дискурсі українською мовою і встановленні залежності вибору комунікативних стратегій у конфліктних ситуаціях від рівня комунікативної культури та гендерної приналежності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюшкина Л.В. Семантический аспект эвфемистической лексики в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 ; Московский педагогический гос. ун-т. Москва, 2002. 18 с.
2. Баскова Ю.С. Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ (на материале русского и английского языков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» ; Кубанский гос. ун-т. Краснодар, 2006. 16 с.
3. Босчаева Н.Ц., Кашеева М.А. Функциональная семантика контекстуальных эвфемизмов. *Проблемы функциональной семантики*. 1993. № 23. С. 34–41.
4. Великогорода В.Б. Семантические та функционально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 ; Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Львів, 2008. 19 с.

5. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Львів, 2008. 232 с.
 6. Грогодза І.Ю. Функції евфемізмів у сучасному політичному дискурсі (на прикладі політичних промов Барака Обами). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 14(273). Ч. 3. С. 27–33.
 7. Єфімов Л.П., Ясінецька О.А. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз : навчально-методичний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 240 с.
 8. Кузьмін П.В. Дискурс как способ политической деятельности. *Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Философия»*. 2006. Т. 19(58). № 2. С. 222–227.
 9. Переверзев Е.В., Кожемякин Е.А. Политический дискурс: многопараметральная модель. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2008. № 2. С. 74–79.
 10. Темирбаева Е.К. Эвфемизмы в языке политики и в художественной литературе. *Слово в слове и тексте* / ред. Ю.И. Сулова. Москва : Изд-во МГУ, 1991. С. 13–21.
 11. Українська мова: енциклопедія / ред. : М.В. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.
 12. Януш О.Б. Евфемизми і мовна естетика. *Культура слова*. 1997. № 50. С. 88–92. URL: <http://kulturamov.uiv.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-22.pdf> (дата звернення: 20.02.2019).
- ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**
13. ABBYY Lingvo Live. URL: <https://www.lingvolive.com> (дата звернення: 20.02.2019).
 14. Cameron D. After Brexit Vote Speech. June 25, 2016. URL: <https://www.nytimes.com/2016/06/25/world/europe/david-cameron-speech-transcript.html> (дата звернення: 20.02.2019).
 15. Cameron D. Extremism speech. July, 2015. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/david-cameron-extremism-speech-read-the-transcript-in-full-10401948.html> (дата звернення: 16.02.2019).
 16. Cameron D. Farewell speech. July, 2016. URL: <https://blogs.spectator.co.uk/2016/07/david-camersons-final-speech-downing-street> (дата звернення: 12.02.2019).
 17. Cameron D. PM's speech on the UK's strength and security in the EU. May, 2016. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-on-the-uks-strength-and-security-in-the-eu-9-may-2016> (дата звернення: 11.01.2019).
 18. Cameron D. Prime Minister's speech on Europe. November 10, 2015. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-on-europe> (дата звернення: 15.01.2019).
 19. Cameron D. Russian troops storm another Ukrainian military base. March, 2014. URL: <https://www.express.co.uk/news/world/466543/Russian-troops-storm-another-Ukrainian-military-base> (дата звернення: 17.04.2019).
 20. Cameron D. Speech at Tory Conference. October 7, 2015. URL: <https://www.theguardian.com/politics/ng-interactive/2015/oct/07/david-cameron-speech-at-tory-conference-what-he-said-and-what-he-meant> (дата звернення: 18.03.2019).
 21. Cameron D. Speech on immigration to party members. April 12, 2011. URL: <https://www.newstatesman.com/2011/04/immigration-british-visas-work> (дата звернення: 25.02.2019).
 22. Cameron D. Speech: UK and the EU. January, 2013. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-21160684> (дата звернення: 15.03.2019).
 23. Cameron D. Victory speech. May 12, 2010. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/david-camersons-speech-outside-10-downing-street-as-prime-minister> (дата звернення: 10.03.2019).
- REFERENCES:**
1. Artyushkina, L.V. (2002). Semanticheskiy aspekt evfemisticheskoy leksiki v sovremennom angliyskom yazyke [Semantic aspect of euphemistic vocabulary in modern English] (Extended abstract of candidate's thesis). Moscow: Moscow State Pedagogical University [in Russian].
 2. Baskova, Yu.S. (2006). Evfemizmy kak sredstvo manipulirovaniya v yazyke SMI (na materiale russkogo i angliyskogo yazykov) [Euphemisms as a means of manipulation in the language of mass media (on the material of Russian and English)] (Extended abstract of candidate's thesis). Krasnodar: Kuban State University [in Russian].
 3. Boschaeva, N.Ts., & Kashcheeva, M.A. (1993). Funktsionalnaya semantika kontekstualnykh evfemismov [Functional semantics of contextual euphemisms]. *Problemy funktsionalnoy semantiki [Problems of functional semantics]*, no. 23, pp. 34–41 [in Russian].
 4. Velykoroda, V.B. (2008). Semantichni ta funktsionalno-prahmatichni kharakterystyky evfemizmiv v anhliiskii movi [Semantic and functional and pragmatic characteristics of euphemisms in English] (Extended abstract of candidate's thesis). Lviv: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [in Ukrainian].
 5. Velykoroda, V.B. Semantichni ta funktsionalno-prahmatichni kharakterystyky evfemizmiv v anhliiskii movi [Semantic and functional and pragmatic characteristics of euphemisms in English] (Candidate's thesis). Lviv: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [in Ukrainian].
 6. Grogodza, I.Yu. (2013). Funktsii evfemizmiv u suchasnomu politychnomu dyskursi (na prykladi politychnykh promov Baraka Obamy) [Functions of euphemisms in the contemporary political discourse (on the example of Barack Obama's political speeches)]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Reporter of Luhansk Taras Shevchenko National University]*, no. 14(273), pp. 27–33 [in Ukrainian].
 7. Yefimov, L.P., & Yasinetska, O.A. (2004). Stylistyka anhliiskoi movy i dyskursyvnyi analiz: uchbovo-metodychnyi posibnyk [Stylistics of the English language and discursive analysis: educational and methodical manual]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
 8. Kuzmin, P.V. (2006). Diskurs kak sposob politicheskoy deyatelnosti [Discourse as a way of political activity]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta imeni V.I. Vernadskogo. Seriya "Filosofiya" [Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series*

- "Philosophy", vol. 19(58), no. 2, pp. 222–227 [in Russian].
9. Pereverzev, E.V., & Kozhemyakin, E.A. (2008). Politicheskiy diskurs: mnogoparametralnaya model [Political discourse: a multi-parameter model]. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya "Lingvistika i mezhkulturaia komunikatsiia"* [Reporter of Voronezh State University. Series "Linguistics and intercultural communication"], no. 2, pp. 74–79 [in Russian].
 10. Temirbaeva, E.K. (1991). Evfemizmy v iazyke politiki i v khudozhestvennoi literature [Euphemisms in the language of politics and in fiction]. *Slovo v slovare i tekste [Word in dictionary and text]* / Yu.I. Suslova (ed.). Moscow: MGU, pp. 13–21 [in Russian].
 11. Rusanivskyi, M.V., Taranenko, O.O., Ziabliuk, M.P. et al. (ed.). (2004). *Ukrainska mova: entsyklopediia* [Ukrainian: encyclopedia]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].
 12. Yanush, O.B. (1997). Evfemizmy i movna estetyka [Euphemisms and linguistic aesthetics]. *Kultura slova [Culture of the word]*, no. 50, pp. 88–92. Retrieved from: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-22.pdf> [in Ukrainian].
 13. ABBYY Lingvo Live. Retrieved from: <http://www.lingvolive.com> [in English].
 14. Cameron, D. (2016a). After Brexit Vote Speech. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2016/06/25/world/europe/david-cameron-speech-transcript.html> [in English].
 15. Cameron, D. (2015a). Extremism speech. Retrieved from: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/david-cameron-extremism-speech-read-the-transcript-in-full-10401948.html> [in English].
 16. Cameron, D. (2016b). Farewell speech. Retrieved from: <https://blogs.spectator.co.uk/2016/07/david-camersons-final-speech-downing-street> [in English].
 17. Cameron, D. (2016c). PM's speech on the UK's strength and security in the EU. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-on-the-uks-strength-and-security-in-the-eu-9-may-2016> [in English].
 18. Cameron, D. (2015b). Prime Minister's speech on Europe. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-on-europe> [in English].
 19. Cameron, D. (2014). Russian troops storm another Ukrainian military base. Retrieved from: <https://www.express.co.uk/news/world/466543/Russian-troops-storm-another-Ukrainian-military-base> [in English].
 20. Cameron, D. (2015c). Speech at Tory Conference. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/politics/ng-interactive/2015/oct/07/david-cameron-speech-at-tory-conference-what-he-said-and-what-he-meant> [in English].
 21. Cameron, D. (2011). Speech on immigration to party members. Retrieved from: <https://www.newstatesman.com/2011/04/immigration-british-visas-work> [in English].
 22. Cameron, D. (2013). Speech: UK and the EU. Retrieved from: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-21160684> [in English].
 23. Cameron, D. (2010). Victory speech. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/speeches/david-camersons-speech-outside-10-downing-street-as-prime-minister> [in English].

УДК 371.126.001(4-15)

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-40

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Шелдагаєва Ганна Олександрівна,
старший викладач кафедри практики іноземних мов
Херсонський державний університет
hannasheldahayeva@ukr.net
orcid.org/0000-0002-7414-4790

Статтю присвячено проблемі навчання іноземної (англійської) мови в початковій школі та ролі вчителя на початковому етапі цього навчання. Автор робить спробу окреслити вимоги до рівня володіння предметним матеріалом, що має бути характерним для вчителя англійської мови початкових класів, описує умови формування необхідного рівня професійних компетенцій майбутнього освітянина, спираючись на зміст Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти, що містять опис шести рівнів якості знання іноземної мови та широко використовуються як світовий стандарт оцінювання розвитку мовленнєвих умінь суб'єкта навчання, а також на традиції вітчизняної спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов, що були започатковані 60 років тому. Початкова школа розглядається як найважливіший етап становлення школяра як особистості, яка навчається, на етапі формування та перетворення на усталені стереотипних уявлень дитини про ступінь важливості певного предмета серед інших дисциплін. Автор наполягає на необхідності формування особливої ментальності майбутнього вчителя/викладача, що полягає в чіткому розумінні та зорієнтованості на бажаний кінцевий результат зусиль, спрямованих на розвиток мовленнєвих умінь учня/студента на кожному етапі навчання. Визначено кількість академічних годин, що витрачаються на вивчення англійської мови на кожному етапі в традиційній спеціалізованій школі в Україні (дані подано за власними спостереженнями з багаторічного досвіду роботи в школі такого типу); названо дієві сучасні автентичні джерела, що використовуються в школах як рекомендовані Міністерством освіти і науки України («додаткові підручники»). Авторка наголошує на тому, що

підручник з іноземної мови для молодшої школи є найпершим інструментом, яким необхідно навчити користуватися майбутнього вчителя. Зроблено висновки стосовно прагматичної мети та засобів формування майбутнього вчителя англійської мови для початкової школи, про необхідність глибокого вивчення особливостей роботи в класі з автентичними навчально-методичними комплексами. Наведено вимоги до мінімального рівня володіння предметом для вчителя початкової школи. Стаття має оглядовий характер і може бути корисною для методистів та викладачів, які причетні до укладення програм із вивчення англійської мови в закладах вищої освіти в Україні, а також для вчителів іноземних мов і керівного складу закладів будь-якої ланки освіти.

Ключові слова: загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Британська рада в Україні, Нова українська школа, автентичний підручник, методичні рекомендації.

THE CONDITIONS FOR EDUCATING A TEACHER OF THE ENGLISH LANGUAGE FOR MODERN PRIMARY SCHOOL

Sheldahaieva Hanna Oleksandrivna,
Senior Lecturer in the Department of Foreign Languages
Kherson State University
hannasheldahayeva@ukr.net
orcid.org/0000-0002-7414-4790

The article is devoted to the problem of teaching the English language in primary school and the role of the teacher at the primary stage of education. The author makes an attempt at describing the qualities required of the teacher as regards their level of mastering the foreign language which is necessary at the primary stage, as well as the conditions of developing the necessary level of the future educator's competence. The author of the article relies on the contents of the Common European Framework of Reference for Languages, whose six reference English levels are widely accepted as the global standard for grading an individual's language proficiency, and on the traditions of the Ukrainian specialized school which are no less than sixty years old. The author insists on the necessity of developing a special understanding in the future teacher that would enable them to keep in mind the desirable final result of their effort in teaching the language at every stage of a pupil's/student's education. The writer of the article calculates the number of academic hours which are devoted to teaching the English language at every level in a traditional specialized school in Ukraine, names the titles of the modern authentic books which are used at specialized schools as recommended by the Ministry of Education in Ukraine (the data given are taken from the author's own teaching experience). The conclusions are drawn as regards the pragmatic objectives and means of educating a future teacher of the English language for primary school, i. e. being thoroughly instructed about how to use authentic text-books in class. The article bears a surveying character and may be useful for teacher trainers and educators engaged in developing programmes for studying English at higher educational establishments in Ukraine, as well as ELTs and managers within all the educational establishments in this country.

Key words: Common European Framework of Reference for Languages, British Council in Ukraine, New Ukrainian School, authentic text-book, methodological recommendations.

1. Вступ

За Концепцією Нової української школи, глобальною метою освіти є формування особистості, компетентності якої дали б їй змогу впродовж життя гнучко адаптуватися до зовнішніх змін, зумовлених стрімким розвитком інформаційного суспільства. Однак Нова українська школа – це не що інше, як перетворювана традиційна школа, ступінь реформованості якої перебуває в безпосередній залежності від уявлень реформаторів про реальний стан наявних проблем у системі освіти, причому не тільки фінансових. Перетворювачі, як правило, недооцінюють консерватизм, інертність і традиціоналізм, притаманні освітній галузі як такій. Через це часто стикаємося з неочікуваними результатами реформ або з їх недовістю та навіть деградацією ефективності певних ланок освітнього процесу. Щоб цього не траплялося, необхідно формувати особливу ментальність діячів у сфері освіти

на всіх рівнях, характерною рисою якої було б чітке уявлення про бажаний кінцевий результат навчання на кожному етапі. Однак нині ми не маємо дієвих інструментів формування такого уявлення через недостатній рівень вивчення проблем системи освіти в усій їх глибині. У цьому напрямі має бути зроблено ще велику кількість зусиль, адже наразі суб'єкти освітнього процесу – учителі, викладачі – самі не завжди в змозі сформулювати суть проблем, з якими вони стикаються в роботі з учнями/студентами різного віку, а отже, залишаються пасивними об'єктами реформування, тоді як за уявленнями, що їх покладено в основу концепції Нової української школи, саме від креативності та ініціативності вчителя залежить те, чи отримаємо ми креативну й ініціативну особистість учня в результаті навчання.

У межах процесу викладання шкільних дисциплін, зокрема й іноземної (англійської)

мови, проблема формування чітких уявлень учителя про зміст і результати своєї роботи стоїть досить гостро. З одного боку, ми маємо досить чіткі формулювання вимог до рівня володіння мовним матеріалом, що містяться в Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти, а з іншого – уявлення більшості пересічних учителів англійської мови про шляхи й методи досягнення описаних рівнів володіння предметом залишаються вкрай нечіткими.

Вважаємо за доцільне зробити в статті спробу роз'яснити певні терміни та поняття в царині навчання іншомовного спілкування, що є базовими для формування в учителя англійської мови правильного уявлення про мету своєї професійної діяльності. Ми будемо спиратися на зміст Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти, за взірцем візьмемо структуру та зміст автентичних навчально-методичних комплексів (автентичних підручників, аудіо- й відеоматеріалів для школярів і книг для вчителя, що до них додаються), а також проаналізуємо успішний досвід навчання англійської мови у вітчизняній спеціалізованій школі з поглибленим вивченням цієї дисципліни. Особливу увагу приділимо навчанню іноземної мови в сучасній початковій школі та ролі вчителя на цьому етапі навчання, а саме зробимо спробу окреслити вимоги до рівня володіння предметним матеріалом, що має бути характерним для вчителя англійської мови початкових класів, та описати умови й шляхи формування необхідного рівня професійних компетенцій сучасного студента – майбутнього освітянина.

2. Виклад основного матеріалу

У рекомендаціях Британської ради з мовної освіти знаходимо відомості про те, що мінімальний рівень володіння іншомовним іноземним матеріалом у вчителя іноземних мов, який має визнаний державою документ про дозвіл викладати англійську в школі (у нашому випадку – диплом бакалавра чи магістра), має бути не нижче B1. На цьому рівні, як зазначається, учитель може мати суттєві недоліки у володінні іншомовним матеріалом (Шаленко, 2012: 6–7). Таким чином, упродовж певного часу на робочому місці в школі молодий педагог має можливість покращити свої знання, адже, згідно з рекомендаціями Британської ради в Україні, схваленими Міністерством освіти і науки України, педагогічні звання «старший учитель» та «учитель-методист» повинні надаватися фахівцям, чий рівень володіння предметом відповідає

рівням не нижче B2 та C1 (Шаленко, 2012: 7).

Ми знаємо, що випускники шкіл, які складають зовнішнє незалежнє оцінювання з англійської мови, повинні пройти це випробування на рівні B2 (за умови успішного виконання завдань). Отже, гіпотетично випускники закладів вищої освіти, які ще до вступу на мовну спеціальність мають рівень B2, повинні та цілком у змозі отримати за роки навчання в закладі вищої освіти рівень володіння мовою C1 і вище. За таких умов школа отримує ідеального спеціаліста. Однак навіть на мовних спеціальностях, особливо в провінційних університетах, через брак абітурієнтів ситуація може бути далекою від ідеалу, адже на навчання приймають не лише тих, хто успішно склав випробування, а й тих, хто просто подолав так званий поріг. Рівень знань такого абітурієнта значно нижчий, а його академічне зростання та рівень знань у результаті отримання вищої освіти залежить від багатьох факторів: мотивації, успішності, кількості академічних годин, відведених на усну й письмову практику іноземної мови, якості викладання в закладі вищої освіти тощо.

Наразі в закладах вищої освіти є також педагогічні спеціальності, на які приймають абітурієнтів, що не склали зовнішнє незалежнє оцінювання з англійської мови після закінчення школи. Так відбувається, коли іноземна мова не є основним предметом викладання на майбутньому робочому місці. Однак студент упродовж часу навчання в закладі вищої освіти за бажання має право отримати певний рівень знань з іноземної мови та право викладання цієї дисципліни в молодшій школі (спеціалізацію). Саме в цьому випадку варто приділити особливу увагу формулюванню чітких вимог до рівня володіння студентами мовним матеріалом, що дасть можливість ефективно працювати в системі шкільної освіти, а також навчально-методичному інструментарію, яким викладачі повинні «озброїти» студента, щоб той не втратив мотивацію до викладання зазначеної дисципліни в школі. Також необхідно формувати в студентів уявлення про кінцевий результат навчання дітей англійської мови в молодшій школі, адже без такого уявлення учень майбутнього вчителя не буде конкурентоспроможним.

Початкова школа – найважливіший етап становлення школяра як особистості, що навчається, як суб'єкта учіння. Саме в початковій школі формуються та перетворюються на усталені стереотипні уявлення дитини про

ступінь важливості певного предмета серед інших дисциплін. Отже, невмотивований малокваліфікований учитель англійської мови ризикує зруйнувати мотивацію дитини ще до її формування. У 1–4 класах необхідно закласти підвалини знань, виконати державну програму на високому рівні з тією метою, щоб у 5-му класі учитель мав можливість виконувати з дітьми програму 5-го класу, а не починав із вивчення алфавіту. Тільки за таких умов та з опертям на знання, отримані в молодшій школі, у середній і старшій ланках учень може ефективно засвоювати подальший програмовий матеріал, необхідний для успішного складання зовнішнього незалежного оцінювання після закінчення 11-го класу. Для порівняння: якщо інші важливі предмети, наприклад математика чи українська мова, не будуть викладатися на належному рівні або взагалі ігноруватимуться в початковій школі, учень не зможе без втручання сильного репетитора надолужити втрачене та успішно скласти зовнішнє незалежне оцінювання після 11-го класу. Адже чотири роки початкової школи – це більше третини часу навчання в школі. З іноземними мовами ситуація ще складніша, адже має місце сприйняття іншомовної реальності, що може суттєво уповільнювати процес засвоєння матеріалу на початковому етапі, тоді як на уроках, наприклад, математики матеріал подається рідною мовою, зрозумілою учневі від народження.

Задля вивчення успішних умов навчання обговорюваної дисципліни звернемося до досвіду викладання англійської мови у спеціалізованій школі з поглибленим вивченням цього предмета. Ми віддаємо перевагу спеціалізованій школі через те, що усталені традиції викладання іноземної мови саме в таких навчальних закладах, на відміну від неспеціалізованих, мають уже приблизно 60-річну історію (з 60-х років ХХ століття, коли такі школи вперше були створені на території України). У неспеціалізованих школах англійську мову в початковій ланці було введено досить стихійно менше 10 років тому. На жаль, без втручання сильного репетитора випускник звичайної школи рідко може скласти зовнішнє незалежне оцінювання з англійської мови успішно, адже кількість годин, що виділені в такій школі на вивчення цієї дисципліни, не є достатньою для отримання знань рівня В2.

Автор статті має 15 років досвіду викладання в початковій, середній і старшій ланках

у спеціалізованій школі з поглибленим вивченням англійської мови, тому наведені нижче дані подаються за власними спостереженнями. Насамперед вважаємо за доцільне поррахувати кількість академічних годин, виділених для вивчення англійської мови у спеціалізованій школі з 1-го по 11-й клас (ця кількість годин залишається порівняно сталою впродовж усього досвіду існування української спеціалізованої школи починаючи з 60-х років ХХ століття), пам'ятаючи про те, що на кінець 11-го класу успішний учень готовий до складання зовнішнього незалежного оцінювання на рівні В2. Далі маємо на меті проаналізувати, скільки годин потрібно для отримання знань із предмета, що відповідають різним рівням (від А1 до В2). Розглянемо також особливості навчання мовного матеріалу на кожному етапі.

Отже, у системі шкільної освіти прийнято вважати, що навчальний рік триває впродовж 35 робочих тижнів. Тижневе навантаження з англійської мови становить 3 академічні години (по 45 хвилин) з 1-го по 3-й клас (впродовж трьох років), а також 4 академічні години на тиждень у 4-му класі (впродовж одного року). Таким чином, рахуємо: $(35 \times 3) \times 3 + (35 \times 4) = 105 \times 3 + 140 = 315 + 140 = 455$. З розрахунку постає, що протягом навчання в початковій школі учень спеціалізованого навчального закладу отримує 455 академічних годин на вивчення англійської мови. Якщо врахувати, що учень також витрачає певний час на виконання домашнього завдання з предмета (наприклад, у групі подовженого дня), то ми усвідомимо, що в реальності на вивчення англійської мови відводиться набагато більше часу (залежно від кількості домашнього завдання та здібностей учня).

З 5-го по 11-й клас включно на практичні заняття англійською мовою у спеціалізованій школі виділено 5 годин щотижневого навантаження (без урахування годин, виділених для спеціальних предметів у 10-му й 11-му класах, як-то: країнознавство, технічний переклад, бізнес-курс англійської мови, англійська та американська літератури мовою оригіналу тощо; загалом тижневе навантаження з англійської мови в 10-му та 11-му класах може досягати 11 академічних годин на тиждень). Рахуємо: $(5 \times 35) \times 7 = 1225$. Відповідно, учень отримує 1225 академічних годин, виділених на практичне оволодіння англійською мовою протягом навчання в середній і старшій школі. Якщо врахувати години, виділені для занять зі спеціальних предметів у старшій школі

($11 \times 35 \times 2 = 770$), а також додати кількість годин, прочитаних у початковій школі (455), випускник спеціалізованої школи за весь час здобуття середньої освіти отримує до 2450 ($455 + 1225 + 770 = 2450$) годин на вивчення англійської мови (ці дані подаються без урахування додаткового часу, який учень витрачає на підготовку домашнього завдання). Також варто зазначити, що, згідно із чинними Методичними рекомендаціями щодо викладання іноземних мов у 2018/2019 навчальному році, в академічній групі має бути 8–10 учнів (Міністерство освіти і науки України, 2018: 13); якщо кількість учнів у групі збільшується, якість навчання суттєво знижується. За умови успішного навчання саме такий випускник у змозі без втручання репетитора скласти зовнішнє незалежне оцінювання на рівні B2.

Є типові автентичні навчально-методичні комплекси, які використовуються в спеціалізованій школі для навчання англійської мови на різних етапах. Ми віддаватимемо перевагу саме автентичним навчально-методичним комплексам (далі – АНМК), адже вітчизняні підручники для певного класу середньої школи не завжди чітко відповідають рівням володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти, а отже, на них спиратися недоцільно.

Якщо брати за основу, наприклад, АНМК видавництва «Express Publishing», які рекомендовані Міністерством освіти і науки України як «додаткові» та, відповідно, дозволені для використання в середній школі (наприклад, «Welcome», «Fairyländ», «Click-On», «On-Screen», «Upstream», «Prime Time» тощо), то виявиться, що впродовж періоду здобуття початкової освіти, тобто з 1-го по 4-й клас (а це 455 академічних годин), учень набуває знання рівня A1 (Beginner/Introductory – інтродуктивний рівень, або «рівень відкриття» (Рада Європи, 2018: 1–2)). До речі, АНМК «Welcome» видавництва «Express Publishing», наприклад, так і називається – «3-Level Beginner's Course» (Грей, Еванс, 2013: 3). Щоб надати уявлення про бажаний результат навчання в молодшій школі, тобто про рівень знань A1 (інтродуктивний), подамо приклад типового тексту, уміщеного в підручнику «Welcome-3» (кінець 4-го класу):

The Beatles were the most popular band of the 60's. The four members were all born in Liverpool, England. Their first record "Love Me Do" came out on 5th October 1962. By 1964, the Beatles

were famous all over the world. Everywhere they went, thousands of fans – boys and girls – followed them. In 1965, the Beatles performed at Shea stadium in New York to a crowd of 55,000 screaming fans. It was the largest live concert in history.

The Beatles gave their last performance on 30th January, 1969, on top of the Apple building in London. In 1970, the band decided to split up. Paul made a new band called "Wings", John's new band was called "The Plastic Ono Band". Both Ringo and George followed solo careers. <...> The Beatles became legends. Their music touched many people's hearts and even today they still have millions of fans all over the world (Грей, Еванс, 2013: 110).

Як бачимо, для поданого тексту характерна низка труднощів, що ускладнюють його сприймання учнем: велика кількість власних назв, числівники, ідіоми (*touch people's hearts*), фразові дієслова (*split up*) тощо. Вважається, що на кінець четвертого року навчання в початковій школі учень здатний протягом уроку опрацювати такий текст під керівництвом учителя та виконати низку завдань до нього (для підготовки, під час читання та після прочитання). Передбачається, що необхідно вміти читати, писати, говорити та розуміти на слух інформацію цього рівня складності (Рада Європи, 2018: 2). На кінець 4-го класу школярі мають бути ознайомлені зі списком найуживаніших 111 неправильних дієслів, поданих у тому ж підручнику (Грей, Еванс, 2013: 118). Кваліфікаційний рівень учителя має бути достатнім для організації та супроводу такої учнівської діяльності. За умови володіння вчителем предметними знаннями на відповідному рівні книга для вчителя англійською мовою з покроковими рекомендаціями, спеціально створена авторами до підручника «Welcome-3» (а також до схожих автентичних джерел), може суттєво полегшити організацію навчального процесу.

За умови успішного оволодіння рівнем A1 у молодшій школі у 5-му класі учень починає працювати над рівнем A2 (Elementary – середній рівень, або «рівень виживання» (Рада Європи, 2018: 1–2)). Залежно від обставин (наприклад, рівня успішності певної групи учнів) робота над рівнем A2 може починатися з другого семестру 5-го класу та тривати до кінця 6-го класу або ж до середини 7-го класу. Таким чином, на оволодіння рівнем A1 витрачається від 455 до 540 академічних годин, на оволодіння рівнем A2 – до 350 академічних годин (зазвичай для навчання рівня

A2 використовуються підручники «Click-On 2», «On-Screen 2» тощо). З початку або із середини 7-го класу починається оволодіння рівнем B1 (Intermediate – «рубіжний» (Рада Європи, 2018: 2)) та триває до кінця 8-го або до середини 9-го року навчання, на що відводиться також приблизно 350 академічних годин. Наголосимо на тому, що в контексті Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти (які є універсальними для будь-якого віку учня/студента) рівень A характерний для «елементарного користувача» (Elementary), а рівень B – для «незалежного користувача» (Independent) (Рада Європи, 2018: 1–2). Важливо наголосити на необхідності правильного тлумачення цих понять, адже «елементарний» не значить «простий для оволодіння» (що зрозуміло користувачам підручників рівня A2). «Elementary» означає лише, що на цьому рівні учень будь-якого віку не в змозі самостійно оволодівати новим матеріалом, це можливо для нього лише під керівництвом учителя. Отже, відповідно до специфіки предмета (необхідності формування нової мовної реальності) на етапі A не може йтися про так звану самостійну роботу учня/студента. І тільки під час оволодіння рівнем B – «Independent» – учень/студент може починати робити певні самостійні кроки.

Від початку навчання до оволодіння рівнем B1 у спеціалізованій школі витрачається до 1155–1240 академічних годин, з них до 805–890 годин – на оволодіння рівнем A. У другому семестрі 9-го року навчання зазвичай має місце підготовка до складання державної підсумкової атестації, заявлений рівень якої відповідає саме B1-B1+. У 10-му та 11-му класах учні працюють над рівнем B2-B2+.

Нами вже наголошувалося на тому, що рекомендаціями Британської ради з мовної освіти, схваленими Міністерством освіти і науки України, встановлено мінімальний рівень знань для сертифікованого державою вчителя, який має право викладати англійську в школі, – B1-B1+ (за умови подальшого професійного зростання на робочому місці (Шаленко, 2012: 6–7)). Відповідно, якщо починати вивчати англійську мову в закладі вищої освіти без попередньої сертифікації, тобто «з нуля», для отримання рівня B1 потрібно не менше 1155–1240 академічних годин, адже саме стільки годин витрачається на набуття цього рівня в українській спеціалізованій школі. Причому 805–890 академічних годин (умова отримання рівня A2) – безпосередньо під керівництвом викладача, оскільки

«самостійна робота студента» на цьому етапі не є можливою через відсутність сформованості базових понять про іншомовну реальність.

Звичайно, у реальності ситуація з викладанням дисциплін спеціалізації «англійська мова в початковій школі» в закладах вищої освіти (зокрема, кількість годин, виділених на практичне оволодіння англійською мовою студентом, кількість студентів у групі, що значно перевищує 8–10 осіб) може бути далекою від ідеальної. У такій ситуації стає надзвичайно важливим прагматичний підхід до розподілу відведених академічних годин для оволодіння практичними навичками майбутнього вчителя. Насамперед необхідно докладно ознайомити студентів зі змістом сторінок типових підручників з англійської мови, обов'язково автентичних (адже саме АНМК є надійним джерелом сучасної, а не застарілої англійської мови, до того ж сам підручник має чітку й послідовну структуру), які використовуються в початковій школі, що якнайбільше відповідає напряму вивчення цієї дисципліни «за професійним спрямуванням». Підкреслимо, що оглядового ознайомлення із цими підручниками на заняттях із методики не досить, адже саме зміст підручників, а не загальна методична структура являє собою найбільшу проблему для малокваліфікованого вчителя. Студент повинен оволодіти програмною лексикою (вимова, переклад) і граматику (будова речення, часові форми), що необхідні для викладання в молодшій школі, причому починати необхідно з правильної вимови літер алфавіту, адже саме це є вимогою програми вивчення англійської мови в 1-му класі. Знайомство з типовим підручником для 4-го класу сформує в студента – майбутнього вчителя поняття про очікуваний рівень знань школяра на кінець навчання в початковій школі, що є вкрай важливим. Підручник з іноземної мови для молодшої школи є найпершим необхідним інструментом, яким майбутнього вчителя потрібно навчити користуватися.

3. Висновки

Насамкінець наголосимо на тому, що практично всі методи прискореного оволодіння іноземною мовою передбачають збільшення кількості годин, виділених на її вивчення, упродовж скороченого часу. Досягнення результатів залежить від наполегливості та вмотивованості, а також від природних здібностей окремого студента. Досягнення високого фахового рівня у викладанні іноземної мови потребує осо-

бливо багато часу й зусиль, саме тому якісний рівень викладання та вивчення цієї дисципліни не може стати масовим, як того очікує сучасне суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методичні рекомендації щодо викладання іноземних мов у 2018/2019 навчальному році. Старт «Нової української школи»: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 3 липня 2018 р. № 1/9-415 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://www.schoolife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-inozemnyh-mov-u-2018-2019-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 31.03.2019).
2. Програма післядипломної педагогічної освіти вчителів іноземних мов / за ред. О.П. Шаленка. Київ: ХІК, 2012. 392 с.
3. The CEFR Levels / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions> (дата звернення: 31.03.2019).
4. Gray E., Evans V. Welcome-3 Pupil's Book. Newbury: Express Publishing, 2013. 125 p.

REFERENCES:

1. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018). *Metodychni rekomendatsii shhodo vykladannya inozemnykh mov u 2018/2019 navchalnomu rotsi. Start "Novoi ukrainskoi shkoly": dodatok do lysta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 3 lypnia 2018 r. № 1/9-415* [Methodological recommendations on the teaching of foreign languages in the 2018/2019 academic year. The start of the "New Ukrainian School": an appendix to the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July 3, 2018, № 1/9-415]. Retrieved from: <https://www.schoolife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-inozemnyh-mov-u-2018-2019-navchalnomu-rotsi/> [in Ukrainian].
2. Shalenko, O.P. (ed.) (2012). *Prohrama pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity vchyteliv inozemnykh mov* [The program of postgraduate pedagogical education of foreign language teachers]. Kyiv: KhIK [in Ukrainian].
3. Council of Europe. *The CEFR Levels*. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions> [in English].
4. Gray, E., Evans, V. (2013). *Welcome-3 Pupil's Book*. Newbury: Express Publishing [in English].

УДК 81'37:811.112

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-41

ПРИЙОМИ ВІДТВОРЕННЯ СИТУАТИВНОГО САТИРИЧНОГО ЕФЕКТУ В РОМАНІ ДЖ. ГЕЛЛЕРА «ПАСТКА НА ДУРНІВ»

Шехавцова Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри романо-германської філології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

shekhavtsova1@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8196-8977

У статті визначено й досліджено ключові прийоми відтворення ситуативного сатиричного ефекту в романі Дж. Геллера «Пастка на дурнів», що сприятиме усвідомленню механізмів створення ситуативного сатиричного ефекту, визначенню провідних тенденцій подальших наукових розвідок у перекладознавстві та виявленню перспектив удосконалення перекладів сатиричних творів на сучасному етапі розвитку перекладознавства. Кожний автор використовує певні функціонально-стилістичні засоби створення сатиричного ефекту, через це його стиль і мова набувають унікальності та неповторності. Неповторність письменника виявляється у використанні мовних категорій, які утворюють у своїй взаємодії єдине ціле зі змістом та є носіями національної своєрідності й історичного забарвлення. У процесі дослідження доведено, що створення ситуативного сатиричного ефекту досягається завдяки зображенню сукупності об'єктів і зв'язків між об'єктами, що описується в певних епізодах. Більшість сатиричних ситуацій створені завдяки поведінці головного персонажу роману. Встановлено, що виникає необхідність розрізняти сам факт вказівки на сатиричну ситуацію та спосіб її зображення, тобто частину змісту висловлювання, що вказує на ознаки ситуації, через які вона відображається у висловлюванні. З'ясовано, що кожне висловлення відображає певну ситуацію шляхом вказівки на окремі її ознаки, при цьому одна й та ж ситуація може описуватися завдяки різним комбінаціям властивих їй особливостей. Теоретично обґрунтовано, що ситуації є гумористичними, однак усмішка Дж. Геллера зупиняється на їхньому серйозному боці, показуючи читачеві, що герою такого становища може бути й не смішно. Дж. Геллер – поблажливий письменник, проте часто зображення комічного переходить у сарказм. Більш повне відтворення змісту оригіналу під час перекладу українською мовою зберігає не лише ціль комунікації, а й передачу всіх змістових елементів оригіналу. Кожне висловлення відображає певну ситуацію шляхом вказівки на окремі її ознаки.

Ключові слова: прийом, ситуативний сатиричний ефект, гумор, переклад сатиричних творів.

TECHNIQUES FOR CREATING A SITUATIVE SATIRIC EFFECT IN THE JOSEPH HELLER NOVEL "CATCH-22"

Shekhavtsova Svitlana Oleksandrivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Romance and Germanic Philology
SI "Luhansk Taras Shevchenko National University"

shekhavtsova1@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8196-8977

The article identifies and explores key techniques for creating a situational satirical effect in the J. Heller novel "Catch-22", which promotes awareness of the mechanisms for creating a situational satirical effect and identifying progressive trends in subsequent research in translation studies and prospects for improving the translation of satirical works in the modern development of translation studies. Each author uses certain functional-stylistic means to create a satirical effect, and because of this his style and language acquire uniqueness and uniqueness. The uniqueness of the writer appears in the use of language categories, which form a coherent whole with content in their interaction and which are the bearers of national originality and historical identity. In the process of scientific research, it has been proved that the creation of a situational satirical effect is achieved by depicting a set of objects and connections between objects which are depicted in certain episodes. Most satirical situations were created due to the behavior of the main character of the novel. It is established that there is a need to distinguish between the fact of an indication of a satirical situation and the way of its image, that is, part of the content of the statement, indicating the signs of the situation through which it is reflected in the statement. It was cleared up that each statement reflects the situation by pointing to its individual signs while the same situation can be depicted due to different combinations of its inherent features. It was theoretically grounded that the situation was humorous, but the smile of J. Heller stops at their serious side, pointing to the reader that the hero of such a situation may not be ridiculous. Writer J. Heller was condescending, but often the image of a comic passes into sarcasm. More complete reproduction of the content of the original when translated into Ukrainian language retains not only the goal of communication, but also the transmission of all the content elements of the original. Each statement reflects a particular situation by indicating its separate attributes.

Key words: techniques, situational satirical effect, humor, translation of satirical works.

1. Вступ

Дослідження перекладу мови літературно-художнього твору дедалі більше виходить за межі суто лінгвістичного розуміння питання. У поле зору вчених потрапляє широке коло явищ, що пов'язані з проблемою адекватного перекладу художнього твору, зокрема: відтворення національно-культурного складника сатиричного тексту іншими мовами, створення сатиричного ефекту, вираження авторської модальності в текстах оригіналу й перекладів.

Вивчення жанроутворюючих характеристик сатиричного твору завжди було серед об'єктів не лише суто літературних, а й перекладознавчих досліджень. Однак із часом менталітет і розуміння поняття сатири змінюються. Зазнають змін не лише форми та засоби створення сатиричного, а й стилі письменників. Кожний автор використовує певні функціонально-стилістичні засоби створення сатиричного ефекту, через це його стиль і мова набувають унікальності та неповторності. Неповторність письменника виявляється у використанні мовних категорій, які утворюють у своїй взаємодії єдине ціле зі змістом та є носіями національної своєрідності й історичного забарвлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що різні аспекти жанроу-

творюючих характеристик сатиричного твору в аспекті перекладу розглянуто в працях багатьох науковців, зокрема С. Авраменко, Ф. Бацевича, В. Виноградова, О. Вознюка, Т. Волкової, Ю. Гончарової, Л. Казаків, А. Салімова, Л. Супрун, С. Тимченко, С. Шафікова, С. Фалькової, О. Ярмоловича та інших.

Питання особливостей перекладу творів іншими мовами були об'єктом наукових досліджень таких лінгвістів, як А. Вежбицька, Е. Верещагін, А. Карасик, В. Костомаров, А. Корольова, І. Розова, С. Походня, Т. Сироткіна та інші.

Аналіз науково-теоретичної літератури довів, що залишаються не досить розробленими теоретичні основи вираження авторської модальності в текстах оригіналу й перекладів сучасних сатиричних творів та відтворення національно-культурного складника сатиричного тексту іншими мовами. Це зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – визначити та проаналізувати прийоми відтворення ситуативного сатиричного ефекту в романі Дж. Геллера «Пастка на дурнів». Це допоможе усвідомити й розкрити створення ситуативного сатиричного ефекту та визначити тенденції подальших наукових розвідок у перекладознавстві,

виявити перспективи вдосконалення перекладів сатиричних творів на сучасному етапі розвитку перекладознавства.

2. Розділ 1

Ми згодні з думкою А. Салімова, який стверджує, що гротеск у романі Дж. Геллера «Пастка на дурнів» відповідає критеріям реалістичного гротеску (Салімов, 2010: 9). Авторське обурення, викриття приводить до того, що сатиричний елемент у ньому переважає над веселим, проте останній також присутній. Про це свідчить «гротесковий катарсис», яким завершується роман.

Сатиричність ситуації створюється завдяки поведінці головного персонажа роману, який таким чином протестує проти війни (“*I just don't want to, sir*”), навіть незважаючи на одержану медаль (“*He gets a Distinguished Flying Cross*”) і можливість бути покараним за неприпустиму поведінку з генералами. Більше того, він виявляє байдужість щодо отримання нагороди.

Наведемо як приклад таке речення, яке зображує ситуативний сатиричний ефект засобом використання епітета: “*General Dreedle was speechless*”. Зазначений приклад свідчить про те, що прикметник “*speechless*” втратив своє предметно-логічне значення та передає емоційно-сатиричне значення на рівні контексту. У перекладі українською мовою перекладач використовує зображення ситуації шляхом трансформації епітета: «*У генерала Бидла на хвилину відібрало мову*» (Геллер, 1988), що підвищує сатиричний ефект шляхом використання пасивності дії, оскільки додається значення того, що генерал був мовчазним проти його волі, не мав змоги говорити деякий час.

Очевидно, що гумористичне й сатиричне в романі «Пастка на дурнів» переплетітається. Ситуації є гумористичними, однак усмішка Дж. Геллера зупиняється на їхньому серйозному боці, вказуючи читачеві на те, що герою такого становища може бути й не смішно. Дж. Геллер – поблажливий письменник, проте часто зображення комічного переходить у сарказм. Ми вважаємо, що наведений нижче приклад це підтверджує:

“*Would you like to see our country lose?*” Major Major asked.

“*We won't lose. We've got more men, more money and more material. There are ten million men in uniform who could replace me. Some people are getting killed and a lot more are making money and having fun. Let somebody else get killed*” (Геллер, 1995b: 129).

– *I ви готові допустити, щоб ваша батьківщина зазнала поразки?* – запитав майор Майор.

– *Та не зазнає вона поразки! У нас куди більше людей, більше грошей, більше матеріальних ресурсів. Десять мільйонів вояків у тилу, і кожен може стати на моє місце. А то виходить, що один гине на війні, а десятеро в цей час розкошують донесхочу і гребуть грошву. Нехай убивають когось іншого, не мене* (Геллер, 1988: 71).

– *Неужели вы хотите видеть свою родину побежденной?* – спросил майор Майор.

– *Нас не победят. У нас больше народу, больше денег и сырья. Десять миллионов военнослужащих могут стать на мое место, а то одних убивают, а другие в это время делают деньги и живут припеваючи. Пусть других убивают* (Геллер, 1995a).

У цьому прикладі метафора “*Some people are getting killed and a lot more are making money and having fun*” має сховане порівняння дій на війні одних бійців з іншими. Порівняння в перекладах українською та російською мовами збігаються: «*розкошують донесхочу і гребуть грошву*»; «*то одних убивают, а другие в это время делают деньги и живут припеваючи*», що ще більше підкреслює іронічний ефект подій, які далі перетворюються на сарказм. Ми вважаємо, що вислів «*Нехай убивають когось іншого, не мене*» передає стилістичний прийом, заснований на взаємодії предметно-логічних та емоційних значень.

Водночас алогізм у самому стилі роману, який знаходить вираження у випадках гри слів тощо, є екстенсивним способом розкриття абсурдної дійсності. Наприклад:

“*I didn't kill him!*” Milo kept replying passionately to Yossarian's angry protest. “*I wasn't even there that day, I tell you. Do you think I was down there on the ground firing an anti-aircraft gun when the planes came over?*”

“*But you organized the whole thing, didn't you?* Yossarian shouted back at him in the velvet darkness cloaking the path leading past the still vehicles of the motor pool to the open-air movie theater”.

“*And I didn't organize anything*”, Milo answered indignantly, drowing great agitated sniffs of air in through his hissing, pale, twitching nose. “*The Germans have the bridge, and we were going to bomb it, whether I stepped into the picture or not. I just saw a wonderful opportunity to make some profit out of the mission, and I took it. What's so terrible about that?*”

"What's so terrible about it?" Milo, a man in my tent was killed on that mission before he could even unpack his bags.

"But I didn't kill him".

"You got a thousand dollars extra for it".

"But I didn't killed him. I wasn't even there, I tell you. **I was in Barcelona buying olive oil and skinless and boneless sardines, and I've got the purchase orders to prove it. And I didn't get the thousand dollars. That thousand dollars went to the syndicate, and everybody got a share, even you**". Milo was appealing to Yossarian from the bottom of his soul. "Look, I didn't start this war, Yossarian, no matter what that lousy Wintergreen is saying. **I'm just trying to put it on a businesslike basis. Is anything wrong with that? You know, a thousand dollars ain't such a bad price for a medium bomber and a crew. If I can persuade shoot down, why shouldn't I take it?**"

"Because you're dealing with the enemy, that's why. Can't you understand that we're fighting a war? People are dying. Look around you, for Christ's sake!" (Геллер, 1995b: 317).

– Я його не вбивав! – палко заперечив Міло на гнівні звинувачення з боку Йоссар'яна. – **Та мене того дня там навіть і близько не було! Чи ти, може, гадаєш, що це я лупив із зеніток по наших літаках, як вони заходили на ціль?**

– **А чия це взагалі була витівка? Скажеш, не твоя?** – знову напався на нього Йоссар'ян увечері, коли вони, простуючи до літнього кіномайданчика, втонули в оксамитовій пітьмі, що оточила мовчазні машини автопарку.

– **Яка ще там витівка? – обурився Міло і схвильовано зашморгав своїм вертким блідим носом. – Ми б усе одно полетіли бомбити цей міст, а німці все одно б його захищали, і ніхто б мене не питався. Просто я відчув, що на цім ділі можна непогано підробити, от і все! Що ж тут лихого?**

– **Що лихого? А небіжчик у моїм наметі? Бідолаха навіть не встиг розпакувати свої манатки, а ти його вже вбив.**

– Я його не вбивав.

– **Ти одержав за нього зайву тисячу доларів.**

– **І все-таки я його не вбивав. Кажу тобі, мене там навіть близько не було! Я в цей час бігав по Барселоні і скуповував для вас оливкову олію та сардини без кісток. Ось тобі навіть товарні накладні. Я не для себе загарбав ту тисячу доларів. Та тисяча доларів дісталася синдикатові, і кожен має свій пай. Навіть ти!** – Міло говорив щиро,

слова його йшли від самої душі. – Послухай, Йоссар'яне, не я почав цю паршиву війну, що б там не патякав цей авантюрист Зелензим. Я всього лиш намагався перевести її на комерційну основу. І що тут поганого? Врешті, тисяча доларів – це не так уже й мало за бомбардувальник середнього радіусу дії, хай і вкупі з екіпажем. Якщо я вже влаштував так, що німці сплачуватимуть по тисячі доларів за кожен збитий ними літак, то чого б це мені відмовлялись від таких грошей?

– **А того, що німці – наші вороги, ось чого! Невже ти не розумієш, що йде війна? Люди гинуть... Озирнися ж довкола, ради бога!** (Геллер, 1988: 170).

– Я не убивал его! – с жаром возражал Милоу возмущенному Йоссариану. – **Говорю же, меня там даже не было. Уж не думаешь ли ты, что я стоял у зениток и стрелял по самолетам?**

– **А разве не ты затеял все это дело? – закричал Йоссариан в ответ.**

– **Ничего я не затевал!** – с негодованием возразил Милоу и от возбуждения громко зашмыгал своим бледным, подрагивающим носом. — **Мы так или иначе собирались бомбить этот мост независимо от моего намерения включиться в это дело. Просто я увидел прекрасную возможность извлечь кое-какой доход из этой операции, и я извлек его. Что тут ужасного?**

– **Что ужасного, Милоу? А то, что мой сосед по палатке был убит прежде, чем успел распаковать свой чемодан.**

– **Но не я же убил его!**

– **Ты получил за это тысячу долларов прибыли.**

– **Но я не убивал его! Меня даже не было там! Я был в Барселоне и закупал оливковое масло и сардины. Я могу доказать это товарными накладными. И потом, я не получал денег. Эта тысяча долларов пошла синдикату, а в нем каждый, даже ты, имеет свой пай. – Милоу говорил искренне, от всего сердца. – Послушай, Йоссариан, что бы там ни твердил этот чертов Уинтергрин, не я затеял эту войну, Я только пытаюсь поставить ее на деловую основу. Ну что здесь такого особенного? Знаешь, тысяча долларов – не такая уж и плохая цена за бомбардировщик среднего радиуса действия вместе с экипажем. Если имеется возможность договориться с немцами платить мне за каждый сбитый самолет, почему я должен отказываться от денег?**

– *Потому что ты имеешь дело с врагами, вот почему. Неужели ты не можешь понять, что мы ведем войну? Люди умирают. Посмотри вокруг себя, ради бога* (Геллер, 1995а: 148).

3. Розділ 2

У наведеному вище прикладі створення ситуативного сатиричного ефекту досягається завдяки зображенню типових характерів героїв у типових обставинах. Відповідно до поетики гротеску Дж. Геллер використовує навіть надмірну типізацію характерів, саркастично перебільшуючи будь-яку одну їхню рису. Такий спосіб зображення сатиричного називають окарікатуруванням. У романі представлений широкий спектр типів-карікатур: штабні офіцери, бездумні служаки, патріоти, тип дільця, який навіть в умовах війни думає про заробіток, при цьому йому не важливо, що ціна прибутку залежить від кількості смертей.

Наведений приклад демонструє байдужість дільця Міло, який виправдовує себе та свої вчинки, що викликають обурення в читача. Персонаж наводить такі безглузді аргументи на свій захист: по-перше, *“I wasn’t even there that day, I tell you”* або *“I didn’t start this war”*; по-друге, *“I just saw a wonderful opportunity to make some profit out of the mission, and I took it. What’s so terrible about that?”* або *“I’m just trying to put it on a businesslike basis. Is anything wrong with that?”*; по-третє, *“You know, a thousand dollars ain’t such a bad price for a medium bomber and a crew”* (Геллер, 1995b). – *«Вреши, тисяча доларів – це не так уже й мало за бомбардувальник середнього радіусу дії, хай і вкупі з екіпажем»* (Геллер, 1988).

В останньому випадку вражає байдужість, з якою персонаж Міло говорить про ціну життя не однієї людини, а навіть цілого екіпажу. Сарказм у тексті оригіналу посилює перекладач в українському перекладі, коли додає частку *«хай»*, яка має значення зневажливості й байдужості.

Перекладач влучно використовує також у першому випадку частку *«та»*, яка вміщує відтінок посилення впевненості персонажа у власній чесноті, при цьому перекладач для збереження вказівки на однакову ситуацію супроводжує переклад українською мовою значними структурно-семантичними розбіжностями з оригіналом. Річ у тім, що ситуація, яка позначається, являє собою складне явище, яке не може бути зображене в одному висловлюванні повністю, у всьому різноманітті його властивостей та особливостей.

Саме тому перекладач додає уточнення – слово *«близько»*, якого немає в тексті оригіналу, а саме: *«Та мене того дня там навіть і близько не було!»*. Цю абсурдність перекладач вдало передає в наступному прикладі під час наведення персонажем доказів своєї щирості намірів, оскільки не тільки він, а всі матимуть хороший прибуток: *«Просто я відчув, що на цім ділі можна непогано підробити, от і все! Що ж тут лихого? <...> Я не для себе загарбав ту тисячу доларів. Та тисяча доларів дісталася синдикатові, і кожен має свій пай. Навіть ти!»* (Геллер, 1988).

У зв’язку з тим, що виникає необхідність розрізняти сам факт вказівки на сатиричну ситуацію та спосіб її зображення (частина змісту висловлювання, що вказує на ознаки ситуації, через які вона відображається у висловлюванні), варто навести вдалий переклад українською мовою сатиричної ситуації, оскільки перекладач обґрунтовано додав лексему *«щиро»*, яка надає безперечної впевненості персонажу у своїх вчинках та кумедності тексту: *«говорив щиро, слова його йшли від самої душі»* (Геллер, 1988) – *“was appealing to Yossarian from the bottom of his soul”* (Геллер, 1995b).

Сатиричний ефект супроводжує дії Міло: у той час, коли відбувалися воєнні дії, він займався тим, що *“buying olive oil and skinless and boneless sardines, and I’ve got the purchase orders to prove it”* (Геллер, 1995b) – *«бігав по Барселоні і скуповував для вас оливкову олію та сардини без кісток»* (Геллер, 1988). Під час перекладу українською мовою перекладач не взяв до уваги також важливу лексему *“skinless”*, тобто епітети *“skinless and boneless”*, які мають важливе значення для створення ситуативного контрастного сатиричного ефекту. Так, на війні Міло турботливо ставиться до пілотів і намагається догодити їм із їжею, при цьому зневажливо ставиться до того, що сам він є зрадником. Варто зазначити, що в українському варіанті перекладу перекладач влучно звертає увагу на створення сатиричного ефекту, натомість у російському перекладі немає повного контекстуального зображення ситуації: *«и закупал оливковое масло и сардины»*.

Різниця між ідентифікацією ситуації та способом її опису відображає своєрідність відносин між мовою, мисленням і реальністю. Зрозуміло, що в змісті висловлення присутні не самі ситуації та їхні ознаки, а лише їх розумові образи, які передаються у вигляді певної інформації, тобто у вигляді якогось повідом-

лення. У цьому епізоді сатиричний ефект створюють також поведінка персонажів і їхні висловлювання. Наприклад, *"I stepped into the picture or not"* має значення «втручатися» або «приєднуватися до справи», натомість перекладач під час перекладу українською мовою використовує стійке словосполучення «і ніхто б мене не питався», яке має схоже значення.

У цій ситуації еквівалентності, окрім цілі комунікації, вказівки на ту ж ситуацію та спосіб її зображення, зберігається також частина значення синтаксичних структур тексту оригіналу. Прикладом є розв'язка цієї абсурдно-кумедної ситуації, коли головний герой роману намагається надумити Міло: *"Because you're dealing with the enemy, that's why. Can't you understand that we're fighting a war? People are dying. Look around you, for Christ's sake!"* (Геллер, 1995b). – *А того, що німці – наші вороги, ось чого! Невже ти не розумієш, що йде війна? Люди гинуть... Озирнися ж довкола, ради бога! Невже ми ведем війну? Люди умирають. Посмотри вокруг себя, ради бога* (Геллер, 1995а).

Усе викладене переконує в тому, що гротеск у романі «Пастка на дурнів» є ключовим засобом створення ситуативного сатиричного ефекту. Однак варто зазначити, що, характеризуєчи роман як «чистий сатиричний» твір, ми не можемо ігнорувати також «веселий, тріумфуючий» складник амбівалентного універсального світоглядного сміху, яким характеризується гротеск.

4. Висновки

Таким чином, загальна частина змісту оригіналу роману «Пастка на дурнів» та його перекладу не лише передає однаково ціль комунікації, а й відбиває ту ж позамовну сатиричну ситуацію. Створення ситуативного сатиричного ефекту досягається завдяки зображенню сукупності об'єктів і зв'язків між об'єктами, що описано в наведених епізодах. Комунікативна функція тексту не може здійснюватися інакше, як за посередництвом ситуативно орієнтованого повідомлення.

Більш повне відтворення змісту оригіналу під час перекладу українською мовою зберігає не лише ціль комунікації, а й передачу всіх змістових елементів оригіналу. Кожне висловлення відображає певну ситуацію шляхом вказівки на окремі її ознаки. Нами з'ясовано, що одну й ту ж ситуацію можна відобразити завдяки різним комбінаціям властивих їй особливостей. Наслідком цього постає необхідність ототожнення ситуації, яка зображується з різних боків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарова Ю. Поетика автобіографізму в американській літературі кінця XX – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Дніпропетровськ, 2006. 21 с.
2. Казакова Л. Творча еволюція Джозефа Хеллера-романіста : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Дніпропетровськ, 2004. 23 с.
3. Салимов А. Еволюція романного творчества Джозефа Хеллера : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Казань, 2010. 22 с.
4. Хеллер Дж. Пастка на дурнів / пер. з англ. М. Мещеряка. Київ : Дніпро, 1988. 629 с.
5. Хеллер Дж. Уловка-22 / пер. с англ. М. Виленского и В. Титова. Киев : Трамвай, 1995. 496 с.
6. Heller J. Catch-22. New York : Simon and Schuster, 1995. 568 p.

REFERENCES:

1. Honcharova, Yu. (2006). Poetyka avtobiohrafizmu v amerykanskii literaturi kintsia XX – pochatku XXI st. [Poetics of autobiographicalism in the American literature of the late XX – early XXI century] (Extended abstract of candidate's thesis). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
2. Kazakova, L. (2004). Tvorchia evoliutsiia Dzhozefa Khellera-romanista [The creative evolution of Joseph Heller, a novelist] (Extended abstract of candidate's thesis). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
3. Salimov, A. (2010). Evoliutsiia romannogo tvorchestva Dzhozefa Khellera [The evolution of the novel works of Joseph Heller] (Extended abstract of candidate's thesis). Kazan [in Russian].
4. Kheller, Dzh. (1988). Pastka na durniv [Trap for Fools]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
5. Kheller, Dzh. (1995a). Ulovka-22 [Catch-22]. Kiev: Tramvai [in Russian].
6. Heller, J. (1995b). Catch-22. New York: Simon and Schuster [in English].

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 323.266:316.472.4–048.66
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-42

КЛАСИФІКАЦІЯ «ФЕЙКОВИХ» НОВИН У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Главацька Юлія Леонідівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонський державний університет
glavatskaya777@ukr.net
orcid.org/0000–0002–1162–0251

У статті пропонується опис трьох актуальних класифікацій «фейкових» новин, що постають новітньою медійною платформою комунікацій у сучасному медіапросторі – трьохшаровому конструкті, який складається з медійованого, медіатизованого та медійного вимірів. Медійований простір співвідноситься з контентом, медіатизований – із середовищем його поширення та споживання, а медійний простір – це самі медіа та система їх взаємозв'язків.

Мета наукового пошуку полягає в тому, щоби з'ясувати місце «фейкових» новин в усережжі, описати щільний зв'язок функційного навантаження новин, які перебувають у центрі уваги, з їхньою таксономією.

У статті надається визначення «фейкових» новин, тлумачиться семантика лексичної одиниці «фейк», зазначаються спеціальні веб-сайти, які поширюють неправдиві, дивні, а іноді сумнівні новини. Залучення загальнонаукових методів синтезу й аналізу, з одного боку, та методологічного інструментарію синергетики, з іншого, дозволяє говорити про самоорганізацію та самореференцію «фейкових» новин, що здатні до обміну інформацією, своєчасного реагування на зовнішні зміни.

У статті доводиться, що порядком параметра як основним інструментальним поняттям синергетики в текстах «фейкових» новин постає «перекручений» смисл. Ця тенденція (порядок параметра) є облігативною, адже від умінь автора скористатися цим порядком залежить функція «фейкової» новини, її зміст, форма, тематика, мета, тип контенту та засоби його поширення. Відомо, що в системах, які самоорганізуються, наявні аттрактори та репелери, які за допомогою опису екстралінгвістичних чинників, пресупозицій, інтенцій комунікантів, мовної картини світу пояснюють створення будь-якого тексту. Як показало наше дослідження, аттракторами «фейкових» новин постають їхні функції як результат кооперації автора та навмисно вигаданої (неправдивої) інформації, фактичність якої презентована в оригінальному тексті новини в масмедійному просторі. Репелерами, які уособлюють параметр «перекрученого» смислу, постають різні критерії, покладені в основу трьох наявних нині класифікацій «фейкових» новин, які вилучено методом синтезу. Перекручення інформації як наслідок недотримання ідентичності фінального результату в структурі оригінальної та «фейкової» новини сигналізує про те, що кожен об'єкт із внутрішньою невідповідністю є потенційно комічним і може актуально перетворитися на комічний у зміненому контексті, тобто в контексті «фейкової» новини. Роль автора «фейкової» новини як тексту соціально-критичного спрямування акумулює дві ролі – аттрактора і репелера.

Ключові слова: новітня медійна платформа комунікацій, самоорганізація, самореференція, дисипація, «перекручений» смисл, таксономія, аттрактор, репелер.

CLASSIFICATION OF “FAKE” NEWS IN MODERN MEDIA SPACE: SYNERGETIC ASPECT

Glavatska Yuliia Leonidivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation and Applied Linguistics
Kherson State University
glavatskaya777@ukr.net
orcid.org/0000–0002–1162–0251

The article presents the description of three topical classifications of “fake” news as new media platform of communication within modern media space. The latter is presented as a construal consisting of three layers (mediated, mediatized and media).

The aim of our scientific search is to show the place of "fake" news within media space, to describe deep connection of functional loading of "fake" news with its taxonomy.

The article gives the definition of "fake" news, the semantics of "fake" is interpreted, special web-sites, which spread untrue, strange and sometimes doubtful news, are indicated. The usage of methods of synthesis, analysis and the methodological basis of synergy allows us to state about self-organization and self-reference of "fake" news that are capable to exchange information as well as respond to external changes immediately. The article proves that the order of parameter, as a key instrumental concept of synergy, in the texts of "fake" news is the "distorted" sense. This tendency is obligatory as the function of "fake" news, its form and content, theme and aim, the types of content and the ways of its spreading depend on the author's skills. It is well-known that self-organizing systems have attractors and repellers explaining the creation of any text. Our research shows that the attractors of "fake" news are its functions as a result of cooperation of the author and the information deliberately imagined. Its factuality is represented in original text of news within mass media space. The repellers, which personify the order of parameter of the "distorted" sense, are different criteria as the basis of three topical classifications of "fake" news. These classifications are revealed by the method of synthesis. The distortion of information as a consequence of noncompliance of final result identity in the structure of original and "fake" news illustrates that any object with inner discrepancy is potentially comic and can be transformed in comic one within changed context that is the context of "fake" news. The role of the author's "fake" news, which belongs to socio-critical orientated texts, accumulates two roles – the attractor's as well as the repeller's.

Key words: new media platform of communication, self-organization, self-reference, dissipation, "distorted" sense, taxonomy, attractor, repeller.

1. Вступ

Поняття *медіапростір* (*media space*) набуло актуальності у 80-х рр. минулого століття в роботах Г. Маклюєна (Маклюєн, 2003). Медіапростір – це весь обсяг інформації, що циркулює в інформаційних потоках, і всі засоби трансляції інформації, зокрема бібліотеки, архіви, сховища, засоби масової інформації (далі – ЗМІ), засоби усної комунікації, лекторські зали університетів і академій. Синонімічний ряд поняття *медіапростір* доповнюють поняття *інформаційний простір*, *інформаційно-комунікаційний простір* і *гіперреальність*.

На думку Н. Лумана, суспільство – це система операційно замкнена, яка продукує нову мережу комунікацій. Операційна замкненість передбачає операції самостереження та самоопису. Навіть найпростіша комунікація можлива лише в рекурсивній мережі попередньої та наступної комунікацій. Така мережа здатна сама себе тематизувати, може інформувати себе про власні операції, піддавати інформацію сумніву тощо (Луман, 1994).

Актуальність дослідження визначається його відповідністю пріоритетним антропоцентричним тенденціям сучасного мовознавства, відсутністю обґрунтованого аналізу таксономії неправдивих, іноді надто дивних / сумнівних новин, які в медіапросторі називають «фейковими» новинами, із застосуванням синергетичних понять.

Сфера функціонування неправди / брехні – здебільшого усна. Письмовим різновидом неправди в широкому розумінні є тенденційна подача фактів у ЗМІ. «Фейкові» новини – різновид медіатексту, який визначають як «динамічну, складну одиницю

вищого рівня, за допомогою якої здійснюється мовленнєве спілкування у сфері масової комунікації» і називають креолізованим, полікодовим, інтегративним текстом (з вербальним, візуальним, аудіовізуальним компонентами) (Кузьміна, 2011: 6).

Мета нашого наукового пошуку полягає в описі місця «фейкових» новин у сучасному медіапросторі з акцентом на опис їхніх домінантних функцій та класифікацій. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання трьох **завдань**: 1) розкрити сутність поняття *медіапростір*; 2) окреслити місце «фейкової» новини як новітньої новинної платформи медіапростору, здатної до обміну інформацією; 3) описати щільний зв'язок функційного навантаження «фейкових» новин з їхніми класифікаціями як результат кооперації атрактора й репелера. Методологія дослідження передбачає залучення загальнонаукових методів аналізу, синтезу й інструментарію синергетики.

2. Три виміри медіапростору

Комплексне дослідження «фейкових» новин як жанру сучасного англomовного медіадискурсу презентовано в дисертаційному дослідженні Ю. Омельчук, де акцентується увага на описі лінгвокогнітивного та комунікативно-прагматичного параметрів псевдонovin (Омельчук, 2018). Нами також здійснена спроба опису історичного підґрунтя розвитку функцій «фейкових» новин (Главацька, 2018).

Серед низки наявних наукових підходів до визначення змісту поняття *медіапростір* (соціологічний, психологічний, філософсько-культурний, антропологічний) наголошуємо на журналістському як сукупності

засобів масової інформації та засобів масової комунікації. Система масмедіа спрямована на опис себе самої, тобто є самореферентною. Самореференція соціальної системи означає «відсилання до самої себе», до власних внутрішньосистемних операцій. Водночас система насправді сприймає не об'єктивну незалежну реальність, а лише власні реакції на зовнішні подразники. Отже, ЗМІ виявляються замкненими на самореференції (Семенець, 2018: 124).

Дослідники визначають маніпулятивний характер процесів, які тривають у медіапросторі, його пластичність (визначається тими чи тими соціальними та політичними структурами) та зв'язок із соціальним простором.

Про різні принципи підходів до поняття медіапростору (текстоцентричний, структурний, територіальний, технологічний, екологічний) пише Є. Нім і пропонує три виміри медіапростору: *медійований простір* – «переданий», який репрезентує простір за допомогою медіа (як фізичний, так і соціальний); існують медіаобрази і медіатексти як результат медійного «картографування» реальності; *медіатизований простір* – будь-який тип соціального простору, що передбачає використання медіа та/або відчуває їхній значний вплив, тобто це середовище поширення медійних технологій, що змінюють природу і конфігурацію самих просторів (можна говорити про медіатизацію публічного і приватного простору, політики, релігії, роботи, відпочинку, шопінгу, подорожей тощо); *простір медіа* («старих», «нових», їх конвергентних форм) – матеріальний простір масмедійних мереж і потоків (може мати як фізичну, так і «віртуальну» географію). Якщо медійований простір співвідноситься з контентом, медіатизований – із середовищем його поширення та споживання, то медійний простір – це канали виробництва і передачі інформації, тобто самі медіа та система їхніх взаємозв'язків. Межі між цими трьома вимірами досить умовні (Нім, 2018).

Сучасні засоби масової інформації нині пов'язують з Інтернетом, адже саме там можна якнайшвидше дізнатися про останні події, прочитати найсвіжіші новини. У зв'язку з тенденцією до падіння тиражів щоденних друкованих видань та здатністю системи Інтернет оперативно висвітлювати інциденти та сенсації, останнє стає найбільш затребуваною новинною платформою медіапростору. Щодо перевірки «реальності» конструкції (Н. Луман), то в медіапросторі для цього існує

такий механізм: думки про події висвітлюються й розглядаються як власне події; повідомлення про різні бачення, погляди, позиції, відмінні від загальноприйнятих, допомагають системі опиратися власним стереотипам подання інформації, що й сприяє оновленню системи (Семенець, 2018: 124).

3. «Фейкова» новина як новітня медійна платформа комунікацій медіапростору

Нині матеріали гумористично-сатиричного спрямування, глузливо-іронічні повідомлення – «фейкові» новини – ілюструють таке оновлення й самоорганізацію, оскільки реагують на зовнішні зміни, впливають на читача, змінюючи самостійно свої параметри, функції, структуру, тим самим зберігаючи себе. «Фейкові» новини – це цілком або частково вигадана інформація про суспільні події, справжніх людей або про речі, явища, яка подається в ЗМІ під виглядом справжніх журналістських матеріалів із метою висміювання або привернення уваги до важливих суспільних проблем чи тенденцій (Фейкові новини, 2018).

Як своєчасне реагування на зовнішні зміни «фейкова» новина відкрита до обміну інформацією, тобто характеризується дисипацією. Так, перше посилення на поширений нині сучасний жанр «фейкових» новин знаходимо в американській газеті “Daily Tobacco Leaf-Chronicle”. В одному з випусків за 1980 р. міститься стаття із заголовком “TOO MUCH “FAKE” NEWS: The Indian Situation Was Never So Grave as reported”. Популяризацію терміна пов'язують зі статтею Девіда Лібермана під назвою “FAKE NEWS. A SPECIAL REPORT: WHAT WE SEE ISN'T ALWAYS NEWS – IT'S PUBLIC RELATIONS”, розміщеною на обкладинці в “TV GUIDE” у лютому 1992 р. (Who started the expression “fake news”?, 2018).

Слово *фейк* (від англ. *fake* – підробка) є багатозначним. У загальному розумінні *фейк* означає будь-яку підробку, яку хтось намагається видати за оригінал; обман, фальсифікацію, неправдиву інформацію. Нині ми стикаємося з низкою таких новоутворень як: *фейк-нюз*, *фейк-програма*, *фейкова інформація*, *фейкова «реальність»*, *фейкова перемога*, *фейкове СМС*, *фейковий теракт* тощо (Грищенко, 2016: 40).

У медіапросторі *фейк* характеризують як *оманливий*, *жахливий*, *брехливий*, *образливий*, *лицемірний*, *маскарадний*, *безбарвний*, *жалюгідний*, *отруйний*, *зрадницький*, *даремний*, *огидний*, *брудний*, *політичний*, *інформаційний*, *черговий*, *інсценований*, *відвертий*,

нахабний, обурливий, нічого не вартий тощо. Формат «фейк» замінює реальні речі, дії та почуття. Людина стає «актором» фейку, учасником фейк-дискурсу й інших суміжних видів дискурсу, які навмисно, з певною метою сприяють поширенню фейку.

З погляду синергетики мовець на перебуває ззовні самоорганізованої комунікації, а належить до неї як мовна особистість зі своєю мовною поведінкою. Слідом за Л. Піхтовніковою вважаємо, що самоорганізація дискурсу передбачає той факт, що автор є одночасно і творчим конструктором дискурсу, і знаряддям атракторів й репелерів цього дискурсу, які виникли до автора і незалежно від нього (Піхтовнікова, 2012: 29). Параметр порядку в різних типах дискурсу – це синергетична назва провідної тенденції утворення цього дискурсу (Піхтовнікова, 2018: 98). Таким параметром у дискурсі «фейкових» новин постає перекручення інформації або «перекручений» смисл.

В інформаційному суспільстві «фейкові» новини «розпорошуються» у соціальній реальності, насичуючи її новими образами й наративами. «Фейкові» новини створюються, щоби відвернути увагу аудиторії від справді важливих і принципових новин. Зазвичай їх використовують політики. Часто у «фейкових» журналістських матеріалах посиляються на авторитетні ЗМІ або перекручують повідомлення чи коментарі. Цей прийом часто використовується для посилення правдоподібності або авторитетності того чи того повідомлення. Проте серед таких повідомлень безліч вигадок маргінальних сайтів, які треба перевіряти. Щоби перевірити, чи правдива інформація, потрібно знайти подану новину в ЗМІ, на яку посиляються. Буває й так, що «фейкові» журналістські матеріали спеціально створюють під якусь придуману новину і створюють для неї підґрунтя (Мудра, 2016: 186).

У дисертаційній роботі Ю. Омельчук (Омельчук, 2018) зазначається, що в Усемережжі існує багато спеціальних веб-сайтів, на яких розміщуються неправдиві новини, а пошукові системи навіть пропонують різноманітні огляди і рейтинги таких сайтів. Так, зокрема Джон Макклейн, веб-ентузіаст і «новинний наркоман», на сторінках веб-сайту MAKEUSEOF наводить перелік найпопулярніших десяти веб-сайтів «фейкових» новин та сатири – “Faux News: 10 Best Websites for Fake News and Satire” (McClain Faux News, 2018). Серед них зазначаються такі джерела: The

Onion (America’s Finest News Source), Private Eye (the British version of the Onion), Indecision Forever (a regular political website), News Biscuit (offers the “news before it happens”), The Spoof (one of the leading satire newspapers on the Internet), Sports Pickle (a humor, satire, and parody website covering the world of sports), Unconfirmed Sources (publishes political satire and news story parodies), CAP News (with U. S. and international news, the website also reports on politics, entertainment, business, health), The Enduring Vision (website is packed full of news, editorials, and great features, including “The Best of Spam”), DERF Magazine (from local content to stories on just about anything, DERF also includes pet obituaries and lame horoscopes), News Mutiny (offers national and world news, as well as articles on local, entertainment, home and garden, advice, and a “Farts and Giggles” page with all kinds of crazy stuff) (McClain Faux News, 2018).

В українських соціальних мережах щораз частіше трапляються гіперпосилання на так звані фейкові ЗМІ. Серед них найпоширеніші “UA. Review”, “Free news”, «Репортажист» та інші.

4. Функції та таксономія «фейкових» новин як кооперація атракторів і репелерів

Для існування певної системи, на думку Л. Піхтовнікової, обов’язкова наявність відповідних компонентів, серед яких домінують атрактор і репелер. Атрактор – ментальний конструкт (інтенція автора, екстралінгвальні чинники), який спрямовує процес у необхідному напрямі для досягнення поставленої мети (Піхтовнікова, 2012). Репелер (норми викладу, традиції жанру, мовні конвенції) уособлює параметри, здатні «відштовхувати» систему від положення рівноваги. У такому сенсі жанрові традиції диктують автору відповідний контент і виступають обмеженням для реалізації його наміру.

У контексті нашого наукового пошуку атракторами «фейкових» новин постають їхні функції як результат кооперації автора та навмисно вигаданої (неправдивої) інформації, поданої в оригінальному тексті новини в масмедійному просторі. Ключова інтенція автора – висвітлити події, явища, певну особу або групу людей у «перекрученому» сенсі (Кіца, 2016: 282–283). Усе це сприяє виокремленню таких функцій «фейкових» новин: дезінформувати аудиторію; пропагувати власне бачення, політику чи позицію; викликати агресію; похитнути позицію індивідуума і змусити його засумніватися; посіяти

паніку; змінити уставлену думку в аудиторії; спонукати до якоїсь дії; активувати увагу і зацікавити аудиторію; переконати аудиторію за допомогою вигаданих фактів; залякати аудиторію тощо (Мудра, 2016: 185).

Отже, усі зазначені функції «фейкових» новин зорієнтовані на висвітлення інформації часто гумористичного чи сатиричного характеру, а самі «фейкові» новини створюються або з розважальною метою, або для того, щоби привернути увагу до важливих суспільних проблем, або висміяти деякі ганебні явища, поширені в певній спільноті, або для дезінформування та провокування громадськості.

Репелерами, які уособлюють параметр «перекрученого» смислу, постають різні критерії, покладені в основу трьох наявних нині класифікацій «фейкових» новин, які ми вилучили за допомогою загальнонаукового методу синтезу.

Проаналізуємо кожну із класифікацій, акцентуючи увагу на критеріях відбору «фейкових» новин.

I. Класифікація «фейкових» новин (М. Кіца): в основу класифікації покладено критерії, які можуть слугувати таксономії новин, що перебувають у фокусі нашої уваги. Це «фейкові» новини *за формою їх презентації* (текст, фото, відео, голосовий запис); *за змістом* (агітація, пропаганда, маніпуляція тощо); *за тематикою* (політичні, соціальні, світські тощо); *за призначенням для певної вікової категорії* (для молоді, для зрілих людей, для пенсіонерів тощо); *за джерелом інформації* (від першого джерела, без джерела, невідоме джерело) (Кіца, 2016: 284).

II. Класифікація «фейкових» новин за Д. Лавникевичем: критерієм відбору «неправдивої» інформації постає мета створення «фейкових» новин. Вони поділяються на:

1. *Фейки, створені випадково.* Цей різновид новин найменш поширений. Зазвичай такі новини стають наслідком редакційного поспіху, помноженого на некомпетентність журналістів, зловживання автоматичними перекладачами і своєрідний гумор засобів автоматичної перевірки орфографії.

2. *Фейки, створені в рамках інформаційної війни.* З метою посилення, наприклад, російсько-українського, російсько-американського конфліктів, генеруються все більш вигадливі фейки.

3. *Фейки, створені з комерційною метою.* Найчастіше використовуються недобросовісними комерсантами, які заробляють на псевдонаукових розробках чи торгують різнома-

нітними біодобавками з нібито чудодійними властивостями. Дещо рідше фейки використовуються як інструмент «чорного PR».

4. *Фейки, створені для залучення трафіку.* У гонитві за читачами автори псевдоновин створюють такі неправдиві повідомлення, що вирізняються значним гумором, нерідко злим, і приголомшують аудиторію.

5. *Фейки, створені з незрозумілою метою* (розважальні, «жовті» новини, що містять неточні або взагалі недостовірні чи перекручені факти) (Лавникевич, 2018).

III. Класифікація за К. Уордл (директор проекту First Draft News). Критерієм відбору «неправдивої» інформації слугують різні типи контенту, які створюються; мотиви тих, хто їх утворюють, та засоби поширення такого контенту. Зазначені критерії становлять підґрунтя виокремлення семи видів «фейкових» новин:

- сатира або пародія (розважальні);
- хибний зв'язок (коли заголовки, зображення або напис на екрані не віддзеркалюють контент);
- оманливий контент (оманливе вживання інформації з метою «підставити» (дискредитувати) якусь справу або особу);
- неправдива ситуація (коли реальний контент наповнений брехливою контекстуальною інформацією);
- контент «самозванця» (коли справжні, правдиві джерела видають себе за «фейкові», вигадані джерела);
- маніпуляційний контент (коли реальна або вигадана інформація має намір маніпуляції, обману та підкріплена «фейковим» фото (а “doctored” photo);
- сфабрикований контент (новий контент, який на сто відсотків є хибним, має намір ввести в оману або нашкодити) (Fake news, 2018).

5. Висновки

Отже, бачимо, що зазначені вище три класифікації свідчать про соціально-критичне спрямування тексту «фейкової» новини, що проявляється в інформаційній насиченості, полемічності, маніфестації авторського ставлення до об'єкта зображення, створенні сатиричного образу персони, процесу або події. Внутрішня структура псевдоновини зорієнтована на недотримання зовнішньої (формальна) подібності між фактом і викладом (перекручення інформації), зняття формальної правдоподібності шляхом заміни реальних подій на вигадану ситуацію; недотримання ідентичності кінцевого результату в структурі та реальному факті.

Таке перекручення інформації як наслідок недотримання ідентичності фінального результату в структурі оригінальної та «фейкової» новини може свідчити про те, що кожен об'єкт із внутрішньою невідповідністю є потенційно комічним і може актуально перетворитися на комічний у зміненому контексті, тобто в контексті «фейкової» новини. Автор як конструктор своїх ідей виступає водночас і в ролі атрактора, і в ролі репелера, стратегії яких віддзеркалено в дискурсі новини, яка вивчається.

Перспективи дослідження вбачаємо в аналізі лінгвостилістичних засобів актуалізації категорії комічного в текстах «фейкових» новин із метою виявлення механізмів утворення псевдосмислу, закладеного в текст «фейкової» новини, його самоорганізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Главацька Ю. "Fake" news functions: historical background of their development. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон, 2018. Вип. 34. Т. 2. С. 150–152.
2. Грищенко О. Фейкова мовна особистість із погляду дискурсивної лінгвістики. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2016. № 6. С. 39–41.
3. Кіца М. Фейкова інформація в українських соціальних медіа: поняття, види, вплив на аудиторію. *Наукові записки Української академії друкарства. Серія «Соціальні комунікації»*. Київ, 2016. № 1(52). С. 281–286.
4. Кузьміна Н. Современный медиатекст. Омск, 2011. 414 с.
5. Лавнікевич Д. Фейки как новая медиареальность. URL: <http://mediakritika.by/article/3573/feyki-kak-novaya-media-realnost> (дата обращения: 12.12.2018).
6. Луман Н. Понятие общества. *Проблемы теоретической социологии*. Санкт-Петербург, 1994. Вып. 1. С. 25–42.
7. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека. Москва, 2003. 464 с.
8. Мудра І. Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*. Львів, 2016. Вип. 15. С. 184–188.
9. Ним Е. Медиaproстранство: основные направления исследований. URL: <https://www.hse.ru/mag/27364712/2013--14/83292427.html> (дата обращения: 25.09.2018).
10. Омельчук Ю. Псевдоновини як жанр сучасного англомовного медіадискурсу: лінгвокогнітивний, комунікативно-прагматичний параметри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2018. 230 с.
11. Пихтовнікова Л. Лінгвосинергетика: основы и очерк направлений. Харьков, 2012. 180 с.
12. Пихтовнікова Л. Витоки, основні положення, напрями і перспективи сучасної лінгвосинергетика (у науково-популярному викладі). *Нова філологія*. Запоріжжя, 2018. № 73. С. 95–101.
13. Семенець О. Синергетичні аспекти формування медійних дискурсивних практик. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2018. № 73. С. 122–129.
14. Фейкові новини. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 12.10.2018).
15. "Fake" news. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/other-news-russian-41846967> (дата звернення: 12.12.2018).
16. McClain Faux News: 10 Best Websites for Fake News and Satire. URL: <http://www.makeuseof.com/tag/faux-news-alert-best-websites-for-fake-news-satire/> (дата звернення: 21.10.2018).
17. Who started the expression "fake news"? URL: <https://english.stackexchange.com/questions/378178/who-started-the-expression-fake-news> (дата звернення: 15.10.2018).

REFERENCES:

1. Hlavatska Yu. L. (2018). "Fake" news functions: historical background of their development. *Naukovyi visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu*. Ser.: *Lingvistyka*. № 34. Vol. 2. S. 150–152. [in English].
2. Hryshchenko O. V. (2016). Feikova movna osobystist iz pogliady dyskursyvoi linvistyky [Fake language personality within discourse linguistics]. *Naukovyi visnyk Drogobyt'skogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni I. Franka*. № 6. S. 39–41. [in Ukrainian].
3. Kitsa M. O. (2016). Feikova informatsiia v ukrainskykh sotsialnykh media: poniattia, vydy, vplyv na audytoriiu [Fake information in Ukrainian social media: notions, types, impact on the readers]. *Naukovi zapysky: Sotsialni komunikatsii*. № 1 (52). S. 281 – 286. [in Ukrainian].
4. Kuzmina N. A. (2011). *Sovremenyj mediatekst* [Modern media text]. Omsk. 414 s. [in Russian].
5. Lavnikovich D. (2018). Fejki kak novaya realnost [Fakes as new reality]. Retrieved from <http://mediakritika.by/article/3573/feyki-kak-novaya-media-realnost> [in Russian].
6. Luman N. (1994). *Ponyatie obshhestva* [The notion of the society]. *Problemy teoreticheskoy sociologii*. № 1. S. 25–42. [in Russian].
7. Maklyuen M. (2003). *Ponimanie media: vneshnie rasshireniya cheloveka* [Understanding media: external extensions of a man]. Moscow. 464 s. [in Russian].
8. Mudra I. (2016). Poniattia "feik" ta yogo vydy u ZMI [The notion of "fake" and its types in mass media]. *Tele- ta radiozhurnalistyka*. № 15. S. 184–188. [in Ukrainian].
9. Nim E. G. (2018). *Medioprostranstvo: osnovnye napravleniya issledovaniy* [Mediaspace: main spheres of investigations]. Retrieved from <https://www.hse.ru/mag/27364712/2013--14/83292427.html> [in Russian].
10. Omelchuk Yu. O. (2018). *Psevdonovyny yak zhanr suchasnogo anglomovnogo mediadyskursu: lingvokognityvnyi, komunikatyvno-pragmatychnyi parametry* [Pseudo news as a genre of modern English media discourse: linguistic, cognitive, communicative and pragmatic parameters] (Candidate's thesis). Zaporizhia. [in Ukrainian].
11. Pichtovnikova L. S. (2012). *Lingvosinergetika: osnovy i очерк napravlenij* [Lingvosinergetica: fundamentals and the outline of directions]. Kharkov. 180 s. [in Russian].
12. Pichtovnikova L. S. (2018). *Vytoky, osnovni polozhennia, napriamy i perspektivy suchasnoi lingvosynergetyky (u naykovo-populiarnomu vykladі)* [The sources, fundamentals, tendencies and prospects of modern linguosynergetics (in popular-science narration)]. *Nova philologia*. № 73. S. 95–101. [in Ukrainian].
13. Semenets O. O. (2018). *Synergetychni aspekty formuvannia mediinykh dyskursyvnnykh praktyk* [Synergy aspects of shaping of media discursive practices]. *Nova philologia*. № 73. S. 122–129. [in Ukrainian].
14. Feikovi novyny. (2018). [Fake news]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
15. "Fake" news. (2018). Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/other-news-russian-41846967> [in English].
16. McClain Faux News: 10 Best Websites for Fake News and Satire. (2018). Retrieved from <http://www.makeuseof.com/tag/faux-news-alert-best-websites-for-fake-news-satire/> [in English].
17. Who started the expression "fake news"? (2018). Retrieved from <https://english.stackexchange.com/questions/378178/who-started-the-expression-fake-news> [in English].

УДК 811.161.2:316.772
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-43

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ «МІЖЕТНІЧНИЙ ПОЛІЛОГ» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Грищенко Ірина Василівна,
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
*Навчально-науковий центр «Інститут біології та медицини»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*
hryshchenko_i@ukr.net, iryna.hryshchenko@univ.kiev.ua
orcid.org/0000-0002-7152-6961

Дослідження присвячене розгляду принципу еволюції концепту «міжетнічний полілог» у процесі вивчення української мови як іноземної через етнокультурну триаду Чужий – Інакший – Свій. Актуальність заявленої теми зумовлена інтенсифікацією процесу освітньої міграції.

Попри тривалий період еживання терміна «міжетнічний полілог» у науці, питання інтерпретації цього концепту в процесі викладання та вивчення української мови як іноземної нині належить до малодосліджених проблем сучасної наукової думки.

Термін «полілог» дуже популярний, проте однозначного трактування цього поняття нині не існує. У процесі викладання іноземної мови послуговуються цим терміном для позначення або розрізнення виду аудиторної роботи за кількістю учасників. Проте проведені дослідження дозволяють стверджувати, що саме поняття полілогу має значення комунікативного процесу, під час якого його учасники обмінюються інформацією, а потім передають її вже крізь призму власного досвіду, інтелектуального і культурного рівня. Концепт «міжетнічний полілог» пропонуємо тлумачити як процес отримання, сприйняття та подальшої репрезентації комунікантом іноетнічної інформації з позиції власної етнокультури. Методика викладання української мови як іноземної нині належить до молодих наукових напрямів, проте має свої здобутки. Збільшення кількості абітурієнтів та студентів із країн Близького Сходу, Азії, Африки, Індії та ін. позитивно впливає на розроблення новітніх підходів освоєння української мови як іноземної.

Для побудови адекватної міжкультурної комунікації в новій країні абітурієнту доводиться освоювати чужу мову. Знання української мови дає можливість отримувати необхідну інформацію на побутові, освітні, професійні та культурні теми. Перебування в одному колективі представників різних етносів ускладнює процес міжкультурної комунікації, побудови міжетнічного полілогу. Проте це відкриває нові можливості для знайомства з більшою кількістю нових культур, що значно розширює задоволення когнітивних потреб студентської молоді.

Ключові слова: мовна триада, міжкультурна комунікація, міжкультурний медіатор, інтолерантність, когнітивні потреби.

THE EVOLUTION IN THE CONCEPT OF INTERETHNIC POLYLOGUE IN THE PROCESS OF STUDYING UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE

Hryshchenko Iryna Vasylivna,
Doctor of Sciences in Philology, Associate Professor, Associate Professor
of The Language Training Department
*The Institute Of Biology And Medicine
Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv*
hryshchenko_i@ukr.net, iryna.hryshchenko@univ.kiev.ua
orcid.org/0000-0002-7152-6961

The article is devoted to the review of evolution of interethnic polylogue's concept in the process of studying Ukrainian language as foreign via triad Alien – Inakshy – Native. This paper focuses on the interpretation of this term in the teaching and learning process till includes largely unexplored problems of modern science. On despite a lengthy period of using the term interethnic polylogue in the all branches of science. The term polylogue is very popular. But till now has no explicit treatment. In the process of teaching of foreign language they use this terminology by which to describe the kind of auditoria students work.

With regard to the problem mentioned the conducted researches allow asserting that exactly the concept of a polylogue has in communicative process. During these process participants exchange information, and then pass it through the prism of their own experience of intellectual and cultural level. We propose to interpret the concept interethnic polylogue as a process of obtaining, perceiving and further representing the information of the communicant of foreign information from the standpoint of their own ethno-culture.

In this connection particular importance should be attached to methodology of teaching Ukrainian as a foreign language. Now it is too quite young scientific directions, but has its achievements. The relevance of this theme has been linked to the intensification of the educational migration process. The increase in the number of students and students from the countries of the Middle East, Asia, Africa, India, etc. has a positive impact on the development of new approaches to the development of the Ukrainian language as a foreign language.

It must be stressed in order to build a proper intercultural communication in the new country. The applicant has to improve a foreign language. The knowledge's in Ukrainian language provide the opportunity to receive the necessary information on the domestic, educational, professional and cultural topics. It is of importance to note being in the same collective a mix of ethnicities complicates the process of interethnic communication, the construction of interethnic polylogue. But the emphasis has been placed on that this could open up an entirely new area to get acquainted with more new cultures. This is greatly enhances the satisfaction of cognitive needs of students.

Key words: language triad, intercultural communication, intercultural mediator, intolerance, cognitive needs.

1. Вступ

Сучасний етап розвитку людства характеризується збільшенням можливостей для здобуття освіти в інших країнах, тобто активізується освітня міграція. Потрапивши до чужої країни з іншою мовою, культурою, традиціями, молоді люди відчують своєрідний шок. Варто враховувати те, що рівень володіння англійською мовою як у частини місцевого населення, так і в освітніх мігрантів не завжди на належному рівні. Тому і надається можливість абітурієнтам та студентам-іноземцям освоїти нову для них мову. Вивчення української як іноземної дозволить здійснювати комунікацію на побутовому рівні, в освітній та професійній галузях, познайомитися з іншою кухнею та культурою тощо, налагоджувати міжкультурну комунікацію, будувати повноцінний міжетнічний полілог.

Питання використання полілогу в процесі вивчення іноземних мов входить до кола наукових інтересів Б. Ходос, У. Науменко, Т. Богданової, Т. Пахомової, Я. Сенченко, А. Нипадимка та ін., проте домінує таке тлумачення цього терміна: «парна робота (діалог), групова робота (полілог)» (Богданова 2016: 212). А. Нипадимка розглядає викладання та вивчення іноземної мови «як процес розвитку особистості в контексті «полілогу культур» і цивілізацій у сучасному світі» (Нипадимка 2017: 158), проте, як і інші дослідники, вказує на те, що «основні в роботі студентів – це парна робота (діалог) та групова (полілог)» (Нипадимка 2017: 159). Отже, питання функціонування цього терміна в процесі освоєння іншої / чужої мови, питання формування концепту міжетнічного полілогу в процесі викладання та вивчення української мови як іноземної нині належить до малодосліджених проблем сучасної наукової думки.

Мета статті – розглянути принцип еволюції концепту «міжетнічний полілог» у процесі вивчення української мови як іноземної через етнокультурну тріаду *Чужий – Інакший – Свій*.

Термін *полілог* дуже популярний, проте однозначного трактування цього поняття нині не існує. У процесі викладання іноземної мови послуговуються цим терміном для позначення або розрізнення виду аудиторної роботи за кількістю учасників. Наприклад, Б. Ходос стверджує: «Переваги групової мовленнєвої співпраці можуть бути ефективно використані в тому разі, якщо буде організовано цілеспрямоване навчання полілогу. І тут важливу роль відіграє колективне обговорення запропонованих учителем питань. Для цього треба навчати школярів продуктивних прийомів полілогічного спілкування» (Ходос, 2010: 56). Т. Пахомова й Я. Сенченко зазначають, що «під час ведення діалогу студенти можуть використовувати картки-опори. Зміст картки включає найменування ситуації, позначення ролей, перелік мовних моделей і рекомендації про можливі варіанти поведінки. З опорою на рольові картки студенти мають можливість: 1) організувати діалог або полілог, концентруючи увагу на використанні необхідних лексичних одиниць; 2) творчо моделювати ситуації; 3) швидко реагувати на інформацію мовного партнера; 4) подолати страх і невпевненість у собі. Найявніші рольових карток у ситуації тематичного діалогу або полілогу організовує англomовну комунікацію студентів різного рівня підготовки» (Пахомова, 2013: 62). Можна навести численні приклади такої інтерпретації. Проте в контексті нашого дослідження доречним є роз'яснення Ф. Віммера. На його думку, термін «діалог» часто трактують із позиції участі (тільки) двох сторін. Хоча грецьке *diá* означає «між» (*between or inter*) і не передбачає прив'язки до числа, до того ж існують концептуальні та методологічні відмінності між діалогами, де задіяні лише *дві* партії, порівняно з іншими, де більше двох (Wimmer, 2006).

Тому, спираючись на концепцію Ю. Крістєвої про поліраціональність, полілог, пропонуємо тлумачити *міжетнічний полілог* як процес отримання інформації, її сприй-

няття та подальшої репрезентації комунікантом іноетнічної інформації з позиції власної етнокультури (Грищенко, 2012: 136). Отже, у процесі дослідження проблеми навчання іноземної мови (у зв'язку з акцентом на міжетнічній комунікації) для інтерпретації концепту *полілог* ми пропонуємо спиратися на триаду *Чужий – Інакший – Свій*.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Відхід України від пострадянської закритості для іноземців відкриває все нові та нові перспективи в культурному й освітньому житті країни. Це сприяє збільшенню контингенту осіб, які прагнуть здобути вищу освіту в Україні.

Дехто з майбутніх студентів-іноземців удома здійснює спроби освоїти нову мову. Проте все ж метод занурення в мовне середовище має позитивні результати. Також, на думку С. Неклюдова, є далеким від ідеальності використання для розгляду *чужого* матеріалу описових матриць, які отримані в результаті аналізу *своєї* культури (хоча дослідник і не відкидає можливостей отримання продуктивних результатів – *І. Г.*). На його думку, вивчення життя представників іншої культури можливе за умови занурення дослідника в її знаковий світ, набуття спільного з нею досвіду та спільної мови; адекватне розуміння цього життя неможливе без повного включення в нього. Водночас він наголошує на обмежених ресурсах такого «включення» – суб'єкт спостереження не може цілковито ототожнюватися з об'єктом (Неклюдов, 2002: 3–7). Для пояснення специфіки етнічно *чужої* культури для етнічно *своїх*, для побудови міжетнічного полілогу прийнятним варіантом є входження «усередину» цього соціуму й отримання необхідної інформації. Саме тому вивчення української мови студентами-іноземцями з викладачами-носіями мови є вагомим компонентом досягнення успіху. Також занурення в комунікативне середовище сприятиме пришвидшенню процесу вивчення мови (Грищенко, 2017: 9–10). Також важливим є наочна демонстрація культурного та кліматично-природного розмаїття нашої країни.

Методика викладання української мови як іноземної нині належить до молодих наукових напрямів, проте має свої здобутки. Збільшення кількості абітурієнтів та студентів із країн Близького Сходу, Азії, Африки, Індії та ін. позитивно впливає на розроблення новітніх підходів освоєння української мови як іноземної. Перед викладачами постає важливе завдання

популяризації та стимулювання вивчення української мови, оскільки часто доводиться протистояти опорі та нерозумінню іноземців, що зумовлено використанням частиною населення т. з. російської мови (хоча найчастіше це – звичайний суржик – *І. Г.*). Ознайомлення студентів-іноземців з українською культурою через вивчення української мови сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу країни загалом, системи української освіти зокрема, забезпечує зростання культурних та освітніх контактів. Процес вивчення української мови як іноземної має сприяти подоланню відторгнення усвідомлення чужості нової мови й усвідомлення її інакшості. Є. Іванова зазначає, що потоки культурних текстів змінюють свій напрям; у момент перелому в напрямі потоку тексти перекладаються «своєю» мовою із «чужої». Водночас вони зазнають трансформації відповідно до законів культури-реципієнта (Іванова, 2009: 13). У процесі вивчення української мови як іноземної відбувається отримання та ретрансляції етнічним Своїм культурних, побутових та інших відомостей про етнічного Чужого – українця, процес інформаційної передачі відбувається крізь призму етнічно Своєї культури. Відбувається своєрідна (у різних випадках на різному рівні – *І. Г.*) асиміляція з новим соціокультурним життям. Отже, вона *не Своя*, але вже й *не Чужа* – вона сприймається як знайома, тому й інтерпретується як *Інакша*. Так само і в процесі формування вторинної мовної особистості під час вивчення української мови студент-іноземець долучається до *чужої* (іноземної) мови, отже, асоціює її як *інакшу* (Грищенко, 2018: 27). Звичайно, під час навчання студентам-іноземцям доводиться зануритися в процес мовної триади *Чужа – Інакша – Своя*, задовольнити когнітивні потреби.

А. Ніпадимка трактує міжкультурну (крос-культурну) компетенцію як «фундаментальне сприйняття людей, які відрізняються від інших, поза своєю особистою культурою; здатність взаємодіяти з ними в конструктивній манері, що вільна від негативного ставлення; здатність синтезувати різноманітні погляди і підходи», здатність успішно спілкуватися із представниками інших культур (Ніпадимка, 2017: 158). Саме на викладача покладено основну роль – міжкультурного медіатора, який має формувати в студентів інтолерантність, повагу до іншої культури, мови. Під час міжкультурного спілкування серед студентів існує ймовірність непорозуміння

представників різних мов і культур, тому дослідники виокремили проблеми, які можуть стати на заваді ефективної міжкультурної комунікації: припущення подібності (схожості), мовні відмінності, неправильна інтерпретація невербальної поведінки, схильність до упередження та стереотипізації, прагнення до оцінювання з позиції власної культури (етноцентризм), підвищення тривожності або занепокоєння (Никодимка, 2017: 158). Перебування в одному колективі представників різних етносів ускладнює процес міжкультурної комунікації, побудови міжетнічного полілогу. Проте це відкриває нові можливості для знайомства з більшою кількістю нових культур, що значно розширює задоволення когнітивних потреб студентської молоді.

3. Висновки

Навіть короткий огляд заявленої проблематики демонструє важливість концепту міжетнічного полілогу. Зміна акцентів в інтерпретації концепту «міжетнічний полілог» має позитивно вплинути на процес побудови міжетнічної комунікації під час вивчення української як іноземної. Викладач набуває додаткової функції – міжкультурного медіатора. Мовна тріада *Чужа – Інакша – Своя* дозволяє освітнім мігрантам уникати непорозумінь у побутовій, навчальній та культурній сферах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданова Т. Комунікативний підхід у викладанні англійської мови студентам-іноземцям. *Молодий вчений*. 2016. № 9(36). С. 212–215. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/9/88.pdf> (дата звернення: 10.10.2016).
2. Грищенко І. Дослідження міжетнічного полілогу у народній прозі України: теоретичний аспект. *Мова. Свідомість. Концепт*. Мелітополь, 2012. Вип. 2. С. 133–136.
3. Грищенко І. Міжкультурна медіація у процесі вивчення української мови студентами-іноземцями. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2017. Вип. 13. С. 9–14. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ufi.2018.13.1974> (дата звернення: 20.03.2019).
4. Грищенко І. Формування вторинної мовної особистості у процесі вивчення української мови як іноземної. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2018. № 31. С. 26–28. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v31/part_1/9.pdf (дата звернення: 20.03.2019).
5. Иванова Е. Полилог как трансформация диалога в современном обществе : автореф. дисс. ... канд. филос. Наук : 09.00.01. Томск, 2009. 24 с.
6. Неклюдов С. Фольклор: типологический и коммуникативный аспекты. *Традиционная культура*. 2002. № 3. С. 3–7. URL <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov67.htm> (дата звернення: 20.03.2019).

7. Нипадимка А. Роль педагогічного спілкування в формуванні міжкультурної комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного інституту. Серія «Філологія»*. 2017. № 3. Т. 2. С. 158–160. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v30/part_2/46.pdf (дата звернення: 20.03.2019).
8. Пахомова Т., Сенченко Я. Формування англомовної комунікативної компетентності студентів-філологів в умовах лінгвосоціокультурного підходу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. № 1(5). С. 59–64. URL: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2013/articles/10.pdf> (дата звернення: 20.03.2019).
9. Ходос Б. Полілог на уроках англійської мови як засіб реалізації комунікативного підходу до навчання. *Рідна школа*. 2010. № 4–5. С. 55–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_4-5_22 (дата звернення: 20.03.2019).
10. Wimmer F. Intercultural Polylogues in Philosophy. Postprint. *Kulturen. Streit – Analyse – Dialog. Cultures. Conflict – Analysis – Dialogue / Ch. Kanzian, E. Runggaldier (Hg.)*. Frankfurt am Main : Ontos Verlag, 2007 (= Akten des 29. Internationalen Wittgenstein Symposium). S. 329–334. URL: https://www.academia.edu/6144384/Intercultural_Polylogues_in_Philosophy_2006_Postprint (дата звернення: 20.03.2019).

REFERENCES:

1. Bohdanova, T. (2016). Komunikatyvnyi pidkhid u vykladanni anhliiskoi movy studentam-inozemtsiam [Communicative approach of teaching of the English language to foreign students]. *Molodyi vchenyi*, no 9(36), pp. 212–215. Retrieved from: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/9/88.pdf>.
2. Hryshchenko, I. (2012). Doslidzhennia mizhetnichnoho polilohu u narodnii prozi Ukrainy: teoretychnyi aspekt [Research of inter-ethnic polylogue in the folklore prose: theoretical dimension]. *Mova. Svidomist. Kontsept*. Melitopol, iss. 2, pp. 133–136.
3. Hryshchenko, I. (2018). Mizhkulturna mediatsiia u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy studentamy-inozemtsiamy [Interethnic mediation in the process of studying Ukrainian by foreign students]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*. Lviv, iss. 13, pp. 9–14. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ufi.2018.13.1974>.
4. Hryshchenko, I. (2018). Formuvannia vtorynnoi movnoi osobystosti u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy yak inozemnoi [The formation of secondary linguistic identity in the process of teaching Ukrainian as foreign language]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia "Filolohiia"*. Odesa, no 31, pp. 26–28. Retrieved from: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v31/part_1/9.pdf.
5. Ivanova, E. (2009). Polylog kak transformatsiya dialoga v sovremennom obshestve [Polylogue as a transformation of dialogue in modern society] (PhD Thesis). Tomsk [in Russian].
6. Nekliudov, S. (2002). Folklor: tipolohycheskyi y kommunykativnyi aspekty [Folklore: typological and communicative aspects]. *Tradytsonnaia kultura*, no 3, pp. 3–7. Retrieved from: <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov67.htm>.
7. Nypadymka, A. (2017). Rol pedahohichnoho spilkuvannia v formuvanni mizhkulturnoi komunikatsii [The role of

- the pedagogical process of intercultural communication and English language teaching]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho instytutu. Seriya "Filolohiia"*, no 3, vol. 2, pp. 158–160. Retrieved from: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v30/part_2/46.pdf.
8. Pakhomova, T., Senchenko, Ya. (2013). Formuvannia anhlovnoi komunikativnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv v umovakh linhvosiokulturnoho pidkhodu [The formation of English-speaking communicative competency of literature students in situation of linguasociocultural approach]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya "Pedagogika i psykholohiia"*, no 1(5), pp. 59–64. Retrieved from: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2013/articles/10.pdf>.
9. Khodos, B. (2010). Poliloh na urokakh anhliiskoi movy yak zasib realizatsii komunikativnoho pidkhodu do navchannia [Polylogue in English language classes as an expression of communicative method in education]. *Ridna shkola*, no 4–5, pp. 55–58. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_4-5_22.
10. Wimmer, F. (2006). Intercultural Polylogues in Philosophy. Postprint. *Kulturen. Streit – Analyse – Dialog. Cultures. Conflict – Analysis – Dialogue* / Ch. Kanzian, E. Runggaldier (Hg.). Frankfurt am Main: Ontos Verlag (= Akten des 29. Internationalen Wittgenstein Symposium), pp. 329–334. Retrieved from: https://www.academia.edu/6144384/Intercultural_Polylogues_in_Philosophy_2006_Postprint.

УДК 81.25, 81.26

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-44

ЖІНКИ НА ШЛЯХУ ПІЗНАННЯ ІСТИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ ДІТЕРА НОЛЛЯ «ПРИГОДИ ВЕРНЕРА ХОЛЬТА»)

Дабагян Іветта Михайлівна,

старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
факультету лінгвістики

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Dabagian_I_M@i.ua

orcid.org/0000-0002-6532-0342

У статті розглядається вплив жінок на формування особистості на прикладі персонажів автобіографічного роману Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта». Зокрема, досліджується такий вплив на духовну еволюцію головного героя. Розглядається значущість окремих жінок у житті Вернера Хольта незалежно від тривалості їхніх стосунків. У романі Хольт представлений насамперед як старшокласник, пізніше як солдат вермахту під час Другої світової війни. Його уявлення про життя склалися під змішаним впливом фашистської ідеології та псевдоромантичної літератури. Дітер Нолль відображає в романі свій життєвий досвід. Особистісна криза героя роману припала на пік Другої світової війни. Такі обставини загострюють ситуацію та прискорюють зміни у свідомості головного героя. Його юнацькі ідеали зникають, під впливом логіки та розуму змінюються авторитети. 40-і роки ХХ століття (дія роману відбувається в цей час) належать до часів, коли жінка дуже рідко спілкується із чоловіками в офіційних умовах, наприклад, у навчальних закладах, під час роботи або державної служби. Більшість функцій у цих сферах у цей час виконувалися чоловіками. Розділення з урахуванням гендерних ролей здійснювалося вже в школі. Надалі для жінок існувала 10% квота для вступу до вузів. Нацисти практикували певну соціальну регресію для того, щоби основною функцією жінок була роль дружини та матері. Жінки мали надавати допомогу в рішенні демографічних цілей рейху. Тому спілкування із жінками в романі відбувається насамперед вдома, під час відпочинку, у приватному житті. Це спілкування часто пов'язане з любов'ю. Водночас вплив жінки на чоловіка за таких обставин зазвичай неофіційний, неформальний і більш емоційний. Читач бачить у романі важке життя німецьких жінок під час Другої світової війни. Жінка в цей час часто перебуває під загрозою смерті; вона бачить смерть близьких, зазнає фізичних і емоційних труднощів. Драматичні події, що відбуваються в цей час у Німеччині, спричиняють зміни у свідомості персонажів роману. Актуальним у статті є дослідження формування особистості Вернера Хольта з огляду як на історичні обставини, так і на відносини чоловіка і жінки із загальнолюдських позицій.

Ключові слова: роман, література, німецька мова, жінка, духовна еволюція, Друга світова війна, Дітер Нолль.

WOMEN ON THE WAY OF KNOWLEDGE OF TRUTH (IN THE NOVEL DIETER NOLL "ADVENTURES OF WERNER HOLT")

Dabagjan Ivetta Mykhailivna,

Senior Lecturer, Linguistics Department

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Dabagjan_I_M@i.ua

orcid.org/0000-0002-6532-0342

The article deals with the images of women's in the novel by the German writer Dieter Noll "The Adventures of Werner Holt". The role of women's is described in the life and in the spiritual evolution of the main personage of the novel Werner Holt. He is presented in the novel firstly as a secondary-schoolboy, later as a soldier in the Wehrmacht during the World War II. Dieter Noll reflects in the novel his life experience. The reading of books forms from childhood the romantic attitude of Werner Holt towards the life.

The 40th years of the XX century (the action of the novel takes place at this time) belong to the time, in which the woman very seldom communicates with the man in official circumstances, for example, in educational institutions, during the work or public service. The most functions in these spheres were performed by men at this time. The communication with women's in the novel take place first of all at home, at the time of rest, in private life. This communication is often connected with love-affairs. Thus the influence of the woman on the man is at this time usually unofficial, informal and more emotional. The reader see's in the novel the hard life of German women during the World War II. The woman at this time is often under the threat of death; she sees the death of her near relations, goes through physical and emotional hardships, suffers other privations.

Dramatical events which take place at this time in Germany influence on the spiritual evolution of the personages of the novel. But the women also play role in the development of the notion on life for them. Relevant in the article is the study of the formation of the personality of Werner Holt, taking into accounts both historical circumstances and the relationship of a man and a woman from universal positions.

Key words: novels, literature, German language, women, spiritual evolution, World War II, Dieter Noll.

1. Вступ

Проблема стосунків чоловіка та жінки – це вічна проблема. У літературі це і біблійні Адам та Єва, це і стосунки чоловіка та жінки в лицарських романах Середньовіччя, це і велика та різноманітна література епохи Відродження (Бед'є, 1972; Гончаренко, 2011). У сучасному світі питання стосунків чоловіка та жінки набуває великого значення. У поглядах на такі стосунки спостерігається суперечність. З одного боку, чоловік та жінка – рівноправні особистості, що закріплено нормативно-правовими актами багатьох держав і втілено в професійній діяльності та громадському житті. З іншого боку, ми досить часто спостерігаємо, що, незважаючи на юридичну рівноправність, у суспільстві ставлення до чоловіків та жінок різниться. Цим питанням присвячено багато досліджень, де розглядаються різноманітні аспекти життя та діяльності чоловіків і жінок, проблеми їх стосунків (Гончар, 2010; Горошко, 2009; Кириліна, 2004). Варто підкреслити, що паралельно з доступом до інформації Інтернет дає можливості для комунікації, що робить його ефективним соціальним інструментом, який забезпечує певну консолідацію суспільства та підсилює світові глобалізаційні процеси. Проблеми інтернет-комунікації сьогодні тісно пов'язані із соціокультурною ситуацією, що склалася на початку XXI ст. Становище та роль жінки в такій ситуації зміню-

ються завдяки усвідомленню жінкою своєї нової соціокультурної ролі в суспільстві та подоланню гендерних стереотипів (Кириліна, 2004). Актуальними сьогодні є дослідження ролі жінок у житті, у професійній та громадській діяльності. Не менше значення має розгляд образів жінок у класичній та сучасній літературі. Тому цікаво розглянути образи жінок у романтизованому творі Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта». Персонажі цього роману про події Другої світової війни – здебільшого чоловіки. Проте нечисленні жіночі персонажі цього твору мають своє важливе призначення, є його невід'ємною частиною. Розгляд такої особливості роману – актуальне та цікаве завдання в контексті сьогодення.

Роман Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта» з'явився в 60-ті рр. XX ст. У творі розглядається доля німецької молоді, яка народилася наприкінці 20-х рр., усе своє свідоме життя провела під впливом нацистської пропаганди в німецькій державі того часу, наприкінці Другої світової війни була задіяна для того, щоби затримати поразку гітлерівського режиму.

Дітер Нолль є одним із представників цієї молоді, який вижив у пеклі війни та висвітлив свої враження у великому за обсягом романі «Пригоди Вернера Хольта». На початку 60-х рр. XX ст. у критичній літературі роман розглядають більше як антивоєнний, оцінюють його з погляду того, як автор показав

вплив нацистської пропаганди та німецької казарми на свідомість молоді (Іванов, 1965; Самарин, 1962; Топер, 1962). Роман, хоч і відображає події жорстокої війни, події в Німеччині часів нацизму, події, пов'язані з поразкою Німеччини у війні, але автор не забуває майже на кожній сторінці нагадувати, що молодість, незважаючи на обтяжуючі обставини, – це прекрасна пора. Усупереч важкій ситуації молодість дивиться на все здебільшого оптимістично, зокрема, через виховання під впливом пропаганди до пошуку романтики в труднощах та небезпеках війни. Вплив романтичної класичної літератури та романтизованої літератури, яка з'явилася в Німеччині в 30-ті рр. та на початку 40-х рр., ускладнює для молоді усвідомлення трагічності подій жорстокої війни.

Темі жіночої долі на війні, дослідженню духовного світу жінок в умовах війни присвячено багато творів. Зокрема, видатне місце серед таких творів належить документально-нарисовій книзі білоруської письменниці, лауреата Нобелівської премії з літератури 2015 р. Світлани Алексієвич «У війни не жіноче обличчя». Свідчення жінок, які пережили війну, зібрані письменницею, дуже відрізняються від свідчень чоловіків, а також від офіційної форми викладу спогадів про пережиті воєнні роки. Коротенькі історії-інтерв'ю жінок розкривають справжню роль жінки, вони сповнені почуттями й емоціями, описують війну жіночими очима. Книга Світлани Алексієвич починається словами: «Усе, що ми знаємо про жінку, найкраще вміщається в слово «милосердя». Є й інші слова – «сестра», «дружина», «друг» і найвище – «мати» <...>. Жінка дає життя, жінка оберігає життя. «Жінка» і «життя» – синоніми».

Не можна обійти і такий важливий аспект, як жіночий вплив на чоловіків, зокрема у воєнні часи. Автором цієї статті вже робилась спроба дослідження духовної еволюції героя роману Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта» (Дабагян, 2018). І не останню роль у становленні Вернера Хольта відіграли жінки, байдуже, чи були зустрічі з ними короткочасними, або це були тривалі стосунки. Вплив чоловіків на Вернера Хольта в романі зумовлений авторитетом їхньої службової посади, професійних знань та досвіду. Спілкування чоловіків зумовлене виконанням службових обов'язків або здійснюється в умовах, пов'язаних із виконанням службових обов'язків. Усе це накладає на зміст цього впливу відбиток службової діяльності й офіційної ідеології в

Німеччині тих часів. Жінки в романі діють поза службовими обставинами, виконують здебільшого неофіційну роль. Це матері – мати Вернера Хольта та матері його друзів, сестри його друзів, жінки, які роблять якісь послуги. Їх спілкування менш офіційне, але може бути дещо обмежене офіційною ідеологією Німеччини, яка позначається і на змісті спілкування, тобто відсікає окремі теми, які на той час перебувають під офіційною забороною. Жінкам у романі відводиться суто жіноча роль, що узгоджується з панівним на ті часи переконанням, – діти, кухня, церква. Проте згадуються робота жінок у громадських молодіжних організаціях, медичній службі, участь у трудовій повинності. Ця ситуація відрізняється від ситуації кінця ХХ – початку ХІХ ст., коли спілкування чоловіків із жінками все частіше відбувається в офіційних обставинах. Нині все більше жінок працюють на посадах в установах та на підприємствах, які раніше могли обіймати тільки чоловіки. Усе більше серед жінок лікарів, керівників, науковців. Жінки можуть очолювати підприємства, установи, громадські організації, обіймати поважні урядові посади. Чимало жінок скористалися здобутими правами та є громадськими авторитетами, журналістами, визнаними вченими. Ми вже майже не звертаємо уваги на те, чоловік чи жінка обіймають відповідальну посаду, адже головну роль відіграє їхня компетентність, обізнаність, професійні знання, результати праці.

Обставини, за яких жінки зустрічаються героєві роману Вернеру Хольту на його життєвому шляху, вплив цих жінок на формування його особистості заслуговують уваги та дослідження як в історичному плані, так і в загальному зіставленні стосунків чоловіка і жінки у світі.

Метою роботи є дослідження відносин чоловіка і жінки, цієї завжди актуальної теми, на базі автобіографічного роману Д. Нолля з урахуванням зазначених аспектів.

2. Основний зміст статті

Певний час доля жінок у війні залишалася поза науковим, мистецьким, громадським інтересом. З метою пропаганди жінку на війні завжди розглядали з позицій уславлення бойового і трудового подвигу, засудження зради, оплакування жертви. Питання ролі та місця жіноцтва в Другій світовій війні ще недостатньо вивчене істориками і переосмислене суспільством. Тому доречно приділення уваги трагічним і героїчним долям жінок-персонажів роману Д. Нолля «Пригоди Вернера

Хольта». У творі ми спостерігаємо відокремлене навчання юнаків та дівчат у середніх навчальних закладах. Учителі й адміністрація в чоловічих навчальних закладах – також чоловіки. Усе це створює особливе ставлення юнаків до дівчат.

«Присутність дівчат трохи сковувала поведінку хлопців, і тільки Вольцов залишався самим собою.

– Ви, дівчата, вже справжні фельдфебелі, сміх, та й годі! – мовив Вольцов до Фрідель Кюхлер, сідаючи на поміст. – Дивись, і зовсім на чоловікоподібних матрон перетворитесь.

– І станете солдатами в спідницях, – підхопив Феттер. – Бачив останню кінохроніку?

Фрідель Кюхлер відразу ж дала Вольцову відсіч:

– Нісенітниці ти верзеш! – Вона вміла говорити пишномовно, як оратор. Якось на дитячому ранку гітлерюгенду Фрідель навіть виступала по радіо. – Поглянь тільки на жінок з організації «Віри і краси», як вони під прапором чітко карбують крок у марші або з якою героїчною серйозністю беруть участь у забавах і танцях <...>. Ми не боїмося, що огрубіємо від життєрадісних веселих розваг <...>. Наші дівчата незабаром стануть в біологічному відношенні не гіршими, а в моральному навіть кращими за матерів минулих поколінь.

– Дурниці! – зневажливо сказав Вольцов. – Ти маєш на увазі стародавніх германців! Таж у германців жінки повинні були тримати язика за зубами і народжувати дітей!

У такому товаристві Гольт (Хольт) почував себе ніяково. Ці дівчата, його однолітки, учениці жіночої гімназії, здавались йому надто дурними, хоч у своїх тісно облягаючих тіло купальних костюмах були таки досить привабливі» (Нолль, 1965).

Цей фрагмент роману вдало ілюструє типові на той час уявлення юнаків про дівчат. У романі ми також бачимо трагічну долю жінки під час війни. Окремі епізоди показують психічне захворювання унаслідок емоційного стресу матері Гільберта Вольцова (лідер класу, в якому навчався Хольт). Надмірне хвилювання за долю близьких, їх загибель були для жінок великим потрясінням, їхня психіка не могла витримати такого. Згадаємо аналогічний епізод у романі українського письменника Олександра Сизоненко «Валькірії не прилетять», де на основі власного досвіду письменник показує трагічність подій Другої світової війни. Герой роману О. Сизоненка бачить у Німеччині жінку, яка

сприймає кожного чоловіка за свого, який не повернувся з війни: «<...> білява голубоока дівчина, дивовижної вроди, трохи повнувата, розкішна <...> кидається до мене, простягає руки, наміряючись обняти. І знову – Erich! Erich! Ich wartete Dich!» (Сизоненко, 2011).

Олександр Сизоненко, який сам пройшов цю жахливу війну та був важко поранений в її останні дні, згадує людяність німецьких жінок, які часом потрапляли в нелюдські умови, створені війною: нещадні бомбардування міст, загибель близьких – далеко на фронті та поруч, очікування із жахом «пришельця хтозна з якої даліни на її землю», підсилене офіційною пропагандою про жорстокі вчинки представників ворожої армії, іноді й агресивну та жорстоку поведінку військових, які прийшли на їхню землю та які, можливо, самі втратили своїх близьких. І Олександр Сизоненко згадує у своєму романі ще одну німецьку жінку, яку може назвати зразком краси та жіночості. Автор, про якого Павло Загребельний сказав: «Проза Сизоненка має особливу тональність. Сизоненко не любить багато вигадувати, любить писати з натури. Усі його герої – це майже невігдані люди», знаходить такі слова для цієї ситуації: «А я й через 67 років чую її розпачливе благання не йти на Берлін і схвильоване до краю попередження про небезпеку смерті з вуст чужої людини – жінки поверженої Німеччини! Її схвильоване дихання чую на своїх губах, у своїх ніздрях, донесене весіннім вітерцем, як талісман від усіх напастей і смертей. Й досі чую той схвильований голос, сповнений тривоги за мене, і відчуваю себе і досі безсмертним – стільки в тому голосі бриніло тоді тривоги й ніжності до мене, пришельця хтозна з якої даліни на її землю! І до мене підсвідомо, серед війни і ненависті, долине біблійна мудрість: «Всі люди – браття! Створені Богом для взаємної любові й добра! А не для війн і вбивств!». Але воєнна дійсність і обов'язок зірвуть цей паросточок мудрості, і він тут же відлетить від мене вслід за легеньким ласкавим подувом найніжнішого квітневого вітерця» (Сизоненко, 2011).

В Олександра Сизоненка деякі образи створені на основі короткочасних зустрічей, можливо, таких, що тривали лише декілька хвилин. Але автор дуже виразно робить із цих зустрічей широкі узагальнення. Так само в романі Дітера Нолля, автор створює, здавалось би, деякі образи як епізодичні, проте як такі, що викликають у читачів глибокі відчуття.

Вернер Хольт ще тільки відкриває для себе загадковий жіночий світ, шукає в жінках романтичний ідеал: «Його дедалі більше вабили дівчата, але, не знаходячи в них особливої таємниці, Хольт оточував їх ореолом загадковості, дивився на все просте і природне немов крізь якийсь міфічний туман, котрий, як і в більшості прочитаних ним книжок, затьмарював справжнє уявлення про життя». Він спілкується із жінками здебільшого вічна-віч, у такому спілкуванні він поводить себе більш відверто. Мати Вернера Хольта була дочкою багатого промисловця, розпещувала свого сина, намагаючись цим завоювати його прихильність. Проте, як розповідає про неї Вернер: «З матір'ю я просто не вжився. Сам не знаю чому. Вона якась <...> неласкава, жорстока, не така, як інші матері». Хольт згадує: «Мати, набагато молодша за нього (батька), завжди була зайнята прийманням гостей або сама кудись ішла». Отже, матір практично не мала впливу на сина.

Автор розглядає спілкування Вернера Хольта з кількома дівчатами – Утою Барнім, Гундель Тіс, Гертою Ціше. Ута Барнім старша за Вернера на кілька років, вона випускниця гімназії, спортсменка, дочка полковника німецької армії. Вернеру здається, що в ній він знайшов свій романтичний ідеал. Він порівнює її з героїнями романтичних творів, які прочитав. «Такою Гольт уявляв собі Крیمгільду з «Пісні про Нібелунгів» Агнеси Мігельс або Гільдегард, дочку графа з «Гнізда Волового Очка <...>». «Через деякий час, у Словачині, де Хольт опинився, виконуючи військовий наказ, він порівнює Уту зі словацькою дівчиною та знаходить у дівчат багато спільного щодо зовнішності. Проте Ута є для нього живим втіленням його романтичного ідеалу. Крім привабливої зовнішності він намагається розгледіти духовний світ дівчини. Для Хольта є важливими її переконання та роздуми. Ута схвалює вчинок батька Вернера Хольта, який відмовився від службових переваг у нацистській Німеччині, щоб не виконувати завдання, що прямо або опосередковано спрямовані на знищення людей» (Іванов, 1965: 8–9).

Серед складних життєвих ситуацій Вернер шукає опори для своєї молоді душі. Він зустрічає милу дівчину Гундель Тіс, батьків якої розстріляли німці. Дівчина мешкала в будинку для безпритульних дітей, намагалася всіх уникати. Під час знайомства з Вернером вона перебуває в сім'ї, до якої її призначили відбувати повинність. Проте Вернер знайшов

шлях до її серця. Гундель намагається його підтримувати, дарує йому свою прихильність.

Спірним постає образ Герти Ціше, дружини нацистського чиновника високого рівня. Їй вже 25 років, вона багато чого бачила у своєму житті. Від Герти Хольт дізнається про антилюдську діяльність її чоловіка. Герта особисто була в Росії в складі балетної трупи, вона намагається розповісти Вернеру про російську душу, а коли той дивується цьому, адже, за його відомостями, росіяни всі «недолюдки», каже: «Треба ж було щось вигадати, щоб їх (росіян) убивати». Спілкування з Утою Барнім та з Гертою Ціше пробуджує думки в юнака, спонукає його шукати вихід із ситуації (Дабагян, 2018).

Після суворих випробувань під час бойових дій Вернер розмірковує: «Опорою мені буде людина! Я міг би в Ути знайти підтримку, але я, йолоп, погнався за Герти Ціше і, замість того, щоб знайти в ній впевненість і підтримку, втратив віру в людину, став до неї байдужим, і таким страшенно байдужим, що мене й зараз морозом обсіпає при одній тільки згадці!» (Нолль, 1965). Проте, повертаючись додому з американського полону, «тяжко хворий, з гострим запаленням легенів, і смертельно втомлений» Хольт тримається на ногах лише думкою: «Мені треба побачити Гундель!» («Ich muß zu Gundel. Aber ich muß erst noch zu Gundel!»). Це прагнення допомагає йому вижити та продовжувати свій шлях.

3. Висновки

Жінок Вернер Хольт у романі Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта» (перша книга), за рідким винятком (робота в громадських організаціях молоді, медична служба, трудова повинність), зустрічає в неофіційній обстановці, вони не мають офіційних ролей у суспільстві Німеччини того часу. Це значною мірою відрізняє їхній вплив на свідомість головного героя роману від впливу чоловіків, який зумовлений авторитетом їхніх службових посад, професійних знань та досвіду. Спілкування чоловіків у романі має місце здебільшого в процесі виконання службових обов'язків або здійснюється в умовах, пов'язаних із виконанням службових обов'язків. Усе це відрізняє обставини тих часів (1943–1945 рр.) від ситуації кінця ХХ – початку ХХІ ст., коли все більше контактів чоловіків із жінками відбуваються за офіційних обставин, що пов'язано зі значним розширенням ролі жінок у професійній та громадській діяльності. Вплив жінок на Вернера Хольта в романі більш м'який, «жіночий», більш нейтральний,

позитивний, неполітизований, на відміну від впливу чоловіків. Жінки того часу здебільшого виконують суто жіночі обов'язки, менше перебувають під впливом службової та політичної інформації, яка може накладати свій відбиток на тих, хто виконує службові обов'язки, коли погляди людини можуть звужуватися до вузькоспеціальних. У романі Дітера Нолля вплив жінки допомагає Вернеру Хольту знайти опору в складній ситуації. Окремі епізоди роману свідчать про трагічну долю жінки Німеччини під час війни: психічні потрясіння, втрата близьких, надмірно важка праця та приниження. І в таких умовах жінки зберігають людяність. Безперечно, у художньому творі не можна говорити про якісь статистичні показники. Письменники говорять про важливі ідеї тим, що намагаються виразно зобразити окремі події, окремих персонажів. Про людяність, щире, доброзичливе, чуйне ставлення німецької жінки, що зберігалася у важких умовах війни, говорять і українські письменники, які були свідками подій тих років у Німеччині та відтворили це у своїх творах (Сизоненко, 2011).

У контексті сьогодення ми все частіше розглядаємо персонажів роману німецького письменника Дітера Нолля не з позицій «друг – ворог», а із загальнолюдських позицій. Тому і жінки, з якими знайомиться головний герой роману, знаходять більше розуміння і співчуття сучасних читачів, серед яких багато студентів. Образи жінок у романі Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта» потребують подальших різнобічних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

- Бед'є Ж. Роман про Трістана та Ізольду / пер. із франц. М. Рильського. Київ : Молодь, 1972. 187 с.
- Гончар Ю. Сердечний рай. Черкаси : Брама-Україна, 2010. 188 с.
- Гончаренко И. Царь Эдип. Наташа Ростова. О литературе не по учебнику. Киев : Издательский дом «АДЕФ-Украина», 2011. 220 с.
- Горошко Е. Информационно-коммуникативное общество в гендерном измерении : монография. Харьков : ФЛП Л.М. Либуркина, 2009. 816 с.
- Дабагян І. Роль жінок у духовній еволюції героя роману Д. Нолля «Пригоди Вернера Хольта». *Science, research, development Philology, sociology and culturology* : monografia po konferencyjna. 2018. № 12. С. 7–9.
- Иванов Л. Роман Дітера Нолля «Пригоди Вернера Гольта». *Д. Нолль. Пригоди Вернера Гольта*. Київ : Дніпро, 1965. С. 816–821.
- Кирилина А. Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации. Москва : РоссПЭН, 2004. 242 с.
- Самарин Р. Дитер Нолль и его роман. *Д. Нолль. Приключения Вернера Хольта*. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. С. 6–18.
- Сизоненко О. Валькірії не прилетять (Берлінські хроніки). Київ : Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2011. 368 с.
- Топер П. По ту сторону фронта. *Современная литература за рубежом*. Москва : Советский писатель, 1962. С. 277–311.
- Нолль Д. Пригоди Вернера Гольта. Київ : Дніпро, 1965. 520 с.
- Noll D. Die Abenteuer des Werner Holt. Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag, 1964. 544 S.

REFERENCES:

- Bedie, Zh. (1972). Roman pro Tristana ta Izoldu [The novel about Tristan and Isolde]. Kyiv: Molod [in Ukrainian].
- Gonchar, Yu. (2010). Serdechnyi rai [Heart Paradise]. Cherkasy: Brama-Ukraine [in Ukrainian].
- Goncharenko, I. (2011). Car Edip. Natasha Rostova. O literature ne po uchebniku [Tsar Oedipus. Natasha Rostov. On non-textbook literature]. Kyiv: Publishing House "ADEF-Ukraine" [in Russian].
- Goroshko, E. (2009). Informacionno-kommunikativnoe obshhestvo v gendernom izmerenii: monografiya [Information-communicative society in the gender dimension: monograph]. Kharkiv: FLP Liburkina L.M. [in Russian].
- Dabagyan, I. (2018). Rol zhinok u dukhovnii evoliutsii heroia romanu D. Nollia "Pryhody Vernera Kholta" [The role of women in the spiritual evolution of the novel's hero D. Noll "Adventures of Werner Holt"]. *Science, research, development Philology, sociology and culturology. Monografia po konferencyjna*, vol. 12, pp. 7–9.
- Ivanov, L. (1965). Roman Ditera Nollia "Pryhody Vernera Holta" [Novel of Dieter Noll "Adventures of Verner Holt"]. Kyiv: Dnipro, pp. 816–821 [in Ukrainian].
- Kirilina, A. (2004). Gendernye issledovaniya v lingvistike i teorii kommunikacii [Gender Studies in Linguistics and Communication Theory]. Moscow: RossPEN [in Russian].
- Samarin, R. (1962). Diter Noll i ego roman [Dieter Noll and his novel]. Moscow: Izd-vo inostr. lit-ry, pp. 6–18 [in Russian].
- Syzonenko, O. (2011). Valkirii ne pryletiat (Berlinski khroniky) [Valkyrie will not fly (Berlin's Chronicles)]. Kyiv: Publishing House "ADEF-Ukraine" [in Ukrainian].
- Topher, P. (1962). Po tu storonu fronta [On the other side of the front]. Moscow: Sov. pisatel, pp. 277–311 [in Russian].
- Noll, D. (1965). Pryhody Vernera Holta [Adventures of Werner Holt]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Noll, D. (1964). Die Abenteuer des Werner Holt [Adventures of Werner Holt]. Berlin; Weimar: Aufbau-Verlag [in German].

УДК 81'255+811.112.2'38
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-45

НЕОФІЦІЙНІ ОЙКОНИМИ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Ковбасюк Лариса Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет
kovlorik@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1441-2458

Метою статті є висвітлення структурно-семантичних ознак неофіційних ойконімів сучасної німецької мови, що використовуються у міжкультурній комунікації, та способів і прийомів їхнього перекладу.

Методами та прийомами аналізу є: метод суцільної вибірки та текстологічний аналіз для відбору одиниць, описовий метод для інвентаризації та систематизації одиниць аналізу, порівняльно-історичний метод для виявлення спільних та відмінних рис ойконімів, прийоми структурного та семантичного аналізу для встановлення структурного типу та семантичного значення одиниць дослідження, а також елементи кількісних підрахунків.

Результати. Неофіційні географічні назви німецьких міст, містечок та селищ є вагомою частиною топоніміки сучасної ФРН. Вони вживаються у повсякденні, на сторінках газет, журналів, у туристичних путівниках, на знаках при в'їзді до міста тощо. Неофіційні ойконіми поділяються на: 1) композити з прямим значенням; 2) композити з метафоричним значенням; 3) перифрази з різною структурою. Особливий інтерес викликають контамінації та ойконіми з кольороназвою. Неофіційні ойконіми є етноспецифічними елементами топоніміки ФРН, використання яких відображає не лише географічну назву, а і її конотації, тобто національне, культурне та історичне забарвлення, що готує труднощі як для утримувача інформації, так і для перекладача. Основними перекладацькими прийомами передачі ойконімів є: 1) калькування (поєднане з транскрипцією / транслітерацією та переставленням компонентів) й 2) дескриптивна перифраза.

Висновки. Проведене дослідження німецьких неофіційних ойконімів показало, що ці одиниці є невіддільною частиною топонімічного простору німецької мови. Вони мають різну структуру, утворюються шляхом словотвору (словоскладання, контамінація), вторинної номінації (перифраз), використовуючись у повсякденному житті, у туристичних путівниках тощо з метою привернення уваги до певної події, краєзнавчої чи історичної пам'ятки тощо. Правильна передача ойконімів сприяє розумінню усієї конотативної інформації, що сприяє успішній міжкультурній комунікації.

Ключові слова: ойконім, композита, перифраз, міжкультурна комунікація, переклад, німецька мова.

UNOFFICIAL OIKONYMS OF MODERN GERMAN IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Kovbasyuk Larysa Anatoliivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German and Romanian Philology
State University of Kherson
kovlorik@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1441-2458

The **aim** of this article is to analyze the structural and semantic features of the unofficial oikonyms of modern German, used in intercultural communication. The methods of their translation are investigated too.

Methods of analysis are: a continuous sampling method and a textual analysis for the selection of units, a descriptive method for inventorying and systematizing units of analysis, comparative-historical methods for identifying common and distinctive features of oikonyms, techniques of structural and semantic analysis for establishing a structural type and semantic meaning of units. The elements of quantitative calculations are used too.

Results. Unofficial names of German cities, towns and villages are a very important part of the toponymy of Germany. They are used in everyday life, on the pages of newspapers, magazines, tourist booklets, guidebooks, signs at the entrance to the city, etc. Unofficial oikonyms are divided into: 1) compounds with direct meaning, 2) compounds with metaphorical meaning; 3) periphrasis with different structures. Blendings and oikonyms with color names are of a particular interest. Unofficial oikonyms are ethnospecific and culture elements of the toponymy. Unofficial oikonyms are characterized by reflection not only of geographical reality, but of its national, cultural and historical connotations, what prepares difficulties both for the holder of information and for the interpreter. The main translation methods of oikonyms are: 1) loan translation (combined with transcription / transliteration and repositioning of components) and 2) descriptive periphrasis.

Conclusions. The study of German unofficial oikonyms has shown that these units are an integral part of the toponymic space of German. They have a different structure, they are formed by word-formation (composition, blending) and secondary nomination (periphrasis). They are used in everyday life, in tourist guides in order to attract attention to a particular event, ethnographic or historical monument, etc. The correct transmission of oikonyms promotes understanding of all connotative information, and it is very important for successful intercultural communication.

Key words: oikonym, composition, periphrasis, intercultural communication, translation, German.

1. Вступ

Друга половина ХХ століття дала імпульс дослідницькій думці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців у суміжних галузях науки щодо багатоаспектного вивчення проблематики міжкультурної комунікації, яка як оригінальний термін була введена в науковий обіг у 1972 р. у першому виданні підручника Л. Самовара та Р. Портера «Комунікація між культурами» (Hess-Lüttich, 1989: 177). Головною метою міжкультурної комунікації є попередження, перешкодження та усунення міжкультурних непорозумінь під час комунікативної діяльності, завдяки чому спілкування між представниками різних культур стає ефективним, тобто поставлена мета, очікуване взаєморозуміння, налагоджена співпраця є досягнутими. Поєднуючи у собі багато аспектів (Манакін, 2012: 11–17), а саме культурологічний, етнічний, лінгвістичний, психологічний, соціально-комунікативний та професійно-прикладний, міжкультурна комунікація сприяє вирішенню багатьох проблем під час процесу комунікації, міжнародного наукового пошуку та професійної діяльності у різних куточках світу.

У топонімічному просторі сучасної Німеччини існує значна кількість неофіційних ойконімів, описових назв географічних поселень ФРН, що позначаються в германістиці такими термінами, як *Veiname*, *Spitzname*. Зазвичай такі географічні «прізвиська» добре відомі мовцям, мешканцям ФРН, але можуть становити певні лінгвокультурологічні, прагматичні, перекладацькі та інші труднощі під час спілкування між німецькомовним учасником комунікації та представниками інших культур. Отже, неофіційні географічні назви потребують уваги дослідників як у площині ономастичної, лінгвокультурологічної, перекладознавства, так і міжкультурної комунікації.

Топонімічні одиниці сучасної німецької мови ставали об'єктом наукового пошуку деяких мовознавців сучасності. Деякі праці присвячені вивченню топонімів як окремих одиниць лексики (Абросимова, 2014) і як складових компонентів фразеологічних одиниць німецької мови (Фірсова, 2002), інші приділяли увагу топоніміці німецьких колоній на території Бессарабії (Головіна, 2014).

Неофіційні ойконіми німецької мови у міжкультурній комунікації ще не ставали об'єктом ґрунтовного дослідження, що наразі підкреслює актуальність та новизну обраної теми. Наше дослідження присвячено багатоаспектному вивченню вживання та перекладу неофіційних ойконімів сучасної німецької мови у процесі міжкультурного спілкування.

Метою статті є висвітлення структурно-семантичних ознак неофіційних ойконімів сучасної німецької мови та прийомів їхнього перекладу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань: 1) скласти список неофіційних ойконімів сучасної німецької мови; 2) проаналізувати структуру та семантику одиниць аналізу; 3) встановити способи та прийоми перекладу досліджуваних одиниць українською мовою.

Підґрунтям лінгвістичного аналізу одиниць дослідження стали наступні *методи та прийоми*: метод суцільної вибірки та текстологічний аналіз для відбору одиниць, описовий метод для інвентаризації та систематизації одиниць аналізу, порівняльно-історичний метод для виявлення спільних та відмінних рис ойконімів, прийоми структурного та семантичного аналізу для встановлення структурного типу та семантичного значення одиниць дослідження, а також елементи кількісних підрахунків.

Матеріалом аналізу слугували 125 неофіційних ойконімів, що були відібрані нами зі списку неофіційних німецьких ойконімів (Ortsnamen, 2019), довідника “Tatsachen über Deutschland” (Tatsachen über Deutschland, 2018), а також із німецької електронної газети Zeit Online (Zeit Online, 2019).

2. Ойконіми як елементи топонімічного простору сучасної Німеччини

Розділ ономастики, лінгвістично-історичної дисципліни, що вивчає власні імена й назви (оніми), їхню історію, семантику, особливості будови та основні закономірності розвитку, який досліджує власні назви географічних об'єктів, називається топонімікою. Топонімічний простір кожної мови є розгалуженою неоднорідною системою, що поєднує у собі значну кількість різноманітних номінативних одиниць. До топонімів, тобто географічних назв місцевості, де мешкає певний етнос, завжди прикуто багато уваги, оскільки топоніми ста-

новлять другу за чисельністю групу онімів та є «історичними, культурними, просторовими та часовими віхами історії етносу і його мови» (Горбаневский, 1989: 9).

У сучасній науці існує значна кількість класифікацій як онімів, так і топонімів зокрема. У роботі ми дотримуємося класифікації, основою якої став принцип співвіднесеності з географічними об'єктами, яким надається назва (Подольская, 1988: 50): 1) оронім (назва елемента рельєфу), 2) хоронім (назва області), 3) урбанонім (назва міського об'єкту), 4) дрімонім (назва лісу чи гаю), 5) ойконім (назва населеного пункту), 6) гідронім (назва водного об'єкту), 7) агронім (назва земельного угіддя або поля) і 8) дромонім (назва шляху сполучення). Зауважимо, що лінгвістичний термін «ойконім» вживається переважно в славистиці для позначення назви населеного пункту. У зарубіжній науці, германистиці зокрема, ойконіми висвітлюються в межах топоніміки і позначаються окремим терміном «Ойконум» доволі нечасто.

Ойконімія є специфічною галуззю топонімічного простору будь-якої мови, оскільки в ній відображені соціальні, історичні та культурні ознаки певного етносу. Ойконіми як соціально-історичне утворення виникають і функціонують у певній мові і за певних обставин, позначаючи конкретне географічне місце проживання людей, як невіддільний складник взаємодії людей із певною територією, державою, етносом та їхньою історією. Головна роль у формуванні ойконімів у німецькій мові належить термінам, що позначають житло, селище, укріплення, споруди, що будувалися німцями.

Сучасні німецькі ойконіми поділяються нами за структурою на такі групи: 1) назви місцевостей, населених пунктів (прості слова), 2) назви місцевостей, населених пунктів (складні слова) та 3) назви місцевостей, населених пунктів (словосполучення).

До першої групи належать географічні назви типу *Aachen*, *Dachau*, *Hamn*, *München*, *Ulm* та інші. Особливими одиницями цієї групи вважаємо ойконіми-омоніми типу *Regen* (місто та «дощ»), *Wetter* (місто та «погода»), *Kiel* (місто та «кіль») та інші. Другу групу досліджуваних одиниць становлять ойконіми-композиції, складовими компонентами яких найчастіше є: 1) власні назви географічних об'єктів, біля яких розташовані населені пункти, чи географічні терміни, наприклад, *der Berg* – «гора», *der Fels* – «скеля», *das Feld* – «поле»; *der See* – «озеро» та інші: *Frankenberg*, *Fürstenwalde*, *Gransee*, *Rosenfeld*; 2) терміни,

які називають різновиди міст, споруд, укріплень, в яких проживали люди, наприклад, *die Stadt* – «місто», *das Heim* – «домівка», *die Burg* – «фортеця», *das Dorf* – «село» тощо: *Augsburg*, *Deggendorf*, *Gernsheim*; 3) ім'я засновника поселення: *Dietmarsfeld*, *Marienstein*; 4) інші ойконіми, тобто йдеться про подвійні географічні назви: *Korntal-Münchingen*, *Lauda-Königshofen*, *Rheda-Wiedenbrück*. Третя група складається із таких географічних назв, в яких звертається увага на їхнє точне місцезнаходження, наприклад, біля певної річки, у певній федеральній землі тощо: *Hohenberg an der Eger*, *Immenstadt in Allgäu*, *Rotenburg an der Fulda*, *Mühlheim an der Ruhr*, *Neuburg vorm Wald*.

Особливу групу серед ойконімів утворюють такі географічні назви на території Німеччини, складовим компонентом яких є: 1) кольороназви, передусім основні кольороназви *blau*, *grün*, *rot*, *schwarz*, *weiß*: *Blaustein*, *Grünberg*, *Schwarzenbach am Wald*, *Weißensee*; 2) прикметник *neu*: *Neukirchen*, *Neustrelitz*, *Neustadt an der Donau*; 3) іменник *das Bad*, завдяки якому позначаються курортні містечка, розташовані на лікувальних водах: *Bad Belzig*, *Bad Sulze*, *Bad Wurzach*.

3. Неофіційні ойконіми та їхні характерні ознаки

Неофіційні географічні назви німецьких міст, містечок та селищ становлять певну частину топоніміки сучасної Німеччини. Зазначені ойконіми вживаються як у повсякденному житті, так і на сторінках газет, журналів, у туристичних буклетах, путівниках, на знаках при в'їзді до міста тощо. Мешканці будь-якого великого міста чи містечка вигадують й розповсюджують яскраве, неповторне і влучне прізвисько, неофіційне географічне ім'я, завдяки чому привертається увага туристів до якоїсь славетної історичної або сучасної події, що відбувається саме у цьому місті, до краєзнавчої пам'ятки чи природної краси тощо. Отже, йдеться про цілеспрямований маркетинг місцевої влади, яка певною мірою вигадує та запроваджує у життя влучний, креативний слоган географічної назви.

Проведений аналіз дозволив нам виокремити наступні групи неофіційних ойконімів, враховуючи їхню структуру та семантику:

1) композиції здебільшого із структурою іменник / складний іменник (власна назва) + іменник (55%) з прямим значенням, в яких актуалізується: а) спеціалізація у галузі економіки: *Autostadt* (Wolfsburg), *Bernsteinstadt* (Ribnitz-Damgarten), *Buchstadt* (Leipzig), *Hafenstadt* (Hamburg), *Mähdrescherstadt* (Harsewinkel);

б) видатна людина, життя якої пов'язане з цим містом: *Beethovenstadt* (Bonn), *Dürerstadt* (Nürnberg), *Kleiststadt* (Frankfurt an der Oder), *Lutherstadt* (Wittenberg), *Philipp-Soldan-Stadt* (Frankenberg), *Schillerstadt* (Marbach), *Till-Eulenspiegel-Stadt* (Möln); в) історія Німеччини: *Kaiserstadt* (Aachen), *Karolingerstadt* (Lorsch), *Nibelungenstadt* (Worms); г) архітектурний вигляд міста: *die Barockstadt* (Würzburg), *die Quadratestadt* (Mannheim), *Inselstadt* (Malchow).

Окрему підгрупу становлять композити, що вживаються як неофіційні назви декількох географічних назв одночасно, оскільки семи, які актуалізуються під час повторної номінації (кількість населення, видатна людина, що народилась у місті тощо), є спільними для декількох ойконімів (10%): *Millionenstadt* (Berlin, Hamburg, München, Köln); *Schusterstadt* (Barmstedt, Kröpelin, Preetz); *Goethestadt* (Bad Lauchstädt, Frankfurt am Main, Ilmenau, Weimar, Wetzlar); *Bachstadt* (Köthen, Eisenach, Arnstadt, Leipzig); *Hansestadt* (Lübeck, Hamburg, Bremen, Wismar, Rostock) та ін.

Особливий інтерес лінгвістів приділяється контамінаціям, «ойконімам-портмоне» (3%), які утворилися шляхом поєднання двох слів, наприклад, лексема *Bankfurt* (Frankfurt + Bank), що буда утворена ще у 70-х роках минулого століття та позначає фінансовий центр Німеччини Франкфурт-на-Майні, де розташований не тільки Європейський банк, а й інші великі фінансові установи ФРН. Крім того, Франкфурт-на-Майні має ще одне прізвисько – *Mainhatten*, що утворилося контамінацією слів *Main* (річка) та *Manhattan* (історичний центр Нью-Йорка);

2) композити з метафоричним значенням, в яких актуалізується насамперед просторове положення та відбувається семантична трансформація за схожістю одного із складових компонентів (7%): *Dreiländereck* (Koblenz), *Elbflorenz* (Dresden), *Spree-Athen* (Berlin), *Isar-Athen*, *Isar Valley* (München);

3) перифрази, які за формою є епітетами зі структурою іменник + іменник у родовому відмінку (31%) або іншими структурами (7%), в яких актуалізується: а) спеціалізація у галузі економіки: *Stadt der Pferde* (Neustadt), *Stadt der Windmühlen* (Woldek), *Stadt der blauen Schwerten* (Meißen); б) архітектурний вигляд: *Stadt der Brunnen* (Külsheim), *Stadt der Vier Tore* (Neubrandenburg); в) культурний компонент *die Stadt der deutschen Klassik* (Weimar); г) просторове положення: *die Perle am Main* (Würzburg), *Fränkische Rom* (Bamberg), *Stern zwischen Seen*

(Neustrelitz); д) історія Німеччини: *die Königin der Hanse* (Lübeck).

Особливу підгрупу становлять перифрази з кольороназвами, здебільшого з *grün*. Курортні містечка у ФРН вербалізуються перифразами *die grüne Stadt am See* (зелене місто Штраусберг біля Берліну), *die grüne Stadt Marlow* (зелене місто Марлов у Тюрингії). Ці перифрази підкреслюють наявність парків, лісів тощо, що сприяє гарному відпочинку, покращенню фізичного та духовного стану.

У цій групі наявні також неофіційні ойконіми-перифрази, що позначають одне й теж саме місто: *Stadt der FernUniversität*, *Tor zum Sauerland* (Hagen); *Weltstadt mit Herz*, *bayerisches Silicon Valley* (München); *Stadt der Türme*, *Bologna des Nordens* (Erfurt).

4. Неофіційні ойконіми у міжкультурній комунікації

Неофіційні ойконіми є важливим джерелом пізнання та розуміння духовної культури, суспільного устрою та норм поведінки у різних ситуаціях німецького народу. Усвідомлення цих одиниць як соціокультурних та етноспецифічних елементів топонімичного простору ФРН створює надійне підґрунтя для успішного міжкультурного спілкування. Неофіційні ойконіми відображають не лише географічну реальність, а й певні конотації, тобто мають національне й історичне забарвлення, що готує певні труднощі як для утримувача інформації, так і для перекладача. Правильна передача ойконімів сприяє розумінню усієї інформації, що містить ця одиниця, а це своєю чергою сприяє успішній міжкультурній комунікації.

Проведений аналіз свідчить про те, що основними перекладацькими прийомами є: 1) калькування (поєднане з транскрипцією / транслітерацією, а також переставленням компонентів) (61%) та 2) дескриптивна перифраза (39%).

Перша група містить неофіційні ойконіми, що калькуються з німецької: *Klein-Paris* (Leipzig) – «маленький Париж (Лейпциг)», *Mozartstadt* (Augsburg) – «місто Моцарта (Аугсбург)», *Blumenstadt Erfurt* – «місто квітів Ерфурт», *die nördlichste Stadt Italiens* (München) – «найпівнічніше місто Італії (Мюнхен)» та ін.

Друга група об'єднує неофіційні ойконіми, що передаються українською за допомогою дескриптивної перифрази, тобто описового звороту, завдяки якому географічна реальність називається не прямо, а описово, через її характерні риси (Зорівчак, 1989: 73). Цей прийом перекладу сприяє досягненню високого ступеню експліцитності: *Graue Stadt am Meer* –

«Гузум, сіре місто біля моря, окутане парою негашеного вапна». Вважаємо за необхідне пояснити, що виник цей ойконім завдяки віршу Т. Шторма *“Doch hängt mein ganzes Herz an dir, Du graue Stadt am Meer”*, що побачив світ у 1852 році. І сірий колір – не є кольором смутку та печалі. Це колір пари, що виділялась під час виробництва негашеного вапна у великих печах Гузума в ті часи, коли там мешкав Т. Шторм; *Bayerisches Silicon Valley* – «Мюнхен, баварська Силіконова Долина, місце інновацій, стартапів тощо в ІТ-технології». З 90-х років ХХ ст. Мюнхен утримує пальму першості у ФРН щодо впровадження останніх досягнень у царині інформаційних технологій, електротехніки у повсякденне життя; *Bologna des Nordens* – «Ерфурт, Болонья Півночі, місто інновацій у навчанні». Місто, де розташований один із найстаріших університетів Німеччини, заснований у 1392 р., отримало цю назву ще у Середньовіччі, а приєднавшись одним із перших у 1999 році до Болонського процесу, що поділяє навчання на бакалаврат та магістратуру, ще раз підкреслило актуальність та влучність цього неофіційного ойконіма.

5. Висновки

Проведене дослідження неофіційних ойконімів сучасної ФРН свідчить про те, що ці одиниці є невіддільною частиною топонімічного простору сучасної німецької мови. Вони мають різну структуру, утворюються шляхом словотвору, вторинної номінації, використовуючись у повсякденному житті, у туристичних путівниках, на знаках при в'їзді до міста з метою привернення уваги до певної події, краєзнавчої чи історичної пам'ятки або краси навколишньої природи тощо. Неофіційні ойконіми несуть у собі інформацію про культуру, суспільний устрій, історію німецького народу. Правильна передача ойконімів сприяє розумінню усієї конотативної інформації, що сприяє успішній міжкультурній комунікації. Перспективу подальших досліджень становить контрастивний аспект вивчення неофіційних географічних назв у німецькій та українській мовах; укладання корпусу неофіційних географічних назв у німецькій та англійських мовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абросимова О.В. Особливості передачі топонімів в текстах метакультурної комунікації (на матеріалі країнознавчого довідника „Tatsachen über Deutschland“ та його перекладу «Німеччина у фактах»). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2014. № 1125. С. 75–80.

2. Головіна Н.Б. Топоніміка німецьких колоній у Південній Бессарабії (1814/1940): лінгвокультурологія ойконімів. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2014. № 2. С. 29–35.
3. Горбаневский М.В. В мире имен и названий. Москва : Знание, 1989. 208 с.
4. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів : Видавництво при Львівському університеті, 1989. 216 с.
5. Манакин В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
6. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. 2-е изд. Москва : Наука, 1988. 192 с.
7. Фірсова Ю.А. Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові: лінгвокультурологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2002. 194 с.
8. Hess-Lüttich E.W.B. Interkulturelle Kommunikation. Aneignung und Austausch kultureller Fremderfahrung. *Wozu Noch Germanistik? / eds. : J. Förster, E. Neuland, G. Rupp. Stuttgart : Metzler, 1989. S. 176–192.*
9. Onomastik. Namen und Namenforschung. URL: <https://www.onomastik.com> (дата звернення: 22.04.2019).
10. Ortsnamen. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Ortsname#Bei-_und_Spitznamen (дата звернення: 23.04.2019).
11. Tatsachen über Deutschland. Frankfurt am Main : Societas-Verlag, 2018. 180 S.
12. Zeit Online. URL: <https://www.zeit.de/index> (дата звернення: 27.04.2019).

REFERENCES:

1. Abrosymova, O.V. (2014). Osoblyvosti peredachi toponimiv v tekstakh metakulturnoi komunikatsii (na materiali krainoznavchoho dovidnyka „Tatsachen über Deutschland“ ta yoho perekladu “Nimechchyna u faktakh”) [Features of the transfer of toponyms in the texts of metaculture communication (on the material of the guidebook „Tatsachen über Deutschland“ and its translation “Facts about Germany”)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya “Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov”*, no. 1125, pp. 75–80 [in Ukrainian].
2. Holovina, N.B. (2014). Toponimika nimetskykh kolonii u Pivdenii Bessarabii (1814/1940): lnhvokulturolohiia oikonimiv [Toponymy of the German colonies in Southern Bessarabia (1814/1940): linguistic culture of okononyms]. *Naukovyi visnyk Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya “Filolohichni nauky (movoznavstvo)”*, no. 2, pp. 29–35 [in Ukrainian].
3. Gorbanevskii, M.V. (1989). V mire imen i nazvanii [In the world of names]. Moscow: Znanie [in Russian].
4. Zorivchak, R.P. (1989). Realiia i pereklad (na materialii anhlovnykh perekladiv ukrainskoi prozy) [Realism and translation (based on the material of English translations of Ukrainian prose)]. Lviv: Vydavnytstvo pry Lvivskomu universyteti [in Ukrainian].
5. Manakin, V.M. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and intercultural communication]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].

6. Podolskaia, N.V. (1988). Slovar russkoi onomasticheskoi terminologii [Dictionary of Russian onomastic terminology]. 2nd ed. Moscow: Nauka [in Russian].
7. Firsova, Yu.A. (2002). Frazеологічний одынытси z toponimichnym komponentom u nimetskii movi: lindhokulturolohichnyi aspekt [Phraseological units with a toponymic component in German: linguocultural aspect] (Candidate's thesis). Kyiv: Kyiv National Linguistic University [in Ukrainian].
8. Hess-Lüttich, E.W.B. (1989). Interkulturelle Kommunikation. Aneignung und Austausch kultureller Fremderfahrung [Intercultural communication. Acquisition and exchange of foreign cultural experience]. Förster J., Neuland E., Rupp G. (eds.). *Wozu Noch Germanistik?* Stuttgart: Metzler, pp. 176–192 [in German].
9. Onomastik. Namen und Namenforschung [Onomastics. Name and name research]. Retrieved from: <https://www.onomastik.com> [in German].
10. Ortsnamen [Place names]. Retrieved from: https://de.wikipedia.org/wiki/Ortsname#Bei_und_Spitznamen [in German].
11. (2018). Tatsachen über Deutschland [Facts about Germany]. Frankfurt am Main: Societas-Verlag [in German].
12. Zeit Online [Time online]. Retrieved from: <https://www.zeit.de/index> [in German].

УДК 81.13

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-46

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Лисенко Гелена Людвігівна,
професор, кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
helena_lyssenko@meta.ua
orcid.org/0000-0001-8193-8954

Чепурна Зінаїда Володимирівна,
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
tschepurna@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5133-7629

У статті розглядаються перспективи розвитку мовних компетентностей фахівця в сучасну інформаційну епоху. Наш час характеризується значними змінами в багатьох галузях діяльності. Перш за все це пов'язано зі значним зростанням обсягу інформації. Розвиток сучасної техніки та технології значно розширив можливості людини. У зв'язку з цим виникають нові потреби людини. Це відображається у професійній діяльності фахівців та у професійній підготовці фахівців. Зокрема, спостерігаються нові особливості у роботі фахівця з текстами. Великі обсяги інформації викликають необхідність працювати з текстами набагато інтенсивніше, ніж раніше. Виникає потреба у створенні спеціалізованих текстів, доступних великій кількості читачів, зокрема для фахівців інших галузей. Є проблеми, пов'язані зі створенням таких текстів. Тому фахівець має готуватися до створення таких текстів уже на етапі навчання у вищій школі. Для цього потрібно досліджувати особливості таких текстів та розробляти методики підготовки фахівця до створення таких текстів. Набуває значення також удосконалення мовленнєвих умінь. Для цього потрібно формувати спеціальні навички. Поряд з елементарними навичками для виконання конкретних дій потрібно формувати складні навички готовності до змін. Формування складних навичок має свої особливості. У процесі роботи над формуванням навичок результати можуть бути тривалий час непомітними. Тому потрібно розуміння процесу формування навичок та консультації компетентних фахівців. Розвиток міжкультурної комунікативної компетентності є основою вивчення мов, тому набуття стійких навичок, які сприяють вільному володінню мовою, має особливе значення під час підготовки майбутніх фахівців. Про підготовку всебічно розвинутої особистості (зокрема, фахівця) йдеться в оновлених у 2018 році рекомендаціях з питань ключових компетентностей, розроблених Європейським парламентом та Радою Європи. Серед переліку ключових компетентностей зазначені «компетентність з грамотності» та «мовна компетентність», причому мається на увазі мовна компетентність у рідній та іноземній мовах. Серед восьми компетентностей, які у рекомендаціях розглядаються як ключові, є «цифрова компетентність», тобто компетентність у галузі інформаційних технологій. Отже, слід приділяти увагу фор-

муванню системних знань у галузі інформаційних технологій та стійких навичок в оволодінні комп'ютерними технологіями. Авторами підкреслюється важливість інформаційної компетентності фахівців, необхідність розвитку уміння активної роботи в інформаційному просторі та навичок опрацювання інформації за допомогою технологічних засобів.

Ключові слова: освіта, іноземна мова, інформація, діяльність, фахівці, тексти, науково-популярна література, складні навички, технології.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SPECIALIST'S LANGUAGE COMPETENCES IN THE INFORMATION AGE

Lyssenko Helena Liudvihivna,

Professor, Ph.D. in Philology,

Head of the Department of Theory, Practice and Translation of the German Language

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

orcid.org/0000-0001-8193-8954

Tschepurna Zinaida Volodymyrivna,

Senior lecturer of the Department of Theory, Practice and Translation
of the German Language

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

orcid.org/0000-0002-5133-7629

The article considers the prospects for the development of specialist's language competence in the modern information age. Our time is characterized by significant changes in many activities. First of all, it is due to a significant increase in the volume of information. The development of modern techniques and technology has greatly expanded human capabilities. In this regard, there occur new human needs. This is reflected in the professional activity of specialists and in the professional training of specialists. In particular, there are new features in the specialist's work with texts. Large volumes of information cause the need to work with texts much more intensively than before. There is a need to create specialized texts that are accessible to a large number of readers, in particular for specialists in other industries. There are problems with creating such texts. Therefore, a specialist should prepare for the creation of such texts at the stage of studying at a higher school. To do this, it is necessary to study the features of such texts and develop methods for training a specialist to create such texts. It is also important to improve speech skills. For this purpose, it is necessary to develop special skills. Along with elementary skills, complex skills of readiness for change should be developed to perform certain actions. Development of complex skills has its own peculiarities. In the process of the work to develop skills, results can be long unnoticed. Therefore, an understanding of the skills development process and the advice of competent professionals is needed. The development of intercultural communicative competence lies at the heart of learning languages, so fluency is valued ahead of accuracy wherever students are interacting and making meaning. The European Parliament and the Council adopted a Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. In its annex, the European Reference Framework of Key Competences for Lifelong Learning, it defined the competences each citizen needs for personal fulfilment and development, employment, social inclusion and active citizenship. The European Reference Framework of Key Competences for Lifelong Learning defined eight key competences, particularly, communication in foreign languages and digital competence. So, in education attention should also be paid to the development of systemic knowledge in the field of information technology and sustainable skills in mastering computer technology.

Key words: education, foreign language, information, activity, specialists, text, popular-scientific literature, complex skills, technologies.

1. Вступ

У сучасну епоху інформаційних технологій спостерігаються значні зміни в діяльності фахівців багатьох галузей. Аналогічні процеси відбуваються в професійній підготовці фахівця. В останньому випадку зміни мають місце як у методах проведення навчання, так і в змісті навчання. Слід також урахувати цілі навчання, визначати, що потрібно сформулювати у майбутнього фахівця в процесі навчання. Якщо говорити про особливості ситуації, в якій відбувається діяльність фахівця та його навчання, то в сучасну епоху (порівняно

з минулими історичними періодами) йдеться про виникнення великої кількості інформації, про проблеми роботи з такою її кількістю, а також про роботу в умовах широкого доступу до великих обсягів інформації.

Сучасна епоха пов'язана з розширенням обізнаності великої кількості людей, зокрема фахівців різних галузей. Крім того, сучасні технології (обробки та переробки матеріалів, виготовлення складних предметів з різноманітними властивостями, керування складними процесами, транспорту тощо) надають людині значно більше можливостей, ніж

раніше. Тому, крім потреб, пов'язаних з традиційними видами професійної діяльності та з особистим життям людини, виникають інші потреби, пов'язані зі зміною зовнішніх обставин та з новими можливостями розуміння людиною навколишнього світу. Все це впливає на роль різних мов та на інформацію у формі текстів у професійній діяльності та у професійній підготовці фахівців, що може викликати потребу формування відповідних якостей фахівця, необхідних у таких нових умовах. Подібна ситуація зумовлює актуальність дослідження можливих напрямів професійного розвитку фахівців різних галузей у зв'язку з вивченням та використанням рідної мови та іноземних мов у професійній діяльності.

Проблеми, пов'язані з мовною підготовкою фахівця в інформаційну епоху, розглядаються у спеціальній літературі з різних точок зору. У деяких дослідженнях проблема розглядається в широкому контексті, наголошується на виникненні великих обсягів інформації, на пошуку рішень, які б дали змогу охопити значно більшу кількість інформації, ніж раніше. В інших роботах звертають увагу на відбір інформації, на критерії такого відбору. Дискусійним є питання розв'язання задач за рахунок широкого пошуку необхідної інформації за допомогою інформаційних технологій або в процесі творчого пошуку. У таких випадках намагаються виявити, які задачі можна розв'язати за допомогою переважно інформаційних технологій відповідного рівня, а які в будь-якому разі потребують творчих зусиль з боку людини, фахівця (Бріннолфссон, Макафі, 2016; Porzak, 2014; Roberts, 2007). Значна увага приділяється дослідженню впливу інформаційних технологій на форму текстів. Спостерігаються тенденції в одних випадках збереження традиційної форми текстів, а в інших – значної зміни такої форми у текстах, пов'язаних з різними видами теорії та практики. У галузі освіти увагу приділяють як розвитку творчих здібностей тих, хто навчається, так і вмінню працювати з великими обсягами інформації, розшукувати необхідне. Йдеться також про розвиток конкретних компетентностей фахівця, які потрібно удосконалювати ще в процесі професійної підготовки. Такі компетентності можуть бути зумовлені конкретною майбутньою діяльністю фахівця, його індивідуальними особливостями, а також широкими змінами в світі, що може бути пов'язано зі значними досягненнями в сфері розвитку

техніки та технології, зі змінами у світогляді людей, у їх розумінні навколишнього світу (Французова, 1989; Kuebler, 2010; Moss, 2006). У зв'язку з процесами глобалізації в світі виникають нові погляди на мову взагалі, на мови народів світу, а також на вивчення та використання мов.

Метою цієї роботи є аналіз деяких перспектив розвитку мовних компетентностей у професійній діяльності фахівця в інформаційну епоху. Зокрема, приділяється увага формуванню інформаційної компетентності майбутнього фахівця, а саме його здатності орієнтуватись в інформаційних потоках, працювати з різними видами інформації.

2. Виклад основного дослідження

В світі виникає новий контекст діяльності та підготовки фахівця (Oryshkewych, 1982). Це пов'язано з виникненням особливостей, характерних для сучасного освітнього простору. Нині в освіті більше, ніж раніше необхідно враховувати індивідуальні потреби, плани, можливості тих, хто навчається. Технології, які дають змогу швидко передавати інформацію у різноманітніших формах, сприяють розвитку та поширенню дистанційної освіти. В такій освіті все частіше стає можливою інтерактивна діяльність, спілкування викладачів та учнів (студентів) за допомогою технічних засобів. Розробляються тренувальні комплекси, які дають можливості моделювати складні процеси, розуміти складні, багаторівневі явища, повторювати навчальний матеріал необхідну кількість разів у різних умовах з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, особливостей тих, хто навчається. З'являються можливості індивідуальної побудови навчального процесу з урахуванням як стандартизованого навчального матеріалу, так і матеріалу, який може бути потрібний тільки конкретній особі (Vail, 1987). Роль викладача – це вже не тільки переважно передача інформації. Зростає роль визначення рівня досягнень учнів (студентів), а також роль корекції досягнутого на шляху здобуття знань, умінь та навичок (Commission Staff Working, 2018).

За умови поширення різних форм дистанційного навчання не зменшується потреба у безпосередньому емоційному спілкуванні викладача з учнями (студентами). Досліджуються особливості спілкування у ситуаціях «людина–людина» та «людина–інше джерело інформації». Хоч така проблема ще не досить вивчена, однак уже спостерігаються тенденції, пов'язані з розумінням, що види спіл-

кування «людина–людина», «людина–книга у традиційній формі» та «людина–електронні джерела інформації» відрізняються один від одного. Кожний з цих видів спілкування може мати свої особливості.

У сфері освіти набуває значення форма, в якій передається інформація. В нашій роботі ми розглядаємо насамперед навчальну інформацію у формі спеціально підготовленого тексту. З одного боку, ціллю навчання є підготовка до роботи з різноманітними текстами (Чепурна, Лисенко, 2015). У такому разі можуть використовуватись оригінальні (автентичні) тексти різного призначення та форми. Якщо такі тексти можуть бути (цілком або в деяких фрагментах) складно доступними або недоступними для сприйняття студентів на конкретному етапі навчання, до них надаються письмові коментарі, інші допоміжні матеріали. Такі тексти можуть також опрацьовуватись за допомогою та з консультаціями викладача. З іншого боку, в освіті часто потрібно буває працювати з інформацією про нові складні явища. У такому разі оригінальні тексти можуть бути дуже складними для сприйняття, особливо, якщо йдеться про тексти іноземною мовою на початкових етапах навчання. Такі тексти слід адаптувати, що не завжди є легким завданням, не завжди призводить до оптимального сприйняття необхідного матеріалу без значних втрат змісту. Тому набуває значення створення текстів, близьких за стилем до науково-популярної літератури. Методи створення науково-популярної літератури ще не досить розроблені. Тому часто рівень науково-популярної літератури залежить від індивідуальних здібностей автора, який над нею працює. Це і його ґрунтовна літературна підготовка, це і глибоке знання тематики конкретного тексту. Відомі успішні науково-популярні твори, створені вченими, фахівцями у конкретній галузі, а також і науково-популярні твори, авторами яких є журналісти, письменники, які не є фахівцями в конкретній галузі, а тільки ознайомились з нею в процесі підготовки тексту або працювали над підготовкою науково-популярного тексту за допомогою фахівця-консультанта. Хоч для різних за тематикою науково-популярних текстів, створених знавцями предмета або професійними літераторами, спостерігаються різні тенденції стосовно їх якості, в цілому можна говорити, що така якість є суто індивідуальною. Вона залежить, крім вищезгаданих, ще від різноманіття інших факторів. Це і складність, роздробленість теми у

спеціальній літературі, це і орієнтація на конкретного читача (школярі, студенти, фахівці інших напрямів). В умовах великої кількості інформації науково-популярний стиль набуває значення не тільки як один із засобів ознайомлення зі складною інформацією початківців, але і для ознайомлення фахівців з досягненнями в інших галузях їхньої спеціальності, а також у галузях, які значно віддалені від їхньої спеціальності. Така науково-популярна література допомагає фахівцям (особливо тим, хто займається науковою роботою) бути обізнаними з досягненнями науки взагалі, розширювати свій світогляд, урахувати у своїй роботі все різноманіття інформації, яка може бути доступною для них завдяки науково-популярній літературі без додаткових значних зусиль та витрат часу, якого не вистачить для ознайомлення з оригінальними спеціалізованими текстами, які трапляються в сучасну епоху.

Оскільки якість науково-популярного тексту залежить від багатьох факторів і не завжди можна розраховувати на допомогу у створенні таких текстів з боку фахівців – літераторів (педагогів, журналістів, письменників), що ще більш стає проблематичним зі зростанням обсягу інформації, фахівець, який створює нові знання, має володіти основами створення науково-популярних текстів, методами популярного викладу складного матеріалу за своїм фахом (Чепурна, Лисенко, 2015). Це допоможе йому більш оперативно ознайомлювати фахівців інших напрямів, а також тих, хто ще тільки навчається, зі спеціалізованою інформацією, над якою він працює.

Розвиток творчих здібностей, а також уміння розшукувати необхідну інформацію – це напрями навчання, які набувають ще більшого значення у сучасну інформаційну епоху. Але в таку епоху для оптимізації діяльності у вищезазначених напрямках набуває значення і формування навичок як дій, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. Відомо, що за наявності навичок діяльність людини відбувається швидше і продуктивніше. Навички відіграють велику роль як у пасивному сприйнятті інформації, так і в активному створенні нової інформації. Раніш навички формували для відносно простих, вузьких видів діяльності (робота зі складними технічними пристроями, оволодіння видами діяльності, які здійснюються переважно руками: водіння автомобіля, робота на друкарській машинці, в'язання тощо). Тому багато досліджень навичок є в галузі спорту

(Бернштейн, 1990). Часто під поняттям «навички» розуміли звички, сформовані стихійно під час навчання або тривалої трудової діяльності. Але нині у великому спектрі видів діяльності потрібними стають саме навички. Деяких цілей у практичній діяльності неможливо досягти тільки виконуючи дії у певній послідовності, за певним алгоритмом. Досягнення таких цілей пов'язано з формуванням комплексу складних навичок. Тому у професійній діяльності набуває значення формування уявлення про навички, про можливості та шляхи формування навичок як комплексних автоматизованих умінь, які здобуваються в процесі спеціального повторення спеціальних вправ (Бернштейн, 1990). Не слід ототожнювати процес формування навичок з так званим «зубрінням», хоч на деяких етапах формування навичок потрібним може бути багаторазове повторення протягом багатьох годин та періодів у декілька днів, тижнів або навіть місяців. Це може бути складною роботою, яка потребує розуміння, відповідного ставлення, а також підтримки з боку фахівців, які можуть підказати, чи на правильному шляху перебуває учень, оскільки у процесі формування навичок конкретний результат може бути тривалий час непомітним. Це одна з причин, яка не дає змогу людині, яка не має достатніх теоретичних знань та практичного досвіду щодо формування навичок, самостійно працювати над опануванням умінь, які потребують створення складних навичок. Потрібними є у такому разі відповідні знання про особливості формування навичок та достатній практичний досвід формування навичок. Бажаною, а в деяких випадках необхідною, є допомога людини, яка має значні відповідні знання теорії та практики формування навичок, а також достатній досвід у цій сфері. Для формування складних навичок слід розуміти структуру побудови навичок. Відомо, що навички формуються на різних рівнях (Бернштейн, 1990). Спочатку виробляються навички виконання відносно простих, елементарних дій. Але навички будуть більш цінними, якщо вони дають змогу знаходити у складній, незнайомій ситуації свої шляхи вирішення. Такі навички високого рівня «працюють» не тільки у простих, елементарних, передбачуваних ситуаціях, але і тоді, коли обставини значно змінюються. Тобто поряд з навичками автоматизованого виконання дій можуть існувати навички готовності до змін, які також потребують тренування за спеціальними методиками (Бернштейн, 1990).

Людина, яка має тільки прості навички, у разі виникнення будь-яких змін (навіть короткочасних) у своїй діяльності втрачає ритм. Діяльність за таких умов може стати значно менш продуктивною. Але людина, в якій поряд з простими навичками, потрібними для здійснення конкретної діяльності, сформовані навички готовності до змін буде працювати більш продуктивно та якісно.

З точки зору вивчення іноземних мов в епоху великої кількості інформації набуває значення формування на основі міцних навичок знань конкретних явищ іноземної мови. Виникає завдання визначення таких явищ з урахуванням цілей навчання іноземної мови.

Також набуває значення формування навичок роботи з текстами іноземною мовою, для чого розробляються спеціальні методи, наприклад, швидкочитання (Козловський, 2003). Важливими є також навички роботи з інформаційними технологіями (комп'ютерною технікою). В роботі з комп'ютером є дві тенденції. З одного боку, комп'ютер розглядають як побутовий предмет, володіння яким самостійно опановується за допомогою загальних елементарних знань у цій галузі, стандартизованих інструкцій та короткочасних консультацій фахівців, що потім стихійно розвивається в процесі практичної роботи з комп'ютером. Інша тенденція пов'язана з оволодінням необхідними знаннями роботи з комп'ютером на рівні системи (системні знання), а також формування за допомогою спеціальних повторювальних вправ стійких навичок професійної роботи з комп'ютером.

3. Висновки

У сучасну інформаційну епоху спостерігаються особливості в роботі фахівця з текстами, зокрема, з текстами іноземною мовою. Великий обсяг інформації та розширення можливостей діяльності викликають потребу більш інтенсивної роботи з текстами.

Виникає потреба створення текстів спеціального змісту, більш доступних для широких кіл читачів, зокрема для фахівців інших спеціальностей. Для цього фахівець уже в процесі професійної підготовки має опанувати методи створення текстів, близьких за стилем до науково-популярних текстів. Це дасть змогу у разі необхідності збільшити кількість читачів спеціальної інформації, що має значення в умовах великого обсягу інформації.

Набуває значення також удосконалення як пасивних, так і активних мовленнєвих умінь на основі формування стійких навичок. Поряд з елементарними навичками виконання конкретних дій потрібно форму-

вати складні навички готовності до змін. Формування складних навичок, оскільки результати можуть бути тривалий час непомітними, потребує у разі самостійної роботи розуміння процесу формування навичок, а бажано і консультацій з боку осіб, компетентних у сфері формування складних навичок. Слід також приділяти увагу формуванню системних знань у галузі інформаційних технологій та стійких навичок у володінні комп'ютерною технікою. Такі компетентності сприяють розширенню можливостей фахівця та роблять його роботу з текстами більш продуктивною.

Перспективним для подальших досліджень може бути визначення конкретних компетентностей фахівця у роботі з текстами у відповідних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернштейн Н.А. Физиология движения и активность. Москва : Наука, 1990. 494 с.
2. Брінюльфссон Е., Макафі Е. Друга епоха машин: робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій. Київ : Фенікс, 2016. 236 с.
3. Козловский О.В. Скорочтение. Донецк : Издательство «Сталкер», 2003. 288 с.
4. Французова Л.Я. Человек и профессия. Горький : Волго-Вятское изд-во, 1989. 158 с.
5. Чепурна З.В., Лисенко Г.Л. Деякі проблеми перекладу фахових мов. *Literatura, sociologia i kulturoznawstwo. Nauka wczoraj, dziś, jutro : zbiór raportów naukowych*. Warszawa : Sp. z o. o. "Diamond trading tour", 2015. № 5. S. 94–97.
6. Kuebler H.-D. Mythos Wissensgesellschaft. Wiesbaden : VS Verlag fuer Sozialwissenschaften, 2008. 230 S.
7. Moss D. Gender, space and time: women and higher education. Lanham : Lexington Books, 2006. 273 p.
8. Oryshkewych O.E. Education. New York : Philosophical library, 1982. 189 p.
9. Porzak R. Education – the art of establishing conditions to facilitate development. Theory and application. Lutsk : Vezha Print, 2014. 108 p.
10. New developments in education research / Roberts C. (ed.). New York : Nova Science Publishers, 2007. 237 p.
11. Vail P.-L. Smart kids with school problems: Things to know and ways to help. New York : New American Library, 1987. 256 p.
12. Commission Staff Working. Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Life Long Learning. Brussels, January 17, 2018. SWD (2018). 14 final.

REFERENCES:

1. Bernshtejn, N.A. (1990). *Fiziologiya dvizheniya i aktivnost [Physiology of movement and activity]*. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Brinolfsson, E., Makafi, E. (2016). *Druha epokha mashyn: robota, prohres ta protsvitannia v chasy nadzvychainykh tekhnolohii [The Second Age of Machines: Work, Progress and Prosperity in Times of Emergency Technologies]*. Kyiv: Phoenix [in Ukrainian].
3. Kozlovskij, O.V. (2003). *Skorochtenie [Fast reading]*. Donetsk: Stalker [in Russian].
4. Francuzova, L.Ya. (1989). *Chelovek i professiya [Man and profession]*. Gorky: Volgo-Vyatskoe izd-vo [in Russian].
5. Tshapura, Z.V., Lyssenko, H.L. (2015). *Deiaki problemy perekladu fakhovykh mov [Some problems of translation of professional languages]*. *Literatura, sociologia i kulturoznawstwo. Nauka wczoraj, dziś, jutro: zbiór raportów naukowych* [Philology, sociology and cultural studies. Science yesterday, today, tomorrow: collection of scientific reports]. Warszawa: Sp. z o. o. "Diamond trading tour", vol 5, pp. 94–97 [in Ukrainian].
6. Kuebler, H.-D. (2008). *Mythos Wissensgesellschaft [Myth Knowledge Society]*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften [in German].
7. Moss, D. (2006). *Gender, space and time: Women and higher education*. Lanham: Lexington Books [in English].
8. Oryshkewych, O.E. (1982). *Education*. New York: Philosophical library [in English].
9. Porzak, R. (2014). *Education – the art of establishing conditions to facilitate development. Theory and application*. Lutsk: Vezha Print [in English].
10. Roberts, C. (ed.) (2007). *New developments in education research*. New York: Nova Science Publishers [in English].
11. Vail, P.-L. (1987). *Smart kids with school problems: Things to know and ways to help*. New York: New American Library [in English].
12. Commission Staff Working (2018). *Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Life Long Learning*. Brussels, January 17, 2018. 14 final [in English].

УДК 371:31.004
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-47

ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЧИТАННЯ

Медведєва Вікторія Віталіївна,
викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Морський інститут післядипломної освіти
імені контр-адмірала Федора Федоровича Ушакова
victory778@ukr.net
orcid.org/0000-0003-0489-7743

Відомо, що перше місце в рейтингу популярності методик вивчення англійської мови активно утримує комунікативний підхід, спрямований безпосередньо на практику спілкування. Комунікативна методика вивчення англійської мови спрямована саме на можливість спілкування за чотирма напрямками, на яких тримається будь-який мовний тренінг: читання, письмо, говоріння та сприйняття мови на слух, більше уваги приділяється двом останнім. На заняттях ви не почуєте особливо складних синтаксичних конструкцій. Однак було б помилкою думати, що комунікативний метод вивчення англійської мови існує тільки для легкої бесіди. Ті, хто хоче бути професіоналом у своїй галузі, регулярно читають публікації зі своєї тематики англійською мовою.

Мотивом читання як комунікативної діяльності є спілкування, а метою – отримання необхідної інформації, причому робота з текстом може переслідувати різні цілі: іноді потрібно лише визначити, про що цей текст, в інших випадках важливо зрозуміти основну чи нову інформацію, задум автора, підтекст. У процесі навчання іноземної мови необхідно сформулювати вміння читання на комунікативно достатньому рівні, щоб студенти могли: а) розуміти основний зміст нескладних автентичних текстів і б) досягти повного розуміння складніших за змістом і структурою текстів різних жанрів: суспільно-політичних, науково-популярних, художніх.

Читання як вид мовленнєвої діяльності набуває більш комунікативного характеру, зростає кількість та обсяг текстів, які студенти повинні вміти читати мовчки. На цьому ступені відбувається цілеспрямоване формування вмінь пошукового (з метою отримання конкретної інформації), ознайомлювального (з метою отримання основної інформації) та вивчаючого (з метою отримання повної інформації) читання. Тому наша стаття присвячена корисним прийомам навчання різних видів читання. У ній розглядаються групи вправ, а точніше групи комунікативних діяльностей під час навчання різних видів читання студентів, зокрема морської спеціальності, для яких англійська – це не тільки мова спілкування, але й мова, якою перевіряють і складають комп'ютерні документи, програми чи читають будь-яку інструкцію або значущий документ. Оволодіння викладачем різними прийомами читання дасть можливість не тільки урізноманітнити заняття, але й індивідуально підійти до кожного студента в навчанні, користуватися літературою англійською мовою для пошуку інформації за фахом, удосконалити вміння усного мовлення студентів тощо.

Ключові слова: прийом, вміння, пошукове, ознайомлювальне та вивчаюче читання, етапи роботи з текстом, текстовий редактор Word.

TECHNIQUES FOR TEACHING DIFFERENT TYPES OF READING

Medvedieva Viktoriia Vitaliivna,
Lecturer at the department of Humanitarian Disciplines
Admiral Ushakov Maritime Institute
victory778@ukr.net
orcid.org/0000-0003-0489-7743

The communicative approach is known to hold the first place in the popularity rating of English language teaching methods, which is aimed primarily at the practice of communication. The communicative method of studying English is aimed at the ability to communicate within 4 areas, on base of which any language training holds (reading, writing, speaking and listening), more attention is paid to the last ones. During the lessons you won't hear particularly complex syntactic constructions. However, it would be a mistake to think that the communicative method of learning English exists only for a light conversation. Those who want to be a professional in their field, regularly read publications on their topics in English.

Motive for reading as a communicative activity is communication, and its goal is to obtain necessary information, and working with the text can pursue different goals: sometimes it is only necessary to specify what text is about, in other cases, it is important to comprehend the basic or new information, the author's intention, the subtext. In the process of

learning a foreign language, it is necessary to develop reading skills at a communicatively sufficient level so that students can understand: a) the basic content of simple authentic texts; and b) achieve a full comprehension of the more complex content and the structure of texts of different genres: socially political, popularly scientific, artistic.

Reading as a type of speech activity is becoming more communicative, the number and volume of texts that students should be able to read silently increase greatly. A purposeful formation of skills of such types of reading as scanning (for the purpose of obtaining specific information), skimming (in order to obtain basic information) and intensive reading (in order to obtain complete information) occurs. Therefore, our article is devoted to useful methods of teaching of various types of reading and groups of exercises, or better to say groups of communicative activities have been considered when training students in different types of reading particularly students of marine specialties, for whom English is not only the language of communication, but also the language, by means of which computer documents, programs are compiled and verified, or by means of which any instruction or meaningful document is read. Teacher's mastering in variety of techniques will enable not only to diversify a lesson, but also to approach each student individually in teaching to use literature in English in order to find information on specialty, to improve students' ability to speak, etc.

Key words: methods, skills, scanning / skimming / intensive reading, stages in working with text, text editor Word.

1. Вступ

Навчання читання має бути максимально наближене до умов реального життя, в яких студентам можуть знадобитися ці вміння.

Уміння пошукового читання (scanning) у реальному житті ми використовуємо, коли переглядаємо телевізійну програму або рекламний проспект, знайомимося з меню, змістом книги, шукаємо незнайоме слово в словнику, номер телефону в довіднику, товар у каталозі, інформацію про прибуття поїзда, літака на табло залізничного вокзалу, аеропорту тощо.

Читання інформативних текстів науково-популярного і суспільно-політичного характеру, таких як сторінка в Інтернеті, стаття в газеті, доповідь на наукову конференцію зазвичай починається з ознайомлення з їх спільним змістом. Для того, щоб визначити основну ідею тексту, читачеві необхідно застосувати вміння ознайомлювального читання (skimming).

Часто в повсякденному житті нам важливо отримати детальну інформацію про явище чи подію, які нас цікавлять, що вимагає володіння умінням читати з повним розумінням змісту (intensive reading). Зазвичай таким чином ми читаємо художню літературу, науково-популярні статті, інструкції, рецепти, листи, книги за фахом тощо. Цей вид передбачає, що читач може зупинитися на уривках, які його зацікавили, перечитати і проаналізувати їх, зробити висновки.

2. Розділ 1

Очевидно, що не кожен текст може бути використаний для розвитку визначених умінь читання. У навчальній ситуації під час вибору тексту слід виходити з умінь, над розвитком яких працює викладач і його студенти в межах досліджуваної теми.

Наприклад, у реальному житті програму телепередач ми найчастіше читаємо для того, щоб дізнатися час, коли починається цікава для нас передача (пошукове читання). Використовуючи таку програму (тест 1), викладач може попросити студентів з'ясувати, який серіал вони можуть подивитися у вільний час.

Текст 1

Saturday 22 September

BBC1

7.00 Planet Saturday: Little Bear (R) (T) (S)
7.30 Brum (R) (T) (S) 7.40 Fix and Foxi (R) (T) (S) 7.50 Gadget Boy (R) (T) (S) 8.15 Rugrats (R) (T) (S) 8.40 Flint the Time Detective (T) (S) 9.00 The Saturday Show (T) (S) 12.00 Football Focus 12.50 BBC News (T)

1.00 Grandstand: 1.10 Racing from Newbury. 1.20 Rugby Union Build-Up. 1.40 Racing. 1.50 Rugby Union Build-Up. 2.05 Racing. 2.20 Rugby Union Build-Up. 2.40 Racing. 2.50 Six Nations Rugby Union. 3.45 Football Half-Times. 3.55 Six Nations Rugby Union. Times may vary. (T) (S)

4.45 Final Score. 5.35 News; Weather (T) 5.50 Regional News; Sport

5.55 Jim Davidson's Generation Game (T) (S) 6.50 Dog Eat Dog Ulrika Jonsson hosts the challenge show. (T) (S)

7.30 The National Lottery: Winning Lines Phillip Schofield introduces the lottery-based quiz show. (T) (S)

За допомогою схожого прийому витягується інформація з рекламних оголошень (текст 2). Наприклад, переглядаючи Інтернет-сторінку або оголошення в газеті, пов'язані з працевлаштуванням моряків, студент звертає увагу на запропоновані умови роботи різних крїїнгових агентств, вибираючи найбільш підходящі.

Текст 2

Веб [Зображення](#) [Карти](#) [Перекладач](#) [Блоги](#) [Каталог](#) [Gmail](#) [Ще](#) [▼](#) [Історія веб-пошуку](#) | [Налаштування пошуку](#) | [Увійти](#)

Google [Складний пошук](#)

Пошук в Інтернеті Шукати сторінки такою мовою: українська

Веб [Показати параметри...](#) Результати 1 – 10 з приблизно 67,000 на запит crew manning agency (0.26 сек)

[Europe Maritime Crewing and Manning Companies and Services ...](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
International Maritime Manning Agency - The Crewing Company IMMA Ltd, International Maritime Manning Agency represents the crewing and crew manning ...
www.ezilon.com › ... › Maritime & Shipping Companies - Кеш - Подібне

[WELL - Crew Manning Agency](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
29 Dec 2009 ... Ltd. is Crew Manning Agency, which selects, recruits and delivers seafarers to its clients (ship owners and shipmanaging/ crewmanaging ...
www.well.lv - Кеш - Подібне

[Sea Manning Agency](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
Crew Manning Agency engaged in crewing business which selects, recruits and ...
VERTEX INTERNATIONAL SHIP/CREW MANAGEMENT & MARINE SERVICES Manning Agency ...
seamanningagency.blogspot.com/ - Кеш - Подібне

[TRANSCONTRACT Crew Manning Agency - About Us](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
Ukrainian Crewing Company TRANSCONTRACT - provides ship owners and managers with complete crew manning services.
www.transcontract.com/ - Кеш - Подібне

[Super Manning - Crewing and Shipping Agency](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
Super Manning Agency, Inc. - A crewing and shipping agency in Manila, Philippines, providing quality crew for various types of vessels worldwide and port ...
www.supermanning.com/ - Кеш - Подібне

[Parita Shipping Agency Ltd. Crew Manning Agency, Myanmar](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
Parita Shipping Agency Ltd. Part. Crew Management | Establishment | Organization | Activities | In-house training | Prospect ...
www.paritashipping.com/ - Кеш - Подібне

[Marine Crewing, Crewing Agencies and Staff Agencies](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
Crew, Maritime Personnel and Staff Agencies for the Seafood, professional fishing and Marine Industries.
www.sea-ex.com/commercial1/crew.htm - Кеш - Подібне

[COMBI TRADING MARITIME- CREW MANNING AGENCY- SHIPPING AGENCY](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
COMBI TRADING MARITIME LTD. is a Crew Manning Agency providing professional seagoing personnel at all rank and levels. We dispose with all kind of ratings ...
www.combimaritime.com/ - Подібне

[Крюинг України Crew Manning Agency* МИТ-ОКЕАН*](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
Crew Manning Agency "MIT-Ocean" Ltd is one of stable companies in Ukraine and has already gained almost 15-years positive experience in this field of ...
www.seawork.ru/kms_catalog+stat+cat_id-1+nums-34.html - Кеш

[crew manning agencies ukraine - crewing agencies Ukraine](#) - [[Перекласти цю сторінку](#)]
We have an honour to introduce "Vita Maritime Ltd", one of the most progressive Crew Manning agencies in Ukraine, located in the city of Odessa, ...
vita-maritime.com/ - Кеш - Подібне

[Пошук серед знайденого](#) - [Нові інструменти](#) - [Як шукати](#) - [Не задоволені результатами пошуку? Допоможіть нам його покращити](#)

©2010 Google - [Google Домашня сторінка](#) - [Рекламні програми](#) - [Все про Google](#)

Під час ознайомлення зі змістом журналу або газети студент найчастіше переглядає статтю (ознайомлювальне читання / читання з розумінням основної ідеї), щоб з'ясувати, чи становить інформація, що міститься в ній, якийсь інтерес чи користь для нього (текст 3).

Текст 3

Pirates captured after high-seas pursuit

KUALA LUMPUR, Malaysia – Indonesian forces have stormed a hijacked Shell tanker, ending a weeklong pursuit on the high seas that used the resources of three nations.

The anti-piracy operation came to a dramatic

end when members of Indonesia's navy stormed aboard the Singaporean tanker Selayang and arrested the pirates that had captured it.

The London-based International Maritime Bureau (IMB) said the chase ended after Indonesian naval and air vessels closed on the ship, which had been chartered by giant oil and gas company Shell.

The ship had a crew of 14 and was carrying some 3 500 tons of gas oil cargo, which the pirates had intended to sell on the black market.

It had been hijacked on June 19/2001 shortly after leaving Shell's Port Dickson refinery bound

for Labuan, Malaysia. A source at Singapore-based Petrojaya Marine told Reuters the company was unaware of the safety or health of the crewmembers.

Reuters quoted other sources as saying the Indonesian navy had put out a message saying "Crew safe."

The reports did not clarify whether the message referred to the original crew or a replacement crew possibly used by the pirates.

Завдання до тексту також повинні бути адекватні вмінням, що розвиваються. Деякі з прийомів роботи під час навчання різних видів читання наведені в таблиці. (Короткий опис кожного з представлених у таблиці прийомів роботи наведено в кінці статті. Див. Глосарій.)

SKIMMING	SCANNING	INTENSIVE	
Asking / answering questions	Asking / answering questions	Asking / answering questions	Multiple choice
Categorizing	Categorizing	Categorizing	Note taking
Correction	Correction	Cloze	Picture completion
Labeling	Finding differences	Completing	Predicting
Matching	Gap-filling	Correction	Quiz
Multiple-choice	Matching	Finding differences	Reordering
Outlining	Multiple choice	Gap-filling	T/F statements
Paragraphing	Note taking	Information transfer	Table-filling
Reordering	Picture completion	Jig-Saw	Translation
Summarising	Quiz	Listing	
T/F statements	T/F statements	Matching	
	Table-filling	Mind-mapping	

Очевидно, що окремі прийоми роботи можуть бути використані для розвитку різних умінь читання. Так, прийом роботи categorizing – поділ на категорії – може бути використаний для розвитку всіх трьох видів читання.

Наприклад, під час ознайомлювального читання студенти отримують такі завдання: Прочитайте короткий опис дій на борту і визначте, про які дії йдеться:

Текст 4

1. Before anchors are let go, a check should be made that there are no small craft or obstacles under the bow. The man operating the brake and others in the vicinity should wear safety goggles

and safety helmets to avoid the risk of injuries from dirty and rust – particles and debris thrown off as the chain pays out.

2. Surfaces of fairleads, bollards, bits and drum ends should be kept clean and maintained in good condition.

Before making fast rollers and fairleads should turn smoothly and a visual check be made that corrosion has not weakened them.

3. The rope used as a tow should be of adequate strength and free of defects and excessive wear. Non – essential persons should keep well clear of the area.

Key:

1	2	3
anchoring	mooring	towing

Переглядаючи програму телебачення (Текст 1) з метою отримання необхідної інформації (пошукове читання), студенти обирають програми, що відповідають запропонованим категоріям:

Entertaining programmes	Films	Sports programmes
The Saturday Show on BBC1 at 9:00; Jim Davidson's Generation Games on BBC1 at 5:55; Dog Eat Dog on BBC1 at 6:50. The National Lottery on BBC1 at 7:30.	A Double Life on BBC2 at 1:15; The Treasure of Pancho Villa on BBC2 at 2:55.	Football Focus on BBC1 at 12:00; Grandstand on BBC1 at 1:00; Open Advice Shorts on BBC2 at 10:35; The Hoobs on Channel 4 at 6:05; Racing on Channel 4 at 2:00.

У ході читання уривка зі спеціальної літератури (Текст 5.1) з метою отримання повної інформації студентам можна запропонувати виділити дві групи інформації, яка міститься у тексті – характеристику буїв, що належать до системи огороження фарватеру МАМС, і буїв, які не належать.

Текст 5.1

A spherical buoy, painted in white and green horizontal bands and surmounted by a staff, is moored about 2 1/4 cables southward of the eastern extremity of the Nothe.

A can buoy, painted in red and white chequers, marks the extremity of Peveril ledge.

Three small red barrel buoys, used when launching and mooring the lifeboat, lie northward of the lifeboat slipway about 1 1/2 cables eastward of the pier.

Two black spherical mooring buoys for the use of the lighthouse tender are moored at distance of one and 2 1/2 cables, respectively, from Wolf Rock.

A pillar light whistle-and-bell buoy, painted red and exhibiting a white group flashing light showing two flashes every ten seconds is moored about 2V4 cables southward of Runnel Stone; the bell is actuated by wave motion. The buoy is liable to drift or break away, so no reliance can be placed on its being in position.

Той самий прийом ефективний під час опрацювання уривка з художньої літератури (Текст 5.2) на уроках позааудиторного читання. З метою вилучення повної інформації студентам слід запропонувати виділити дві групи висловлювань, які містяться у тексті, – факти, що існують об'єктивно, і думку автора.

Текст 5.2

The policeman on the beat moved up the avenue impressively. The impressiveness was habitual and not for show, for spectators were few. The time was barely 10 o'clock at night, but chilly gusts of wind with a taste of rain in them had well high depeopled the streets.

Trying doors as he went, twirling his club with many intricate and artful movements, turning now and then to cast his watchful eye down the pacific thoroughfare, the officer, with his stalwart form and slight swagger, made a fine picture of a guardian of the peace. The vicinity was one that kept early hours. Now and then you might see the lights of a cigar store of an all-night lunch counter: but the majority of the doors belonged to business places that had long since been closed.

When about midway of a certain block the policeman suddenly slowed his walk. In the doorway of a darkened hardware store a man leaned, with an unlighted cigar in his mouth.

As the policeman walked up to him the man spoke up quickly.

"It's all right, officer," he said, reassuringly. "I'm just waiting for a friend. It's an appointment made twenty years ago. Sounds a little funny to you, doesn't it? Well, I'll explain if you'd like to make certain it's all straight. About that long ago there used to be a restaurant where this store stands – "Big Joe" Brady's restaurant."

"Until five years ago," said the policeman. "It was torn down then."

The man in the doorway struck a match and lit his cigar. The light showed a pale, square-jawed face with keen eyes, and a little white scar near his right eyebrow. His scarf pin was a large diamond, oddly set.

"Twenty years ago to-night," said the man, "I dined here at "Big Joe" Brady's with Jimmy

Wells, my best chum, and the finest chap in the... etc," (from O. Henry's Short-Stories.)

Key:

Facts	Opinions
The time was barely 10 o'clock at night. It was dark. There were two men in the street - a stranger and a policeman. •Etc.	The policeman moved impressively. Chilly gusts of wind. His scarfpin was a large diamond, oddly set. •Etc.

Ці приклади ілюструють прийом роботи, а саме поділ на категорії, що може бути використаний у різноманітних навчальних ситуаціях. Існує також ряд прийомів, які можливо використовувати тільки для роботи над одним видом читання. Так, прийом cloze може бути використаний тільки для розвитку вміння читання з повним розумінням інформації, тому що заповнення пропусків неможливе без розуміння всіх перерахованих у тексті деталей. Наприклад, студенти отримують текст, у якому кожне дев'яте слово пропущене. Завдання студентів – заповнити пропуски словами, що відповідають змісту.

Текст 6

Alerting

This can occur in three ways, ship to ... , ship to ship and shore to ship. The ... alert should be from ship to shore. If ... (rather than satellite) radio links are used, nearby ... will also hear the alert, although it will ... up to a shore based Maritime Rescue Coordination ... to respond with a shore to ship acknowledgement. ... must be emphasized that vessels at sea should ... normally acknowledge receipt of the initial distress alert.

Paragraphing – поділ тексту на параграфи – вимагає читання і розуміння основної ідеї, тому що для виділення частин необхідно розуміти, про що йдеться в кожній із них. Отже, такий прийом роботи є особливо ефективним у навчанні ознайомлювального читання.

Наприклад, студентам може бути запропоновано завдання розділити текст на 7 частин.

Текст 7

Divide the text up into seven paragraphs, think of a title for each one.

Text

MUSTERS AND DRILLS.

Musters and drills are required to be carried out regularly in accordance with Merchant

Shipping Regulations. The guidance contained in this Chapter should be read in conjunction with information and guidance on these regulations issued in the relevant Merchant Shipping Notices.

Musters and drills have the objective of preparing a trained and organized response to situations of great difficulty which may unexpectedly threaten loss of life at sea. It is important that they should be carried out realistically, approaching as closely as possible to emergency conditions. Changes in the ship's function and changes in the ship's personnel from time to time should be reflected in corresponding changes in the muster arrangements.

The muster list should be conspicuously posted before the ship sails and, on international voyages and in ships of Classes PA and III should be supplemented by emergency instructions for each crew member (e. g. in the form of a card issued to each crew member or affixed to individual crew berths or bunks). These instructions should describe the allocated muster station, survival craft station and emergency duty and all emergency signals and action, if any, to be taken on hearing such signals.

An abandon ship drill and a fire drill must be held within 24 hours of leaving port if more than 25% of the crew have not taken part in drills on board the ship in the previous month. As soon as possible but not later than two weeks after joining the ship, onboard training in the use of the ship's life-saving appliances, including survival craft equipment, should be given to crew members. As soon as possible after joining the ship, crew members should also familiarize themselves with their emergency duties, the significance of various alarm signals and the locations of their lifeboat station and of all life-saving and fire-fighting equipment.

All the ship's personnel concerned should muster at a drill wearing lifejackets properly secured. The lifejackets should continue to be worn during lifeboat drills and launchings but in other cases they may subsequently be removed at the Master's direction if they would impede or make unduly onerous the ensuing practice, provided they are kept ready to hand.

The timing of emergency drills should vary so that personnel who have not participated in a particular drill may take part in the next.

Any defects or deficiencies revealed during drills and the inspections which accompany them should be made good without delay.

Розділ 2. Під час навчання читання недостатньо тільки правильно підібрати або розробити завдання до тексту. Дуже важливо також підготувати студентів до читання.

Робота з текстом зазвичай проводиться в три етапи: передтекстовий, текстовий і післятекстовий.

На передтекстовому етапі проводиться підготовка до читання, тобто зняття мовних труднощів, ознайомлення з темою, поняттями і реаліями, як це передбачено в тексті. Важлива умова успішного проведення подальшої роботи з текстом – створення доброзичливої атмосфери в аудиторії, тому викладач на передтекстовому етапі повинен зацікавити студентів, залучити їх до роботи, створюючи позитивну мотивацію. На цьому етапі можна використовувати такі прийоми роботи: «мозковий штурм», передбачення, асоціації з ілюстрацією або заголовком тексту, виявлення наявних у студентів знань із проблем, порушених у тексті, відповіді та питання тощо.

Текстовий етап включає в себе завдання, які студенти виконують безпосередньо під час читання. Саме на цьому етапі розвиваються комунікативні вміння читання, і тому він найтриваліший у часі і може включати кілька завдань, наприклад: заповнення таблиці, складання плану тексту, вибір заголовка до тексту, заповнення пропусків, правильні / неправильні твердження, співвіднесення малюнків із реченнями з тексту, логічне перегрупування речень, поділ тексту на параграфи тощо. Такі завдання дозволяють провести перевірку розуміння прочитаного.

Мета післятекстового етапу – інтеграція читання з продуктивними комунікативними вміннями, а саме говорінням і письмом, тобто студенти застосовують отримані в ході читання знання в різних мовних ситуаціях. Як завдання можна організувати дискусію, рольову гру, презентацію, провести опитування думок, написати лист, твір, резюме, есе, вірш.

Як приклад організації навчання оглядовому читанню пропонуємо серію завдань до тексту 8 (рівень – intermediate and above).

Текст 8

ISLAND ESCAPE
SUMMER CRUISING 2003
7 NIGHT CRUISES FROM JUST £649pp
 Departures: 4 June to Aug '03

Island cruises is a joint venture between Royal Caribbean Cruise Lines and First Choice offering you a new style in cruising!! It's a more relaxed, informal and innovative style of cruising. The new concept is "ad-lib" dining - where you are able to sit where you like and dine at a time that suits you! Still, there is an a la carte restaurant on board. If you'd prefer to reserve your dining for those special occasions. When it's time to dine you can dress up as much or as little as you like with the 'smart casual' dress code to suit the 'smart casual' atmosphere onboard.

Attractions onboard the 40,000 tons Island Escape include a gym and the health club, swimming pool with sunbathing decks, 6 bars, 3 restaurants, duty-free shopping, cyber-centre, plus a whole range of activities and entertainment including the onboard nightclub and casino. All cabins provide a high standard of comfort.

Both cruises offer two journey of discovery - a chance to visit a variety of the best destinations in the Mediterranean coupled with numerous shore excursions.

Luxurious Mini Cruises to Spain

3 great nights aboard the superb 'Pride of Bilbao'
 The largest cruise ferry sailing out of the UK.
 Depart Portsmouth every Sat & Tues until December 18

- Live entertainment
- 2 Cinemas
- Casino
- 4 Bars
- 3 Restaurants
- Indoor Swimming Pool

Fares start from only £49 pp
 Depending on season

To book, telephone: (open daily inc Sat/Sun)
 ☎01306744300

One Price for Luxury

All Sandals Ultra All-Inclusive resorts for couples only we provide the very best all included in the price of your holiday. All sporting activities from tennis to scuba diving (with free tuition) are included, or do nothing and relax at one of our spas. Experience the best choice of up to eight superb restaurants per resort and the most magnificent beachfront rooms and suits. One more reason why we have been voted The World's Best by travel agents worldwide for the past eight years.

0800 742 742
www.sandals.co.uk

2 Fantastic All-Inclusive Cruises to the Canary Islands

Christmas Party Cruise
 7 Nights departing December 21st
New Year Party Cruise
 7 Nights departing December 28th

All inclusive! YES! Includes all drinks!

PORTS OF CALL: TENERIFE, LANZAROTE, AGADIR (MOROCCO), MADEIRA, GRAN CANARIA AND TENERIFE.
 Was from £1135
 Now from only **£699**
 PER PERSON

Call Cruise World on 08707431000
 Open weekdays and Saturday 9am-6pm and Sunday 10am-6pm
 Retail agents for ATOL Holders Offers Subject to availability.

Передтекстовий етап.

Task: Look at the titles of these leaflets and say what sort of advertisements we are going to read today.

Key: Advertisements about summer holidays, resorts, cruises.

Текстовий етап.

Task: Look through the advertisements of different resorts and fill in the table if the information is provided.

№	The name of the place	Swimming pool (put "+" if any)	Health Club / center, sporting activities (put "+" if any)	Number of restaurants	Casino (put "+" if any)	Price
1	Summer Cruising					
2	Sandals			-		-
3	Canary Island		-	-		
4	Cruises to Spain					£49pp

Післятекстовий етап.

Task: Role-play – act out a situation.

Student A

You are a travel agent. You have received a call from one of the clients. Give the info he / she asks for. Try your best to persuade the client to travel with your company.

Student B

You are a traveller. You have looked through the ads of different resorts and have chosen one of them, which you'd like to visit. You're telephoning the travel agent to confirm the information about the price, duration and recreation activities.

Досягти комунікативної спрямованості під час роботи над текстом можна і за допомогою комп'ютера, в режимі текстового редактора. Word – одна з найдосконаліших програм у класі текстових процесорів, яка передбачає виконання сотень операцій. З його допомогою можна легко здійснювати комунікативно важливі дії над текстом. Текстовий процесор може використовуватися як інструмент для створення тренувальних вправ, як інструмент для стимулювання діяльності студентів зі створення текстів англійською мовою.

Приклади завдань:

- надрукуйте текст, внесіть у нього зміни;
- скоротіть текст, залишивши в ньому найважливішу інформацію;
- знайдіть і виділіть у тексті відповіді на питання;
- поділіть текст на смислові частини;
- відновіть правильний порядок речень за змістом;
- у тексті немає розділових знаків, великих літер, пробілів між словами, відновіть його;
- знайдіть і виділіть пасивні конструкції (жирним шрифтом, курсивом).

Також студенти створюють комунікативно важливі тексти: резюме, листівки, анкети, біографії, реферати, проекти.

3. Висновки

Таким чином, у викладача є великий набір методів і прийомів роботи з навчання читання, у виборі яких слід керуватися метою заняття, типом обраного для читання тексту, а також етапом роботи з ним.

Глосарій

Asking / Answering Question – запитально-відповідні вправи – передбачають запит і надання необхідної інформації.

Categorising – поділ на категорії – групування мовних або змістовних елементів за означеними категоріями або визначення цих категорій.

Cloze – відновлення / заповнення пропусків – прийом роботи зі зв'язним текстом, у якому навмисно пропущено кожне n-слово (n коливається від 5 до 10). Завдання студентів – відновити деформований текст, підібрати пропущені слова за змістом, виходячи з контексту.

Completing – вправа на доповнення – прийом роботи, заснований на уривку тексту або ряді незакінчених речень, які необхідно закінчити, використовуючи інформацію, отриману з прочитаного тексту.

Correction – виправлення – визначення і корегування мовних або змістовних порушень у тексті.

Finding differences / similarities – знаходження подібностей і відмінностей – прийом роботи, заснований на порівнянні двох або більше об'єктів, наприклад: картинок, слів, текстів тощо.

Gap-filling – заповнення пропусків – прийом роботи, в основі якого лежить методика доповнення або відновлення відсутніх мовних елементів.

Information Transfer – перекодування інформації – прийом роботи, що полягає в перенесенні інформації з однієї форми в іншу, наприклад: трансформація вербальної інформації (тексту, речення, слова) у невербальну (картинку, жест, тощо) або навпаки.

Jig-saw reading (listening) – «мозаїка» – прийом роботи, заснований на поділі «банку інформації», тобто тексту для читання або аудіювання. Після ознайомлення з певною частиною інформації студенти обмінюються нею і відновлюють загальний зміст тексту.

Labelling – називання – прийом роботи, заснований на присвоєнні імені аналізованому матеріалу (картині, діаграмі, тексту тощо).

Listing – складання списку – прийом роботи, що полягає в перерахуванні об'єктів або ідей, пов'язаних із певною темою / ситуацією.

Matching – співвіднесення / зіставлення – прийом роботи, що полягає в розпізнаванні співвіднесених один з одним вербальних і невербальних елементів, наприклад, картини і речення, слова і його визначення, початку і кінця речення тощо.

Mind-mapping – складання семантичної карти – представлення основних понять обговорюваної теми / проблеми в графічно упорядкованому і логічно пов'язаному вигляді.

Multiple Choice – множинний вибір – вибір правильної відповіді із запропонованих варіантів.

Note-taking – конспектування / складання коротких записів – прийом роботи, спрямований на розвиток уміння записати коротко у формі заміток зміст прочитаного або прослуханого тексту з метою зафіксувати необхідну інформацію для подальшого користування.

Outlining (making a plan) – складання плану – скорочення інформації тексту до основних ідей, записаних у формі плану, тобто за пунктами.

Paraphrasing – поділ тексту на параграфи – розподіл суцільного тексту на частини згідно з основною ідеєю, що міститься в кожній із них.

Picture-completion – доповнення малюнка / картини – прийом роботи, що полягає в заповненні відсутніх частин, об'єктів на картині.

Predicting – передбачення / прогнозування – прийом роботи, спрямований на розвиток уміння передбачати зміст / мовне оформлення тексту.

Quiz – вікторина – опитування-змагання або опитування-гра, в якій учасники відповідають на фактичні питання загальнокультурного змісту.

Reordering (Sequencing) – логічне перегрупування / відновлення послідовності – перерозподіл пропонованого матеріалу в логічній послідовності або згідно з планом. Результатом роботи є відтворений зв'язний текст, серія карток тощо.

Table filling – заповнення таблиці – прийом роботи, заснований на внесенні в таблицю необхідної інформації.

Translation – переклад ідеї іншою мовою. Студенти повинні брати до уваги лінгвістичні та культурні особливості мови, якою перекладається текст. Переклад може бути усним чи письмовим.

True / False Statements – правильні / неправильні твердження – змістовний вибір відповідей або суджень, який здійснюється шляхом співвіднесення пропонованих висловлювань зі змістом прочитаного або прослуханого тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Littlewood W. Communicative Language Teaching. Cambridge Language Teaching Library. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 108 p.
2. Woodward T., Lindstromberg S. Planning from Lesson to Lesson. A way of making lesson planning easier. Longman, 1995. 138 p.

3. Колесникова И.Л., Долгина О.А. A Handbook of English-Russian Terminology for Language Teaching = Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. Санкт-Петербург : Русско-Балтийский информационный центр «БЛИЦ» ; Cambridge University Press, 2001. 224 с.
4. Иностранные языки в школе: научно-методический журнал. Москва : ООО «Методическая мозаика», 2009. № 3.
5. Иностранные языки в школе: научно-методический журнал. Москва : ООО «Методическая мозаика», 2002. № 2.
6. Иностранные языки в школе: научно-методический журнал. Москва : ООО «Методическая мозаика», 2001. № 3.
7. Иностранные языки в школе: научно-методический журнал. Москва : ООО «Методическая мозаика», 1999. № 5.

REFERENCES:

1. Littlewood, W. (1981). Communicative Language Teaching. Cambridge Language Teaching Library. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
2. Woodward T., Lindstromberg S. Planning from Lesson to Lesson. A way of making lesson planning easier. Longman, 1995. [in English].
3. Kolesnikova, I.L., Dolgina, O.A. (2001). A Handbook of English-Russian Terminology for Language Teaching. Saint Petersburg: Russko-Baltiiskii informatsionnyi tsentr "BLITS"; Cambridge University Press [in English and Russian].
4. (2009). Inostrannye iazyki v shkole: nauchno-metodicheskii zhurnal [Foreign languages at school: scientific and methodical journal]. Moscow: Metodicheskaiia mozaika, no. 3 [in Russian].
5. (2002). Inostrannye iazyki v shkole: nauchno-metodicheskii zhurnal [Foreign languages at school: scientific and methodical journal]. Moscow: Metodicheskaiia mozaika, no. 2 [in Russian].
6. (2001). Inostrannye iazyki v shkole: nauchno-metodicheskii zhurnal [Foreign languages at school: scientific and methodical journal]. Moscow: Metodicheskaiia mozaika, no. 3 [in Russian].
7. (1999). Inostrannye iazyki v shkole: nauchno-metodicheskii zhurnal [Foreign languages at school: scientific and methodical journal]. Moscow: Metodicheskaiia mozaika, no. 5 [in Russian].

УДК 811.82-84
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-48

ЗВЕРТАННЯ В ТУРЕЦЬКІЙ КОМУНІКАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ

Меркотан Альона Вікторівна,
викладач кафедри практики іноземних мов
Херсонський державний університет
Alyona5432merkotan@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6856-0360

Дослідження функцій та семантики звертання є актуальною проблемою сучасної лінгвістики, тому метою роботи є аналіз форм звертання і виявлення їх функцій та семантичних особливостей, опис комунікативних ситуацій і факторів, що визначають вибір одиниць звертання.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: критичний аналіз наукових джерел, метод лінгвістичного спостереження (інвентаризація та систематизація мовних одиниць), дескриптивний метод, який полягає в описі, поясненні і аналізі, індуктивний метод (фіксування досвідчених даних та їх аналіз), метод вибірки (вивчення частини сукупності даних).

Результати. У нашому дослідженні систематизовано форми звертання, здійснена спроба їх класифікації, проаналізовані турецькі імена, виділені основні групи імен залежно від їх походження, виявлені основні функції та семантичні особливості форм звертання.

Висновки. Згідно з результатами дослідження були виділені такі семантичні групи звертань: власні імена; пестливо-кличні форми особистих імен; субститути особистих імен (ласкаві слова); звертання гендерного типу; терміни спорідненості; нейтральні звертання типу пані, пан і так далі.

Було проаналізовано турецькі імена і встановлено, що серед них можна умовно виділити кілька груп: прості арабські імена; складні арабські чоловічі особисті імена; традиційні тюркські імена; імена з іменниками, прикметниками, займенниками, числівниками, дієсловами і топонімами в якості антропооснови; імена, корені яких взяті від назв фруктів, рослин; імена, що походять від назв тварин; імена, що походять від назв природних явищ сезонів та місяців.

Аналіз показує, що для ініціації спілкування найбільш суттєвою є функція ідентифікації адресата в комунікативному просторі, і цій вимозі відповідають усі форми звертань. Звертання також використовуються для вираження, любові, прив'язаності тобто виконують емотивну або оціночно-характеризуючу функцію; контактна функція реалізується шляхом використання термінів спорідненості (зокрема, по відношенню до не рідних людей), такі звертання зазвичай створюють атмосферу довіри, приватності. Звертання є формою мовленнєвого етикету і виконують етикетну функцію. Звертання, адресатами яких виступають читачі або ж слухачі, сприяють встановленню контакту між комунікантом і аудиторією слухачів / читачів.

Ключові слова: особисте ім'я, терміни спорідненості, субститут, форми звертання, займенники ти / ви.

ADDRESS FORMS IN TURKISH CULTURAL COMMUNICATION

Merkotan Alona Viktorivna,
Teacher of the Department of Practice of Foreign Languages
Kherson State University
Alyona5432merkotan@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6856-0360

Investigation of functions and semantics of address forms is an actual problem of modern linguistics, therefore the purpose of the work is to analyze forms of address forms and to identify their functions and semantic peculiarities, to describe communicative situations and factors that determine the choice of address forms. In the process of research, the following methods were used: the critical analysis of scientific sources, the method of linguistic observation (inventory and systematization of linguistic units), a descriptive method of description, explanation and analysis, inductive method (recording of experimental data and its analysis), method of screening (study of the parts of the data set).

Conclusions: in our study we systematized the address forms and created their classification, analyzed the Turkish names and identified the main groups of names, depending on their origin, revealed the basic functions and semantic features of the address forms.

According to the results of the study, there were distinguished such semantic groups of address forms: proper names; diminutive forms of personal names; substitutes of personal names (kind words); gender address; terms of kinship; neutral addresses like lady, sir, etc.

After analyzing Turkish names it was found that it is possible to distinguish among them several groups: simple Arabic names; complex Arabic male personal names; traditional Turkish names; names with nouns, adjectives, pronouns,

numerals, verbs, and toponyms as anthropological origin; Names whose roots were derived from the names of fruits, plants; names derived from animal names; names derived from the names of natural phenomena's, seasons and months.

The analysis shows that the most important thing for initiating communication is the function of identification of the addressee in the communicative space, and this demand corresponds to all forms of address. The forms of address are also used for expression love, affection, they perform an emotional or evaluative and characterizing function; the function of contact-building is realized through the use of terms of kinship (in particular addressing to non-native people), such addresses usually create an atmosphere of trust and privacy. Address is a form of speech etiquette and perform etiquette function. Applications addressed to readers or listeners contribute to establishing contact between the communicant and the audience of listeners / readers.

Key words: personal name, terms of kinship, substitute, forms of treatment, pronouns you / you.

1. Вступ

У вітчизняному мовознавстві категорія звертання як частини комунікативного простору вивчена досить докладно: розглянуто основні поняття, виявлено прагматичний зміст звертань у процесі комунікації. Цій проблемі присвятили свої наукові роботи А.А. Акішина, Л.Т. Абрамова., П.С. Дудик, О.М. Пешковський і інші, проте, на жаль, у вітчизняній лінгвістиці практично відсутні дослідження форм звертання турецької мови. Таким чином, новизна дослідження пов'язана з виявленням семантико-функціональних особливостей форм звертання турецькою мовою.

Метою роботи є аналіз форм звертання і виявлення їх функцій та семантичних особливостей, опис комунікативних ситуацій і факторів, що визначають вибір одиниць звертання.

Для досягнення мети було поставлено наступні завдання:

1. Систематизувати форми звертання та класифікувати їх;
2. Проаналізувати турецькі імена та виділити основні групи імен залежно від їх походження;
3. Виявити функції та семантичні особливості форм звертання.

У процесі дослідження використовувалися такі *методи*: критичний аналіз наукових джерел, метод лінгвістичного спостереження (інвентаризація та систематизація мовних одиниць), дескриптивний метод, який полягає в описі, поясненні і аналізі, індуктивний метод (фіксування досвідчених даних та їх аналіз), метод вибірки (вивчення частини сукупності даних).

2. Особисті імена як основна форма звертання

Термін звертання увів Ф.І. Буслаєв, визначивши його як засіб для вираження відношень між мовцями (Буслаєв, 2019). Знання форм звертання необхідне під час побудови мовного спілкування і відносин між людьми, а також для проникнення в культуру і розуміння менталітету народу – носія мови (Буслаєв,

2019). У турецькому мовному етикеті розглядаються певні закономірності спілкування зі звертанням на «ти» та на «ви», які створюють передумови для появи деякого тону спілкування (офіційності / неофіційності, довірливості, фамільярності, стриманості, дистанціювання тощо). Вивчення таких національно специфічних правил спілкування, мовленевих і немовленевих, тісно пов'язане з лінгвокраїнознавством та міжкультурною комунікацією. У цій статті ми розглянемо деякі тенденції розвитку турецьких форм звертання, способи вираження поваги, любові, ніжності зневаги тощо. За останні 50 років турецька мова зазнала потужних змін. Багато арабських запозичень були виключені з мови та замінені суто турецькими (Батанова, 2016).

В турецькій мові особисті імена вживаються у якості звертань рідше, аніж в українській, це пов'язано з відсутністю імен по-батькові, що виражають повагу, та з особливостями менталітету народу. У сучасному турецькому суспільстві індивід виказує свою позицію по відношенню до близького і далекого оточення, до старших і молодших родичів через вибір слів-звернень, в тому числі особистих імен і їх заміників, термінів спорідненості, займенників *ти* або *ви* і відповідних дієслівних форм.

Форми звертань несуть у собі культурну специфіку, є джерелами інформації про учасників комунікативного акту, яка автоматично «зчитується» носіями мови, але залишається прихованою від іноземців, а також є важливою характеристикою особливостей культури і соціальних відносин. Через це навіть нейтральні звертання часто важко перекласти на інші мови, а в літературних перекладах використовується транслітерація. Система звертань, які використовуються у сучасній турецькій мові, склалася як результат численних змін в громадському устрої турків, середовищі проживання, професійній діяльності, культурному аспекті, віруваннях, тобто практично у всіх соціально значущих аспектах життя суспільства.

Однією з поширених форм звертань в різних культурах, включаючи турецьку, є звертання з використанням особистого імені людини. За підрахунками організації статистики Турецької республіки, на цей час може йтися про 3 767 жіночих та 2 473 чоловічих особистих імен, цей список залишається відкритим і активно поповнюється (Herdağdelen, 2016). Турецькі особисті імена можуть складатися з однієї або двох тюркських або арабо-перських іменних, дієслівних і займенникових основ, які пишуться разом або окремо. У людини може бути одне або два (рідко – три) особисті імені, одне з яких може бути так званим *göbek ismi* – ім'я, що дається під час обрізання пуповини (Herdağdelen, 2016). У жінок другим ім'ям зазвичай виступає “Nur”, “Gül”, “Zehra”, у чоловіків “Ali”, “Mehmet”. Ця традиція, аналог якої існував і в інших народів, сягає корінням в епоху шаманізму, коли, щоб уникнути впливу злих духів, «справжнє» ім'я людини було відоме тільки вузькому колу близьких родичів. Певну роль в її закріпленні зіграла також відсутність до 1934 року прізвищ, внаслідок чого всім чоловікам в родині часто давали єдине *göbek ismi*.

Турецькі імена, у своїй більшості, розподілені на жіночі та чоловічі. У запозичених арабсько-перських власних іменах це може бути зафіксовано граматично: *Ali* (ч.) – *Aliye* (ж.), *Remzi* (ч.) – *Remziye* (ж.) та ін. У тюркських іменах закріплення за статтю відбувається виходячи з семантики антропооснови (наприклад, *Sümbül* (ж.) «гіацинт», *Er-han* (ч.) «воїн-хан») або просто на підставі традиції (наприклад, ім'я *Nur* «світло» в Туреччині вважається жіночим, а в Середній Азії – чоловічим (Напольнова, 2015). Визначення імені як чоловічого або жіночого часто непросто навіть для носіїв мови. Існують окремі приклади вказівки на стать носія імені через використання запозичених афіксів, що кріпляться до тюркської основи: *Dur-sun* (ч.) – «Зупинитися-нехай»; *Dur-sun-e* (ж.). Цікаво, що це суто тюркське ім'я, що дається в багатодітних сім'ях і використовується в якості благання до Всевишнього не посилати більше дітей і при цьому містить запозичений показник жіночого роду -e. Існує також достатньо велика кількість особистих імен, які використовуються для представників обох статей: *Muzaffer* – перемога, *Ümit* – надія, *Özgür* – вільний, *Cihan* – всесвіт, *Servet* – багатство, *Deniz* – море та ін. За всієї різноманітності антропонімів серед них можна умовно виділити кілька груп.

Прості арабські імена *Fatma, Ayşe, Emine, Mehmet, Mustafa, Ali*.

Складні арабські чоловічі особисті імена (*Abdurrahman, Abdullah, Kemaleddin* та інші) поступово виходять з ужитку, використовуються переважно в патріархальних шарах суспільства.

Традиційні тюркські імена (*Can* (ч. душа), *Atilla* (ч., ім'я одного з вождів гунів), *Hakan* (ч., Княжий титул древніх тюрків), *Gül* (ж. троянда й ін.) продовжують використовуватися, але досить обмежено.

Найпоширеніша та найпопулярніша група особистих імен це сучасні імена з іменниками, прикметниками, займенниками, числівниками, дієсловами і топонімами в якості антропооснови: *Özlem* (ж.) бажання, *Derya* (ж.) море, *Sevim* (ж.) симпатія, *Naz-li* (ж.) капризна, *Gemre* (ж., від топоніма), *Ezgi* (ж.) мелодія, *Parla* (ж.) сяй, *Dilek* (ж.) побажання, *Lara* (ж., від топоніма) тощо). У цій групі найбільше двоскладних імен, та представлені різноманітні морфологічні моделі: *Er-can* (ч.) воїн-душа, *Emir-han* (ч.) наказ-хан, *Gül-beyaz* (ж.) троянда-біла, *Son-gül* (ж.) остання-троянда *Tür-kan* (ж.) турецька кров, *Bir-sen* (ж.) одна-ти, *O-gün* (ч.) той-день.

Вибір імені часто відбувається до народження дитини, може визначатися симпатіями батьків щодо кого-небудь з родичів чи відомих осіб, сімейною традицією (особливо це актуально для *göbek ismi*), часом обставинами народження дитини (*Yağmur* (ч., ж.) дощ, *Eylül* (ж.) вересень, *Şafak* (ч.) світанок, *Barış* (ч.) мир).

В якості антропооснови часто виступають імена, корені яких взяті від назв фруктів, рослин (усього 9 чоловічих імен та 39 жіночих), *Gökçe* (ч.) небесного кольору, *Başak* (ж.) колос, *Çiçek* (ж.) квітка *Yasemin* (ж.) ясмин, *Papatya* (ж.) ромашка), рідко – назви дерев (*Çınar* (ч.) Чинар, *Çakır* (ч.) сіро-блакитний).

Назви тварин в якості антропооснови використовуються вкрай обмежено: в якості жіночих імен використовуються зазвичай назви тих тварин, які символізують граціозність, – *Ceylan* (ж.) газель, *Maral* (ж.) лань тощо, а в якості чоловічих – ті, що символізують мужність: *Kartal* (ч.) орел, *Aslan* (ч.) лев.

Назви природних явищ сезонів та місяців також можуть слугувати ім'ям: *Yağmur* (ж.) дощ, *Bahar* (ж.) весна, *Güneş* (ж.) сонце, *Rüzgar* (ч.) вітер, *Şafak* (ч.) світанок (Herdağdelen, 2016).

Пестливо-кличні форми турецьких особистих імен утворюються за допомогою зменшувального афікса *-cik* з обов'язковим додаванням афікса приналежності 1 ос. одн.: *Eylül-ciğ-im*, що означає «Ейлюл-ечка моя», *Ahmet-çiğ-im* – «Ахмед-чик мій». Хоча усічених кличних форм у турецьких особистих імен зазвичай немає, спостерігається тенденція до створення таких шляхом додавання до усіченої основи афікса – *ış / -iş / -oş / -uş / -üş* (*Fatoş* (це ім'я використовується також в якості самостійного особистого імені) від *Fatma* (ж.), *Feriş* від *Feriha* (ж.), *Sedoş* від *Sedat* (ч.)). Пестливо-кличні імена з афіксами – *ış / -iş / -oş / -uş / -üş* мають фамільярно-манірний характер і використовуються головним чином дівчатами. В цілому використання кличних і пестливих форм особистих імен вкрай обмежено. Попри всю різноманітність і можливість створення нових особистих імен, їх використання в якості звернення обмежене традицією, яка визначається специфікою соціальної структури суспільства.

3. Звертання-субститути власного імені

У неофіційному оточенні в якості звернення перевага надається субститутам власного імені, серед яких є значна кількість ласкавих слів – звернень до близьких людей: *can-im* «душа-моя», *hayatim* «життя-моє», *güzel-im* «красуня-моя» та інші. Ці звернення можуть бути адресовані як жінці, так і чоловікові (за винятком лексеми *güzel-im*, по відношенню до чоловіка буде вжита лексема *yakışıklım*). Серед субститутів особистих імен в турецькій мові практично немає назв тварин, крім *kuzu-m* «ягня-моє», однак використовуються назви солодких страв турецької кухні: *şeker-im* «цукор-мій», «цукерка-моя», *tatlı-m* «солодкий-мій, солодка-моя». Всі вони більш характерні для жіночого мовлення.

Деякі звертання використовуються по відношенню до друзів і в чоловічому, і в жіночому середовищі: *arkadaş-im* «товариш-мій», *kanka* «кореш, близький друг, близька подруга», деякі – тільки в чоловічій: *moruk* «старий» тощо. Серед найбільш поширених звернень необхідно згадати звернення до педагогів: у середній школі це *öğretmen-im* «учитель-мій», а по відношенню до викладачів будь-якого рівня – *hoca-m* «учитель-мій». Останнє використовується і поза навчальним закладом, під час звернення до людини, яка працює педагогом. Однак навіть така повага до викладачів може не бути достатньою підставою для використання займенника *vi* – в повсякденній мові представників соціальних верств

з низьким освітнім рівнем таке звернення до вчителя часто супроводжується займенником *sen* «ти».

У середині сім'ї на ім'я прийнято звертатися винятково до родичів молодшого віку. До дочки і сина, а також до всіх молодших родичів покоління звертаються в формі: термін спорідненості + афікс приналежності 1 ос. одн. незалежно від фактичного ступеня споріднення (*kız-im* «донька-моя», *oğl-um* «син-мій», *evlad-im* «дитя-моє»). До старших звертаються з використанням терміну спорідненості (*abla* «старша сестра», *abi* «старший брат», *teyze* «тітка по матері», *amca* «дядько по батькові»).

Усі ці слова можуть бути адресовані й незнайомим людям як ознака щирості та відкритості, наприклад: *ağabey* (вимовляється *abi*) «старший брат» – звертання до чоловіків трохи старших за віком, ніж мовець, але можливо і по відношенню до чоловіків середнього віку незалежно від віку мовця; *abla* «старша сестра» – звертання до жінок зазвичай трохи старших за віком, ніж мовець, але можливо і по відношенню до жінок середнього віку незалежно від віку мовця; *amca* «дядько» – звертання до чоловіків приблизно одного віку з батьком мовця; *teyze* «тітка» – звернення до жінок приблизно одного віку з матір'ю мовця; *nine* «бабуся» – звертання до дуже літніх жінок; *ana* «мати» – звернення до жінок похилого віку; *dede* «дідусь» – звертання до дуже літніх чоловіків; *baba* «батько» – звертання до літніх чоловіків; *enişte* «дядько» – звернення практично до будь-яких чоловіків; *yenge* «тітка» – звертання практично до будь-яких жінок. Відзначимо, що під час звертання афікс приналежності першої особи однини можна прикріпити тільки по відношенню до молодших – *oğl-um*, або з використанням власного імені людини плюс термін спорідненості (*Ayşe teyzem* – «Айше тітка моя», *Mehmet amcam* «Мехмет дядько мій»).

Під час звертання до старших, як і при використанні особистих імен, необхідно спочатку «провести зменшення», додавши зменшувальний афікс, а потім використовувати афікс приналежності: *teyze-ciğ-im*, *Fatma-ciğ-im*. В українській мові звертання до не родичів з використанням термінів спорідненості (тітка, дядько, бабуся, дідусь) характерні для дитячої мови або мають фамільярний характер, в Туреччині ж таке звертання є найпоширенішим, фамільярного або зневажливого відтінку не має і одночасно з цим практично виключає можливість викори-

стання займенника *siz* «ви». Така форма звернення неначе включає широке коло осіб до числа родичів. Це положення легко пояснити: процес урбанізації розпочався в Туреччині досить пізно, і ще на початку ХХ ст. більшість населення проживала в селах і містечках, де людей об'єднували родинні узи.

Під час звертання до дітей старші можуть використовувати ті ж слова, якими дитина звертається до них самих, наприклад: *anne-ciğ-im* «матуся-моя» каже мати під час звертання до своєї дитини, *anneanne-ciğ-im* «бабусенько-моя» каже бабуся під час звернення до онука або онучки. Використання для вираження відносин між членами суспільства термінів спорідненості «великої родини», здавалося б, покриває всі потреби в повсякденних зверненнях, однак на практиці сучасні міські та більш освічені жителі часто уникають звертань з використанням термінів спорідненості, обираючи нейтральні: *Bak-ar mı-sınız*, буквально значення «Ви не подивитесь?», *Özür dile-r-im* «прошу вибачення», *Bir şey sor-abil-ir mi-yim* «можу я запитати одну річ». Звернення до співрозмовника на «ви» можливо тільки в тому випадку, якщо мовець використовує в якості звернення слова *bay, bey, beyefendi* «пан» і *bayan, hanım, hanım efendi* «пані». Лексеми *beyefendi* і *hanımefendi* є найбільш старими формами звертання, вони історично використовувалися в освічених, міських, шарах суспільства без вказівки імені або прізвища особи, використовуються також в якості характеристики для поважних, вихованих людей: *O tam bir beyefendi* «Він дуже вихований».

Їх поява в мові зумовлена зміною соціальної ситуації і необхідністю звертатися до осіб, статус яких виходить за рамки повсякденних побутових відносин. Звернення *baylar ve bayanlar* (букв. «Пані та панове») під впливом ідеї емансипації трансформувалося в *bayanlar ve baylar*.

В Туреччині поширеним є використання прізвища або прізвища та особистого імені в поєднанні зі словом *sayın* «шановний» – офіційна і підкреслено поважна форма звернення, котра поєднується тільки з займенником *siz* «ви»: *Sayın (Sarıkan) Fatih* «Шановний (Сарікан) Фатіх». Слово *sayın* може використовуватися також у поєднанні з іменниками, вказуючи професію, рід заняття тощо. Наприклад: *sayın patronumuz* «наш шановний директор», *sayın seyirciler* «шановні глядачі». Використання займенника «ви» або відповідних дієслівних форм може нести інфор-

мацію не тільки про культурно-освітній рівень і соціальний статус того, хто звертається, – чим вони нижче, тим до більш широкого кола людей людина звертається з використанням термінів, що вказують на спорідненість і відповідно на «ти», – але має і гендерні відмінності: жінки по відношенню до чоловіків використовують його частіше, ніж чоловіки по відношенню до жінок. За всієї фіксованості умов використання займенників ти і ви і відповідних їм граматичних форм інших слів значні зміни в структурі турецького суспільства, породжувані глобалізаційними процесами, змушують в певних сферах відступати від неписаних правил. Так, в університетському середовищі стандартним є звернення викладачів один до одного по імені в поєднанні з займенником «ти» або за допомогою слова *hoca-m* «учитель-мій» в поєднанні з займенником «ви».

Таким чином, кожен індивід, звертаючись до оточуючих, за рахунок вибору слів-звертань і жорстко прив'язаних до них займенників «ти» або «ви», однозначно вказує на ступінь взаємної близькості, немов окреслюючи навколо себе концентричні кола, а також проводить роздільну лінію між старшими і молодшими за віком особами з найближчого оточення. Водночас урбанізаційні і глобалізаційні процеси, які не вписуються в рамки традиційної структури турецького суспільства, породжують необхідність відступу від стандартних форм і, як вказувалося вище, пошуку нових форм звертань.

4. Висновки

У дослідженні систематизовано форми звертання та здійснена спроба їх класифікації, проаналізовані турецькі імена, виділені основні групи імен залежно від їх походження та виявлені основні функції та семантичні особливості форм звертання.

Згідно з результатами дослідження були виділені такі семантичні групи звертань: власні імена; пестливо-кличні форми особистих імен; субститути особистих імен (ласкаві слова); звертання гендерного типу; терміни спорідненості; нейтральні звертання типу пані, пан тощо.

Було проаналізовано турецькі імена і встановлено, що серед них можна умовно виділити кілька груп: прості арабські імена; складні арабські чоловічі особисті імена; традиційні тюркські імена; імена з іменниками, прикметниками, займенниками, числівниками, дієсловами і топонімами в якості антропооснови; імена, корені яких взяті від

назв фруктів, рослин; імена, що походять від назв тварин; імена, що походять від назв природних явищ сезонів та місяців.

Аналіз показує, що для ініціації спілкування найбільш суттєвою є функція ідентифікації або номінації адресата в комунікативному просторі, і цій вимозі відповідають усі форми звертань. Звертання також використовуються для вираження любові, прив'язаності, тобто виконують емотивну або оціночно-характеризуючу функцію; контактна функція реалізується за рахунок використання термінів спорідненості (зокрема, по відношенню до не рідних людей), такі звертання зазвичай створюють атмосферу довіри, приватності. Звертання є формою мовленнєвого етикету і виконують етикетну функцію. Звертання, адресатами яких виступають читачі або ж слухачі, сприяють встановленню контакту між мовцем аудиторією слухачів / читачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батанова И.А. Формы речевого этикета в турецком языке. *Молодой ученый*. 2016. № 27. С. 813–816. URL:

<https://moluch.ru/archive/131/36519/> (дата звернення: 25.02.2019).

2. Буслев Ф.И. Историческая грамматика русского языка : в 2 ч. Москва : Юрайт, 2019. Ч. 1 : Этимология. 234 с.
3. Напольнова Е.М. Система обращений в современном турецком языке. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 13 «Востоковедение. Африканистика»*. 2015. № 4. С. 5–13.
4. Herdağdelen A. Modern Türkiye'de Kişi Adları. *Dilbilim araştırmaları dergisi İstanbul*. 2016. Böl. 11. № 4. S. 16–32.

REFERENCES:

1. Batanova, I.A. (2016). Formy rechevogo etiketa v turetskom iazyke [Forms of speech etiquette in Turkish]. *Molodoi uchenyi*, no. 27, pp. 813–816. Retrieved from: <https://moluch.ru/archive/131/36519/> [in Russian].
2. Buslaev, F.I. (2019). Istoricheskaia grammatika russkogo iazyka [Historical grammar of the Russian language] (in 2 vol.). Moscow: Iurait. Vol. 1: Etimologiya [in Russian].
3. Napolnova, E.M. (2015). Sistema obrashchenii v sovremennom turetskom iazyke [The system of address forms in the modern Turkish language]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Seriya 13 "Vostokovedenie. Afrikanistika"*, no. 4, pp. 5–13 [in Russian].
4. Herdağdelen, A. (2016). Modern Türkiye'de Kişi Adları [Modern Personal Names in Turkey]. *Dilbilim araştırmaları dergisi İstanbul*, issue 11, no. 4, pp. 16–32 [in Turkish].

УДК 81.25, 372.881.111.22
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-49

ТЕКСТИ ПРО ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙСТРІВ ЯК ОДНЕ З ЯВИЩ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Павловська Любов Іванівна,
старший викладач, факультет лінгвістики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Pavlovska_L_I@i.ua
orcid.org/0000-0002-1496-9248

У цій статті розглядаються та обґрунтовуються пропозиції щодо використання в професійній підготовці фахівців різних напрямів досвіду професійної освіти в європейських країнах, зокрема досвіду, що базується на традиціях цих країн. Натепер являє великий інтерес вивчення проблем, пов'язаних з підвищенням якості, безпеки, комфорту товарів і послуг. Зазначена проблема досліджується в різних галузях науки. Є багато міждисциплінарних досліджень. Методи морального і матеріального стимулювання професійної діяльності мають різні форми. Цікаво вивчити ці форми фінансових і моральних стимулів. Деякі дослідження розглядають такі форми з економічної точки зору. Інші дослідники аналізують їх як культурний феномен. Є також міждисциплінарні дослідження. Кожна країна має свої унікальні особливості у багатьох сферах життя і діяльності. Особлива увага приділяється традиціям німецькомовних європейських країн на прикладі розглядання підготовки до найвищої в Німеччині та в Австрії професійної кваліфікації «майстер». Ця професійна кваліфікація з її атрибутами, правилами, традиціями та звичаями може розглядатися як важливий економічний, освітній і культурний феномен у житті Німеччини. Така діяльність пов'язана також з традиційними рисами німецької мови, зокрема з фразеологізмами, прислів'ями та приказками, із зовнішнім оформленням одягу традиційних майстрів і оформленням документів, що підтверджують професійну кваліфікацію та професійні досягнення таких фахівців. Тексти ЗМІ містять статті про державну підтримку, зокрема фінансову, про підготовку майстрів та про особливості кваліфікаційних іспитів за звання майстра. У багатьох професіях звання майстра є передумовою для самозайня-

тості. Таке звання є гарною рекламою для кожної компанії. Звання майстра підвищує репутацію підприємця у клієнтів, викликає більшу довіру. З підприємствами майстрів краще працюють банки, зокрема стартап-підприємець з дипломом майстра отримає необхідні банківські кредити швидше, ніж за відсутності такого звання. Кваліфікація майстра дає змогу розвивати свої технічні навички настільки детально, що з'являється можливість використовувати найбільш цікаві ніші. Під час навчання майбутні майстри набувають додаткових переваг, здатності адаптуватися до нових умов праці. Автором пропонується для підготовки спеціалістів використовувати тексти, в яких розглядається це важливе явище німецької культури з урахуванням економічних, освітніх, мовних і культурно-історичних аспектів, зокрема, такі тексти, в яких йдеться про фахівців, які мають професійну кваліфікацію майстра.

Ключові слова: професійна діяльність, Німеччина, почесні звання, майстер, німецька мова, текст.

TEXTS ON THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF MASTERS AS ONE OF THE PHENOMENA OF GERMAN ECONOMIC CULTURE

Pavlovska Liubov Ivanivna,

Senior Lecturer, Faculty of Linguistics

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Pavlovska_L_I@i.ua

orcid.org/0000-0002-1496-9248

In this article the author examines and justifies proposals for the use of professional education experience in European countries in vocational education, in particular, experience based on the traditions of these countries. Nowadays, it is of great interest to study the problems associated with improving the quality, safety, comfort of goods and services. The above problem is being investigated in various fields of science. There are many interdisciplinary studies. Methods of moral and material stimulation of professional activity have various forms. It is interesting to study these forms of financial and moral incentives. Some studies consider such forms from an economic point of view. Other researchers analyze them as a cultural phenomenon. There are also interdisciplinary studies. Each country has its own unique peculiarities in many spheres of life and activity. One of these features of Germany is the master's professional qualification (Meister). This professional qualification, with its attributes, regulations, traditions and customs can be considered as a significant economic, educational and cultural phenomenon in the life of Germany. The texts of the mass media contain articles on state support, in particular financial, about the training of masters and about the features of the qualifying examinations for the title of master. The feature of modern texts on the activities of masters in Germany is also the theme of women in traditionally male forms of professional, in particular, craft activities. The traditions of German-speaking European countries were studied on the example of examining the training in Germany and Austria for the professional qualification "Meister". The education of Meister includes theoretical and practical training in the craft and also business and legal training, and includes the pedagogical qualification. To prepare specialists, the author suggests using texts that consider this important phenomenon of German culture taking into account economic, educational, linguistic and cultural-historical aspects. In particular, the proposed use of texts in which we are talking about specialists with professional qualifications of the master.

Key words: professional activity, Germany, honorary titles, Meister, German language, text.

1. Вступ

Останнім часом набуває значення дослідження особливостей професійної підготовки фахівців різних рівнів. Особливий інтерес може викликати підготовка фахівців, пов'язана з особливостями окремих регіонів. Як правило, в сучасних країнах спостерігається тенденція стандартизації та уніфікації загальної та професійної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей тих, хто навчається. Звичайним є визнання документів про загальну та професійну освіту, про присвоєння кваліфікації на всій території країни. Спостерігається також прагнення до визнання документів про освіту та про професійну кваліфікацію в інших країнах (насамперед у сусідніх) та до більш широкого міжнародного визнання. Однак особливості окремих регіонів країни можуть впливати на процес

набуття освіти та на особливості визнання освіти, професійної підготовки, кваліфікації. Деякі особливості освіти визначаються місцевими органами влади та самоврядування, а також і навчальними закладами (установами освіти). Багато що залежить від географічних особливостей, кліматичних умов конкретних територій, від особливостей місцевих мов та використання мов на конкретних територіях, від культурних особливостей території, історичних традицій. Не останню роль відіграє також і наявність відповідних матеріальних ресурсів у тих, хто дає освіту, та у тих, хто освіту одержує. Деякі регіональні особливості освіти з часом стають менш виразними, а деякі зберігаються.

Досвід та практика одержання професійної освіти в різних країнах є предметом різноманітних досліджень у галузі педагогіки, психології,

країнознавства, економіки, історії культури та комплексних дисциплін.

У цій статті розглядаються особливості професійної підготовки до найвищої в Німеччині та в Австрії професійної кваліфікації «майстер» (Meister). Майстри, звання майстра, диплом майстра (Meisterbrief) мають давню традицію в німецькомовних країнах.

Спочатку існували сільські ремісники (Heimarbeiter). Виготовлення різних виробів забезпечувало існування цих ремісників та їхніх родин. Їхня праця завжди користувалась повагою. В німецькій мові трапляються прислів'я та приказки, присвячені праці майстрів. Наприклад, Am Werke erkennt man den Meister (Майстра визнають за працею), Das Werk lobt den Meister (Робота хвалить майстра), Drei Dinge machen den Meister: Wissen, Können und Wollen (Три речі роблять майстра: знання, майстерність та бажання) та інші.

Сільські ремісники з часом ставали міськими ремісниками (Handwerker). Уже в XI – XII століттях вони об'єднувались у цехи або гільдії (Zunft, Zeche) за професіями (Балк, Леменьов, 2015). Ті, хто не належав до відповідного цеху або до гільдії, не могли займатись ремеслом у місті. Цех мав свою церкву або каплицю, свого святого, який оберігав відповідне ремесло, спільні свята та звичаї (Балк, Леменьов, 2015). Деякі звичаї зберігаються і дотепер.

У наш час для того щоб займатись професійною діяльністю в Німеччині, є менше обмежень, ніж у минулому, коли звання майстра, диплом майстра були обов'язковою передумовою для відкриття своєї справи в багатьох видах ремісничої діяльності або взагалі для виконання замовлень з вироблення продукції або надання послуг за відповідними професіями.

З першого січня 2004 року Федеральний уряд Німеччини скасував необхідність мати диплом майстра для заняття професійною діяльністю за 53 з 94 ремісничих професій. Наявність диплома майстра вимагається з цього часу тільки для тих професій, в яких діяльність пов'язана із загрозою для життя або здоров'я третіх осіб (професії, пов'язані з будівництвом, застосуванням електричної енергії, піклуванням про здоров'я людей). Для інших професій диплом майстра залишився тільки додатковим підтвердженням високої якості продукції або послуг, які можна очікувати від власника диплома майстра. Можливим є виникнення інших подібних підтверджень якості. Але звання майстра, яке

має багатовікову історію та підтримується державою, належить до основних інститутів забезпечення якості товарів та послуг ремісничої сфери у Німеччині. Підтримка такої традиції постійно відчувається у засобах масової інформації Німеччини.

Основною метою статті є формулювання обґрунтованих пропозицій щодо використання в професійній підготовці фахівців досвіду європейських країн, зокрема соціально-культурного досвіду. Особлива увага при цьому приділяється традиціям німецькомовних європейських країн на прикладі розглядання підготовки до найвищої в Німеччині та в Австрії професійної кваліфікації «майстер». Пропонується застосування під час навчання текстів, в яких розглядається це важливе явище німецької культури з урахуванням економічних, освітніх, мовних і культурно-історичних аспектів, та йдеться про фахівців, які мають професійну кваліфікацію майстра.

2. Виклад основного матеріалу

Для досягнення вищезазначеної мети аналізуються німецькомовні тексти за темою переважно із засобів масової інформації Німеччини, а також з інших джерел. Наведено декілька прикладів висловлювань, які підкреслюють велике значення звання майстра в Німеччині з публікацій: «Диплом майстра 42 сантиметри завширшки, 59 сантиметрів заввишки та важить 70 грамів. З точки зору паперу це легка вага, але за своїм змістом диплом майстра належить до вагомих явищ економічної історії Німеччини» (Studium ohne Abitur in Rheinland-Pfalz, 2018). «Диплом майстра – це більше відповідальності, більший прибуток, цікава діяльність, кращі кар'єрні можливості» (Das Bildungszentrum der Handwerkskammer Osnabrück, 2018). «Звання майстра захищається законом. Тільки той може називати себе майстром, хто склав відповідний екзамен у відповідній галузі» (Deutsche Handwerks Zeitung, 2018). «Диплом майстра – це фірмовий знак якості» (Siller, Perkmann, 2017).

У засобах масової інформації Німеччини також постійно обговорюються наслідки скасування необхідності диплома майстра для діяльності у певних галузях ремісничої діяльності. Це скасування з 2004 року пояснювалось вимогами Європейського Союзу до вільного пересування з метою професійної діяльності та протидією безробіттю. Але, на думку фахівців, фактично не було досягнуто помітних результатів у цьому. Відсутність вимоги відповідної кваліфікації викликала

виникнення багатьох нових підприємств. Це розширило пропозицію на ринку товарів та послуг. Відповідно, спостерігається зниження якості продукції. З незначним зниженням цін погіршились і умови праці володарів диплома майстра. Оплата праці в деяких галузях наближається до мінімальної, майстри працюють практично без відпустки, є постійна загроза банкрутства.

Середній вік майстрів у Німеччині зростає. Молодь часто обирає професію, яка без тривалого навчання дає змогу швидко знайти роботу, що високо оплачується (Балк, Лемєньов, 2015). Одночасно зменшується кількість учнів, які опановують професію, зокрема в галузях ремісничої діяльності. Нові підприємства, де працюють не майстри, менш зацікавлені в підготовці учнів, не мають для цього відповідних умов, знань, традицій, пов'язаних з підготовкою учнів. Тому в німецькому суспільстві починаються обговорення можливостей відновлення обов'язкової вимоги наявності диплома майстра для професій, які були виключені з першого січня 2004 року.

Документи, які визначають обсяг практичних навичок та теоретичних знань майстрів, розробляються економічними організаціями, об'єднаннями підприємців і профспілками та затверджуються федеральним міністерством економіки та праці Німеччини за узгодженням з федеральним міністерством освіти та досліджень (Толстоног, 2004). Претендент на звання майстра мусить скласти чотири іспити. Перший іспит – практичний іспит за фахом. Під час цього іспиту виконується відповідна робота на ремісничому підприємстві. Потрібно показати майстерне виконання типових робіт за відповідним фахом. Другий іспит складається для підтвердження теоретичних знань. Претендент має показати, що він може проаналізувати та оцінити певну проблему, а також показати раціональний спосіб її вирішення. Зміст третього та четвертого іспитів аналогічний для всіх ремісничих спеціальностей. На третьому екзамені претендент мусить показати, що він володіє виробничо-господарськими, комерційними та правовими знаннями. Програма цього іспиту включає основи ведення обліку та складання звітності (бухгалтерський облік, річний звіт, принципи оцінки та узагальнення даних, ведення оперативних рахунків, облік виконаних робіт та наданих послуг, систему контролю діяльності підприємства), основи господарських операцій (промислова діяльність, маркетинг,

організація та управління, робота з кадрами, заснування підприємства, фінансування та планування роботи підприємства), основи права та оподаткування (основи цивільного права, процедура попередження боржника через суд та подання судового позову, процедура банкрутства, основи ремісничого та трудового права, соціальне та приватне страхування). Четвертий іспит – іспит з професійної педагогіки. На цьому іспиті претендент мусить показати, що він володіє необхідними для навчання учнів професійно-педагогічними знаннями. Програма іспиту включає загальні принципи професійного навчання (сутність дуальної системи навчання, права, завдання та обов'язки учнів, можливості сприяння учневі з боку ремісничої організації та держави), планування навчання (прийняття рішення про надання навчального місця, ціль та структура навчання, здатність до навчання, план навчання, партнери у дуальному навчанні), прийняття на навчання (процедура прийняття на навчання, договір про навчання, випробувальний термін та оволодіння фахом), здійснення навчання на робочому місці (методи навчання, передача знань та допомога у їх засвоєнні, контроль та оцінювання результатів навчання, сприяння процесу навчання (умови навчання, виробничий інструктаж, подолання труднощів навчання, заохочення успіхів), здійснення групового навчання (створення групи, методи навчання в групі, організація спільної роботи) (Толстоног, 2004).

У Німеччині є багато стародавніх традицій, пов'язаних з навчанням різних ремесел. Одна з таких традицій – мандрівки підмайстрів (Gesellenwanderung). Ця традиція існувала ще у середньовічних ремісничих цехах. Відповідно до цехового статуту перед складанням іспиту на звання майстра кожен підмайстер мусив провести декілька років у мандрах країною для того, щоб оволодіти професійними навичками та накопичити відповідний досвід. Така мандрівка, яка має назву Wanderjahre або Walz, мала тривати три роки та один день (Балк, Лемєньов, 2015). Протягом цього часу мандруючим підмайстрам заборонено наближатись до рідного міста ближче, ніж на п'ятдесят кілометрів. І нині, хоч це і не є вже обов'язковою передумовою для одержання звання майстра, німці пам'ятають цю традицію. Можна навести приклади слідування цій традиції, хоч це і не так поширено, як раніш. Наприклад, 29 серпня 2018 року до посольства Німеччини в Києві завітали підмайстри

каменяра та тесляра Юліан Гайдемманн і Лукас Велер, які здійснювали навчальну мандрівку. У Німеччині раніш було прийнято, щоб ремісники після завершення навчання залишали рідний край і отримували професійний досвід на різних підприємствах. На підтвердження цього вони мали отримати відповідні відмітки у навчальній книжці. Ця інформація була опублікована на сторінці Посольства Німеччини в Києві з наданням фотографій, на яких підмайстри одягнені у традиційні костюми ремісників (Diplomatic International Portal, 2018). На фотографії підмайстри пред'являють свої навчальні книжки Тимчасовому Повіреному у справах Посольства, який засвідчує печаткою відповідний запис на їх сторінках.

Одяг підмайстрів-мандрівників особливий. Йому вже близько 800 років. Кожна деталь костюма має значення. Шість гудзиків на куртці означають шестиденний робочий тиждень, вісім гудзиків на жилеті – восьмигодинний робочий день, довгі широкі брюки (Glockenhose) колись маскували відсутність взуття. Іншим атрибутом костюма є спеціальний ланцюг, на який нанизують герби усіх міст, де побував підмайстер, традиційна палиця-кйок та спеціальна хустка, яка зав'язується у вузол (Charlottenburger), з розмірами рівно 88 на 88 сантиметрів. У цей вузол пакують робочий та змінний одяг, похідне майно [1]. Слід зазначити, що деякі особливості традиційного костюма ремісників були перенесені на почесний одяг (Ehrenkleid) працівників деяких професій у Німеччині.

І нині здобуття звання майстра в Німеччині пов'язано для претендента з певними труднощами. Навчатись нелегко. Тим більше, що багато претендентів уже середнього віку, мають свої сім'ї, вже не можуть розраховувати на значну підтримку з боку батьків, як випускники середніх та вищих навчальних закладів. Але звання майстра набувають і жінки. Як типовий приклад наведемо інформацію зі статті В. Кіндт-Матусшек, в якій йдеться про шлях жінки до звання майстра (Kindt-Matuschek, 2018). Габрієла Мейер, яка має дітей, роботу, домашнє господарство та інші турботи, протягом двох років по понеділках та середах відвідувала теоретичні заняття з 16:15 до 20:30. Крім того, заняття проводились кожен другу суботу з 8:00 до 15:00. Після першого року занять відбулись перші іспити з базових знань. Жінка розповідає, що, створивши самостійно маленьку групу, ті, хто навчався, один одному пояснювали навчальний матеріал та спільно його опрацьовували. На перших екзаменах були

присутні близько ста людей, з них п'ять жінок. Після цих екзаменів були створені нові групи за відповідними напрямками «пластмаси» та «метал». Жінка обрала «метал». На наступному екзамені вже було 75 осіб, але з них також п'ять жінок. Після письмових екзаменів потрібно було очікувати результатів протягом восьми тижнів, що було пов'язано з певними хвилюваннями. Після письмового екзамену відбувся ще усний екзамен, на якому надавалась тема, за якою потрібно було відповідати після короткої підготовки. І це випробування було витримано. Після цього жінка здобула право називати себе майстром. “Und nun also Industriemeister. Doch was ist das? Damit hat man die Befähigung, einen Meisterbereich zu führen. Das ist nicht nur Technik, das ist vor allem auch Personalentwicklung und Personalführung», sagt Gabriele Meyer” («Отже, тепер майстер у галузі промисловості. Що мається на увазі? Під цим розуміють кваліфікованого фахівця, який здійснює керування виробничим підрозділом. Це не тільки технологічні процеси, але також підготовка персоналу та керування кадрами», – говорить героїня статті) (Kindt-Matuschek, 2018). Цей приклад надає впевненості в собі іншим, зазначає автор статті, в якій йдеться про досягнення жінкою довгоочікуваної цілі – звання майстра.

Підготовка до екзаменів на звання майстра в Німеччині потребує фінансових витрат та витрат часу. Фінансові витрати претендента залежно від різних умов можуть складати від трьох до дванадцяти тисяч євро. Тому відповідно до закону про сприяння продовженню освіти з метою просування по службі або професійного зростання (Aufstiegsfortbildungsförderungsgesetz) є можливість надання фінансової допомоги для підготовки та складання екзамену на звання майстра. Закон встановлює надання безпроцентної позики або спеціальної фінансової допомоги. Можливі різні варіанти залежно від матеріального та сімейного стану претендента. Можливою є також підтримка з боку федеральних земель після успішного завершення навчання та складання екзаменів. Наприклад, у Баварії особи, які успішно пройшли навчання та склали екзамен на звання майстра, з першого вересня 2013 року одержують додатково спеціальну премію (Meisterbonus) в розмірі 1000 євро (Das Bildungszentrum der Handwerkskammer Osnabrück, 2018).

3. Висновки

Інтенсивний взаємний обмін інформацією у світі сприяє тому, що в різних країнах виникає багато спільного. Але, незважаючи на це, кожна країна має свої індивідуальні особли-

вості у багатьох сферах життя та діяльності. Однією з таких особливостей Німеччини є професійна кваліфікація майстра. Ця професійна кваліфікація з усією сукупністю належних до неї атрибутів, нормативно-правових актів, традицій та звичаїв може розглядатись як помітне економічне, освітнє та культурне явище в житті Німеччини. У засобах масової інформації Німеччини таке явище знаходить значне місце, що додатково підтримує авторитет фахівців, які мають професійну кваліфікацію майстра, та авторитет діяльності таких людей. Ця діяльність пов'язана також з традиційними особливостями німецької мови, зокрема з фразеологізмами, прислів'ями та приказками, із зовнішнім оформленням традиційного одягу майстрів та документів, які підтверджують професійну кваліфікацію та професійні досягнення таких фахівців. Заслужують уваги тексти, в яких йдеться про державну підтримку, зокрема фінансову, навчання майстрів та складання претендентами на звання майстра відповідних кваліфікаційних іспитів. Особливістю сучасних текстів про діяльність майстрів у Німеччині є також тема жінок у традиційно чоловічих видах професійної, зокрема ремісничої діяльності.

Перспективними для подальших досліджень можуть бути особливості підбору текстів розглянутої тематики для навчальних цілей за різними напрямками підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балк Е.А., Лемєнєв М.М. Мастера узнают по труду. *Партнер*. 2015. № 7. С. 50.
2. Березинська Н.О. Інформаційні технології в дослідницькій роботі студентів-економістів (на прикладі досліджень економічних аспектів підготовки майстрів у Німеччині). *Science, research, development* : monografia pokonferencyjna. Poznan, 2018. Vol. 9: Pedagogy. P. 33–35.
3. Павловська Л.І. Почесні професійні звання в Німеччині – перекладацький та виховний аспекти (на прикладі звань “Meister” та “Oberingenieur”). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2018. Вип. 2. С. 103–106.
4. Павловська Л.І. Реміснича діяльність у текстах засобів масової інформації Німеччини: тематичний аспект. *Science, research, development* : monografia pokonferencyjna. Poznan, 2018. Vol. 12: Philology, sociology and culturology. P. 60–61.
5. Толстоног В.В. Сдача экзамена на звание мастера ремесленных работ. *Партнер*. 2004. № 9(84). С. 48.
6. Der Weg zum Meister. Das Bildungszentrum der Handwerkskammer Osnabrück. URL: <https://www.btz-osnabrueck.de/btzm/content/view/nav/549> (дата звернення: 03.03.2019).

7. Kindt-Matuschek B. Eine Frau, die meisterlich eine Männerdomäne erobert. *Freie Presse: Regionen*. 2018. № 8. URL: <https://www.freiepresse.de/erzgebirge/schwarzenberg/eine-frau-die-meisterlich-eine-maennerdomaene-erobert-amp10290914> (дата звернення: 03.03.2019).
8. Meister- oder äquivalente Abschlüsse: Studium ohne Abitur in Rheinland-Pfalz. URL: <https://www.studium-ohne-abitur-rlp.de/hochschulzugang/uber-meister-oder-aquivalente-abschlusse> (дата звернення: 03.03.2019).
9. Meister werden: Was Sie wissen müssen. *Deutsche Handwerks Zeitung*. URL: <https://www.deutsche-handwerks-zeitung.de/der-weg-zum-meister-was-sie-wissen-muessen/150/3096/202711> (дата звернення: 03.03.2019).
10. Siller M., Perkmann U. Die unternehmerische Tätigkeit der Meister in Südtirol. Strukturdaten und Erfolg von Meisterunternehmen. WIFO Studie 1.17. 2017. URL: https://www.handelskammer.bz.it/sites/default/files/uploaded_files/IRE_ricerca_economica/Pubblicazioni/WIFO_Studie_1_17_DT.pdf (дата звернення: 03.03.2019).
11. До Посольства Німеччини завітали незвичні відвідувачі. *Diplomatic International Portal*. URL: <https://dip.org.ua/nimechchina/novini-nimechchina/do-posolstva-nimechchini-zavitali-nezvichni-vidviduvachi/> (дата звернення: 07.03.2019).

REFERENCES:

1. Balk, E.A., Lemenyov, M.M. (2015). Masters learn by labor. *Partner*, no 7, pp. 50 [in Russian].
2. Berezynska, N.O. (2018). Informatsiini tekhnolohii v doslidnytskii roboti studentiv-ekonomistiv (na prykladi doslidzhen ekonomichnykh aspektiv pidhotovky maistriv v Nimechchyni) [Information technologies in the research work of students-economists (on the example of studies of economic aspects of the training of masters in Germany)]. *Science, research, development* : monografia pokonferencyjna. Poznan, vol. 9: Pedagogy, pp. 33–35 [in Ukrainian].
3. Pavlovska, L.I. (2018). Pochesni profesiini zvan'nia v Nimechchyni – perekladatskyi ta vykhovnyi aspekty (na prykladi zvan' "Meister" ta "Oberingenieur") [Honorary professional titles in Germany – translation and educational aspects (by the example of the titles “Meister” and “Oberingenieur”)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia"* [Scientific Bulletin of the Kherson State University. Series “Translation Studies and Intercultural Communication”], vol. 2, pp. 103–106 [in Ukrainian].
4. Pavlovska, L.I. (2018). Remisnycha diialnist v tekstakh zasobiv masovoi informatsii Nimechchyny: tematychnyi aspekt [Handicraft activity in German media texts: thematic aspect]. *Science, research, development* : monografia pokonferencyjna. Poznan, vol. 12: Philology, sociology and culturology, pp. 60–61 [in Ukrainian].
5. Tolstonog, V.V. (2004). Sdacha ekzamena na zvanie мастера ремесленных работ [Passing the exam for the title of master of handicraft]. *Partner*, vol. 9(84), pp. 48 [in Russian].

6. Das Bildungszentrum der Handwerkskammer Osnabrück (2018). Der Weg zum Meister [The Way to the Master]. Retrieved from: <https://www.btz-osnabrueck.de/btzm/content/view/nav/549> [in German].
7. Kindt-Matuschek, B. (2018). Eine Frau, die meisterlich eine Männerdomäne erobert [A woman who masterfully conquers a male domain]. *Freie Presse: Regionen*. Retrieved from: <https://www.freiepresse.de/erzgebirge/schwarzenberg/eine-frau-die-meisterlich-eine-maennerdomaene-erobert-amp10290914> [in German].
8. Studium ohne Abitur in Rheinland-Pfalz (2018). Meister oder äquivalente Abschlüsse [Master or equivalent degrees]. Retrieved from: <https://www.studium-ohne-abitur-rlp.de/hochschulzugang/uber-meister-oder-aquivalente-abschlusse> [in German].
9. Deutsche Handwerks Zeitung (2018). Meister werden: Was Sie wissen müssen [Become a master: What you need to know]. Retrieved from: <https://www.deutsche-handwerks-zeitung.de/der-weg-zum-meister-was-sie-wissen-muessen/150/3096/202711> [in German].
10. Siller, M., Perkmann, U. (2017). Die unternehmerische Tätigkeit der Meister in Südtirol. Strukturdaten und Erfolg von Meisterunternehmen [The entrepreneurial activity of the masters in South Tyrol. Structural data and success of master companies]. WIFO Studie 1.17. Retrieved from: https://www.handelskammer.bz.it/sites/default/files/uploaded_files/IRE_ricerca_economica/Pubblicazioni/WIFO_Studie_1_17_DT.pdf [in German].
11. Diplomatic International Portal (2018). Do Posolstva Nimechchyny zavitaly nezvychni vidviduvachi [Unusual visitors came to the German Embassy]. Retrieved from: <https://dip.org.ua/nimechchina/novini-nimechchina/do-posolstva-nimechchini-zavitali-nezvichni-vidviduvachi/> [in Ukrainian].

УДК 371:31.004

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-50

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКИХ ВНЗ

Пірожкова Ірина Вікторівна,
 викладач кафедри гуманітарної підготовки
 Морський інститут післядипломної освіти
 імені контр-адмірала Ф.Ф. Ушакова
 iri8112@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-1903-4978

Стаття присвячена пріоритетності компетентнісного підходу як соціально-комунікаційного аспекту формування професійної міжкультурної комунікації у майбутніх фахівців морських ВНЗ у світлі проблеми формування комунікативних умінь іноземної мови у сучасних судномеханіків та електромеханіків у галузі морської освіти. Досягненню взаєморозуміння в процесі міжкультурної комунікації сприяє міжкультурна компетенція. Міжкультурна компетенція – це здатність здійснювати спілкування іноземною мовою з урахуванням різниці культур і стереотипів мислення.

Вивчення проблем міжкультурної комунікації передбачає знайомство з такими явищами і поняттями: принципами комунікації, основними функціями культури, впливом культури на сприйняття і комунікацію в її різних сферах і видах, параметрами для опису впливу культури на людську діяльність і розвиток суспільства у контексті вивчення професійної лексики. Ця стаття розглядає проблеми формування міжкультурної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови. У ній порушено низку питань, пов'язаних з формуванням міжкультурної компетенції в процесі навчання іншомовного спілкування з урахуванням культурних і ментальних відмінностей носіїв мови, що є необхідною умовою для успішного діалогу культур. Вивчення іноземної мови, що є обов'язковим компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців у морській технічній сфері (механіків, електриків), також відбувається на основі компетентнісного підходу з певною орієнтацією на міжкультурну (та можна додати полікультурну) комунікацію. Автор визначає міжкультурні комунікації, сформовані у курсантів морського інституту в процесі вивчення англійської мови. Необхідність володіння англійською мовою фахівцями морських професій (суднові механіки та суднові електрики) на рівні компетентного користувача – факт незаперечний. Від рівня володіння англійською мовою залежить успішність роботи суднового механіка (суднового електрика), його кар'єрне зростання, забезпечення безпеки мореплавання. Процес навчання має бути спрямований на активізацію творчих можливостей і задоволення запитів особистості.

Володіння морською англійською мовою зумовлене окремим рядком у конвенційних документах, що регламентують підготовку кадрів морських спеціальностей.

Основною метою професійної освіти в морському ВНЗ є підготовка морського фахівця, що має достатній рівень освіченості, щоб у результаті застосування такої освіченості на практиці бути конкурентоспроможним на ринку праці, компетентним, відповідальним, з вільним володінням своєю професією, готовим до постійного професійного зростання.

Ключові слова: компетентнісний підхід, комунікативна компетенція, професійно орієнтоване навчання, професійна освіта, достатній рівень освіченості.

SOCIAL-COMMUNICATIVE ASPECTS OF PROFESSIONAL INTERCULTURAL COMMUNICATION FORMATION IN FUTURE SPECIALISTS OF MARINE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Pirozhkova Iryna Viktorivna,
Teacher of Humanitarian Preparation Department
Admiral Ushakov Maritime Institute
iri8112@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1903-4978

The article is devoted to the priority of the competence approach as a social and communication aspect of the formation of professional intercultural communication among future specialists of maritime higher educational institutions in the world problem of formation of communicative skills of a foreign language in modern ship engineers and electrical engineers in the field of maritime education. Intercultural competence contributes to the achievement of mutual understanding in the process of intercultural communication. Intercultural competence is the ability to communicate in a foreign language, taking into consideration the difference in cultures and stereotypes of thinking.

Studying the problems of intercultural communication involves getting acquainted with the following phenomena and concepts: communication principles, the main functions of culture, the influence of culture on perception and communication in its various spheres and types, parameters for describing the impact of culture on human activity and the development of society in the context of studying vocational vocabulary. This article examines the problems of forming the intercultural competence of students in foreign language classes. It raises a number of issues related to the formation of intercultural competence in the process of learning foreign language communication, taking into account the cultural and mental differences of the native speakers, which is a prerequisite for a successful dialogue of cultures. The study of a foreign language, which is a compulsory component of the training of future specialists in the marine technical field (mechanics, electricians), also takes place on the basis of a competent approach with a certain orientation towards intercultural communication (and it is possible to add multicultural) communication. The author defines intercultural communication, formed at the cadets of the Maritime Institute, in the process of studying English. The need to speak the maritime English at the level of a competent user for the marine specialists (ship engineers and ship electricians) is an undeniable fact. The level of proficiency in English depends on the success of the operation of the ship's engineer (ship's electrician), his career growth, and the safety of navigation. The learning process should be aimed at enhancing creativity and satisfaction of individual inquiries.

The proper level of maritime English is a separate line in the convention documents regulating the training of specialists in maritime professions.

The main objective of vocational education at a maritime higher educational institution is to train a marine specialist with a sufficient level of education in order to be competitive in the labor market, competent, responsible, with the free possession of his profession and ready for constant professional growth.

Key words: competence approach, communicative competence, professionally oriented training, vocational education, sufficient level of education.

1. Вступ

Збільшення вимог до рівня комунікативної компетентності морського спеціаліста іноземної мови міжнародними регулюючими організаціями зобов'язує морські ВНЗ шукати нові шляхи вирішення поточних проблем навчання студентів англійської мови. Сучасна інтеграція у світовий простір професійної освіти підготовки фахівців неможлива без основної дієвої сили – зростання як особистісного, так і фахового, що є основним фактором розгалуження та розширення предметних засад фахового спрямування.

Успішність трудової діяльності суднового механіка безпосередньо пов'язана з рівнем його освіти, досвідом його роботи в тих чи інших умовах, його безпосереднім бажанням і прагненням підвищувати професіоналізм усіма можливими і доступними йому засобами. Впевнене володіння англійською мовою, а саме термінологією в судновій механіці, є однією з основних складових частин успішної

міжкультурної комунікації в професійній діяльності. Формування міжкультурної компетенції слід розглядати в зв'язку з розвитком здатності студентів брати участь у діалозі культур на основі принципів взаємної поваги, терпимості до культурних відмінностей і подолання культурних бар'єрів. Міжкультурне навчання спрямоване на формування у студентів морських ВНЗ здатності до міжкультурної комунікації і сприяє як усвідомленню студентами своєї приналежності до певного етносу, так і ознайомленню з традиціями і культурними особливостями представників іншої культури. Сучасний спеціаліст торговельного флоту, який володіє іноземною мовою, виявляється втягнутим у процес спілкування з іншими людьми, які є представниками своїх культур. У зв'язку з цим під час вивчення іноземної мови (за професійним спрямуванням) потрібно приділяти увагу не тільки багатому професійному лексичному запасу, вимові, добре знати іншомовну граматику, а й формувати в собі міжкультурну

компетенцію. Така компетенція передбачає досягнення такого рівня володіння мовою, який дасть змогу, по-перше, гнучко реагувати на всілякі непередбачені повороти під час бесіди; по-друге, визначити адекватну лінію мовної поведінки; по-третє, безпомилково вибрати конкретні засоби з великого арсеналу і, нарешті, по-четверте, вжити ці засоби згідно із запропонованою ситуацією.

2. Розділ 1

Формування міжкультурної компетенції передбачає взаємодію двох культур у декількох напрямках: знайомство з культурою країни досліджуваної мови за допомогою самої іноземної мови і засвоєння моделі поведінки носіїв іншомовної культури; вплив іноземної мови та іншомовної культури на розвиток рідної мови і модель поведінки в рамках рідної культури; розвиток особистості під впливом двох культур.

Відповідно до міжкультурно-комунікаційного компетентнісного підходу процес навчання був зорієнтований на професійну підготовку суднового механіка з розвитком необхідних навичок за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів навчання предметного та соціального контекстів майбутньої професійної діяльності суднового механіка.

Викладачами кафедри гуманітарної підготовки ПЗ Інституту Післядипломної освіти ім. контр-адмірала Ф.Ф. Ушакова розроблені дидактичні комплекси для інженерів-судномеханіків, що сприяють формуванню механізмів самореалізації та саморегуляції професійної діяльності в ситуаціях іншомовного спілкування та розвитку професійної іншомовної компетенції. Згідно з модульно-рейтинговим підходом навчальний матеріал був розподілений на модулі, якість та відповідність теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля перевірено, був опрацьований постійний зворотний зв'язок з кожним кадетом (викладач – студент; викладач – група) та на підставі цього був вироблений процес корегування навчальної діяльності як окремого студента, так і всієї групи.

3. Розділ 2

Начальна діяльність курсантів організована через систему інноваційних технологій навчання в рамках розроблених спеціальних курсів «Англійська мова за професійним спрямуванням», «Спецкурс з безпеки», «Ділова англійська мова». Ми звернули увагу на розгляд проблеми вивчення англійських аббревіатур у машинній механіці в контексті сучасної модернізації освіти та формуванні міжкультурної компетенції.

Скорочення в сучасній морській англійській мові є дуже продуктивним способом словотво-

рення і в цілому в англійській мові скорочення і аббревіатури розвинені значно сильніше, ніж в українській. Загалом, вивчення аббревіатур та скорочень як способу словотворення і їх місця в спеціальній морській термінології вимагає перш за все системного підходу, коли лексичні одиниці мови розглядаються в їх взаємозв'язку з іншими елементами мовної системи, з боку їх практичної потреби і призначення в процесі комунікації. Такий підхід до вивчення англійських скорочень впливає зі специфіки мови як структурно-системної освіти і діалектичної єдності наукової мови і мови.

Скорочене слово – його перша буква, а скорочене словосполучення – перші літери компонентів. Скорочені слова вимовляються повністю: E. = east – схід, W = west – захід.

Скорочені словосполучення вимовляються найчастіше як назви букв, що становлять скорочення. Emf = electromotive force (електропротисна сила), mmf = magnetomotive force (магніторотисна сила), ihp = indicated horsepower (індикаторна кінська сила), HPFP = High Pressure Fuel Pump (Паливний Насос високого тиску).

Іноді можна зустріти скорочення типу: s/n або to n. = signal to noise – відношення сигналу до шуму.

Часто скорочується частина словосполучення, наприклад: H.P. motor = horse-power motor.

Внаслідок широкого вживання скорочень трапляються багато омонімічних форм, що створює певні труднощі під час вибору потрібного значення, наприклад: s.f. = self-feeding – з автоматичною подачею, s.f. = signal frequency – частота сигналу, s.f. = square foot – квадратний фут.

Зрідка трапляються й особливі способи графічного оформлення скорочень: B-P (by-pass engine «двоконтурний двигун»), S/N curve (stress plotted against number of applications «графік: напруга – кількість приміток»), S/N або s. to n. (signal to noise «відношення сигналу до шуму»). Подібний комунікативний елемент давно став невіддільною частиною ділової та професійної міжкультурної комунікації в морській англійській мові.

Компетентнісний підхід з точки зору аспектів формування професійної міжкультурної комунікації у вивченні іноземних мов актуальний тим, що вчить співпраці, а навчання співпраці виховує творчі здібності та активізує студентів. Основними цілями є: 1) самовираження і самовдосконалення студентів, підвищення мотивації навчання, формування пізнавального інтересу; 2) реалізація на практиці набутих умінь і навичок, розвиток мовлення, вміння

грамотно й аргументовано піднести матеріал, вести дискусійну полеміку; 3) продемонструвати рівень культури, освіченості, соціальної зрілості; 4) розвивати мовні та інтелектуальні здібності, стійкий інтерес до вивчення мови, потребу в самоосвіті. Зрештою, передбачається досягнення комунікативної компетенції, певного рівня мовних, професійних, соціокультурних знань, комунікативних умінь і мовних навичок, що дають змогу здійснювати іншомовне спілкування. Здійснення міжкультурної комунікації передбачає готовність людини не тільки приймати представника іншої культури з усіма її національними та ментальними особливостями, а й здатність змінюватися самому. Вивчаючи іноземну мову у всьому її різноманітті, студенти стикаються з мовними і культурними явищами і зіставляють їх з такими в рідній мові. Так, наприклад, осягаючи лексико-граматичну систему іноземної мови, доводиться звертатися до знань, отриманих на заняттях з української мови, щоб виділити подібності та відмінності в мовних явищах і сфері їх вживання. Вивчення іншомовної культури також призводить студента до необхідності звернутися до культурно-історичних фактів своєї країни. Таким чином, вивчаючи іноземну мову і беручи участь у міжкультурній комунікації, студент глибше осягає свою рідну мову і рідну культуру. Формування міжкультурної компетенції передбачає також оволодіння такими вміннями: бачити в представникові іншої культури не тільки те, що нас відрізняє, а й те, що об'єднує; змінювати оцінки в результаті осягнення іншої культури; відмовлятися від стереотипів; використовувати знання про чужу культуру для більш глибокого пізнання своєї.

Вибір методів і освітніх технологій зумовлений необхідністю забезпечення необхідної якості навчання і формування у курсантів заданих освітнім стандартом професійних компетенцій, необхідних для здійснення міжособистісної командної співпраці та комунікації в полікультурних умовах.

4. Висновки

Міжкультурна компетенція формується в процесі навчання іншомовного спілкування з урахуванням культурних і ментальних відмінностей носіїв мови і є необхідною умовою для успішного діалогу культур. Усвідомлення можливих проблем, що виникають у міжкультурній комунікації представників різних культур, розуміння цінностей і загальноприйнятих норм поведінки є досить значимими факторами у вивченні іноземної мови для майбутніх працівників морської галузі. І коли курсанти підготовлені до їх вирішення відповідним чином, вони можуть уникнути нерозу-

міння, неадекватного сприйняття поведінки і потенційних конфліктів, які можуть виникнути через неправильне використання мови, помилкової інтерпретації реакції співрозмовника й оцінки ситуації, що склалася. А здатність студента до переломлення культурних цінностей у своїй поведінці сприяє становленню його як висококваліфікованого фахівця у співпраці з представниками світової спільноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицкий А.А. Проблемные точки реализации компетентного подхода. *Вестник Московского государственного гуманитарного университета имени М.А. Шолохова. Серия «Педагогика и психология»*. 2012. № 2. С. 52–60.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Интернет-журнал «Эйдос»*. 2006. 5 мая. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm> (дата обращения: 02.04.2019).
3. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2008. 375 с.
4. Окунева Л.И., Загузова В.В. English for Marine Engineering Cadets (Английский язык для курсантов-судомехаников) : учебное пособие по дисциплине «Английский язык» для курсантов специальности 180403.65 «Эксплуатация судовых энергетических установок». Мурманск, 2012. 112 с.
5. Дейнега Ю.Г. Судовой механик: технический минимум. Москва : Моркнига, 2008. 304 с.
6. Navigation English : учебное пособие. В 2 ч. / Н.А. Ивасюк и др. ; под общ. ред. Н.А. Ивасюк. Одесса : Феникс, 2016. Ч. 1. 160 с.

REFERENCES:

1. Verbitskiy A.A. Problemyye tochki realizatsii kompetentnostnogo podkhoda. [Problem points of the competence approach] *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo humanitarnogo universiteta imeni M.A. Sholokhova. Seriya «Pedagogika i psikhologiya»*. 2012. № 2. S. 52–60.
2. Deynego YU.G. Sudovoy mekhanik. Tekhnicheskii minimum., il. (Biblioteka Sudovogo Mekhanika) [Ship engineer. Technical minimum., Il. (Ship Engineer Library)] *Izdaniye pererabotannoye i dopolnennoye ISBN 978-5-90380-48-9. M: Morkniga, 2008, 304 s.*
3. Zimnyaya I.A. Klyuchevyye kompetentsii – novaya paradigma rezul'tata obrazovaniya. [Key competencies - a new paradigm of the result of education] *Internet-zhurnal «Eydos»*. 2006. 5 мая. URL.
4. Tenishcheva V.F. Integrativno-kontekstnaya model' formirovaniya professional'noy kompetentsii: [integrative contextual model of the formation of professional competence] *diss. d-ra. ped. nauk: 13.00.01. Moskva, 2008. 375 s.*
5. Okuneva, L. I., Zaguzova V. V. English for Marine Engineering Cadets (Английский язык для курсантов-судомехаников) [English for Marine Engineering Cadets]: *ucheb. posobiye po distsipline «Английский язык» для курсантов spetsial'nosti 180403.65 «Ekspluatatsiya sudovyykh energeticheskikh ustanovok»*. Murmansk, 2012. 112 s.
6. Navigation English [Navigation English]: *ucheb. posob. V 2 ch. CH. I / Ivasyuk N. A. i dr. ; pod obshch. red. N.A. Ivasyuk. Odessa : Feshks, 2016. 160 s.*

УДК 81'373
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-51

ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ЄВАНГЕЛІЯ “DAS NEUE TESTAMENT”)

Романова Наталя Василівна,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

Стаття присвячена дослідженню емотивної лексики в сучасному німецькомовному релігійному дискурсі. Метою студії є окреслення парадигми лексичних одиниць, що позначають емоції людини та визначення їхньої семантики в емпіричному матеріалі. Під час дослідження використано як загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння) методи, так і спеціальні лінгвістичні, зокрема контекстуальний аналіз для з'ясування семантичного потенціалу емотивної лексики, дистрибутивно-валентний аналіз для встановлення позиції і взаємодії емотивної лексики з іншими словами лексико-семантичної системи сучасної німецької мови, аналіз словникових дефініцій для підтвердження змістового наповнення феномена, метод кореляції мовних і позамовних чинників для реконструкції емоційної картини етносу. Результати дослідження охоплюють уточнення поняття «релігійний дискурс», простеження структури та висвітлення основної тематики Євангелій, виявлення понад 25 семантичних підтипів емотивної лексики, їх лінгвістичних механізмів; репрезентацію прагматичного потенціалу елементів, що корелює із лінгвістичним контекстом та стилістичним. Лінгвістичний контекст конкретизує значення певного емотиву, стилістичний – розширює, доповнює і реалізує нові оказіональні конотації відповідно. У межах того чи того контексту можливі варіанти семантичного впливу на актуалізацію значень емотивної лексики: контекст впливає на значення елемента, змінюючи його на нове, елемент впливає на контекст, привносячи емоційний компонент у його структуру, контекст і елемент рівною мірою впливають один на одного. Доведено, що емотивна лексика є носієм емоцій надприродних (Бога, Сина Божого, Ангелів) і природних (учнів Ісуса, апостолів, можновладців, пересічних людей) істот, функціонує згідно з формулами «чуже – своє», «сакральне – профане», «священне – несвященне», «Боже – людське», «духовне – бездуховне», «раціональне – емотивне». Висновуємо, що релігійний дискурс тісно пов'язаний із морально-духовним аспектом, який акумулює авторський задум, авторські емоції та визначає обсяг і зміст досвіду автора, сформованого на новій ідеї, нових цінностях – любові до ближнього. Емотивна лексика бере активну участь у творенні емотивно-оцінного поетичного тексту й словесного поетичного образу емоцій, впливає на ступінь сприйняття останніх, дає змогу систематизувати знання етносу про емоції теїстичної категорії.

Ключові слова: емоція, словоформа, семантика, семантичний підтип, лінгвістичний контекст, стилістичний контекст.

EMOTIVE VOCABULARY OF RELIGIOUS DISCOURSE (BASED ON THE GOSPELS “DAS NEUE TESTAMENT”)

Romanova Natalya Vasylivna,
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor the Department of German and Romance Philology
State University of Kherson
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

The article is devoted to the research of emotive vocabulary in the modern German religious discourse. The purpose of the studio is to outline the paradigm of lexical units, which denote the emotions of a person and their semantics in empirical material is determined. In the course of the study, both general scientific (analysis, synthesis, comparison) methods and special linguistic methods were used, including contextual analysis to find out the semantic potential of the emotive vocabulary, distributive-valency analysis for establishing the position and interaction of the emotive vocabulary with other words of lexical-semantic systems of modern German language, analysis of vocabulary definitions to confirm the content of the phenomenon, the method of correlation of language and extra-language factors for the reconstruction of the emotional picture of the ethnos. The results of the study include clarifying the concept of “religious discourse”, tracking the structure and coverage of the main topics of the Gospels, identifying more than 25 semantic subtypes of emotive vocabulary, and their linguistic mechanisms; representation of the pragmatic potential of the elements, which correlates with the linguistic context and stylistic. Linguistic context specifies the meaning of a certain emotion, stylistic – expanded, complemented and

implemented new occasional connotations, respectively. Within the context of the context, variants of semantic influence on the actualization of the meanings of the emotive vocabulary are possible: the context affects the value of the element, changing it to a new element influences the context, introducing the emotive component into its structure, the context and the element affect each other equally. It is proved that emotive vocabulary is the bearer of emotions of supernatural beings (God, Son of God, Angels) and natural (disciples of Jesus, apostles, powers, ordinary people) creatures, functions according to the formulas "alien – their", "sacred – profane", "holy – no holy", "God – human", "spiritual – godless", "rational – emotional". We conclude that religious discourse is closely linked to the moral and spiritual aspect that accumulates the author's idea, author's emotions and determines the volume and content of the author's experience, formed on the new idea, new values – love for the neighbor. Emotive vocabulary takes an active part in the creation of emotionally valued poetic text and verbal poetic image of emotions, contributes to the degree of perception of the latter, makes it possible to systematize the knowledge of the ethnos about the emotions of the theistic category.

Key words: emotion, word-form, semantics, semantic subtype, linguistic context, stylistic context.

1. Вступ

Емотивна лексика – явище унікальне, бо в ній закарбовані наївні, наукові (спеціальні) й лінгвістичні знання певного етносу про емоції. Емоції, за визначенням психологів, є короткочасними ситуативними реакціями організму на зовнішній або внутрішній подразник (Формановська, 2005: 111). Крім того, емоції і самі породжують певні ситуації, виконують функцію каталізатора креативних здібностей людини (Безугла, Романченко, 2008: 77).

Звідси розмаїття напрямів у дослідженні феномена. Йдеться про онтологічний напрям, у річищі якого дослідники намагаються визначити природу емотивної лексики (А. Вежбицька, К.М. Галкіна-Федорук, К.О. Ердман); гносеологічний, де ставлять питання про доцільність виокремлення та вживання емотивної лексики (Аристотель, Варон, Цицерон); когнітивно-комунікативний, представники якого розглядають структуру, семіотику, семантику, функції, прагматику емотивної лексики (Л.Р. Безугла, О.Б. Клевцова, І.О. Романченко, В.І. Шаховський); порівняльно-історичний, що спонукає дослідників до студіювання емотивної лексики в динаміці та її розвитку (Ю.І. Гамаюнова, М.В. Гамзюк, Н.В. Романова); перекладознавчий, орієнтований на відтворення національної специфіки й особливостей емотивної лексики (Е.А. Валга, Н.В. Романова, О.М. Шапошник) тощо.

Незважаючи на великий інтерес до аналізованого прошарку мовних одиниць та значну кількість наукових праць, присвячених їх проблемам, дослідження німецькомовної емотивної лексики в царині релігійного дискурсу лишається дотепер на периферії. Це й зумовлює актуальність вибору пропонованої статті.

Мета студії полягає в окресленні парадигми емотивної лексики релігійного дискурсу та визначенні її семантики.

Відповідно до мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) розкрити коротко специфіку

релігійного дискурсу та біблійних текстів Євангелія; 2) інвентаризувати й описати емотивну лексику з урахуванням її семантичного потенціалу; 3) класифікувати аналізовані елементи за семантичною ознакою.

Методологічно дослідження спирається на постулати та принципи антропоцентричності, що «передбачає перехід інтересів дослідника з об'єкта пізнання на суб'єкта, тобто перехід до аналізу людини в мові й мови в людині» (Морозова, 2018: 77).

2. Специфіка релігійного дискурсу та біблійні тексти Євангелій

Здобутки сучасної лінгвістики в дослідженні релігійного дискурсу свідчать про два основні різновиди тлумачень: широке й вузьке (Бобирева, 2008: 162). Релігійний дискурс у широкому розумінні постає як сукупність певних дій, пов'язаних із залученням людини до віри та як множинність мовленевих актів, що супроводжують процес взаємодії комунікантів. У вузькому смислі релігійний дискурс охоплює мовленеві акти, що використовують у релігійній сфері (там само). У нашому дослідженні релігійний дискурс тлумачимо у річищі німецької наукової традиції як корпус біблійних текстів Євангелій (Jung, 2005), тобто як матеріал аналізу (Карасик, 2007: 350).

Перш ніж розглянути семантику емотивної лексики, нагадаємо, що емпіричний матеріал являє собою новий переклад Женевського біблійного товариства, виконаний у 2013 р. на основі грецьких текстів і перекладів Ф.Є. Шлахтера (Bibel, 2013: VIII, IX).

Провідною ідеєю канонічних Євангелій у "Das Neue Testament" є прихід Месії, званого Ісусом Христом, до обраного народу.

Є чотири варіанти опису життя Спасителя, написаних різними авторами – Матвієм (збирачем податків), Марком (священником), Лукою (лікарем), Іваном (заможним підприємцем) (Сорока, 2001: 4, 14, 15, 38), що засвідчують історію земного життя Боголю-

дини, дива, які Вона творила на доказ свого Божества, Її учення про Любов до ближнього, страждання за гріхи людей, смерть на хресті, воскресіння із мертвих і вознесіння на небо.

За структурою аналізовані Євангелія належать до двох різновидів: симетричні й асиметричні. У симетричних Євангелія розділи й вірші мають однаковий статус, тобто вони збігаються у межах корпусу вибирання. Наприклад, мінімальній кількості розділів відповідає мінімальна кількість віршів у Євангелії від св. Марка – 16 розділів, 678 віршів, у Євангелії від св. Івана кількість розділів і віршів наближена до посередньої – 21 розділ, 879 віршів. Асиметричні Євангелія комбінують максимальний обсяг розділів та більш ніж посередній обсяг віршів (Євангелія від св. Матвія – 28 розділів, 1070 віршів) або максимальний обсяг віршів та більш ніж посередній обсяг розділів (Євангелія від св. Луки – 1151 вірш, 24 розділи).

Тематика Євангелія відображає функції Ісуса Христа та Його природу. Зокрема, **Матвій** розповідає про Ісуса Христа як **Месію**, що обходив усі галілейські міста й оселі, навчаючи в їхніх синагогах та проповідуючи Євангеліє Царства Небесного. **Марк** говорить про Ісуса Христа як **Сина Божого**, що хрестився у Йордані від Івана, був сорок днів у пустелі без людей, зі звіриною та Ангелами, випробовуваний Сатаною. Повернувшись у соціум, Він лікував біснுவатих, недужих, прокажених, розслаблених, сухоруких, кровоточивих, глухонімих, сліпих, епілептиків, не цурався грішників. **Лука**, навпаки, підкреслює **біологічне походження** та **духовне виховання** Ісуса Христа, експліковане через притчі, проповіді, молитву, каяття, ідею про спасіння душі та вічне життя, трансформацію зовнішності. **Іван** доводить, що Ісус Христос – **Боголюдина**, моральний Ідеал та священна Жертва, що між Сином і Отцем є сакральний зв'язок, механізмом якого є воля Творця, що Ісус Христос з'явився Своїм учням після смерті над Тиверіядським морем і допоміг їм наловити багато риби.

Таким чином, релігійний дискурс засвідчує складну тематику, в річищі якої реалізується емотивна лексика, поєднує об'єктивну реальність і уявну, що беруть певну участь у конструюванні змісту емотивних лексем, містить безліч перехідних моментів між земним і неземним буттям, що створює емоційну напругу між смислом і актуальністю тексту, висвітлює світогляд авторів і їхнє емоційне ставлення до Ісуса Христа.

3. Семантика емотивної лексики в релігійному дискурсі

Відповідно до тематики Євангелій Ф.С. Шлахтер добирає лексичні засоби, корпус яких становить близько 79 350 слів (Bibel, 2013: 689–797). Словоформи – це ті ж самі слова, але у вузькому розумінні. Виділяємо три різновиди словоформ: лексичні, морфологічні й синтаксичні. Лексичні словоформи номінують предмет (емоції) *fürchtete sich (vor) (4)* (страх), *Schuld (2)* (провина), *Glücklich (19)* (прояв радості), морфологічні відбивають семантичні можливості предмета, до прикладу, дієслівні словоформи *erschrecken* і *erschrak* маніфестують інтенсивність емоції страху, справді пережиту сукупністю людей та однією людиною, синтаксичні словоформи беруть участь у творенні словосполучень і речень як словесних моделей *Ihr werdet von Kriegen hören; ihr werdet hören, dass Kriegsgefahr droht. Lasst euch dadurch nicht erschrecken. Es muss so kommen, aber das Ende ist es noch nicht* (Mt 24:6). «Ви ж про війни почуєте, і про воєнні чутки, – глядіть, не лякайтесь, бо «статись належить тому». Але це не кінець ще» (переклад українською мовою Івана Огієнка. – Н.Р.) (Біблія, 2015: 965).

Через обсяг статті доцільним уявляємо реконструювати досліджувані семантими.

Спостереження над емпіричним матеріалом виявило понад 25 семантичних підтипів, у тому числі позначення:

1) емотивно-оцінного **ставлення** до навколишнього світу *Während er sich noch mit diesem Gedanken trug, erschien ihm im Traum ein Engel des Herrn und sagte zu ihm: "Josef, Sohn Davids, zögere nicht, Maria als deine Frau zu dir zu nehmen! Denn das Kind, das sie erwartet, ist vom Heiligen Geist* (Mt 1:20). *Doch er fürchtete sich davor, nach Judäa zu ziehen, weil er hörte, dass dort als Nachfolger von Herodes dessen Sohn Archelaus regierte* (Mt 2:22). *Jesus entgegnete: "In der Schrift heißt es aber auch: Du sollst den Herrn, deinen Gott, nicht herausfordern!"* (Mt 4:7). *Denn "mögen sie auch sehen, sie sollen nichts erkennen, und mögen sie auch hören, sie sollen nichts verstehen, damit sie nicht etwa umkehren und ihnen vergeben wird."* (Mk 4:12). *Ich sage euch aber: Ellia ist bereits gekommen, und sie haben mit ihm gemacht, was sie wollten; so steht es ja auch über ihn in der Schrift.* (Mk 9:13). *Er wird keinen Wein und keine starken Getränke zu sich nehmen, und schon im Mutterleib wird er mit dem Heiligen Geist erfüllt sein* (Lk 1:15). 'Wir

haben ja Abraham zum Vater!' (Lk 3:8). *Bist du etwa mehr als unser Stammvater Jakob, der uns diesen Brunnen gegeben und selbst von seinem Wasser getrunken hat – er und seine Söhne und seine Herden?*" (Joh 4:12). *"Kommt mit, ich habe einen Fremden getroffen, der mir alles auf den Kopf zugesagt hat, was ich getan habe! Ob er wohl der Messias ist?"* (Joh 4:29).

Маркерами емотивно-оцінного ставлення є частки *aber, auch, Doch, etwa, ja, nicht, noch, schon, wohl* та ін. Будучи невідмінюваними словами, частки відносяться до всього речення, не впливають на істинне значення висловлювання, виражають ставлення мовця до сказаного. Наприклад, частка *aber* указує на досаду Ісуса й підтверджує прихід Іллі як предтечі, частка *auch* підсилює бажання Ісуса не стільки повчати життєвим істинам народ, скільки підготувати його до нової етики, частка *Doch* підтверджує страх Йосипа повернутися з родиною до Назарета після смерті Ірода і водночас реалізує рішучість чоловіка змінити маршрут руху, частка *etwa* із запереченням *nicht* свідчить про підвищену емоційність висловлювання, позитивне й терпляче ставлення мовця до невизначеного терміну духовних перемін, конвергенція часток указує як на інтенсивність емоційного ставлення, так і на афективний стан мовця, зокрема, частки *ja* і *auch* засвідчують авторитетність і визнання Святого Письма Ісусом. Отже, частки є не просто елементами побудови граматичного емотивного висловлювання, але й одним із економних способів створення додаткової смислової, емотивно-оцінної, експресивної інформації;

2) дії, спрямованої на об'єкт (носія емоційного стану) *Angst hatten vor, sich ärgern über, in Aufregung versetzen, auslachen, beeindrucken, bewundern, mit der Angst zu tun bekommen, beschimpfen, erregen, erstaunen, Freude haben an, sich freuen über, sich fürchten vor, hassen, höhnen, küssen, leid tun D., lieben, lustig machen über, quälen, schlagen, schreien, sich sehnen nach, seufzen, sich auf die Knie werfen vor, spotten, Spott treiben mit, staunen über, trauern, umfassen [Füße], verachten, verspotten, weinen, sich auf den Boden werfen vor, sich wundern über.*

У наведених прикладах виділяємо (зворотні) дієслова, що керують знахідним відмінком або прийменником і давальним чи знахідним відмінками, сталі словосполучення з керуванням. Ці дії пов'язані з негативними емоціями – страх, гнів, горе, презирство, позитивними – подив, радість, любов, нейтраль-

ними – хвилювання. Домінують негативні емоції страх і гнів. При цьому емоція страху характерна лише для людини, емоцію гніву переживають Бог і людина. Гнів Бога священний, панує над земним світом, він контрольований і підпорядкований, гнів людини диференціюють на грішний і безгрішний. Грішний гнів засуджують, безгрішний схвалюють (Мацьків, 2009: 402–403);

3) інтенсивності емоцій *Angst und Grauen, außer sich vor Staunen, außer sich vor Zorn sein, Freuden, furchtbar leiden, große Freude, große Qualen leiden, heftige Vorwürfe machen, hoch erfreut sein, hochverehrt, in Angst und Schrecken geraten, in große Erregung geraten, in große Unruhe geraten, tief seufzen, jubeln, lachen, laut klagen, laut weinen und klagen, lautes Jammern und angstvolles Zittern und Beben, lautes Weinen und Klagen, sehr erschrecken, sehr erstaunt sein, sehr traurig werden, sich so sehr freuen, so sehr lieben, so sehr packt die Angst, so sehr in Erschrecken versetzen, tief beeindruckt sein, tief betroffen sein, trauern und weinen, triumphieren, voll Furcht und Staunen, voll Zorn und zugleich tief betrübt, voller Freude, voller Freude und Jubel sein, voller Liebe, voller Staunen, voller Verwunderung, voller Zorn, völlig überrascht sein, von ganzem Herzen lieben, von Angst und Grauen gepackt, überglücklich sein, Überheblichkeit, weinen und trauern, wirklich sonderbar, zum großen Erstaunen, zutiefst bestürzt sein / erschrecken über, zu Tode betrübt sein, Sie hatten solche Angst, dass sie niemand etwas von dem erzählten, was sie erlebt hatten."* (Mk 16:8). *Als König Herodes das hörte, erschrak er und mit ihm ganz Jerusalem* (Mt 2:3). *Über diese Antwort waren sie so verblüfft, dass sie Jesus in Ruhe ließen und weggingen* (Mt 22:22). *Im Gegenteil, seine Antwort hatte sie so verblüfft, dass sie nichts zu sagen wussten* (Lk 20:26). *Der Kampf wurde so heftig, und Jesus betete mit solcher Anspannung, dass sein Schweiß wie Blut auf die Erde tropfte* (Lk 22: 44).

Індикаторами (вказівками) інтенсивності в наведених прикладах є лексико-граматичні засоби та синтаксичні. З-поміж лексико-граматичних індикаторів виокремлюємо: парні словосполучення з градацією емоції *Angst und Grauen, weinen und trauern*, прийменники з просторовим значенням *außer*, прикметники *groß, heftig, hoch, hochverehrt, laut, voll, voller, ganz*, прислівники *furchtbar, tief, laut, sehr, völlig, zutiefst, so, wirklich*, емотивні дієслова, іменники із семою 'інтенсивність вияву емоції', словосполучення *so heftig, so sehr, zu Tode*, вказівний займенник *solche*.

Синтаксичні засоби реалізуються на рівні синтаксису. Йдеться про моделі складних і ускладнених речень, що описують емоційний стан страху та подиву крізь призму емоційної оцінки з лінійкою «позитив – негатив». Складні речення апелюють до складнопідрядного речення присудка (див. Mt 22:22; Lk 20:26), ускладнені тотожні періоду (див. Mk 16:8; Lk 22:44);

4) емоційного стану: а) реального *ärgerlich sein, barmherzig sein, bestürzt sein, beeindruckt sein, empört sein, entsetzt sein, entrüstet sein, erfreut sein, erschrocken sein, erstaunt sein, gleichgültig sein, gottesfürchtig sein, schuldig sein, überrascht sein, überwältigt sein, von Furcht gepackt sein, von sinnloser Wut gepackt wurden, vor Angst zittern, zornig sein, zufrieden sein*; б) уявного *Er wäre froh gewesen, wenn er seinen Hunger mit den Schoten, die die Schweine fraßen, hätte stillen dürfen, doch selbst davon wollte ihm keiner etwas geben* (Lk 15:16).

У корпусі вибирання реальний емоційний стан експліковано трьома структурними моделями: 1) копула + предикатив, пасивна форма дієслова в імперфекті + предикатив; 2) метафоричне дієслово в будь-якій часовій формі активу + предикатив; 3) уявний пов'язаний із плюсквамперфектом кон'юнктивом, що реалізує бажання голодної людини та виражає її лояльне ставлення до ситих людей іншого («чужого») народу;

5) характеристики, властивості дії *ärgerlich, ausdrücklich, aus Neid, betroffen, ehrfurchtsvoll, erstaunt, gern, gespannt, glücklich, höhnisch, mit Freuden [aufnehmen], spöttisch, traurig, überrascht, verächtlich, verwundert, wehe, zitternd, zurückhaltend*.

Маркери цього семантичного підтипу еквівалентні прислівникам і словосполученням. Прислівники, як відомо, автономні частини мови, що не змінюються у разі вживання. Можуть стояти перед усіма повнозначними частинами мови й деякими неповнозначними – прийменниками й частками (Панков, 2009: 11).

У нашому разі прислівники супроводжують дієслова мовлення *Seine Nachbarn und die, die ihn bis dahin als Bettler gekannt hatten, fragten verwundert: "Ist das nicht der, der am Straßenrand saß und bettelte?"* (Joh 9:8), забарвлюючи їхню семантику, модифікуючи (підсилюючи) *Doch Jesus verbot ihnen ausdrücklich, jemand etwas davon zu erzählen* (Mk 5:40) або трансформуючи *Die Leute, die vorübergingen, schüttelten den Kopf und riefen höhnisch: "Du wolltest doch den Tempel*

niederreißen und in drei Tagen wieder aufbauen! (Mt 27:39, 40); дієслова руху *Zitternd trat sie vor und warf sich vor Jesus nieder* (Lk 8:47). *Die Menschen, <...> schlugen sich an die Brust und kehrten betroffen in die Stadt zurück* (Lk 23:48); дієслова стативи *"Worüber redet ihr denn miteinander auf eurem Weg?", fragte er sie. Da blieben sie traurig stehen* (Lk 24:17);

6) заперечення *nichts befürchten, fassungslos, keine Leidensmiene aufsetzen, keine Schuld hätten, keine Sorgen machen, sich nicht fürchten, Ihr braucht nicht zu erschrecken!* (Mk 16:6), *nicht erschrecken, nicht erstaunt, nicht quälen, nicht trauern, nicht weinen, ohne Furcht, Seid deshalb nicht erstaunt, wenn ich euch sage, dass der Tag kommt, an dem die Toten in ihren Gräbern die Stimme des Sohnes hören und herauskommen werden* (Joh 5:28), *sich nicht entmutigen lassen, sich nicht kümmern um, Unruhe, unschuldig*.

Тут маркерами заперечень є *nichts, -los, keine* (уявне), *keine* (реальне), *nicht, ohne, Un-* (іменник), *un-* (прикметник). Виокремлюємо дві групи маркерів: морфологічну й лексичну. Морфологічна група охоплює афікси *-los, Un-, un-*, лексична – неозначені займенники *nichts, keine* (уявне, реальне), частку *nicht*, прийменник *ohne*. Заперечують емоцію страху, емоцію гніву, емоцію подиву, емоцію горя, уявну та реальну емоцію провини, психічний стан, стан психофізіологічної і психічної рівноваги.

Заперечення перелічених емоцій та станів не означає, що людина переживає антонімічні емоції. Наприклад, у вірші *Doch nicht darüber sollt ihr euch freuen, dass euch die Geister gehorchen. Freut euch vielmehr, dass eure Namen im Himmel aufgeschrieben sind.*" (Lk 10:20) відображено духовні цінності та позитивне ставлення Ісуса до них. Цінностями тут визнають моральні вчинки, а не маніпуляцію іншими істотами. У цьому контексті емоція радості є хибною реакцією на владу, даровану Боголюдиною. Очевидною є дуальність природи емоції радості: учні Ісуса сприймають її ситуативно й предметно, Ісус – сакрально й духовно. Аналогічне ставлення простежуємо і до емоції подиву *Darum sei nicht erstaunt, wenn ich dir sage: Ihr müsst von neuem geboren werden* (Joh 3:7). Ісус наказує фарисею не виявляти подиву в процесі спілкування.

Отже, заперечення певної емоції детерміноване трансцендентним світоглядом Ісуса та Його менталітетом. Менталітет Ісуса не можна зводити до традиційної інтерпретації – «національний характер» (Юревич, 2013: 91),

він набагато глибший, виходить за межі земного буття, пов'язаний із вселенським, космічним, сакральним, переплетений із загальнолюдським і окремих східних народів та племен (Ткаченко, 2001);

7) **форми** вияву емоцій *Empörung, Furcht, Gräuel, Groll, Jubel, Leiden, Schreck, Sehnen, Weinen, Wut*.

Відповідно до наведених прикладів грабують такі емоції, як-от: гнів, страх, радість, горе. Найбільше відтінків мають емоція страху: боязнь *Furcht* – жах *Gräuel* – переляк *Schreck*, емоція гніву: прихований гнів *Groll* – обурення *Empörung* – лють *Wut* та емоція горя: страждання *Leiden* – туга *Sehnen* – плач *Weinen*;

8) **дії**, спрямованої на суб'єкт (носія емоційного стану) *sich beschämen, erleben, erleiden, erschrecken, sich freuen, sich ein Herz nehmen, sich schämen, sich an die Brust schlagen, sich sehnen, sich wundern, sich zufrieden geben mit*.

Індикаторами дії, спрямованої на суб'єкт (носія емоційного стану) є зворотні дієслова з керуванням *sich schlagen an, sich zufrieden geben mit* та без нього *sich beschämen, sich freuen, sich ein Herz nehmen, sich schämen, sich sehnen, sich wundern*, похідні дієслова з префіксом *er-*, де *er-* виражає межу психічних сил людини *erleben* або підсилює її емоційний стан *erleiden, erschrecken*;

9) назви **емоцій** *Angst, Erstaunen, Freude, Liebe, Neid, Schande, Schuld, Verachtung, Weh(e), Zorn*.

Парадигма назв емоцій розмаїта: від страху *Angst* до подиву *Erstaunen*, радості *Freude*, любові *Liebe*, заздрості *Neid*, сорому *Schande*, провини *Schuld*, презирства *Verachtung*, горя *Weh(e)*, гніву *Zorn*.

За модальністю переживання ці емоції поділяємо на позитивні й негативні (Ізард, 2008: 34). Позитивними є емоції подиву, радості, любові, всі інші належать до негативних емоцій, а саме: страх, заздрість, сором, провини, презирство, горе, гнів. Домінування негативних емоцій зумовлено гріховною природою людини;

10) **об'єкта** (носія емоційного стану) *Beschuldigungen, Freudenfest, Klagelieder, Kuss, Schreckliches, Tränen, Trauerzug, Verwünschungen, Wunder, Wunderbares*.

У цьому разі маркер тотожний одному лексико-граматичному класу – іменникам, що вживаються в однині *Freudenfest, Kuss, Schreckliches, Trauerzug, Wunder, Wunderbares* і множині *Beschuldigungen, Klagelieder, Tränen, Verwünschungen*, містить інваріантну

сему 'емоція' або диференційну сему 'емоція провини', 'емоція радості', 'емоція горя', 'емоція любові', 'емоція страху', 'емоція гніву', 'емоція подиву' тощо;

11) **ознаки** *bange, furchtbar, geliebt, glücklich, lustig, schreiend, schuldig, traurig, verachtet, wunderbar*.

Маркерами ознак є прикметники *bange, furchtbar, glücklich, lustig, schuldig, traurig, wunderbar* та дієприкметники *geliebt, verachtet*. Прикметники пов'язані з емоціями страху *bange, furchtbar*, радості *glücklich, lustig*, провини *schuldig*, суму *traurig*, подиву *wunderbar*, дієприкметники співвідносяться з емоціями любові *geliebt* і презирства *verachtet*;

12) **зміни** емоційного стану "*Bevor der Hahn zweimal kräht, wirst du mich dreimal verleugnen.*" Und er **brach in Tränen aus** (Мк 14:72). *Zacharias erschrak und wurde von Furcht gepackt* (Лк 1:11). *Du wirst voller Freuden und Jubel sein und auch viele andere werden sich über seine Geburt freuen* (Лк 1:14), *von Furcht gepackt werden, zornig werden*.

Із прикладів видно, що зміну емоційного стану реалізують лексичні засоби, синтаксичні та стилістичні. Лексичні засоби являють собою словосполучення із дієсловом *werden* та предикативом, синтаксичні ґрунтуються на конструкції майбутнього часу, стилістичні апелюють до стилістичного контексту та метафори;

13) емоційних **патернів** страх + радість *Die Frauen waren erschrocken, aber doch voller Freude* (Мт 28:8); хвилювання + тривога *in Sorge und Unruhe*, сум + страх *Traurigkeit und Angst*, подив + страх *erstaunt und erschrocken sein*, страх + подив *Furcht und Staunen*, гордість + пихатість *stolz und hochmütig*.

Маркерами емоційних патернів є пари слів із емотивним значенням у межах формули «емоція1 + емоція2». При цьому комбінують негативні емоції і позитивні або негативні й позитивні. Виділяємо три основні моделі: емотивний прикметник + емотивний іменник; емотивний іменник1 + емотивний іменник2; емотивний прикметник1 + емотивний іменник2;

14) **активаторів** емоцій *vor Angst, vor Empörung, vor Freude, vor Kummer*.

Під активатором емоцій розуміють їхнє джерело (Ізард, 2008: 59). Розрізняють три типи активаторів: 1) нейронні й нервово-м'язові; 2) афективні; 3) когнітивні. Нейронними й нервово-м'язовими активаторами є діяльність головного мозку, наркотичні препарати, експресивна поведінка (міміка, пантоміміка),

зміна температури крові мозку й подальші нейрохімічні процеси. До афективних активаторів належать: біль, статевий потяг, втома, інша емоція. Когнітивні активатори тлумачать через оцінку, атрибуцію, пам'ять, антиципацію (там само). На цьому тлі маємо третій тип активаторів, а саме оцінку;

15) **необхідності, примусу** “*Denn der Menschensohn wird vieles erleiden müssen*”, *sagte er; “und wird von den Ältesten, den führenden Priestern und den Schriftgelehrten verworfen werden; er wird getötet werden und drei Tage danach auferstehen.”* (Lk 9:22). *Aber jetzt mussten wir doch feiern und uns freuen; denn dieser hier, dein Bruder, war tot, und nun lebt er wieder; er war verloren, und nun ist er wiedergefunden.”* (Lk 15:32). *Vorher muss er jedoch vieles erleiden und wird von der jetzigen Generation verworfen werden* (Lk 17: 25).

Маркерами необхідності, примусу є модальне дієслово *müssen* у майбутньому часі, минулому або теперішньому + емотивне дієслово;

16) **волюнтативу** *Freut euch und jubelt! Denn im Himmel wartet eine große Belohnung auf euch* (Mt 5:12). *Liebt eure Feinde, und betet für die, die euch verfolgen* (Mt 5:44). *Aber Jesus wandte sich zu ihnen um und sagte: “Ihr Frauen von Jerusalem, weint nicht über mich! Weint über euch selbst und über eure Kinder!* (Lk 23:28).

Індикатором волюнтативу є морфо-синтаксичні засоби, які тісно пов'язані з формою дієслова та наказовим способом дієслова. При цьому імператив уживають у 2-й особі однини або в 2-й особі множини;

17) **часу** *Zeit der Not, wird eine Not herrschen.*

Маркери часу відображено двома різновидами мовних засобів: лексичними й граматичними. Лексичні засоби постають у вигляді номена *Zeit*, поєднаного з емотивним іменником у родовому відмінку однини *Not*, граматичні пов'язані з граматичною категорією – майбутнім часом, що дистанціює емоційне явище;

18) **межі** емоційного стану *zum grenzenlosen Erstaunen, zu seinem Erstaunen.*

Тут акцентуємо увагу на прийменнику давального відмінка *zu*, що вживається на позначення напрямку й мети руху. Виділяємо варіанти межі емоційного стану: загальна межа як невіддільна частина емоції *zum* та окремішня межа емоції *zu seinem*;

19) **вищого ступеня** емоційного стану *mehr als lieben, noch mehr erschrecken.*

Маркерами є сполучник *als* та прислівник *noch*. Сполучник *als* поєднує прислівник міри

й ступеня *mehr* з емотивним дієсловом *lieben* і модифікує останнє, прислівник *noch* підсилює прислівник міри й ступеня *mehr*, прирощує обсяг жаху, сягає його крайньої межі *erschrecken*;

20) **якості** життя *Sie hören das Wort, doch im Lauf der Zeit wird es von den Sorgen, dem Reichtum und den Freuden, die das Leben bietet, verdrängt, sodass keine Frucht reifen kann* (Lk 8:14). Індикатором якості життя є морфо-граматичний засіб – емотивні іменники в давальному відмінку множини *Sorgen* і *Freuden* та підрядне означальне речення *die das Leben bietet*;

21) **суб'єкта** (носія емоційного стану) *Leidende* (мн.).

За своїм лексичним характером *Leidende* є полісемічним іменником, що вживається у множині на позначення хворих, страждених і носіїв емоції горя. Семантику *Leidende* виявляємо за допомогою лінгвістичного контексту або стилістичного. Лінгвістичний контекст як «сукупність формально фіксованих умов» уточнює «зміст будь-якої мовної одиниці» (Приходько, 2001: 243), стилістичний – розширює або додає елементам оказіонального емоційного забарвлення (Риффатер, 1980: 69–97);

22) **тривалості** емоційного стану *Er hat mit dieser Sünde eine ewige Schuld auf sich geladen.*” (Мк 3:29).

Поява цього семантичного підтипу емотивної лексики зумовлена темпоральним прикметником *ewig*, що стоїть перед полісемічним іменником *Schuld* зі значенням «провина»;

23) **психологічного** стану *Zitternd vor Furcht und Entsetzen verließen die Frauen das Grab und liefen davon* (Мк 16:8).

Індикатором психологічного стану є граматичний засіб – просте поширене речення, що описує зовнішній вияв пережитого жінками страху в печері-гробу, інтенсивність цього переживання, а також невербальну емоційну поведінку;

24) **смаку** *in bitterer Verzweiflung weinen.*

Маркером смаку є прикметник *bitter*, що вживають метафорично для позначення інтенсивності переживання емоції горя;

25) **повинності** *Jetzt wird er dafür hier getröstet, und du hast zu leiden* (Lk 16:25).

Індикатором повинності є граматична конструкція *haben + zu + Infinitiv*.

26) **уточнення** емоційного переживання *Musste denn der Messias nicht das alles erleben, um zu seiner Herrlichkeit zu gelangen?* (Lk 24:26).

Цю семантику реалізовано морфологічними засобами, синтаксичними й стилістичними. Морфологічні засоби – два лексико-граматичні класи: дієслова *müssen, erleben* та частки *denn, nicht*, синтаксичні зводимо до питального речення без питального слова та інфінітивного звороту мети *um... zu*, стилістичні детермінує естетична функція питального висловлювання, яке бере участь у творенні особливої фігури – риторичного питання (Кондратенко, 2001: 11–13). Риторичне питання передає тут внутрішню опозицію «необхідність – непотрібність», експлікує лівобічний її член, що сигналізує про головний обов'язок Месії – урятувати людство від зла.

4. Висновки

Проведений аналіз дає змогу виокремити формально три різновиди емотивних лексем: ті, що вживаються найчастіше, ті, що вживаються рідко, ті, що вживаються відносно помірно. Найчастішими визнаємо перші шість позицій: 1) емотивно-оцінне ставлення до навколишнього світу; 2) дія, спрямована на об'єкт (носія емоційного стану); 3) інтенсивність емоцій; 4) емоційний стан: а) реальний; 5) характеристика, властивість дії; 6) заперечення; рідко вживаються останні шість позицій: 21) суб'єкт (носії емоційного стану); 22) тривалість емоційного стану; 23) психологічний стан; 24) смак; 25) повинність; 26) уточнення емоційного переживання. Медіальне положення посідають: назва форм вияву емоції (позиція 7); дія, спрямована на суб'єкт (носія емоційного стану) (позиція 8); назва емоції (позиція 9); ознака (позиція 10); об'єкт (носії емоційного стану) (позиція 11); зміна емоційного стану (позиція 12); емоційні патерни (позиція 13); активатори емоцій (позиція 14); необхідність (позиція 15); волюнтатив (позиція 16).

Гіпотетичними механізмами, що забезпечують перехід від рідкісного вживання емотивної лексики до найчастішого, є якість життя (позиція 20); вищий ступінь емоційного стану (позиція 19); межа емоційного стану (позиція 18) та час (позиція 17).

Загалом, семантичні підтипи емотивної лексики релігійного дискурсу тісно взаємодіють із надприродними істотами й природними. Йдеться про Ангелів, Ісуса Христа, Бога (надприродні істоти), учнів Ісуса, апостолів, можновладців і пересічних людей (природні істоти). В цьому контексті семантика емотивної лексики функціонує у межах формул «чуже – своє», «сакральне – профане», «священне – несвященне», «Боже – людське», «духовне – бездуховне», «раціональне – емо-

тивне». Отже, з певним застереженням стверджуємо, що емотивна лексика бере активну участь у творенні емотивно-оцінного поетичного тексту й словесного поетичного образу емоцій, впливає на ступінь сприйняття останніх, дає змогу систематизувати знання етносу про емоції теїстичної категорії.

Перспективою роботи є зіставний аналіз семантичних підтипів емотивної лексики Старого та Нового Заповітів (німецькою мовою або німецькою та українською мовами).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі. Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Київ : Українське біблійне товариство, 2015. 1232 с.
3. Бобырева Е.В. Религиозный дискурс: ценности и жанры. *Знание. Понимание. Умение*. Москва : Московский гуманитарный университет, 2008. № 1. С. 162–167.
4. Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 464 с.
5. Карасик В.И. Языковые ключи. Волгоград : Парадигма, 2007. 520 с.
6. Кондратенко Н.В. Питальні речення в українському поетичному мовленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2001. 16 с.
7. Мацьків П.В. Семантична опозиція *Божі якості/людські якості* в біблійному дискурсі. *Проблеми зіставної семантики*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. Вип. 9. С. 401–406.
8. Морозова І.І. Стереотипізація персонажного мовлення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. Вип. 87. С. 77–84.
9. Панков Ф.И. Функционально-коммуникативная грамматика русского наречия : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01. Москва, 2009. 47 с.
10. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. 362 с.
11. Риффатер М. Критерии стилистического анализа. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1980. Вип. 9. С. 69–97.
12. Сорока В.І. Методичні вказівки до вивчення Біблії у курсі «Історія української літератури Х – XVIII ст.». Херсон : Айлант, 2001. 48 с.
13. Формановская Н.И. Эмоции, чувства, интенции, экспрессия в языковом и речевом выражении. *Эмоции в языке и речи*. Москва : РГГУ, 2005. С. 106–116.
14. Юревич А.В. К проблеме базовых компонентов национального менталитета. *Психологический журнал*. Москва : Российская академия наук, 2013. № 4. Т. 34. С. 89–100.
15. Die Bibel. Romanel-sur-Lausanne : Bolanz Verlag, 2013. 978 S.
16. Jung M. Diskurshistorische Analyse – eine linguistische Perspektive. *Sprachgeschichte als Zeitgeschichte*. Hildesheim : Olms, 2005. S. 165–193.

REFERENCES:

1. Bezugla, L.R., Romanchenko, I.O. (2013). Lingvopragmatyka dyskryminatsij u publitsystuchnomu dyskursi [Linguistic pragmatic of discrimination in newspaper discourse]. Charkiv: Lysenko I.B. [in Ukrainian].
2. (2015). Bibliya abo Knyhy Svyatogo Pysma Starogo i Novogo Zapovitu [The Bible or the Books of Saint Writing of the Old and the New Testament]. Kyiv: Ukrainian Biblical association [in Ukrainian].
3. Bobyreva, E.V. (2008). Religioznyj diskurs: tsennosti i zhanry [The religious discourse: values and genres]. *Knowing. Understanding. Know-how*. Moscow: Humanitarian University of Moscow, no. 1, pp. 162–167 [in Russian].
4. Izard, C.E. (2008). Psichologiya emotsij [The Psychology of emotions]. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
5. Karasik, V.I. (2007). Yazykovye klyuchi [Language keys]. Volgograd: Paradigm [in Russian].
6. Kondratenko, N.V. (2001). Pytalni rechennya v ukrajinskomu poetychnomu movlenni [Interrogative sentences in the Ukrainian poetical speech] (Extended abstract of candidate's thesis). Odessa [in Ukrainian].
7. Matskiv, P.V. (2009). Semantychna opozyttsiya *Bozhi yakosti/lyudski yakosti* v biblijnomu dyskursi [Semantic opposition *God quality/human quality* in the biblical discourse]. *Problems of confrontation semantics*. Kyiv: Publish Centre of Kyiv National linguistic University, issue 9, pp. 401–406 [in Ukrainian].
8. Morozova, I.I. (2018). Stereotypizatsiya personazhnogo movlennya [Stereotyping of Characters' Speech]. *Messenger of Kharkiv National University name's V.N. Karazin*. Kharkiv: KhNU of Karazin, issue 87, pp. 77–84 [in Ukrainian].
9. Pankov, F.I. (2009). Funktsionalno-kommunikativnaya grammatika russkogo narechiya [Function-communication grammar of Russian adverb] (Extended abstract of Doctor's thesis). Moscow [in Russian].
10. Prykhodko, H.I. (2001). Sposoby vuzrazhennya otsinky v suchasnij anglijskij movi [Ways of expression of valuing in modern English]. Zaporizhzhya: State University of Zaporizhzhya [in Ukrainian].
11. Riffater, M. (1980). Kriterij stilisticheskogo analiza [Criteria of stylistic analysis]. *New in foreign linguistic*. Moscow: Progress, issue 9, pp. 69–97 [in Russian].
12. Soroka, V.I. (2001). Metodichni vkazivky do vyvchennya Biblii u kursi "Istoriya ukrajinskoj literatury X – XVIII st." [Methodical directives to learning of the Bible for course "History of the Ukrainian literature of the X – XVIII centuries"]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
13. Formanovskaya, N.I. (2005). Emotsii, chuvstva, ingtentsii, ekspressiya v yazykovom i rechevom vyrazhenii [Emotions, senses, intentions, expression in language and speech]. *Emotions in language and speech*. Moscow: RHSU, pp. 106–116 [in Russian].
14. Yurevich, A.V. (2013). K probleme bazovykh komponentov natsionalnogo mentaliteta [To problem of basic components of national mentality]. *Psychological magazine*. Moscow: Russian Academy of Sciences, no. 4, vol. 34, pp. 89–100 [in Russian].
15. (2013). Die Bibel [The Bible]. Romanel-sur-Lausanne: Bolanz Verlag [in German].
16. Jung, M. (2005). Diskurshistorische Analyse – eine linguistische Perspektive [Discourse historical analysis - a linguistic perspective]. *Sprachgeschichte als Zeitgeschichte*. Hildesheim: Olms, pp. 165–193 [in German].

UDC 811.111'27

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-52

INTERACTIVE TECHNOLOGY OF TEACHING AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE DIALOGICAL SPEECH

Serdyuchenko Yuliia Oleksandrivna,
PhD researcher
Zaporizhzhia national university
virus.net@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5018-7833

The article deals with the use of interactive technologies for teaching foreign language dialogical speech of senior secondary school pupils. The object of study is the dialogical speech in the teaching of senior pupils, and the subject is the use of interactive technologies in teaching foreign language dialogical speech of senior pupils. The aim of this article is to consider and justify the effectiveness of the use of interactive technologies in teaching senior secondary school pupils for foreign language dialogical speech. Interactive teaching is a kind of activity that involves the interaction of a pupil with the educational environment, serves as a source of experience acquired by them, in other words, it is the cooperation of subjects of pedagogical interaction. Teacher sets the educational target of the lesson and organizes, directs the interests of a pupil, the level of their knowledge and skills, i.e. realizes the subject subject principle of teaching. The use of interactive learning technologies is a good basis for the formation of foreign language communication skills, in particular dialogical skills and abilities of pupils, since such teaching forms three main groups of skills: communicative (ability to express their opinions clearly, to justify, to give arguments, to analyze other thoughts); perception (the ability to listen and correctly perceive information, to understand the mood and emotional state of the interlocutor, to reflect and think about information); interactive (to express thoughts, discuss information, conduct interviews with questions and requirements formulation, etc.). In order to facilitate learning through the use of interactive technologies, scientists and teachers offer the following techniques: informational interactive techniques (dialogical interaction of students, in which there is an exchange of material or spiritual values); cognitive interactive techniques (interaction of students in order to obtain new knowledge, information, for example, role-playing game "Brain storming"); motivational interactive techniques (dialogical interaction of pupils, where they determine the ways of group activities and themselves); regulatory interactive techniques (pupils set certain rules for their dialogical interaction).

Key words: interaction, interactive teaching, interactivity, interactive technologies, subject-subject principle, dialogical speech.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Сердюченко Юлія Олександрівна,
аспірант
Запорізький національний університет
virus.net@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5018-7833

У статті розглядається використання інтерактивних технологій навчання іншомовного діалогічного мовлення старшокласників середньої загальноосвітньої школи. Об'єкт дослідження – діалогічне мовлення у навчанні старшокласників, а предмет – застосування інтерактивних технологій у навчанні іншомовного діалогічного мовлення старшокласників. Метою цієї статті є розгляд та обґрунтування ефективності використання інтерактивних технологій у навчанні старшокласників середньої загальноосвітньої школи іншомовного діалогічного мовлення. Інтерактивне навчання – вид діяльності, що передбачає взаємодію учня з навчальним середовищем, слугує джерелом засвоюваного ним досвіду, іншими словами, це співпраця суб'єктів педагогічної взаємодії. За такої форми навчання в центрі навчального процесу знаходяться учень, його мотиви, цілі та неповторний психологічний склад, тобто учень як особистість. Вчитель встановлює навчальну мету уроку й організовує, направляє інтереси учня, рівень його знань і вмій, тобто реалізує суб'єкт суб'єктний принцип навчання. Використання інтерактивних технологій навчання є сприятливим підґрунтям для формування іншомовних комунікативних, зокрема діалогічних, навичок та вмій учнів, адже таке навчання формує три основних групи вмій: комунікативні (вміння ясно і чітко висловлювати свою думку, обґрунтовувати, наводити аргументи, аналізувати інші думки); сприйняття (вміння слухати і правильно сприймати інформацію, розуміти настрій та емоційний стан співбесідника, мислити та обмірковувати інформацію); інтерактивні (висловлювати думки, обмірковувати та обговорювати інформацію, вести бесіду із запитаннями та формулюванням вимог тощо). З метою полегшення навчання під час застосування інтерактивних технологій вчені-педагоги пропонують такі

прийоми: інформаційні інтерактивні прийоми (діалогічна взаємодія учнів, за якої відбувається обмін матеріальними чи духовними цінностями); пізнавальні інтерактивні прийоми (взаємодія учнів із метою отримання нових знань, інформації, наприклад, рольова гра «Мозковий штурм»); мотиваційні інтерактивні прийоми (діалогічна взаємодія учнів, де вони самі визначають способи групової діяльності та самих себе); регулятивні інтерактивні прийоми (учні встановлюють певні правила своєї діалогічної взаємодії) тощо. Застосування у навчальному процесі з іноземної мови таких прийомів, як, наприклад, «Круглий стіл», «Ток шоу», «Метаплан», «Дебати» тощо, не тільки робить урок цікавим, а і залучає учнів до активного спілкування та взаємодії з іншими учнями, спонукає до вирішення проблемних питань та пошуку необхідної інформації.

Ключові слова: інтерактив, інтерактивне навчання, інтеракція, інтерактивні технології, суб'єкт суб'єктний принцип, діалогічне мовлення.

1. Introduction

According to the national strategy for the development of education in Ukraine up to 2021, and taking into account the current social and economic changes in Ukraine and the development of international relations, it is expedient to introduce European standards into the system of foreign language education in Ukraine, as well as the formation of the readiness of students of secondary schools to the future foreign language communication. Consequently, education faces issues that require not only the attraction of new goals to the process of teaching foreign languages, but also the application of new forms and means. The active use of interactive technologies in foreign language lessons indicates to unconditional changes in the content of education.

The aim of this article is to consider and justify the effectiveness of the use of interactive technologies in teaching senior secondary school pupils for foreign language dialogical speech.

The object of the study is dialogical speech in teaching senior pupils for foreign communication. The subject of the study is the use of interactive technologies in the teaching of foreign language dialogical speech of senior pupils.

2. The concepts of “interaction” and “interactive teaching”

Effectiveness of the use of interactive teaching technologies and their pedagogical potential as a means of forming communicative competence has been determined and grounded by such scientists as V.Redko (2011), S. Kashlev (2005), O. Lipchanko-Kovachiko (2016), S. Nakhod (2014), L. Pirozhenko (2004), O. Pometun (2004) and others. Scientists have explored the benefits of using interactive technologies while teaching foreign languages, as well as the need to implement them in the educational space of secondary schools.

The problem of using interactive teaching technologies in a secondary school is covered by scientists in various aspects, such as the substantiation of the concept and methods of interactive teaching (Кашлев, 2005), the specifics

of the use of interactive technologies (Мельник, 2006), etc. Scientists and teachers define the term “interaction” as the ability to interact (Кашлев, 2005), the presence of feedback between a teacher or a means of teaching and pupils (Щукин, 2000). In this work, interaction is considered to be a two-way contact between the pupil as the subject of study, on the one hand, and with the object / subject of study, on the other hand, that may be another pupil, teacher or any means of study. The scientist, V. Melnyk, defines the term “interactivity” as a learning process in the context of a dialogue, during which the cooperation of its participants takes place (Мельник, 2006). Interactive teaching is a cooperation of subjects of pedagogical interaction (Липчанко-Ковачико, 2016); the type of activity that involves the interaction of the pupil with the educational environment, serves as a source of experience gained by them (Пометун, 2007).

This form of educational process gives pupils the opportunity to be “active participants in interpersonal interaction” (Липчанко-Ковачико, 2016: 34), students do not act as observers or listeners, but take an active part in the educational process, thus creating an interactive environment (Пометун, 2004), and the teacher only stimulates and inspires students to further independent actions on the way to achieving the identified educational goals (Редько, 2011). Consequently, in the center of the educational process is a pupil, their motives, goals and unique psychological composition and personality. The teacher sets the educational goal of the lesson and organizes, directs the interests of a pupil, the level of their knowledge and skills.

Accepting the definition of the concept of “interactivity” as “cooperation”, which is the essence of interactive learning technologies, in the context of teaching foreign languages, this “cooperation” is defined as the interpersonal foreign communication of participants, that is, the educational process acquires dialogicity, which “characterizes interactive technologies as technologies of cooperation of subjects of pedagogical interaction” (Липчанко-Кова-

чико, 2016: 32). In other words, there is a joint interaction between the teacher and the pupil. During such interaction between the teacher and the pupil (pupils) there is an interpersonal contact, the participants are united by the common goal and expected result (Липчанко-Ковачико, 2016), where the teacher, as the subject of their pedagogical activity, plans, coordinates and adjusts pupils' actions, inducing them to become the subject of their own educational and cognitive activity (Наход, 2007). Such a type of activity in the modern teaching of foreign languages is called "student centered approach" (Редько, 2011: 28–29), which implies the transfer of the initiative to the pupil, as well as the encouragement of pupils to teamwork, work in pairs and groups (Шукин, 2000). All these factors undoubtedly contribute to the successful realization of personal oriented, activity, and especially communicative approaches while learning a foreign language by pupils. Thus, in the practice of teaching foreign languages, the use of interactive technologies is associated with the ability of participants to interact in the educational process, during which there is no predominance of any participant over others (Редько, 2011), the teacher no longer holds the active position of the "commander-in-chief" in the educational process, but only corrects the actions of pupils and promotes the pupils' initiative and activity during the educational process.

Teaching senior pupils involves a radical reorganization of the content and methods of teaching, as well as the maximum consideration of individual characteristics and interests of pupils, because senior pupils' interest in school and studying significantly increases, since the study acquires directly life-related content connected with the future. This means that the teacher cannot but take into account that, like any activity, communicative activity is one of the cognitive needs of a pupil, as well as the ability to express and substantiate their thoughts. The use of interactive methods, namely conversations, dialogues, discourses, etc., promotes the development of critical thinking among pupils, which can be defined as the leading intellectual activity of pupils in a communicative interaction (Редько, 2011). Participation in simulated situations, especially when they are as close as possible to real life and correspond to life experience and knowledge of senior pupils, stimulate participants in the communicative process not only to fulfill their role, but also to share their thoughts, to show a personal attitude to the topics discussed, to formulate their

own judgment and to defend their own looks (Kuzmenko, Serdyuchenko, 2018: 209–210).

According to O. Pometun, passive teaching, when the teacher is in the "center of attention", and the pupil is only a listener, in such a study "the pupil is <...> without questions, without interest, without being interested in the results. When studying is active, the pupil is constantly in a state of search, wants to get an answer to the question needs information to solve the issue" (Пометун, 2004: 15).

Thus, a conclusion can be made that the active mode of study is the most attractive for a modern senior school pupil, because due to being active during the lesson of a foreign language, the pupil acquires exactly the practical knowledge that, in their opinion, will help them in the future when communicating at the professional and everyday levels.

The use of interactive learning technologies is a good basis for the formation of foreign language communication skills, in particular dialogical skills and abilities of pupils, since such training, according to O. Pometun, requires a multilateral type of interaction and communication (Пометун, 2007). Consequently, dialogue is the communication of two or more people, their interaction during which they exchange their thoughts and information. In order to successfully develop the dialogical communicative skills of senior pupils, the educational process shall reflect the subject – subject principle of interaction, the essence of which is to create a purposeful pair, group or intergroup activity of the subjects, feedback and achieve mutual understanding between the participants of the oral foreign language communication. Under the conditions of an interactive foreign language course, the possibility of creating a supportive communicative environment arises through the use of forms, methods and means of interactive technologies that could motivate pupils to demonstrate initiative while performing their tasks (Липчанко-Ковачико, 2016: 56).

In her work, O.V. Lipchanko-Kovachiko (2016) determines that the use of interactive technologies facilitates the development of three main groups of pupils' skills:

1) communicative (the ability to clearly express their opinions, to justify, to give arguments, to analyze other thoughts);

2) perception (the ability to listen and correctly perceive information, to understand the mood and emotional state of the interlocutor, to reflect and think about information);

3) interactive (to express thoughts, discuss information, conduct interviews with questions

and requirements formulation, etc.) (Липчанко-Ковачико, 2016).

3. Methods of teaching with interactive technologies

According to the foreign language programme for secondary schools, pupils at the end of the 11th year should understand clearly articulated speech when they are addressed in everyday situations; enter the conversation in a familiar topic without preparation; can express surprise, sadness, joy, indifference and react in a certain way to similar feelings; express their thoughts and views and ask about the opinion of their interlocutor; politely express their convictions, opinions, consents and disagreements, etc. (НПІМ, 2017). Agreeing with the researches of the scientists, the achievement of such goals, immersing a student in an artificial linguistic and cultural environment, is possible through the use of interactive technologies and dialogical speech.

Scientists and teachers offer a number of techniques to facilitate learning through the use of interactive technologies: informational interactive techniques (dialogical interaction of pupils, in which exchange of material or spiritual values takes place); cognitive interactive techniques (interaction of pupils in order to obtain new knowledge, information, for example, role-playing game "Brain storming"); motivational interactive techniques (dialogical interaction of pupils, where they determine the ways of group activities and themselves. As an example, the "Self-assessment" method, during which pupils analyze the positive and negative aspects of their activities regarding their work in the group, can be referred to as an example); regulatory interactive techniques (pupils set certain rules for their dialogical interaction, for example, "We will make rules") (Пометун, 2007).

In order to consider interactive teaching technologies in more detail, the following techniques that are widely used in teaching dialogical speech for senior pupils can be defined, namely:

1) "Round table" – pupils exchange opinions in small groups (Пометун, Піроженко, 2004);

2) "Expert group committee" – joint discussion of a problem or report (Липчанко-Ковачико, 2016);

3) "Disputes" – joint discussion of the speeches of the participants from two opposing teams, the nomination of consent and objection (Пометун, Піроженко, 2004);

4) "Aquarium" – group type of work on the discussion of the problems raised (Пометун, Піроженко, 2004);

5) "Talk show" – involvement of students in acquiring skills of public speaking (Пометун, Піроженко, 2004);

6) «Metaplan» – set of elements of «Brain storming», analysis of cases, games (Пометун, Піроженко, 2004);

7) "Chain" – pupils build expressions at the sentence level, the rest in turn logically supplements it (Пометун, 2007);

8) "Microphone" – pupils have the opportunity to say something in turns expressing their opinion or answering questions (Пометун, Піроженко, 2004);

9) "PRES method" – pupils give arguments and substantiate their rightness to a controversial issue (Пометун, Піроженко, 2004);

10) "Take the position" – after the teacher reads the statement, pupils take a position near the poster "Yes" or "No", and then they give arguments regarding their position (Пометун, 2007).

4. Conclusions

Interactive technologies can be used to teach senior pupils for dialogical speech, as they promote the development of foreign language communication skills, as well as the process of teaching foreign language speech in particular. Lessons involving interactive technologies capture and motivate students, as well as increase their interest in further learning a foreign language. Effective use of interactive technologies when teaching dialogical speech requires its gradual introduction into the educational process, especially when pupils are unfamiliar with similar teaching methods, since interactive cooperation requires a certain change in the life of the whole class. It is necessary to begin with the gradual inclusion of elements of this model, using simple interactive technologies, such as group work or pair work, "Brain storming". The use of interactive technologies in foreign language lessons is not the main goal, as it is only an auxiliary tool that promotes the creation of an educational atmosphere that would enable the implementation of personality oriented teaching approach and encourage pupils to collaborate and interact, as well as the manifestation of initiative, autonomy and self-realization while studying.

BIBLIOGRAPHY:

1. Кашлев С.С. Технология интерактивного обучения. Минск : Беларусский верасень, 2005. 196 с.
2. Липчанко-Ковачико О.В. Підготовка майбутніх бакалаврів-філологів до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Нац. університет водного господарства та природокористування. Рівне, 2016. 300 с.

3. Мельник В.В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою*. 2006. № 13. С. 15–34.
 4. Миркович І.Л. Інтегроване навчання англійського діалогічного мовлення учнів 4-х класів на основі драматизації автентичних казок : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 ; Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2017. 325 с.
 5. НПІМ: Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл за поглибленим вивченням іноземних мов (10–11 класи). Київ, 2017. 72 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення: 28.04.2019).
 6. Наход С.А. Педагогічна взаємодія як базисна категорія інтерактивного навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2014. № 12. С. 23–29.
 7. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.
 8. Пометун О.І., Піроженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
 9. Редько В.Г. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. *Рідна мова*. 2011. № 8–9. С. 28–36.
 10. Шукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. Москва : Астраль ; АСТ ; Хранитель, 2000. 746 с.
 11. Charles D., Kusanagi Y. Using drama to motivate EFL students: Building classroom communities and student identities. *Journal of Asian Language Teaching*. Tokyo : JALT, 2007. P. 606–613.
 12. Kuzmenko A.O., Serdyuchenko Yu.O. Language teaching and forming of oral communication skills through role play. *Philological sciences: development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium : Collective monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2018. P. 207–226.
- REFERENCES:**
1. Kashlev, S.S. (2005). Tekhnologiya interaktivnogo obucheniya [Interactive teaching technology]. Minsk: Belarusskiy verasen [in Russian].
 2. Lipchanko-Kovachiko, O.V. (2016). Pidgotovka maibutnikh bakalavriv-philologiv do vykorystannya interaktyvnykh tekhnologiy u profesyniy diyalnosti [Preparation of future bachelor philologists for using interactive technologies in professional activity] (Candidate's thesis). Rivne: Nats. universitet vodnogo gospodarstva ta pryrodokorystuvannya [in Ukrainian].
 3. Melnyk, V.V. (2006). Interactsiya v osvitynomu protsesi: tekhnologiya organizatsii [Interactivity in educational process: technology of organization]. *Upravlinnya shkoloyu* [School management], no. 13, pp. 15–34 [in Ukrainian].
 4. Myrkovych, I.L. (2017). Integrovane navchannya dialogichnogo movlennya uchniv 4-kh klasiv na osnovi dramatyatsii avtentychnykh kazok [Integrative teaching of dialogical speech for pupils of the forth form on the basis of authentic fairy tails] (Candidate's thesis). Odesa: Pivdenoukrainsliy nats. ped. un-t im. K.D. Ushinskogo [in Ukrainian].
 5. (2017). NPIM: Navchalni program z inozemniyi movy dlya zagalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv i spetsializovanukh shkil za poglyblennym vyvchenniam inozemnykh mov (10–11 klasy) [Foreign language curricula for secondary schools and specialized schools for in-depth study of foreign languages (10–11 grades)]. Kyiv Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> [in Ukrainian].
 6. Nakhod, S.A. (2014). Pedagogichna vzayemodiya yak bazysna kategoriya interaktyvnogo navchannya [Pedagogical interaction as a basic category of interactive teaching]. *Naukovi zapysky Ternopiilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria "Pedagogika"*, no. 12, pp. 23–29 [in Ukrainian].
 7. Pometun, O.I. (2007). Entsiklopediya interaktyvnogo navchannya [Encyclopedia of interactive teaching]. Kyiv [in Ukrainian].
 8. Pometun, O.I., Pirozhenko, L.V. (2004). Sucvhasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannya [Contemporary lesson. Interactive Teaching Technologies]. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
 9. Redko, V.H. (2011). Interaktyvni tekhnologii navchannya inozemnoyi [Interactive technologies of foreign language teaching]. *Ridna mova* [Native language], no. 8–9, pp. 28–36 [in Ukrainian].
 10. Shchukin, A.N. (2000). Lingvodidakticheskiy entsiklopedicheskiy slovar [Linguo-didactic encyclopaedic dictionary]. Moscow: Astral; AST; Khranitel [in Russian].
 11. Charles, D., Kusanagi, Y. (2007). Using drama to motivate EFL students: Building classroom communities and student identities. *Journal of Asian Language Teaching*. Tokyo: JALT, pp. 606–613 [in English].
 12. Kuzmenko, A.O., Serdyuchenko, Yu.O. (2018). Language teaching and forming of oral communication skills through role play. *Philological sciences: development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium: collective monograph*. Riga: Baltija Publishing, pp. 207–226 [in English].

УДК 81.25.81.26

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-53

ОБРАЗ НІМЕЦЬКОЇ МОЛОДІ В РОМАНІ ДІТЕРА НОЛЛЯ «ПРИГОДИ ВЕРНЕРА ХОЛЬТА»

Сереброва Людмила Миколаївна,
старший викладач, факультет лінгвістики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Serebrova_L_N@i.ua
orcid.org/0000-0002-9308-1799

У статті розглядаються особливості життя та духовної еволюції молодих людей у Німеччині під час Другої світової війни, які показані в романі німецького письменника Дітера Нолля «Пригоди Вернера Хольта». Дітер Нолль – письменник, який в юності брав участь у Другій світовій війні. Його враження від цього часу знайшли відображення в цьому романі. Головним героєм роману є Вернер Хольт, молодий німецький солдат, який в останні дні Другої світової війни втрачає віру в гітлерівську Німеччину. Автор статті визначає поняття молодь, її основні риси взагалі та в конкретний історичний період. Виявляються фактори впливу на молодь. Зокрема, на молодь у романі впливають історичні події та пропаганда в Німеччині під час Другої світової війни. Роман Дітера Нолля визначається прагненням до якнайбільш докладного відтворення етапів прозріння головного героя. Ключовим завданням політичної еліти нацистської Німеччини було впровадження до свідомості молоді настанов нацизму, для чого були залучені шкільні вчителі та викладачі навчальних закладів. Через відсутність критичного мислення, нездатність молоді до самостійного аналізу молодь була беззахисною перед ідеологічною мобілізацією. У статті аналізується вплив на молодь офіційної ідеології та неформального спілкування з різними людьми. У молоді не було чітких планів на майбутнє, не у багатьох виникали думки про кар'єру і покликання, які вже мали настільки певну форму, щоб відігравати якусь практичну роль в їхньому житті. Молоді люди мали лише численні незрозумілі ідеали, під впливом яких і життя, і навіть війна представлялись їм в ідеалізованому, майже романтичному світлі. Різноманітні події і, насамперед, поразка Німеччини у Другій світовій війні, крах нацистської ідеології сприяють розумінню ситуації головним персонажем роману. Відсутність життєвого досвіду робить молодь більш вразливою з точки зору впливу пропаганди, порівняно з людьми, які багато бачили та пережили. На прикладі героя роману, який переживає моральну еволюцію у стосунках із людьми та починає розуміти, чим відрізняється справжня дружба від її імітування, що таке справжня мужність та істинне кохання, автор статті підкреслює, що роман Дітера Нолля як один із творів антивоєнної літератури має важливе значення та є заклик до сприяння розвитку навичок критичного мислення серед молоді.

Ключові слова: роман, література, німецька мова, молодь, Друга світова війна, Дітер Нолль.

THE IMAGE OF GERMAN YOUTH IN THE NOVEL DIETER NOLL “ADVENTURES OF WERNER HOLT”

Serebrova Ludmila Mykolaivna,
Senior Lecturer, Linguistics Department
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Serebrova_L_N@i.ua
orcid.org/0000-0002-9308-1799

The article considers the young people in the novel by the German writer Dieter Noll “The Adventures of Werner Holt”. Dieter Noll is a writer who as a young man took part in the World War II. His impressions of this time are reflected in this novel. The main character of the novel is Werner Holt, a young German soldier who becomes disillusioned with the Nazis during the last days of World War II. Dieter Noll wrote this autobiographical novel in 1960, when he was in his early 30s, and clearly his impressions of the final years of World War II had not faded a bit. The story follows 16-year-old Werner Holt from his last days of school in 1943 to the end of the war. Werner is not a classic hero and rebel, he is an average guy who feels love, passion, anger, fear and hatred as anybody else. He’s just a kid; he’s not a fanatic. He sees active duty as one big, grand adventure. Then, and over the course of almost the entire book, reality gradually sets in: the reality of the brutality and horror of combat; and the reality of the true, demonic nature and heinous actions of the Nazi regime. The youth in the novel is influenced by the historical events and by the propaganda in Germany during World War II. The author of the article underlines the romantic attitude of the young people towards the life. This situation is reflected in some stylistic features of the novel. The author considers the situation, that not only official ideology and propaganda influence the young people in the novel. The young people are influenced by some other people. But the influence of this people is insignificant in Germany at this time. The young people have to find the solution of many problems by themselves. The author of article shows that the great historical events of this time help to find the solution of problem for young people.

Key words: young people, literature, education, activity, evolution, German language, World War II, Dieter Noll.

1. Вступ

Молодь – це люди, які ще багато чого не знають у житті, які живуть із допомогою, підтримкою, під спостереженням та керівництвом старших – батьків, вчителів, взагалі людей, які мають більший досвід у житті та професійній діяльності. Молодь вчиться, розвивається, намагається самоствердитись у навчанні та професійній діяльності, потрапляє під вплив авторитетних у конкретному суспільстві ідеологій або шукає та винаходить свої правила життя. Молодь може виконувати рекомендації з боку одних людей та протистояти іншим. Молоді люди можуть жити з різним ступенем зануреності в той духовний світ, який вони створили для себе під впливом дитячих казок та іншої літератури в ранньому дитинстві, інших творів літератури та мистецтва, людей та подій, більшість з яких вони бачать поки що ззовні, епізодично, фрагментарно як спостерігачі, а не як активні учасники. Молоді люди часто бажають займатись якоюсь діяльністю, яку вони знають в основному тільки із зовнішнього, парадного боку. Молодь, як і усі люди, може опинитись у складних періодах історії, коли багато чого різко змінюється і не завжди знаходиться відповідь, як жити, як діяти в нових умовах. Чи треба пристосовуватись до цих нових умов, очікувати нових змін або ж активно, або принаймні пасивно протистояти цим обставинам? Молоді складніше прийняти правильне рішення в такій ситуації, оскільки вона має менший життєвий досвід, залежить від інших людей. Молоді потрібно ще навчатись, самоутверджуватись, обирати собі вид діяльності в таких складних умовах.

Метою статті є дослідження впливу на молодь офіційної ідеології та неформального спілкування з різними людьми, з'ясування факторів такого впливу. Розглядається розрив між ілюзорними уявленнями героїв роману щодо можливостей перемоги, життєвих цінностей та реальним станом справ.

Для дослідження виконується докладний аналіз автобіографічного роману Д. Нолля. Д. Нолль у романі «Пригоди Вернера Хольта» (книга 1) показує життя німецької молоді 1943–1945 рр. у складній ситуації. Автор, який народився у 1927 р. та сам пережив подібне, показує своїх однолітків в один із найбільш драматичних періодів історії – період значних воєнних невдач Німеччини, що скінчились її поразкою у війні, крахом держави, заснованої на націонал-соціалістській ідеології Гітлера (Шейніс, 1968). Перша книга роману

Д. Нолля з'являється в 1960 р. В цій статті переважно розглядається саме перша книга (Noll, 1964). Друга книга виходить у світ у 1963 р. У перекладі російською мовою книга виходить у 1962 р., у перекладі українською мовою в 1965 р. (Нолль, 1965). Час створення та видання роману також напружений. Це й остаточний розділ Німеччини, коли завершилось будівництво так званого Берлінського муру, який розділив Західну та Східну Німеччину. Це й Карибська криза, коли світ стояв перед можливістю виникнення ядерної катастрофи. Це і період післявоєнного озброєння Німеччини, намагань її керівництва мати власну ядерну зброю (Геффернен, 2011). Це і період розвитку неонацизму в Німеччині – після таких великих страждань та втрат Другої світової війни (Топер, 1962). Тому антивоєнна, антифашистська спрямованість роману стає в той час ще більш актуальною. Для німецької літератури взагалі характерною є воєнна тематика. Вже після Першої світової війни дедалі частіше спостерігається розчарування війною, з'являються антивоєнні настрої в творах письменників, багато з яких пережили війну як безпосередні її учасники. Велика антивоєнна література виникає в Німеччині після 1945 р. Письменники відображають у творах війну вже не тільки як звичну в історії людства подію. Вони намагаються передати духовний світ людини на війні та жахи війни. Вони шукають причини війни, які можуть бути і в кожній людині, і в суспільному устрої.

Перший роман Д. Нолля знайшов широкий відгук в Німеччині і за кордоном. Його перекладали на багато мов. А. Зегерс у зв'язку з романом Д. Нолля говорила про величезну внутрішню роботу, в результаті якої автор зумів відійти від свого минулого «я» на таку дистанцію, що він сам зміг зрозуміти і показати іншим всі властиві цьому «я» конфлікти (Топер, 1962). Все краще, що було створено німецькою літературою про війну, малювало героя, який думає, шукає, змінюється. І нині читачі роману підкреслюють драматичні переживання персонажів у складну епоху, бажання молоді, вихованої на романтичній літературі, служити високій ідеї.

Існує численна група антивоєнних романів, створених письменниками НДР у 1945–1981 рр., в яких на різноманітному тлі подій Другої світової війни художніми засобами розкривається одна з життєво важливих для німців обох німецьких держав проблема «розрахунку з минулим». У найбільш загаль-

ному вигляді це зображення важкого процесу прозріння німецького солдата на фронтах Другої світової війни. В першій половині 50-х рр. стала переважати тенденція до зображення війни лише як того історичного тла, на якому відбувалася стрімка і спрощено-прямолінійна еволюція героїв (наприклад, у творах Р. Вайса, Г. Шіллінга та ін.). У другій половині 50-х і 60-х рр. спочатку з'явилися романи і повісті, в яких увага була зосереджена на осягненні складного діалектичного взаємозв'язку великих історичних подій і індивідуального процесу прозріння (Г. Тюрк, Е. Гюнтер, Б. Мюллер та ін.). Потім з'явилось так зване «покоління Хольта», яке мало намір здійснити свій «розрахунок із минулим». Твори цього періоду визначаються прагненням до максимально повного та точного відтворення всіх етапів процесу прозріння, поглибленого розглядання психологічних аспектів, зокрема виховного аспекту (твори В. Нойхауза, Д. Нолля, М. Шульца та ін.).

2. Виклад основного матеріалу

Роман Д. Нолля «Пригоди Вернера Хольта» можна назвати одним з антивоєнних романів післявоєнної Німеччини (Самарин, 1962). За змістом у ньому є все те, що може бути і в інших антивоєнних романах: навчання та виховання в школі та на військовій службі, позитивні та негативні персонажі, жахи війни, злочини проти людства. Все це, тією чи іншою мірою передане різними засобами, можна знайти і в інших літературних творах антивоєнної тематики (Ремарк, Белль, Гюнтер Грасс, Нойхауз). Але чому саме цей роман здобув таку велику популярність і в Східній, і в Західній Німеччині? В ньому дуже вдало показано романтичне ставлення молоді до життя, навіть за таких складних умов. Роман – деякою мірою спогади письменника про молодість, про світлі її сторінки. Стан молодості стає своєрідним фоном, контекстом інших подій, часом жахливих і трагічних. Тому роман сприймається підсвідомо як світлий, сонячний. Цього автор досягає за допомогою різних художніх засобів. Письменник намагається показати, як молодь бачить життя. На сторінках роману ми зустрічаємо старшокласників гімназії, які своєрідно протестують проти одноманітності шкільного життя. Ми бачимо перший конфлікт Хольта і Вольцова як спробу самоствердження. Початок роману – середина 1943 р. – час перших значних воєнних поразок Німеччини. Але на території Німеччини, у невеликих містечках, трагічність подій на той час ще не

відчувається. Школярам навчатись у школі нецікаво. Вони відчують, що попереду у них війна. Головною справою для багатьох здається майбутня військова служба. Бути військовим, носити військовий мундир на той час у Німеччині традиційно почесно. На підлітків очікує війна, і невідомо, чи повернуться вони з війни. Тому вчинки школярів мотивуються цим. Вони бажають вже зараз багато взяти від життя. Хто знає, що з нами буде? Таке риторичне питання характерне для молоді, в якій найближче майбутнє – війна. Цим виправдовують своє уникнення від обов'язкових сільськогосподарських робіт основні персонажі роману – Вольцов, Хольт, Гомулка і Феттер. Замість таких робіт вони проводять час у лісі, в горах, полюють, готуються до військової служби та війни. Вони навіть викрадають свиню на самотньому селянському хуторі у лісі. Такі ризиковані «пригоди» вони пояснюють також підготовкою до війни, де на них очікують і смертельний ризик, і велетенські фізичні та психічні навантаження, і необхідність шукати рішення у складних ситуаціях.

Високий авторитет військової служби у Німеччині та уявлення про небезпеки війни становлять у той період своєрідний контекст, атмосферу життя підлітків-школярів у романі. Ця атмосфера доповнює звичайну романтизацію військової справи у хлопчиків, чие дитинство пов'язане з воєнними іграшками, літературою, захопленням зброєю та військовою формою. Людина у військовій формі та зі зброєю часто виглядає для дитини дуже привабливо. Крім того, у дитини, підлітка більш чиста, ніж у дорослої людини, свідомість, тим більш, що сприйняття підлітка ще не перевантажено проблемами дорослих. Завдяки цьому світ сприймається більш романтичним, більш привабливим та цікавим. Військова служба може також здаватись підліткам, особливо школярам, більш привабливою, ніж навчання у школі. Особливо, якщо внаслідок недоліків викладання учень багато чого з навчального матеріалу не розуміє та не засвоює.

Романтичне ставлення молоді до військової справи Д. Нолль показує, наприклад, зображенням одного з епізодів служби підлітків на зенітній батареї. «Шмідлінг наказав відкрити один бункер із боєприпасами. Вони з охотою кинулися виконувати його розпорядження. Адже тут було все нове, все таке цікаве! Гармата – справжня гармата. Це тобі вже не гімназія, не уроки з неправильними дієсловами та різними математичними фор-

мулами» (Хольт, 1965). Про систему цінностей підлітків того часу висловлюється і Вольцов: «Всяка людина, яка поважає себе, намагається потрапити до гармати». На зенітній батареї підлітки із захопленням вивчають військову справу, зазнають труднощів, оскільки вони вважають, що все це знадобиться на війні.

Починаються бої. Підлітки бачать перших вбитих, у них з'являються перші сумніви: «Для чого це?» Але все ж зберігається загалом позитивний настрій. Оптимізм підтримується тим, що війна залишається для підлітка головною справою, а всяка війна пов'язана із втратами, труднощами, стражданнями. Зазнавати цих труднощів, пасти в бою вважалось почесним. І коли загиблого підлітка, курсанта Земцького посмертно нагороджують Залізним хрестом, авторитетною військовою нагородою Німеччини, встановленою ще в 1813 р. пруським королем, коли Пруссія боролась за свою незалежність під час наполеонівських війн, Вернер Хольт думає: «Мені б Залізний хрест. У курсанта він би привертав увагу». Проходять бої і через деякий час підлітки також вважають, що все не так жахливо. Вони залишилися живими, світить сонце. Багато подій роману і під час навчання підлітків у гімназії, і під час службових відпусток проходять у річці, на пляжі. Утворюється ілюзія, нібито немає війни. Тривають сонячні дні, романтичне сприйняття дійсності, надії на краще.

Дітер Нолль розкриває духовний світ своїх персонажів. Це, насамперед, Вернер Хольт, Гільберт Вольцов, Зепп Гомулка та Христіан Феттер. Ці молоді люди 1927 року народження навчаються в гімназії та походять із сімей освічених людей. Тому у них більш розвинене мислення, більш широкий світогляд. У Вернера Хольта батько – професор, у Вольцова – професійний військовий, полковник, його предки із XVIII ст. служили офіцерами. Батько Гомулки – адвокат, а у Феттера – власник крамниці письмового приладдя. Вернер Хольт, про якого говорять, що він міг би бути найкращим учнем у класі, ще не бачить своєї цілі у житті. У загальному потоці з іншим його приваблює військова служба, хоч він і не мріє про військову кар'єру. Вольцов, навпаки, вже твердо вирішив стати офіцером, професійним військовим. Вже з дитинства, використовуючи бібліотеку батька та його службові можливості, він готується до військової служби. Його здібності допомагають набути широких знань військової справи.

Часто на сторінках роману ми зустрічаємо Вольцова, який читає військові довідники або вивчає воєнну обстановку на карті. Його знання вже не є романтичним захопленням підлітка. Вони мають для нього і практичне значення. Вже на початку військової служби Гільберт Вольцов виділяється своїми пізнаннями: береться вести навчальні заняття замість інструктора, допомагає підказками організувати службові заходи командирів відділення, а в бойовій обстановці може взяти на себе командування, організувати інших людей та приймати рішення. Начальники призначають його командиром відділення, висувають для присвоєння військового звання унтер-офіцера. Гільберт Вольцов, навіть коли він, зокрема, завдяки своїм військовим знанням розуміє можливість поразки Німеччини у війні, «хоч у багатьох ще була надія на сприятливе закінчення війни для Німеччини завдяки появі нової чудо-зброї, «геніальним» рішенням фюрера або змінам у великій політиці», все ж вважає, що солдат і в такій ситуації має воювати, оскільки це справа солдата. В тому його трагедія – він, як солдат, залишається вірним режиму, який приречений на поразку. Вернера Хольта і Гільберта Вольцова можна назвати основними персонажами роману, настільки детально описує їх автор, який приділяє ним багато уваги у романі.

Загалом молодь, зображена у романі, бачить романтику у служінні високій ідеї (Іванов, 1965). Головний спосіб такого служіння в той час бачили у військовій службі та в участі у війні. Молодь 1927 року народження на момент подій у романі все своє свідоме життя живе в умовах фашистської пропаганди, в умовах «суворого контролю над пресою та освітньою системою» (Геффернен, 2011) і не знає про інші варіанти світогляду. Їхнім батькам, іншим дорослим людям, також важко зрозуміти ситуацію в Німеччині і роз'яснити її молоді. Наприклад, вахмістр Готтескнехт, який раніше був шкільним вчителем, найближчий начальник Хольта, наодинці з ним, після бою зі значними втратами говорить: «Німеччина, – це вже не гігант, який панує над Європою, а щось мізерне, стікаюче кров'ю. Вона стане ще жалюгіднішою й убогішою, ще більше страждатиме, але не можна допустити, щоб вона стекла кров'ю! Вмирати за вчорашню примарну Німеччину – це і є боягузтво, Гольт. А жити заради убогої, смертельно пораненої Німеччини, заради її майбутнього – це героїзм, тут потрібна справжня мужність. Я знаю: ви, Гольт, шукаєте... сенс

життя, мету, шлях... Цього шляху я не знаю. Я не можу вам допомогти. Всі ми осліплені і повинні пройти через усі муки пекла до кінця» (Нолль, 1965).

Вже на фронті, після жорстоких боїв, після безглузких втрат і руйнувань, після жорстоких злочинів есесівців, молодь, іноді за допомогою старших товаришів (наприклад, ефрейтор Хорбек) починає розуміти весь жах та несправедливість війни, жорстокість та нелюдність нацистської ідеології. Тому здаються у полон син адвоката Гомулка з ефрейтором Хорбеком, тому направляє проти есесівців, які вбили Вольцова, свою зброю Вернер Хольт. Професор Л. Іванов (Іванов, 1965), зазначає, що Д. Нолль не розробив детально деякі образи цікавих персонажів роману, наприклад, це Хорбек, Ута Барнім, Гундель. Але така особливість може бути властивою для роману – спогадів, коли особам, які зустрічались письменнику в житті протягом незначного часу, надається незначне місце у творі, хоч, можливо, їхні слова або вчинки мали велике значення. Д. Нолль не створює спеціально систему персонажів із деталізованими характеристиками та тривалими діями. Тому серед основних героїв поряд із Хольтом та Вольцовом можна ще зазначити Зеппа Гомулку, Христіана Феттера та Петера Візе. Зепп Гомулка, підліток, якому батько-адвокат, людина прогресивних поглядів, допомагає розібратися у подіях. Він часто спілкується з Хольтом, запитаннями намагається впевнитись у своєму розумінні подій. Христіан Феттер – це людина, яка за будь-яких умов зберігає радість життя, хоч і є дещо приземленою людиною та бачить все з позиції матеріальних цінностей. Петер Візе – талановита щодо музики людина, найкращий учень класу, незважаючи на слабе здоров'я, також захоплений романтикою військової служби. Він загинув, захищаючи військовополонених від наруги есесівців. «Пригоди Вернера Хольта» – романтичний твір, але його романтика полягає не в прикрашенні війни, а в тому, що життя перемагає смерть, що життя триває. Така романтична атмосфера деякою мірою є характерною і для романів О. Гончара «Прапороносці» та В. Некрасова «В окопах Сталінграду». Ці романи також створені на основі власних свіжих вражень та спогадів. Романтичність твору Д. Нолль підкреслює також назвами початкової та заключної частин роману. Це музичні терміни: «Прелюдія» («Vorspiel»)

та «Останній акорд» («Ausklang»). Такі назви застосовані саме для першої книги роману, де описуються події 1943–1945 рр., найбільш гострі та драматичні.

3. Висновки

Молодь у романі Д. Нолля «Пригоди Вернера Хольта» (1 книга) приваблює служіння високій цілі. В цьому вона бачить інтерес, романтику. В час дії роману в Німеччині служіння високій ідеї, за увлеченнями молоді, здійснювалось через військову службу та участь у війні. На це впливали і традиційні стереотипи в Німеччині, і нацистська пропаганда. Нацистам при владі було вигідно направити молодь на війну задля досягнення своїх цілей. У романі показано, що німецька молодь загалом була готова зазнавати труднощів військової служби та війни. Інший вплив на молодь був майже відсутній. Окремі незначні спроби інших людей інакше вплинути на молодь не сприймалися молодими людьми. Тільки, коли молоді люди побачили на війні великі втрати, руйнування та результати злочинів нацистів, настає розуміння реальної ситуації. Такому розумінню могли сприяти і старші за віком, із більшим життєвим досвідом, люди, які розуміли вірний шлях. Відбувається перегляд поняття «героїзм». Подвигом для них є залишитись живим для відродження нової Німеччини.

Перспективним для подальших досліджень може бути вивчення думок сучасних читачів, зокрема молоді, щодо образів, створених Д. Ноллем у романі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика. Пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2011. 464 с.
2. Іванов Л. Роман Дітера Нолля «Пригоди Вернера Гольта». *Нолль Д. Пригоди Вернера Гольта*. Київ : Дніпро, 1965. С. 816–821.
3. Самарин Р. Дитер Нолль и его роман. *Нолль Д. Приключения Вернера Хольта*. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. С. 6–18.
4. НДП – новая нацистская партия : сб. статей / ред. З. Шейнис ; пер. с нем. Н.М. Гнедина. Москва : Прогресс, 1968. 264 с.
5. Топер П. По ту сторону фронта. *Современная литература за рубежом*. Москва : Советский писатель, 1962. С. 277–311.
6. Голик С. Нравственный императив доктора Киппенберга. *Нолль Д. Киппенберг*. Москва : Прогресс, 1981. С. 5–14.
7. Нолль Д. Пригоди Вернера Гольта. Київ : Дніпро, 1965. 520 с.
8. Noll D. Die Abenteuer des Werner Holt. Berlin ; Weimar : Aufbau-Verlag, 1964. 544 S.

REFERENCES:

1. Heffernen, M. (2011). Znachennia Yevropy. Neohrafiia ta heopolityka [The Significance of Europe. Geography and geopolitics]. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
2. Ivanov, L. (1965). Roman Ditera Nollia "Pryhody Vernera Holta" [Novel of Dieter Noll "Adventures of Werner Holt"]. *Pryhody Vernera Holta* / by D. Noll. Kyiv: Dnipro, pp. 816–821 [in Ukrainian].
3. Samarin, R. (1962). *Diter Noll i ego roman* [Dieter Noll and his novel]. *Prikluchenii Vernera Kholta* / by D. Noll. Moscow: Izd-vo inostr. lit-ry, pp. 6–18 [in Russian].
4. Sheinis, Z. (ed.) (1968). NDP – novaya nacistskaya partiya: sb. statej [NDP – the new Nazi party: collection of articles]. Moscow: Progress [in Russian].
5. Topher, P. (1962). Po tu storonu fronta [On the other side of the front]. *Sovremennaia literatura za rubezhom*. Moscow: Sovetskii pisatel, pp. 277–311 [in Russian].
6. Golik, S. (1981). Nravstvennyi imperativ doktora Kippenberga [Moral imperative of Dr. Kippenberg]. *Kippenberg* / by D. Noll. Moscow: Progress, pp. 5–14 [in Russian].
7. Noll, D. (1965). *Pryhody Vernera Holta* [Adventures of Werner Holt]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
8. Noll, D. (1964). *Die Abenteuer des Werner Holt* [Adventures of Werner Holt]. Berlin; Weimar: Aufbau-Verlag [in German].

УДК 811.111:811.14'06:811.161.2]367(045)
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-54

КОГНІТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ПРИЙМЕННОКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Хоровець Віра Євгенівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Маріупольський державний університет
veravera091981@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9431-4366

Романюк Сергій Григорович,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Маріупольський державний університет
SRGANN52@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0267-4191

У статті досліджено особливості процесів і механізмів когнітивного конструювання екзистенційної прийменникової каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах, а також визначено термін «каузативність», який у когнітивній граматиці почали вживати на позначення варіантних ситуацій причини, або каузативних ситуацій. Каузативність – це складна, багатопланова категорія, що сягає філософської категорії «каузальності/причинності» і відображає реальні зв'язки між об'єктами навколишнього світу, які категоризуються свідомістю людини як причинні. Типологію ситуацій зі значенням причини становлять 5 типів: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

У різних мовах незалежно від їхньої морфологічної будови синтаксичні конструкції, смислова структура яких містить логічну пропозицію каузальності (X є причина Y), називають каузальними конструкціями. Каузальна семантика може бути виражена різними каузальними конструкціями, які є способом вираження причинно-наслідкових зв'язків. Тимчасом засобами вираження причинно-наслідкових відношень є їх маркери у структурі каузальних конструкцій, до яких належать прийменники. З когнітивного погляду, прийменники – це орієнтири, які маркують певні точки простору або його зони в обраній системі координат.

У цій розвідці проаналізовано особливості компонентного складу буттєвої каузативності в трьох мовах. Виявлено спільні та відмінні риси причинних чинників як основних елементів каузативних ситуацій. Ситуації екзистенційної каузативності прийменникового конструювання в англійській, новогрецькій та українській мовах можна поділити на дві основних групи: дієслова існування та локативні дієслова. Лише в англійській та новогрецькій мовах зафіксовано поодинокі випадки предикатів наявності або приналежності в межах фрагмента зазначеної каузативної ситуації. Для ситуації буттєвої каузативності характерною класифікаційною ознакою є фазовість, репрезентантами якої виступають предикати та яка характеризує протікання процесу буття в часі, вказує на етапи його існування, а саме: початок, тривання, кінець. прийменникове конструювання екзистенційної каузативності найповнішу репрезентацію знаходить в українській мові, оскільки в новогрецькій мові у відібраних контекстах не зафіксовано буттєвих лексем, ускладнених додатковими семами, а в англійській – лише поодинокі випадки, що свідчить про домінуючі позиції дієслів нейтральної семантики у двох зазначених мовах.

Ключові слова: каузативна ситуація, каузальність, локативні дієслова, фазовість, причинний чинник.

COGNITIVE CONSTRUCTING OF EXISTENTIAL PREPOSITIONAL CAUSATIVITY IN ENGLISH, MODERN GREEK AND UKRAINIAN

Khorovets Vira Yevhenivna,

Candidate of Philological Sciences,
Senior Instructor of the Theory and Practice of Translation Chair
Mariupol State University
veravera091981@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9431-4366

Romaniuk Serhii Hryhorovych,

Senior Instructor of the Theory and Practice of Translation Chair
Mariupol State University
SRGANN52@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0267-4191

This article deals with the peculiarities of cognitive constructing of existential prepositional causativity in English, Modern Greek and Ukrainian; the term "causativity", which came to denote variant situations of cause or causative situations in cognitive grammar, has been defined. Causativity is a complex multi-faceted category which originates from the philosophical category of causality and depicts real connections between the objects of the surrounding world, which are categorized by human consciousness as causal. The typology of causal situations is comprised of 5 types: 1) existential type (existence), 2) actional type (action, event, phenomenon), 3) statal type (state), 4) relational type (relation), 5) characterizing type (characteristic, property, quality, quantity).

In different languages, regardless of their morphological structure, syntactical constructions, the conceptual structure of which contains logical proposition of causality (X is the cause of Y) are called causal constructions. Causal meaning can be expressed by various causal constructions, which are a means of expressing cause and effect relationship. Meanwhile, means of expressing cause and effect relationship are its markers in the structure of causal constructions, which include, among others, prepositions.

From a cognitive perspective, prepositions are orienting points, which mark certain points in space or its sectors in the given coordinate system.

The peculiarities of the existential causative situation components in English, Modern Greek and Ukrainian have been analyzed in the research. Differences and similarities of causative factors as main ingredients of causative situations have been identified. Existential causative situations by prepositional constructing in English, Modern Greek and Ukrainian can be subdivided into two main groups: existential verbs and locative ones. English and Modern Greek only are characterized by occasional predicates of having within the framework of the given causative situation. One of the most significant characteristics of the existential causative situation is phase, the representatives of which are predicates, and which characterizes the process of being in time, identifies the stages of its existence, namely: beginning, duration and cessation. The existential causative situation by prepositional constructing is fully represented in Ukrainian as no existential lexemes characterized by additional semes have been found in Modern Greek, while English is characterized by occasional cases, which demonstrates predominance of neutral verbs in the two languages.

Key words: causative situation, causality, locative verbs, phase, causative factor.

1. Вступ

Сучасна категоризація дійсності відбувається, перш за все, на основі різних категорій (Бондарко, 1984; Beaver, 2001; Lyons, 1977), важливість яких для людини є очевидною, оскільки власне сам цей процес відображає складну природу людського мислення (Bittner, 1998), об'єктивуючись за допомогою як повнозначних, так і службових класів слів, що беруть участь у конструюванні і вираженні різних відношень і зв'язків між об'єктами буття, зокрема й причинно-наслідкових (Кучман, 2011).

Найбільше навантаження у цьому плані виконує клас прийменників та прийменникових конструкцій, навколо сутності яких

продовжує точитися жвава дискусія, що має давню історію та різні напрями її висвітлення (Bennet, 1975; Cuyckens, 2003; Herskovits, 1985; Landau, 1993; Talmy, 1983), де найбільш радикальні погляди в усі часи були пов'язані з прийменниками причини (Астрова, 1961; Saint-Dizier, 2006; Τσολανάκης, 1988).

Нині серед дослідників немає одностайного погляду на принципи класифікації семантичних типів причинних відношень навіть у межах однієї мови (Кучман, 2011; Тажибаева, 2001). Це пояснюється відсутністю загальних принципів типології причинних значень і певною суб'єктивністю цієї категорії. Проблему ускладнює ще й той факт, що, незважаючи на універсальність філософсько-логіч-

ного устрою когнітивної діяльності людини, у різних народів спостерігаються відмінності в мовних позначеннях причинно-наслідкових відношень.

Мета цієї розвідки – розкриття процесів і механізмів когнітивного конструювання екзистенційної прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах. Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань:

1) уточнити поняття «каузативність» у його проекції на прийменникові конструкції;

2) сформулювати реєстр прийменників причини в англійській, новогрецькій та українській мовах;

3) здійснити когнітивне конструювання екзистенційної прийменникової каузативності/каузальності в досліджуваних мовах.

У розвідці застосовано такі методи і прийоми аналізу: метод когнітивного моделювання – задля представлення інваріантно-варіантних моделей прийменникових конструкцій, що є маркерами ідентифікації каузативної ситуації; метод логічних імплікацій (X є причина Y) – задля виявлення значень внутрішньої та зовнішньої причини; структурний метод, зокрема методика компонентного аналізу – для семантичного позначення каузативних імплікатур та встановлення семантичної структури прийменників причини в англійській, новогрецькій та українській мовах.

2. Визначення поняття «каузативність»

Термін «каузація» є суміжним, але не тотожним із поняттям «каузальності/причинності». Він став основою для введення в науковий обіг терміна «каузативність», який у когнітивній граматиці почали вживати на позначення варіантних ситуацій причини, або каузативних ситуацій. Під каузативністю у дослідженні розуміється складна, багатопланова категорія, що сягає філософської категорії «каузальності/причинності» й відображає реальні зв'язки між об'єктами навколишнього світу, які категоризуються свідомістю людини як причинні.

Типологію ситуацій зі значенням причини становлять 5 типів: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

Когнітивний процес відображення каузативних ситуацій у свідомості носіїв конкретної мови розкривається в ментальній

діяльності людини, зокрема в її когнітивній здатності робити певні умовиводи, обґрунтування й пояснення реальних причинно-наслідкових (тобто каузальних) відношень.

3. Особливості компонентного складу екзистенційної каузативності

Імплікація буття супроводжує кожне висловлення, проте експлікація цієї категорії відбувається засобами буттєвих предикатів, які виражають існування чи наявність у дійсності. Основу екзистенційної каузативної ситуації у трьох мовах становить дієслово *be*, *είμαι*, *бути*. На його основі можна виділити три групи буттєвих лексем: 1) дієслова існування; 2) дієслова наявності і приналежності; 3) локативні дієслова (Лонська, 2001). В першу групу об'єднуються лексеми з семами «бути», «існувати», в другу – дієслова наявності і приналежності, а в третю – локативні, які поєднують значення «знаходитися».

Аналіз досліджуваного матеріалу дав змогу виділити два типи ситуацій екзистенційної (буттєвої) каузативності: 1) поява/зникнення або наявність/відсутність суб'єкта ситуації, каузована внутрішнім причинним чинником; 2) поява/зникнення або наявність/відсутність суб'єкта ситуації, каузована зовнішнім причинним чинником.

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента належать: 1) суб'єкт ситуації; 2) предикат існування, виникнення або припинення існування; 3) причинний чинник (внутрішній або зовнішній).

Спостереження за англійськими, новогрецькими та українськими текстами художнього та публіцистичного характеру дало змогу дійти висновку, що конструкції з буттєвими предикатами першої та третьої груп (саме: дієсловами існування та локативними дієсловами) характерні для трьох мов, у той час як конструкції з предикатами наявності або приналежності в межах фрагмента екзистенційної каузативності зафіксовано лише в англійській та новогрецькій мовах:

Yet, because of his knowledge, he had powers second only to the president (British National Corpus);

Οι έρευνες έδειχσαν ότι η ανταγωνιστική οδοντόκρεμα λόγω μοντέρνας συσκευασίας, γεύσης και επικοινωνίας, είχε μεγαλύτερη διείσδυση στο νεανικό κοινό (Corpus of Modern Greek).

Дієслова існування, своєю чергою, об'єднуються в дві групи за фазою: дієслова початкової фази буття та кінцевої. До предикатів початкової фази зараховуємо такі, що вка-

зують на виникнення, початок існування, зародження певного стану або процесу, переходу із категорії відсутності в категорію наявності, а предикати, що експлікують кінцеву фазу буття, позначають припинення існування певного стану.

This was probably due to the dog, a black and silver shadow following protectively at the boy's heels (British National Corpus) (дієслово існування).

Κάτι που δυστυχώς δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ εξαιτίας των μετέπειτα δραματικών εξελίξεων και της Μικρασιατικής Καταστροφής (Corpus of Modern Greek) (дієслово існування/виникнення).

В усьому стриманий і скромний, але дужче за інших прихильний до своєї віри. Можливо, це йде від нерішучості й уповільненості його натури, а не від бажання нав'язати свою волю й переконання (Корпус української мови) (дієслово існування/виникнення).

The accountant 'deals with the business, but not the personality, of the client' and "a wilful activity necessitates legal services which are initiated, and can be terminated, at the will of the client; but the necessity of contacting a doctor emerges out of circumstances which are beyond human control" (British National Corpus) (дієслово припинення існування).

Під час роботи над спектаклем маємо право підредаговувати твір, так роблять усі режисери у професійних театрах, проте його голос згас під аргументацією дискусантів; зрештою, Доленко сам передбачав подібне фіаско, адже в драматургії визнавався непогано й ходульність Корнійчукової п'єси давно збагнув, однак мусив узяти її до репертуару (Корпус української мови) (дієслово припинення існування).

За ознакою наявності/відсутності додаткових сем екзистенційні дієслова поділяють на:

1) дієслова із загальним недиференційованим значенням екзистенційності, не ускладнені додатковими семами:

Those restrictions came about because of certain people's encounters with what they symbolized as the 'unknown', and the results of those encounters (British National Corpus);

Κι εγώ ελπίζω να δέχεσαι τη δική μου, ανταπάντησε ο Τόμας. Εξαιτίας μου έγινε ό, τι έγινε. Τα έκανα θάλασσα με το ιπτάμενο ελκηθρότρονο (Corpus of Modern Greek);

Це сталося через дощ (Корпус української мови);

2) дієслова, в яких абстрактна семантика буттєвості доповнена семами, що конкретизують його характер:

A fine contempt was rising in Alice, because of his clumsiness (British National Corpus) (дієслово із семою інтенсивного вияву буття);

Гнилі вітри дули всю коротку стамбульську зиму, і розпука вставала в душі від тих вітрів така неосяжна, що хотілося б навіть умерти, коли б не рвалася Хуррем із такою силою до життя, і не просто життя, а до найвищих його вершин (Корпус української мови) (дієслово із семою інтенсивного вияву буття).

Предикати, які репрезентують кінцеву фазу буття, також поєднуються в дві групи за ознакою ускладнення додатковими семами:

1) предикати із загальним недиференційованим значенням припинення існування певного стану, не ускладнені додатковими семами:

The promised job with the chain stores was cancelled at the last moment 'due to the Depression', the standard excuse (British National Corpus);

Θα σκοτώνονται πιο εύκολα αλλά για τους ίδιους λόγους (Corpus of Modern Greek);

Вона померла не від часу, а від страждань (Корпус української мови).

2) предикати, в яких абстрактна семантика припинення екзистенційності доповнена семами, що конкретизують його характер:

At school they had once heard of some animal which had become extinct because of its huge flat feet (British National Corpus) (предикат із семою специфічного характеру припинення екзистенційності);

Вираз сумніву й підозри за хвилю згас від гострого саява царевичевого погляду (Корпус української мови) (предикат із семою неінтенсивного, послабленого вияву припинення буття);

Камені, поставлені в головах і в ногах небіжчиків, стерлися від негоди – це чи свідчення марноти марнот, чи байдушність перед долею, чи великий спокій життя, яке вивіряє і вимірює свою силу єдиною мірою – смертю? (Корпус української мови) (предикат із семою специфічного характеру припинення екзистенційності).

Буттєві лексеми, що утворюють групу локативних дієслів (які поєднує значення «знаходитися»), виявляють як семантику знаходження, так і появи в певному просторовому континуумі:

It's only because of you that she's here at all (British National Corpus) (сема знаходження);

Η ατμόσφαιρα εκεί ήταν βαριά εξαιτίας διάφορων αρωματικών χώρου και καμένου

λιβανιού (Corpus of Modern Greek) (сема знаходження);

Але згодом виявилося, що через недогляд поряд із батьком намісником у санджаку Болі, сусідньому з Трабзоном, був Селімів син Сулейман (Корпус української мови) (сема знаходження);

Вона йшла вистрибцем по тому непевному містку, вигиналася спиною, усією постаттю, молода, витка, жадібна до життя, ступала на край цієї чужої, страшною, ворожою землі, тоскне квиління знов, як недавно на морі, народилося в її душі, од розпачу, здавалося, навіть втрачає зір, але стріпувала вперто головою, стрибала вперед, мовби рятуючись од шаркання старечих ніг Сінам-аги позаду: шарк, шарк! (Корпус української мови) (сема появи).

Слід зазначити, що в досліджуваному матеріалі англійської та новогрецької мов, на відміну від української, в ситуації екзистенційної каузативності буттєвих лексем, що утворюють групу локативних дієслів та виявляють семантику появи в певному просторовому континуумі, не зафіксовано.

Зауважимо, що в зазначеному фрагменті екзистенційної каузативності суб'єкт (предмет, подія чи явище існування) знаходиться у певному просторовому континуумі, тому невід'ємним компонентом цієї каузативної ситуації є просторовий локалізатор:

I'd be further away — because of the acceleration (British National Corpus);

She told him it was there because of the air-raids in the war and even now, in 1951, there were special reasons why it must never be removed (British National Corpus).

4. Порівняльний аналіз причинних чинників

Дослідження фактичного матеріалу демонструє домінування зовнішнього причинного чинника в ситуації екзистенційної каузативності, яким може виступати:

1) волевиявлення чи дії каузатора:

By the time that Baldwin again met the TUC representatives, at 9 p.m., he was, by the will of the Cabinet, a long way back from the position of the previous night, and embarrassed by the movement (British National Corpus);

Дехто з орденських посвячених вважав, що вервольфи з'являються внаслідок дій таємних сатанинських сект (Корпус української мови);

2) стан речей або фізичного середовища:

Perhaps because of the coral reefs, as now, there had been no tidal wave but the force of the wind had driven the sea inland, thirty feet deep

in Belpan City (British National Corpus) (стан фізичного середовища);

Jonadab had presumed that George's silence was due to the size and luxury of his surroundings (British National Corpus) (стан речей);

Αργότερα ξαναπαντρεύτηκε — χωρίς να πάρει διαζύγιο, μιας και τότε, γύρω στα 1880, κι εξαιτίας της τουρκικής κατοχής δεν υπήρχαν τέτοιες ευκολίες — ένα δεύτερο άντρα, κρητικής καταγωγής, απόγονο κάποιου απ'αυτούς που είχαν βρει καταφύγιο στο απομακρυσμένο νησί τους, τη Σύμη, μετά την αποτυχημένη Κρητική Επανάσταση (Corpus of Modern Greek) (стан речей);

Адже це факт, що болотна залізна руда, яку використовували ще древньослов'янські металурги, виникла й виникає саме внаслідок безперервної діяльності незліченної кількості мікроскопічних залізобактерій (Корпус української мови) (стан фізичного середовища);

3) суспільне або побутове явище:

There was no post nor telephone because of the strike, and she was tormented by fantasies of Ricky being ridden off by starlets in Palm Springs (British National Corpus);

“Έχουμε επιδημία εξανθηματικού τύφου εξαιτίας του πολέμου”, της είπε και της έδωσε ένα βιβλίο (Corpus of Modern Greek);

Ні Лісовських, ні Скарбських, ні Терещушків, ні Зебриновичів, нікого, нікого, нові люди прийшли на згарища, починають нове життя, яке так само щомиті може урватися від набігу дикої орди (Корпус української мови);

4) факт наявності/відсутності особи-каузатора:

“I'm only here because of Uncle Vernon,” Stella said (British National Corpus);

Και φίλος είχε, με τους οποίους έκανε θαυμάσια συντροφιά, όμως πάντα άφηνε ένα μυστήριο να πλανάται για τη ζωή του λόγω των συχνών εξαφανίσεων του που είχαν ασφαλώς να κάνουν με τα ταξίδια του για τη Μαρίνα (Corpus of Modern Greek);

П'ятирічний досвід переконав мене, старого партизана, що найбільші наші провали траплялися через жінок (Корпус української мови).

Внутрішнім чинником у ситуації буттєвої каузативності є інтелектуально-творчі особливості, емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні характеристики агенса:

Her success had been due to her own qualities; and she had even received national recognition for some of her work (British National Corpus) (інтелектуально-творчі особливості);

Their restraint was mainly due to their feeling of strangeness – it was unique for them to be sharing the seats with the men, their usual place being in the high gallery around the side-walls (British National Corpus) (емоційно-психічні характеристики);

Але суспільство епохи постмодерну само стрімко розпадається під натиском пріоритету індивідуальних інтересів і загальної невизначеності, поступаючись місцем «сукупності розрізаних індивідів» (Корпус української мови) (інтелектуально-творчі особливості);

Старший Баязидів син Мехмед помер від перенапруги в час ловів на венра, молодший син Мурад довго боровся з названим братом Мустафою, врешті утвердився на престолі (Корпус української мови) (фізіологічні характеристики);

Мовби перегукуючись із Міхрі-Хатун, озивалася з-за моря венеціанка Гаспара Стампа, що передчасно померла від безнадійної любові до графа Коллальтіно ді Коллальто (Корпус української мови) (емоційно-психічні характеристики).

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що буттєва каузативність представлена в усіх трьох порівнюваних мовах, оскільки буття є основною онтологічною категорією, властивою свідомості будь-якої нації, проте особливості мовного відтворення цієї категорії зумовлені як специфікою устрою конкретної мови, так і особливостями національної свідомості.

5. Висновки

У процесі дослідження було виявлено, що прийменникове конструювання екзистенційної каузативності найповнішу репрезентацію знаходить в українській мові, оскільки в новогрецькій мові у відібраних контекстах не зафіксовано буттєвих лексем, ускладнених додатковими семами, а в англійській – лише поодинокі випадки, що свідчить про домінантні позиції дієслів нейтральної семантики в двох зазначених мовах.

Окрім цього, на відміну від української мови (більше 700 контекстів), ситуації прийменникового конструювання екзистенційної каузативності в англійській та новогрецькій мовах виявляють значно нижчу частотність (приблизно 500 і 300 контекстів відповідно). Усе це пояснюється тим, що ті значення, які в українській мові передаються за допомогою простого дієслівного присудка із семантикою буттєвості, в англійській та новогрецькій мовах (внаслідок аналітичного характеру

першої та схильності до аналітизму другої) експлікуються засобами складеного іменного присудка, в якому носієм додаткових відтінків значення виступає предикатив. Для присудків зазначеної структури найтипівшим є значення статальності, а не буттєвості.

Запропонована стаття не претендує на вичерпне висвітлення проблеми реалізації буттєвої каузативності шляхом прийменникового конструювання в порівнюваних мовах. Особливості конструювання екзистенційної каузативної ситуації за допомогою прийменникових еквівалентів слова потребують подальшого ретельного дослідження із залученням текстів різних типів та жанрів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Астрова Л.И. Особенности лексико-грамматической природы предлогов. *Ученые записки Московского государственного педагогического института иностранных языков*. Москва, 1961. Т. 25. С. 31–40.
2. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. Москва : Наука, 1984. 136 с.
3. Корпус текстів української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx/> (дата звернення: 22.03.2019).
4. Кучман І.М. Функціонально-семантична категорія каузативності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. 16 с.
5. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2001. 19 с.
6. Тажибаева С.Ж. Каузальные конструкции и их место в системе языка (на примере казахских каузальных полипредикативных конструкций). *Российский лингвистический ежегодник*. 2001. № 3. С. 143–150.
7. Beaver D., Emiel K. A partial account of presupposition projection. *Journal of Logic, Language and Information*. 2001. № 10(2). P. 147–182.
8. Bennett D.C. Spatial and Temporal Uses of English Prepositions. An Essay stratificational in Stratificational Semantics. London : Longman, 1975. 246 p.
9. Bittner M. Concealed causatives. *Natural Language Semantics*. 1998. № 7(1). P. 1–78.
10. British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk> (дата звернення: 22.03.2019).
11. Corpus of Modern Greek. URL: <http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/> (дата звернення: 22.03.2019).
12. Cuycens H., Dirven R., Taylor J.R. Cognitive Approaches to Lexical Semantics. Berlin, 2003. 502 p.
13. Herskovits A. Semantics and Pragmatics of Spatial Cognition. *Cognitive Science*. 1985. Vol. 9. P. 341–378.
14. Landau B., Jackendoff R. "What" and "where" in spatial language and spatial cognition. *Behavioral and Brain Sciences*. 1993. № 16. P. 217–265.
15. Lyons J. Semantics. Cambridge : Cambridge University Press, 1977. 372 p.
16. Saint-Dizier P. Syntax and semantics of prepositions. Toulouse, France : Springer, 2006. 332 p.

17. Talmy L. How Language Structures Space. *Spatial Orientation: Theory, Research and Application*. New York : Plenum Press, 1983. P. 225–282.
18. Τσοπανάκης Α.Γ. Νέοελληνική Γραμματική (Τρίτη έκδοση). Θεσσαλονίκη : Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε., 1988. 838 σ.

REFERENCES:

1. Astrova, L.I. (1961). Osobennosti leksiko-grammaticheskoy prirody predlogov [The peculiarities of lexico-grammatical nature of prepositions]. *Uchenye zapiski Moskovskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo instituta inostrannykh iazykov*, Moscow, vol. 25, pp. 31–40 [in Russian].
2. Bondarko, A.V. (1984) Funktsionalnaya grammatika [Functional grammar]. Moscow: Nauka [in Russian].
3. Korpus tekstiv ukrainskoi movy [The body of texts of the Ukrainian language]. Retrieved from: <http://www.mova.info/corpus.aspx/> [in Ukrainian].
4. Kuchman, I.M. (2011). Funktsionalno-semantychna katehoriia kauzatyvnosti v suchasni ukrainskii movi [Functional semantic category of causativity in modern Ukrainian] (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
5. Lonska, L.I. (2001). Strukturno-semantychni osoblyvosti buttievykh rechen v ukrainskii movi [Structural and semantic peculiarities of the existence sentences in the Ukrainian language] (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].
6. Tazhibaeva, S.Zh. (2001). Kauzalnyie konstruksii i ih mesto v sisteme yazyika (na primere kazahskih kauzalnih polipredikativnyih konstruksiy) [Causal constructions and their place in the language system (on the example of Kazakh causal polypredicative constructions)]. *Rossiyskiy lingvisticheskiy ezhegodnik*, no. 3, pp. 143–150 [in Russian].
7. Beaver, D., Emiel, K. (2001). A partial account of presupposition projection. *Journal of Logic, Language and Information*, no. 10(2), pp. 147–182 [in English].
8. Bennett, D.C. (1975). Spatial and Temporal Uses of English Prepositions. An Essay stratificational in Stratificational Semantics. London: Longman [in English].
9. Bittner, M. (1998). Concealed causatives. *Natural Language Semantics*, no. 7(1), pp. 1–78 [in English].
10. British National Corpus. Retrieved from: <http://www.natcorp.ox.ac.uk> [in English].
11. Corpus of Modern Greek. Retrieved from: <http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/> [in English].
12. Cuyckens, H., Dirven, R., Taylor, J.R. (2003). Cognitive Approaches to Lexical Semantics. Berlin [in English].
13. Herskovits, A. (1985). Semantics and Pragmatics of Spatial Cognition. *Cognitive Science*, vol. 9, pp. 341–378 [in English].
14. Landau, B., Jackendoff, R. (1993). “What” and “where” in spatial language and spatial cognition. *Behavioral and Brain Sciences*, no. 16, pp. 217–265 [in English].
15. Lyons, J. (1977). Semantics. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
16. Saint-Dizier, P. (2006). Syntax and semantics of prepositions. Toulouse: Springer [in English].
17. Talmy, L. (1983). How Language Structures Space. *Spatial Orientation: Theory, Research and Application*. New York: Plenum Press, pp. 225–282 [in English].
18. Tsopanakis, A.G. (1988). Νέοελληνική Γραμματική (Τρίτη έκδοση) [Neohellenic Grammar (Third Edition)]. Thessaloniki: Kyriakidis Publishing House S.A. [in Greek].

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія «ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ»**

Випуск 1

Коректура • *А.В. Щербак*

Комп'ютерна верстка • *Н.С. Кузнцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 39,99.
Замов. № 0619/133. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mail-box@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.